83 kop.

L. SOBOLEV • KAPITAALREMONT

LEONID SOBOLEV

KAPITAALREMONT

LEONID SOBOLEV

KAPITAALREMONT

TÕLKINUD P. LEPIK JA A. EHIN

«EESTI RAAMAT» · TALLINN 1976

V 2
S 66

Originaali tiitel:

Леонид Соболев
КАПИТАЛЬНЫЙ РЕМОНТ
Военное издательство
Министерства обороны СССР
Москва, 1964

Kunstiliselt kujundanud V. STANIŠEVSKI

S 70302—264
M901(16)—76 166—76

© Tõlge eesti keelde, «Eesti Raamat» 1976

Ustavale sõbrale O. I-le

ESIMENE OSA

1. PEATÜKK

Koi kiikus ja jõnksus, masinate ühtlane müra süvendas nooruki hommikust und, ent miski hakkas ärevalt, vahetpidamata ja tungivalt tilisema ... Tulehäire! Tegevuskorra number nelikümmend viis, niisiis — ühendusmuhv nr. 15 parempoolses ohvitseride vahekäigus ... Juri Livitin tõusis kähku istuli, sirutas käed harjumuslikult puldanist koi pinguletõmmatud äärtele, et maha hüpata ja ettenähtud kohale joosta. Kuid käed ei leidnud pidet ja libisesid plüüsvaibal. Kupees valitses läbi kardinate paistvast päikesest sinine hämarus, vagun lõgises summutatult ja kiikus — mingit ühendusmuhvi nr. 15 ei olnud. Puhkus! Kolm vaba päeva väljaspool laeva, häireid ja vilesid! Juri naeratas ja haigutas mõnusasti.

Kui ruttu siiski laevaharjumused teadvusse sööbivad! Koi, tulehäire, sel puhul koht ühendusmuhvi nr. 15 juures — just nagu oleksid aastad teda õpetanud kuuletuma laeva tegevuskorrale ning häirekella närvilisele kuminale. Ometigi pole veel möödunud kolme nädalatki sellest, kui Mereväekorpus alustas suvist navigatsiooni. Siiski hea ka: gardemariin peab alati tundma end nagu laeval ja kuiva maa rahulik elu peab talle võõras ja harjumatu olema.

«Kuulge õige, tulevane Nahhimov,» ütles heasüdamlik hääl alt, «vahest oleks aeg tõusta? Magate Helsingi maha — juba anti teed.»

Juri küünitas pea üle nari ääre. Diivanil, millelt asemeriided olid juba koristatud, istus paks jalaväeohvitser ja jõi lusikaga tilistades teed. Jalaväelaste teravmeelsus — «tulevane Nahhimov», ise oled sa kangesti Kutuzovi moodi, kivilaeva kapten! ...

«Tänan teid, härra staabikapten, ma tõusen kohe.»

Gardemariinid on alati viisakad, kuid jahedad nagu britid: peab oskama vihjata määratule kuristikule viletsa jalaväeohvitseri ja gardemariini vahel Mereväekorpusest — korpusest, mis on ainus kogu Venemaal, korpusest, kuhu võetakse ainult ohvitseride, põlisaadlike ja auastmetabeli järgi vähemalt neljanda klassi riigiametnike poegi. See pole provintsi jalaväekool, kuhu igaüks saab, kes aga ette juhtub!...

Staabikapten on pealetükkiv, taktitu ja tahumatult jutukas. Juri teab juba (nad tutvusid eile kesköösl), et staabikapten naaseb puhkuselt Vaasasse, et garnison on seal väike ja teenistus üksluine, et tšuhnaad on ülepea lontrused, aga nende mannid on inetud ja väsitavalt vooruslikud ja et ülendamisel on staabikaptenist juba kaks korda mööda mindud. Provintsi soldan!

Juri tõmbas valged püksid rebadele, hüppas osavasti ülalt alla, palus vabandust ja lõpetas riietumise seal. Staabikapten jälgis tähelepanelikult ja küllaltki taktitult, kuidas Juri vormipluusi tihedalt ümber puusade tõmbas ning mereväepükste laka kinni nööpis ja kuidas ta siis sihilikult hooletust teeseldes vormipluusi kohendas.

«Kas teate, tulevane admiral, teil on tobedad püksid, jumala eest! Iga kord, kui häda on, tee kõik nööbid lahti!»

«Vorm. Tavaline püksiauk oleks pealegi näotu. Püksid pole ju eest millegagi kaetud.»

Niisugusel toonil räägitakse teenijaga, teatriteenriga — säärasel üksluisel, kuival ja viisakal toonil. Kuid staabikapten ei pannud seda tähele. Ta jõi teed ja tema äravajunud mundrikuub tõmbus kõhul sissemurdunud voltidesse. Ta laskis lendu soolase nalja püksilaka teatud eeliste kohta ja hakkas selle peale ise rahulolevalt ja siiralt naerma. Juri Livitin manas naeratuse esile nii, nagu seda teeb «Aurora» vanemohvitser: suunurgad alla, naerab ainult suuga, aga pilk on külm ja põlastav. «Aurora» vanemohvitser vanemleitnant Engelhardt on Jurile tõelise mereväeohvitseri eeskujuks: ta on alati jahe, korrektne, põlastav, pimestavalt puhas, habe ikka hoolikalt aetud. Juril pole veel midagi ajada ja täidlaste huulte nurki ei kisu kuidagi alla, ka põlastav pilk ei õnnestu: silmades on ikka kohatu poisilik lõbusus. Sarnaneb ainult külm metalne hääl ja liigutuste sihilik pidurdatus. Juri on kaheksateistkümneaastane, temas mässab terve ning küllane noorus ja sõprade ringis korpuses — seal teeb Juri vahel karutükke

nagu poisike kunagi. Kuid väljaspool korpust kohustab vorm olema tagasihoidlik ja säilitama väärikust.

Ta pesi end seina sisse paigutatud pesunõu ääres, puhastas hambaid ja kahetses, et juukseid keskelt lahku ei saa kammida (Engelhardt kandis just niisugust soengut) — ümmargune pea oli totralt paljaks pöetud: merel lõigatakse gardemariinide juukseid just nagu madrustelgi. Kuid nagu paljude teiste ebamugavustega, nõnda on traditsioonid sellegagi osutanud teene: raskel meresõidul pole võimalik säilitada laitmatut lahku, seepärast ärgu seda parem olgugi — niiviisi kaitsesid Mereväekorpuse gardemariinid end preilide pilkavate kallaletungide eest. Helistamise peale tuli vagunisaatja, koristas aseme ära ja tõi tulist kanget teed ning biskviite. Juri võttis istet staabikaptenist kaugemal ja hakkas taskuviiliga küüsi tasandama.

Staabikapten asus jälle igavaid vagunijutte heietama: «Ütelge, junkur, tuleb teil veel kaua koolis drillida?»

«Junkur!» Livitin vaatas talle hävitavalt otsa. «Junkur Livitin» — pane või nöör kaela! «Gardemariin Livitin» — nii kõlab. Selline sõnade kooskõla hellitab enesearmastust seda meeldivamalt, et see on veel uus; alles eile loeti «Aurora» ahtritekil ette käskkiri 4. roodu kadettide ülendamisest 3. roodu gardemariinideks — siit ka puhkus ja liigutuste kindlus ja uhiuus kuldankruke kitsastel valgetel pagunitel. «Junkur!»

«Vabandust, härra staabikapten, ma ei ole junkur, ma olen Mereväekorpuse gardemariin.»

«See teeb küll üks välja!»

«Sugugi mitte. Junkruid meil ei ole.»

«Ärge ajage mulle puru silma,» solvus staabikapten. «Ma tean ise, et on! Minu roodus on vabatahtlik Gerlach, ta toodi jalaväkke mereväe junkrute hulgast.»

Juri pilk on leebiv.

«Mereväekorpuse gardemariini võidakse alandada mereväe junkruks halva õppeedukuse või inetu käitumise pärast — see on õige, härra staabikapten. Mereväe junkur on vabatahtlik mereväelane ja mitte rohkem.»

«Noh, hüva. Aga mitu aastat teil tuleb gardemarin olla?»

«Gardemariin,» Juri parandas rõhku, «lõpetab Mereväekorpuse kolme aastaga. 1917. aastal on mul au saada Tema Majesteedi laevastiku ohvitseriks.»

Tema Majesteedi laevastikku Venemaal ei ole. On Venemaa keiserlik laevastik. Kuid see nimetus on liiga pikk

ega kõla nii hästi, pealegi ütlevad inglased: *«His Majesty's ship, His Majesty's Navy»* — Tema Majesteedi laev, Tema Majesteedi laevastik; inglased aga väärivad jäljendamist kõiges, alates drednootidest ja lõpetades piibu ning külmaverelisusega. Inglased on parim meresõitjate rahvus maailmas.

«Aga kas ka mereväe junkrut võib mitsmanniks ülendada?»[1]

«Just nii, mitšmaniks.»

Jurile tegi see nalja, ent staabikapten hakkas nohisema: kaks järgemööda parandatud hääldust ajasid ta marru. Kuid merevägi erineb mitmeti maaväest: junkur on gardemariin, tavaline ráport on mereväes rapórt, maaväes näitab põhjasuunda kómpass, mereväes — kompáss. Kõik need on pisiasjad, ent pisiasjad vaid toonitavad, et staabikapten ei suuda iial mõista mereväeteenistuse toretsevat täpsust. Staabikapten pani klaasi ärritatult lauale:

«Kui ülendatakse, siis pole vahet olemas kah!»

«Peale ühe, härra staabikapten... Vaevalt et ohvitser mereväejunkrute hulgast kunagi admiralikotkad[2] saab.»

«Miks mitte?»

«Niisama...»

Livitin pilkas ilmsesti, kuid korrektselt. Staabikapten muutus tigedaks:

«Matsi veri?»

«E-ei... Vajalike teadmiste puudumine... Mereväekorpus on kõrgemate koolidega ühel tasemel.»

Juri luiskas, kuid luiskas siiralt. Ta tahtis seda, nagu tahavad kõik praegused ja endised kasvandikud Mereväekorpusest, mis on ainuke kogu Venemaal. Ta valetas samuti junkrute ja admiralikotkaste asjus: admiral Makarov polnud kunagi Mereväekorpust lõpetanud, vaid sooritas mitšmanieksami kõigest merekooli haridusega, mis ei takistanud teda maailma esimese võimsa jäälõhkuja «Jermaki» konstrueerimisel ja Venemaa esimese meretaktika õpiku kirjutamisel. Kuid seda polnud tingimata tarvis meelde tuletada. Juri tahtis selgitada staabikaptenile, kes on lõpetanud mingi provintsi jalaväekooli, kogu määratu suurt erinevust gardemariini ja junkru vahel. Staabikapten süütas vaikides odava paberossi. Livitin tõi piibu lagedale.

«Lubate suitsetada, härra staabikapten?»

---

[1] Tsaariaegses mereväes oli mitšman esimene ohvitseriauaste.

[2] Admirali epolettidel olid kahe peaga kotkad. *(Tõlk.)*

Lõhnav suits valgus siniste kihtidena laiali ja võbises õhus koos vaguniga. Staabikapten katkestas vestluse: temas kipitses solvumistunne ja jõuetu viha. Jultunud poisike, suitsetab inglise tubakat, riided nagu nõelasilmast tulnud, iseteadlik — niisugustel on tee sile. Isad ja vanaisad on selle nende jaoks sisse sõitnud, arvatavasti on nolk juba praegu kogu laevastikuga tuttav ja teenistuskoormat on tal kerge vedada. Staabikapten ei salli ei kaardiväepolkude ega mereväe ohvitsere. Kõik nad on ühtviisi hiilgavad, iseteadlikud ja hoiavad omaette. Tema Majesteedi kaardivägi, Tema Majesteedi laevastik!... Aga kas maavägi polegi Tema Majesteedi oma? Maavägi, nummerdatud polkude staabikaptenite mõõtmatu hall maavägi, mille pihta on sadanud sõdade ja ülestõusude löögid, — kas see ei olegi Tema Majesteedi oma? Kust nad küll, need mereväelased, selle iseteadvuse võtavad, millega nad kõnnivad Soome linnade tänavail just nagu oma mõisa teedel. Tegelikult valdavadki nemad seda maad, kus korda hoiavad needsamad staabikaptenid Turu, Tornio, Vaasa ja Viapori garnisonidest. Staabikapten pelgab mitšmaneid ja kardab leitnante, kuigi nad on temast aukraadi poolest madalamad. Aga kuidas sa panedki oma autoriteeti maksma, kui mundrikuub kõhu peal alati volti kisub ja kui hääl vihaga vaid kõrgeks falsetiks ja nürimeelseks sõimuks murdub? Kuskilt pole sul saada üleolekutunde ja enesekindluse kuldset soomusrüüd — selleks on aastatepikkune kasvatus ja esivanemate pärandatav kapital. Staabikapten heitis gardemariinile vihkava ja uudishimuliku pilgu.

Gardemariin istub vabalt ja sundimatult, kuid viisakalt, nagu istutakse hea seltskonna salongides. Ta tõmbab piibust pika ja sügava sõõmu, nii et lõug allapoole vajub ja põskede nahk pingule kisub. Siis võtab ta pikkamisi ning rahulikult piibu suust, avab täidlased noored huuled ja suus on näha valget keerlevat suitsupilve. Ta tõmbab selle alla, lõuga ettepoole nihutades, heidab pea kergelt kuklasse ja laseb suitsujoa välja, suunates seda alumise huulega kõrvale ning ülespoole. Staabikapten ei tea, et kaunilt suitsetada on eriline kunst ja et Livitin on säärase maneeri omandanud vanemleitnant Vilkenilt, kes omakorda tõi selle kaasa välisreisilt ristlejal «Rossia», kus ta selle Inglise admirali lipuohvitserilt vahetult üle võttis. Staabikapten seda ei teadnud ja heitis oma näritud ning ilase koni laua alla süljekaussi oma rohmaka ja tohletanud keha kohta ootamatult järsu liigutusega. Koni kukkus nikelda-

tud süljekausi kõrvale sinisele vaibale ja staabikapteni nägu hakkas jõuetult lõkendama aukraadilt madalama poisikese ees. Gardemariin ei pannud koni tähele, ta isegi ei vaadanud sinnapoole, kuid staabikapten tajus, et see oli vaid üleolev seltskondlik viisakus.

Rong aeglustas käiku. Gardemariin tõusis püsti, koputas kõverdatud sõrmega liigse tuha tuhatoosi ja pistis põleva piibu tasku. Ka selles on mereväelase ehtsat šikki, kui põleva piibu tasku paned. Elu sepistatakse pisiasjadest ja ühtki pisiasja ei tohi kahe silma vahele jätta. Kui tahad olla end laitmatult valitsev ja meeldejääv, pead alati, iga hetk, isegi üksi olles tundma endal kõrvalseisja pilku. Niisugune on elukool, niisugune on seltskonnaelu raudne seadus. Livitin pani vormimütsi pähe ja kontrollis kämblaservaga, kas kokard jääb keset laupa.

«Elage hästi, härra staabikapten,» ütles ta, kätt kõrva äärde tõstes.

Staabikapten vaatas talle kadedalt, nukralt ja viletsa jalaväelase täie solvumistundega otsa. Kõik valge — vormipluus, püksid, kingad ja mütsikate — on pimestav; kõik kuldne — tähed lindil, paelad ja ankrukesed pagunitel — läigib; madrusesärgi vöödid, vormipluusi krae ja käänised on tumesinised. Ühtlane päevitus varjab noorus-likku puna, õhuke nina suurte piklike sõõrmetega meenutab staabikaptenile vanu kindralite portreesid Vaasa kasiinost — põlvkondade tõug ja veri. Noormees seisis staabikapteni ees otsekui kõrgetes purjedes valge fregatt samblase rohetanud kivi ees: Vene laevastiku tulevik võidab Vene jalaväe, unaruses kindluste garnisonide jalaväe, tundmatute nummerdatud polkude jalaväe, mis on majutatud Venemaa kolgastesse. Staabikapten võiks gardemariini solvata ainuüksi nii, kui ta asendit muutmata ja kätt andmata hooletult ütleks: «Nägemiseni, junkur!» Ent staabikapten tõusis diivanilt püsti, sirutas käe ja lausus kohmetult:

«Mul on au ...»

Kelle südant ei võidaks see noormees, kelle tee on selge elu otsani, noormees, kes on sündinud leitnandipagunite sära ja admiralikotkaste raske lennu jaoks ...

Gardemariin astus vaksali perroonile ja staabikapten jälgis, kui enesekindlalt ja kergelt ta rahvahulgast läbi loovis. Gardemariini käed on küünarnukkidest vastu keha surutud, kämblad hoiduvad natuke eemale ja rõhutavad iga sammu sujuva kaarega ümber puusade. Näib, nagu

oleks ta äsja käed puhtaks pesnud ja kannaks neid enda ees, peljates iseenese külge ära määrida. Säärane eriline kõnnak on Juri enda välja mõeldud ja tuleb päev, mil keegi võtab need elegantsed sujuvad liigutused üle, nagu Juri võttis üle piibu suitsetamise viisi.

Helsingi on päikesepaisteline, puhas ja korras nagu alati. Näib, nagu ei lahkukski päike sellest linnast: talvel särab ta talumatult jalgteede äärde kuhjatud lumehangedel, härmatisega ülepuistatud puudel, külmunud reidi siledal jääl. Suvel täidab ta soome sinihallist kivist ahtad tänavad palava paistega ja tungib puiesteede ning aedade tihedasse lehestikku. Sel maipäeval püsis Helsingi oma kaide graniidil reidide vaikse vee ääres korraliku ja siivsana nagu tärgeldatud põllega toekas linalakk fröken kahhelkivist pliidi ees soojaveekausi ääres — puhas, mõõduka rütmiga, otstarbekalt korraldatud linn. Rohelised trammid veerevad kui mängukannid. Iga väikese kaupluse vitriinid on peenelt soliidsed — Esplanaadil hõlmavad nad kogu seina ning siin läheneb nende soliidsus luksusele — ja neis on lõivuvabad välismaa kaubad. Autode käratu liikumine on võrdne autojuhtide sõnakehvusega. Mustades kuubedes politseinikud ristteedel on viisakad, napisõnalised ja korraliku välimusega. Rootsi- ja soomekeelsed kirjad siltidel, trammidel ja tänavate nimesiltidel, rootsi- ja soomekeelne kõne aeglaste jalakäijate voolus, lahud ja lokid blondides juustes, noorukite ja neidude roosad põsed, tagasiantava rahana margad ja pennid — kõik see annab vägisi tunda, et oled välismaises linnas. Isegi kellaaeg erineb Peterburi ajast kakskümmend minutit: siin on oma, mitte vene aeg.

Kaheteistkümne tunni tee kaugusel Vene keisririigi pealinnast asub kaljude sinihallil graniidil välismaa linn ja aeg ei ole seal vene oma. Vene aeg on morn, tsaari aeg — pikaldane, vale ja tüütu; see takerdub määratus impeeriumis, jääb selle otsatusse kinni nagu joobnu külatänava tapvasse porri. See lohiseb tuleviku poole — too laisk, vale vene aeg, mida Peterburist kolmevärvilise kepiga takka kihutatakse, ja näib, nagu sügaks aeg alalõpmata kukalt, nüri mõte peas:

«Kuhu küll aetakse?...»

Ja keegi ei tea, kuhu seda aetakse — tuhandeaastast habemega vene aega, mida isevalitsus piitsaga ergutab. Vene aeg on välja lohisenud sajandite hämarusest, lõhestanud sõjakirvestega tatarlaste ja poolakate päid, litsunud

naabruses asuvaid khaani- ja keisririike Potjomkini sõjavägede aeglase sammuga ja keisri ratsaväe kergete kapjadega, katnud Euroopa Aleksandri kaardiväe mitmevärviliste mundritega, Aasia Skobelevi väesalkade valgete särkidega ja Ida Kuropatkini armee mustade papaahadega. Vene aeg lohiseb ühest sõjast teise omandades, vallutades, orjastades, oma saagi all ägisedes, ja sõjad on verstapostidena õieli, mõõtes Vana-Vene, Tsaari-Venemaa ja Vene keisririigi ränka teed. Veri aurab ja varemed suitsevad sõdade ja ülestõusude lõõmas kogu maal, mis pindalalt on suurim maailmas. Vene sõjavägi astub rütmiliselt ja ühtviisi raskelt nii võõra vere kui ka vene vere lompidesse. Kolmetahulised täägid torgatakse ühesuguse jõuga türklase, prantslase või talumatsi soolikaisse. Trummid löövad ühtviisi ühetasaselt põrisema nii keisri hobuse kepslevate valgete jalgade ees väljakul kui ka äsjapoodud mässajate tõmblevate jalgade all.

Venemaa linnad uhkeldavad tuimalt oma aastatega ja ühtede aastate hiilgust tumestab teiste kurt enne. Kiiev hoopleb 988. aastaga, mil alasti Vene Dnepri pühasse vette ronis, Perunid ja Dažbogid lohinal järel. Moskva uhkeldab harjumuspäraselt 1812. aastaga nagu kaupmeheeit tuhandese sõrmusega, — aga sõrmusel helklevad Presnja kõverate tänavate pahaendelised kogupaugud ja tulekahjud. Sevastoopol talletab kiivalt 1855. aasta üheteistkümne kuu püssirohu-kuulsust, ent Nahhimovi bastionide suitsuga seguneb lõõmava ristleja «Otšakovi» suits. Tsaarinna Sumbeki tornile on sünge tsaarikotkana tardunud aasta 1552, mil Kaasan lakkas olemast khaaniriik, aga torni all on porri tallatud siidi, kaupmeeste kaupu ja kraami, aadlike alusveste, ordeneid ja puuderdatud päid, mis Pugatšovi jõugud 1774. aastal poodidest ja lossidest välja pildusid. Kaukaasia auulide vallutamise julma ja tumeda ajaloo aastakümned küünivad mägede lumiste tippudeni. Irtõš kiigutab kollastel vetel aastat 1582, mil tundratele, taigale ja Siberi veerohketele jõgedele langesid sünged ja rasked sõnad «Tsaari valdused Siberis». Mornilt talletab Helsingi aastat 1809, Soome lõpliku liitmise aastat «Venemaa rahvaste perre».

Ja linnad on vait, kõik need Vene impeeriumi linnad, vaadates läbi suitsuste ja soojast verest nõretavate numbrite 1904—1905, vaadates läbi nende ettepoole, tulevaste aastate hägusesse ja teadmatusse kaugusse; nad on vait ja liiguvad pikatoimelise vene aja kannul laisa, jühmi,

tõukleva karjana, isegi teadmata, kuhu neid ajab ministeeriumi tempelpaber Sankt-Peterburgist ...

Nad liiguvad alandliku karjana — erikeelsed, eripalgelised, erinevatel aegadel vallutatud linnad, vürstiriigid ja riigid: Moskva, Kiiev, Vladimir, Novgorod, Kaasan, Astrahan, Poola ja Siber, Pihkvamaa, Tauria Hersonesos ja Gruusia, Smolenski ja Leedu suurvürstiriik, Volõõnia ja Podoolia vürstiriik, Nižni-Novgorodimaa, Soome suurvürstiriik, Eestimaa, Kuramaa ja Liivimaa provints, Semgallia, Žemaitia, Vjatka ja Jugra alad, ibeeride, kabardiinide ja kartaliinide maad, Armeenia ja Turkestan — kõik valdused, mis on loetletud kogu Venemaa keisri ja isevalitseja, Poola kuninga, Soome suurvürsti ja nii edasi ja nii edasi ja nii edasi tiitlis. Ja nende hulgas sammub Soome, sünge nagu ta metsade pimedus, kange nagu ta kaljude graniit, arusaamatu nagu ta keel ja vaenulik nagu koloonia. Selles Vene vürstiriikide ja Aasias asuvate tsaari valduste seas liigub ta vihates ja vaikides visa, sünge, mõõduka soome aja järgi. Soome suurvürstiriik, «olles Vene riigi lahutamatuks osaks, haldab oma siseasju eri määrustega eri seadlusandluse alusel» — kõigist teistest erinevalt.

Ja suurvene väikekodanlane tunneb Soome sattudes, et ta polegi kodus — siin on ta ikka võõrsil. Ta püüab tänaval kõndida tõuklemata, ta võtab ootamatult viisaka tooni ja ütleb isegi voorimehele «teie». Ta poetab kärmesti viis penni vaguni ukse kõrval rippuvasse anumasse, kartes konduktori põlglikult sõnatut meeldetuletust — anuma täristamist undliku reisija ees. Avalike käimlate puhtus rabab teda ja ta astub nende mattklaas-ustest sisse otsekui kabelisse — vaikides ja hardalt. Ta jätab pooliku võileiva delikaatselt vaksali puhveti lauale, kus ühe marga eest saab tervelt viie ette õgida. Suurvene väikekodanlane kõnnib Helsingi tänavail enda vastu härdaks muutudes ja välismaisest kultuurist vaimustudes: vaikne kui matustel ja rõõmus kui nimepäeva pühitseja ...

Ent tõeline vene inimene ei saa oma nimepäeval kaua kaine olla: ta joob end restoranis argsi täis ja vein kütab tas üles patriootliku enesearmastuse. Kelle maa? Soome oma? Mis Soome maa see on? Tšuhlandia! Emakese Venemaa provints! Kes on siin peremees?... Vene väikekodanlane meenutab Menšikovi följetone «Novoje Vremjast», kus tõestatakse sulaselgesti, et Venemaa hukkub soomlaste, poolakate ja juutide käe läbi. Siis lööb ta rusika lauale.

Rootslased ja soomlased vaatavad põlglikult üle õla. Nüüd ilmuvad mustades kuubedes politseinikud ja talutavad ta sõnalausumata välja autosse — isegi ei peksta. Politseivalitsuses nimetatakse täpselt ja kähku trahvisumma, mis on sedavõrd suur, et lõbu ja uljus vaibuvad. Sellest päevast peale hakkab vene väikekodanlane tšuhnaadele vastama nende endi vihkamisega, lakkab korda nähes heldimast ja kaotab igasuguse huvi gaasipliitide, odavate taksode ja automaatlülitite vastu treppidel, mis süütavad valguse täpselt nii kauaks, kui kainele inimesele tarvis läheb, et kõige ülemisele korrusele minna. Ta elab Helsingis heitunult, igavlevalt, laiutamata. Soome on igav maa!...

Kuid Helsingis seisab laevastik, Viaporis on kindlus, Katajanokal — sadam, Maria lossis asub kindralkuberner. Sellepärast elavad Helsingis mereväeohvitseride perekonnad, sadamaametnikud, garnisoni perekonnad, arstid, kindralkuberneri ametnikud, kaupmehed, pangategelased, vene gümnaasiumi õppejõud. Helsingi seltskonna rootsi-vene-soomekihilise piruka ülemisse, parimasse kihti on poetatud mereväeohvitserid särava sukaadina; nemad on ehteks, hiilguseks, ja maitseks ning nende kõrval tuhmuvad rootsi ja vene pankurite rahad, tuhmub kindralkuberneri õukonna administratiivne suurejoonelisus.

Nemad on peremehed ja seda ei salga keegi: Helsingi on mereväe pealinn.

See osa soome linna vene elanikkonnast ei sarnane sissesõitnud väikekodanlastega. Ta on harjunud Helsingi iseärasustega, pool sellest kõneleb rootsi keelt ning peab loomulikuks gaasipliite, keskkütet, selvepuhveteid, soome ausust ja avalikke käimlaid, mis on puhtad nagu kabelid. Ta kasvatab rootsi suurkaupmeestele ja mereväeohvitseridele elegantseid pruute, kõheldes aktsiate ja pagunitärnide arvu vahel, sest nii aktsiatel kui ka tärnidel on ühesugune kalduvus arvuliselt suureneda, seega kindlustada heaolu. Ta sisustab salonge kerge soome mööbliga, sööb supi alla suhkurdamata hapupiima kaneeliga, riputab ovaalsete laudade tärgeldatud linade kohale ilmatu suuri hubaseid lambivarje ja peab oma kortereis rootsi ja soome toatüdrukute abil ebavenelikku puhtust. Õhtuti sisenevad neisse kortereisse mereväeohvitserid — sihvakad, pikad, lühikesed või tüsedad, kuid kõik ühtviisi kenad, elegantsed ja teravmeelsed. Nad paluvad perenaiselt luba päästa relvad vöölt ja heidavad kortikud esiku peeglilauakestele. Kortikud lebavad hunnikus poleeritud puul ja peegleis kumab nende käepidemete elevandiluu ja kuld, mustade portupeede küütlev muaree.

Kui rahva kokku saab, jäävad korterid tühjaks: siis v e e r e b seltskond autodel «Fenniasse», «Börssi», «Kämppi», «Seurahuonesse» t u u r i t a m a. Muusika, valgus, kerge õhtueine ja kerge vein restoranides, lõbus, sädelev t u u r i t a m i n e ja naiste lähedus erutab — huvitavate, teravmeelsete, mittemüüdavate naiste lähedus. Hetkelised flirdid, välkkiired romaanid; kuubede siledalt kalevilt, lumivalgeilt kraenurgilt helgib merd — meri ei oota, meri kiirustab lantima elu, rõõmu ja naisi. Mis sest, et meri on külje all, mis sest, et sellelt ookeanidele ei pääse, mis sest, et Vene laevastik on ammugi unustanud kolmeaastased ümbermaailmareisid ja et laevad püsivad reidil, nagu nad püsisid suvel ja jäävad püsima kevadelgi, ent meri kutsub, meri kiirustab, vein õhutab romantilisi unelmaid ja naised armuvad meremeestesse ning meremehed armuvad naistesse, nagu läheks eskaader hommikul suurele merele. Pruudid sõidavad varem minema, aga vastu hommikut heidavad restoranid välja t u u r i t a d e s eraldunud kampu: paaridena, paaridena, kaksi, kaksi — must mantel ja siidmantoo, Nikolai-aegne sinel ja väike kohev kasukas, must mantel ja sinine kübarake, leitnandid ja kindralkuberneri ametnike naised, teise järgu kaptenite naised ja mitšmanid, teise järgu kaptenid ja hiilgavad lesed. Autod undavad ja sahisevad lumel. Poissmehekorterite eraldi sissekäikude võtmed värisevad palavate sõrmede vahel, automaatlülitid ukse juures kustutavad sissejuhatavaks suudluseks valguse. Poissmehetubades, tarbetute kirjutuslaudade laegastes on kompvekikarpe ja küpsiseid, riidekapis elektrikohvikann ja benediktiinipudel, asemel värske jahe pesu ja taamal reidil jääs laev, mis homme käsib teenida, täna kingib aga hiilgust ja randa...

Kui poissmehetuba ei ole, öeldakse autojuhile «suur ring» — ja auto sõidutab reisijaid ruttamata ümber linna. Kuid reisijad ei vaatle kuupaistelist maastikku ja autojuht ei heida kordagi pilku aknaruutu selja taga. Auto kupee on kitsas ja mugav nagu kajut, sõiduteed siledad ning puhtad nagu laevatekk — auto veereb neil libedasti ja kergelt just nagu leitnandi elu. «Suure ringi» marsruut on täpselt ette määratud ja tänavanurkadel keerab autojuht kindlalt rooli. Mitšmanid tunnevad elu kulgu samamoodi ja teenistuski keerab aastate ristteedel rooli kindlalt ja rahulikult.

Ühel käänakul satub kuukiir langema sineli pagunile ja selle kahest tärnist kõrgemal sätendab kolmas — briljantpisar roosas naisekõrvas; poolteise aasta pärast lihavõtte esimesel pühal keerab ka teenistus rooli: kolmas tärn pagunil teeb mitšmani leitnandiks ja elu hakkab veerema uut, niisama puhast ning siledat teed. Tee on sisse sõidetud, käänakud ette teada ning tänaval on ikka algus ja lõpp. Leitnandi ja mitšmani naerused huuled vallutavad naise suu ühesuguse õpitud liigutusega. Naised lõtvuvad jõuetult õlust ning ähmastavad pilgu ripsmeid välgutades, millega annavad mõista, et pikemaks vastupanuks on neil jõud otsas. Leitnandid manavad siis näole kõikeneelava kire kiskjailme ja (tõmmanud autojuhi selja taga kardina ette) paiskavad julge liigutusega naise kasuka valla; sealt voogab lämbet aroomi ja käed liiguvad eksimatult kleidivoltides. Kõigel on oma kulg — elul, teenistusel, armastusel; kõikjal on omad sissesõidetud teed ...

Kuid väljast hakkab autosse imbuma halba haisu. See mürgitab õhku, trumbates üle sooje aroome, ja autojuht lisab järsult kiirust, püüdes mustusevoori tumepunastest tsisternidest mööda sõita: Helsingi kasutab öökatet ja linnataguseid maanteid ühtlasi linna puhastamiseks. Kirglikku näoilmet säilitades katsuvad leitnandid ja daamid mesitihedat haisuhoovust tähele panemata jätta — on asju, mida on ebaviisakas märgata. Kätega võib haarata paruniproua intiimseid kehaosi, kuid neid ei tohi nimetada nende nimega, ehkki samad sõnad öeldakse sajakonna madruse ees valjusti välja. Esimese järgu kapteni naine lubab endaga ära proovida niisuguseid asju, millest tänavatüdrukki keeldub, kuid ta ei andesta armukesele iialgi, kui see tema kõrvalt väljakäiku minnes ei teeskle, et ta helistama läheb: seltskonna seadused on vääramatud ja sissesõidetud teedelt kõrvale käänata ei tohi. Kuupaistelist maastikku haisuga mürgitades veerevad tumepunased tsisternid autoga kõrvuti, loksutades endas mahlaseid biifsteeke, õrnu roosasid merivähke, maasikaid, šokolaadi, kalamarja, kallist veini — nii nimetati kõiki neid mitmekesiseid asju, mis alles hiljuti ehtisid restoranilauda, mis nüüd on aga tundmatuseni segunenud ilgeks lehkavaks lögaks. Tsisternil istub vana sammaldunud soomlane, hingab haisu harjumuslikult sisse ja näsib aegamisi kodunt kaasavõetud leivakääru. Kuukiir langeb edasi nihkudes ta põlvedele ja nüüd sirendab kolm tärni prügiaugust korjatud konjakipudeli etiketil: kui pudel puhtaks pesta, maksab see viis-

teist penni, ühe seitsmendiku mehe öisest teenistusest. Vanamees vahib ükskõikselt autosid, mis püüavad temast mööda sõita: maantee on sama, tee on ühine, ühed ja samad augud jõnksutavad tema tsisterni ja käratute autode lopsakat sisu.

Helsingi oli pühapäevane, puhas ja kirgas nagu alati. Juri Livitin astus mööda lühikesi tänavaid oma isikupärast sammu rahuliku ja tagasihoidlikuna, silmitsedes end vahetevahel vitriinide peegelklaasidest. Linn on mereväe päralt ja nägusaim tänav Esplanaad viib lõunasadamasse välja, kus otse keset linna seisavad miinilaevad. Siiasamasse, graniidist kai äärde randuvad reidil seisvate lahingulaevade ja ristlejate kaatrid. Kai on puhas, tühi ja päevnikud püsivad tikksirgelt kohtades, kus nende laevade kaatrid randuvad. Juri silmitses teraselt paelu ja, leidnud madruse, kelle otsaesisel olid tihedasti kokkusurutud pikad ja kõrged kuldtähed «Generalissimus Krahv Suvorov-Rõmnikski», läks tema juurde.

«Noh, vennas, kas kaater tuleb varsti?»

Madrus andis kõheldes au. Kurat seda teab, on ette nähtud või ei ole? Gardemariine laevastikus ei ole, nemad sõidavad õppelaevadel ja madrusele ei tule mitte meelde — kas gardemariin on ikka ülemus või ei? Madrusele on kõik ülemused — parem üle soolata kui rokk magedaks jätta.

«Kümne minuti pärast tuleb, härra gardemariin!»

Juri viskas käe kõrva äärde ja ütles hooletu lahkusega:

«Vabalt, vennas! Lase käsi alla.»

Ta tahtis kangesti madrusega kõnelda. Vestlema õhutas ülev pühademeeleolu ja esmakordselt kuuldud pöördumine «härra gardemariin», mis ilusasti kõrva hellitas.

«Mitmendast roodust oled?»

«Olen neljandast roodust, härra gardemariin!»

«Neljandast? Tähendab leitnant Livitini juurest? Noh, kuidas ta on? Hea roodukomandör?»

«Just nii, härra gardemariin, me ei nurise.»

«On range või ei?»

«Tahavad, et kohust täidetaks, selge see ...»

«Kas rood armastab teda?»

«Just nii, härra gardemariin, armastab.»

«Nii ... Mis kubermangust oled ka?»

«Vologda kubermangust, Kadnikovi maakonnast, Soltsevi vallast, Malõje Soltsõ kirikukülast, härra gardemariin!»

«Vologda kubermangust? Mis kodunt ka kirjutatakse? Missugune saak tänavu on?»

Madrus hakkas pingutatud kõnelusest punetama. Näe kus härraspoiss norib: mis saaki ta maikuus tahab?

«Pole viga ... tavaline saak, härra gardemariin ...»

Sadamasse veeres lahtine voorimehetõld, millelt hüppas maha valges vormikuues leitnant. Tema mustad vurrud olid huule kohalt lühikeseks lõigatud, mis andis ta kitsale peenele näole keigarlikkuse ja piinliku korralikkuse vaevu tabatava varjundi. Ta tõstis käe hooletult kõrva äärde, vastates Livitinile, kes oli madruse kõrval valveseisangu võtnud, ja vaatas silmi pilutades päevniku poole.

«Kaater pole tulnud?»

«Sugugi mitte, teie kõrgeausus!»

Leitnant kõndis mõne sammu, vilistas veidi, huuli prunti ajades, lõi kitsa inglise kinga ninaga kivikese vette ja tuli siis Livitini juurde.

«Tulete meile, gardemariin?»

«Just nii, härra leitnant! Olen leitnant Livitini vend.»

«Väga rõõmustav! Grewe, Vladimir Karlovitš... Livi loeb meile tihtipeale teie teravmeelseid kirju ette. Suitsetate?»

Ta kukkus Livitiniga rääkima korpusest, õppejõududest, meenutas veatult nende hüüdnimesid ja võlus Juri lausa ära ehtsa huviga tema hinnete, vigurite ja tulevikuplaanide vastu. Ent samasuguse kergusega, nagu ta vestelnud oli, jättis ta Juri sinnapaika, niipea kui sadamasse olid jõudnud veel kolm ohvitseri. Livitin kuulas pealesunnitud ükskõiksusega tema reibast loba, mis kubises talle mõistmatuist vihjeist, kõnekäändudest ja hüüdnimedest.

Kaatris unustati kutsuda Jurit ahtritendi alla ja ta jäi roolimehe juurde seisma, tehes näo, nagu ta just siin olekski tahtnud olla. Ometigi näris enesearmastus hinge, ja leitnant Grewe ei näinud enam kaugeltki nii võluv olevat nagu sadamas.

Lai madal kere vappumas ja mootor kiiresti põksumas, sõitis kaater ümber saare ja pööras reidile. Reid oli tardunud, hommikuse päikese all laotus sile karge pind, mis kaatri juures oli värvitu, horisondi suunas muutus aga sinisemaks. «Generalissimus Krahv Suvorov-Rõmnikski» oli sellesse kiilunud raskelt ja toekalt ning paistis, nagu oleks ta parraste sinihall soomus sinihalli veega ühes tükis valatud.

Ta on päratu suur, vaikiv ja liikumatu. Tekk on lai ja avar nagu peakiriku esine. Ahtrist vöörini on üksteise järel reastunud neli suurtükitorni; suurtükkide pikad rauad on laskeavades õieli vaenlase sööstlikes otsinguis, tardudes niiviisi teki kohale. Teki avaruse tõttu näivad tornid väikestena ja nende soomus kaalutuna. Kuid soomus on raske: see rüütab torne ja kambreid paksu kaheteistkümnetollise koorikuna, see katab laeva risti ja põiki ränkraskete plaatidena ning ümbritseb pardaid tuhandepuudase vööna. Soomus on nii raske, et merre on süüvinud kaks kolmandikku hiiglasuure laeva kerest ja pinnale on jäänud vaid riba pardast ning tekk, nagu veel puhkav ujujagi ainult suu välja jätab — üksnes selleks, et mitte lämbuda. Laev istub sügavalt vees ja sellepärast kuivamaa inimene ei taipagi, kui määratu suur on see lahingulaev ja kui palju korruseid, laevatreppe ning sügavaid šahte peitub tema veealuses üsas.

Tornide vahel tõusevad teki kohale tüüakad korstnad kahe pika sirge sambana. Mastid, mis all on koormatud erikambrite ja sildadega, läbivad nende keerulise ning massiivse metallpõimiku vooljate terasspiraalidena ja heiskuvad vabanenult taeva poole siledate sirgete tengipuudena, ahenedes, kergenedes, teravnedes lipuvarraste nõeljateks tippudeks. Kui pea kuklasse ajada ja lipuvarrast vaadata, siis näib, nagu ruttaksid pilved temaga üsna kõrvuti ja nagu oleks seal alati karge ja õhuline vaikus.

Lahingu ajal ei ole laeval lipu jaoks väärikamat kohta. Seal laotab selle lahti laeva liikumishoog; seal hõljub ta sinine kaldrist eskaadri kohal, ähvardades ja põlates; seal ei kõrveta tema plagisevaid volte valus tuli, mis pikkadest suurtükiraudadest keradena välja lendab, ning tema uhkust ja au ei varja seal kogupaugu kollane suits. Aga kui mürsuaukudesse sööstnud vesi on pilgeni täitnud kõik šahtid, kõik korrused ja kõik inimsuud, isegi siis, kui ta hakkab korstnaisse ülalt sisse voolama, sisisedes, suitsu ja kuumust neelates, isegi siis veel kaitseb lipp Vene keiserliku mereväe au ning kuulsust ja kaob vette viimasena ... Just see kujund meeldis Livitinile: vette kaduv lipuvarras selle küljes võbiseva püha Andrease lipuga.

Kuid laevad on hukkunud teistmoodi. Nad on raskelt ja pidurdamatult kummuli vajunud, olles enne inimesed ära vaevanud eksliku lootusega, et kalle pole hukutav, ja lipp, teinud koos mastiga määratu hoogsa kaare, on kadu-

nud katelde kuumusest ning inimvere soojusest leigesse vette. Lipp on uppunud enne kui näotult pinnal kõlkuv parras, mida mööda inimesed libastudes ülespoole roomavad. Nii juhtus kaheksa sõjalaevaga Tsušima väinas. Ning samasuguste kõrgete ja uhkete mastide otsast langetas lipu jaapanlastele alistunud Nebogatovi eskaader.

Ikka sinnasamasse, selle õhulise vaikuse kätte pilvede rutu keskele venib väärikalt kaua admiralilipp, kui admirali jalg võimukalt selle laeva tekile astub, mis lipulaevaks on valitud. Admiralilipp peab lakkamatult kõrgel ülal vahti; nii päeval kui ööl heljub ta eskaadri kohal, sarnanedes ühega mustadest kotkastest admiralipagunitel — kiskjalik, valvas ja julm. Sellest kõrgusest näeb ta kõike, nagu näeb kõike tema admiral oma nahksest-siidisest kajutist ahtris. Sinna õhulise vaikuse kätte kanduvad signaalisarvede ja orkestrite helid kõigilt mööduvailt laevult, rivistatud meeskondadega tekil. Selles uhkes üksinduses kajavad vastu saluudilajatused kõigist sadamaist, kuhu ilmub tollest lipust kaugel allpool ujuv laev. Selles võimukas kõrguses kinnitab admiralilipp tummalt admirali tahet, mida on kuulutanud signaaliplagude kirev välkumine.

Ja sinna, sellele sinisele ristile on sajandid naelutanud mõiste *inimene*.

Inimesi sellel ujuval terassaarel pole. Terasele meeldivad arvud. Ta on sündinud tehases kraadide arvul, atmosfääride arvul, tonnide arvul. Ta on suurejooneliselt masinaist läbi käinud valemite arvudes ning jooniste arvudes ja omandanud uued arvud:

26 000 tonni veeväljasurvet;
42 000 hobujõudu turbiinides;
40 000 000 rubla kulutusi;
12 kaheteistkümnetollist suurtükki;
1 186 648 neeti;
1 186 madrust;
39 ohvitseri;
1 komandör.

Need on ainult arvud, tavalised arvud, milleta teras ei saaks elada, nimelt — liikuda vees ja terastorudest välja heita terassilindreid, et tabada teist terast, milles on 2 000 000 neeti ja 1306 madrust.

Ränkraskesse terasest soomuskesta, tornide, laskemoonakeldrite ja vaheruumide kasinale pinnale on nupukalt ja otstarbekalt paigaldatud tuhanded seadeldised. Ühed on rohmakad, vähenõudlikud ja kergesti asendatavad. Niisugune on saja kahekümne millimeetrise suurtüki tõukur, mis lükkab mürsu laadimiskambrisse — lihtsalt kepp, mille otsas on nahaga kaetud paksend. See võib vedelda tõmbetuules, see ei karda vihma ega pakast, see on rohmakas ja tugev ja purunemisel võib selle korrapealt asendada. Teised on õrnad, tujukad ja kallid. Niisugused on kronomeetrid. Neid hoitakse vetruva kasti sametises rahus, neile on määratud erikajut, kus on ühtlane õhusoojus ja kus neid ei häiri suurtükkide mürin ja põrutused. Tüüriohvitser keerab neid iga päev üles, pikk kullatud võti ettevaatlike sõrmede vahel, ning paneb kirja kajuti maksimaalse ja minimaalse temperatuuri. Igal laeva seadeldisel tõukurist kronomeetrini on oma väärtus ja kõik nad nõuavad suuremal või vähemal määral hoolt.

Inimseadeldisi on laevas samuti mitmesuguseid. Ühed on rohmakad, vähenõudlikud ja sitked: teise järgu madrus, laeva tegevuskorra järgi number 422 — vintske, kärmas ja tugev kätepaar mürsu kandmiseks suurtüki laadimisel. Ta ei karda ei vihma, tõmbetuult ega soolaliha. Ta on rohmakas ja sitke ja rivist väljalangemisel võib teda korrapealt asendada. Teised on tujukad, õrnad ja hinnalised: ohvitserid. Neid peetakse ohvitseride ühiskajuti vetruvate tugitoolide nahkses rahus, kus on ühtlane temperatuur ja õhk on puhas higilõhnast ning jämedatest sõnadest, neid veetakse iga päev kaldale omasuguste hulka, kellega nad on harjunud, neid keeratakse iga kuu üles suurte paberrahade kuldvõtmega ja määritakse hoolikalt auahnuse kõva vedru. Madrus tehakse aasta-poolteisega valmis, ohvitseri teritatakse, lihvitakse ja reguleeritakse kümneid aastaid nagu kronomeetrilki. Kõigil laeva teenindavatel inimseadeldistel on oma väärtus ning nad nõuavad sel või teisel määral hoolt, alates laeva komandörist teise järgu madruseni välja.

Sellel ujuval terassaarel pole inimesi. On admiralid, ohvitserid, konduktorid, allohvitserid ja madrused. Nad on paigutatud lõplikult kindlaksmääratud teenistuse redelipulkadele, ühed kõrgemale, teised madalamale ja igaüks oma pulgal ootab lööki ülalt ja annab löögi alla, ent mitte ilmaski vastupidi. Sajandid on asjade korra kindlaks määranud. Admirali põse närviline tõmblemine redeli ülemisel pulgal kajastub korrapealt alumistel pulkadel allohvitseride rõvedas sõimukähinas, kuid lühike sõna «kõrts!», mis admirali kokkupigistatud huulte vahelt lendu pääseb omavahelises kõneluses laevakomandöriga, sajab alumistele

pulkadele kaela pika poolteiseaastase kartsamäärana, mis võrdselt jagatakse kolmekümne kuue madruse vahel, kes olid lohakalt pesnud meeskonnaruumi nr. 20. Igal pulgal on oma hüüdnimed: ühtedel on ainult tiitlid ning ees- ja isanimed, teistel aukraadid ja perekonnanimed, kolmandatel ainult perekonnanimed, kuid kõige alumine on põlastatavalt nimetu ...

«Hei, sina seal! ...» hõikas leitnant Grewe, tõstnud pea ahtritendi katte kohale.

Mõlemad pootshaagimehed, kes seisid liikumatult kaatri parraste ääres, vaatasid teenistusvalmilt ümber ja vastasid ühest suust:

«Mida soovite, teie kõrgeausus?»

«Ma räägin sinule!» noogutas leitnant sellele, kes paremal seisis. «Kannad rooduülemale ette, et ma märkasin sind määrdunud töörõivais. Mis püksid need sul on? Jäle!»

«Just nii, teie kõrgeausus,» ütles pootshaagimees, pöördus ja tardus endisse asendisse.

Juri Livitin silmitses kõrvalt tema nägu. Lai ja tõmbivõitu ninaga nägu, millel ühtlane päevitus tedretähti varjas, paistis jäävat rahulikuks ja liikumatuks. Kurat teab, mis inimesed need on! Ei mingisugust enesearmastust, oleks ta kas või hämmeldunud või punastanudkil Jurile endale tehti sageli valusaid ja teravaid märkusi ja, neid meenutanud, tundis ta värskelt seda viha ja riivatud enesearmastuse kuuma juga, millest veri näkku tõuseb, pilk teravneb ja silmad pilukile kisuvad. Seda pilku pelgas koguni rooduülem ise, selle pärast oli ta kohe kähku eemaldunud ja korranud: «Puhkusest ilma!» teades väga hästi, et hetke pärast saab Juri endast jagu ja talle meenub distsipliin. Juri oli distsiplineeritud, talle meeldis kord nii teiste kui ka enda juures, kuid ikka läks tal märkusest hari punaseks. Aga too Mitjuhha ei piuksatanudkil Kummalised inimesed ...

Ent paat pööras järsult laevatrepi suunas ja pani oma lainel kiikuma suurte barkasside ja kaatrite pika rodu, mis oli trossiga lahingulaeva ahtri külge kinnitatud. Päevnikud nendel tõusid püsti ja andsid kaatrile au. Kui pootshaagimehed seisavad valvel, kuid ilma pootshaakideta — tähendab, kaatris on ohvitsere; neid pole näha, aga nad võivad märgata, et päevnikud tukuvad. Kui aga pootshaagimehed on paigale tardunud, pootshaagid käes —

tähendab, kaatris on laevakomandör või admiral, ja niisugusel juhul peab eriti tähelepanelik olema.

Juri Livitin kohendas end ja heitis pilgu lahingulaevale, esimesele tõelisele sõjalaevale, millel ta võis nüüd veeta kolm päeva puhkust — esimesed kolm päeva mereväeohvitseri hurmava ja kauni teenistuse aastakümnetest, mis teda ees ootasid.

2. PEATÜKK

Kajuti uksele koputati tasakesi.

«Astu sisse, Kozlov,» ütles leitnant Livitin ega eksinud. Kozlov koputas isikupäraselt: ettevaatlikult ja hellalt — see oli otsekui fröken Anni habemenoa puudutus Helsingi parimas juuksuriäris.

«Teie kõrgeausus, kuhu lubate härra gardemariinile aseme teha?» küsis Kozlov ukse vahele ilmudes. Ta oli turske, roosa, hoolikalt pestud ja raseeritud, ka tema hääl ei häirinud — hea tentsik peab olema vaikne ja tasane, aga leitnant Livitin oskas tentsikuid kasvatada.

«Jurik, kas tahad minuga koos tekikajutis magada? Aga kui soovid, võid siia jääda.»

«Nagu käsid,» kostis Juri vigurdavalt. «Siin on vahest umbne.»

Kajutis oli tõepoolest umbne. Leitnant lesis koil poollamaskil, valge vormikuub eest lahti, ta oli toetanud jalad selleks mõeldud järile ja jätnud tugitooli külalisele — mereväe külalislahkus on kohustuslik isegi noorema venna suhtes. Ventilaator eri riiulil vuhises mahedalt oma kuldtiibadega, kuid jahedamaks sest ei läinud. Kajutis helendasid valge pesukauss ja peegel (mida ääristasid kohevas puntras hommikumantel ja froteerätt), vaheseinte läikiv ripoliin ja valgustrükkide klaasid, mis olid vasknurkade abil seinte külge kinnitatud. Klaaside all olid: «Generalissimus Krahv Suvorov-Rõmnikski» teravatorniliste Tallinna kirikute taustal, roheline pahisev laine kolmemastilist parklaeva kallutamas ja kolm neidu: üks, p i t s p ü k s i k e s t e väel, tõmbas kamina nõrkroosas valguses sukka jalga; teine seisis plaažil sõjalaeva prožektori reetvas kiirtevihus pahkluudeni vees, põlved hirmunult kõverdatud, käed varjamas väikesi rindu; kolmas, linavalge ja poolalasti, virgus avaras voodis, silmad paokil, sõrmed puudutamas täidlase rinna piimroosat nibu. Neidudel olid pikad saledad jalad, suured helesinised silmad, valged juuksed ja

suud otsekui eredad kirsid, nagu seda inglise ja prantsuse kunsti standard kõigi rahvuste laevastikelt nõudis.

Kozlov avas riidekapi: pärida pole vaja, kui soov on juba pooleldi välja öeldud. Kapist lõi ninna lõhnaõli ja inglise tubaka aroomi. Tihedad pesuvirnad olid jäigad ja värsked. Üksteise sisse laotud kraed kerkisid kahe valge marmorsambana: paremal kõrged, vormikuue juurde, vasakul nurkadega, saterkuue juurde. Siledaks pressitud kalevist rõivad rippusid ridamisi, välgatas epolettide; pagunite, nööpide kulda: vormiülikond, saterkuuega paraadülikond, saterkuuega teise kandeaja ülikond, pihtkuued, suvised mundrikuued, püksid. All läikis kingade rivi: paremal tiival lakksimmid, edasi ševrookingad, riiuli vasakul äärel pehme tallaga laevakingad. Kapi parempoolne nurk oli teenistusülesannete täitmiseks vajalike vahendite päralt: kummisaapad sügiseste valvekordade jaoks, randiga vene paraadsaapad, vene rivisaapad, paraadmõõk, rivimõõk, paraadkortik, teenistuskortik, binokkel kollases tupes, must vihmamantel, läikiv nagu tiibklaver. Tolmu ja korratust ei ole. Esimese järgu madrus Kozlov teenindab ainult leitnant Livitinit, ööpäevas on aga kakskümmend neli tundi. Veini- ja muid plekke kalevil ei ole — hea tentsik peab tundma vahendeid.

Gardemariin Livitin sirvis tugitoolis laisalt prantsuse ajakirja kirevaid lehti. Tema nagu Kozlovgi on riides nagu täiuslik madrus kunagi — vormipluus, madrusesärk, valged püksid. Kuid Kozlovi püksid on jämedast linasest, mis korduvast pesemisest on vedelaks läinud nagu šifoon, krae ja madrusesärk on kahvatusinised samal põhjusel. Livitini valged kingad on seemisnahast, sokid kreemikast korrutatud siidist, püksid heast linasest, terava viigiga, krae sinine värv on sügav ja tume nagu meri enne tuult ja õlgadel on tal valgest kalevist kitsad pagunid kuldpaelte ja -ankrukesega. Gardemariinide vormipluusid jäävad pärast viiendat pesu alatiseks korpuse seinte vahele ja neist saab teise kandeaja igapäevane rõivas; ent madrused panevad esimese kandeaja rõivad selga erivile peale.

Gardemariin Livitin nautis venna kajutis puhkust, vabadust ja korda sõjalaeval, mis tema arvates oli maailma parim hotell. Kolmepäevane puhkus jättis kergesti varju kõik õppesõidu väsitavad mured, pootsmani viled, valvekorrad, kraamimised, äratused rõskel hommikul ja alatise tuuletõmbuse gardemariinide tekil. Ta vaatas Kozlovi osavaid käsi ja vihastas äkki.

«Kurat seda teab,» ütles ta ajakirja kinni lüües. «Tuleks ometi ülendamine kiiremini... Ära on tüüdanud!»

«Tola,» ütles leitnant laisalt, «õpi, Mitrofanuška, vala higi. Halb on see kindral, kes pole soldat olnud. Rüga veel aastat kolm madruse nahas — siis õpid mereväeteenistust tundma.»

«Mis sa loed mulle moraali?» lausus Juri ärritatult. «Madruse nahas! Ole lahke, ütle, mis kuradi pärast pean ma rippkoid siduma, vaske nügama, tekki rookima ja ega palju ei puudu et peldikut puhastama? Mul ei tule ju seda ilmaski teha, aga praegu raiskan ma selle peale parimad aastad... Nelsoni-kultus, anekdoot vaestele!»

«*Stern board, midshipman!*[1]» lausus leitnant järsku kimedalt ja lõpetas naeratades: «*Devant les gens*[2], nagu tädi Anja ütles!...»

Juri punastas ja läks jutuga rappa.

«Jube palav, kurat teab! Kogu aeg oled teki peal harjunud...»

«Kozlov!» ütles leitnant tuletikke õhku loopides. «Teed aseme üles, vennas, ole hoolas — õlleke olgu külm. Ainult palju ära tassi, muidu öeldakse: joodan alamat seisust.»

«Just nii, mitte palju tassida, teie kõrgeausus,» vastas Kozlov, väljus varutud pesuga ja pani ukse tasakesi kinni.

Noorem Livitin võttis sõltumatu poosi — algab moraalilugemine.

«Tead mis, Jurka,» ütles leitnant tõsiselt. «Demokraatiat ära sa mul siin soeta ja Kozlovi ära riku. Ta on küll Mitjuhha, kuid leidub neid, kes talle su sõnad selgeks teevad.»

«Andsid mulle vastu tahti, härra leitnant, kuid mina jään oma arvamuse juurde,» vastas Juri tehtud sundimatusega ja prahvatas uuesti: «Madrusenahk!... Higi valada!... Läbi ja lõhki lora! Seal ma seon oma rippkoid, määrin vaabliga käsi, aga lõuna kantakse mulle ette ja mina nõusid ei pese. Riides olen nagu madrus, aga habemikke allohvitsere ma ei tervita ja restoranis võin sinuga istuda iga kell. Saan külmetada nagu kassireo, laevapaadis olen päevnik, hõõrun trosside ja aerudega rakke pihku, aga õhtul istun su pruudi avarates ruumides rannakesel

[1] Tagasikäik, gardemariin! *(Ingl.)*
[2] Teenijate ees *(pr.)*.

ja kaanin šerrit, mis, olgu öeldud, pole kehv... Mingi idiootlik kahestatus! Suursuguseim gardemariin suurvürst Nikita suvatsevad samuti vaske nügada ja oma kapralite[1] käest vastu tahti saada. Aga kaldal põrutavad needsamad kapralid tema auto ees kannad kokku nagu Pauli kooli junkrud[2], nii et tallad löövad tuld. Kõik see on ju maskeraad, lapsik mäng! Või niisugusel kombel tahate meid õpetada madruse olemusest aru saama?... *Attendez*[3], härrased! See on hobuse unenägu!»

«Kuulge, gardemariin, ma panen teid aresti,» ütles vanem Livitin paberossi läites. Poiss on äge ja pea lõikab; Livitinite veri, noormees ajab asju Stanjukovitši moodi, värsked mõtted umbses rutiinis, isad ja pojad, nagu öeldakse... «Andestan sulle vaid sellepärast, et nii mõtlesin minagi omal ajal, kuni taipasin, milline sügav mõte peitub vaablis.»

«Mis kuradi mõte? Mängime madrusepoisse ning muigame habemesse, oodates härrasmeheelu ohvitseride ühiskajutis likööridega, kasiinos malaagaga, lõbumajas tüdrukutega — teid, vanemaid silmas pidades. Aga siit järeldus: kuradile demokraatlik komöödia! Tehke meist ohvitsere, laevastiku kõrgemat seisust, õpetage meid kamandama vormipluusides Mitjuhhasid ja kasvatama endale Kozlove ning mitte punastama, kui madrus kõigest väest mahapillatud kinda järele kargab. Üks kahest: kas me oleme tulevased ohvitserid või sarjus tudengid nende hulgast, kes narodnikuteks lähevad.»

Nikolai Livitini nägu tõmbus kipra.

«Kellega sa roodus läbi käid, et sulle säärane kaardiväevaim külge on hakanud? Võtate kuju, Juri Petrovitš? Noor veri käärib, midagi pole parata!... Mina panin ka vaablit pahaks. Arvasin, et harja kaudu pean hakkama mõistma madruse hingeelu. Mitte mõhkugi ma ei taibanud! Isegi kardavoi jääb sellega puntrasse. Ära unusta — see on toosama ülistatud matsi hing, mille kohta liiguvad haritud sõnameistrite vastandlikud vaated. Ühed mõtlevad, et see on pühadus ja et selles on vanajumal ise aset leidnud. Teised aga ajavad risti vastu, nagu oleks seal üksnes hais ja sigadus varjul — plikat p i i g i s t a d a, viina visata ja

[1] Nii tavatseti Mereväekorpuses kutsuda vanema roodu gardemariine, keda määrati allohvitserideks noorematesse roodudesse kasvatusülesandeid täitvatele ohvitseridele abiks.

[2] Pauli kaardiväekooli junkrud olid kuulsad oma rühi poolest.

[3] Pidage! *(Pr.)*

mõis põlema panna... Aga vaata, vanemohvitseril on eri arvamus. Sa tee temaga juttu (ainult enne ülendamist ei soovita — paneb kartsa), ta ütleb sulle otse välja: pane madrus käpuli ja ta tunneb sinu vastu austust. Aga kui sina ei oska teda panna, siis paneb tema sinu käpuli — ja ongi laevastikul ots käes.»

Juri ühmatas.

«Teravmeelne, kuid võmlik!»

«Kuidas soovite! Muuseas, need on kuldsed sõnad, ainult neid peab olemuslikult võtma. Ülesanne on iseenesest selles, et tollest madruse hingest igasugune kõrvaline mõttekübe otse tulise rauaga välja põletada — olgu seal hinges siis taevane pühadus või lehmasõnnik. Sõjaasjanduses on see üleliigne...

Kõnge või janu kätte ära, aga Kozlov, raibe, on nagu maa alla vajunud!»

Leitnant Livitin sirutas käe kellanupu poole. Ta lamas — suur, puhas, tugev, laisk. Tal olid ilusad ja ümarad huuled, pikliku lõikega ja rahulikud silmad, suured kämblad ja saledad sõrmed.

Staabikapten vagunist ei näinud Nikolai Livitinit; venna kõrval on Juri nagu inetu pardipoeg, kellest kunagi sirgub samasugune valge ja tugev luik. Juri istus kohmakalt, õlad veel kitsad, kael peenike, paremal põsel maarjajää ning puudriga ülevõõbatud noorukivistrik.

Kozlov sisenes enne kella, ta astus kandikuga balansseerides sujuvalt üle ukseläve.

«Sind on paras surma järele saata, kaamel,» ütles leitnant pahaselt. «Generalissimusel» oli traditsiooniks sõimata mitte nagu laadal, vaid viisakalt. Sellepärast kasutati «kaamelit», «lotut», «pintsakut» ja millegipärast «jahukivi». Sõimusõnade väljamõtlemine oli konkursside aineks ja kõige teravmeelsemad läksid käibele.

«Jällegi, teie kõrgeausus, jooksin puhvetipidaja juurde, käskjalgadel šiti õlut ei olnud,» vastas Kozlov kandikut lauale pannes ja tuhatoosi võttes.

«Tubli poiss, Kozlov, jätta kaamel!» ütles Livitin lõbusalt, heitis jalad koilt põrandale ja istus.

«Püüan rõõmuga, teie kõrgeausus,» vastas Kozlov vaikselt, puistas konid peopesale, et tagasitulemisega mitte tülitada, pani tuhatoosi käest ja väljus. Juri Livitin kaanis ahnelt vahutavat õlut, noolis siis keelega ülemise huule puhtaks ja ütles:

«Sinu jutu järgi tuleb välja, et ideaalne madrus on automaat!»

«Õige, Jurotška, selles on sõjaväeteenistuse tarkus. Selle poole kaldub kogu sajandite jooksul välja töötatud süsteem. Automaadi töötlemine on raske, aga retsept on lihtne. Võetakse kutseealine maapoiss, kahekümne ühe aastane Mitjuhha vulgaris, meelsamini väheharitud. Esimesel talvel pekstakse Mitjuhha pealuusse määrustikke, reegleid, traditsioone, pekstakse pikka aega ja palju... Mitte nii, nagu aadliprivileegid teie jaoks ette näevad, Juri Petrovitš — pekstakse oskuslikult, seni kui terve kolu on läbi hekseldatud. Saame nii-öelda vormivalu, tulevase madruse tooriku, mis on veel tahumata, mõttetult kohusetruu masina, millesse tuleb mereväe vaim sisse puhuda nagu savisse. Praakvalu tuleb peamiselt nendest, kes on lõpetanud neljaklassilise linna- või — hoidku jumal! — tehnilise kooli, ja see edasisele lihvimisele ei kuulu. Mitte tühjagi sest ei saa, hea on, kui see teenistusaja lõpuni venitab ja sind portsu otsa ei vea... Aga hea valu, milles määrustike, reeglite ja toimuva vältimatuse tunde kõrval pole ühtegi vabameelset mõtet, see läheb edasisele töötlemisele laeval. Siin võtame juba meie kõik osa — iga minut, märkamatult, pidevalt! Sa arvad, et mul on kangesti lõbus? Pärast seda, kui oled hommikul kell kuus «Fenniast» välja vajunud, kanna kell kaheksa nagu idioot komandörile ette, et neljandas suurtükitornis vahejuhtumeid ei olnud! Aga on tarvis, tarvis pole meile, vaid Mitjuhhadele. Et Mitjuhha kogu hingest usuks, et kui lippu kell kaheksa ei heisata ja härrased ohvitserid raporteid ei anna, siis tähendab see, et üks minut kaheksa läbi on viimnepäev käes... Või on mul kagesti mõnus Irina tänaval sinnapaika jätta ja võõras madrus ropult, poolvaljusti pärapõrgu saata, kui ta ei tervitanud? Aga on tarvis, et iga Mitjuhha tunneks, et selles on eriline, tema jaoks tabamatu mõte, mis on nii tähtis, et sellest mõttest kinnipidamist valvatakse lakkamatult kõikjal, kindlalt ja seni, kui maailm püsib. Ära madrusele ilmaski näita, et kuningas on alasti. Tee narrusi tõsisel moel, kutsu vahtkond ja orkester üles admirali lahkumiseks, et neil lasta siis alla minna, ilma et oleksid neid kasutanudki, niipea kui ta on tekile ilmunud. Kuula raportist, et vahtkonnas on nii ja nii palju allohvitsere ja alamväelasi, olgugi et vahtkonna ööpäevane nimekiri on sul käes. Nõua, et madrus kinnitaks sulle, et ta püüab rõõmuga, kui sa teda kiitnud oled; anna ta kohtu alla, kui ta

ahtrilipu kõrval valves korraks istunud on, ehkki valvata pole iseenesest midagi, sest laeva valvavad signalistid ja vahtkond, lipp aga on langetatud ja lebab vahtkonna kambris... Vaata, inimene teeb selle nudimise läbi — *ein, zwei, drei* — ja kuulus vene hing on lage nagu tekk: pole seal pühadust, pole seal sõnnikut, aga peaasi — mitte mingisugust ootamatust!»

«Kas tead,» ütles Juri naeratades, «sa lihtsalt eputad oma küünilisusega.»

«Kullake, mis eputamine see on! Ma kõnelen sinuga nagu pihil ja palun alandlikult minu avastustest mitte kuulutada. Muidugi, noorusest tingituna sa solvusid inimese hinge asjus, jällegi nähtavasti Stanjukovitši lugemise mõjul — ta on seda seal oivaliselt kirjeldanud. Ainult kannan sulle ette — tervet roodu inimhingi kamandada on tülikas! Küllap on nii, et kui püüad nende muredesse sisse vaadata, siis vaatad laskeharjutustel märklauast mööda. Aga sada kahtkümmend nelja madrust võib kamandada — isegi täitsa vabalt. Elage lihtsamalt, mu noor vennas, ja nähke asja tuuma. Elu on tugevate päralt, aga tugev võib olla ainult siis, kui mõistad, millele toetub asjade kord. See aforism on teile õhtuks ja jooge oma õlleklaas tühjaks. *Din skål, min skål...*[1]»

«*Alla vackra flickors skål*[2],» vastas Juri klaasi võttes. «Aga su küünilisest jutust hakkas ikka üsna kõhe. Tuleb välja, et ka mind nuditakse? Mis ma sulle olen — toorik või?»

«Igal juhul. Ainult kapriissemast ainest ja sellepärast tahab see saada peenemat töötlemist... Pahhomovi Šurkat oled kohanud?»

«Õ-hõh,» lausus Juri kumedalt pokaali.

«Sina tegid alles püksi, kui meie temaga gümnaasiumis kaklesime. Ta oli ju punane ja tilkus koosolekuid pidi. Ma peksin tal kord näo üles — vaated lipu kohta ei klappinud: tema kinnitas, et see on kalts, mina aga võtsin siis asju veel tõsiselt. Eks imetle nüüd, kuidas ta kannuseid kõlistab ja tänaval tikksirgeks tardub, isegi siis, kui võõrast kaltsu mööda kantakse — täisvärk! Aga kas teda kaua töödeldi? Kõigest kaks aastat Nikolai ratsaväekooli ja sassis juuste asemele tekkis nöörsirge seitel, seitli all aga tulevad mõtted kolmekaupa paremalt nagu õppusel —

[1] Sinu terviseks, minu terviseks *(rts.)*.
[2] Kõigi ilusate tütarlaste terviseks *(rts.)*.

ühe vitsaga löödud, ühesuguse traaviga ... Säh sulle kooki moosiga! Meie kaks oleme lapsepõlvest saadik sõjaasjandusega harjunud, aga kui juba Pahhomovi Šurka on mõõdu järgi nüriks tehtud, siis see tähendab, et süsteem on läbi mõeldud.»

«Kas säärane nihe ajudes tekib tõesti siis märade kammimisest?» küsis Juri mürgiselt. «Sedapidi käsid ka minu vaablist aru saada?»

«Ära ometi vaabli peale vihasta! Vaabel on vägev riist. Selle ja sidooli arvel püsib kogu laevastik! Kas sa siis arvad, et sind õpetatakse tões ja vaimus kolm aastat vaske nühkima. Mõtleks, missugused integraalid! Efekt pole hoopiski selles: sind harjutatakse poisikesepõlvest peale tegema asju, millede kogu mõte seisab nende mõttetuses. Vaat see on paradoks, täisvärk!»

Leitnant premeeris ennast lonksu õllega.

«Mõttetu on vaske nühkida, kui pilved peale tulevad ja poole tunni pärast vihma sadama hakkab, ometi sina nühid ega imesta. Niisama vähe mõtet on saata vahtkonnast vanemohvitseri juurde luba küsima lõunakäskluse andmiseks, mida ta andmata jätta ei või. Või minul kaldale minnes pöörduda endast auastmelt madalama vahtkonnaülema poole alalise küsimusega «lubate?», kui mul minekuks on vanemohvitseri nõusolek olemas... Aga ometigi on need mõttetud asjad hädavajalikud nii meile kui ka Mitjuhhadele kui ka teile — kolmandale seisusele. Esiteks — nad on rõiva tunnusmärgiks alasti kuninga seljas, teiseks — korra kõigutamatuse toeks. Kolmandaks — tuhandete niisuguste reeglite järgimise ja tundmise raudne vajalikkus kaitseb kahjulike targutuste eest, nagu on minu omad. Sõjaväelane peab alati seotud olema, muidu hakkab ta järele mõtlema; see on tervisele kahjulik, nagu kalkuni varal teada. Anna mulle õige too roheline raamat, ma loen sulle mereväe piiblist ette! ...»

Juri jäi raamaturiiuli ette seisma. India müstika «Hathajooga» oli kiilutud Avertšenko jutustuste ja Helmerseni «Mereväe praktika» vahele. Mereväemäärustik nõjatus Igor Severjanini luuletuste väikese lillelise köite najale, inglise keele sõnaraamat vastu Artsõbaševi kirjatükki «Naisele, kes keskel seisab». Admiral Makarovi «Mereväe taktika» oli kummalisel kombel litsutud kollaste prantsuse romaanide vahele, mille nimetused ise näitasid, et leitnant ei värskenda keelteoskust igava kirjandusega. Väheldane roheline raamat sattus olema «Meresuurtükiväe kursuse»

ja Semjonovi «Kättemaksu» ranges seltsis ning osutus väljatõmbamisel admiral Schanzi käskkirjade 1865. aasta väljaandeks. Nikolai Livitin lehitses raamatut.

«Arukas kadunuke oli! Siin on filosoofilisi mõtteid noorsoo kasvatamisest — kompud!... Kuula: «... ma olen tähele pannud, et härrased ohvitserid vestlevad õhtuti gardemariinidega laevastiku jaoks kõrvalistest asjadest, mäherdused on: teater, poliitika ja sugulased. Härrastel ohvitseridel tuleks meeles pidada, et päevi, mis gardemariinid õppustel mööda saadavad, tagasi ei anta, et arutlev nooruk võib kergesti kahjulikke mõtteid mujaltki omandada ja et gardemariin, kelle peas on ideid, sarnaneb inimesega, kes piduliku saterkuue all kannab kulunud ja lehkavat pesu. Ma ootan, et härrased ohvitserid ise aru saavad oma käitumise kergemeelsusest ja hakkavad eraviisilisi jutuajamisi väljaspool teenistust edaspidi praktiseerima üksnes eesmärgil õpetada tulevastele ohvitseridele mereasjandust, vahendada kogemusi ja laevastiku vaimu, mida ma eskaadril kahjuks harva trehvan, mitte aga ei saada noorte mõistust hukatusse kõrvaliste juttudega, mis eesmärgile ei vii.» Kas nägid? Vaata see on õige õpetamine!»

«Eriti õige see nähtavasti ei ole, kui Vene keisri laevastiku leitnant räägib asjadest, mille eest eraisikuid pikema jututa sunnitööle saadetakse,» ütles Juri pilkamisi: vennas muudkui targutab ja pillub mõtteid.

«Ongi õige, et saadetakse, selle eest tuleks isegi puua,» kinnitas Livitin muhedalt. «Eraisikuil pole tarvis neid asju taibata. Leitnant räägib aga gardemariinist vennaga, kes astub väeteenistuse ja mere preestrite suurde ordusse, ja ta ei räägi ümberkaudu kuulutamiseks, vaid juhatuseks... Niiviisi sai naiivne neofüüt hallipäise preestri käest kunagi oma õuduseks teada, et õli Isise nabast pigistatakse pritsiga, ent ta vaikis, kui teada oli saanud, sest usklike jõuk oleks kõnealuse neofüüdi sealsamas tükkideks kiskunud, kui too oleks talle seda avameelselt tunnistada võtnud. Vaiki ka sina, ära lollpeaks muutu, vaid hakka mereväeteenistust mõistma.»

«Niisuguse mõistmise juures pole erruminek ka kaugel... Mispärast sina küll teenid, kui sa mereväeteenistuse kogu võlu ja kogu selle tähelepanuväärsust rüvetad niisuguse nihilistliku analüüsiga?» küsis Juri, olles enda peale turris oskamatuse pärast vastata kirgliku ja tähendusrikka sõnadevooluga. Sõnad tunglesid temas, kuid nad

olid sagedasest kasutamisest kulunud: kohus, kodumaa, Vene relvade võidukus — kõik see oli kaotanud poole mõttest ega kõlvanud venna rahuliku küünilisuse purustamiseks.

«Mispärast? Ehk küsiksid veel, mispärast ma elan?» lausus leitnant muiates. «See on üks neetud küsimuste sarjast, mille pärast Tolstoi ise vanas eas aru kaotas. Aga mispärast ma teenin — selle peale vastan jalamaid. Esiteks,» ta hakkas kõverdama sõrmi, millel olid suured läikivad küüned, «esiteks, püssirohtu ma välja ei mõtle, järelikult pole mul asja ülikoole pidi jõlkuda, et maailmaruumi saladustesse süveneda. Aga meie isa ei ole meile kahele nii palju raha jätnud, et võiks elada isiklikus häärberis lusti lüües. Parem siis teenida au sees, kui kopitada kantseleis. Teiseks — sellepärast, et mulle meeldib ülimalt teenistuse hiilgus, kord, terve see oivaline terasest ja inimestest masinavärk ja lõppude lõpuks ka meri ise — kõik see on kindel, vankumatu, igavene ja kaunis. Noh ja kolmandaks — päris lihtsalt: mille poolest elu räbal on? Teenin, söön, magan, käin kaldal, mul on mugavused, au ja võim . . . Kõik see pole maast võtta!»

«Ma arvasin, et sa kas või viisakuse pärastki lausud paar sõna kodumaa kaitsmisest ja tsaari teenimisest!» ütles Juri, saanud päris vihaseks.

«Vaat see on tõesti vaeste huvides!» pahvatas Nikolai naerma. Ta naeris nakatavalt ja kaua, tugevad hästi hooldatud hambad olid valged ja ühetasased, silmad lõbusad ja pilkavad.

«Jah, Juri Petrovitš, ma eksisin: muidugi ma teenin ju selleks, et kaitsta trooni ja isamaad välisvaenlaste ja sisevaenlaste eest ja nii edasi, vaata noore madruse meelespeast... Mina arvasin, et sa oled kadetipatriotismist üle kasvanud. Need asjad on endastmõistetavad: kui troon ja isamaa kuradile lendavad, siis ei jää enam meidki sinuga. Kõik me eksisteerime sõja jaoks. Meie töötleme Mitjuhhasid ja meid töödeldakse sõja jaoks. Kümneid aastaid me lihvime vaske ja inimesi selleks, et veerand tundi paugutada vaenlase laeva pihta pikantse küsimuse lahendamiseks: kes läheb vähke söötma — meie või nemad? Samuti teada asjad ja halb toon oleks neist rääkida. Ükskord tuleb ju oma elutaht isamaa altarile ohverdada — tasuks isakesele tsaarile kõige selle maitsva eest, mis seda tahti on tema raha varal toitnud!»

Juri kargas endast väljaviiduna tugitoolist püsti:

«Kuule, Nikolai, ma palun sind, jäta see jutt! Ma ei mõista: kas sa mõnitad sellepärast, et sul midagi targemat teha pole või on üllus su hinges järjekordselt veristada saanud ja sa rüvetad kõike, mis ette juhtub!... Justkui ma ei teaks, et sa oled aus inimene ja väga hea ohvitser!... Justkui ma ei teaks, et su silmad põlevad, kui sa unistad mürsu kihutamisest «Moltke» või «Deutschlandi» pihta! Ütle siis ometi, miks sa veiderdad?»

Leitnant naeratas laisalt ja vaatas käsi vehkivale vennale otsa.

«Juri, kui sa tahad kedagi veenda, ära siis ilmaski žestikuleeri ega pillu tuhat sõna minutis. Erutus ei sobi inimesele, kes tunneb oma väärtust... Kas tõesti fakt, et õli laise nabast ei nirise iseenesest, rabas sind sedavõrd, et sa kaotasid tasakaalu? Ma arvasin, et sa targem oled. Saa aru — jäme ots on selle käes, kes tunneb asjade peidetud mõtet. Ma annan selle otsa sulle pihku. Kuni oled noor, õpi kätte oskus teha rumalusi tõsise näoga — ja siis oled sa võitmatu. Ära ilmaski midagi tõsiselt võta, maailmas on kõik põrm, peale isikliku rahu.»

«Ilmselt sellepärast sa suitsetadki hašišit ega maga öid, kui Irina on pool tundi teise mehega juttu ajanud?» küsis Juri varjamatu väljakutsega, sihtides valusasse kohta.

Leitnant tõusis püsti ja pani vormikuue kaeluse kinni.

«Jah. Sest see puudutab isiklikult mind. Irina on minu oma, aga kõik, mis on minu oma, peab teistele olema püha. Maailm — see olen mina, kõik muu on tehtud minu tarvitada ja lõbustada. Ainuke asi elus, mida tuleb tõsiselt võtta, on sinu enda hing. Võta kuulda seda, mida tema käsib. Maailm võib kokku variseda koos laevastiku, isamaa, trooni ja kõigi abstraktsete arusaamadega kohusest, aust ja muust, kuid su hing jääb alati sinuga. Ja kui sa oled teda teeninud «säästmata oma elu, nagu seda peab tegema ustav, aus ja otsekohene sõdur»[1], siis ei erutu sa kuigivõrd, kui kogu universum hukkub... Lähme hingame vastu ööd värsket õhku. Tõmba vormipluus sirgeks!...»

Leitnant astus peegli juurde, kohendas juukseid, keeras lülitit ja avas ukse.

Koridoris ukse taga seisis eakas madrus ootavas asendis, nokaga müts peas, pootsmanivile käes, paelad lihavatel längus õlgadel. Vormipluus oli liibunud ta pehme,

[1] Sõnad tsaari ametivandest.

peaaegu naiseliku rinna ümber ja paistis, et see oli niiske: koridoris oli palav.

«Minu juurde, Serjožin?» küsis Livitin senior uksel seisatades. «Miks sa's ei koputanud? Tule sisse.»

«Ei julgenud teie kõrgeausust eksitada, sest et teil on vennas külas,» venitas Serjožin jämeda häälega, astus sisse ja võttis mütsi peast.

«Esitlen — roodukomandöri tugi ja lootus, veltveebel Serjožin! Lase õige mind laua juurde, Juri.»

«Tere, Serjožin,» ütles Juri naeratades.

«Tervist, härra gardemariin!» röögatas Serjožin tagasihoitult ja pöördus otsemaid leitnandi poole. «Lubate ette kanda, teie kõrgeausus?»

Ta pani paberid ja pliiatsi lauale, võttis osavasti leitnandi käe alt allakirjutatud lehti vastu ja põristas:

«Et homme on suurpuhastus, siis on pootsmanitelt tarvis soodat, seepi ja närusid saada... Suvatsege alla kirjutada tunnistustele Parhomenko ja Zikini kohta, kes saadetakse haiglaravile... Silini jaoks on arestitäht, suvatsege märkida ööpäevade arv, kui palju käsite...»

«Pea! Kes Silini istuma pani?»

«Jällegi, tegin omast peast valmis, teie kõrgeausus, sest hommikul leitnant Grewe tegid talle kaatris märkuse määrdunud tööriietuse pärast.»

«Kartsa on palju. Pane homme tunniks püssi alla seisma.»

«Nagu käsite, teie kõrgeausus, võib ka püssi alla seisma panna... Kuupalk lubage kahe eest, kes haiglasse lähevad.»

«Jah...» Leitnant vaatas ümber. «Jurik, mängi riigipanka, ei viitsi laeka kallale minna. Kas sul Vene kopikaid on?»

«Ainult margad.»

«Kõigest kaks rupla kuuskümmend ongi vaja, teie kõrgeausus, ärge suvatsege end tülitada, annan omast käest,» ütles Serjožin, kogus paberid korralikult kokku ja võttis valveseisangu. «Mõnd käsku ei tule, teie kõrgeausus?»

«Tuleb,» ütles Livitin naeratades. «Esiteks, et roodus oleks kõik korras (Serjožini näkku valgus truu ja rahulolev irve), aga teiseks, ristipojal on vist hammas tulnud... Anna minu poolt üle ja vii terviseid.»

Livitin avas sahtli ja võttis sealt kitsa poleeritud toosi. Serjožin punastas heameelest, võttis karbikese ettevaatlikult vastu ja vaatas Jurile uhkust tundes otsa. Juri naeratas rumalalt ega teadnud, mida oleks tulnud öelda ja kuidas võtta seda venna ootamatut demokraatlikkust.

«Täname liigutatult, teie kõrgeausus,» ütles Serjožin väärikalt. «Ka poja ja abikaasa nimel lubage tänu öelda.»

«Lähed maale, siis tervita. Mine!»

Serjožin väljus toosi rasvase rinna ees hoides, aga leitnant, heitnud pilgu Jurile, hakkas naerma.

«Meeldib?»

«Oivaline eksemplar. Tead, kellega ta sarnaneb? Afinogeniga...»

Livitinile meenus, kuidas Afinogen hommikuti isa kabinetis rääkida põristas perekonnas kasvanud vana teenri täie andumuse ning hoolega, ja puhkes naerma.

«Mul on temaga umbes samasugune vahekord: kogu mu majapidamine on tema käes, kõik sada kakskümmend neli hinge. Mitte veltveebel, vaid kullatükk, tema varjus olen nagu müüri taga. Veel sulle üks käsusõna: allohvitsere vali endale ja nende läbi leiad sa hinges rahu ning ülemuste juures heasoovlikkust.»

«Ja ole nende vaderiks,» lisas Juri õelalt.

«Mispärast vaderiks? See pole kohustuslik. Mina olin Gavril Andreitš Nenovinski pulmas isamees. See-eest on temal suurtükitornis ja Serjožinil roodus jahmatamapanev kord. Õpi, vänrik, laevastikku teenima — au ja kingitus suuri kulutusi ei tee, küll aga äratavad ustavust. Pead oskama mitte ainult karistada, vaid ka sulle vajalikke inimesi heategudega üle puistata, et võita alluvate armastust ja usaldust... Muide, mul on sinu jaoks kingitus soolas — oled elu lõpuni tänulik!»

«Hambaraha?» naeratas Juri. «Hiljaks oled jäänud, mul juba kõik hambakesed suus!»

«Mitte kõik, Jurike! Vaata, kui need hambad tulevad,» Nikolai koputas küünega tärnikesele pagunil, «siis saad ka kingituse.»

«Vahest ehk Kozlovi? See oleks küll meeltmööda...»

Leitnant liigutas sõrme pilukil silme ees edasi-tagasi.

«Ei-ei! Kozlovi ära püüa, Kozlov paneb minu mulla alla ja suleb mu admirali silmad. Kozlovi ei anna ma kellelegi. Ma olen talle juba pruudi valmis vaadanud, panen kindluse mõttes paari ja naise jätan Irina juurde.»

«Aga kui tited sünnivad, paned ka tited paika. Sul on siin õkva mõis kohe.»

«Aga sina ära tõga. Olen sinu jaoks mehe välja vali-

nud. Nime poolest Belokon. Esialgu on ta Serjožini juures väljaõppel, allohvitser... Pea, millal sind ülendatakse?»

«Viiendal oktoobril tuhat üheksasada seitseteist,» vastas Juri täpselt.

«Teenib siis just kolmandat aastat üle aja. Saab sinu tulevase roodu veltveebliks — kompu! Sa tee temaga nüüd tutvust ja anna mõista, aga õrnalt, ära asja klaariks tee, muidu arvab endast liiga palju. Täna venda, pailaps!... Minu teed pole vist küll mitte keegi sillutanud, aga sinu eest hoolitseb vanem vend ööd ja päevad. Tee kraapsu ja suudle kätt!»

«Täname liigutatult, teie kõrgeausus,» ütles Juri bassiga. «Ka tulevase abikaasa nimel lubage tänu ütelda...»

Nad väljusid. Ohvitseride koridor oli heledasti valgustatud ja avatud kajutiuste portjäärid näisid vaheseinte valge ripoliini taustal pehmete tumedate laikudena. Kummist põrandakate summutas samme, ventilaatorid, mis ühtlase ja tugeva bassiga undasid, kihutasid madruste eluruumide kuuma ja higist õhku mööda jämedaid torusid ülespoole. Juri pööras ukse juurest vasemale, laia trepi suunas, mis ülemisele tekile viis.

«Auaste ei löö ette,» ütles leitnant, «kipud komandöritrepile! Meie lähme siit...»

Väljunud Livitini juurest, kutsus veltveebel Serjožin enda juurde Silini. Ta oli vajunud toolikorjule, vahtis Silini tedretähnilisse pinevil näkku ja koputas sõrmega vastu lauda.

«Taipad sa, kohmard! Ei oleks minu headust, oleksid viis päeva ära istunud! Siin nad on...»

Ta nihutas sõrmega Livitini läbikriipsutatud arestitähte. Ööpäevade lahtrist paistis kätte jämedalt kirjutatud number «5».

«Kuidas rooduülem vihastas — jutt ja juudas! Ütles: «Misss? Või minu kaatri peal ja mustad püksid jalas!» Ropendas kolmekordsetega, ütles: «Tee raisale täht valmis, viie päeva peale» — tähendab sinule. Mina tegin muidugi valmis. Viisin ära. Istub, tige ega vaatagi. Panen sedeli talle ette. Tema võttis juba sule näppu, aga mina ei kannatanud välja. «Lubage, teie kõrgeausus,» ütlesin, «tema kaitseks kosta, hea madrus on see Silin, midagi paha pole mulle tema juures silma torganud, aga leitnant Grewe teeb kärbsest elevandi, ise suvatsete teada. Määris püksisääre söega kokku, ei jõudnud teisi vahetada.» Pidasime aru. «Noh olgu,» ütles tema, «et sa just palud, siis

annan andeks. Sinu pärast,» ütles, «annan andeks, nii teatagi talle.» Taipad?»

«Täname alandlikult, härra veltveebel,» ütles Silin häbelikult ja röömsalt naeratades. «Teadagi, muidugi, kuidas teie selle kannate, teist ripub ära...»

«No-neh. Eks ma kandnudki ette. Tema tõmbas üle sedeli jutt — ja valmis! «Tunniks,» ütles, «püssi alla seisma,» niipaljut ja kõik. Siin see täht on, võid katki rebida või saada naisele, las saab aru, mismoodi teenistus laevastikus käib, kui veltveebel on hea.»

«Teiega on kogu rood rahul, härra veltveebel, täname alandlikult!»

«Ja saadagi naisele,» kordas veltveebel rahulolevalt. «Ta vist õmbleb sul pesu või?»

«Just nii, väikestviisi õmbleb.»

«Sa kirjuta talle, palju võtab — pojukesele on sätsusid vaja teha. Ta mul rooduülema ristipoeg, näe kinkis hambarahaks teelusika. Rooduülem, tema austab mind. Sina pea meeles ja pajata teistele, mis mina rooduülemale ütlen, nii ka on... Nii et kirjutad, kas võtab käsile?»

«Ta teeb niisamagi valmis, härra veltveebel, tänutäheks.»

«Ma ei armasta,» ütles Serjožin näppu tõstes, «ma ei armasta säherdusi jutte, Silin, tead küll! Mis tänu siin olla saab? Pole määrustikus ette nähtud! Las õmbleb — mina maksan, palju ta seal võtab. Las õmbleb üheaastase jaoks, kasvamise jao suuremad. Kirjutad? Noh, mine, jumal sinuga...»

Serjožin õhkas rahulolevalt ja õnnelikult. Teelusikas läigib, poisile õmmeldakse särke, nende eest Serjožin maksab palju võetakse (võetakse muidugi neli korda vähem)... Roodu peab oskama nutiga juhtida, roodus peab enda vastu kasvatama armastust ja tänumeelset austust.

3. PEATÜKK

Ahtri torpeedokambri ovaalne uks on tehtud kaheteistkümne tolli paksusest terassoomusest, nii nagu kogu kambergi; see suletakse väikese mootori jõul, mida toidab lahingvooluvõrk. Sellepärast oli nüüd uks lahti ja kambrisse valgus koidueelset rõskust. Juri magas alasti, nagu seda nõudsid Mereväekorpuse traditsioonid ning hügieen, ja jahedus sundis teda liigutama ning endale peale kiskuma

tihket lina, mis lõhnas meeldivalt värske pesu ning venna kapi järele. Ölu oleks võib-olla hommikuni rahu andnud, kuid külmatunne ja liigutamine kiirendasid asjade käiku. Ta tegi silmad pahuralt lahti: tõusta polnud tahtmist, kuid tõusmata jätta ei võinud.

Kõrval samasugusel kokkupandaval koil, mille Kozlov toob iga päev laoruumist, magas leitnant Livitin, samuti alasti, magas rahulikult ja kombekalt, ei teinud ühtegi häält ega lasknud tugevasti kokkupigistatud suust sülge tilkuda: hea ohvitser peab uneski korralik olema ja austust sisendama. Juba korpuses oli valveohvitser selle pärast äratanud neljateistkümneaastaseid kadette ja poolsosinal lausunud: «Kadett Livitin, jätke norskamine! Heitke paremale küljele, hingake läbi nina! Kä-si! ... Teki peale!»

Kuid peab ikkagi tõusma. Voodi juures riidest põhjaga harkistmel lebavad sokid, madrusesärk ja fildekossniidist sirelikarva aluspüksid (puhkusel lubati kanda isiklikku pesu). Aluspükste sirelililla on mahe ja silmale ilus, trikoo on peen, siidist vöökohaga. Juril jätkub takti venna juurde külla sõites loobuda erepunastest siidaluspükstest, mida gardemariin parun Medème nimetab s u r m a k s m a n n i d e l e ja mida kantakse üksnes sõitudel lõbumajja. Ent püksid ja vormipluus ei hakkagi silma. Juri tõusis ärevalt istuli; valge öö sinakas hämaruses sätendavad kambri sõõrjal seinal torpeedode tulistamise seadmed, mis on piinlikult läikima hõõrutud, teki terasest kattekilbid on puhtad ja lagedad, pükse ja vormipluusi ei ole, ei ole ka vormimütsi katet — need on sügaval laevas. Käskjalg Kozlov, märganud, et härra gardemariin on riideid päev läbi kandnud ja et tal kohvrit kaasas ei olnud, ootas, kuni härrased magama olid jäänud, pesi kõik puhtaks, rullis vee välja, riputas kuivatisse ja palus kokal triikraua äratuseks üles soojendada. Hommikul toob ta triigitud ja puhtad riided tagasi, kõhatab leitnandi ja gardemariini kohal targu ja ütleb siis vaikselt:

«Teie kõrgeausus, jällegi, kell on pool kaheksa.»

Kuid see leiab aset pool kaheksa, praegu on aga kell alles nelja peal. Tobe agarus! Gardemariin püüab uinuda, kuid õlu on halastamatu. Kurat võtaks, pole midagi parata... Niisuguse tujra välimusega ei sünni vahtkonnaülemast mööduda, et minna puhtasse ohvitseride klosetti, milles osonaator männiaroomi levitab. Tuleb liduda oma poolteist versta baki peale, meeskonna klosettide karboli ja ammoniaagi hingematva leha sisse. Kenake välja-

vaadet... Juri ajas madrusesärgi otsusekindlalt selga ja hüppitas võtma aluspükse...

Pootsman Pahhom Netoportšuk kõndis ülemisel tekil aeglaselt edasi-tagasi ja vaatas üle oma majapidamist. Ta on kasvult pikk, õlakas, laia rinnaga ja sellel ripub nikeldatud pootsmanivile.

Pootsmanivile on poolkerataolise otsaga lame toos, millesse käib kõver toru. Pootsmanivile puhumine on eriline kunst. Selleks tuleb võtta peopesaga kera ümbert kinni, kõverdades sõrmed ning asetades need koos kera pinnale nagu viiulimängul, ja torusse puhuda: mahe ja madal hääl võib selles muutuda kiledaks ja kõrgeks kriiskeks, olenevalt puhumise jõust ja sõrmede liikumisest vile aval; et vilistades trillerit saada, selleks peab keelega tegema «trr...». On olemas umbes viisteist erinevat viisi, mida ei saa mingisuguste noodimärkidega väljendada. Neid viise, nagu paljusidki laevastiku traditsioone, antakse põlvest põlve suuliselt edasi just niisamuti nagu parda väliskülje värvi saladust või aeru pööramise meetodit sõudmisel.

Iga allohvitser, noorempootsman ja pootsman saab endale vile eluajaks võimu embleemina: allohvitseril leidub ikka midagi korraldada. Vile ripub keti küljes, mis on samuti nikeldatud. Samade traditsioonide loal võib ketti kasutada ergutava löögi andmiseks vastu laiskvorsti keha pehmet kohta (mida ammust ajast hüütakse «kroonu kohaks», sest vanasti ei kuulunud see madrusele rohkem kui laeva ülejäänud vara). Löögi peale solvuda ei maksa, see on lihtsalt vanema jämedavõitu familiaarsus noorema suhtes. Allohvitserid peavad pootsmaniviledest lugu ja need on neil tavaliselt omad — hõbedast ning hõbeketiga. Rangelt võttes on see vorminõude rikkumine, kuid ohvitseridel on hea meel, kui nad märkavad medaliga ehitud hõbevilet rinnal: hõbedast pootsmanivile muretsemine tähistab allohvitseri võimalust mööda sedasama armastust laevastiku vastu ja sedasama laevastiku toretsemise püüdu, mille sunnil näiteks ristleja «Bogatõri» komandör värvis parda ja tekipealsed ehitused üle kalli ripoliinvärviga omal kulul.

Pootsman Pahhom Netoportšuk ei kuulu keigareist allohvitseride kilda. Ta on morn, kohusetruu, hoolas, kuid keigar ta ei ole. Tema riided on alati puhtad ja vormikohased, kuigi mõnevõrra lotendavad. Teised teevad kroonu pükse ümber, hoolitsedes selle eest, et püksid tagumikul ei kotitaks. Netoportšukil pole aega niisuguste tühiasjade

peale mõtelda: laev on liiga suur ja sellel on tuhat pisiasja, mida tuleb pidevalt hooldada ja valvata. Netoportšuk on «Generalissimuse» ahtripootsman, tema käes on ülemine tekk ahtrist kuni teise korstnani koos kõigega, mis selle peal leida on. Ta on kohustatud hoidma ja korras pidama neid asju, mida teised kasutavad: trosse, viskeliine, laevatreppe, köisredeleid, poolide katteid, vaieripoole, kraapraudu, luudi, tekiharju teki nühkimiseks liivaga ja liiva ennast. Laeval on igal riistal oma peremees, nende riistade peremehi valitseb Netoportšuk, Netoportšukki valitseb vanempootsman, viimast omakorda vanemohvitser. Allumise hierarhia laeval sarnaneb voolu keeruka jaotusskeemiga ja see jookseb ühte punkti kokku, milleks on laeva komandör. Ametlikult valitseb praegu kesktekki vahtkonna allohvitser, tema mõõdab tekki parempoolse parda ääres ahtrikajutist kuni teise suurtükitornini — kuuskümmend kaks sammu. Ent valves olev pootsman on kohustatud korda pidama nähtavuse ulatuses, ükspuha kus ta ka ei viibiks. Iga allohvitser peab häiritud korra jalule seadma isegi vahtkonnateenistusest või korrapidamisest vabal ajal, ükspuha kus ta korrarikkumist ka ei märkaks. Allohvitser on märgistatud paelte ning pootsmanivilega ja tema ei tohi jätta kahe silma vahele asju, mis rikuvad laeva sõjalist ja merist ilmet. Netoportšuk kõndis mööda tekki iga pisiasja teraselt silmitsedes; kasida ja koristada saab igal ajal — selleks on vahtkond, kui aga see on hõivatud, siis vahtkonnale alluv jagu, pootsmanivile käib aga mõlema kohta.

Netoportšuk peatus barkassi nr. 2 kiilplokkide juures.

Kiilplokid on terasest alused, millele on needitud ümmarguste nahkpehmenditega vooderdatud kaarjad haarad; nende vahele lastakse kraana abil veest tõstetav barkass nagu tugitooli. Kiilplokkide ninapoolne nahk oli kriimustatud ja narmendas. Niisiis tuleb seda kisade pehmendamiseks õliga määrida ja pärast pimsskiviga hõõruda, et nahk uuesti siledaks ning läikima läheks. Hommikul saab see ülesandeks tehtud barkassi nr. 2 peremehele, teise roodu neljanda jao teise järgu allohvitserile Savotškinile: paadi number näitab meeskonna kohe kätte — sõjalaeval on numbrite, riistade ja inimeste süsteem käepärane ja selge nagu kogu elu laeval. On vaid tarvis, et hing ja mõtted oleksid lahtrite vahel ära jagatud nii, nagu on lahterdatud päevakord, mis ripub vahtkonnakajutis klaasi all.

Netoportšuk on ammust aega lahtrite vahel ära jagatud,

neliteistkümmend aastat on temasse sööbinud nood ettekirjutuste kõigutamatud piirid. Neliteistkümmend aastat hüüab päevast päeva äratus — suvel ikka pool kuus, talvel ikka kell kuus. Neliteistkümmend aastat kutsutakse keskpäeval ööbikuvilega viinale, hommikul kell kaheksa tervitavad signaalisarved heisatavat lippu, õhtul kell kaheksa hüüavad nad palvusele ja loendusele. Neliteistkümmend aastat korda ja puhtust on alatiseks minevikku surunud kõla korralageduse ja mustuse. Iga põrand on muutunud tekiks, iga köis trossiks, aga nöör otsaks. Iga inimene on muutunud kas ohvitseriks või madruseks või eraisikuks — viimased on korratud ja neist ei saa aru. Iga tegu on muutunud kas lubatuks või keelatuks. Kõik on väga lihtne, kui hing ja mõtted on laeva tegevuskorra püsikindlatesse lahtritesse jaotatud.

«Kuhu sina lähed? Käi alla, kilupoeg!» käratas äkki Netoportšuk ja nähvas ketiga kiilplokkide tagant väljapugenud kõhnukesele madrusele vastu aluspükse: ets kae matse, trügivad tekile aluspesu väel ja ilma mütsita.

Madrus kargas kõrvale otsekui nõelatud ja kisendas heleda närvilise häälega:

«Kuidas sa julged, tolvan!»

«Miss?» ütles Netoportšuk pikatoimeliselt hämmeldudes. «Ohmu, tee silmad lahti! Ärka üles! Pootsmaniga räägid ... Kuhu sa pesuväel ronid? Kus müts on?»

«Mul on vaja klosetti ...» ütles madrus ähmiga.

«Näen küll, et klosetti. Kas kusi on pähe löönud, et kord meelde ei tule? Mis roodust?»

Madrus kokutas ja ütles siis tasakesi:

«Ma olen ju võõras... Lase ometi minna ...»

«Mis tähendab «võõras»? Kui madrus oled, pead igal laeval määrustiku järgi käituma. Kuidas sa kõnetad? Pane tiitel juurde ja ütle: vabandust, härra pootsman!»

«Vabandust, härra pootsman,» ütles madrus veel vaiksemalt.

«Nii-nii. Ilma püksata võib all ringi lasta!» Netoportšuk polnud loomult ei tige ega noriv, korra saab majja, madrus on aga nähtavasti arg ja täitsa loll.

«Kao luugist alla ja kärmemini. Vahtkonnaülem tuleb, ta sind veel õnnistab ...»

Ent vahtkonnaülem paistis juba ja peitu minna polnud kuhugi. Leitnant Vetkinit hämmastas koiduvaikuses kostnud karjatus ja ta astus kortikuga mängeldes korrarikkumise paigale.

«Kes siin on? Sina, Netoportšuk? Mis laat teil lahti on?»

«Vabandust, teie kõrgeausus,» ütles Netoportšuk valveseisangut võttes. «Jällegi, madrus jäi kauaks pöönama, ronis tekile, nii nagu ta on.»

Netoportšuk osutas vasaku käega madrusele. Leitnant Vetkin takseeris alamväelase kõlvatut välimust. Ära lasta ei saanud, selle all kannatab distsipliin: madrus on tükiga hakkama saanud, madrust peab karistama.

«Mis sa siis, vennas...» alustas leitnant, ent jäänud terasemalt silmitsema, vaikis äkki ja maigutas huuli. «Mjaa...» ütles ta siis ja pöördus Netoportšuki poole. «Jäta õige meid minutiks omavahele!»

Olukord oli täbar. Muidugi oli see Livi vend, kes lõunatas eile Vetkini vastas leitnantide lauatiivas. Ühest küljest on see tõesti kõlvatus, seda ei luba endale isegi pimedusega löödud vastvärvatu. Kuid teisest küljest on ikkagi piinlik: ohvitseride ühiskajuti külaline, leitnandi vend... Tuli pähe tekile ronida aluspükstes, mida neile küll korpuses õpetatakse?... Kurat seda teab, rumal lugu!

Leitnant Vetkin valis väljapääsu. Süü peab leidma karistamist, kuid karistada võib mitut moodi. Ei pea tingimata panema aresti või püssi all seisma — enesearmastust saab väga hästi valusaminigi torgata. Väike meelelahutus valves ja teravmeelne õppetund gardemariinist kutsikale... Livi kutsus teda vist Jurikuks.

«Ei tule und, Juri Petrovitš? Tere hommikust!» ütles leitnant Vetkin sõbralikult.

Juri seisis, tulipunane ja äkitsest higist leemendav, justkui oleks teda värskelt suurikuga värvitud — ta oleks tahtnud vajuda läbi tekisoomuse. Kui leitnant oleks tal sõimates tahi madruse pähe üles löönud, siis oleks võinud pääseda lühikese «Vabandust, teie kõrgeausus» abil ja kaduda lähima luugi kaudu, et hommikuse tee juures ohvitseride ühiskajutis naerda käskjala agaruse ja füsioloogia traagilise kokkupõrke üle. Aga nüüd? Seltskondlikke kogemusi on Juril vähe, veelgi vilumatum on tal see ohvitseri kõrgem vaist, mis ütleb, millal aukraadilt vanemat võib kõnetada teda nokkiva hüüdnimega, millal ees- ja isanime pidi, millal ametliku tiitli järgi. See on eriline kunst, peen mäng vahekordade nüanssidega ja momendi miljööga; noored mitšmanid — needki jäävad pärastlõunase kohvi juures jänni ja saavad vanematelt halastamatu õppetunni, mispeale tundub, et kohv on viha ja elu läbi.

Juri kõhkles oma venna leitnant Livitini sundimatu tooni ja Mereväekorpuse gardemariini ülepakutud elegantse poisi vahel. Nii see kui teine oli aluspükste väel ühevõrra rumal ja ta oli vait, läks kõrvalestadeni punaseks, nii et nahk kihelema hakkas, ning piinles. Lõbus leitnant ei teinud endiselt väljagi, et gardemariin on pesuväel.

«Kuulge, gardemariin,» ütles Vetkin tal käe alt kinni võttes ja teda leebelt jüüdi poole juhtides. Jüüdil on tunnimees laevatrepi juures, vahtkonna allohvitser, virgats, klaasilööja, päevnik kinnitusotste juures... Kõigile hakkab silma rabav paar: laitmatu leitnant üleni valges ja kummaline kuju madrusesärgis, sirelilillades aluspükstes, ilma mütsita ja paljaste jalgade otsa tõmmatud kingadega. Kõik näevad, aga koiduvalgus muutub iga minutiga heledamaks...

«Kuulge, gardemariin,» jätkas Vetkin meelega valjusti, «minu meelest teie roodus õpib gardemariin krahv Bobrinski, niisugune pikk?»

«Ja... Just nii...» Sõnad pigistati välja nagu kuiv hambapasta.

«Imearmas noormees! Kui mina kord juhtusin sõitma teie juurde Mereväekorpusesse...» Viimaseid sõnu rõhutab leitnant nimme lipu juures seisva tunnimehe jaoks, kes määrustikupärast liikumatut poosi ja nägu säilitades püüab jutust vasaku kõrvaga tabada, mis sirelilillades pükstes ja madrusesärgis imeloom see on. Piin jätkub. Leitnant veedab vahiaega, vesteldes kõige süütumatel, teenistusest kõige kaugematel teemadel, lagistab sisemiselt naerda hävitatud gardemariinikutsika üle, püüdes mööda vaadata vahtkonnameeste ja päevnike naerule venivatest nägudest: ta teab, et gardemariin märkab seda enne teda. Õppetund on viisakas, hiilgav ja unustamatu. Kõige lõbusam on see, et lisaks psüühilisele piinale kannatab gardemariin vististi ka füüsilist — ega's ta voodist aluspesu väel jalutama tormanud!

«Vabandust, armas gardemariin,» heitis leitnant lõpuks armu, «kui meeldiv ei oleks mul ka teiega vestelda, kuid natuke teenida on ka vaja. Head ööd! Peab teki läbi käima, madrused kargavad alalõpmata une pealt tekile vormikohaselt riietumata. Soovitan silmad kinni lasta, lipu heiskamiseni on veel tükk aega...»

Ta peatus trepi juures, mis viis peaaegu püstloodis torpeedokambrisse, ja laskis viimaks Juri küünarnuki lahti.

Üles tunnistada? Ja uuesti nende madruste pilkavate silmade alt mööda minna? Keegi neist ei peata härra gardemariini, kui teda ei ole peatanud vahtkonnaülem... Ei, parem hambaid kiristada, viselda, aga oodata, kuni see nurjatu Kozlov toob päästvad riided! Juri jättis hüvasti ja tõusis trepist üles kambrisse.

Leitnant Vetkin läks endamisi naeratades jüüdile tagasi, ja lõpetanud lõbutsemise, asus seal teenistuse juurde:

«Virgats!» Hääl lõikas nagu piits.

«Virgats kuuleb, teie kõrgeausus!»

«Kutsu see tolvan siia!»

Saadetava madruse esimeseks liigutuseks peab olema puhas pööre käe samaaegse langetamisega: teiseks ja järgmiseks — kerge ja reibas mereväelase sörk. Virgats pistis gardemariinile järele, kuid tee peal hakkas kahtlema. Missugune tolvan? Vaevalt see, kes pesuväel on — siis oleks öeldud: «Palu härra gardemariin siia.» Keegi vahtkonnast? Ent kõik madrused on ühtviisi tolvanid, kui leitnant rahul ei ole.

Virgats tuli vahtkonnaülema juure tagasi, riskides patuoinaks jääda.

«Keda käsite, teie kõrgeausus?»

«Seda... Netoportšukki!»

Netoportšuk jooksis baki pealt sörkides kohale ja tardus ärritatud leitnandist kahe sammu kaugusel.

«Noh, vana tola? Pimedaks oled jäänud?»

«Vabandust, teie kõrgeausus,» ütles Netoportšuk ega saanud veel aru.

«Mitu aastat sa juba teeninud oled, aga gardemariini ja madruse vahet ei oska teha! Lotu! Ja ise oled veel pootsman!... Mis sa tema peale lõugasid? On see sinu asi, tolvan?»

«Vabandust, teie kõrgeausus, jällegi, nad seisid kiilplokkide taga...»

«Mis lora sa mulle ajad? Mis kiilplokid? Kas sa näost ei näe, on see gardemariin või madrus?»

«Vabandust, teie kõrgeausus, jällegi, alguses ei paistnud nende aluspüksid kiilplokkide tagant välja... Nii kui teie nendega minema hakkasite, seletasin kohe täpipealt, et neil on härraste aluspüksid jalas. Kas ma oleksin endale lubanud, teie kõrgeausus? Nii et teenistusest saan ma täitsa aru, aluspükse polnud alguses näha, teie kõrgeausus!»

Leitnant Vetkin mõtles järele.

«Noh, mine! Teine kord ole ettevaatlikum! Homme lähed

leitnant Livitini ette, palud vabandust, et ära ei tundnud... Aluspükste kohta kannad ette, selles on sul õigus.»

«Lubate lahkuda, teie kõrgeausus?»

«Oled vaba.»

Jahmunud ja morn Netoportšuk läks eemale ja valas pahameele vahtkonnamadruse peale, kes seljaga tulejuhtimisruumi soomuse vastu nõjatus:

«Misasja sina siin tagumendiga värvi määrid, kaltsmoor!»

Madrus kargas ruumist eemale ja vaatas süüdlaslikult selja taha, justnagu oleks puhas vormipluus tõesti võinud värvi ära määrida.

«Lõsutad ahtriteki peal otsekui tiaatris, aga korralagedust ei näe!... Mis see on?»

Manillatrossi pool, millele Netoportšuk osutas, oleks nagu korras olnud. Ent pootsmani silm näeb terasemalt.

«Tuleb inimese moodi kinni siduda. Vahid, kuhu tarvis pole, aga nina alla ei näe... Tõmba pingule! See pole kate, vaid naisterahva seelik...»

Kambrist tuli treppi mööda alla kõhetu kuju valges lotendavas vormikuues, leitnandi pagunid peal. Müts oli silmile tõmmatud. Mingi uus ohvitser, tulevad siia külla, jumal hoidku, tee kõigi nende vahel vahet! Katte kinninöörimisel oli vahtkonnamadrus tagumiku ohvitseri tee peale ette ajanud ja Netoportšuk tonksas seda vihaselt:

«Lase mööda! Ei näe või!...»

Madrus hüppas kõrvale ja nad mõlemad saatsid silmadega gardemariin Livitinit, kes, venna vormikuub seljas, müts peas ja püksid jalas, suundus aeglaselt ja väärikalt ohvitseride klosetti, milles osonaator männilõhna levitab.

Vahtkonnamadrus turtsatas.

«Mis sul on?» ütles Netoportšuk ähvardavalt. «Mis asja sa mul turtsutad?»

«Vabandust, härra pootsman, jällegi, tore küll... Ennist soolasite talle ketiga, kuid nüüd...»

«Aga kas see pole toredam? Oled targutama õppinud!...»

Netoportšuki rusikas oli jäme ja tugev, ent pootsman näitas seda rohkem pahameelest iseenda vastu ja mitte löömiseks, vaid hurjutamiseks. Netoportšuk inimesi ei löönud, olgugi et varem oli ise saanud vastu hambaid ja võmme kuklasse, nagu juhtus. Nüüd inimesi lüüa ei lubata; kohe kui vanemohvitser aasta tagasi ametisse astus, kogus pootsmanid ja allohvitserid kokku ja ütles lühidalt ning mõjuvalt: «Enne mind andsite te, koerapojad, kätele voli

... Et ma enam kaebusi ei kuuleks! Kus on määrustikus lõugade kohta kirjas? Inimest vastu lõugu lüüa on häbiasi, selge? Kui kellegi kohta teada saan, kutsun kajutisse ja küürin hambad nii puhtaks, et unustab kaklemise ära, paelu ka ei arvesta ... Saite aru?» Vanempootsman Kornei Ipatõtš kuulas rahulolematult ja kaebas pärast allohvitseridele ebaõigluse pärast: ohvitserid keelavad, aga ise on ühtelugu käsitsi kallal — küll binokliga, nagu see leitnant Grewe, kes signalist Gorbunovile äigas, või ka lihtsalt rusikaga, nagu trümmimehhaanik. Kuid Netoportšukil on selle jaoks oma vaatekoht: härrastega on eriasi, ohvitser näeb selgemini, mida tohib ja mida ei või.

Vahtkonnamadrus pidas siiski targemaks pooli taha minna, nagu kohendaks ta katet, aga Netoportšuk jäi rahutult mõttesse. Raske on laevateenistus, mille eest noomida saad! ... Näe, seleta homme leitnant Livitinile, et aluspükse ei olnud pimedas näha. Ei tundnud ära, see on õige, aga ikkagi häbi, kuidas end täis tegin ... Hea madrus, liiatigi pootsman, peab olema kärme silmaga, härraseid peab ta igasuguse väljanägemise juures ära tundma (omaette kutsub Netoportšuk ohvitsere üldse h ä r r a s t e k s — nendel oma härrasmehe elu, härrasmehe sõnad ja käitumine) ... Kas on vähe juhtumeid, kus neil vormi ja paguneid ei ole? Näe, revident, härra Budagov, armastavad suplemisel kangesti madruste seltsi ujuda, et nendega võidu tõmmata, kui stardipauk antakse; olgugi ta vees täitsa alasti, aga kas sa vahetad ta madrusega ära? Keha on tal valge, õrn, pea on küll paljaks aetud, aga ikka sihuke teistmoodi, härra oma ja silmavaade on teine, härra silmavaade. Eks anna talle vees üks vops ja ütle: «Ei tundnud ära.» Küllap pärast saad püssi all selgeks. Pimedas teed haisu järgi vahet, läbi soomuse aimad ära, kes teisel pool on — ohvitser või madrus.

Muidugi, gardemariin pole hoopiski ohvitser, kuid härraste hulgast ikkagi, õpib ohvitseriks. Ja riieta neid seal madrusteks, kuidas tahad, härraste tõug lööb ikkagi kõigest läbi. Vaata, mismoodi pasundas: «Kuidas sa julged, tolvan! ...» Paljalt käratamise järgi oleks võinud aru saada, vana tola, aga nüüd söö oma suppi ...

«Virgats!» hüüdis leitnant Vetkin, kui oli kellakaane klõpsti kinni vajutanud. «Jookse tentsikute juurde, kuula järele, kas leitnant Grewe tõuseb juba?»

Virgats jooksis Netoportšukist kikivarvul mööda — trampida ülemisel tekil ei tohi, selle all on kajutid. See tähendas,

et kell on kolmveerand neli. Kella vaadata pole vaja: teenistus käib ööpäevad, kuud ja aastad läbi ja kellaosuti igale ametisendile vastab ise toiming ja igale nädalapäevale ise töö. Sõjalaeval pole tarvis mõtelda, kaaluda ning juurelda. Netoportšuk seadis sõrmed pootsmanivilele valmis ja vaatas ootavalt vahtkonnaülema suunas.

«Kolmas jagu vahtkonda vilistada!» andis leitnant Vetkin käskluse.

Netoportšuk vilistas läbilõikavalt ja pikalt.

Pootsmanivileta on Vene sõjalaev mõeldamatu. Igale käsule laeval eelneb vile. Vahtkonnaülema või vanemohvitseri antud käsk lendab linnuna üle laeva, seda kiirustatakse viledega luugist luuki, meeskonnaruumist meeskonnaruumi, kuni ta leiab nemad või selle, kellele käsk on määratud. Aga madrusel on kujunenud tingrefleks: vile sunnib teda teritama kõrvu ja ootama käsku, mis kohe välja kuulutatakse. Kui käsul on häire iseloom, tähendab, kui see käib kogu meeskonna kohta, siis antakse kõigepealt käsklus: «Allohvitserid, luukide juurde!» Kõik allohvitserid jooksevad siis igaüks oma luugi juurde, jäävad luugil harkisjalu seisma, võtavad pootsmanivile pihku ja tõstavad selle huultele, õhku võttes ning jüüdile või sillale kõõritades, kust käsklus kostab. Laulva häälega antud käsklus mattub vilekoori ja trillereisse, misjärel «allohvitserid kordavad käsklust sõnu valju ja selge häälega, ilma et nad midagi muudaksid või täiendaksid». Nende hääled on valjud küll, kuid määrustiku kiuste need kähisevad pidevast karjumisest, osalt ka viinast ...

Vahtkonna allohvitser vilistas teise parda ääres samuti läbilõikavalt ja pikalt, kummardudes luugi kohale nagu Netoportšukki.

Pootsmanivileta on Vene sõjalaev mõeldamatu. Vile rütmiline heli lisab taglase tõmbamisel hoogu; läbilõikav, valjemaks paisuv vile ajab hommikuti meestel und ära signaalisarvedega võidu; iseäralik sulav ö ö b i k u v i l e kutsub meeskonna kokku keskpäevast viinaportsjonit saama; pika kutsuva trilleriga tervitatakse heisatavat ja langetatavat lippu. Ohvitseri peavad laevatulekul vastu võtma falrepimehed, kes rivistatakse kahekaupa trepimademetele, et nad oleksid valmis aitama ohvitseri paadist väljumisel või teda toetama, kui jalg peaks astmest mööda sattuma. Vahtkonda võetakse mehi, kes nii päeval kui ööl on ametis ainult sellega. Vastuvõtul vilistavad vahtkonna- ja falrepimeeste allohvitserid õrnalt, aupaklikult ning tükk aega.

Kui ohvitser mööda on läinud, puhuvad nad isevärki põlgliku törtsaka, mida nimetatakse falrepimeeste äräkutsumiseks. Need teevad selle peale korraga pöörde, jooksevad robinal trepist üles ja kaovad silmapilk nende jaoks määratud kohta, meenutades seejuures kangesti õpetatud koeri...

«Püha Maria, küll laskis vile lahti,» ütles madrus end teki sisse mässides, kuid ütles vaikselt. Tema koi rippus kirikuteki luugi kõrval. Muide pootsmanivilede helid summutasid ta unise kareda hääle ja sellest vilest hakkasid kiikuma koid, mis botaanikule tundmatute hiigelviljadena laevateki all rippusid. Madrused hakkasid end liigutama, tõmbasid tekke ümber ja pidasid unes aru, kas on äratus või kutsutakse kedagi vahtkonda.

Ettekirjutatud lugu vilistatud, kummardus Netoportšuk sügavamini luugi kohale.

«Kolmas jagu, vahtkonda! Koid siduda!»

Selle kõmiseva kõrvulukustava hüüde peale hüppas madrus Jegortšikov kähku koist istuli, ootamatu äratuse pärast hirm nahas, ja sai sedamaid tugeva löögi vastu laupa. Koid pingutatakse kõrgele lae alla, et nad ei ripuks lõdvalt, et neil ilmet oleks, ja istuda ei saa neis kuidagimoodi, võib ainult lamada, milleks koi tegelikult ongi.

«Mis sa, pimehull, kargad?» ütles Netoportšuk ülevalt. «Maga edasi, unustasid ära, mis jaost sa oled?»

Number koil lõpeb neljaga, niisiis võib Jegortšikov tõepoolest veel terve tunni magada. Kolmas jagu on majutatud sellesama kirikuteki alla, kuid vööripoolsesse otsa; seda äratataksegi, Jegortšikovil pole asja üles hüpata. Noor veel, lõust rumal peas, magamisest lapiline, aga otsaesisele tõuseb muhk.

«Maga ometi, hullvaim,» ütles Netoportšuk peaaegu hellitavalt. «Ei tunne korda! Ega's sind ei äratata, niisiis maga...»

Meeskonnaruum rõkkab hommikusest kõhast ja kraaksumisest, laksuvad paljad jalad, askeldatakse kärmesti ja sõnatult koide kallal. Tõusmiseks on madrusele ette nähtud viis minutit. Selle ajaga tuleb riietuda, voodipesu, tekk ja padi ühetasaseks vorstiks kokku rullida koos koipulkade ja otstega, mille abil koi laekülge kinnitatakse, rull kinni siduda ja üles võrku viia. Veel viis minutit antakse pesemiseks, klosetis käimiseks ja suitsetamiseks ja veel jääb varuks viis minutit, et enne vahtkonda minekut kõht täis

puukida teest ja leivatükist, millele on peale määritud kollast vene võid...

Tentsik hakkas leitnant Grewet äratama pool tundi enne vahtkonnavahetust. Ta äratas teda kõhatamisega, ettevaatlikul sosinal, lakkamatu ja aupakliku pealekäimisega.

«Teie kõrgeausus, jällegi, vahtkond algab... Teie kõrgeausus, on pool neli...»

Kajut on vaikne, lõhnav, pime. Uni on magus.

«Teie kõrgeausus, kohv on valmis. Jääte hiljaks, teie kõrgeausus...»

Uni on magus ka sellepärast, et Grewe jõudis «Fenniast» tagasi viimase paadiga.

«Teie kõrgeausus, suvatsege ärgata!»

«Kuulen. Mis sa lunid?» ütles Grewe selge ja reipa häälega. «Mis ilm teeb?»

«Väga suurepärane, teie kõrgeausus. Täitsa vaikne.»

«Mine siis. Tõusen kohe.»

Aga tentsik ei lahkunud. Ta teadis, et see selge hääl, milles une varjugi polnud, on vaid kaval pettus selleks, et jäetaks äratamine. Leitnant oli juba jälle uinunud.

«Teie kõrgeausus, kaheteist minuti pärast...»

«Ja-jah, kohe tõusen. Mis ilm teeb? Väga hea... Mine, Leštšikov, mine.»

Keha mõnuleb puhta ja hellitava pesu vahel ja silmad vajuvad iseenesest kinni. Hingamine on uuesti ühtlaseks muutunud. Tentsik võttis südame rindu — osuti näitab kümne minuti pärast täistundi — ja tõmbas illuminaatori kardina kõrvale. Kajutisse uhkas valgust ja värskust ja sedamaid tundus, et vedrukoi on kõva, ärkamine pealesunnitud ja elu jälk. Leitnant tõusis koil istukile, haigutas ja krimpsutas nägu.

«Mitu korda peab sulle ütlema, tolvan: ei tohi kardinaid kõrvale lükata! Ärata pimedas, tead ju küll!...»

«Vabandust, teie kõrgeausus!»

«Tukkuma jäid, lotu! Jälle äratad hilja...»

«Jällegi te ei tõusnud, teie kõrgeausus.»

«Valetad. Käi välja, jahukivi!»

«Ega te uuesti magama ei jää, teie kõrgeausus?» küsis tentsik ettevaatlikult, kuid taibanud leitnandi pilgust, et see on lõplikult üles ärganud, kadus kähku ukse taha.

Vesi hammaste jaoks on toodud, valged rõivad tugitooli peale valmis pandud, ninarätt tasku pistetud — rohkem pole siin midagi teha. Kui vihastas, ei siis uinu.

Kohvi juua ei õnnestunud, ennekõike tuleb hoolikalt riietuda. Magu ei ole näha, aga lonti vajunud õhuke sokk torkab kõigile silma. Kortiku portupeed kinnitades astus leitnant Grewe luugi juurde, mis tekile viis, ja ootas klaasilöömise algust. Traditsiooni kohaselt, mida Stanjukovitš on lapsepõlvest peale pähe tampinud, astus ta tekile viimase löögiga üheaegselt ja sammus Vetkinile vastu. Leitnandid peatusid hetkeks valveseisangus, tõstsid käe kõrva äärde ja vahetasid korrapealt nägude külma ametliku ranguse tavalise igavleva ja hajameelse ilme vastu.

«Koeraelu, *Gipsy, my darling*[1],» kurtis Grewe varjamatult haigutades. «Magada tahtnuks... Andke vahtkond üle.»

«Kaks korstnat, kaks masti, paremal on Helsingi, vasemal meri ja selles vesi,» ütles Vetkin igavlevalt. «Kaptenipapi tursub kaldal, lükka talle seitse kolmekümneks auruküna ette.»

«Generalissimusel» oli ohvitseride omavahelises suhtlemises juurdunud niisugune oivaline toon, mis lubas teenistusse suhtuda väliselt hooletult, kuid mis rõhutas eriti laeva korrasolekut: teenistus veereb iseenesest nagu lepse reega, vahtkonna tegevus peab olema sedavõrd korras, et ei oleks midagi üle anda, teenistus nii täpselt korraldatud, et ei oleks mingeid ootamatusi, aga hea ohvitser, kes vahti asub, peab ise teadma, mida määrustik käsib vahtkonnal üle anda. Sellegipoolest on käsud kirjutatud korralduste raamatusse vanemohvitseri kribukirjaga...

«Vaatlus on teil eemaletõukavalt korraldatud, leitnant Vetotškin,» ütles Grewe laisalt, samal ajal märkamatult ja teraselt tekki ja tunnimeest üle vaadates. «Kaptenipapi ei maga sugugi. Praegusel hetkel armastab ta «Fennia» egiptuse kabinetis punaste juustega naist...»

«Kas tõesti Hildat?» elustus Vetkin. «Valetad!»

«Valige sõnu, markii. Põrkasin isiklikult oma komandöriga kokku, kui ta teda mööda koridori kabinetti talutas. Hilda oli väikestviisi auru all, kuid väga keskendunud ja tõsine, *comme un chien qui pisse dans un violon*[2].»

«Taipas, palju tarakanilt käristada,» turtsatas Vetkin, ent märganud lähenevaid allohvitsere, peletas silmapilk naeratuse näolt ja võttis valveseisangu.

Nad tulid üksteise kukla taga jäiga rivisammuga. Eesmine jõllitas leitnant Vetkinile silmi pilgutamata otsa, kordas mõttes aastate jooksul päheõpitud raportit, jäi seisma nelja sammu kaugusel ja virutas kangelt sirutatud käe kõrva äärde. Käsi, mille küünarnuki vetruvad lihased pisut värisema olid pannud, tardus parema meelekoha juures ja mustad vuntsid hakkasid liikuma:

«Teie kõrgeausus, neljanda roodu kolmandast jaost vahti toodud allohvitsere kolm, alamväelasi neliteist, haigeid ei ole, arestis üks, vahetusmehi üksteist. Vahtkond vastuvõtmisel korras.»

Ta tegi sammu vasakule, kätt ja pilku kõrvale laskmata ja tema kohale astus teine.

«Teie kõrgeausus, vahis mingisuguseid juhtumeid ei esinenud. Vahtkond üleandmisel korras.»

Leitnandid langetasid käed.

«Vahtkonnamadrused, alla,» ütles leitnant Grewe ja allohvitserid tegid täispöörde, heitsid käed meelekohtadelt alla ja, alustanud üheaegselt sammu, läksid teineteise vastu rivistatud vahtkonnajagude juurde. Seal puhusid nad vilet oma viirgudele otse näkku ja klähvisid silphaaval:

«Vaht-kon-na-mad-ru-sed al-la!»

Vahis olnud mehed pöördusid ümber ja tormasid luukide poole, vahetusse tulnud madrused aga oma kohtadele.

«Vahtkond üle antud,» ütles leitnant Vetkin.

«Vastu võetud,» vastas Grewe. «Maga magusasti, mu kallim.»

Ta saatis Vetkinit pilguga, kissitas silmi ja noogutas allohvitserile, kes liikus tekki silmitsedes aeglaselt parema parda ääres vööri poole. Vetkin oli kindlasti enne vahi üleandmist teki läbi käinud, kuid nüüdsest peale vastutab leitnant Grewe teki ja kõige eest, mis sellel juhtub, tekil juhtub aga tuhat asja, mis võivad vahtkonnaülemat teotada.

Jüüt oligi tühi. Ahtrilipu alles tühja varda kõrvale jäi tunnimees, ta seisis silmitsi kaheteistkümnetolliste ahtrisuurtükkide torniga. Neid eraldas tekk, millest kerkis ventilaatoriseente parv ohvitserikajutite illuminaatorite kohale. Torni suurtükid on madrusele otse rindu suunatud. Näib, nagu ootaks ta siin igavesti mahalaskmist: kolm kaheteistkümnetollist suurtükki on sihitud kuude, aastate, kümnendite viisi ühe madruse rindu. Tema vintpüssi tarbetu õhuke tääk ei liigu paigastki — milleks? Madrus on aheldatud Püha Andrease lipu külge määrustiku ja teenistuskorra ränkade köitmetega, ta tohib üksnes sambana seista ning

[1] Mu kallis mustlane *(ingl.)*.
[2] Nagu koer, kes viiulisse pissib. *(Pr.)*

valvata komandöri rahu, kes magab tema jalge all oma kajutis. Ta ei tohi ilmaski kohalt lahkuda: kahurid sihivad rindu. Nende mürsud on peaaegu inimese kõrgused; nad on niisama rasked ja ükskõiksed nagu määrustiku paragrahvid ja nii nagu määrustiku paragrahvidki, on nad nende käes, kes praegu magavad kajutites madrusele sihitud suurtükiraudade ustava kaitse all.

Et seda torni liigutada ning et suurtükirauad madruselt kõrvale juhtida, selleks on tarvis paljude inimeste abi. On tarvis komendore, et pöörata tornis horisontaalsihtimise ajamit. On tarvis galvanööre, et ajam lülitaks voolu dženni muhvi. On tarvis minööre, et seda voolu dünamost saada. On tarvis katlakütjaid, et oleks auru, mis dünamo käima paneb. On tarvis kogu meeskonda, et laeva lastida sütt, millest see aur sünnib. Ja siis, kui kõik need inimesed on teinud, mida neilt tahetakse, pööravad suurtükid oma rauad madruselt kõrvale ja tunnimees pöörab oma täägi alla. Ta purustab sellega illuminaatori klaasid, killud lendavad komandöri kajutisse, aga kildude järel lendab kajutisse tunnimehe põletav kuul, millesse kümnete aastate jooksul on kogunenud leitnant Grewele nähtamatut veriviha.

See saab teoks ainult nii: k õ i k k o o s.

Aga esialgu seisab tunnimees mahalaskmise igipikal ootel, ta on aheldatud Püha Andrease lipu külge kolme pika suurtükiraua liikumatu pilguga ja mereväemäärustiku tuhande kolmesaja viiekümne kolme paragrahvi külgekleepuval jõul.

4. PEATÜKK

Kõikjal laevas voolas vesi.

Üleval pritsis see voolikutest raskete sätendavate ohelikena vastu suurtükitornide soomust ja teki tiikpuulaudu; all eluruumides kajutite ja koridoride linoleumil valgus see sogastesse ja soodast libedatesse loikudesse, nirises seebiojadena vaheseinte, uste ja kappistmete värvil, jäi vikerkaarevärvides sädelevate tilkadena neetide ümmarguste peade otsa. Puult, raualt ja linoleumilt tõrjuti vett harjade ja luudade abil piigardeisse ja see ringles nende avauste kohal peatumatu tuiskleva keerisena; vett koguti raskete lurtsuvate vaablitega, millel oli tõrvatud trossi kange lõhn, ja väänati ämbritesse mustade sulisevate ojadena. Lahingulaeval «Generalissimus Krahv Suvorov-Rõmnikski» oli käimas laupäevane koristus.

Vasakpoolsel kirikutekil oli pesemine lõpukorrale jõudmas. Värv oli puhtaks pestud, vaheseinte najale tagurpidi lükatud kokkupandavad lauad ja pingid olid juba kuivanud. Kuivaks pühitud teki linoleum läikis nüüd kümnete lampide valgusel nagu pruuniksküpsetatud piruka koorik — sel oli matt soekollane helk; madruste paljad jalad jätsid linoleumile selgepiirilisi niiskeid jälgi, mis aeglaselt kuivasid. Allohvitser Belokon silmitses neid jälgi, sügas kahe näpuga põse raseeritud nahka ja vaatas reipa ning valju häälega, kohusetruuduse huvides lauselõppe venitades, nagu tal kombeks oli:

«Nühi, nühi, nühi jalad kuivaks, ära lagasta l-linoleumi! Gordejev! Lase vaabliga üle, tõmba kuivaks, et läigiks nagu kur-ra-di s-silmamuna-aa!»

Gordejev ajas end upakile, tüüris ukse juurest tagurpidi edasi, väljavääna tud vaabel järel, ning koristas ringikujuliste tõmmetega viimaseid märgi jälgi. Õhk tekil oli küllastunud vaablite, tulise vee, aurutatud puu, märja linoleumi ja madruste higi niiskest lõhnast — lõhnas puhtuse järele. Kõigi siseruumide uksed ja ülesviivad luugid on kõigi kuue tiibmutriga kinni keeratud: allohvitserid valvavad oma vaheruume vihaselt ja kindlalt — mis koristamine see on, kui hakkavad edasi-tagasi saalima? Toovad veel kõrvalt vaheruumist vaabli kaasa, aga vaabel ju tilgub! Sellepärast torkas Belokon juba koristamise algul harjavarre uksepideme taha.

Naabervaheruumist avaneva veekindla ukse tiibmutreid tõmmati ja keerati üksteise järel — keegi päästis ust sealtpoolt lahti. Belokon heitis kavala pilgu varrele uksepidemes — tõmba aga tõmba! Kuid vars raksatas: ust sikutasid tugevad käed. Võinuks ju hellitada neid soolase roppusega, et nad ei tikuks, aga selline lugu on juba olnud. Belokon oli vanemohvitseri enda läbi ukse paremasse kohta saatnud. Paha meenutada... Ust tõmmati tugevamini.

«Tee lahti!»

Belokon võttis igaks juhuks varre pidemest välja ja paotas ust: ukse taga oli kari kütjaid. Kütjate saapad olid kivisöetolmuga koos, sinised tööriided higised, räpased ja märjad — tondid on põrgust välja karanud! Või nende jaoks pestigi linoleum puhtaks! Linoleumil võib libistada valget mütsigi kattega allpool nagu kivikest jääl — ei määrdu!

Belokon tõmbas ust enda poole.

«Käige kuradile, tulete siia lagastama!»

«Lase'nd läbi, tuleme vahist!»

«Läheme kikivarvul ...»

«Tahaks sauna pesema, härra allohvitser!»

«Küll ma sulle pesen! Keri kütteruumi tagasi, kuni nimesid üles ei ole kirjutanud!»

«Kuhu kütteruumi, kui meid välja vahetati?»

«Kas hakkame rääkima? Käsi! Löön sõrmed lömaks! ...»

Allohvitser Belokon virutas ukse kinni ja pistis varre uuesti pideme taha. Matt värske puhas linoleum läigib — puhtust on ilus vaadata.

«Seisab siin nagu taevane hukatus,» ütles kütjatest esimene, sikutanud veel korra lootusetult ust. «Kuhu's nüüd?»

«Sulle öeldi — kütteruumi, kuhu's sinises tööriides pääsed?!» vastas teine, sügades rinda läbi sinise nankingist pihtkuue. Nahk põles ja kiheles, kivisöetolm oli pika vahiaja jooksul poorid ummistanud, aga saun on kaugel baki peal. Enne seda on veel viis samasugust ust ja igaühe juures seisab allohvitser.

«Ta sindrinahk tuleks ise sinna kihutada! Tuleb siis teist korda vahti pidada või?»

«Noh, vennikesed, laske mööda,» hüüdis tagant noor reibas hääl.

Kütjad pöördusid ümber: luugist, mis katlaruumi viis, ulatus välja ohvitseri kulunud vormimütsi ja nöbininaga poisikeseohtu nägu, mis oli kivisöetolmune ja higine nagu kütjatelgi. Mehed tõmbusid kõrvale. Katla insenermehaanik mitšman Morozov vinnas end kerge hüppega luugist välja ja astus naeratades ning sundimatult nalja visates sinisesse salka. Neli tundi väsitavat vahti on lõppenud. Nüüd võib end pealaest jalatallani puhtaks pesta ja kurku kasta kange tee ning sidruniga. Ta torkas pikakasvulisele kütjale, kelle põsel veritses määrdunud kriimustus, näpuga kelmikalt kõhtu.

«Lähed rasva, Jezofatov, sulle peab naise võtma! Kus vanajumal su põske värvida aitas?»

«Komistasin punkris, teie kõrgeausus,» vastas Jezofatov põske häbelikult varjates. Ümberringi hakati naerma.

«Teie kõrgeausus, ta kündis lõustaga kogu söe ümber!»

«Niisugusest saab asja! ...»

Mitšman Morozov kortsutas murelikult kulmu.

«Miks sa mulle siis enne ei öelnud! Oleksid end välja vahetanud... Ära käperda mustade sõrmedega, näita velskrile, kui oled end pesnud. On valus?»

«Pole viga, teie kõrgeausus, kasvab kinni, ega ma preili ole;» ütles Jezofatov ja vaatas naerusui väikesele mitšmanile ülevalt alla.

Mitšman Morozov kandis hoolt — ta oli lihtne ja inimeste vastu südamlik. Mehhaanikuna õiglane nii roodus kui ka katlaruumis.

«Mine tingimata laatsaretti, kuuled?» kordas Morozov, laskis uuesti naerusel pilgul üle meeste käia ja tõmbas kirikutekile viivat ust.

«No mis pulmi te siin peate? Tee on meelest läinud? Kriimud kuradid, marss sauna!»

«Ei lasta läbi, teie kõrgeausus, koristatakse ...»

«Aetakse katlaruumi tagasi ...»

«Kõikjal pestakse ... Ei pääse läbi!»

«Jah, pigis olete, vennikesed, kust sa siin pääsed!» ütles Morozov kaastundlikult ja tõmbas kannatamatult ust. See avanes paokile. Belokon vaatas umbusklikult läbi prao ja lükkas siis ukse pärani.

Mitšman Morozov silmitses läikivat linoleumi, surus huuled kokku ja vaatas siis süüdlase pilguga Belokonile otsa.

«Ma lähen kikivarvul, jälgi ei tee ...»

«Pole viga, teie kõrgeausus, minge läbi,» lausus Belokon ebasõbralikult ja lõi kohe tema selja taga ukse kinni.

Mitšman Morozov astus päkkadel suurte sammudega oma kajuti poole ning jättis linoleumile mustad plekid. Peale vanem-insenermehhaaniku kajuti, mis asetses ohvitseride ühiskajuti kõrval «Härraste tänavas», paiknesid teiste mehhaanikute kajutid «Tulisel platsil» — kuumas põikkoridoris, mis ühendas paremat ja vasakut kirikutekki. Kunagi purje- ja aurulaevastiku ajajärgul moodustasid mehhaanikud eri ohvitserkonna ning neile ei omistatud mereväe auastmeid ja ehkki mõnikond aastat tagasi oli nende porutšikud ja polkovnikud ümber nimetatud leitnantideks ja esimese järgu kapteniteks, rõhutas punane kant saterkuuevarrukatel veel paregugi põlastatavat erinevust tõelise mereväeohvitseri ja mehhaaniku vahel. Mereväeohvitseri vorm on välja peetud keiserlikes värvides: ainult must ja ainult kuld. Kitsuke punane kant ütles teadjale inimesele palju: ütles seda, et insenerikoolidesse võeti vastu jumal teab keda — väikekodanlasi ja segaseisuslasi; ütles seda, et mehhaanik on lõppude lõpuks midagi veduri- ja autojuhi vahepealset ja ütles ka seda, et mehhaanik ei hakka eluilmaski juhtima ühtki laeva ... Võib-olla just

sellepärast oskaski allohvitser Belokon, kes küll alistus ohvitseri autoriteedi ees ja laskis mitšman Morozovi puhtale linoleumile, oma ülima põlguse välja öelda lühikeses lauses:

«Gordejev! Tõmba s e l l e t a k k a puhtaks!»

Ukse taha jäänud kütjatel oli aga lühike jutuajamine veltveebel Serjožiniga, kes rivimeestega tuli koristama vaheruumi, mida kraamiti tavaliselt viimasena, sellepärast, et siin oli laeva keskosa ainus lahtine luuk. Serjožin ronis ülemiselt tekilt reipas töötuhinas alla ja, näinud sinist salka, lausus lühidalt:

«Vajuge laiali, et siia hingegi ei jääks!»

«Kuskohta, härra veltveebel? Ei lasta ju...»

Serjožin osutas ilmekalt peaga üles luugi poole.

«Oleme sinistes tööriietes, härra veltveebel!»

Serjožin jäi mõttesse. Sinistes tööriietes tekile ilmuda on keelatud. Tekil võib olla ainult valgeis töörõivais, vormipluusil krae peal. Serjožin vaatas kirikuteki ukse poole — seal on Belokon, vaatas ahtri poole — seal on ohvitseride vaheruum, vaatas kütteruumi viiva luugi poole — seal on vahtkonnamehhaanik. Kurb lugu küll, aga vaheruum tahab ju pesta!... Ta tõstis silmad ülesviivale laevatrepile: kui liduda kõigest väest, — kes siis näeb? Teki uhtmist pole veel lõpetatud, jälgi nad ei jäta, vahtkonnaülem on jüüdil, ohvitsere praegu tekil ei ole, kõikjal ujub vesi ja pritsitakse voolikutest, ja kes reidiltki näeb, kui liduda?

«Jookske ülemise teki kaudu, esimese suurtükitorni all on luuk lahti. Ainult kõigest väest! Kähku!»

Kolmkümmend kaks kütjat pistsid üksteise sabas robinal trepist üles ja jooksid pritsivate jugade eest põigeldes ning üle loikude karates parda vasakut äärt pidi hanereas baki poole. Reamees Prohhorov rabas neid vallatledes kolmanda suurtükitorni varjust joaga vastu jalgu, sinised tööpüksid liibusid sääremarjade külge, külm vesi meenutas saunarõõme.

«Hei, põrgutondid, kust teie välja ronisite!»

Kütjad kirusid vallatult. Jahe vesi, päike, jooks, õhk, teki avarus — pilgul annab üle käia suurest põhjatusinisest reidist ja valgus torgib pisut silmi pärast kütteruumi kuumavat pimedikku. Jezofatov äigas Afoninile mataka vastu selga — veri hakkas jooksmisest mängima.

«Koristus katkestada-aa! Parda äärde seis-ss!»

Käsklus kostis kaugel jüüdil, kuid allohvitserid, kes

koristamisega ametis olid, andsid selle tekil sedamaid edasi. Käsklus on valjuhäälne ja kange, see nõuab luudade ja harjade kõrvaleheitmist, igasuguse liikumise lõpetamist tekil ja parda äärde seisma asumist viieks pikaks minutiks. Käsklus tabas jooksvaid kütjaid otsekui kärbsepiitsaga täpselt poolel teel lahtiste luukide vahel. Osa jäi kõheldes seisma, ülejäänud jooksid neile otsa ja tõukasid minekule.

«Punu nagu jaksad, muidu saame veel!...»

Kolmkümmend kaks kütjat sööstsid edasi.

Joostes põikavad sinised mehed mööda valgetest, kes juba parda ääres seisavad — ei ole enam päikest, avarust, sinist reidi, lahedat õhku, on olemas vaid päästva luugi nelinurkne ava, mis kaugel esimese torni juures alla juhib.

«Kuhu nüüd? Mis te siin traavite nagu varsad! Parda äärde seis!»

Kütjate teele kerkis pootsman Netoportšuk. Ta ajas koguni käed laiali, nagu seda tehakse jooksvat hobust peatades. Kütjad jooksid jälle üksteise otsa hunnikusse.

«Lubage, härra pootsman! Luuginil...»

«Käsklust ei kuulnud? Joosta praegu ei tohi. Seiske siin.»

Kütjad võtsid sinise viiruna valveseisangu, selg parda poole, nii, nagu juba seisid tuhanded madrused ja sajad ohvitserid Helsingis, Liibavis, Kroonlinnas, Tallinnas, Soome, Riia ja Botnia lahes miini- ja lahingulaevadel, suurtükipaatidel ja miinitraaleritel, transpordilaevadel, valvelaevadel ja keisrikullaga ehitud mustadel jahtidel — nad seisid liikumatult, vaikides, otse enda ette vaadates.

Vene keiserlik laevastik süveneb igal hommikul hardasse vaikusse. On kuulda, kuidas vuliseb äsja lõpetatud või poolelioleva koristustöö vesi, mis tekkidelt piigardeisse voolab — niisugune vaikus on laevadel. Näinud signaali, tõstavad sõjalaevapaadid reididel aerud, hoides neid vee kohal liikumatult laiali, meenutades niiviisi imelikke suuri linde; suured hõbedased tilgad langevad valgetelt, klaasiga kaabitud aerulabadelt siledasse hommikusse vette, tilkade heli on kuulda — niisugune vaikus on reididel. Laevad, mis sõidavad merd, kus neid keegi ei näe, jäävad samuti hääletuks ja on kuulda, kuidas nende sõukruvid vees müriseva — niisugune vaikus on Balti merel.

Sajandid ei naljata. Nad on Vene keiserlikust laevastikust üle käinud mereväeteenistuse raskel sammul ja nad

on vajutanud laevadele pitseri, mis iial ei kustu. Nad on tardunud tekkidel täpsetes marssvalli spiraalides, mis on paaditaavetite kõrvale laotud niisama korralikult nagu sada aastat tagasi. Sajandid on valanud ahtrilipu kõrval seisvate tunnimeeste malmjäiga liikumatuse; sajandid on punutud kleevandite nupukasse pleissimisviisi — juba on signalistid kleevandite külge kinnitanud ahtris heisatavad Püha Andrease lipud. Aga lipp ise, mis alles kõigil laevadel ühtmoodi signalistide vasemal käsivarrel lebab, on sajanditest küllastatud niisamuti nagu hetk lipu heiskamise eel. Kakssada aastat kerkib lipp iga päev aeglaselt mööda varraste lakitud puud ja kohale jõudes võpatab kogu kangas puudutusest vastu mastitoppi. Kui merel on tuulevaikus, siis lipp võpatab ega liigu enam; kui merel on värske tuul ja lainetus, siis heidab ta laevastiku kohale lahti oma sinise kaldristi ja plagiseb lakkamatus värinas.

«Nüüd tinutavad ära, tühi neid võtku,» sosistas Jezofatov.

«Mille eest nad tinutavad, kui ise ajavad alt üles?» kostis naaber sosinal vastu.

Rivi allohvitser Hlebnikov, kes kiiruga oli sinise viiru kõrval loiku seisma jäänud, sosistas omakorda vasakul tiival kirudes:

«Kuss, teie seal!»

Kakssada aastat austatakse seda lippu nagu lippu polguski ja kõik, kes laeval teenivad, peavad teda viimse veretilgani kaitsma. Kui laev ankrus seisab, siis kaitseb teda selleks seatud tunnimees, aga sõidul, lahingu ajal, kui lipp isegi ööseks on tõmmatud nii kahvlisse kui ka masti, tehakse tema kaitsmine ülesandeks usaldusväärsele allohvitserile, kes ilma komandöri isikliku käsuta ei lase kedagi lipu ligi. Kui lipp alla tulistatakse, peab selle viivitamatult teisega asendama, et vaenlane ei võiks hetkekski oletada, et lipp tema ees langetatud oli. Kuidas siis saabki hommikuti säärast lippu heisata ilma erilise pidulikkuseta, kuidas saabki veel tööd teha ja valjusid käsklusi anda ning laeval liikuda, kui kahesaja-aastane lipp valmistub oma kaldristiga asuma keiserliku laevastiku laevade kaitsele?

Sellepärast heisatigi admiralilaeval viis minutit enne kaheksat signaal «Щ-И» poolde kõrgusse, mis tähendab, et viie minuti pärast toimub lipu heiskamine ilma tseremooniata.

Oli tavaline lipuheiskamine ja mingit tseremooniat kavas ei olnud; tehti vaid seda, mida päevast päeva on tehtud.

Valvemeeskond jooksis üles, ohvitserid ilmusid kärmesti jüüdile ning jäid parema parda äärde pikas viirus sirgelt seisma, signaalisarvepuhujad rivistusid valvemeeskonna kõrvale ja kõik inimesed tekil olid jätnud töö ning reelingute äärde seisma jäänud, selg parda poole.

Baki pealt tuli vanemohvitser kiirel kõnnil mööda, heitis kütjate sinisele viirule pealiskaudse pilgu, kergitas kulme ja pillas ette sattunud allohvitserile:

«Hlebnikov! Nimekiri koostada!»

Kolmkümmend kaks sinises tööriides kütjat rikuvad ülemise teki ilmet ja vanemohvitseril ei ole võimalik tungida korrarikkumise põhjuste üksikasjadesse. Ta läks kiirustades edasi, et jõuda jüüdile komandörist varem. Hlebnikov astus viiru ette, avas märkmiku (märkmikke anti laevapoest igale allohvitserile laeva kulul) ja tõmbas taskust pliiatsijupi. Iga kütja tööülikonna taskul on laevanumber. Meesteviirg reelingu ääres on sama, mis numbriteviirg märkmikus: kolmkümmend kaks meest ja kolmkümmend kaks numbrit. Numbrid käivad jaoallohvitseride märkmikest läbi, need asendatakse nimedega ja igaüks kolmekümne kahest madrusest saab võrdse hulga tunde püssi all seista. Ta kirjutas vaikides ja kütjad vaikisid samuti, siludes volte taskutel, kui number oli halvasti nähtav.

Rääkida ei tohi. Vaikus kogunes laeva ja reidi kohale; kuskil taamal ilmus juba komandör jüüdile ja käsklus «valvel» katkestas lõplikult tekipealse elu. Ja kui vaikus oli muutunud täielikuks, nii et vaiksem ei saa nähtavasti enam olla, sööstis signaal, mis admiralilaeval enne poolde kõrgusse oli tõmmatud, üles ja pärast signaali kõlas kõigil laevadel, kõigis sadamais ja kõigil reididel käsklus:

«Lipule ja güüsile!»

Käsklust hüütakse pikkamisi, vahtkonnaülemate hääled kõlavad elevalt, kanduvad üle vee, vaibuvad, ja laevastiku kohale laskub vaikus.

Juri Livitin oli ohvitserideviiru vasakul tiival tikksirgeks ja liikumatuks tardunud. Lipuheiskamine oli talle alati tundunud kauni ja sügavalt tähendusrikka kombetalitusena, kuid täna tajus ta selle minutilise vaikuse ülevust eriti vahedalt, sest esimest korda elus tervitas ta lippu tõelisel sõjalaeval ja veel ka sellepärast, et esimest korda elus jälgis ta lipuheiskamist siin, ohvitseride seltsis, kelle hulka ta astub täisõigusliku liikmena alles kolme aasta pärast. Ta tundis seda pidulikku joovastust, millele ta oli andunud paraadidel Mereväekorpuse söögisaalis, kui iidne

korpuse lipp aeglase marsi saatel pildigaleriist nähtavale ilmus. Ent korpuse lippu tervitati marsiga, Püha Andrease lippu aga vaikusega.

Väga pikk on see hommikune vaikusminut, ainus hetk, mil mehed laevastikus saavad jäägitult tõmbuda oma sisemaailma, isiklike mõtete ja hinge juurde. Pärast algab laeval päev, mis on otsast otsani teenistusega koormatud. Päevakära kordub ööpäevade viisi mõõdetult ja täpselt, päev vallutab südame ja mõtted ja paiskab õhtul viimse piirini kurnatud kehad koidesse, kus üle jääb vaid magada.

Juri teadis, et laevastikus ei ole mõttetuid traditsioone, kõik on õigustatud ja kaunis. Minutiline vaikimine enne tööpäeva algust laeval sätestati kakssada aastat tagasi ja selles peitub sügav mõte. Kui laev on kaugesõidul, kui pole näha isegi välismaa randu, kui päev tõuseb ookeani tagant võõra, vaenuliku ja salakavalana, kui ookeani suurus on varjanud maakera kumeruse taha kodukülad, mõisad ja linnad koos kõige kallimaga, mis nendesse on jäänud, siis pühendatakse see minut täielikult ning hardalt iseendale, jumalale ja perekonnale. Hääletu vaikus avab lihtsad meremehesüdamed, mehed meenutavad omakseid, mehed pöörduvad sõnatult ja palveteta (isegi pisut häbenedes) kõigevägevama poole, sest hädad, mida meri endas peidab, on ammendamatud ... Kes merel pole käinud, see ei ole jumalat palunud! ... Inimesed, keda minutiline keskendumine on vabastanud ja kirgastanud ning keda see on üksteisega lepitanud, alustavad uut päeva merel, olles valmis alaliseks võitluseks stiihiaga ...

Juri laskis erutusest läikivatel silmadel käia üle valvemeeskonna viiru. Talle jäid meelde madruste keskendunud näod ja tagasihoitud erutus vahikorra lõpetanud leitnant Grewe pilgus. Torn ei lasknud kaugemale vaadata, kuid Juri aimas, et ka nüüd, 1914. aastal pühendavad lahingulaeva «Generalissimus Krahv Suvorov-Rõmnikski» rohkem kui tuhat madrust ning nelikümmend ohvitseri selle minutilise vaikimise täielikult ja hardalt oma mõtetele.

See oligi nõnda.

Laev vaikis keskendunult ja tõsiselt. Vaikis vahimadrus klaasikella juures, hoides kõvasti peos nupukalt punutud nööriotsa, mis oli kella tila külge seotud — kell kaheksa peab andma neli paarislööki. Kell tema pea kohal, vihmakaitse ja öölambiga varustatud ümmargune laevakell, oli juba pool minutit üheksa peal. See ei lugenud midagi: klaasi lüüakse täpselt kell kaheksa, aga admiral teab paremini, mis kell on. Vahimadrus vaikis ega vaadanud kella, täpset laevakella, vaid hoidis silma vahtkonnaülema suul. Vaikis ka vahtkonnaülem, pidades teraselt silmas admirali signaali, usaldamata signaliste; tuleb tabada hetk, mil signaal eraldub raanokast ja kukub alla. Selleks signaal üles tõstetaksegi, et kõik reidil olevad laevad toimiksid üheaegselt. Vaikis vahtkond jüüdil, vaikisid päevnikud paatides, mis seisid poomide all ja ahtris, vaikisid liikumatud sõudjad reidil peatunud paatides, vasakul pardal vaikisid kolmkümmend kaks kütjat, keda signaal oli tabanud ülemise teki peal, vaikis ohvitseride ühtlane valge viirg. Ja komandör ise, ainus inimene, kel on õigus lipu heiskamise ajal endale teki peal kohta valida, vaikis samuti. Tema pikad punased vuntsid olid hommikuselt värsked ega olnud veel longu vajunud. Neid vuntse vahtis mitšman, vasakult tiivalt kolmas, pundunud ja unine nagu magamata laps. Ta vahtis ainiti, sõnatult ja keskendunult. Kas annab või ei anna? Piinlik on esitada raportit, kuid siiski — ega ta maha ka ei löö ... Koonerdab, punane lõust, tal on kahju mingist paarisajast rublast; ega need omad ei ole — värvimise raha, riigi oma, niikuinii seisab. Mida küll valetada? Õele lõikuse jaoks? Soojade riiete muretsemiseks? Oli mul tarvis eile kukkuda Rjazanoviga kaarte taguma, sel veab nagu uppunul ...

Komandör tegi poolpöörde — tema võib sel minutil, mil kõik seisavad vait ja liikumatult, isegi üle teki jalutada, kui ta tahab, tema, ainus inimene laeva meeskonnast võib seda teha, tema, jumala ja valitseja keisri järel esimene inimene laeval, mis on usaldatud temale. Selles terase, relvade ja sõjameeste kuningriigis on talle antud absoluutse monarhi õigused, ta võib üles puua iga madruse ja võib pidada tema matusetalituse, kui laeval preestrit ei ole, ja tema võib ülemisel tekil vaikusminuti ajal isegi käia. Kuid minna ei ole kuhugi ega millekski: ohvitseride raportid on juba vastu võetud, keldrites, tornides ja masinatega mingisuguseid vahejuhtumeid ei olnud, kronomeetrid on üles keeratud, ankruköit klüüsis on nelikümmend viis jalga, haigeid on kaheksa, vahistatuid seitse. Komandör pööras pea vasaku parda poole ja tema pilku seirasid vanemohvitseri erutatud silmad: näeb või ei? ... Suurtükitorn ... kaatrid ... mehed ... reeling ...; ja tagasi: mehed ... kaatrid ... suurtükitorn ... Paistab, et ei näe. Kindlasti ei näe, torn segab! Kui ei segaks, oleksid tal, tarakanil, vuntsid juba tõmblema hakanud. Kütjate sinised

tööriided paistavad versta taha kätte, oleks pidanud nad kohe alla saatma, aga nüüd seisa ja närveeri — äkki astub sammu paar vasaku parda suunas! Siis märkab ilmtingimata ja kiunumist jätkub terveks nädalaks: «Imestan, Andrei Vassiljevitš... lodevus... teil pole siin laev, vaid pordumaja... See pole tekk, vaid laat...» Kiunuda oskab tarakan solvavalt. Raske iseloomuga kapten, niisugusega teenida on õnnetus; saaks ometi vanemohvitseri sunnitööaeg kiiremini täis, läheks miiniristlejat kamandama... Vähemalt aasta veel, enne korralikku miiniristlejat ei saa. Võib muidugi paluda emal Peterburis targu peale käia... Noh, antakse mõni väike numbriga miinilaev, mis tühja sa sellega teed? Aga too punane puuslik niipea ei kao, tuleb kannatada...

Jüüdi pealt ei ole kütjaid näha ja nemadki ei näe jüüti ega sellel seisvaid ohvitsere. Nad seisavad tekil vait nagu kõik ja pealtnäha on nad rahulikud. Suures helkivas loigus peegeldub vastu nende sinine ühtlane viirg. Vesi kirmendab vahetpidamata, peaaegu märkamatult nagu keema minnes (teki all töötab siin ventilatsioonimootor) ja sellest on loigus vastu paistvad sinised kujud närviliselt ja pinevalt võbelema hakanud. Viirust käib üle vaevumärgatav kuum judin: päid pööratakse karva võrra ja läbi viiru liigub vaevukuuldav huultelt loetav sosin... «Pretensioon...» Sõna on lendu lastud teadmata kelle poolt, see erutab, teeb rahutuks, jääb kindlalt meelde, võlub õigluse varjuna: mille eest siis püssi all seista, kui neid käsiti teki kaudu joosta?... Ja jälle (kusagil viiru keskel) algab vaevutabatav pinev judin, mis liigub korraga mõlemas suunas vaevukuuldaval sosinal öeldud uue lausena, toetades neid, kel meelekindlust ei jätku: «Laiali ei lähe... lähme komandörini välja... ebaõiglane...» See liigub, tardub vahel kellegi ootamatust ehmatusest kuivanud huultel, mis ei julge kardetavat loosungit edasi saata, siis aga annab naaber naabrile nükke suure raske rusika ja lühikese sõimuga: «Võttis vedelaks?...» — ja lause liigub jälle edasi, valgudes kõiki liitval vaikival nõusolekul siniste õlgade vahele nagu tõrv tekipõranda pragudesse.

Komandöri pilk on visalt suunatud ahtritorni poole ja vanemohvitserile näib, et komandör haistab jahikoera kombel suurtükitorni taga korratust. Aga võib-olla värv? Seal ongi soomuse küljest tükk välja löödud, aga värv on komandörile pühamast püham... Parem juba värv kui kütjad! Kuid komandör ei mõtle üldsegi värvi peale. Päris

selge, et eilne raport ei anna tulemusi ja tuleb jälle endas tõmmatada haiglast soovi siirduda kuivale maale aiaga majakesse, kus ei ole seda rütmipärast teenistust, majesteetlikku üksildust, admirali mürgiseid torkeid, kus pole tuhandeid ilmetuid ja kardetavaid inimesi, kes teda rõhuvad koos terase ja laeva soomusega... Komandör langetab järsku silmad ja tõstab nad süngelt ning rangelt madrusele, kes seisab valvemeeskonna esimese viiru vasakul tiival. Otsemaid siirdub sinna ka vanemohvitseri pilk ja kobab madruse pealaest jalatallani üle. Raevutseb, tarakan, astus vasaku jalaga voodist välja, näe, nüüd ei meeldi madrust Tõesõna, lõust on madrusel rumal küll, aga lõusta ju ümber ei vaheta! Muidu habe on korralikult aetud, müts pisut kaldu nihutatud, kõrvad puhtad, vöötasku must rihm jookseb vormipluusi väljalõikest üle, seisab kui surnu, ainult paremas käes võib aimata üleliigset pingutatust. Mispoolest ta talle ei meeldinud?

Madruse käsi on tõepoolest pingul ja kaenlaaugud leemendavad higist: komandör vaatab, kohe tuleb valvele võtta, aga püssipära jäi kohmakalt näppu. Tahaks väheke liigutada sõrmi, et püssi saaks mugavamalt üles tõugata, nii et tääk ei võnguks, aga enam ei paranda midagi, sai põrguline kehvasti kätte võetud. Madrus näeb silmanurgast komandöri pilku, kuid vaatab otse ette, sihtides ainiti tema vastas ohvitseride viirus seisva leitnant Buturlini vormikuue kolmandat nööpi. Leitnant Buturlin on ilus ja pikakasvuline mees, vormikuue kraest väljaulatuva kaela nahk on tal roosa ja selle aroomi ongi vist siia tunda; ta on igapidi siivas, värske ja puhas, ei tolmukübetki kuskil, vurre on keskelt veidi kärbitud ja huuled liituvad kõrgiks ning põlastavaks grimassiks nagu meestel, kes oma ilust lugu peavad. Leitnant vaikib nagu teisedki ja tema tõsine, mõtlik, natuke kurb pilk on endasse pöördunud ega märka ümbrust. Kas tõesti Lilja? Keegi teine ei saa arvesse tulla. Aga see on jamps — arsti abikaasa, täiesti korralik naine... Kuid teiselt poolt ei ole viimase kahe nädala jooksul peale tema nagu kedagi teist olnud... Vahest küll möödunud neljapäeval «Fennias»? Kurat teab, mis seal sündis: olid mingisugused maaväelased, joodi palju... Kuid tema ruttas ju Lilja juurde, mees oli haiglas valves ja vaevalt võib uskuda, et ta on minetanud tavalise tülgastustunde juhuslike naiste vastu. Juhul kui Lilja — see on kurat teab mis, abielus daam ja äkki... Räägitakse muide, et kui ei vea, siis võid lihaselt õelt ka külge saada. Missugune äpar-

dus siiski, ravi end nüüd nagu gümnaasiumiõpilane. Tuleb kõigepealt . . .

«Heisatakse lippu!»

Signalisti rutakas hüüd katkestas järsku minutilise vaikuse, mis täielikult ja hardalt loovutatakse mõtetele kõige kallimast, mis laevameestel on. Inimesed, keda minutipikkune keskendumine oli vabastanud ja kirgastanud ning keda see oli üksteisega lepitanud, astusid vastsesse päeva laeval vastse usuga kõigevägevama armu sisse ja vastselt reipaina . . . Igatahes nii arvasid hollandi kiprid, kes olid Vene laevastikus õigeid meretraditsioone juurutanud, aga hollandi kipritele oli iseloomulik teatud sentimentaalsus.

Vahtkonnaülema sõnatu ning kärmas pööre komandöri poole ametliku nõusoleku saamiseks, komandöri sõrmede lubav puudutus mütsisirmil, ja Vene keiserliku laevastiku vaikimine lõpeb.

«Heisata lipp ja güüs!»

Korraga katkes vaikus ühel hoobil. Klaasilöögid. Lõikav vask signaalisarvedest, mida meelega puhutakse veidi atonaalselt. Vertikaalselt paatide kohale kerkivate aerude kolin. Kõigi allohvitseride pootsmanivilede helid. Lintide liplemine mütsidel, mis on tuhandetest peadest üheaegselt kistud. Õlale võetavate püsside tuhm kahelöögiline ragin: att-dva! Lipp tõuseb volte hõljutades aeglaselt üles mastitoppi. Signaalisarved hüüavad teistest kauem, pootsmaniviled püüavad järele tulla ja allohvitseride põsed hakkavad lõkendama. Viis, mis signaalisarvedele ette on nähtud ja õhk allohvitseride kopsudes saavad viimaks mõlemad otsa. Lipp jõuab vaikuses oma kohale.

Vaikus on nüüd teistsugune. Uus vaikus on tulvil vastse laevapäeva varjatud tarmu. Päev ei oota; ta kiirustab takka, ja komandör panebki mütsi esimesena pähe. Leitnant Grewe alustab päeva laeval.

«Mütsid pähe! Valvemeeskond alla! Vabalt! Koristamist jätkata!»

Signaalipasunad kiiskasid lühidalt ja vaikuse ning liikumatuse lummuses viibinud laevastik elavnes kohe. Mütsid lendasid pähe, valve võttis püssid jalale, pöördus, kergitas püsse ja kadus joostes luukidesse. Voolikutest purskusid veejoad ja turtsusid koos tekki hühkivate harjadega. Ohvitseride viirud lagunesid salkadeks. Paatides langetati aerud tullidesse ja hakati kohe pikkade löökidega tõmbama, et kaotatud aega tagasi võita. Silmapilgu jooksul jäid lahin-

gutaeva pardaäärsed tühjaks, kümned inimesed hakkasid valgeid põrandalaudu liivaga nühkides tekki mööda ukerdama justkui harkis koibadega valged konnad.

Ja ainult kütjate sinine viirg jäi parda äärde seisma. Allohvitser Hlebnikov kõõritas korra nende poole, vaatas veel, sammus otsusekindlalt ette ning jäi vaikiva viiru vastas seisma.

«Joostes laiali! Kas käsklust ei kuulnud?»

Vaikus. Viimaks prahvatasid hääled läbisegi:

«See on ebaõiglane! Mille eest üles kirjutasid? . . . Kutsu vanemmehhaanik, las selgitab! Ise kihutavad takka ja karistavad! . . .»

«Ohoo! Mis kisa see on?»

Jälle vaikus.

«Kas rivis seistes tohib kisada? M-mis kõrts siin on! Kas rivis j-jutustatakse?»

Allohvitser Hlebnikov tunneb teenistust ja tunneb madruseid ja oskab neid alati pihus hoida. Kuid praegu on ta verest välja läinud. Kütjad ei kuula sõna, seda on näha nende ärevil silmist ja kuulda nende hüüetest. Nüüd ei tule vanemmehhaaniku, vaid otseteed vanemohvitseri juurde joosta . . . Või kuidas oleks:

«Valvel!»

Asjatult. Nad seisid valvel niigi.

«Vas-sak pool!»

Keegi nõksatas harjumusest, kuid jäi pidama. Viirg jäi liikumatuks, vahiti maha.

«N-nii,» venitas Hlebnikov, ähmi täis. «Mis s-see tähendab? Tähendab et — mäss? Tähendab — ar-restiroodud?»

Kütjad vaikisid. Hlebnikov laskis pilgul üle viiru käia. Näod on tõsised ja ärevil, kõigi silmad on mujale pööratud. Ainult Vailis, katlakütjate teise järgu allohvitser, vaatas Hlebnikovile otse näkku. Ta seisis rivis paremalt tiivalt kolmandana, väheldane, kuid rässakas, rahulik, silmad on sinised, selged nagu lapsel, huuled on kõvasti, kuidagi pilklikult kokku surutud. Kärsitu madrus, igas sõnas on tal konks sees ja sõnad on tal sihukesed raamatulikud, vahest ehk sellepärast, et ta halvasti vene keelt räägib. Teised vaatasid süngelt, mõned hirmunult ja meeleheites, otsekui oma julguse üle imestudes, kuid selge oli see, et kõiki oli hellast kohast näpistatud.

«Tor-re on . . .» ütles Hlebnikov väärikust säilitades, «mina kannan muidugi ette . . . pika ilu peale tuleb pill . . .»

Ta läks kähku jüüdile, kütjad aga jäid kangekaelselt

ja liikumatult viirgu paigale. Kütjad aimasid endas seda madruste õigust, mis oli alati laevalegendide uljaspäid eesmärgile viinud. Ega nad asjata olnud valinud protestiviisi, mis on iidne nagu Püha Andrease lipp — pretensiooni rivis:

«Laiali mitte minna... läheme komandörini välja... see on ebaõiglane...»

Vesi voolas tekil ojadena. Vesi oli täiesti puhas, ahtri pealt oli seep ja liiv juba maha pestud ja tekilauad kollaseks muutunud; vett võis lasta lõpmatult — pesti pestud kohta. Kuid vett pritsis madruste peale, kes ootasid, kummikühvlid käes. Pootsman Netoportšuk seisis ahtritorni juures madruse selja taga, kes jäigalt pulseerivat voolikut hoidis — vett tuleb voolikust taibukalt lasta. Juga turtsub, sisiseb ja helgib päikese käes.

«Torni alla, torni alla, pese torni veekaitsepresent puhtaks!»

Juga viskus sätendades torni poole, uhtis puldanist vööd, mis torni alust kattis, kuid samas tõmbas pootsmani käsi voolikuotsa järsult paremale.

«Seelik! Pritsid härrad ohvitserid üle!»

Leitnant Grewe ja leitnant Buturlin seisid ahtritorni juures vahtkonda üle andes ja ajasid juttu.

Juga peksis veekaitsepresendi üht ja sama kohta ja puldan tümises, värises ning tumenes veest. Pootsman vaatas leitnantide poole tusase aupaklikkusega: ära nad ei lähe ja koristamine venib, aga kuidas sa ütled?

Ohvitseride juurde jõudis Hlebnikov, võttis valveseisangu ja kandis midagi ette, piiludes kartlikult vööripoolse teki suunas. Grewe süngestus ja hakkas vööri poole minema. Buturlin, jättes naermise, järgnes talle.

«Vabandust, Georgi Vladimirovitš, see juhtus veel minu vahikorra ajal, lubage, et mina teen sellele ka lõpu,» lausus Grewe kindlalt ja Buturlin, kes sellega meelsasti nõus oli, jäi õlgu kehitades seisma. Käigu peal müksas Grewe Hlebnikovi õlast:

«Allohvitserid minu juurde, kähku!... Kõik, kes tekil on!»

Netoportšuk niheles Buturlinit kiigates ja, võtnud südame rindu, astus viimaks tema juurde ning peatus kahe sammu kaugusel.

«Lubage ette kanda, teie kõrgeausus!»

«Noh, mis sina veel tahad?» pöördus leitnant mõneti närviliselt ümber.

«Kui äkki selga ei lasta... Suvatsege minna pisut kõrvale...»

Buturlin läks eemale ja veejuga noolis nüüd suurtükitorni presenti, paiskus soomuselt heledates kaartes laiali, pihustudes tihedaks sajuks. Pritsmeid sadas tunnimehele laevatrepi juures, vintpüssile ja padrunitaskule. Tunnimees seisis liikumatult. Tema ei tohtinud teise kohta minna.

Ja niisama liikumatult, peaaegu pidulikult seisid parda ääres kolmkümmend kaks kütjat, kes uskusid, et õiglus on olemas. Nad seisid kangekaelse kannatlikkusega nagu kunagi pakasega oli Senativäljakul seisnud kaardiväeekipaaž — otstarbetult, hääletult, nurjumisele määratult. Joad voolikutest langesid nende kõrvale, kuid ei pritsinud neile peale; näis, nagu kardaks vesigi ette süüdimõistetud kehade puudutust ja tekk nende jalgade ümber jäi liivaseks ning seebiseks. Pritsmete eest kaitses neid nähtamatu sein ja vigur Prohhorov ei rabanud enam jaheda vee vallatu joaga vastu jalgu: kolmkümmend kaks kütjat olid üle piiri astunud, nad ei olnud enam inimesed ega seltsimehed ega issanda kriimud vaimud. Väljaspool piiri — seal valitses kord, määrustik, alandlikkus. Kus olid hääletud sinised kujud — seal valitses tühjus, käsitamatus, kuritegu.

Seda piiri toonitasid kuus-seitse allohvitseri, keda leitnant Grewe oli ettenägelikult ümber kütjate paigutanud käsuga teisi madruseid nendest kaugemal hoida. Leitnant ise pures viiru ees närviliselt alumist huult, oodates vanemohvitseri. Kolossaalne peapesu temalt oli soolas — ei suutnud ise käputäiest tõrkuma hakanud madrustest jagu saada... Võinuks valve välja kutsuda, kuid sündmusi teravaks ajada ei sobinud. Ja miks just tema vahikorra ajal? Küll vedas!...

Vanemohvitser ilmus suurtükitorni takka ootamatult, ja kuigi teda oli oodatud, võtsid nüüd kõik — nii kütjad kui ka allohvitserid ja leitnant — valvele ning jäid liikumatult seisma.

Vanemohvitser astus peaaegu kellelegi otsa vaatamata kähku ja süngelt viiru eest läbi ja seisatas parema tiiva juures. Karlis Vailis vaatas oma siniste rahulike silmadega raseeritud nahka vanemohvitseri põsel. Nahk oli sile, kuiv ja seda jumestas kerge tähniline puna. Vailis oli väheldast kasvu, ta oli pea kuklasse ajanud, et vanemohvitseri nägu näha, ohvitserile aga näis, et madrusel on nina jultumusest püsti. Ega Hlebnikov asjata oma rutakas ettekandes tema

nime meenutanud. Vanemohvitser oli rahulik ja ainult leitnant Grewe, kes tema selja taga seisis, haistis tormi: vanemohvitseri parema käe pikad sõrmed, mis valgete pükste säärele vajusid, hakkasid masinlikult liikuma, veeretades nähtamatut kuulikest põidla, keskmise ja nimetissõrme vahel — halb enne...

«Ninamehed, samm ette!»

Seda öeldi vaikselt. Esialgu. See ei olnud veel torm.

Viirg ohkas. Kes on ninamehed? Kõik olid nõus, kust sa tead, kes alustas. Viirg vaikis ja kuulike muutus kiusakalt vetruvaks, see ei purunenud. Näpud hakkasid kuuli veeretama kiiremini ja närvilisemalt.

«Sina ... läti lõust!»

See käis valjusti nagu järsk kogupauk näkku. Vailise pea nõksatas. Käratus tabas pingul närve nagu piits.

«Sina õhutasid? Tean sind küll! Tuhnid raamatutes? Korraldad mässe? Rikud mul madruseid?»

Vanemohvitseril on suured kogemused: ilmaski ei tohi terve karjaga kõnelda, üks tuleb ette võtta. Teiste tähelepanu suundub siis mujale. Peale selle ükski kari ei tegutse üksmeelselt, selles on alati neid, kes kõhklevad ja neid, kes juba tunnevad, et on kaugele mindud. Nii neile kui teistele tuleb anda pääsemisvõimalus ja lootust, et torm neid ei puuduta ja et nende suhtes kõik võtab soodsa pöörde.

«Üks kärnane lammas rikub terve karja ära. Ma sind õpetan mässu õhutama... Lurjus! Samm ette!»

Vailis mõistis suurepäraselt, mis edasi saab: kohe lüüakse tal rivi ees nägu üles ja kõik teised seisavad silmad maas. Rivist väljuda ei võinud, see oleks ta teistest isoleerinud. Kõigist kolmekümne kahest eralduda ei võinud — jääd üksi. Inimene saab üksinda alati hukka.

«Ma ei ässitanud, teie kõrgeausus,» ütles ta silmi maha löömata. «Küsige kõigi madruste käest... Meie tahame...»

«Vait!»

Vanemohvitser tegi vea: lüüa võib inimest, kes on karja hulgast välja kutsutud, kuid karjas, kui teised temaga õlg õla kõrval seisavad, ei tohi teda puutuda.

Vailis taganes vanemohvitseri ülestõstetud käe eest ja rivi hakkas sumisema. Keegi kisendas südantlõhestavalt:

«Pole, mille eest lüüa, draakonid!»

Vanemohvitser pöördus järsku ja läks kiiresti jüüdile. Leitnant Grewe, astunud poole sammu võrra ettepoole,

libistas käe tagataskusse, ärritatud inimesi hilju pilguga mõõtes. Ta kahvatas kergelt ja mustad pügatud vurrud tõusid tugevasti kokkupigistatud huulte kohal järsult esile. Mäng oli läinud kaugele ning muutunud teravaks ja erutavaks.

Kuus sammu... Laskma peab kõhtu: sihid pähe — lased mööda... Tähtis on maha rabada esimene, kes kallale tormab, siis kihutavad allohvitserid jaole...

Ent keegi ei tormanud leitnandile kallale. Madrused seisid liikumatult. Nad tahtsid, et nende pretensiooni kuulda võetaks. Nad olid selleks valinud ainuvõimaliku protestiviisi — mitte laiali minna, kuni neid pole kuulda võetud. Nad seisid liikumatult.

Kahju. Leitnant Grewe võttis käe taskust välja. Kahju. Vanemohvitser laskis häbiväärselt varvast ja kui midagi oleks juhtunud, oleks Grewe näidanud oma meelekindlust ja otsustavust. Iseloom ja võimed avalduvad kriitilistel hetkedel: üks hädaohuminut räägib vahel inimesest rohkem kui aastad teenistust. Kahju. Lugu oleks laineid löönud ja kõik oleksid teada saanud, missugune leitnant Grewe on. Ja kõik oleksid unustanud, et ta ei olnud nende laialiajamisega toime tulnud...

Kuid midagi ei ole enam oodata: tegudeks nad võimelised ei ole, las tuulduvad.

Ta pöördus aeglaselt ja astus ruttamata rivi eest mööda, heitnud Hlebnikovile selgelt ja täpselt:

«Siia ligi mitte kedagi lasta.»

Vaikimine mõjub kärkimisest tõhusamini ja teadmatus hirmutab alati. Ta läks jüüdile, jätnud plahvatuse vasaku parda ääres vaibuma allohvitseride vaikivas rõngas. Plahvatus hingitses kolmekümne kahe piinavas üksilduses, kustudes hiljukesi pealetulevas hüvitamatuse ja nurjumise tundes. Koristamata loigu ees tardunud sinised kujud jätkasid teki korra rikkumist veel kakskümmend pikka minutit.

Selle kahekümne minuti jooksul oli vanemohvitseril kolm kõnelust, mis olid kiired ja pingelised nagu lahingu ajal. Esimene oli vanema insenermehhaanikuga. Teise järgu kapten Unilovski hindas olukorda täiel mõõdul. Ta tundis, kuidas kõhu alt ebameeldivalt õõnsaks võttis, kuid haaras mütsi väliselt otsusekindlana:

«Lõppude lõpuks — mina proovin... Kuid, Andrei Vassiljevitš... Kui nad teie vastu ärgitasid tulla, siis minu,» ta laiutas käsi, «minu nad viskavad lihtsalt üle parda...»

Vanemohvitser kustutas järsu liigutusega paberossi.

«Teil on õigus, teid nad ei salli. Ma kannan komandörile ette.»

See oli teine kõnelus. Laeva komandör istus laua juures sügavalt tugitooli vajununa ja, langetanud pea, silmitses tähelepanelikult vanemohvitseri vasakut jalga. Püksid olid alt pritsmeid täis: kas ta tõesti pistis madruste juurest plehku teed valimata? Lotu ... Vanemohvitser rääkis sobimatult kiiresti ning kirus end mõttes ootamatult rutaka kõne pärast. Komandör sai teada, et kolmkümmend kaks kütjat seisavad rivis ja on keeldunud järjestikku allohvitseri, vahtkonnaülema ja vanemohvitseri käsku täitmast. Et katsel neile aru pähe panna olevat vanemohvitser peaaegu tapetud. Et vanem insenermehhaanik on seda jagu ammu ebaustavaks pidanud ja kardab välja ilmuda. Et valvemeeskonda üles ei kutsutud, sest kirgi on kardetav lõkkele puhuda. Et kõik võimalikud abinõud on tarvitusele võetud, kuid mehed laiali ei lähe, mispärast vanemohvitser peab olukorda väga tõsiseks ja ainult sellepärast tülitab komandöri.

Komandör silus aeglaselt pikki punaseid vuntse. Ta on ohvitseri auastmetes teeninud kakskümmend kuus aastat, selle aja jooksul võib rahulikkuse ära õppida. Šijanov, eesel, on asja suureks puhunud ja õigustab nüüd oma abitust. Aga kui see ka mäss ei ole, siis seda peab nimetama mässuks: kui juba asi on komandörini jõudnud, siis ei saa seda pisiasjana käsitada. Komandör ei ole poisike, et teha seda, mida teised ei ole teha taibanud, ja kui ta tegutsema hakkab, siis peab ta tegutsema nii, et tema laeva peale näpuga ei näidataks.

«Kõigepealt — koristage nad teki pealt ära,» ütles ta tõustes.

Teise järgu kapten Šijanov kehitas õlgu.

«Kui m i n a olin vanemohvitser, ei küsinud ma komandöri käest nõu,» vastas komandör selle žesti peale. «Kes mehhaanikutest on meeskonnas kõige populaarsem? Saatke kütjate juurde. Ärgu ähvardagu ega ärritagu. Las lubab, et mina selgitan, kuid las sunnib nad jalamaid laiali minema. Mitte mingisuguseid jutte mässust, ei ühiskajutis, ei tekkidel, hoiatage härraseid ohvitsere. Käskige kaater ette anda, ma sõidan admirali juurde. Juurdlus lõpetada veel täna.»

Vanemohvitser väljus kajutist end ja komandöri vihates ja lausus silma hakanud käskjalale:

«Mitšman Morozov minu juurde!»

See oli kolmas kõnelus. Mitšman Morozov, teada saanud, m i d a temalt nõutakse, punastas nördimusest. Ta oli alati aimanud, et Šijanov on argpüks ja lurjus, ent nüüd veendus ta selles. Ta tahab kasutada madruste usaldust Morozovi vastu nende petmiseks. Mitšman Morozov keeldus.

Siis läitis teise järgu kapten Šijanov neljanda paberossi — kolm lebasid kustunult tuhatoosis.

«Teie viite nad alla. Pjotr Iljitš,» ütles ta kuivalt, «vastasel korral lähete kohtu alla. Need on teie inimesed ja teie olete laeval sallinud propagandast nakatatud kaabakaid. Kas te mõistate, millega see lõpeb, kui nad jäävad tekile seisma ega kuula sõna?»

«Härra teise järgu kapten,» alustas Morozov erutatult. «See on ülekohus, nad kihutati välja ...»

«Kas te olete üliõpilane või ohvitser?» katkestas Šijanov järsult. «Mis ülekohus, kuradi päralt, kui mind oleks äärepealt maha tapetud? Üks kahest: kas te teete seda, mida teid kästakse, või — kohtu alla!»

Mitšman Morozov on kahekümne nelja aastane — see on vähem kui pool elueast. Ülejäänud pool sõltub tema vastusest. Madrustel on õigus, see on selge, kuid selge on ka see, et nad on ette hukka mõistetud. Ja kuidas aitab neid mitšman Morozovi donkihhotlik keeldumine?

«Kuulen, härra teise järgu kapten,» ütles ta ja väljus kajutist.

Selle kahekümne minuti jooksul oli teki uhtmine juba lõpetatud. Veeojad alanesid, voolikud vajusid lõdvalt kokku ja need veeretati rulli. Ilmatu suured loigud tekil peegeldasid maste, taevast, pealisehituste värvi ja kütjaid sinises viirus. Nemad seisid liivas ja seebis ainsal koristamata tekilapil. Allohvitserid nende ümber seisid endistviisi sõnatult ja nende rõngast väljaspool jätkus igapäevane laevaelu.

Kindlate kohtade pealt tekil hakkasid paljajalgsed madrused reastikku üksteisele vastu liikuma, kummikühvlid käes. Kühvlid, mida lükkamisel kõvasti vastu tekilaudu litsuti, pildusid vett kaugele ettepoole. See käis kiiresti ja teki ulatuses üheaegselt — madruseid oli palju, nad olid kummargil ja nende käed käisid kärmesti. Kühvlid tümisesid tekipõrandal tiheda rahena ja üle parda tõrjutud veest jäid tekile silmanähtavalt kuivavad loiguasemed. Kui üksikud diagonaalis liikuvad koristajate read kohakuti olid

jõudnud, jäi nende selja taha niiske tekk, mis ei olnudki enam märg. Päike kuivatab selle varsti valgeks, jättes lauad niiskelt kollakaks üksnes seal, kuhu vari langeb. Ja ainult ringi, mida allohvitserid piirasid nagu katkuala, jäi loik alles. Enne kahekümne minuti lõppemist astus sellesse parema jalaga sisse mitšman Morozov, lõbus ja heasüdamlik nagu alati. Ta laskis pilgul kütjatest üle käia ning naeratas, nagu poleks midagi juhtunud, ja meeste pingul näod muutusid rõõmsamaks.

«Mis supi teie kokku olete keetnud, vennikesed?» ütles ta nukralt. «Haudusite välja, tarkpead, tegite kärbsest elevandi!»

«Lubage, teie kõrgeausus, ette kanda,» üles üks.

«Räägi, Jezofatov.»

«Jällegi, ülekohtuselt karistavad,» ütles Jezofatov veendunult. «Üks ei lase alt läbi, teine kihutab üles, aga pootsman ei lasknud luugini joosta. Ja meid karistatakse ... Kostke meie eest, teie kõrgeausus!»

Mitšman Morozov pigistas huuled murelikult kokku.

«Nii oleksite pidanud kohe rääkima ...»

«Vanemohvitser ei kuulanud ju, teie kõrgeausus. Mis ninamehed meil õige on? Kas me siis mässame? Pretensioon tuleb esitada, teie kõrgeausus, las ülemused teevad selgeks ...»

«Aga näed sa, mis pöörde asi nüüd on võtnud,» ütles Morozov ja jäi mõttesse.

Kõik vaatasid talle otsa ärevalt ja ootusega.

«No nii, vennikesed,» ütles ta otsusekindlalt. «Vajuge kõik teki pealt alla. Seisate siin asjata, läheb kehvemini. Ma kannan vanemohvitserile ette, arutame õigust mööda läbi. Pea püsti! ... Vas-sak pool!»

Madrused tegid meelsasti pöörde. Morozov hüüdis lõbusalt ja valjusti:

«Sauna — joostes marss!»

Viirg jooksis temast mööda ja kadus vööriluugist sisse. Mitšman Morozov lakkas naeratamast ja, nägu kipra tõmbunud, lausus allohvitser Hlebnikovile.

«Vii vanemohvitserile nimekiri ära.»

Hlebnikov kummardus tema poole ja kandis häält summutades ette:

«Teie kõrgeausus, siin lõuati draakonitest ... Nii et suvatsege üles kirjutada, ma panin tähele: see, jällegi, kel vahtimine lõhki on ... Pärast rääkis veel teiega ...

«Hlebnikov,» ütles mitšman Morozov vaikselt läbi

hammaste ja tema lõbus lapselik nägu muutus kahvatuks ning vanemaks. «Hlebnikov, kasi kus kurat, kas kuuled? Kasi kus kurat, kuni ma su enda vahtimist lõhki pole löönud. Said aru?»

Hlebnikov ei saanud aru. Ta saatis pilguga mitšman Morozovit, kes kiiresti luugi poole läks, rebis siis märkmikust lehekese hoolikalt välja ja läks vanemohvitseri juurde.

Allohvitseride ahelik lagunes koost ja vööripoolne tekk jäi tühjaks. Tekil laias loigus, mis oli jäänud üle parda ajamata, sõudsid peegelduvad pilved. Siis hakkas loigu pind kirmendama ja sellest jooksid üle pikad ebaühtlased vöödid. Pilved kadusid: veele olid kolmest küljest alustanud pealetungi kühvlid, mida koristajad vastu tekilaudu litsusid. Need tõrjusid vett kergelt ja kärmesti renni poole, mille tsementeeritud sängi mööda ta vulinal piigardisse voolas. Tekk oli igasugusest mustusest ja korralagedusest lõplikult puhas.

5. PEATÜKK

Laeval jätkus minuti pealt arvestatud ja veekindlate vaheseintega liigendatud elu. Kesktekil juhtunud tõrge ei ilmnenud mingil moel mereväeteenistuseks nimetatava määratu masinavärgi ühtlases käigus tervikuna, mis oli pikkade aastate jooksul välja reguleeritud. Rattakesed olid viltu kiskunud ja krääksatasid, kuid kogenud käsi ühtlustas jalamaid nende liikumise ja teenistus käis edasi, tähistades klaasilöökidega tuhande kahesaja inimelu iga pooltundi, mis ta oli hävitanud ning üle parda heitnud.

Juri Livitin seisis kohmakas poosis venna kajutis laua ääres ning lehitses prantsuse romaani, otsides sellest võimalikult pikantseid kohti (raamatu pealkiri oli juba eile ette määranud selle süütu salakauba neelamise). Uksele koputati ja ta heitis kiire ettekavatsetud liigutusega raamatu osavasti riiulile ning pöördus ümber. Uksel seisis mitšman Gudkov, kelle jagas keskelt pooleks halastamatult sirge juukselahk ning kuldnööpide rida vormikuuel.

«Nikolai Petrovitšit ei ole?» küsis ta pudistades ning sõnu venitades. «Palun teid edasi öelda, et ma olen vanemohvitseri käsul hommikueineni kinni ...»

Gudkov tõstis oma peenikesed kulmud värvitute silmade

kohal võimalikult kõrgele, mis märkis tema ilmes erilist tähendusväärsust.

«Väga täh-tis ülesanne! Roodus ma andsin korraldused kätte, ärgu Nikolai Petrovitš muretsegu: koristamine on lõpetatud, noored õpivad Belokoniga ja kõik on *all right*...»

«Just nii, just nii!» ütles Juri väikest kummardust tehes. Gudkov kummardus samuti ja Juri vastas uue ootava kummardusega — mitšman tahtis nähtavasti midagi ütelda. Ent Gudkov manas ootamatult ette mureliku ilme, laiutas käsi edasise kõneluse ilmvõimatusele vihjates ja kadus. Juri muigas ja väljus tema järel. Ta tahtis Belokoni vaadata ja venna valikule hinnangut anda.

Sõjalaeva nagu daamide kelligi pole veel keegi suutnud täiuslikult korda seada.[1] Seepärast jätkus kõikjal tekil töö. Trümmimehed riputasid teise korstna juures voolikuid kuivama. Katlaruumi konduktor Ovsejets, kelle lihav kael oli vormikrae pitsitusest punetama hakanud, jälgis, pea kuklas, kuidas märjad ja kõhnad lõdvikud hüpeldes ja raskeid vaskflanše kiigutades plokkidel üles liikusid. Trümmimees, valinud tõstekordingu, tõmbas seda rutuga liiga järsult ja tühi soolikas hakkas õhus vabisedes vingerdama ning põrkas flanšiga vastu korstnat. Ovsejets virutas madrusele rusikaga hoobi selga ja vahtis sedamaid ringi: ohvitserid ei lasknud lüüa, aga gardemariin sattus mööda minema, hakkab veel pärast kellegi ees vinguma...

«Mats, hoia silmad lahti! Kes sul käskis tõmmata? Taod vindi maha, mis kohaga sa vastust annad?» pistis ta sedamaid lõugama, olles enda peale tige ringivaatamise pärast. «Kaks korda jääd maata... lohaka ümberkäimise pärast voolikuga! Võta kühvel, loik on maas!...»

Juri nägi ahtrikajuti juures Netoportšukki ja, meenutanud öist juhtumit, punastas kui vähk.

Netoportšuk seisis kuuetollise manillatrossi keerdudes nagu hiiglasliku helekollase mao keermetes. Pool, millelt manillaköis maha oli keritud, osutus tõepoolest roosteseks ja niiskeks. Netoportšuk vaatas seda rahuloleva ilmega nagu arst, kes lõikusel veendub tehtud diagnoosi õigsuses. Saanud kohmetusest võitu, Juri hüüdis teda:

«Pootsman, kus neljas rood määrustikku õpib?»

Netoportšuk vaatas ümber ja tõmbus kohe aupaklikult sirgu.

---

[1] Tsitaat admiral von Schanzi käskkirjast, 1865. a.

«Küllap kaheksateistkümnendas meeskonnaruumis... Tjulmankov! Saada härra gardemariin õppuse peale!»

Tjulmankov osutus kahvatuks (nagu pärast haigust), kõhnaks ja pikaks komendoriks. Ta hüppas osavasti neljanda suurtükitorni ripptrepilt alla ja läks sõnatult luugi poole, mis alla viis. Jurile tundus ebasündsana kõrvuti käia sõnagi lausumata ja, et midagi öelda, küsis ta:

«Kuidas on, kas siin kodu järele ei igatse?... Mis kubermangust sa oled?»

«Ei ole ma kubermangust, mina olen Piiterist pärit... Kuid seletage õige, härra gardemariin, mispärast madrusega ilmtingimata kubermangust vesteldakse?» küsis Tjulmankov üle ootuste ladusalt ning pilkamisi. Juri hämmeldus ja sattus segadusse: on aga tüüp, kui ebameeldiv ja jultunud!... Ta ei leidnudki, mida vastata (gardemariin ei ole madrusele ülemus) ja püüdis endale ette manada jahedat ning ükskõikset ilmet, ometigi tundes, et silma kipuvad tõusma rammetu viha pisarad.

«Siia, siit on lähem,» ütles Tjulmankov seekord auastet lisamata ja näitas luugi poole.

Nad leidsid Belokoni kaheksateistkümnendast meeskonnaruumist poolringis istuvate madruste eest, paberileht käes. Kuulnud samme, pööras ta Juri poole oma elava näo, milles paistis olevat niisugust meremehe uljast ilu, mis sunnib ohvitsere mõnuga lausuma: «Madrus kui kotkas, madrus kui mast!» Rammusas ja päevitunud näos, mida tugev sirge kael oli kähku pööranud, särasid hambad ja punetasid põsed; huuled, mis kitsaste mustade vurrude all erendasid, näisid olevat valmis rõõmsalt vastama ülemuse naljatlevale tervitusele; kavalate ja arukate mustade silmade väle vaade oli reibas ja julge. Üks tõeline madrus peabki just niisugune olema, aga mitte säärane käperdis! Mis seal ikka, Nikolai valik pole sugugi halb, kolme aasta pärast on oivaline veltveebel valmis...

«Tere, Belokon, jätka, ma ei sega,» ütles Juri kohmetult. Ta ei suutnud veel kuidagi kohaneda selle seaduspäraselt hooletu suhtlemisviisiga, mis aitab kaheksateistkümneaastasel poisil maksma panna oma autoriteeti madruste silmis, kelle teenistus algas siis, kui nooruk, kes valmistub nende ülemuseks saama, mängis alles kannidega.

«Näe, kästi nõrkasid järele utsitada, härra gardemariin, kuna praegu on vaba aeg,» ütles Belokon madruseid põlglikult vaadates. «Arulagedad mühkamid, just kui roodu vigane vara... Istuge! Jätkame õppust!»

Ta vaatas paberilehelt järele ja, lasknud selle alla, heitis oma kiire pilgu madrustele.

«Jätke meelde: Soome suurvürstiriiki dislotseeritud ranniküüksuse madruse esimeseks kohustuseks on Vene keisririigi seaduste vastu mässava elanikkonna rahustamine. Pilt on niisugune. Selge? ... Selge, Storožuk?»

«Selge, härra allohvitser!»

«Kui selge on, arva siis ise, miks tšuhnaa mässab?»

«Senatoorid, härra allohvitser,» vastas Storožuk agaralt.

«Missugused senatoorid? Loll ... Said sõna suhu ja endal hea meel ... Noh? ... Kuulake kõik, missugune on seletus. Jätke meelde: 1809. aastal anti Soomele tema keiserliku kõrguse monarhi ja keisri Aleksander Esimese manifestiga täielikud õigused kõige vabamaks valitsemiseks ja siseseimi senatooride poolt. Pilt on niisugune. Saja aasta pärast pidid aga soomlased venelasteks saama ühtviisi teiste alistatud rahvastega, ent monarhi kingitud sada aastat aega ei nõrgendanud alistatud rahva patritismi, mispärast soomlased nõuavad lepingust hoolimata oma seimi ja vihkavad venelasi, eriti kuulsusrikast Vene laevastikku. Pilt on niisugune. Utsitame pärast. Nüüd eelmise õppuse kohta!»

Ta vaatas uuesti lehte ja tõstis silmad.

«Sina, Pihkvast, kosta veel kord, mille jauks on meil Riigiduuma asutatud?»

Noor poiss, aastat neli Jurist vanem, muutus samal hetkel higiseks ja, hõõrudes peopesaga laupa, punastas vaikides valgete juuste juurteni.

Belokon vangutas kahetsevalt pead:

«Ei tea? Mitu korda tuleb sulle seletada? Noh, arva ise, milleks rahvale duuma? Ei suuda, pipratera ... Ütle talle sina, Storožuk!»

Storožuk hüppas püsti ja hakkas lambipirni vahtides kiiresti vuristama:

«Riigiduuma on asutatud tema keiserligu kõrgse monarhi-keisri käskkirjaga, selleks et maa kõigist otsadest läkitud parimad valitud esindajad aitaksid monarhil-keisril jälgida kõike, mis tehtakse ja et vajaduse korral karistada seadusest üleastujaid. Kõik, ärra allohvitser!»

«Selge. Kas kuulsid? Peast tuleb vastata ... Lased tal pärast kõva häälega järele ütleda, Storožuk! ... Vasta

mulle nüüd, Tšernõhh, mitu Riigiduumat meitel oli ja mispärast nad laiali kihutati?»

«Neid on olnud kolm, härra allohvitser, paergalt istub neljas,» alustas Tšernõhh pikkamisi ja mõtlikult, painutades jämedaid pahklikke sõrmi endale abiks. «Esimene, tähendab, kihutati laiali selle eest, et tema liikmed olid mässajad ja lurjused, üks hullem kui teine, kes juutidega koos ässitasid Soomet ... Teine, tähendab, selle eest, et temasse siginesid äraandjad ja saaritapjad ... kes mõtlesid minna püha inemise keisri ja monarhi vastu ... Aga kolmas, tähendab, väljateenitud aastate järel, härra allohvitser ...»

«Nii. Käib ka. Nämmutad kangesti, nagu lehma lüpsad. Iseloom peab elavam olema! Madrus peab olema kärme, uljas, taiplik, aga mis sina oled? Mis madrust sust saab? Nagu pudel sülti ... Noh, Kostrjuškin, vasta õige ergemalt: kellele revolutsioon Venemaal kasu toob?»

Kostrjuškin, kõhetu ja välesilmne madrus, vastas, naeruvine suul:

«Revolutsioon on kasulik välisriikidele, kes kadestavad suure Vene riigi jõudu ja võimsust, härra allohvitser.»

«Ne-neh ... Aga mis tagajärjed saavad olema revolutsioonil, kui sõjavägi ja laevastik annaksid mässajatele voli?»

«Nälg, laos ja Venemaa vallutamine vaenlaste poolt, sest üldine kord läheb käest ära ega jää kedagi, kes võiks juhtida riiki.»

«Õige ... Ainult sina jäta muhelemine, mis muhelemine see õppusel on?»

«Küsite ju kolmandat korda, härra allohvitser,» ütles Kostrjuškin ikkagi muiates, «ma ju tean, mis siis saab, kui revolutsioon tuleb, jumala eest, tean ...»

«Tead! Tähendab, ei tea, kingsepp ... Sind käskisid mitšman Gudkov eriti utsitada ...»

«Anna õige mulle, Belokon,» lausus korraga Juri, kätt lehekese järele sirutades.

Tihkele postipaberile olid võõra peenikese käekirjaga kirjutatud küsimused ja vastused:

K. Kas Venemaal on palju maad?

V. Väga palju, märksa rohkem, kui talupoegadel tarvis läheb. Kuid vähe on tarku inimesi, kes seda harida oskavad, mistõttu maa kannabki vähe vilja.

K. Mis sa niisugusega teed, kes hakkab sulle seletama, et meie talupoegadel ei ole küllaldaselt maad?

V. Vastu lõugu anda ja ülemuste kätte toimetada kui ässitaja.

Edasi Juri ei lugenud ja väljus muiates meeskonnaruumist.

Naasnud kajutisse, leidis ta venna pesunõu äärest. Valge seebivaht kostus tema küünarnukkideni paljastel käsivartel; värviline draakon, mis oli tätoveeritud välissõidu ajal, liigutas musklite mängides oma keermeid. Juri jagas vaimustusega oma muljeid Belokonist.

«Ma ju rääkisin, tänad veel,» lausus leitnant draakonit rätikuga kuivaks hõõrudes.

Jurile turgatas midagi meelde ja ta puhkes naerma:

«Ütle, palun, mida mitšman Gudkov endast kujutab?»

«Minu abi roodus, vapustav idioot, aga teenib kui puudel. Laevastikus räägitakse tema kohta, et «Generalissimusel» on muude harulduste seas oivaline parkettpõrand komandöri kajutis ja keegi mitšman Gudkov... Mis siis?»

«Mis teemad need on madruste õppusteks? Duuma, revolutsioon... Imelik!»

Nikolai surus naeratades parema käe vastu rinda ning otsis vasema sõrmedega käest libisenud mansetinööpi.

«Pole imelik midagi! Madrusepoisid huvituvad viimasel ajal poliitikast. Parem on seda siis laeval selgitada kui kusagil miitingul.»

«Selgitamine käib siin ülearu sirgjooneliselt, piinlik on kuulata. Sa võiksid vähemalt seal midagi parandada.»

«Aitäh!» kummardas leitnant kraapsu tehes. «Sellepärast ma tegingi Gudkovile ülesandeks õppused joonde ajada, et mul endal ei jätku selleks tobedust. Saa ükskord aru, et mereväeteenistuses ei ole pooltoone ette nähtud: kui on must — siis olgu süsimust, kui on valge — siis olgu purjestki valgem. Arusaamist tuleb madrusele sisendada nagu kord ja kohus, muidu, pane tähele, jõuame kaheteistkümnendasse aastasse tagasi... Ega vist teile korpuses kaheteistkümnendat aastat ei õpetata? Mitte kaheksasaja kaheteistkümnendat, vaid üheksasaja kaheteistkümnendat?»

«Ei. Mis siis?»

«Seda, et madrusepoisid olid kokku leppinud, et ühel ilusal aprillióöl notivad nad kõigil laevadel ohvitserid maha ja alustavad revolutsiooni. Hea oli, et targad ülemused ette nägid ja kõikjale omi mehikesi poetasid, muidu oleksin ma koos eakaaslastega raa küljes kõlkunud...»

«Ah, mis sa jutustad,» ütles Juri umbusklikult.

Korpusesse ulatus ähmaseid ja kahtlasi kuuldusi sellest, et laevadel esineb häbiväärseid asju: pakke söepunkris salajase kirjandusega, mingeid ringe, kellel on side kaldaga. Kuid kõik need kuuldused summutati jalamaid juttudega otsestest allikatest selle kohta, et tolle ja tolle mitšmani juurde kajutisse (mainiti mitšmani perekonnanime ja sugulusastet jutustaja suhtes) tõid kolm madrust üliõpilase: et näete, teie kõrgeausus, tema kinnitab, et teie müüte Venemaad ja et teid peab üle parda viskama, meie tõime ta siia, las viskab esi... Menu saatis ka kangelaslugu leitnandi kohta «Tsesareevitšilt», kes oli Tallinna sadamas madruse kortikuhoobiga maha löönud laadasõimu eest tsaarinna aadressil, kusjuures ülejäänud madrused olid keeldunud tapetu keha paati võtmast, lausudes: «Koerale koera surm!» Uskumatu — revolutsioon lõppes ju viiendal aastal...

. . . . . .

Leitnant naeratas:

«Nähtavasti õpetatakse teidki mitšman Gudkovi skeemi järgi: üliõpilased, näe, ässitavad rahvast, aga madrused on puha kotkad, kes muudkui unistavad surra usu, tsaari ja isamaa nimel... Tänapäeval ei sõida me purjelaevadel, Jurotška! Masina juurde ja suurtükitorni sa kirjaoskamatut Mitjuhhat enam ei pane. Aga kirjaoskajatel madrustel, keda tuleb *volens-nolens*[1] laevastikku värvata, on oma seisukoht. Nemad seal arvavad, et mistahes sõjas on süüdi vabrikandid ja ohvitserid, kes nägevat undki ainult sellest, kuidas kiiremini sõda valla päästa. Järelikult tuleb nii ühtedel kui teistel kõri läbi lõigata seitsmenda suguluspõlveni välja ja siis saabub maa peale paradiis, mida nimetatakse sotsialismiks...»

. . . . . .

Juri vaatas talle irooniliselt otsa:

«Teiste sõnadega — «priius»? Seda ei saa ju tõsiselt võtta.»

«Korpuses küll ei saa. Aga meie, ütlen sulle, elame tulemäel... Muide apostel Paulus ei soovita kristlastel rääkidagi nondest jäledustest. Poliitika ei ole härraste asi. Sellega tegelgu sandarmid ja mitšman Gudkov. Meie asi on tulistada ja surra, kui kästakse... Läki ühiskajutisse, viinavile käib juba!»

Ülemisel tekil helises lõbus pootsmanivile. Ootavate madruste siugleva järjekorra ette bakil toodi suur vaskanum viinaga. Vanemvarahoidja, kes armulauda andis,

[1] Tahes-tahtmata *(lad.)*.

tähtis ja tõsine nagu papp, võttis joojate nimekirja välja ja heitis liginihkunud madrustele range pilgu.

«Kuhu te pressite? Seista kahe sammu kaugusel! Läigitate maha!»

Ta ootas veidi, aistides oma võimu läbematus karjas, ja alles siis lisas vaikselt:

«Noh, astu ligi . . . nimi ütle valjusti!»

Madrused jäid vakka ning imesid keelt, kogudes niiviisi sülge, et suud halvast maitsest puhastada — hommikueine oli sealt läbi käinud kuus tundi tagasi. Nad seisid üksteise kukla taga, tammusid jalalt jalale, müksasid eesseisjaile kannatamatult selga ning seirasid neid, kes juba kraaksatades ja peopesaga suud pühkides kõrvale läksid ning teistele silma tegid. Vaskanum valitses madrusekarja päikese käes hiilates ning pilke, mõtteid ja soove enda poole meelitades. Anumas õõtsuva magusavõitu teravamaitselise kõrvetava vedeliku sädelemisest ja kergest, õhus vaevu tuntavast lõhnast oli küll, et tühjade magude seinad krampi kisuksid, närvid ergastuksid ning tuju tõuseks. Ja kui viirgu tulnud viimaste madruste näod olid alles ükskõiksed ja silmad väsinud ning unised, siis vasknõu läheduses näod elavnesid, silmad sihtisid ahnelt etteastuja kuklasse aetud pead ja sülge nirises juba pidurdamatult. See neelati alla koos uue topsitäiega, mis võõrasse suhu tühjaks kummutati.

Vanasti, puulaevade ajastul, oli sellel topsil viinal hügieeniline otstarve: alaline niiskus madruste ruumides, mida üks kord ööpäevas sõepannidega soojendati, nõudis külmetuse vastu profülaktilisi abinõusid. Hiljem lisandus hügieenilisele otstarbele distsiplinaarne — viinast sai peksu antitees, ergutusvahend: vahva sõudmise eest igaühele tops viina, loiu eest — kakskümmend otsahoopi. Kui aurulaevastik oli asendanud purjelaevastiku, siis kaotas tops viina koos hügieenilise otstarbega ka ergutava tähenduse: rahva karskuse nimel ei soovitatud enam viinatopsiga tasumist. Aga tops viina leidis koha laevastiku traditsioonide oivalises reas, mida õigustati segaselt, kuid uhkust tundes.

Õigupoolest oli küll tops 1914. aastaks muutunud majanduslikuks ja poliitiliseks kategooriaks. Ilma viinata on vene inimesel surm varuks. Viin saadab teda ristimisest hingepalveni, see mulksub Vene keisririigi igas nurgas, seda veetakse pärapõrgusse, kus veel kirikutki pole ja kuhu ilmaski kooli ei asutata, kus aga kroonumonopoli roheline

silt on juba tare külge kinnitatud. Kroonu eelarveregistris moodustab vägijookide riiklik müük peaaaegu ühe kolmandiku tuludest — kogu Venemaa joob, juues maha ja oksendades porilompidesse igal aastal 900 miljonit rubla. Iga nais- ja meeshing, rauk või neiu (sugu ja vanus taanduvad «statistilise hinge» nimetuses) joob aasta jooksul ära üksteistkümmend pudelit viina. Miks siis too vene hing peaks ilma jääma Vene kodaniku üldistest rahvuslikest õigustest, kui ta madruseks saab? Säherdune ülekohus võiks esile kutsuda rahulolematusi niigi alatasa mässavate madruste hulgas . . .

Madruse viieaastase teenistusaja jooksul kallab riik tema kõrist õilsameelselt alla kaheksateist ämbritäit puhastatud kroonuviina, kandes niiviisi igaühe arvel poolteistsada rubla kulutusi, mis oleksid nagu läbi ja lõhki mõttetud.

Kuid nende mõttetus on ainult näiv.

Päev-päevalt viis aastat järjest kaks korda ööpäevas valgub madruse makku topsitäis viina — täpselt väljaarvestatud annus psüühiliseks ja füüsiliseks mõjutamiseks. See äratab madruses tänutunde hoolitsuse eest — «tegid tööd, säh, võta nüüd klaas viina, andku jumal tervist! . . .» Topsitäis topsitäie kõrval tekitab madruses aeglasi, talle märkamatuid muutusi, tarvilikke ja soovituid: viin rikub õiget ainevahetust ja madruse kehasse ladestub haiglast rasva, mis siiski muudab ta väliselt siledaks ja rammusaks, millega pole häbi kiidelda ei tsaari ees ega välismaal. Viin ruineerib pikkamisi närvikava, nõrgendab mälu, aeglustab aju tööd — nii peabki olema, mõtteisse süveneda on madrusele kahjulik. Nagu iga narkootikumgi, muutub viin vältimatuks tarviduseks ja kui madrus kaldale satub, põikab ta sadamast minnes esimesse trahterisse sisse, kus tagastab kroonule raha, mis on talle suuremeelselt kingitud. Seesama vajadus juua kaitseb ühtlasi laevastikku kahjulike kogunemiste eest kaldal ja soovi eest mõista asju, mida madrusel pole tarvis mõista.

Lõpuks, kui madrus pärast teenistusaja lõppu külasse või vabrikusse tagasi läheb, muudab laeva topsitäis ta vägevaks toeks haledatele pooleämbrilistele statistilistele hingedele. Ta joob ikka sada grammi päevas, kolm ja pool ämbritäit aastas. Juba oma vaba elu esimese viie aasta jooksul tagastab ta kroonule poolteistsada rubla, mis tema viinaportsjoni peale on kulutatud (sest kroonu saab iga ämbritäie pealt kuus ja pool rubla puhaskasu). Aga järgmistel aastatel annab laeva topsitäiega kasvatatud harju-

mus juba otsest kasumit... Nii säilitab tark ja läbinägelik riigimehe mõistus laevastikus rahu ja vallutab valutult siseturgu.

Muuseas, keegi ei sunni madrust jooma. Ta võib need poolteistsada rubla rahas kätte saada.

Just osaga sellest rahast arvestas komendor Kobjakov, surudes endas maha harjumuslikku soovi lõunaeelse topsitäie järele. Iga rubla kulus nüüd Kobjakovile marjaks ära: küla ulus suure häälega, protsessimine mõisnikuga oli lõppenud ja kohus otsustas, et kogukonnal tuleb Zassetskile ikkagi rendiraha selle aasta eest välja maksta, millal põld oli alles põlenud mets. Isa kirjutas, et nende talule on langenud sada üheksa rubla võlga. Kobjakov võis saada niisuguse summa läbi häda aastaga kokku, aga isa halises juba, et lehm tuleb maha müüa.

Kuid iga eespool joodud topsitäis uuristas Kobjakovi kindla otsuse — mitte juua — mõistlikku alust. Lõpuks jõudis ta äratundmiseni, et ühe — viimase — topsitäie võib juua küll: kirja oleks ta ju võinud ka pärast lõunat saada ja kõne all oli kõigest kaheksa kopikat, mis alles jääks. Topsitäis oli aga tungivalt vajalik. Kobjakov tundis sülge neelates meelierutavalt selgesti, kuidas varsti soe viinalonks makku kerib, jättes suhu magusa värske maitse; kuidas pea hällima hakkab ja kergemaks läheb, kui vabaneb tüütust mõttest maja, isa, rendi ja saja üheksa rubla pärast; kuidas hommiku jooksul väsinud kehasse mõnus reipus asub ja kuidas maitseb tülpimuseni üks ja seesama igapäevane borš. Kolmeaastane harjumus oli tekitanud ta maos, meeltes ja ajus valmisoleku petlikku mürgist sooja saada. Näis võimatuna tüssata nende usalduslikku valmisolekut, jätta nad ilma harjumuspärasest kõrvetusest. Näis, et siis saabub tühjus, rahuldamatus, tusk, mäss organismis, mille ootusi on petetud. Ootamatult välgatas Kobjakovi silme ees mütsikate eesseisva madruse peas, mis oli kuklasse aetud ja kange ning võimukas viinalõhn käis ninna. Iseenesele märkamatult oli ta juba vaskanuma ette jõudnud. Süda kiskus kokku ja silmad hakkasid meeleheitlikus otsustavuses vilama.

«Noh, mõtle aga mõtle! Magad või? Oled nime unustanud?» ergutas vanemvarahoidja pliiatsit nimekirja kohale tõstes ja tagant tõugati meeldetuletuseks selga. Kobjakov lõi resoluutselt käe mütsi äärde:

«Nii et tõmmake maha, härra konduktor, soovin rahas kätte saada, Kobjakov, neljandast roodust,» ütles ta ulatavast topsist hoovava meelitava ning erutava lõhna eest pead kõrvale pöörates.

Vanemvarahoidja vaatas talle otsa põlglikult ja hävitavalt.

«Karsklased! Kopikakorjajad!» lausus ta lehelt nime otsides. «Madrus on nüüdisajal raisku läinud, raha peale väljas... Korjad küll, aga lossi sa selle raha eest ei meisterda... Kröönija!»

Viirg hakkas naerma, Kobjakov punastas: talle meenus, kuidas ta ise oli nööganud neid, kes ei joonud, ja ta valetas, pilku kõrvale pöörates:

«Jällegi, arst keelas mul ära, härra konduktor, sisikonnale kahjulik...»

«Kahjulik. Mida su arst taipab? Mis kahju viin madrusele teeb? Või et ütled siis lahti?»

«Tõmmake kriips peale, härra konduktor,» ütles Kobjakov hädise häälega, otsekui eluga hüvasti jättes.

«Käi siis minema, vagur nunn, ära end vaeseks söö,» ütles ebakindel hääl selja taga ja kellegi käsi tõukas Kobjakovi eemale. «Jezofatov, kaheksandast roodust, härra konduktor, nimekirjas ei ole. Suvatsege märkida — hakkas uuesti jooma.»

«Mis asja te, koerapojad, vusserdate?» pomises vanemvarahoidja tigedalt. «Üks jätab, teine algab, üks jändamine teiega...»

«Küllap siis põhjust on,» ütles Jezofatov ninakalt ja võttis topsi. «Päramine kord juua, mine tea, mis veel tuleb...»

Vanemvarahoidja tõstis nimekirjalt silmad ja uuris teda umbusklikult:

«Pea... Sina oled vist juba joonud? Millest need keelepaelad lahti läksid? Hinga õige!»

Jezofatov kummutas kähku topsitäie suhu, muigas ning astus kuulekalt lähemale.

«Olge lahke, hingan... mõnuga... verivärske...»

Tagapool hakati naerma, varahoidja ägestus:

«Raisk, saad püssi all seista! Kannan rooduülemale ette!»

«Nüüd on see meile üks kama kõik, kandke aga,» ütles Jezofatov mütsi kohendades ja eemaldus, vänderdades sihilikult käsi ja puusi. Teatud osavuse juures ja oma roodu allohvitseride puudumisel võis juua ka teise eest, kui temaga oli kokku lepitud. Jõi kuni viissada inimest — kus varahoidjad jõudsid kõikide nägusid meeles pidada!

Sellepärast jõigi Jezofatov järjekorra alguses Wenglowskina, lõpus aga Jezofatovina. Oli tahtmine lämmatada endas solvumistunnet ja hirmu, mis tärkasid mitšman Gudkovi kajutis. Mitšman keeras juurdlusel kõik mässuks ja oli selge, et asi lõpeb kohtuga. Vailis puhkes esialgu naerma, kui Jezofatov, pöördunud juurdluselt meeskonnaruumi tagasi, rusikaga vastu lauda põrutas ning kütjate küsimuste peale vihaselt vastas:

«Jumala, seaduse, usu, hauataguse elu... müüs mitšman Morozov maha! Näe, nüüd arutavad «õigust mööda»!... Ei oleks siis pidanud tekilt lahkuma, jumalasulased, no mida meiega oleks tehtud kogu meeskonna juuresolekul, no mida? Aga nüüd, ükshaaval — kohtu alla!...»

«Või neil on aega sinu üle kohut mõista,» ütles siis Vailis muiates. «Sina oled keevaline, Jezofatov. Kui selle eest kohut mõista, siis tuleb terve laevastik pokri pista.»

Ent kui Vailis hiljem leitnant Vetkini juurest tagasi tuli, oli ka tema süngemaks muutunud, aga vastas pärimiste peale rahulikult ja mõnevõrra puises vene keeles:

«Ajasid ennekuulmatut plära, et nende vanaemad ummuksisse jääksid! Räägivad, et meie olevat mässanud. Näha on, et nad kavatsevad meiega kohtus maast ja ilmast juttu teha...»

Pärast, kuni vileni «viin ja proov ära anda», kutsuti kütjaid ükshaaval ette, keda leitnant Vetkini juurde, keda mitšman Gudkovi juurde — juurdlus käis kahel rindel nagu kivisõe kiirlaadimine. Lõunaks oli juurdlus peaaegu lõpetatud.

Ohvitseride ühiskajutis nimetati lõunat eineks.

Ilmatusuurel laual, mille kaht rööbiti asetsevat järku ühendas otstest kolmas, särasid päikeses hõbe, karahvinid ja lina, mis oli valge ja jäik nagu ohvitseride vormikuued. Lina taustal andsid terava kontrasti tooliderivi musta nahaga kaetud seljatoed laua ümber, vapid lauanõudel ja malaagapudel vanemohvitseri garnituuri juures — tema viina ei joonud.

Juri Livitin, varjates oma kohmetust naeratusega, vaatles tähelepanelikult kalakesi akvaariumis. Tema juurde astus lihav ja punetava näoga isa Feoktist, näppides harjumuslikult risti, mis rippus kitsaste kollaste vöötidega ääristatud punase muareepaela küljes. Niisuguseid Püha Anna ordeni värvides linte kinnitati relvade külge lahinguliste teenete eest — ohvitseridele mõõgatuti, preestritele aga rinnal kantava risti külge (sest saabel neil puudus).

«Vaatlete kalakesi, noormees?» küsis ta ning ohkas, enne kui Juri vastata jõudis. «Kui sügavmõtteline on kalade sümbool sõjalaeval. Ega tea, millal meie koos sügavikku vajume, aga kalakesed ujuvad välja!... Rõõmustavad veel, lurjused, kui oma keskkonda tagasi pääsevad!...»

«Ja mis peaasi — ujuvad ilma päästevööta välja,» lisas keegi mitšmaneist õelalt.

«Räägid pihiisale häbematusi, mitšmaniklutt,» ütles isa Feoktist heatahtlikult sõrmega ähvardades. Ohvitserid hakkasid naerma, Juri ka, olgugi et ta millestki aru ei saanud. Kõik vestlused ühiskajutis, kerged ning elavad, kubisesid vihjetest, leppesõnadest, nagu see on tavaks sõbralikus peres, kus inimesed on üksteisega harjunud ning kus igal lausel on varjatud tähendus, mida kõrvalseisja ei mõista. Juri ei võinud ju teada, et isa Feoktist, kes paaniliselt laevaõnnetusi kartis, kandis igal merereisil preestrikuue all päästevööd, mis oli seks puhuks välismaalt ostetud, ja andis sellega ainet mitšmanite torgetele.

Heitnud kuue laiad varrukad tagasi, napsas preester vasaku käega näputäie sööta ning parema käega viinapitsi, mille käskjalad aegsasti tufist postamendile valmis olid pannud, ja koputas pitsiga vastu klaasi. Kalad peksid hääletult sabadega, ujusid tema juurde ja tardusid poolringis, vahtides pitsi oma ilmetute ümmarguste silmadega.

«Terviseks!» soovis preester kalakestele, puistas sööta vette, lõi akvaariumiga kokku ja kummutas pitsitäie suhu. Kalakesed sööstsid aeglaselt vajuva sööda kallale, isa Feoktist aga pani pitsi tagasi ja võttis tillukese iva suupisteks.

«Iga elajas tahab oma saada,» ütles ta õpetlikult. «Säherdune, kes vees elab, nõuab tahket toitu, säherdune, kes maa peal elab — vedelat... Selles ilmutab end looduse kooskõla.»

Ühiskajutisse sisenes kiiresti vanemohvitser ja vaatas käigu peal laua üle. Puhvetipidaja vuntsidega lõust kadus luugi taha, käskjalad tormasid toole eemale nihutama, ohvitserid tõusid tugitoolidest ja suundusid oma kohtade poole.

«Palun lauda, härrased!» ütles Šijanov, peatunud oma istekoha juures laua keskel, ja langetas pea. Isa Feoktist tegi laua kohal ruttu väikese ristimärgi (kusjuures õnnistus langes malaagapudelile, sest preester istus vanemohvitseri vastas), võttis väljasirutatud kätt peatamata kohe

suurätiku ning, katnud sellega kogu rinna, pistis ääre preestrikuue kaeluse vahele.

Ohvitserid istusid. Vormikuubede valged varrukad sähvatasid üheaegselt laua kohal ja kõik käed tegid ühe ja sellesama kätteõpitud liigutuse: paindusid kämblaliigesest, lõid keskmise ja nimetissõrmega vastu mansetinurki, mis käistest liiga kaugele välja olid vajunud, tõmbasid siis samuti üheaegselt suurätid rõngastest välja ja heitsid need põlvedele, misjärel käed sirutati juba läbisegi karahvine, leiba ja suupisteid võtma.

Juri, kes oli eilse lõuna jooksul jõudnud mõndagi õppida, laotas suurätiku põlvedele (rinna kattis ainult preester) ja orienteerus erilise hirmuta erineva kaliibriga kahvlites oma garnituuri kõrval ja suupistetes, mis tema ette olid pandud. Eile oli ta pidanud punastama ja suupistetest loobuma: korpuse demokraatlik kasvatus ei anna teadmisi tõeliselt peene laua finessidest, kodus aga söödi maitsvat toitu, kuid lihtsalt.

«Tervitame külalist, saluut!» ütles leitnant Grewe pitsi tõstes. *«Skål!»*

Juri jõi p o o l p i t s i — seda märkas ta samuti eile. Igal laeval oli oma maneer viina juua ja selle järgi võis ära tunda, mis laevalt keegi on. «Generalissimusel» joodi pitsitäis tühjaks kahe korraga, «Tsesareevitšil» joodi pead kallutamata nagu likööri, lastes viinal aeglaselt läbi hammaste valguda; torpeedodiviisis, vastupidi, matkiti tõeliste madruste tahumatust, aeti pea kuklasse ja klõmmutati pits tilgatumaks. Pärast seda hingati lühidalt välja «kh-haa!» ja lisati naabri poole pöördudes ning nägu krimpsutades: «Ära ilmaski joo — solk!» Suupistet võeti samuti erinevalt: ristlejatel kohe, lahingulaevadel aega andes, miinilaevadel aga joodi l õ h n a g a — nuusutati leivakoorikut peale.

Lauast kostis üheaegse jutu talitsetud kõminat. Mitšmanite lauajärk oli poisikeselikult lärmakas; leitnantide oma — rahulikult teravmeelitsev; keskmine, isandate laud, kus Šijanovi läheduses ja tema vastas istusid vanemad spetsialistid, arst ja preester, — soliidne. Jutt lauas veeres otsekui särav kerge õhupall, mis naerupursetega kõrgele üles kerkis ja roogade vahetusel langes, jäi laua ühte otsa viivuks pidama, et vajaliku repliigi täpsest löögist teisale kanduda. Juri sellest peaaegu osa ei võtnud: ta jälgis naeratades ja pead pöörates särava palli lendu, millel helkis mitmesuguseid asju läbisegi.

Laua kohal keereldes ning edasi-tagasi kandudes ilmutas

õhupall järsku alžeeria kõrtsi, kus vanemtüürimees oli musta habeme pärast ekslikult šeigiks tembeldatud. Äkki välgatas pallil hiljuti ülendatud «Generalissimuse» endise komandöri admiraliepolett ja peegeldusid India ookeani sügavad sinised veeväljad (preestrile oli meenunud Teise eskaadri[1] retk), kuid vesi taganes sedamaid, paljastades saledad jalad, mis kuulusid Rootsi baleriinile, kes oli sõitnud Helsingisse külalisetendusi andma. Käis üle suurte kuldrahade sadu, mille Stockmann, miiglasuure kaupluse omanik, talle kuise teenistusena välja maksab, ja pall kadus sinise diagonaalkanga lõikude vahele. Vaieldi selle üle, kust on parem vormikuue jaoks riiet osta — Stockmanni juurest või Peterburist. Riide käristas lõhki leitnant Budagovi buldogi koon, pliiats hammaste vahel. Lady näris asjalikult üksteise järel pliiatseid laual, maksles peremehele kätte hiljutise nahatäie eest...

«Koletis, mille eest? Vaene Lady!»

«Ärge haletsege, härrased! Ta rikkus mul tõu ära: välkkiire romaan karvase Piraadikesega esimese suurtükitorni all. Tunnimees, lurjus, ei saanud jaole!... Ja mina veel lubasin proua Beklemiševale esimese kutsika!...»

Pall lendas üles, keereldes ühises naerus ja kandus mitšmanite poolele: mitšmanid võtsid õhinal koerteteema üle. Leitnantide poolel asuti kala sööma. Grewe valas Jurile kolmanda pitsitäie.

«Vahest aitab, Jurik,» ütles Nikolai kulmu kortsutades.

«Tühiasi!» vastas Juri hooletult.

Meremehed peavad oskama juua ja olgugi, et Juri pea juba ringi käis, poolitas ta pitsi, pani selle lauale ja laskis silmadel laudkonnast üle käia, tundes uhkust, naeratades ja jumaldades kõiki. Nõbininaga noor mitšman laua teises järgus oli kahvatu, sünge ja ilmselt purjus. Juri kirtsutas nina: oh neid mitšmaneid, ei oska juua!

«Kes see seal on?» küsis ta venna käest vaikselt ja osutas silmadega.

Livitin jäi vaatama.

«Mitšman Morozov, mehhaanik, mis siis?»

«Mis traagiline mure see on? Armunud?»

«Ei tea, mis tal on... Morozinka, ae! Miks me pikki mokki teeme?»

Morozov suunas silmad temale — need olid juba nüriks

---

[1] Teine Vaikse ookeani eskaader sooritas 1904—1905. a. teekonna Liibavist Tsušima väina, kus peaaegu tervenisti hukkus.

ja rammetuks muutunud — ning sirutas käe karahvini poole. Kuid nähtavasti oli vanemohvitser temale tähelepanu pööranud enne Jurit, ta pilgutas käskjalgadele silma ja niitkindas kämmal haaras osavasti karahvinikaelast kinni (viin koristati mitšmanite eest ära, kui vanemohvitser leidis portsjoni küllaldase olevat: mitšmanid ei pidanud nooruse tõttu ilmaski piiri).

«Alatu ja vastik,» ütles Morozov, pööranud pea Livitini poole, ja otsis käega sealt, kus karahvin oli olnud. «Lurjuseid on palju siginenud, Nikolai Petrovitš! Kahju! . . .»

See kostis laua kohal selgesti ja Šijanov, lakanud naeratamast, vaatas Morozovi poole külmalt ja karmilt.

«Pjotr Iljitš, see on teie eraasi! Vaevalt, et säärased avastused ühiskajutit huvitavad. Seltskonnainimene peab oskama oma tundeid varjata.»

«Aga mina juhtusin nägema seltskonnainimest, härra teise järgu kapten, kel ei läinud kuidagi korda varjata seda, et ta on argpüks ja lurjus,» saatis Morozov ootamatult selge ja pika lause üle laua ning kahvatas.

«Teie avastasite ta nähtavasti ülemäärases pitsitäies,» vastas Šijanov väga rahulikult, kuid ta põsk tõmbles kergelt. «Härrased mitšmanid, rahustage oma sõpra. Meenutage talle, et ta viibib ohvitseride ühiskajutis ja et meie noorel külalisel võib sellest kohast väär arvamus tekkida . . .»

Ta pööras end vanem-suurtükiväelase poole ning jätkas vestlust. Ühiskajutit haaras piinlikkusetunne ja kulus mõningaid jõupingutusi, et ühine jutt taas sädelema hakkaks nagu ennist.

Uste vahelt võis näha, et koridori ilmus vahtkonna virgats; üks käskjalgadest jooksis talle sedamaid vastu — ühiskajutisse siseneda on madrusele keelatud. Madrus pääseb sinna vaid kahel juhul: siis, kui ta on lahingus haavata saanud (sel puhul tehakse ühiskajut sidumispunktiks), või siis, kui ta tentsikuks saab. Kuid nii ühel kui teisel juhul ei ole ta enam madrus, vaid pigem t e e n e r, kes haavu põeb või teenindab.

«Palun tähelepanu, härrased,» ütles Šijanov, lugenud läbi käskjala ulatatud semaforiblanketi. Jutt lakkas. «Komandör on käskinud valmistuda sadamast lahkumiseks kell neli õhtul. Ette nähtud on laskmine. Palun härrastel ohvitseridel otsekohe omapoolsed ettevalmistused teha. Kellel on vaja korraldusi anda, nendel palun luba küsimata tõusta!»

Mitu ohvitseri tõusid, nende hulgas ka Morozov. Ta astus ebakindlate sammudega ukse poole. Peab end rutem kui muidu vormi saama: kulub ära lühike uni, dušš, pudel soodavett ja kanget teed. Mereleminek! Mereleminekuks peab valmis olema, missugused isiklikud ebameeldivused seda ka ei takistaks.

Klaveril hakati lõhkuma lõbusat ameerika *ragtime*'i. Leitnant Vetkin pöördus ja, näinud, et mängib Grewe, istus tema juurde tugitooli käsitoele.

«Noh, niisiis juurdlus?» küsis Grewe temalt poolvaljusti, tagudes väledate sõrmedega sünkopeeritud rütmi edasi.

«Vedelad on su lood, Ivan-tsareevitš . . . Šijanov on sinu peale tige, et sa ei suutnud neid laiali kihutada. Ajab sinu kaela, räägib, et kõik tuli sinu pärast.»

Grewe punastas.

«Kaabakas. Küllap tegi ise sääred.»

«Räägib, tema vastu tõstetud kätt.»

«Valetab, lurjus! Mõtles välja, et ennast puhtaks pesta. Kes seda nägi?»

«Allohvitserid. Neid kuulas üle Gudkov.»

«Mida neil näha käsid, seda nad ka näevad. Tal hakkas hirm, nüüd muudkui õigustab ennast.»

«Ometigi peab sind paluma kõikide honööridega.»

«Hea küll! . . . Jälk on, et ta minu kaela ajab. Mis mina võisin teha? Lõuata?»

«Kui mäss tõestatakse, siis on selge, et sina ei võinud midagi,» ütles Vetkin.

Grewe läks üle aeglastele pidulikele Griegi akordidele.

«Kas aga tõestatakse?» lausus ta mõttesse vajunult.

«Madrused ei tunnista üles. Räägivad ühest suust, et keegi polevat tema vastu kätt tõstnud . . . Sina ometi nägid?»

«Kurat seda teab,» ütles Grewe ebakindlalt. «Nägin, kuidas Šijanov eemale põrkas ja nagu jänes minema punus . . .»

«Šijanov poeb nüüd kas või nahast välja, et tõestada, et teda lüüa kavatseti. Pistis minu peale lõugama, miks seda juurdlusest ei paista. Vastasel juhul oleks ta ju häbistatud! . . . Enne einet haudusid nad Unilovskiga välja, kes võis kätt tõsta. Selgus, et Vailis. Kõige ebaustavam, kuigi unter . . .»

Nad vaikisid — tugitooli klaveri juures laskus preester. Grewe andus jäägitult klahvidele, rusudes klaverit süngete akordidega. Need kajasid pidulikult hääletuks muutunud

ühiskajutis. Grewe mängis hästi ja teda armastati kuulata. Vaskraskete helide paine kergenes, rauges, hääbus aegamööda kõrgete registrite õhulistes kolmkõlades. Kui akordid olid kergete pilvedena kõrgusse hajunud, ohkas preester valjusti.

«Muusika on jumala and!» ütles ta liigutatult. «Missugune patu lunastamine! Suurepäraselt mängite, Vladimir Karlovitš, tungite hinge... Kuidas toda asjakest nimetatakse?»

«Åse surm,» vastas Grewe tõustes. «Noh, lähme sinu juurde, Vetotška, peame aru...»

«Kristlik surm, suurepärane muusika,» kordas preester mõnuga, haigutas ja tõusis samuti. «Lähen magan enne mereleminemist, silm läheb looja...»

Traditsioonide talletajad laevastikus teevad vahet uneaja mitme eri nimetuse vahel: magamise põhiaeg — kois, lahtiriietatult kella kahest öösel kuni poole kaheksani hommikul; hommikune lisauinak — tunnike tugitoolis pärast meeskonna töölerakendamist; ergutusuinak — kella poole viiest hommikul kuni kümneni, kui pärast kesköötunnist kuni neljani kestvat vahisolemist, mida «koeravahiks» kutsutakse, lubatakse poolametlikult lipuheiskamisele tulemata jääda; kõrgel sanktsioneeritud uneaeg — hommikueinest kella kaheni, mis on ette nähtud määrustikus; provisoorne tukastamine — tunnike tugitoolis enne lõunat; õhtune lisauinak — minutit poolteistsada pärast lõunat, kui lõuna ajal saab ülemäära võetud. Ja lõpuks pärast lustlikku ööd kaldal tuleb mõnikord ette läbimagamist, mis kestab vaheaegadeta hommikueinest pärastlõunani välja ja ühendab niiviisi kõrgel sanktsioneeritud uneaja provisoorse tukastamisega. «Läbimagamiseks» tuleb rakendada teatud abinõusid, mis on lühidalt sõnastatud mnemotehnilises juhises: «Et su uni oleks uba, otsi üles võõras tuba», millega välditakse ootamatuid väljakutseid vanemohvitseri juurde või roodu.

Arusaajad inimesed väidavad õigusega, et hea mereväeohvitser peab oskama kõiki neid erinevaid une liike teenistusega vaheldusrikkalt ühendada ning uinuda igal ajal ja igas asendis, et halastamatul teenimisel leida mahti kaheksa tundi magada, mis normaalsele inimesele ära kulub. Aga uneks mahti leida on tõesti erakordselt raske — mereväeohvitseri teenistus on ränk ja mitmetahuline. Alatised vahiajad, igapäevane paratamatu tõusmine lipuheiskami-

seks, järelevalve roodus või oma erialal, seltskondlikust sefsundist johtuv möödapääsmatus viibida poole ööni restoranides, sõbralik keskustelu ohvitseride ühiskajutis, mis liiööriklaasi juures venib vahetevahel kaugelt üle kesköö — kõik need mereväeohvitseri halastamatud ja rasked kohustused ei jäta une jaoks sugugi aega. Kummatigi saavad vandetõotus ja vanemohvitser iga hetk nõuda vaimse ning kehalise jõu täit pinget ja sel hetkel peab sul võtta olema rahulik mõistus ning puhanud keha — peab olema välja maganud. Kõige filosoofilisemad pead lisavad sellele veel ühe kaalutluse: kuivõrd varem või hiljem tuleb sõda, mille jooksul üldse magada ei saa, siis peab rahu ajal ette välja magama.

Kahekümnes meeskonnaruum, kuhu olid majutatud kaheksanda roodu kütjad, ei näinud ilmaski päevavalgust — see oli ehitatud elektrivalgustusega ruumiks lahingulaeva sisemusse kolme teki alla kaugele parrastest. Õhku selles värskendati vahetpidamata undavate tõmbe- ja surveventilaatorite abil ja meeskonnaruumis, mis oli laeva sisemusse pitsceritud nagu konservikarp, tekkis sellest lakkamatu tuuletõmbus. Suvel pani tuul paljaste ja higiste magajate kohal liikuma roiutava, kuuma õhu, talvel kangestas kehi jäise hoovusena. Alaline tõmbetuul, õhusoojuse kõikumine ja elu teraspuuris, mis kõik kaasnes raudlaevade ilmumisega laevastikku, oli tõstnud reumaatiliste haiguste kõverat enam kui kahekordselt. Merd sõites, kui katlaruumide naabruse tõttu kuumaksköetud vaheseinad ja meeskonnaruumi tekk seesolevaid inimesi kõrvetavad, voolab ventilatsioonitorudest värske õhu asemel vett; laine, mis ei jaksa tõsta lahingulaeva rasket nina, veereb tekile, ujutab seal ventilatsiooniseened üle ja õhuvahetust toimuda ei saa.

Meeskonnaruumis elavad madrused alalise välileeri elu. Inimesel on vaja magada, süüa, pesta, toimetada loomulikke vajadusi, hoida kuskil asju, puhata. Kui leitnant Livitinil oli kõigi nende tarviduste jaoks kajut, mis jäljendas miniatuuris kõigi mugavustega korterit, ja sellele lisaks ühiskajut, siis madruse jaoks olid ehitajad ja määrustik need üldinimlikud toimingud laeva mööda laiali pillanud, otsekui lõhkenuks pomm, mis ei küsi, kuhu ta killud lendavad. Pesunõu oli kaks korrust kõrgemal, koht suitsetamiseks — ülemisel tekil baki peal, sadagu vihma või valitsegu pakane; klosett oli viiekümne kuni kolmesaja sammu kaugusel, treppe arvestamata; osa asju paiknes väikeses kahemehekapis, ülejäänud olid suure sumadaniga ühes

tekikastidest, mille juurde pääseb vaid erivilega; koid hoiti ülemisel tekil võrgus, kus see kogub suvel endasse niiskust, talvel aga jäist külma, mis mõlemad pärast madruse enda kehaga padjast ja tekist välja aetakse.

Olenevalt päevaajast täidab meeskonnaruum söögitoa, magamistoa, õpperuumi või puhkepaiga ülesandeid. Vile võlukäsul riputatakse meeskonnaruumi koid või tuuakse aurav kapsasupp, lahkutakse ruumist või tuubitakse see inimesi täis, vaikitakse selles, lauldakse või ujutatakse ruum koristusveega üle. Meeskonnaruumis elavad neljanda jao kolmkümmend kaks kütjat. Selle arvestuse kohaselt tuleks ahtriruumi, mille on hõivanud üks inimene — laevakomandör, juurde võtta veel kaksteist madrust peale neljanda jao tervikuna.

Linoleumiga kaetud raudlauad olid tihedasti kokku lükatud. Laudade ääres istusid kütjad, oodates tegevusetult boršipaaki, mis oli alles kambüüsi taga sabas seisva lauakatja käes. Tavaliselt valitses meeskonnaruumis enne lõunat häälekas jutukõmin ja lusikaid toksiti sihitult vastu laudu, mattes ventilaatorite undamise. Kuid täna oli meeleolu rusutud. Sõna «kohus» lendas laua juurest laua juurde, meenutades kõigile seda nukrat ja ärritavat hirmu, mis oli järgemööda haaranud iga kütjat, kui neid ükshaaval Vetkini ja Gudkovi kajutisse oli veetud pärast nii kergesti äravajunud hommikust vihapurset.

«Peaasi — oleks ka, mille eest! See, mis oli, pole küünemustagi väärt! ...»

«Ja kui panevadki kinni, mõni mõis!» vastas Jezofatov naaberlauast võltsi uljusega. «Küsi, näe, Wenglowski käest, kuidas seal on — kas inimesi vardas praetakse? Wenglowski! Pajata karistusroodust, mis hirmulugusid seal juhtub ka?»

Wenglowski tõstis silmad tema poole ja muigas õhukeste ebavenepäraste huultega. Talvel saabus ta karistuspataljonist, kuhu oli sattunud selle eest, et tahtis anda oma nime väljaspool abielu muretsetud lapsele. Roodukomandör, olles Wenglowski vastu vimmas ja soovides teda valusamini karistada, ei lubanud abielluda. Józefa kandis kaheksandat kuud, kui Wenglowski loal mitšman von Neuhardti allkirja võltsis ja tema kajutist näpatud pitsati peale lõi. Laps pääses häbistavast märkusest tulevases passis — «väljaspool abielu sündinud», Wenglowski aga sai poolteist aastat karistuspataljoni.

«Türm on kõikjal ühesugune,» ütles ta ükskõikselt. «Siin

oleme me pagunitega sunnitöölised, seal aga paguniteta — ongi kogu vahe!»

Vailis vaatas talle oma lauast otsa ja vangutas pead:

«Wenglowski, sea tõmbeauk pisut koomale, niisuguseid sõnu valjusti öelda ei või.»

«Kes siin kuuleb,» äigas Wenglowski käega, «kõik on omad!»

«Ükspuha. Niisugustel sõnadel on tiivad! Nad lendavad sinna, kuhu pole tarvis, ohvitseride kõrvadeni välja.»

«Kas ehk sina kaebad?»

«Loll oled, Wenglowski,» ütles Vailis külmavereliselt.

Vailis oli allohvitseriks saanud sellesama jao kütjate hulgast pool aastat tagasi mitšman Morozovi esildise põhjal, sest Vailis tundus talle teistest targema ja koolitatumana.

Hea allohvitser ei oleks muidugi võinud tagajärgedeta jätta alamväelase niisuguseid jutte enda juuresolekul. Kuid Vailis ei olnud hea allohvitser, sest tema arusaamise järgi ei saavutatud autoriteeti hirmu, vaid madruste lugupidamise abil. Viimase võitis ta hõlpsasti oma õiglusega ja lätipärase rahulikkusega.

Kütjad, kes esialgu olid tema paelte peale kõõrdi vaadanud, minetasid varsti säärased assotsiatsioonid, mida tahtmatult äratas kollane või valge riba vormipluusi õlgadel — pealekaebaja, täi, kelle juuresolek iseenesest on juba hädaohtlik. Vailis niisugune ei olnud.

«Noh, kütjad!» hüüdis ta rahulikult naeratades. «Ega te tädi matustel ei ole! Ajage seljad sirgu. Äärmisel juhul võetakse minul paelad maha, teie aga lasete mõnda aega laanepüüsid ... Sööme parem borši, see rahustab!»

Borš tinutatud vaskpaakides oli juba kohal. Laua linoleum kattus hanguva rasvaga: paak oli keskel ja üle laua sõeluvatest lusikatest tilkus vahetpidamata. Need, kes kaugemal istusid, eelistasid püsti tõusta ja seistes süüa, küünitades paagi poole üle istujate õlgade. Liha õngitseti otse laua peale hunnikusse (taldrikud ja kahvlid ei olnud madruse varustuses ette nähtud), lõigati liigendnoaga tükkideks, üdi kontidest koputati laua linoleumile ja liha söödi kätega. Tükid anti üksteisele edasi, niipea kui paagivanemad olid kamandanud: «Liha kallale!» ja eelnevalt lusikaga vastu lauda löönud.

Admiralid, kes olid määrustike ja käskkirjadega madruse käitumise kindlaks määranud admiraliteetide kolleegiumide soliidsetes kabinettides, tundsid vene lihtrahvast

suurepäraselt: see erineb tõprast üksnes võime poolest viina juua, sõnu kuuldavalt välja ütelda (peamiselt niisuguseid, mis trükimusta ei kannata) ja mõisniku ilmumisel mütsi maha võtta. Mats on primitiivne ega pirtsuta, tema võib lurpida kapsasuppi süfiliitikutega ühest paagist ja kahmata liha võõrastest kätest, mis äsja sügasid higist jalgadevahet . . .

Kui mehed olid lõunat söönud ja röhitsenud, jäeti lauad ning paagid voorus olnud lauakatjatele pesta ja hakati puhkamist sättima. Määrustik ei luba vahetult pärast lõunat raskete tööde juurde asuda ilma kaalukate põhjusteta ja soovitab meeskonnale anda küllaldaselt aega puhkamiseks, mille kestel ei tehta auavaldusi isegi admiralilaeva möödumisel — puhkus on püha. Kogu laev magab peale vahimeeste ja karistusekandjate; viimased l a s e v a d sel ajal l a a n e p ü ü s i d (tähendab, seisavad kesktekil püssi all) või töötavad erilises trahvikomandos, mida kasutatakse räpastel ning ebameeldivatel töödel.

Et puhata nagu kord ja kohus, loovutatakse meestele, kes on tõusnud kell viis ja töötanud kella kuuest peale, tunniks ajaks tekikastid ja tekk. Mõlemad on rauast. Kõige parem on magada kõhuli, nii et pea on käte vahele surutud ja üks jalg täisnurkselt kõverdatud. Keha raskus satub siis pehmetele kohtadele: kõhule, õlavarrele ja reitele. Mõned eelistavad magada selili, suu avatud, pea kuklas, ja hirmsasti norsates. Kuid puhketunnist tuleb kasu saada nii või teisiti, et korralikult välja puhata, sest päeva ülejäänud ajal äratusest kuni koide kätteandmiseni kell kümme õhtul on tekikastidel või tekil vedelemine madrusele kategooriliselt keelatud.

Üleval hakkas vile hüüdma ja seejärel kisendas päevniku hääl:

«Neljas jagu, ülemisel tekil joonele!»

Need, kes polnud veel magama jäänud, kargasid püsti. Kütjaid haaras erutus. Häda ärev ootus, mis oli vallutanud kõiki, ajas ka ülejäänud jalule. Vile oli ootamatu ja arusaamatu — puhkeajal joonele? . . .

«Ärme lähe, vennad, lõksu seavad!» karjatas Jezofatov pööraselt. Olles käed laiali ajanud, ise ehmunud ja teisi ehmatav, istus ta laual, millel oli parajasti kavatsenud magama jääda.

Vailis andis talle matsu selga.

«No tasem, tasem, pane auk kinni, tuul puhub,» ütles ta, tõstnud silmad luugi poole, otsekui püüaks ta läbi kolme

teki ülemuste kavatsusi näha. «Ärge pasundage korraga, nohi!»

Ruumis jäädi vakka, kuulati erutatult ventilaatorite undamist. Oh seda madruse elu, heitlikku, heidutatud elu! . . .

«Viies jagu, ülemisel tekil joonele,» kisendas kaugel veel üks hääl.

Kütjad vahetasid pilke. Roninud treppi mööda üles, küünitas Vailis pea ülemisse meeskonnaruumi. Seepeale, vaadates kaenla alt alla, lausus ta vaikselt:

«Noh, uted, pole põhjust püksi lasta. Tuleb auru teha. Mereleminek!»

Jezofatov vandus pikalt ja kergendatult.

Leitnant Vetkin jäeti samuti pärastlõunasest puhkusest ilma. Pärast einet tuli küsitleda leitnant Grewet. Ja Vetkin tundis siis erilise rõõmuga, et juurdlus on viimaks lõppenud — kõik oli selgeks saanud nagu kohv. Ta kutsus enda juurde mitšman Gudkovi ja, esitanud eeluurimise materjalide põhjal lühidalt oma isikliku lõppjärelduse, jättis Gudkovi hooleks väljendada see ühise raporti ametlikus keeles, ise aga, olles end tugitoolis välja sirutanud, laskus k õ r g e l s a n k t s i o n e e r i t u d unne niisuguse inimese tundega, kes on teinud kõik, mis temalt nõuab vandetõotus, kodumaa ja vanemohvitser.

Mitšman Gudkov, tõstnud oma peenikesed kulmud värvitute silmade kohal nii kõrgele kui võimalik (sest kõik mõtted, mida ta praegu paberile kandis, väärisid erakordset tähelepanu), krõgistas kärmesti sulge, krabistas vahel hasarti sattudes valjusti juurdluse lehti, otsides välja Vetkini poolt rasvaselt allatõmmatud eriti paljastavaid kohti. Viis minutit enne kaht lajatas ta kirjapressiga juurdluse kokkuvõtte viimasele reale, ja leitnant Vetkin avas silmad.

«Noh, vaat kui tore. Lõpp hea, kõik hea!» ütles ta end mõnuga sirutades ja, peletanud külma veega näolt une, pani puhta vormikuue selga, tegi küünealused puhtaks, võttis raporti koos juurdluse kokkuköidetud lehtedega ja läks laeva komandöri juurde.

Kell neli hiivati «Generalissimusel» ankur ja laev suundus laskeharjutusele «kaheksa bis», kündes ettevaatlikult oma tohutu kerega madalat vett Helsingi nägusate skäärisaarekeste vahel. Ühel saarekesel lamasid plaažil kaks supelkostüümides daami lilleliste koketsete päevavarjude all.

«Vaata, «Generalissimus» läks merele,» ütles neist üks nõrga meeldiva häälekesega.

«Küll on need mereväeohvitserid õnnetud,» ohkas teine. «Inimestel on püha, aga nemad on merel ... Jumal, kuidas neid selle teenistusega piinatakse!»

Ja heitnud päevavarju kõrvale, tõusis ta kohe täies pikkuses püsti ning andis puusadele, mida kattis liibuv trikoo, hurmavaima ja sobivaima painde.

Faarvaatri järsul käänakul tegi «Generalissimus» sujuva pöörde, mille järel ahtritorni suurtükid sihtisid plaaži poole. Periskoobi vaatevälja hõljus äkki väljakutsuvas poosis naisefiguur, kes takerdus mustade niitristide võrku valgete täidlaste säärte kilgendades, ja see tundus täiesti võimatuna. Süda oli hakanud kiiremini taguma, kuid Juri keeras kärmesti väikest ratast. Siis jäi naine arvu «2» kohal seisma ja naeratas noorukile ahvatlevalt ning lubavalt. Torni periskoobi tugevad läätsed andsid selgesti ja täpselt edasi märja siidi varje tema rinnal, mille kumerus paistis kättesaamatu ja kiusava nägemusena. Naine, keda lahingulaevaga sidusid optikaseadused ning äkitselt tärganud noorukiunelmad, kadus pikkamisi koos rannaga ...

Rand! Rand! Venemaa keiserliku laevastiku imeline rand! Rand, mille köitmetest vabanetakse ainult selleks, et sealsed linnad ja inimesed võiksid kojupöörduva laeva kursil veel selgemini ja ihaldusväärsemalt silme ette tõusta! Suurtükkide kaugesse mürinasse ja mitšmanihuulte lähedasse sosinasse armunud hurmavate naiste rand, rand, kus on autod ja restoranid, rand, mis sirutab lõhnavaid käsi reisi ajal puutumata raha järele, rand, kus rahvahulk teed annab, aupaklike kummarduste ja kergitatavate nokkmütside rand, mille laevastik on vallutanud ... Seal ta saadab merele noorukit, läkitades talle viimse tervitusena naiserinna, millele liibub siid. Seal ta ootab tema naasmist, andes endast märku kaugete majakasilmadega, mis meenutavad värvilisi lampe «Fennia» lauakeste kohal, seal ta kiusab mõisate ja majadega, mida võib binokli abil vaevu eristada ja milles kulgevast magusast elust ei saa meremees ealeski aimu. Seal ta tervitab teda sadamagraniidil nagu Kolumbust, kes sajandat korda on avastanud ootamatusi peitva Ameerika, ja heidab kõik oma rõõmud tema jalge ette. Noorukí seljataguseks on karm meri, võimsad laevad, teraskloostri ränk ja oivaline määrustik, hiilgus, võim ja sajad temasugused, kes valitsevad laevastiku randa. Nende huuled on suudelnud kõnetorude

kaiki terast, nende silmad on näinud küll kuiva, küll vesist surma, nende sõrmed on pigistanud seadmete kange, nende kõrvad on kuulnud lahingu kurdistavat müra. Nad ihaldavad randa, elu, naiste huuli ja pehmet kangast pehmel rinnal. — Ja see kuulub meile, sest kes söandaks midagi keelata meile, peremeestele, vallutajaile ja laevastiku ranna kaitsjaile! ...

«Noh, Jura, hoia kõrvale,» ütles alt Livitin ja sakutas kannatamatult tema püksisäärt. «Tee ruumi, varsti on häire!»

«Kõrvale!» Veel tervelt kolm aastat kõrvale hoida! Kolm aastat oota seda valeldamatut õigust tunda end suurepärase ja kõitva elu peremehena! ... Juri keeras väikest ratast, periskoop sihtis nüüd ilmetusse vette ja naine trikoos oli tema elust igaveseks kadunud.

Suurtükitornis oli väga valge ja vaikne, just nagu operatsioonitoas. Terasest valatud monoliidi sisemuses, mis oli tardunud ristsoomuse, platvormide ja kaevude kummalistes vormides, tundus sini-valgete madruste liikumine kaalutu ja käratuna. Suurtüki tagaosa, mis heledasti valgustatud tornikaevus vaevu märgatavalt ja pidevalt tõusis ning langes, oli hall ja määratu nagu elevandi ripnev tagumik. Kaevust laskusid alla laengukeldrisse läikivad laadimisrööpad, järsult nagu ameerika mägedes. Näis võimatuna, et nendel liikuv arusaamatu jäme juhtmeisse mässitud metallpank saab väljaspool torni jätkuda laitmatult aheneva raua sihvaka, kerge sirutusena.

Inimmõte oli siin laetud liikuvasse terasesse, mida elustas elektrinärvide energia. Kolm tuhat puuda peaaegu et arukat terast — selle panid millimeetrise täpsusega liikuma esimese sihturi Kobjakovi kandilised maamehesõrmed.

Komendor Kobjakov oli relva erimehhanismiks, mis ühendas selle klaas- ja terasosi: tema hoidis sihiku niiti märgi alumise servaga kohakuti. Peale selle vajutas ta jalaga pedaali, pannes niiviisi suurtükirauas lõhkema kaheksa puuda püssirohtu.

Esimese lasu ootel valitses tornis ärev vaikus, mida rõhutas mootorite surin. Seadmete iga klõpsatus ahistas Juri südant, ähvardas järgneda kogupaugu kurdistav müra ja iga kord heitis ta Kobjakovi poole pilgu — kas too ei ole juba suud avanud? Kuid Kobjakov, surunud parema silma vastu sihiku kummiserva, hammustas hoo-

piski huult, sihtides suurtükki erilise hoolikusega, vasak silm kissis.

Selge sihikuvälja niitristile toetus puldanist märklaud. Selle alus oli tehtud ilmatu suurtest vettinud puujändrikest ja sihikus oli hästi näha parempoolse palgi tüü, mille külge oli löödud esimene hirs. Niisamasuguseid kände oli Kobjakov enne mereväeteenistust juurinud uudismaalt, mille pealt rendimaks välja mõisteti. Kobjakov puudutas ratast ja sihikuniit langes märgi alusele. Praeguse sihtimise täpsusest olenes isa töö kergendamine: pärast õnnestunud laskmist said esimesed sihturid Livitinilt rubla nina peale. Sada üheksa rubla Zassetskile tuli mis tahes viisil kokku korjata.

Samal ajal oli Zassetskil, mõisnikul, raha viivitamatult vaja. Kuigi direktor Aadlipangast, kuhu mõis panditud, oli Zassetskiga sina peal, ei võinud ta ometigi laenuprotsentide maksmist pikendada. Kroonupalat nõudis maksimaalselt kiiret rahakäivet, et maksta ärilettevõttele «Jerse and Company» puuvilla eest, millest tehti vatti, mis keeruka keemilise menetluse abil muundati püssirohuks, ja kroonu tehased varustasid sellega mereväge.

Oligi juhtunud nii, et raha käibimisring, mida Kobjakov ei tundnud, sulgus «Generalissimuse» ahtri suurtükitornis ja et Kobjakov, kes jalaga pedaali kompas, valmistus suurtükirauas ära põletama paljude tuhandete hulgas ka need sada üheksa rubla, mida ta hädasti vajas, et takistada majapidamise laostumist.

Järsku paiskus torn kiiva ja miski lõi Jurile valusasti vastu õlga. Vaarudes märkas ta lülitipidemest kinni rabanud galvanööri ehmunud ja segast nägu. Torn oli kilinat, mürinat, helinat ja susinat täis. Keldrist oli hoogsalt üles kerkinud määratu laengukelk, meenutades külili seisvat tiibklaverit, oli jõudnud relva taha, liibunud vastu lukupesa, mille lõuad olid juba avanenud, ning sedamaid välja saatnud müriseva terassiu, mille keermed pööreldes kerksaks oraks kokku sulasid. Siug oli tõuganud mürsu suurtükirauda ja kiiresti tagasi jooksnud. Teel oli ta riivanud vaskkasti mõhka, uks oli klõpsatanud ja sealt oli langenud rennile poollaengu siidsilinder. Siug oli ettepoole sööstnud, silindri laengukambrisse lükanud ja tagasikäigul teise poollaengu rennile tõmmanud. Lühikese, juba vihase löögiga oli ta ka selle kambrisse virutanud ja kilina ning mürina saatel oma urgu kadunud. Laengukelk oli aga hakanud keldrisse laskuma niisama hoogsasti, nagu ta

saalt ilmus. Suurtükilukk oli end lukupessa litsunud mulda pugeva uusi libeda väändega ja torni oli saabunud vaikus, mida toonitas mootorite surin.

Alles nüüd taipas Juri häbenedes ja hämmeldudes, et see oli olnud lask, mitte aga katastroof. Lask ise ei ole tornis kuuldav ja selgus, et suud avada polnudki vaja. Kõik see oli toimunud niivõrd kiiresti, et selle ajaga ei olnud mürsk veel märgini jõudnudki.

Kihutanud suurtüki laengukambrist välja ettekujutusvõimet ületava kiirusega üks kilomeeter sekundis, tõusis mürsk peaaegu sirgjoones õhtutaevasse ning jõudis lennul möirates lasuhelist ette. Kuid maa külgetõmbe väääramatu jõud kiskus teda alla, painutades mürsu lennutrajektoori üha tugevamini ja tugevamini. Mürsupea terav tipp kaldus vee poole. Sinna suundus hõõguv, möirgav, raevuka kiirusega pöörlev objekt, milles mehaaniliste jõudude vastumäng tekitas keerulisi, silmale tabamatuid pingeid; neid põhjustasid püssirohugaaside plahvatusjõud, maa külgetõmbejõud, õhutakistus, suurtükitelje kaldenurk, laeva inertsi tulistamise momendil ning mürsu enese pöörlemisel tekkiv jõud. Kõigi nende jõudude koosmäng, mis oli lasketabelile abil aegsasti välja arvestatud, suunas mürsu märgile ning paiskas ta selle lähedal vette. Kukkumiskohal kerkisid hõbedased piisad hääletuks heledaks veesambaks.

Piisad olid hõbedased sõna otseses mõttes: äsjane suurejooneline fontään läks maksma kolm tuhat kakssada rubla.

Kuid leitnant Livitini ajus koondusid märgi taga küünaldena kerkivad veesambad suurtükiväelase kujutluseks «lennust», mis oli vaba ilust ja maksumusest. Valgudes neisse ajukäärudesse, kus muljete, kujutuste ja arvudena talletus aastate pikku kogunenud laskealaste teadmiste hulk, sundis veri just neid teadmisi selgesti ning eredalt meelde kerkima (kõigi teiste, laskmisse mittepuutuvate muljete kahjuks), nii nagu vesi tindipliiatsiga kirjutatud ridu rasvaseks ning nähtavaks muudab. Kaua kestnud ajutreeninguga loodud tingreflekside keerulised ahelad tekitasid nägemise ja kõne lühise, mis vabastas aju raskemate probleemide otsustamiseks. Seepärast realiseerusid kolm veesammast, mis märgi taga kerkisid, viivitamatus käskluses:

«Kaks vähem! Viis vasakule!»

Galvanöör klõpsutas ülekandemehhanisme, sihikuseadjad muutsid andmeid ja kolm Kobjakovi rihtisid uuesti

suurtükid märgi alumisele äärele teise vertikaalse ja teise horisontaalse nurga all.

«Kogupauk,» lausus Livitin vaikselt, ja tema huultelt oli libisenud veel kümme tuhat rubla, kui torn järsult värisedes õõtsatas, nagu oleks raputatud seismajäänud kella.

Samasugust võimet evis poiss vanast prantsuse muinasjutust: iga sõnaga oli tema suust kukkunud läikiv kuldmünt. Leitnandi sõnad andsid tunduvalt rohkem kasumit, kuigi näis, nagu ei olekski ta loonud, vaid hävitanud raha. Kuid sõnaga «kogupauk» hävitatud kümme tuhat rubla lõi silmapilkselt võimaluse valmistada uut püssirohtu, mürske ja suurtükke nende asemele, mille kogupauk oli põrmustanud. Oma maa ja maailma paljudes nurkades asusid tegevusse Livitinile tundmatud inimesed: hakati müüma, ostma, palkama töölisi, tegema jooniseid, looma valemeid, võtma või andma altkäemaksu. Dollarid, margad, rublad, frangid ja jeenid — kogu see mitmekesiste rahade meri, mida mürsulaksatused heidutanud olid, läks liikvele, kogus end, et söösta kümne tuhande rubla õhkulaskmisel tekkinud pöörisesse, ruttas looma endiste väärtuste asemele uusi. Puuvilla, maagi, söe, terase, happe, vilja ja metsa kallale asunud erikeelsed töölised töötasid veel ühe minuti üle selle tööaja, mille jooksul nad olid tasa teeninud peremeeste kulutused oma ülalpidamiseks. Väärtused, mis nad olid selle minuti jooksul loonud, korvasid kümme tuhat rubla, mille oli uputanud leitnant Livitin, ja osa sellest kasumist jooksis leitnandipalgana tema tasku.

Oligi juhtunud nii, et raha uus käibimisring, mida Livitin ei tundnud, sulgus samuti «Generalissimuse» ahtritornis, nagu oli sulgunud Kobjakovigi ring, ja vahe oli vaid selles, et Kobjakov hävitas pedaali vajutades oma raha ning muutus sellest vaesemaks, Livitin aga hävitas võõrast raha ja rikastus.

«Lõhkemine kolmekümne sekundi pärast, automaat kaks ja veerand lähenemisele!» andis Livitin käskluse. Märk saadi kahvlisse ja laskmist võis kiirendada.

«Generalissimus» tegi märgi ümber sujuva kaare, kündes vööriga üles helesinist veekangast, pöörates vöörtääviga veevao valendavaid ääri ning hakkides selle rebendeid ahtri taga kruvidega. Gigantne ning oivaline suurtööstuse sünnitis raiskas vees liikudes pidevalt raha. Seda pildusid suurtükid kogupaugu kollases helgis, see väänles laotuses korstnaist tõusnud musta suitsu ohetena, seda pihustasid laagrid, millel raha jooksis kalli välismaise õli kihina,

raha käis võimsate turbiinide labadest läbi nagu hakklihamasinast. Raha sulas vette, sest laev, mis ehitati rublade kaitsmiseks dollarite ja frankide eest, oli juba enne vettelaskmist aegunud: laeva ehitamise ajal valati dollareid ning marku paremaks soomuseks ja paremateks suurtükkideks; nende vastu see laev enam ei kõlvanud. Kuid, olles pimestatud iseenda võimsusest, müristas ta praegu kogupaukudega ning õõtsus aeglaselt oma suurtükkide tagasilöögi jõust, majesteetlik ja hiiglaslik nagu sõjaelevant.

Mürast kurdistunud Juri, keda tulistamise vaatepilt oli kütkestanud ja rabanud, vaatas kõike vaimustusest hiilgavate silmadega, naeratav suu pooleldi lahti. Lasta on oivaline! Ta hakkas aru saama sellest peaaegu õrnast tundest, millega Nikolai alati suurtükitornist rääkis. Kahju, et kõik nii ruttu lõpeb! . . .

Laskmine jõudis kiiresti lõpule. Madrusesärkidesse rõivastatud talumehed ja vabrikutöölised, kellest igaüks oma isiklikus elus pidas kahekümneviiest rahatähte hirmus suureks summaks, olid üheteistkümne minuti jooksul vette visanud üle saja tuhande rubla ja tulid pärast lõpusignaali tekile, ükskõiksed näod peas nagu inimestel, kes on lõpetanud neile määratud töö.

Tulistamine osutus õnnestunuks ja sillal valitses rõõmus meeleolu. Laev pööras Helsingi poole. Päike oli laskumas vette, lakkudes pikkade soojade kiirtega kuutkümmend kaheksat merele tekitatud haava. Leitnant Grewe silmitses kissitades punast lapergust ketast, mis ei teinud enam silmale haiget.

«Sai sõditud — nüüd põske pistma!» ütles ta Buturlinile. «Saad ankrupoisi kümneks põhja, tüürinaga? Muidu läheb mul pisike pidu nahka, täna kõlab Vlassovite murul lastekisa.»

«Umbes nii,» vastas Buturlin kõrvadest vatti urgitsedes, «poolteist tundi sõitu, jõuad küll . . .»

Juri ronis signaliseerimissillale. Sealt paistis meri määratuna. Taevas, mille mürskude lend triibuliseks oli maalinud, nõretas loojangu soojast verest. Lahe ning jahe õhk, suitsulõhnast pisut kibe, avardas ta kopse. Ta hingas vabalt ning õnnelikult ja, tundes korraga suhtlemisvajadust, lausus signalistile, kes tõmbas sillareelingule nobedasti presenti, mis laskmise ajaks pealt ära võeti:

«Missugune tore õhtu!»

«Mida soovite, härra gardemariin?» vastas too teenistusvalmilt, sõnu plagiseva presendi taga kuulmata.

«Vaata loojangut, räägin ... ei näe või?»

Signalist jättis reelingupresendi sinnapaika ja, pööranud end rahulikult päikese suunas, tõstis binokli silmade ette. Ta seiras sellega horisonti, otsides, m i s nimelt oli äratanud gardemariini tähelepanu. Binoklis värises ja küütles helepunane väli, vesi sulas taevaga mahedasti kokku leplikus värvingu samasuses ja näha ei olnud midagi. Seevastu märkas signalist loojangust paremal seda, mida nõuti, võttis binokli eest ja vaatas Jurile austusega otsa.

«Just nii, admiral tuleb,» ütles ta ja jooksis signaalikonduktori juurde sillatiivale.

Laevad lähenesid teineteisele kiiresti. Lipulaev liikus lõuna poole, lehvitades loojanguvalguses kontradmirali lippu. «Generalissimusel» puhuti suurkogunemist, mehed rivistusid ruttu reelingute äärde. Leitnant Grewe muutus rahutuks:

«Mida ta laupäeval merelt otsib?» ütles ta Buturlinile poolsosinal. «Vanamehel on sõit sees, see ei tähenda head, jumala eest ...»

Lipulaev pööras «Generalissimuse» kursilt poole miili kaugusel kõrvale; tema fokkmastis lipendas triibuline lipp.

«Teie kõrgeausus, admiral on tõstnud lipusignaalid «tema» — «mulle järgneda»!» põristas ülalt signaalikonduktori hääl.

«Vasakule poordi,» ütles komandör, ilma et oleks imestanud.

Tõugates pahiseva ahtriga poordi valguvat vett, pööras laev kergesti tagasikursile ja sõitis admiralilaeva kiilvette, olles sõnatul käsul viimasega seotud. Helsingi ja kõik, mis seal leitnant Grewet ootas, jäi ahtri taha. Grewe tuli sillalt alla ja lõi tee peal jüüdile minnes mütsi katte käeservaga tagant kummi, muutes peakatte teatud tüüpi kokamütsiks. Ohvitserid jüüdil puhkesid naerma. Niisugune mütsile antud vorm tähendas: «ei ole ülemustega rahul».

«Härrased, Grevotška määratseb,» ütles Vetkin paberossi toobrisse visates (ohvitseridel lubati jüüdil suitsetada).

«Vana tola,» kaebas Grewe siira meelepahaga. «Kuhu kurat ta veab? Tallinna?»

«Ülemuste teed on äraseletamatud, Grevotška,» lausus Vetkin lepitavalt. «Õppige ennast valitsema — teie trehva-

mine ei toimu! Lähme parem konjakit jooma, ma võitsin pappi, tema väitis, et admiral jätab meid rahule.»

«Lähme,» ütles Grewe alistunult, «siia sajab sütt.»

Tekk ragises sõest, mis suitsuga koos korstnaist välja paiskus. Katlaruumis ulus ventilaator ja kindlate ajavahemike järel helises kell. Siis tõmbasid kütjad kollete uksed pärani ja kuumus valgus tekile palava, higile ajava lainena. Jezofatov, pööranud koldele külje ja kaitstes nägu harjumusliku peapöördega, kühveldas järjekordseid labidatäisi sütt miilava kütte pudedale lademele. Kolle löödi kinni ja Jezofatov ajas end sirgu.

«Mis kell on ka, Vailis?» küsis ta, pühkides käeseljaga ettevaatlikult põske, mille ta hommikul lõhki oli kukkunud.

«Vist kümne ringis.»

«Tead sa, millal me ankru heidame?»

Vailis vaikis hetke, ajas silma läinud söetera musta sõrmega osavasti välja ning ütles: «Mul oli rumal sõtse. Ta süri uudishimu kätte. Püüdis muudkui teada saada, mis kuupäeval Kristus teist korda maa peale tuleb ...»

«Mida sa jahvatad?»

«Kust mina tean, puupea? Helista härra vanemmehhaanikule!»

«Kuhu me siis õige liigume? Juba tagasi?»

Vailis ei vaevunud vastama ja silmitses veemõõteklaasi. Katlaruum suunda ei arvesta. Seal arvestatakse ainult kühveldatavaid labidatäisi ja aega, mida mõõdab kütte-kolde regulaator. Laev võib ankrusse heita, võib minna Ameerikasse, võib põhja minna — katlaruum saab sellest teada viimasena. Rumalad küsimused! ...

Kell kaksteist öösel vahetati neljanda jao kütjad välja. Väsinud ja tigedad, ronisid nad meeskonnatekile; öölampide rohekas valguses rippusid koid juba reas ja õhkki oli õine: palav, haisev, paks.

Vailis pesi enese saunas puhtaks ja läks üles piipu tegema. Laev seisis ankrus, vaikiv, määratu, liikumatu. Kaldaid polnud maiöö sombuses pimedikus näha. Vesi valendas. Sellelt vilkus rütmiliselt vastu paagi roheline tuli, paremal kiirgas punakas majakalatern, vasakul võis aimata samasugust laevamürakat ning kõrgel laotuses põles admiralilaeva tuli. Koha nimetus ei olnud teada. Ükspuha kõik! Sellest, mis koha peal laev seisab, ei muutu midagi.

Kuskilt kostev ventilaatorite undamine ja merre langeva

vee sorin sulasid öiseks viisiks, kaldalt puhus põhjamaise kevade kerget kurba aroomi.

«Ei ole vist und?» ütles keegi kõrval. Vailis pööras end ümber, ja vaadanud teraselt, tundis ära Tjulmankovi, neljanda roodu komendori. Neid sidusid pooleldi sõbramehelikud suhted, mis olid siinsamas baki peal sõlmitud: ükskord tekkis Tjulmankovil Vailise vastu huvi, kui ta oli teda bakil märganud raamatuga. Raamat oli võetud laeva kogust ning kandis pealkirja: «Kangelaste pajatused Sevastoopoli kaitsmisest» ja Tjulmankov oli naernud, et Vailis loeb rämpsu; on muudkui lubanud anda mingi raamatu tänapäeva kohta, aga jutust pole teine kaugemale jõudnud.

«Ma kuulsin, sa olid täna Rästiku tummaks rabanud?» lausus ta küsivalt, küünitades tuld võtma. «Vahva vunts, paras talle! Kahju, et sa tal kaela kahekorra ei väänanud!»

Vailis kehitas õlgu.

«Ma pole veel peast põrunud, tean, mis selle eest tehakse. Ei oleks vaeva tasunud!»

«Kahju, et sa meile sõna ei saatnud,» ütles Tjulmankov aegamisi. «Kui midagi lahti oleks läinud, oleksid madrused üles appi tormanud ... Olekski Rästik parda taga ujunud! Kuidas sa küll omad pretensiooni esitamiseks üles said kihutada? Kütjad teil ei tunne ju asja.»

Vailis kustutas piibu.

«Ei tea, mis sa õige minust tahad! Mina neid ei õhutanud, nad hakkasid ise. Peab magama minema!»

«Oota'nd, mees! Mida sa kardad? Asi on tõsine. Sind antakse ju kohtu alla ... Peab üht-teist arutama.»

«Arutada pole midagi, Tjulmankov,» ütles Vailis tõrksalt, «las mõistavad kohut, minu juures pole neil millestki kinni hakata. Kohus seab õiguse jalule.»

«Hunt mõistis kitse üle kohut, aga pärast pani nahka!» muigas Tjulmankov. «Loll oled, Vailis, oma mõistuse järgi tuleb elada!»

«Võõrast ma ei pruugigi,» ütles Vailis tõustes.

«Kannata ometi, imeloom! Istu! Kuula!»

Vailis võttis vastumeelselt istet. Tjulmankov esitas oma mõtte vaikselt ja kogu aeg ringi vahtides. On vaja, et Vailis ja kõik kütjad jutustaksid madrustele igal pool, et Rästik pidi tema õiglase arutamise asemel äärepealt läbi peksma. On vaja, et võimalikult rohkem madruseid aru saaksid, et kohus hävitab inimesed, kes õigust tahavad.

Tuleb paluda, et kõik kaitsma hakkaksid ja kütjaid omavoli kätte ei annaks. Selleks peab Vailis enne kohut ülemisele tekile jooksma ja karjuma: «Poisid, päästke!» Siis tõusevad üles Tjulmankovile teada olevad madrused, tõmbavad ülejäänud kaasa, löövad üheskoos ohvitserid maha ning tõmbavad üles punase lipu. Teistel laevadel juba oodatakse seda ja selle signaali peale ...

Vailis tõusis lõpuni kuulamata.

«Üks vasikas võttis nõuks hundi nahka panna,» ütles ta tigedalt. «Ta kihutas terve karja üles. Kõik olid väga vaprad nagu sina ja karjusid, et neid on palju. Hunt sai sel päeval mõnusa kõhutäie. Hüvasti. Ära sega mind niisugusesse muinasjuttu. Minu kruvid pole veel kunagi logisenud. Meie koos sinuga sunnitööle ei tule. Niisugused nagu sina viisidki madrused tunamullu võlla. Otsi endale ogaramaid.»

Tjulmankov jäi paberossi pahvides istuma. Siis virutas ta selle vihaselt tünni; tulekaar särahtas ja pabeross kustus sisinal.

«Ahh, missugused tossud mehed!» ütles ta valjusti ja läks ahtrisse neljandasse roodu. Ohvitseride ühiskajuti lahtisest luugist ahtritekil kostis mahedaid klaverihelisid. Tjulmankov kummardus luugi kohale. Ereroosa valgus, mis kõljelt langes, tõstis esile tumeda vaiba kohevat faktuuri, ja vaibaga andsid tugeva kontrasti neli paari valgetes pükstes jalgu, mis olid tugitoolidest välja sirutatud. Istujate kehi polnud näha, kuid neljad jalad, mis moodustasid valge helendava risti, olid taltunult rahulolevad. Tjulmankovi pilk pöörles kaheksa seemisnahkse kinga talla vahel pommina, mis lõhkema kipub; ta ajas pea sügavamini luuki ja püksid liibusid ümber tuharate. Just selle pükstest pingutatud tagumendi vastu käiski keti tuline laks.

«Vahid sisse? Kuhu sa vahid? See on sulle tiaater või?» ütles vahtkonna allohvitser vaikselt, et luuki ei kostaks.

Ta seiras Tjulmankovi, kuni too oli trepini jooksnud, pistis siis pootsmanivile tasku ja, toetunud vastu luuki, jäi muusika taktis pead kiigutama ning vileketiga rinna peal mängima. Selle teise pootsmanivile oli ta koos vahtkonnaga üle võtnud ja seda pruugiti üksnes vile andmiseks.

Öö muutus klaarimaks, jahenes ning ajuti õhkas kerget tuult. Mere imeilus helendav pind puhkas ja puhus põhjamaise kevade kerget kurba aroomi. «Generalissimus» magas ning kuulas leitnant Grewe hilist muusikat nukrutsedes,

nördimust tundes, ehmudes allohvitseride vaiksetest sammudest, kogudes jõudu uueks nädalapäevaks.

Oli saabumas seitsmes päev — pühapäev, mis pühendati puhkusele, lõbudele ja suhtlemisele jumalaga.

6. PEATÜKK

Äratus oli pool tundi hiljem, kell kuus. Laeva kasteti jälle veega, hõõruti seebi ning liivaga, nühiti vaske, madrustel lasti mustad püksid jalga ja madrusepluusid selga panna. Lipp heisati tseremooniaga, admiralilaeval mängis orkester. Sini-valge-mustad madrused olid tekile seisma valatud ühtlase ja liikumatu rindena nagu reelingu titsid meeste selja taga. Karjuti klähvivaid tervitusi ja seirati punaseid rippuvaid komandörivuntse. Komandöri kannul astus Šijanov; kaheksanda roodu kohal hakkas ta närvitsema. Kuid kütjad vastasid valjusti, lõbusalt, raiudes nagu kõik. Kell kaheksa viisteist sõitis komandör admiraliga kohtuma.

Pootsman Netoportšukile meeldisid pühapäevased päevad: laev läikis kui klaas ja kõiges oli tunda isesugust pidulikku ülevust, eriti siis, kui päike paistis eredalt ja rõõmsalt nagu täna. Pärast lipuheiskamist läks ta alla kajutisse.

Õieti öelda see oli tavaline rauast kapp, neli sammu pikk, kolm lai, illuminaatorit ei olnud, elektrivalgustus, õhku ei olnud samuti, kunstlik ventilatsioon; parem sein seisis längus — kajut oli ehitatud trepi alla, mis katlaruumi viis.

Selles inimese jaoks mõeldud raudkapis oli kapp asjade jaoks, samuti rauast, ja Netoportšuk hoidis seal vana madrusekombe kohaselt oma puukirstu. Ta tõmbas selle kapist välja, võttis ninarätiku — täna on püha.

Kirstukesel on viieteistkümnes aasta käes, see sai tehtud siis, kui Netoportšuk vastvõetud madrusena esimest kurba talve laeval teenis. Kaane välisküljele on liimitud purjeniidist kavalasti punutud võrk: keskel on nelinurkset tähte meenutav toppsõlm, sellest aga hargnevad kiired, mille mustriks on kalurisõlmede paarismügerikud, kiirtest jookseb läbi veevliinipõiming. Võrku raamivad mustrilised matiribad. Ilus ja ühtaegu hoolikas töö. Kuid esimeste teenistusaastate õhtud on kõledad ning venivad ja sõlmede rangesse sümmeetriasse, ühtlasesse põimingusse on jäädavalt maetud noormadruse, siis marsimadruse, allohvitseri ja siis noorempootsmani ja pootsmani Pahhom Netoportšuki kogu haledus enda vastu; kogu see noore poisi hinge närinud igatsus rohelise külakolka järele on jäädavalt võrku sõlmitud. Küla on kaugel ja seal ei ole kedagi. Oli karjapoiss — vaeslaps Paška, ja ei ole enam . . .

Kaane sisemisele küljele on tihedasti üksteise kõrvale pilte kleebitud, äär äärega kokku ja nii on tekkinud üks suur pilt. Netoportšuk on kaane juba ammu täis kleepinud, juurde kleepida pole kuhugi. Pildid on merised, ehtsad, pootsmani sõda on kaane küljes kinni. Vasakul nurgas on Port Arturi patarei «Tiigrisaba», mis tulistab ebausutavalt lähedal asuvaid Jaapani torpeedopaate. Kõrval postkaardil on «Stereguštši» hukkumine: madrus avab vasaku käega kingstoni, paremaga lööb aga risti ette — madrus on kangelane ja nimi on all. Järgneb tsaari portree, esimese järgu kapteni mundris. Selle kõrval ookeanipõhjas istub tuuker, skafander peas, ümberringi ujuvad kalad, aga tuukri põlvedel on alasti näkineid, saba taga. Järgneb sild kahe torni vahel, suur sild üle Thamesi jõe — mälestus Londonist. Käidi välismaal ja Netoportšuk viidi kasvu pärast koos rühma madrustega Portsmouthist Londonisse mingi kuninga pulma. Silla kõrvale on kleebitud eit, missugune eit — kes seda teab? Pildi kinkis parun Fittinghof, kui Netoportšuk tema tentsik oli — alasti eit ja ilus, lill hammaste vahel.

Allpool on tõeline värviline maal: madrus istub lapsehoidjaga puiesteel, lapsehoidja on lopsakas, nõrkemas, laps on vankriga eemale veerenud, karjub kõigest kõrist. Aga madrus on käe ümber hoidja piha pannud, huuled tema suule surunud; madruse vuntsid on mustad, pluus triigitud, mütsiga võib leiba lõigata — nii teravad on selle ääred. Teise käe on mees puusa löönud, ise suudleb, aga silm kõõritab vasakule: sealt tuleb sõdur — k ö n n. Sõdur on vilets, arglik, ilmetu — jalaväest. Ja allkiri: «Madrused on alati kõigist üle». Netoportšuk on ise naiste suhtes arg, jumal on teda lõusta ja iseloomu poolest narrinud: nina nagu kartul, nägu armiline, vuntsid punased, kõrvetada saanud, iseloom on aga häbelik — lapsehoidjast tuleb suu puhtaks pühkida! Kuid pilt meeldib talle — meremehed on alati kõigist üle, kui mitte tema, siis too, mustade vuntsidega — ikkagi madrus . . .

Kaanele on kleebitud ka ristleja «Oleg», seda on pildistatud lainele tõusnuna, hiiglasuur laine on matnud poole

ristlejast; ahhetama paneb, ent pildistatud on illuminaatorist veepiiril, kavalasti võetud: pilt näitab, nagu olekski laine niisugune ja ristleja vapper. Noh, muidugi on ka «Generalissimus» üles pandud — kahes vaates: parda ja vööri poolt võetuna. Teisel ületeenitud aastal laskis Netoportšuk ka iseennast pildistada, oli paelad saanud. Istub toolil, sõrmed põlvedel harali, silmad pungis, rind kummis, aga lõusta tahaks varahoidja juures ümber vahetada — lõust on armetu, oma lõusta Netoportšuk ei salli, kleepis sellepärast, et saata polnud kellelegi ja koht oli valmis.

Kirstus on kõik korralikult oma kohale pandud: vasakul on lahter, lahtris aga niidid, nõelad, nööbid; madrusel pole kedagi, kes nõeluks või paikaks, oma riiete eest hoolitseb madrus ise. Seal on närusse mässitud totsik puhastusvahendiga ja nööbilaud, sihuke auguga lauatükk nööpide nühkimiseks. Kõrval seisab sulepea, mis on sulgepidi jõhvist punutud võrusse pistetud. Kirjutada tuleb tihti, mitte kirju — neid pole kellelegi kirjutada —, vaid sedeleid sooda, seebi, trosside saamiseks varahoidjatelt. Netoportšuk kirjutab aeglaselt, haarates kõigi viie sõrmega sulepea ümbert kinni nagu vaiast, ja käekiri tuleb konarlik välja. Näe, eile leitnant Vetkin naersid, kui ta juurdluse protokollile alla kirjutas: «Keel,» räägivad, «peida suhu, õige mul vuntsidega titt.» Härrased kirjutavad muidugi kiiresti, tähed tulevad leitnandil ilusad. Vaid üks kord oli ta neid kraapinud, seda siis, kui Netoportšuk ei suutnud kuidagi meelde tuletada, kas Vailis karjus pärast lipuheiskamist «ärge minge laiali, esitame pretensiooni». Netoportšuk seletas aupaklikult, et tema läks kohe kütjate juurest ahtrisse ja midagi niisugust ei kuulnud. Leitnant said vihaseks ja Netoportšukil läks peas kõik sassi: kui ohvitser karjub, siis kaotad igasuguse arusaamise ja ütled «just nii, teie kõrgeausus». Seepeale läks kõik hästi kuni lõpuni ja leitnant Vetkin lugesid valjusti ette, mida ta tunnistanud oli. Netoportšuk kuulas imestades. Selgus, et ta on nii ladusasti rääkinud, kuid ühe koha palus ta uuesti üle lugeda:

«... Kui täitesignaal oli mänginud, tahtsid kütjad laiali minna, kuid Vailis astus ette ja karjus: «Ärge minge laiali, vennad, esitame pretensiooni, ei lase end mõnitada, meeskond toetab meid».»

«Sugugi mitte, teie kõrgeausus, säherdust ma ei kuulnud,» ütles Netoportšuk, võtnud südame rindu, «nii et ma ütlin teie kõrgeaususele, et nii kui, tähendab, lipuheiskamine ära oli, läksin mina kohe jüüdile. Seal oli ju koristamine pooleli, teie kõrgeausus!»

Just siis hakkasidki leitnant maha kraapima ja sõimama. Kuid Netoportšukki eksiteele ei vii, tema teadis kindlalt, et ohvitserile näkku valetada ei tohi, seda õpetati juba esimesel teenistusaastal: «Ülemusele räägi alati tõtt.» Seda on ta vandega kah veel tõotanud. Need sõnad saigi maha tõmmatud, kuigi teda vanaks tolvaniks sõimati.

Kogu see uurimislugu viis Netoportšuki tasakaalust välja. Tuli välja, et kui ta oleks lasknud kütjatel luugini joosta, siis poleks mingisugust möllu olnudki. Aga teisest küljest ei võinud ta kuidagi nõus olla sellega, et siis niisugusel juhul oleks õigus temale jäänud. Lipuheiskamine on püha, vähimatki liigutust ei tohi olla, aga nemad karjaga ... Korralagedus!

Ometigi näris miski sees, igasugused mõtted turgatasid pähe ega lasknud eile harjumuse kiuste isegi magama jääda, kuni Netoportšuk taipas, milles siin asi seisab. Asi seisis määrustiku rikkumises. Määrustikku rikkusid aga madrused sellega, et keeldusid viirus olles laiali minemast ja see ei puudutanud enam üldse Netoportšukki. Määrustik pole naljaasi! Selleks ta määrustik ongi, et seda täidetaks. Mis teenistusest välja tuleb, kui igaüks hakkab tegema seda, mis talle meeldib? Kogu laev variseb silme all kokku ...

Uks avati koputamata ja tervet uksevahet täitis valge mundrikuub. Netoportšuk kargas harjumuslikult püsti, ent naeratas siis aupaklikult. Tulija polnud ohvitser, vaid kattakonduktor Ovsejets, Ossip Ossipovitš.

«Tere, Pahhom Jegorõtš,» ütles Ovsejets lihavat käemõrakat ulatades. «Vanemohvitser saatis mu teie juurde. On vaja teie abi.»

Ta rääkis läbi nina tugevasti nohisedes. Ohvitseri vormikuub pagunitega, mida ohvitserid ei kandnud, kotitas tal seljas, aga ohvitserimütsi all (mille kokardit ohvitserid samuti ei kandnud) läikis vahvate vuntsidega rammus ja julm nägu. Niisugused olidki konduktorid, laeva keskseisus — ei ohvitserid ega madrused.

Ovsejetsit tundis Netoportšuk põgusalt. Konduktorid hoidusid meeskonnast eemale, osutades heatahtlikkust vaid eriti lugupeetud allohvitseride vastu, niisuguste vastu, kes ise teenisid sellele kohale sihtides. Ovsejets oli ikkagi võõra eriala mees, pootsmani auastet ei sobinud tema ees alandada.

«Nõuate jälle voolikuid, Ossip Ossipovitš?» küsis Netoportšuk soliidselt, kuid ometigi seisma jäädes.

«Anna kuuekordset liini, sülda kakskümmend.»

Netoportšuk muutus tähelepanelikuks.

«Mis otstarbeks?»

«On vaja ja kõik,» ütles Ovsejets põiklevalt ja nohises vuntsidesse. «Niisugune on käsk.»

Netoportšuk jäi mõttesse. Katlaruumi trosse ja trossiotsi anda on niisama hea kui neid koldesse visata. Aga kuuekordset liini läheb tarvis puhastel töödel, paatides, falreppidel...

«Ajate vahest tõrvatud liiniga läbi, Ossip Ossipovitš. Niikuinii lagastate ära...»

Ovsejets hakkas kiiremini nohisema ning ta käsi kiskus iseenesest rusikasse. Oma katla-allohvitseridega rääkis ta teist keelt, kuid pootsmaniga tuli appi võtta diplomaatia, selles ei olnud aga Ovsejets kodus.

«Sina, Netoportšuk, ära jonni. On kästud — siis anna. Või mine vanemohvitseri juurde, küll ta sind silitab. Asi on kiireloomuline.»

Vanemohvitseri nimi mõjus.

«Saatke siis keski trossiruumi, anname välja,» ütles Netoportšuk vastu tahtmist.

«Ise võtan, lähme koos,» pomises Ovsejets ja nad väljusid kajutist.

Kirikutekki seati juba ümber jumalakojaks. Masina-allohvitser Kuznetsov kärkis ennast valitsedes madrustega, kes ettevaatlikult pühapildiseina paika panid. Sein, mis kaeti ikoonidega, koosnes krampide, hingede ja poltide abil liidetavatest kilpidest. See oli praktiline, kiiresti kokkupandav ega võtnud palju ruumi. Läinud teki nurka, ajas torpeedoasjanduse allohvitser Pilebeda viirukipanni hõõgvele, keerutades seda õhus nagu viskeliini.

Viirukipann tekitas Netoportšukis äkitselt ootamatu assotsiatsiooni: eile toodi trossiruumi tagasi vana viskeliin, millega võis Ovsejetsi nõutud uut liini vabalt asendada. Netoportšuk kahmas mööduva madruse käest kinni.

«Kuhu lähed?»

«Jällegi, oma asjale, härra pootsman!»

«Mis oma asi see on?»

«Klosetti, härra pootsman, et hommikupalvuseks ära õiendada...»

«Kannatad. Lippa vööri laoruumi, las marsimadrus

Tjunin jookseb trossikeldrisse. Ütle, et pootsman käskis.»

Kostrjuškin pistis täie auruga minema, et jõuda nii laoruumi kui ka klosetti. Ta jooksis läbi puhaste meeskonnaruumide nagu jalad võtsid ja komistas üle kõrge ukseläve karates, tõmbas end tasakaalu säilitada püüdes kössi ja lendas peadpidi täie hooga millessegi pehmesse ja mahukasse. Ülalt kostis bassihäälne ohe.

Kostrjuškin jahmus: papp.

Isa Feoktist oli lihav, pikatoimeline ja kättemaksuhimuline. Ta vaatas madrust vihaselt, suu valu pärast ammuli. Ütleb rooduülemale ära — saad pärast püssi all seista. Kostrjuškin oli julge ja leidlik madrus ning kogus end kiiresti. Ta pani peopesad kokku ja, jäänud tahtmatult kummargile, ütles enne, kui isa Feoktist sõnagi suust oli saanud:

«Onnistage, isake!»

Isake tegi tema kohal kiiresti väikese harjumuspärase ristimärgi, aga huultelt libisesid sõnad, mis löögist kõhtu tahtmatult välja lendasid:

«Oh sa kuradi põrguline, põrguline kurat, jumal õnnistab, isa, poja ja püha vaimu nimel...»

Siis tõmbas ta vasaku käe Kostrjuškini huulte juurest ära, silitas sellega kõhtu ja küsis umbusklikult:

«Mis häda pärast sa äkki õnnistust tahad? Mis su perekonnanimi on?»

«Jumalasulane Nikifor. Palvetage, isake, täna on minu sünnipäev.»

Vastus oli diplomaatiline ja pani kõik kohe paika: papp on pihiisa, madrus — pihilaps, mis siin nimega asja?

Isa Feoktist vaatas Kostrjuškinit uurivalt: itsitab madrus või ei? Kuid Kostrjuškini hääl oli lembe, nägu vaga, vaid silmis oli varjul võidukindel ja taibukas madrusekavalus, mille on sünnitanud puiklemiste ja enesekaitse kaheaastane kool. Isa Feoktist vangutas pead ja lausus madrusele mõned manitsussõnad, püüdes arvestada kuulaja arusaamisvõimet ning sõnade kasutoovat, kõlbelist mõju, nagu seda nõuab mereväemäärustik viieteistkümnenda peatüki kolmandas jaos:

«Lollpea, issand, anna andeks, jooksed nagu arust ogar. Sa lõid mul maksa paigast ära.»

«Andke andeks Kristuse nimel, isake, ma komistasin!»

«Komistasid! Aga sina ära komista. Noh, mine, jumal andestab.»

Kostrjuškin läks preestrist alandlikult mööda ja punus jälle edasi. Jumal andestab küll, aga kui isake oleks ära kaevanud, kas siis roodukomandör ka andestanuks — mine võta kinni! Kes seal süüdi oli, et papp juhtus väljuma pardakajutist, kus — jällegi määrustiku nõudel — oli talle antud eluase meeskonnaruumi naabrusse selleks, et ta madrustele kättesaadav oleks?

Pàpp vaatas talle järele ja, löönud preestrikuue hõlmad lahti, astus üle kirikuteki komingsi. Ja otsemaid tervitas teda Pilebeda jäme hääl parima muusikaga:

«Valvel!»

Isa Feoktist sai hea tuju tagasi. Käsklust «valvel» ei olnud tema ilmumisel ette nähtud, ent see oli meelitav ja hellitas kõrva.

«Vabalt, vennased,» ütles ta mahlakal bassihäälel käega heites ja läks altari juurde. Klaasikell lõi üheksa.

Tekil oli umbne. Sajad inimesed, kes olid tuubitud higiste kehade tihedasse massi, ei kuulnud preestri sõnu, mis lämbusid madala ruumi umbses õhus.

Vanemohvitser, kes seisis ohvitserideviiru ees, vaatas kella ja, astunud sammu ette, pöördus vaikselt komandöri poole. Punased vuntsid kummardusid samuti kella kohale ja komandöri siilipea tegi jaatava noogutuse. Šijanov lõi kähku risti ette, läks altari eest mööda ja astus ettevaatlikult trepist üles kontsadega klobistamata.

Katlakonduktor Ovsejets, näinud teki teises otsas vanemohvitseri jalgu, mis välkusid altari kohal, tõmbas sedamaid eesseisvat madrust õlast.

«Anna, näe, sinna edasi, kuuled?» ütles ta sosinal. «Kütja Jezofatov kaheksateistkümnendasse meeskonnaruumi, ja jooksuga!»

Jezofatov pöördus ja vaatas selja taha; Ovsejets andis peaga väljapääsu suunas märku ja Jezofatov puges tusaselt ridade vahelt läbi ning lahkus kirikutekilt. Ta astus ohates läbi inimtühjade meeskonnaruumide ja kirus kõiki pühakuid: kindlasti hakkavad jälle uurima; küll jaunavad, muudkui jooksutavad ja jooksutavad...

Kaheksateistkümnes meeskonnaruum oli päris ahtris, ohvitseride kajutite all. Selle luuk paiknes ühiskajuti koridori ja ohvitseride sektori koridori lõikumiskohal. Jezofatov tõmbas end kühmu, jooksis madrusele sisseharjunud väleda mürinaga trepist alla ja — tema süda kiskus kokku.

Laua taga istus mitšman Gudkov valveteenistuse vor-

mis — särbi ja revolvrikabuuriga. Kaks valgetesse vormikuubedesse rõivastatud konduktorit, samuti revolvrikabuurid vööl, seisid tema selja taga. Jezofatov vaatas tagasi trepi poole: trepi juurde olid tardunud kuus allohvitseri vintpüssidega.

«Tule siia,» ütles mitšman Gudkov närviliselt. «Perekonnanimi? Raha kaasas on? Pane siia!... Istu!... Oota siin!...»

Samamoodi iga astet kannaga rapsides, nagu see laevastikus kombeks oli, kihutas hetke pärast alla meeskonnaruumi Afonin ja kahvatas; seejärel Wenglowski, Matjušin, Vailis — kõik nad sadasid ruumi nagu kalad püünisesse, sadasid sisse ja tardusid rusutult liikumatuks. Rääkida ei lubatud, meeskonnaruumis valitses närviline vaikus, mida rikkusid vaid mitšman Gudkovi katkendlikud hüüatused pärast iga jalgademürinat trepil:

«Perekonnanimi? Raha on?...»

Astunud inimtühjale tekile, võttis teise järgu kapten Šijanov vahtkonna isiklikult üle, nagu seda tehakse lahingu ajal või kiireloomuliste ühistööde korral. Ta saatis vahtkonnamadrused bakile ja paigutas allohvitserid luukide kõrvale. Nad jäid väljapääsude ette tikksirgelt seisma, olles valmis iga uudishimulikku madrusepead sisetekile hirmutama.

Admiralilaevalt suundusid «Generalissimuse» vasaku trepi juurde kaks kaatrit, barkassid tõu otsas. Tühjad barkassid, mille ninad olid püsti nagu sõitva vankri taha seotud hobuste koonud, laksusid oma kaarjate parrastega vastu vett; piitadel istusid sõnatult madrused, vintpüssid põlvede vahel; püssitäägid helkisid tõu tõmmetest kõikudes. Mootorid tagasikäigul podisemas, kopsatasid kaatrid kergelt vastu laevakeret, lasksid barkassidel treppi ujuda ning jäid oma lainel õõtsuma.

Kaks leitnanti ja kaks mitšmanit, saablid ja revolvrid vööl nagu paraadil või valves, tulid tekile, vahetasid Šijanoviga mõned sõnad, andsid au ning lasksid oma madrustel barkassidelt väljuda. Mehi ülemisele tekile viimata saatis konvoi nad alumise ukse kaudu otse ohvitseride ruumi ja pani spaleeris koridori seisma kuni kaheksateistkümnenda meeskonnaruumini välja. Kõike seda tehti tasa, käratult — võib-olla sellepärast, et palvelipp, mis mastis lehvis, keelas määrustikule vastavalt ülemisel tekil valjuhäälseid käsklusi anda ja käratseda austusest jumalateenistuse vastu, mis all käimas oli.

Niisama käratult ja kiiresti laskusid kolmkümmend kaks kütjat võõra laeva madruste viirust möödudes üksteise järel paatidesse. Nende selja taga koomale tõmbuv tääkidest kett hakkas jälle barkassidel helkima. Surunud Šijanovi kätt, jooksid leitnandid trepist alla ja barkassivanemad kamandasid: «Püsti!» Barkassid õõtsatasid, kaatrid tegid järjekorras sujuva kaare ja suundusid admiralilaeva poole, korstnad ja täägid häilimas.

Šijanov võttis taskuräti välja ja pühkis neljaks kokkupandud räti nurgaga vormikuue kraevahet. Allohvitserid lahkusid luukide juurest. Ovsejets keerutas käes tükkideks lõigatud viskeliini ja andis selle ühele kuuest allohvitserist.

«Võta, viska prügikotti. Polnud tarvis. Vagased olid.»

Nad vaatasid teineteisele otsa ja puhkesid naerma.

Komandöri punased vuntsid võpatasid ja ta raske pilk peatus küsivalt Šijanovil, kui too ettevaatlikult trepist alla tuli ja altari kõrvale ilmus. Šijanov kallutas rahustuseks veidi pead, tuli oma kohale, lõi risti ette ning võttis kella välja: teenistus peab käima nii, nagu on laevastikus ette nähtud, ent «Kui keerubid» — pool hommikupalvusest — oli tervelt kolm minutit hilinenud. Sõjalaeval peab kõiges oma kord olema ja issandale jumalale tehti aupaklikult, kuid jäigalt ettepanek valada oma taevast armu nendes piirides, mis selleks on ette nähtud laeva tegevuskorras. Šijanov kutsus pealiigutusega enda juurde allohvitser Pilebeda, kes altarit teenindas. Pilebeda kõndis kikivarvul, hardalt ja pidulikult. Ta kallutas oma kaalikaks raseeritud pea vanemohvitseri huulte juurde.

«Ütle Kuznetsovile, et kiiremini lauldaks. Venitab!»

Pilebeda noogutas — jumalateenistuse ajal «just nii» ei röögata — ja eemaldus endiselt kikivarvul liikudes masinaallohvitser Kuznetsovi poole. Kuznetsov, vabatahtlik dirigent, armastas koori ja inglihäälset laulu. Silmad pooleldi suletud, kuulas ta, kuidas esimene hääl mahedasti meloodiat välja laulis — Kuznetsovi hoole tõttu oli «Generalissimusel» suurepärane koor. Pilebeda astus tema juurde säärase piduliku aeglusega, millist nõuab jumalateenistuse ingellikkus, ja kähistas talle kõrva:

«Vanemohvitser käskisid mitte viuksuda... Lase täie auruga! Venitad...»

Kuznetsov ärkas muusikalisest transist, nikutas ehmunult koori poole ja ropsas kätega. Keerubid said sedavõrd ilmse kiirenduse, et ohvitseride viirus välgatasid muiged:

papp hakkab jälle eine ajal vihaselt väitma, et rutata kõlbab vaid kirpude püüdmisel. Koori tempo kihutas takka ka isa Feoktisti, kes kiirendas oma venivaid häälitsusi komandöri punaste vuntside poole kõõritades, millega ajas vanemohvitseri huuled kergele irvele.

Juri seisis ohvitseride keskel, kannatades umbse õhu ja igavuse pärast. Ta alistus kirikuskäimisele kui teatud paratamatusele, mis lapsepõlves johtus soovist ema kurvastamata jätta, korpuses aga, kus kirikusse viidi rivikorras nagu sauna või võimlema, — otsese käsu sunnil. Ta oli jumalateenistuse ammu pähe õppinud, et mis tahes hetkel teada, mitu minutit on jäänud lõpuni. Sellepärast kiitis ta Šijanovi toimekuse heaks: hommikupalvus hakkas lähenema lõpule nagu esikohale pürgiv päästepaat finišile. Kuid aimates oma selja taga madruseid, lõi ta risti ette määratud kohtadel: madruste usku ei sobi haavata — nendele pakub palvus ikkagi mingisugust rahuldust, kui vaadata kas või Netoportšukki (kelle nimi Jurile pärast aluspükste lugu väga hästi meelde jäi).

Netoportšuk kuulas hommikupalvust range tähelepanelikkusega. Tema suhted jumalaga olid mõneti tinglikud: palvetada ei olnud tal õieti millegi pärast; tüüdata jumalat pootsmani pisiasjadega oli piinlik, perekonna ja omaste eest ei olnud vaja paluda, sest neid tal ei olnud. Sellepärast oli Netoportšuk tervest jumalateenistusest kõrva taha pannud vaid kolm seika: ekteenia palve «Nendest, kes rändavad mere ja maa peal», siis «Võitmatule väepealikule» kui palve, mis puudutab lähedalt sõjaväelaste seisust, ja lõpuks otsese ning täpse juhatuse «kristlusemeelsete sõdurite kohta». Neid palveid toetas Netoportšuk omalt poolt laia ristimärgiga ja sügava ohkega, vaadates mere peal rändajate palve ajal tungivalt püha Nikolause, laevastiku kaitsja ikooni poole, aga ülejäänud kahe palve ajal — püha Aleksander Nevski poole, kes ise oli olnud sõjamees ja kes pealegi oli arvatud «Generalissimuse» kaitsjaks sellepärast, et krahv Suvorovit hüüti Aleksandr Vassiljevitšiks, mistõttu tolle sõjaväelasest pühaku ikoon rippus kõigis meeskonnaruumides.

Hommikupalvus lõppes. Suudelnud risti, lipsas komandör osava manöövriga isa Feoktisti käest märkamatult mööda (madrused pidid nägema seda vagura kristlase olematut suudlust, kuid papi käsi — kurat teab, millal ta seda pesi?) ja, teinud härrastele ohvitseridele kummarduse, lahkus oma kuninglikku üksindusse ahtris. Sellest sai vaht-

konnaülem silmapilk teada — võta kinni kuidas? — ja valge punase ristiga palvelipp hakkas aeglaselt masti mööda alla venima, mis tähendas seda, et laeval võis jälle suitsetada, valjusti kamandada, jumala ning pühade apostlite aadressil kolmekordseid öelda ja valvemeeskonda ning orkestrit välja kutsuda, et vastu võtta isikuid, kellele see on määrustikus ette nähtud.

Ohvitserid ruttasid üles, et kopsud kirikuteki sumbunud õhust puhtaks tuulutada. Vasakust pardast möödusid kaks miinilaeva siledat veepinda kitsaste pikkade keredega lahates, ning palusid hääletult signalisatsioonilippude abil luba ankrusse heita. Admiralimast vastas kollase ruudukujulise lipuga: «Jah, olen nõus, lubatud.» Andnud järsult tagasikäigu ja keerutades pinnale valget vahtu nagu tolmu, mis tuhatnelja jooksva hobuse kapjade alt peatamisel üles lendab, päästsid nad ankrutrossid üheaegselt ragisema.

«Lähme vaatame kajuteid, ühtlasi suitsetame, seal võib,» tegi leitnant vennale ettepaneku.

Nad läksid pikkamisi vööri poole. Puhtalt riietatud madrused, pühapäevase tegevusetuse tõttu kohmetult pingul ning vaiksed, andsid neile teed. Bakil mängiti lõõtspilli ja keegi tantsis, meestekari ümber. Vastavalt mereväemäärustiku 953. paragrahvile ülemusteks olevad isikud «püüavad hoida meeskonnas reibast ning lõbusat meeleolu, mistarvis laeval on lubatud mitmesugused mängud, muusika ning laulmine ja (kui võimalik) lastakse osa meeskonnast kaldale». Tolles mahajäetud lahesopis ei saanud kaldale minna; sellepärast anti otsemaid pärast hommikupalvust vile: «Meeskonnal laulda ja lõbutseda!»

Tekk oli juba kuivanud ja selle tuhmvalget tooni rõhutasid läikivad pigiribad, mis tekilaudade vahesid täitsid. Suurtükitornide ja tekiehitiste hele hallikassinine värv läikis justkui email. Päikesehelgis kiiskas seadmete ja trepikäsipuude vask, vasega olid üle löödud trepiastmed ise, vasest olid tehtud kompassivarjud, suurtükilukud, kajutiilluminaatorid ja isegi tekikattesse olid paigutatud vaskliistud, mis iga poolteise sammu järel pardast pardani jooksid. Vaske sätendas siin ja seal ning ajuti hakkas see silmale talumatult kiilama, peegeldades pimestavat päikeseringi. Pidupäeva soosiv'päike heitis «Generalissimusele» kõik oma kiired ja laeva tekk, vask, värv, madrusesärgid ning läikima raseeritud põsed häilisid ja särasid.

Lahesopi madal inimtühi rand rõhutas sealse nukrusega pühist sära reidil — veel ning laevadel. Kuid rannas ei

saa ilmaski luua niisamasugust oivalist korda ja puhtust, nagu on merel ja sõjalaevadel.

Admiralilaeva paremalt pardalt paiskus üles valge suitsupilv ja lajatas suurtükipauk. Juri pöördus ümber:

«Saluut? Mis põhjusel?»

Leitnant vaatas samuti tagasi. Suurtükipauk võis tähendada paljusid asju: saluudi algust või märguannet paadivõistluste alustamiseks või noomitust ühele laevadest — mine tea, mis pühapäevaselt igavlevale admiralile pähe võib tulla. Admiralihäält varjundas lasuga üheaegselt masti tõmmatud signaal ja leitnant vaatas masti poole. Mastipidi venis üles kirju güüs — selline, mis praegu lehvis laevade vöörivarrastes ning tähistas esiteks seda, et laevad on vähemalt teist järku, ja teiseks seda, et nad seisavad ankrus.

«Gardemariin Livitin, te ei ole tähelepanelik. Mida märgib güüs fokkmastis?»

«Sõidan laevaderivist läbi, mul on erikäsk»,» vastas Juri oma teadmistega uhkeldades.

«Lotu! Ankrus ja rivist läbi? . . .»

«Õigus! . . . Ankrus — siis on erikomisjoni kohtuistung,» parandas Juri naerma puhkedes oma vea ja imestas äkki: «Kohus pühapäeval? Mis neil seal lahti on?»

«Mitte neil, vaid meil,» seletas leitnant, lastes venna enda ees sillale viiva trepi peale. «Meie kütjate üle mõistetakse kohut eilse käitumise pärast.»

«Kui kiiresti!»

«Mida kiiremini, seda õlitatum teenistus. Minu Gudkov on ülimas vaimustuses. Šijanov valis ta välja hirmsate kurjategijate saatmiseks admiralifregatile ja tabas märki: seda tööd peab armastama nii, nagu armastab Gudkov. Ta on õhtust saadik püstoleid täis riputatud.»

«Aga on nad siis juba ära saadetud? Mina ei teadnudki . . .»

«Keegi meeskonnast ei tea, nii oligi kavatsetud,» ütles Livitin manitsevalt ja, lükanud lahti staabi navigatsioonikambri ukse, seisatas ning kergitas imestunult kulme.

Selgus, et kajutis, mis oli mõeldud staabile kursi määramiseks, kui admiral sõidus viibib, ja mis tavaliselt tühjana seisis, olid madrused. Nad kargasid mütse kohendades nahkdiivanilt püsti. Livitin tundis nende seas ära roolinoorempootsmani Kaštšenko, kaks oma roodu meest— Tjulmankovi ja Volkovoi, ülejäänud viit-kuut meest ta ei tundnud.

«Milles asi?» küsis ta kulmu kortsutades. «Mis kamp teil siin kokku on aetud?»

Kaštšenko kõhatas soliidselt rusikasse ja seletas ruttamata ning aupaklikult:

«Maalime pilti, teie kõrgeausus. Härra vanemtüürimees lubas, kui on vaba aeg. Näete, suvatsege pilk peale heita!»

Laual seisis tõesti maal, mille alla oli korralikult laotatud vana purjeriie; kõrval vedelesid pintslid ja värvid. Maalil kündis ülemäära kõrge ja suurtükkidega ähvardav «Generalissimus» sinevärvi vett, rõhudes sellest välja valgeid vorstikesi, mis vahtu kujutasid. Ahter oli kõigest visandatud, sogasel lõuendil valendasid ahtritorni piirded, mis kõnelesid piinarikkaist otsinguist.

Tõmmanud pliiatsit hoidvad sõrmed pildi juurest uhkelt eemale, vaatas Kaštšenko leitnandi poole, oodates hinnangut.

«Pilt on hea,» muigas Livitin, «kuid mis askeldamist teistel siin on? Mida Tjulmankov siin teeb?»

«Jällegi, tema annab mulle suurtükitorni maalimisel nõu, teie kõrgeausus, jändan torniga juba mitmendat pühapäeva. Aga Marsakov portreteerib seal Volkovoid, et eidele saata . . .»

«Valgus on all ebanormaalne, teie kõrgeausus,» selgitas Marsakov kunsti saladusi valdava inimese üleolekuga. «Kuidagi ei leia ehtsat tooni. Joonistad ta maha, aga pärast kipub kallale: miks ta koolnuga sarnaneb . . .»

Madrused hakkasid summutatult naerma, Livitin naeratas samuti:

«Küllap te vist suitsetate siin, kunstnikud?»

«Sugugi mitte, teie kõrgeausus, kus sellega!» vastasid nüüd julgemaks muutunud madrused kooris.

Kaštšenko astus teiste eest välja:

«Nad ei lagasta, teie kõrgeausus, meil on siin puhtus ja kord majas. Pärast kraamime väikestviisi, niisuguse kaubaga vanem-tüüriohvitser lubaski.»

«Hea küll, lähme ülespoole, Juri,» ütles leitnant väljudes. «Vaata aga vaata, tüürimees on kunsti soosima hakanud! Võtame ta eine ajal käsile.»

Tjulmankov pani ukse nende järel hoolega kinni.

«Kah nuuskur, lita! Ronib igale poole,» ütles ta tigedalt.

«Jäta, tema pole seda mesti,» vastas Kaštšenko diivanile istudes, «talutab lihtsalt venda ringi, et laevaga hoobelda.»

«Kõik nad on ühe maailma salvitud!»

«Noh, aitab sellest,» katkestas Volkovoi ega naeratanud enam, «ja tõesti siin on meid palju. Sina Sputšin, põruta õige sillale, arutame ilma sinutagi. Kui midagi peaks lahti minema, siis hüüad.»

Sputšin väljus kambrist, Kaštšenko aga tõmbas kõnetorul, mis silda kajutiga ühendas, korkvile eest ära. Madrused istusid.

«Jätka, Tjulmankov,» andis Volkovoi peaga lühidalt märku.

«Kõik on öeldud, seltsimehed,» ütles Tjulmankov, «Vailis kardab — ja asi tahe. Aga minu arvamus on muidugi niisugune: mitte maha magada, sest kõik jookseb ise kätte. Millal jälle niisugune võimalus avaneb? Nüüd tuleb juhtumi põhjal madruste hulgas agitatsioon käima panna, rahulolematuid jätkub, aga kohtupäeval alustada relvastatud ülestõusu . . .»

«Üle pakud,» ühmas Kaštšenko ebamääraselt.

Tjulmankov pöördus närviliselt tema poole:

«Kas sa tead, mis Piiteris toimub? Pole kõrvu hakanud? Kas sa tead, et revolutsioon on ukse ees? Näe, mida kogu maal tehakse, kuula . . .»

Ta pistis käe põue ja tõmbas välja kirja.

«Sain eile Eidemillerilt, mäletate komendori, kes sügisel reservi läks? Nüüd töötab püssirohutehases . . .»

«Mine akna ette, Kaštšenko,» ütles Volkovoi poolihääli vahele.

«Näete, mis tema kirjutab ja palub komiteele edasi anda: «Meil algasid rahutused, tehased hakkasid streikima. Meil streigib trotüüli- ja meie kapsliosakond. Trükitöölised streigivad kaupmees Jablonski trükikojas, peavad vastu kolmandat kuud. Kõikjal on välja kuulutatud ühepäevane streik protestiks obuhhovlaste eest, kelle üle tsaaribande tahab varsti kohut mõista. Küllap hargneb üle kogu emakese Venemaa, noh, siis tuleb ka teil, madrustel, käia viienda aasta radu. Näed, sõber Vanja, missugused lood on käes, laevadel hakake kõigest kinni, et meid toetada, ees seisavad suured asjad . . .»

Ta vaatas kirja põue peites Kaštšenkole hävitavalt otsa.

«Ja parim aeg on just nüüd, ühtlasi juhtusid ka kütjad ette . . .»

Kaštšenko vangutas pead:

«Hakkad valest otsast peale, nüüd on hilja . . . Kui me oleksime nende väljaastumisest kas või päev ette teadnud! Mässavad ülepeakaela, lurjused . . .»

«Järelikult, mingisugust tööd pole kütjate hulgas tehtud, ajame omaette läbi, konn-spireerume!» ütles Marsakov tigedalt, kuiva pintsliga portreed tonksides: kajutiaknad olid suured, peegliklaasist, näilikkust tuli säilitada.

«Loll!» lõikas Volkovoi lühidalt vahele. «Oled unustanud, kuidas sa «Tsesareevitšil» tunamullu püksi tegid? Ja muudkui valetad ka: kütjate hulgas on meil kolm viielist.[1] Näe, küsi Balalajevi käest, nemad ju teadsid?»

Kütja Balalajev tõmbas suunurgast välja pika musta vuntsi, mille mõtted sinna olid ajanud.

«Stiihiline tegu, seltsimehed,» põristas ta monotoonselt, «meie omadest on neljandas jaos ainult Wenglowski, mis ta üksinda ära teeb? Kui suudaks Vailise ümber pöörata, aga tema annab visalt järele . . .»

Tjulmankov ajas silmad kissi:

«Koorija on su Vailis . . . paelakandja!»

«Ega iga paelamees koorija pole, küsi Kaštšenko käest!»

Kaštšenko muigas, tõmbas käega üle kollase põikõlaku nagu kindral mööda tihedat epoletti.

«Siin see silmatera on! Tema varjus püsin nagu müüri taga. Et seda kätte saada, olen ohvitseride taguotsi hulgi lakkunud, kuid selle eest päästab välja . . .»

«Laat läks lahti,» ütles Volkovoi ja naer lakkas.

Volkovoi istus tõsise ja range ilmega, silmitsedes kõiki oma teraste silmadega, mis olid peidetud tihedate kulmupuhmaste alla; nähtavasti tema sõna maksis ja teda austati madruste seas. Tõstnud suure raske käe, lükkas ta mütsi laubale ning sügas kukalt.

«Ongi stiihia, Balalajev räägib õiget juttu,» ütles ta pikkamisi järele mõeldes, «aga stiihiat rakkesse ei pane . . . Seda tuleb alt juhtida ning tõkked ette seada, et stiihia sööstaks sinna, kuhu tarvis. Seltsimehed, mina arvan nii . . .»

Kõik jäid vakka.

«Esiteks, kütjad me magasime eile maha, sest sidet ei olnud ning, tähendab, kõik läks päris algusest peale käest ära. Nüüd teiseks — kohus. Tjulmankov kavatseb kohtuga madrused üles kihutada. Noh, kihutame. Noh, heidame oma ohvitserkonna üle parda. Noh, ütleme, et kõik läheb meil nagu lepse reega ja me tõmbame punase lipu üles. Ning, ütleme, et meie lipp leiab vastukaja isegi ülejäänud laevadel. Ja mis meil välja tuleb, seltsimehed?»

«Revolutsioon,» ütles Tjulmankov ette.

[1] Mõeldud on 1905. a. sündmustest osavõtnuid. *(Tõlk.)*

Volkovoi noogutas, nagu olekski ta just seda vastust oodanud ja tõstis silmad Tjulmankovi poole.

«Teie, esseeride arust tuleb revolutsioon. Aga meie arust — nuga selga.»

«Võttis vedelaks, kui püssirohu lõhna tundsid?» nähvas Tjulmankov, keda oli valusast kohast puudutatud.

Volkovoi muigas:

«Teid õpetatakse kangelasena võlla minema! Aga meid bolševikke õpetatakse võitma, mitte suremal Kuhu sa punase lipu all lähed? «Potjomkin» käis Rumeenias, kas meie lähme Rootsi?»

«Kroonlinna lähme,» vastas Tjulmankov resoluutselt.

«Aga kas Kroonlinn teab?»

«Näeb — saab teada, aga kui teada on saanud — ühineb!»

«Kes see näeb, tobu? Näevad ohvitserid patareides. Ühinemisest kuulutavad nad sulle mürskudega!»

«Saadame raadiotelegrammi,» ütles Tjulmankov alla andmata.

«Sandarmile tasku,» lisas Kaštšenko ja silmitses naeratades Volkovoid.

«Mis see siis olgu, seltsimehed?» kargas Tjulmankov püsti. «Reedame revolutsiooni? Ootame, millal onu seda tegema hakkab?»

«Istu,» tõmbas teda Volkovoi käisest, «sa pole miitingul, kisaga ei püüa . . . Seltsimehed, vaat, mis mina ütlen, aga pärast ütelge oma sõna. Parteikomitee ei tea meie kütjatest midagi. Lausa ülestõusu kohta ei ole parteikomitee veel mingeid juhtnööre andnud. See kukuks talle üleöö kaela ning ajaks kõik kaardid sassi. Meid kirutaks maapõhja, et omapead torkima hakkasime . . . Kaštšenko räägib õiget juttu: las nende üle mõistetakse kohut, nüüd ei ole siin enam midagi parata. Kohtuotsust tuleb madrustele selgitada, kohtuotsuse abil rahulolematust äratada, teistele laevadele edasi anda, teatada tehastele ja levitada linnas, missuguseid asju tsaarivalitsus teeb. Teatada Peterburi komiteesse, et valmistame ette ülestõusu, las määravad tähtaja. Nii.»

Balalajev, kes oli tähelepanelikult kuulanud, tõstis pea.

«Müüd kütjatest seltsimehi, Volkovoi! Nemad loodavad meie peale, aga sinu arust tuleb välja, et mida rohkem neile soolatakse, seda parem! Mistarvis siis partei streiki organiseerib, et aidata obuhhovlasi, kelle üle tsaarivalitsus kohut mõistab? Sinu arust on jälle nii: mida rohkem

neid sunnitööle kihutatakse, seda parem revolutsioonile? Või veel, ülejäänud muutuvad tigedamaks!»

Volkovoi vangutas pead, nagu oleks tal tegemist lapsega.

«Sina, Balalajev, haletsed seltsimehi ja vahid nina alla. Vahest on ka minul neist kahju, aga mina vaatan ümberringi ja ettepoole! Kas nad puuakse üles? Ei. Aga obuhhovlased puuakse, seda esiteks. Siis: obuhhovlased olid ühise asja eest väljas, need aga tormasid kõrvalt vahele ja killustavad meie jõude — teiseks. Ja veel: iga päev läheb inimesi asjatult sunnitööle, las vähemalt need lähevad nii, et revolutsioonile kasu oleks — kolmandaks. Niisiis meil . . .»

«Palundra!» ütles järsku kõnetoru valjusti.

Kaštšenko kahmas pliiatsi, Marsakov pintsli. Jätnud lause lõpetamata, istus Volkovoi portree kõrvale. Balalajev kõmistas valjusti ja väga loomuliku häälega naerda, näidates näpuga «Generalissimuse» viltusele korstnale maalil.

Uks avanes ja kambrisse astus kiiresti Kostrjuškin.

«Vennad,» ütles ta valulikult nägu krimpsutades ja kogeldes. «Vennad, ohvitserkond müüs nad maha! Sidjuhhin ütles mulle praegu, ta vahetati just välja, oli lipu juures tunnimeheks, et kütjad veeti hommikupalvuse ajal laevalt minema . . . Rästik ajas kogu vahtkonna alla, üksnes unterid jäeti . . . Vennad! Mõistetakse juba kohut . . . Näete, güüs on juba üleval! . . .»

Tjulmankov vandus soolaselt ja virutas rusikaga vastu lauda. «Generalissimus» koos vöödilise veega kargas õhku.

Madrused tormasid avatud uksele.

Punane lipp, mille tsaari käsi oli kahe ristiga läbi tõmmanud — Püha Anrease sinise kaldristi ning valge püstristiga — ja mille need moondasid ning tükeldasid kaheksaks seosetuks punaseks kolmnurgaks, lehvis admiralilaeva fokkmastis, kuulutades laevadele ootamatu merelemineku, laskmise ja inimtühjal reidil seismise tõelist eesmärki.

Fokkmasti tõstetuna omandas ta hirmuäratava mõtte: kuskil lipu all admiralilaeva sügavuses hakkasid nahkköidetest välja loimama mereväemääruste kogu XVI raamatu paragrahvid, mis sarnanesid libedate õgardlike ussidega. Need aheldasid kolmekümne kahe kütja mõtteid ning sõnu, need panid nahka erinevusi, mis olid sündinud aastatepikkuses teenistuses, muutes allohvitserid ning esimese ja teise järgu kütjad ühetaolisteks «karistatute liiki kuuluvateks alamväelasteks». Ussid uuristasid juuri, mis toitsid madruseid kaugete külade ja linnade mahlaga, kitkusid katki nende sidemeid kodudega ja ehitasid kohtu-

likul juurdlusel läbimälutud sõnadest tugevat türmiseina. Admiralilaeva kirikutekil oli käimas erikomisjoni kohtuistung.

Admiral, lahingulaevade brigaadi ülem, tegutses energiliselt. Otsus võeti vastu juba eile, kui «Generalissimuse» komandör, kohmetu nagu poisiklutt, punase vuntsi tõmmeldes oli ette kandnud, mis kesktekil juhtus. Admiral kuulas külma kanget teed rüüpides; praokil lauasahtlis valendas viimase salapostiga saadud suurepärast kvaliteeti paberileht. Admiral teadis komandörist märksa rohkem. Täiesti konfidentsiaalselt, ilma et sellest võinuks isegi laevakomandöre informeerida, teatati Peterburist massilistest töötõrgetest, streikidest ja rahutustest tehastes. Komandör kaitseb oma laeva, admiral — tervet brigaadi. Ja kui komandör võib seda «vastuhakuks» nimetada, siis admiral ei saa sellele anda muud nime kui «ülestõus».

Karistada tuli kiiresti, oskuslikult ja halastamatult. Väikseimagi viivituse ning vea hind võis olla määratu: Peterburis olid rahutused — merevägi peab jalamaid ilmutama, et seal ei ole üheksasaja viiendast aastast lõhnagi.

Sellepärast on hädasti tarvis, et kohus langeks agitaatoritele kaela ootamatult. On hädasti tarvis madruste tähelepanu tänasest sündmusest kõrvale juhtida laskmisega, mereleminekuga, tööga. Parem kulutada sada seitsekümmend kaks tuhat kroonu rubla mürskudele, söele ja õlile, et eraldada ohtlik laev eskaadrist ja mõista kohut inimtühjal reidil, kui et see protsess maha pidada teiste laevade silma all.

Mereretke lõpuks ehtis juurdlust allakriipsutuste, hüüumärkide ja küsimuste kriiskav muster (leitnant Vetkin oli kasutanud rohelist, mitšman Gudkov sinist, «Generalissimuse» komandör punast pliiatsit) ja dokument jõudis admirali punase tindiga tehtud lakooniliste, kuid ammendavate märgetega homse kohtu eesistuja kätte. Admiralilaeva komandör parun Hedroitz kutsus admirali poolt määratud ülejäänud kohtuliikmed õhtul enda juurde. Kohtuvaidluste komöödia tsiviilpraktikas — selle koht pole sõjalaevas; nõupidamine oli lühike ja resoluutne. Kohtuotsuse kirjutas leitnant von Weimarn siinsamas komandöri kajutis valmis. Et otsusele seaduse jõudu anda, selleks pidi vaid güüsi fokkmasti heiskama ning mõned tunnid kirikutekil maha istuma, kuulates end õigustavate meeste tarbetuid sõnu.

Güüs heisatigi kohe pärast hommikupalvust.

Laevastiku lipud on äärmiselt väljendusrikkad. Kella kümneni rippus mastis lipp «XEP», teiste sõnadega «palvelipp» — punane rist valgel põhjal; rist tuletas kõigile meelde, et laeval toimus jumalateenistus. Kaheksa minutit üheteistkümne peal asendas selle güüs. Tolle punane põhi, mille jagasid üksikosadeks kaks risti, kajastas valitsuse kogu tarka poliitikat. Religioon ja võim olid tükeldanud keisririigi rahva paljudeks kildudeks samal kombel: armee, laevastik, vabrikutöölised, talupojad, muulased, muu-usulised... Võim ja religioon käristasid keisririiki nagu güüsi kiired, käristasid nagaikade, kuulipildujavalangute ning ristimärkidega, laskmata jõududel liituda, ühineda.

Süüdistusakt algas kohtu liikmete loeteluga. Tiitlid hiilgasid nagu pagunid, auastmed — nagu konvoi täägid ja kolmkümmend kaks kütjat kuulasid vidusilmil. Kerge tuuletõmme liigutas paberit kohtu sekretäriks määratud leitnant von Weimarni käes. Näis, nagu koolduks paber häbist, katsudes maha raputada valet, mille oli lehele punupud leitnandi naiselik kribukiri:

«...ent esimese järgu kütja Matvei Jezofatov karjus jultunult teise järgu kapten Šijanovi manitsustele vastuseks: «Teid draakoneid tuleb lüüa», misjärel teise järgu allohvitser Karlis Vailis püüdis lüüa teise järgu kaptenit Šijanovit, kuid ei jõudnud oma kavatsust teostada, sest esimese järgu allohvitser Hlebnikov haaras tal käest kinni...»

Vailis litsus huuled kokku ja silmitses kõrvalt Hlebnikovi. See istus üksisilmi leitnandi suud vahtides ja iga kord, kui tema nime mainiti, heitis kiiresti pilgu eesistujale, otsekui püüaks ära arvata, kuidas too tema käitumisse suhtub.

Vailis muigas: leitnant luges lausa lora. Kohe saab kõik selgeks, kui kütjaid üle kuulama hakatakse. Šijanov, Grewe ja Hlebnikov on valetanud hirmust ja kõik kolmkümmend kaks kütjat kinnitavad seda. Kolmkümmend kaks kolme vastu — mis siin muretseda?

Jezofatov kuulas tigedalt ja tähelepanelikult. Ta nihutas piidal oma rasket keha, misjuures selg puutus vastu tunnimehe vintpüssi. Uste, luukide ja kohtualuste juures oli palju tunnimehi. Nad kuulasid süüdistusakti ehmunult ning härdunult, silmi kütjate eest kõrvale pöörates: midagi pole parata, vennad, teie asi on klaar.

Kohtu eesistuja ad miralilaeva komandör parun Hedroitz hingas pikkade vahedega ning aeglaselt. Sissehinga-

miisel õgvenes valgel vormikuuel volt, mis liigutas Vladimiri kolmanda järgu ordenit — parunil oli astma. Leitnant von Weimarni loetletud nimed elasid tema jaoks veel omaette elu ega seostunud madrustega, kellele need kuulusid. Kütjad olid sestsamast ilmetust ühetaolisest massist, keda ta on vilksamisi näinud pühapäevastel ülevaatustel, lipuheiskamistel.

Ta vaatles kaebealuseid teatud uudishimuga — need olid madrused. Noodsamad madrused, keda temal oli üle tuhande. Tavalised heasüdamlikud talumehenäod. Kes neist on Jezofatov?...

Parun Hedroitz kujutles, kuidas keegi neist teiste ähvardava möirgamise saatel tema vastu kätt tõstab, ja tundis kohe, et ta võib admirali järsud juhendid täielikult heaks kiita — nördimapanev juhtum!... Ta sirgeldas paberile kähku rea küsimusi, mis pidid mässu tervenisti päevavalgele tooma ja, oodanud akti ettelugemise lõpuni, asus ülekuulamise juurde...

Lõuna eel tõusis kerge tuul. Güüs fokkmastis hakkas lehvima. See oli igivana ja julm sinivalgete kiirte mäng punasel põhjal. Kiired peitsid end kanga voltidesse ja nende poolt killustatud väli ühines viivuks, sarnanendes tervikliku punase lipuga; ent kerge laksatus, mis kohe järgnes nõrka lasku meenutades, heitis kiired jälle võimukaiks tõketeks paigale. Helepunased killud ei suutnud kuidagi liituda. Nad erendasid päikesekiirtes nagu verised raevunud igemed, millest trellide terasvarbad hambaid välja murravad.

Güüsi alla bakile kogunesid salguti madrused, alistudes pühapäevasele vilele «Meeskonnal laulda ja lõbutseda!». Ühte sulades moodustasid siniste kraede salgad ühetoonilise massi. Ent konduktorite vormikuued, valged nagu güüsi püstkiir, käristasid selle kohe osadeks ning mass lagunes uuesti seosteta salkadeks. Tekki ja meeskonnaruume mööda liikusid tavatult tihti ohvitserid ja igaühe kannul targu kaks-kolm allohvitseri — otsekui oleks neil endil juhtumisi asja...

...Vailis vaatas Grewele kahvatades otsa. Mida ta räägib?

«Just nii. Ma kuulsin selgesti kütja Jezofatovi häält: «Teid draakoneid tuleb lüüa.» Vanemohvitseril ei jäänud muud üle kui... (leitnant Grewe tõmbas kimbatuses näpuga üle põetud vurrukeste) ...kui kiiresti kõrvale lõmbuda teda ärgitanud allohvitser Vailise eest...»

«Tänan teid,» ütles parun Hedroitz, andes kerge kummardusega märku, et rohkem küsimusi ei ole.

«Ma palun kohtul üles tähendada,» jätkas Grewe närvitsedes, «et alamväelaste erutatud olek ei lubanud mul isiklikult tarvitusele võtta resoluutseid abinõusid korralageduse likvideerimiseks. Ma eeldasin, et vanemohvitseri autoriteet murrab nende meeletuse, ja kergendades nende saatust, mina . . .»

«Kohus saab teie kavatsustest aru,» ütles parun Hedroitz. «Teise järgu kütja Jezofatov, Matvei! Mis põhjustas sinu karjatuse?»

Leitnant von Weimarn püüdis üles kirjutada konarlikke sõnu, mida ahistasid jõuetu viha kurgus, konvoi täägid ning määrustiku paragrahvid. Kuid peenike sulg, mis Grewe ja Šijanovi libedat juttu lennult võttis, ei saanud madruse sõnamürakatest jagu. Sulg takerdus lõpututesse «nii et, teie kõrgeausus» ja «nii kui nad, tähendab». Ta kergitas vasakut kulmu, võngutas kõhklevalt paberi kohal sulge ja haaras siis järsku peamise mõtte kärmesti naiseliku käekirja elegantsesse võrku:

«. . . kütja Jezofatov seletab, et tema olevat öelnud: «Pole, mille eest lüüa, draakonid» . . .»

Ta kallutas end naabri poole:

«Osavasti väänab, saatananahk!»

Parun Saltza I naeratas ebamääraselt. Tema positsioon oli võlts. Jurist ta ei ole; mereväemääruste kogu XVI raamatu paragrahvid oli ta eile kiiruga läbi lugenud. Ent nüüd on ta selle mässajate bande kaitsja. Parun Saltza näeb väga hästi, et madrus väänab, muutes oma lause ründava tähenduse kaitseliseks. Kuid kaitset võib see aidata. Ta nõuab igal juhul tunnistajate küsitlemist, et selle lause täpset redaktsiooni kindlaks teha.

Von Weimarn vaatab heasüdamlikult Hlebnikovi kiindunud silmadesse ja annab peaga märku. Hlebnikov kinnitab Weimarni koostatud süüdistusakti taibukalt ja libedasti, agaruse tõttu aga veidi üle soolates: jah, Jezofatov hüüdis: «Teid draakoneid tuleb lüüa, üle parda pilduda!»

Siis kuulati üle allohvitsere, keda Grewe oli paigutanud kütjaid valvama. Allohvitserid kargasid püsti ja vastasid määrustiku järgi.

«Kuulsid sa hüüet «Teid draakoneid tuleb lüüa»?»

«Just nii, teie kõrgeausus!»

«Ära karju niimoodi . . . Võib-olla öeldi: «Pole, mille eest lüüa, draakonid»?»

«Ei või teada, teie kõrgeausus!»

«Tähendab «Teid draakoneid tuleb lüüa» on õige?»

«Just nii, teie kõrgeausus — õige, teid draakoneid tuleb lüüa!»

Von Weimarn varjas muige käega: vastus oli truualamlik, kuid juhm. Sosinal torkas ta naabrit:

«Kukkus läbi, parun? Faktid on teie vastu. Mina ei usaldaks teie hoolde isegi abielulahutust . . .»

Laua ees seisab habemega rahulik noorempeotsman. Ta kuulab küsimusi tähelepanelikult ja räägib meeleldi.

«Kas sina nägid, kuidas Vailis vanemohvitseri ärgitas?»

«Nii et lubage ette kanda, teie kõrgeausus. Nii kui nemad, tähendab, olid kõigepealt nende vastu kätt tõstnud, nii hakkasid nad, tähendab, kõik üürgama ja kogunesid nende ümber punti, aga härra vanemohvitser jooksid, tähendab, nende juurest minema . . .»

«Pea. Kes «nemad»?»

«Jällegi, kütjad.»

«Kelle «nende» ümber?»

«Jällegi, härra vanemohvitseri ümber.»

«Tähendab, sina kinnitad, et n e m a d tõepoolest tõstsid tema vastu kätt?»

«Just nii, teie kõrgeausus, kõigepealt nad tõstsid ise kätt . . .»

Von Weimarn takerdus noisse «nemad» ja «neid» — ohvitserist rääkides on ette nähtud kasutada mitmust. Kuid pilt on absoluutselt selge. Tunnistused kinnitavad seda, mida Grewe ja Šijanov olid öelnud, kinnitavad leitnant Vetkini juurdluse kokkuvõtet, kinnitavad süüdistusakti, mille on kirjutanud von Weimarn.

Vailise küsitlemine kavatseti ette võtta pärast hommikusööki.

Süüdistatavad sõid sellesama laua ääres, mille juures nende üle kohut mõisteti; punane kalev ja sellega koos kogu kohtu hiilgus oli laualt ära koristatud. «Generalissimuse» ohvitserid paluti ühiskajutisse. Grewe tiriti klaveri taha ja ta hakkas mängima enesekindlalt ning lõbuga. Lauas meenutati mitut mässujuhtu, mis ei olnud lõppenud nii õnnelikult, ja naerdi vastuse «Just nii, teie kõrgeausus, teid draakoneid tuleb lüüa» rabava juhmuse üle.

Eine ajal komandörisalongis huvitus admiral kohtuliku juurdluse tulemustest.

«Loodan, et te kohtuotsust tehes ei hakka sentimentaalit-

sema, parun,» ütles ta, vajutades portsigarikaane klõpsti kinni. «Mul on täielik alus soovitada teile järske ning resoluutseid tegusid. Millal te lõpetate?»

«Eeldan, et lõunaks, teie ekstsellents,» vastas parun Hedroitz taldrikule salatit tõstes.

«Suurepärane... Mitšman Šahhovskoi, signaali võib üles tõsta pärast einet!»

Lipuohvitser tegi kummarduse. Pärast einet lendasid fokkmasti miinilaevade kutsesignaalid ja kolmelipuline signaal «XEP—1—0», millest allapoole tõusis lipp numbriga kuus. Miinilaevad hakkasid suitsu välja ajama, valmistudes mereleminekuks, mis pidi aset leidma kell kuus õhtul. Kaks tillukest mootorpaati eemaldusid neist admiralilaeva suunas: komandörid tulid admirali juurde instruktsioone saama...

Vailist hakati kohe kuulama irooniliselt. Muulaslik kõnepruuk andis ta jutule otsitud ja vassitud ilme. Tema oli esimene, kes jutustas kohtule, kuidas veltveebel Serjožin oli sinistes tööriietes kütjad ülemisele tekile saatnud ja et just see viis kütjad arusaamisele, et Šijanovi korraldus — nimed üles kirjutada — on ebaõiglane ja haavav.

«Ära kaldu kõrvale,» katkestas teda parun Hedroitz pikkade vahedega kähinal hingates — astmahoog oli pärast sööki süvenenud. «Kohtul on tarvis teada, mis toimus mässu ajal, aga mitte enne seda.»

«Minu arvates kohus selleks ongi, et kuulata vastandlikke pooli,» ütles Vailis enesekindlalt. «Meie eest kannab süüd veltveebel Serjožin. Tema ütles: meie võivat rahumeeli sinistes pükstes joosta...»

Parun Hedroitz punastas ning kortsutas kulme.

«Vasta kohtu küsimustele. Miks sa vanemohvitseri vastu kätt tõstsid?»

«Kui teid hakatakse näkku lööma, siis tõstate teiegi kaitseks käe.»

«Ma ei küsi sinult, mida mina teeksin!» pahvatas parun ja tunnimehed tõmbusid pingule. «Kas sa eitad, et tõstsid rivis seistes vanemohvitseri vastu käe?»

«Ma tõstsin käe oma näo ette,» kordas Vailis kangekaelselt. «On väga ebameldiv, kui vastu vahtimist antakse, ja pealegi on see seadusega keelatud.»

«Tähendab, sinu arust tuleb välja, et vanemohvitser läks teie juurest minema asja ees, teist taga, ilma et keegi teda oleks ähvardanud. Miks ta siis sinu arust ära läks?»

Vailis kehitas õlgu.

«Küsige härra vanemohvitserilt. Mina ei tea, miks ta mädruste juurest ära jooksis. Võib-olla olid tal hädalised asjaajamised.»

Kütjad hakkasid muigama. Vailise küsitlemine katkestati ja asuti teiste kallale.

Kella neljaks päeval oli madruste keskel alanud lahknemine. Üue joone tunnistustes algatas esimese järgu kütja Filipp Drankin.

Kohtuotsus ähvardas tulla ränk, aga Drankinil oli jäänud teenida üks aasta. Tšernigovi kubermangus oli väike talu, viljapuuaed. Naine on majapidamisega toime tulnud niisama hästi kui tema, tunaeile kirjutas, et papp oli linna tööle suunatud ning maa ja hobuse odavalt maha müünud. Kohake kasvas ja vahetada seda türmi vastu tundus aruluna. Drankin, kes oli kohtunikke vaadelnud kavalate ning ahnunud silmadega, tabas lõpuks, mida ülemused temalt tahavad. Tema oli kolmekümne kahe kütja hulgas esimene, kes kinnitas, et Vailis ja Jezofatov olevat tõesti madrustele augu pähe rääkinud, et nad laiali ei läheks, ja olevat tõstnud kogu selle möllu.

Laua taga elavneti. Parun Saltza I oli lõpuks leidnud otsese objekti kaitsmiseks.

Drankini sõnad rajasid teed kolmele noorele kütjaõpilasele. Nemad olid «Generalissimusele» saabunud kuu aega tagasi ja elasid alles raske surve all, mille olid tekitanud ekipaaži allohvitseride surmahirmu peale ajavad jutud vande rikkumisest. Eesistuja osavasti seatud küsimused leidsid nende poolt täielikku kinnitust.

Teise gruppi kuuluvaiks osutusid viis meest, kes olid seisnud vasakul tiival. Kaua kestnud küsitlemised, vastandlikud tunnistused, tüütu kohtuistung — kõik see oli nad segadusse ajanud. Neile hakkas näima, et Jezofatov oli tõesti hüüdnud: «Teid draakoneid lüüa on veel vähe». Kas Vailis oli kätt tõstnud või ei, seda nad polevat näinud, kuid nõustusid, et ta v õ i s kätt tõsta. Parem tiib olevat käristuse pärast väga haavunud olnud ja just sealt olevat nendeni jõudnud teab kelle lendulastud lause, mida lipuheiskamise ajal edasi anti: «Mitte laiali minna, vennased, esitame pretensiooni, milleks ilma asjata püssi all seista.»

Kütjate jonn oli murtud. Leitnant Vetkinile antud kolmekümne kahest ühesugusest tunnistusest müüri oli tekkinud pragu. Parun Hedroitz juhtis sinna lootuse õhukese noa ja laiendas lõhet õigeksmõistmist tõotavate ettevaatlike, ker-

gete küsimustega. Müür lõi vankuma ja langes kokku, järele jäi kaheksast või üheksast kivist koosnev vare, millest üle saada ei olnud enam raske.

Lõuna paiku läks kohus nõu pidama.

Lipulaeva signalistid valitsevad semafori nagu mustkunstnikud; nad vehkisid kärmesti lipukestega, ja ületanud reidi, hangus teade plangil konarlike tähtedena:

«Andke korraldus asjade kohta välja arvatud numbrid 1224 1234 1274 1304 Šijanov»

Šijanovit asendama jäänud vanem-suurtükiohvitser luges «Generalissimuse» ühiskajutis plangi läbi triktraki[1] kive peos raputades ja, tõusnud raskelt tugitoolist, ütles partnerile:

«Suur kaaž on minu. Palun mitte segi ajada, tulen kohe!»

Kütjate konduktor Ovsejets, kes tema juurde kajutisse kutsuti, noogutas mõistvalt. Siis läks ta kaheksanda roodu veltveebli, vanemvarahoidja ja kahe kütjast manuka saatel kaheksandasse meeskonnaruumi.

See oli tühi ja puhtaks küüritud. Panipaikade võreustele olid kirjutatud kolmekümne kahe kütja nimed. Ovsejets nohises vuntsidesse, tegi asjalikult neljale kapiuksele kriidiga märgi ja tõmbas ülejäänud valla. Kütjate asjad pilluti tekile ja sorteeriti ära: loendi koostamisel läks kroonu munder varahoidja ruumi, isiklikud asjad laoti kirstudesse, mis suleti pitsatiga.

Kohus käis oma ränkrasket käiku. Ta kõneles mereväemääruste kogu XVI raamatu ähmast keelt. Ta krabistas eeluurimise lehti ja krabistas tunnistuste lehti. Ta hiilgas pagunite ning kohtunike tiitlitega, konvoi tääkide ning sõjaväeseaduse kõheda nimbusega. Madruste vormipluusid leemendasid higist, kurgud kuivasid ja aina selgemaks muutus parun Hedroitzi poolt voolavalt etteloetud kohtuotsuse mõte.

«... ära kuulanud kohtuasja lahingulaeva «Generalissimus Krahv Suvorov-Rõmnikski» kolmekümne kahe allpool nimetatud alamväelase kohta ...»

Nimed, perekonnanimed, kubermangud, vallad... on abielus, ei ole abielus... on varem kohtulikult karistatud, ei ole karistatud, karistusajal viibis ...

«... kelle vastu esitati süüdistus mereväemääruste kogu

[1] Triktrak oli tsaariaegse mereväe ühiskajutites levinud lauamäng; ühesugune silmade arv mõlemal kivil on kaaž, mis annab paremuse.

XVI raamatu 74. ja 104. paragrahvi alusel, tunnistas kohus nimetatud alamväelased süüdi selles, et nemad kahekümne neljandal mail tuhande üheksasaja neljateistkümnendal aastal, leppinud omavahel kokku vastu hakata ülemuste korraldustele, mille kohaselt neile oli määratud distsiplinaarkaristus selle eest, et nad ülemisele tekile ilmumisel ei olnud vormikohaselt riietatud, teatasid rohkem kui kaheksakesi rivis seistes algul esimese järgu allohvitserile Tšebnikovile, siis vahtkonnaülemale leitnant Grewele ja lõpuks vanemohvitserile teise järgu kaptenile Šijanovile, et nad nõuavad karistuse tühistamist ja laeva kapteni viivitamatut ülestulemist nende pretensiooni arutamiseks, millega sooritasid üleastumise, mis on ette nähtud paragrahvides...

...Seejuures kohus leidis, et ülalkirjeldatud vastuhakul ülemuste korraldustele võinuksid olla teenistusele kahjulikud tagajärjed ja tuvastas, et vastuseks vanemohvitseri käsule laiali minna kutsus teise järgu kütja Jezofatov alamväelasi avalikult mässama, karjudes «Teid draakoneid tuleb lüüa», ning ässitas teisi vanemohvitseri läbi peksma. Kohus tuvastas, et kütjate teise järgu allohvitser Vailis, unustanud kohustused, mis talle langevad auastme tõttu, vähe sellest, et ei aidanud ülemustel mässu maha suruda, vaid hoopis vastupidi — ta tõstis vanemohvitseri vastu käit kavatsusega korraldada lööming. Teised ülalnimetatud alamväelased lahkusid rivist ja kogunesid vanemohvitseri ümber, vaatamata teistkordsele käsklusele «valvel» ning vaatamata teise järgu kapteni Šijanovi ning leitnant Grewe manitsustele...»

Sildadel lõdisesid semaforilipukesed. Lühikesed käsklused, mis olid koostatud osavasti ning paljudele arusaamatult, lendasid laevalt laevale nagu kajakad enne tormi: madalalt, kiiresti, terava tiivaga vett riivates. Admirali lipuohvitser, kes oli kaks korda «Generalissimusel» käinud ja kes kolmandat korda miinilaevade juurde tuiskas, ei läinudki tendi alla, vaid seisis parda ääres nagu provintsi prits-meeste ülem — uljalt, uhkelt, käsi puusas.

Miinilaevad ajasid suitsu välja ning vabisesid masinate müttamisest. Vanemvarahoidja ja vanemkirjutaja, kiirustamisest ning umbsest õhust tigedad, lõpetasid «Generalissimuse» kantseleis toidu- ja rahakviitungite kirjutamist kahekümne kaheksa alamväelase kohta, kes brigaadi käskkirja alusel laevast maha kanti...

Juri Livitin vaatas ühiskajutisse — ruum oli tühi. Lae-

val toimus midagi ebatavalist, see paistis isegi asjasse pühendamatule silma. Ohvitserid luusisid tekil ringi ning kadusid ühtevalu luukidest alla. Nikolai veetis oma poolteist tundi mitšman Morozovi kajutis ja väljus sealt vilistades. Juri teadis, et tema juures tähendab see vaoshoitud ärevust ning viha. Jutt temaga ei klappinud. Pärast kolmandat piinavat pausi Juri haavus.

«Huvitav, kuidas see minusse puutub? Teil toimub midagi, ja mina olen süüdi...»

Ta tõusis ning tundis end sügavalt õnnetuna: uhkustunne kiire lähenemise pärast ohvitserideperele oli täiesti kadunud ning nüüd tundus ta endale alaealisena. Noh muidugi, tema on poisike, piimahabe, kellele ei tohi isegi vihjamisi rääkida midagi hõrgutavalt jubedat ning tõsist, mis Nikolai ja kõik ohvitserid murelikuks teeb.

«Jah, siia ei sattunud sa just parimal ajal,» nõustus Livitin, vormikuue irvendavat taskuklappi hoolikalt siludes. «Tänane päev on räbalavõitu: poleks sind siin, oleksin enese vististi täis joonud nagu junkur.»

Juri võttis koil istet. Haavumis- ja võõristustunne asendus põletava uudishimuga — Nikolai on ärevil! Hakkas jube, oli huvitav ja näis, et nüüdsama toimub midagi hirmsat ning ootamatut nagu lask ballil. Tõeline sõjalaev näitas lõpuks oma nägu, mis korpusesse ja kaldale kätte ei paista. Hiilgava ja lõbusa elu varjust andis hetkeks märku mereväeohvitseri karm kohus — siin see oli! Teenistus ootabki Jurit säärasena. Sellest ei ole Nikolai veel midagi rääkinud, need pole naljaasjad ega anekdoodid. Juri tundis, kuidas teda äkki valdas andumuse ning sangarlikkuse hoog.

«Aga mis siis teoksil on?» küsis ta võimalikult hooletult.

«Mis sa endale pähe oled võtnud — midagi pole teoksil!» vastas Nikolai ja laskis jälle vilet.

Juri hakkas lõkendama ja tõusis.

«Võib-olla sa oled vähemalt nii lahke, et teatad mulle, mil viisil ma siit Piiterisse pääsen?» küsis ta jahedalt. «Mu puhkus hakkab läbi saama.»

Leitnant vaatas talle kõrvalt otsa ja hakkas naerma.

«Sa oled häbemata noor, Jurka,» ütles ta oma tavalisel toonil, «päris poisike! Kasva meeldivates illusioonides, seni kui hakkad elu nägema niisugusena, nagu ta on... Aga mis puutub ärasõitu — selles on sul õigus. Istu siin, ma kupeldan sulle haruldase juhuse.»

Ta väljus. Jurit valdas üksildustunne ning mure. Äkki tahtis ta koju. Mitte «Aurorale», mitte korpusse, vaid just koju — tavalise toa usalduslikku vaikusse.

Juri silmitses kajutit. Selle hiilgus ja koketsus näisid talle püünistena. Tervest laevast eraldasid teda vaid õhukesed vaheseinad; seinte taga laevas liikus hirm.

See oli varjatud, ebaselge, käsitamatu — kuid hirm oli olemas. Hirm vilksatas ohvitseride vestluste tavalises hooletus lõbususes. See oli peidul Nikolai vilistamises ja tema sõnakehvuses. Hirm piiras kajutit, tungis sisse koos undamisega, mida tekitasid ventilaatorid, pumbates välja läppunud õhku madruste ruumidest, ja nagu undaminegi, oli hirm alguse saanud sealt.

«Jama,» julgustas end Juri laua taha istudes, kuid võpatas äkki: poolavatud lauasahtlist vahtis talle otsa sinine terassuu.

Revolver oli Jurile alati paistnud mingi abstraktsioonina. See oli tinglik surm — pigem surma sümbol kui relv ise. Väike brauning oli seltskonnainimesele (isegi tsiviilelus) samavõrd kohustuslik ning samavõrd tarbetu rõivastusese nagu lips või kepp. Kuid see brauning oli teistsugune. Laevas ringiliikuv ärevus ja hirm kehastusid, omandasid vormi ning kaalu. Juri võttis selle kätte ebameeldiva tundega.

Sõjalaeval oli brauningus midagi alandavat. Laevad võitlevad suurtükkide ning torpeedoseadeldiste abil ja too lähikese laskeulatusega nõrk mängukann ei olnud kindlasti mõeldud merelahingu jaoks.

«Kas tohib?» ütles korraga hääl ukse vahel ja Juri tõstis silmad.

Uksel seisis mitšman Morozov ja oli Juri märkamist mööda kõvasti endast väljas. Ta oli jälle sünge, kahvatu ja ilmselt purjus.

«Palun, vend tuleb kohe,» ütles Juri tõustes ning seesmiselt tõrkudes.

Morozov sisenes ja langes kohe vaarudes tugitooli.

«Küll on saabas,» mõtles Juri põlglikult, mehhaanikuid saabasteks hüüdes vihjati insenerikooli mustadele paganitele ja matsi verele. «Miks Nikolai temaga tegemist teeb? Mõtleks kus sõprus . »

Rääkida ei tahtnud Morozov kategooriliselt Ta istus vööras kajutis vööras tugitoolis süngelt mõttessevajununa. Paus oli piinlik ja tüütu. Grewe või Vetkin oleksid osanud selle ammugi katkestada naljaga, mis sähvatades laguneks

kergeks mõnusaks keskusteluks, aga see on vait nagu sukk. Juri vihastas.

«Vabandust, ma jätan teid üksinda,» ütles ta äärmiselt jahedalt, tõusis ning asetas brauningu koile; üle Morozovi laua juurde küünitada oli võimatu.

«Palun,» lausus Morozov ükskõikselt ja süvenes uuesti vaikimisse.

Juri sammus ühiskajutisse. Klaveri taga mängisid Grewe ja Vetkin veiderdades neljal käel koerapolkat. Vetkinil läks ühtelugu sassi ja Grewe naeris teda nii nakatavalt, et Jurigi suu tõmbus naerule.

Siin kadus ärevustunne. Ühiskajut elas täisverelist õhtust elu. Pannud käed kõhu peale kokku, kuulas isa Feoktist irevil sui mitšmanite lõbusat vada. Vanem suurtükiohvitser klõbistas triktraki kividega ja nurgadiivanil oli leitnantide õhtune keskustelu juba ilmet võtnud. Pronkskalur hoidis melanhoolselt ohvitseride kohal laternat ja selle valgus murdus eri värvi likööriklaasides.

Juri ohkas. Elu oli ilmselt joonde minemas ja ära sõita polnud enam tahtmist.

Vend tõusis talle diivanilt vastu, kus ta oli kõnelnud Šijanoviga.

«Noh, hakka teele sättima,» ütles ta lähemale astudes. «Aurupaat tuleb poole tunni pärast. Vanemohvitser sokutas su «Bditelnõile», nemad lähevad otse Kroonlinna ... Jäta temaga hüvasti ning täna.»

Juri läks Šijanovi juurde. Too istus poollamaskil diivaninurgas, kitsas pea korjul õieli, ja tagus pikkade kuivetute sõrmedega koerapolka takti — tema krae valged nurgad olid laitmatult värsked: pärast kohut oli ta vahetanud pesu ning ühes sellega meeleolu.

«Lubage tänada teid, härra teise järgu kapten, selle erakordse südamlikkuse eest, mis mulle «Generalissimusel» osaks on saanud,» ütles Juri kummardust tehes ja kiitis end endamisi igati suurilmliku lause eest. Šijanov tõusis sedamaid: võõral auastet ei ole ja laevastiku külalislahkus kohustab. Ta lausus mõned tähtsusetud armastusväärsed sõnad, surus Juri kätt ja heitis end uuesti diivanikorjule, kraenurgad helendamas.

Juri astus klaveri juurde. Leitnant Grewe katkestas mängu ja jättis Juriga hüvasti oma tavalise neutraalse armastusväärsusega.

Vetkin oli südamlikum.

«Nägemiseni, hiilgav gardemariin, Vene laevastiku loo-

tus,» ütles ta. Tema silmis vilksatas naeratus ning ta pidas Juri käe kinni. «Ega te minu peale pahane ei ole?»

Juri läks kõrvuni punaseks. Ta tundis end uuesti nii nagu hiljuti öösel teki peal. Nüüd oli hullem — pealt ei vaadanud madrused, vaid ohvitserid. Naeruvine Vetkini silmis oli kardetav: kas tõesti jutustab ta järgmisel hetkel kenasti teravmeelitsedes nagu ikka ning julma lõbu tundes häbiväärse loo, kuidas gardemariin sirelilillades aluspükstes ja madrusesärgi väel tekile ronis?

«Mis Madriidi õuesaladused teil siin on?» küsis vanem Livitin. «Milles asi on, Juri?»

Juri ühmas midagi segast. Vetkin hakkas naerma.

«Ärge armukadetsege, Livi! Lubage mul teie vennaga jagada väikest saladust. Vannun, et see ei ohusta teie perekonna au!»

Ta raputas Juri kätt.

«Ärge tõesti pahandage, Juri Petrovitš. Elu on oivaline anekdoot, eks ole ju?»

Juri ohkas kergendatult. Intiimne sõbralik toon, mis nende vahel tekkinud oli, võis vaid meelitada tema enesearmastust. Vihastada Vetkini peale oli võimatu.

«Nii see on ... ainult et mina olin naerust kaugel ...»

Mõlemad turtsatasid uuesti mõistvalt, ja teinud ülejäänud ohvitseridele kummarduse, astus Juri koerapolka kargleva motiivi saatel ukse poole. Koridoris küsis leitnant ikka veel naeratava venna käest:

«Millele Vetkin vihjab?»

Nüüd oli juba kerge üles tunnistada ja Juri jutustas õiesat juhtumist. Leitnant puhkes samuti naerma.

«Vetkin on jumala eest teravmeelne! Oskab see mees ka kõiges anekdooti leida! ... Aga sulle olgu õpetuseks — ära jõlgu ülemisel tekil, kui sa vormikohaselt riides ei ole,» ütles Livitin oma ust avades ja jäi äkki seisma. Tema suur kogu varjas kajuti ja Juri kuulis vaid venna äkitselt muutunud häält:

«Idioot! Pange see mänguasi silmapilk ära! Noh!»

Nikolai astus sammu ettepoole ja nüüd võis Jurigi näha kahvatut Morozovit. Ta langetas brauningu lauale, tema käsi värises.

«Rüübake vett, vuih, missugune häbi!» ütles leitnant ja Juri tabas kiivalt tema toonis südamlikke noote. Kunagi oli Nikolai teda niiviisi lapsepõlve kurvastuste pärast trööstinud.

Tegelikult oleks pidanud delikaatselt lahkuma, kuid

uudishimu võitis. Juri astus resoluutselt kajutisse, sulges ukse ja, kallanud asjalikult klaasi vett, ulatas selle Morozovile. Nii lülitus ta sündmustikku, olles otsustanud kohale jääda maksku mis maksab.

«Noh, Petro-Petruccio, milles asi on?» küsis leitnant. «Juri, lase snepper kinni, siin on draama... Te olete päris haigeks jäänud, Pjotr Iljitš, mis teiega lahti on?»

Morozov tõstis oma ümmarguse poisikesenäo tema poole. Püstninaga kahvatu nägu tõmbles haledalt ja Juri kehitas omaette õlgu: poisike, kuigi kolmandat aastat mitšman!

Morozov viipas sõnatult peaga laua suunas. Leitnant võttis paberi ja, libistanud pilgu sellest üle, vilistas.

«M-jaa,» ütles ta paberit lauale asetades, «mehemoodi tehtud! Kuid teil ei ole ju sellega vähimatki pistmist!»

«Ma olen lurjus, Nikolai Petrovitš, ja mul tuleb end maha lasta,» ütles Morozov ahastavalt ja tema toonist ei saanud aru, kas ta räägib seda tõsiselt või sellepärast, et on purjus. Juri kahmas kärmesti brauningu ja asetas relva koile Morozovist kaugemale ning, olles sellega rõhutanud õigust sekkuda, võttis paberi kätte.

Violetsed tähed olid kroonulikult ühtlased ning ilmetud. Juri luges neid kiiresti, kartes, et vend võtab lihtsalt paberi tema käest ära, ja kuulas ühtlasi jutuajamist pealt. Kohtuotsus valgustas talle kogu ärevat päeva:

Lahingulaevade brigaadi ülema käskkirjaga 24. maist k. a. määratud erikomisjoni kohus koosseisus .....

«Lurjus on eriti suhteline mõiste,» ütles Livitin koile istudes. «Rääkige selget keelt!»

... tunnistas nad süüdi selles, et nemad k. a. 24. mail, leppinud omavahel kokku vastu hakata ülemuste korraldustele .....

«Ma oleksin pidanud aimama, et Šijanov ja Grewe kaevavad teistele auku, et ise puhtalt välja tulla. Ma rääkisin teile, et naljaga see kohus ei lõpe...»

... rohkem kui kaheksakesi rivis seistes .....

«Jah, kohtuotsus on küllaltki küüniline,» nõustus Livitin, «kuid ikkagi, mis teil sellega tegemist on?»

... seejuures kohus leidis, et ülalkirjeldatud vastuhakul võinuksid olla teenistusele kahjulikud tagajärjed ja tuvastas .....

«Mitte küüniline, vaid koletu! Alatu! Teie tolvan Serjožin kihutas nad üles ja mingite siniste pükste pärast...»

... otsustas: 2. järgu allohvitseri Karlis Vailise ja 2. järgu kütja Matvei Jezofatovi ilma jätta kõigist eriõigustest ja

ametikoha põhjal omistatud õigustest ning privileegidest .....

«Mitte pükste, vaid tagajärgede pärast,» parandas Livitin, «sobimatu tõrksuse pärast.»

... mõistis nad viieks aastaks paranduslikku vangiroodu .....

«Kuid neid tagajärgi ei põhjustanud nemad, vaid Grewe ja Šijanovi argus! Miks Grewe kohe mind ei kutsunud? Madrused on mind uskunud... tänini! Aga nüüd...»

Morozov lõi meeleheites käega.

«Rubico[1] ületati, pretensiooni rivis ei aruta teadagi roodukomandör,» lausus Livitin manitsevalt:

... mõistis 1. järgu kütjad Boriss Afonini, Antip Viltšenko, Dominik Wenglowski... kokku kakskümmend isikut .....

«Keda te veenate? Iseennast?» Morozov pööras end närviliselt tugitoolis, «Asi ei ole distsipliiniruubikos, vaid selles, et me kardame madruseid...»

«Tasem,» leitnant tõstis käe, «ärge puudutage ülemuste puolt keelatud teemasid!»

... üheks aastaks ja kuueks kuuks distsiplinaarpataljoni või roodu .....

«Kardame jah!» hüüdis Morozov tuliselt. «Ja selles on kogu õnnetus! Igas nende sammus näeme me mässu, ülestõusu, revolutsiooni algust... Ja mõttetu julmusega viime nad mässuni ise, meie ise!... Šijanov, Grewe, mina, teie...»

«Jätke mind mängust välja, olge nii lahke,» palus Livitin, «minu asi on teenistus ja muud ei midagi.»

«Suitsukate! Poete peitu!»

... 2. järgu kütjad Pavel Jefremovi, Pavel Kuznetsovi..., Jegor Sovetovi kinnipidamisele merevalitsuse paranduslikus sõjaväetürmis kaheksaks kuuks .....

«Ärge peitke end teenistuse varju, Nikolai Petrovitš! Me kujundame seda teenistust ise otsekui mingit sünget puusilikku ja toome talle ohvriks madruseid...»

«Nõ nüüd läks paljastamiseks lahti,» ütles leitnant iroonilisel ning võttis mugavama asendi. «Teil on erakordselt ülev hing, mitšman Morozov, kui kena see on!»

... Kohus mõistis 1. järgu kütja Filipp Drankini ja kütjaõpilased teise järgu madrused... õigeks.

[1] Jõgi, mille seadusevastase ületamisega 40. a. e. m. a. päästis Caesar valla kodusõja. *(Tõlk.)*

«Nikolai Petrovitš,» ütles Morozov valulikult nägu krimpsutades, «miks te alalõpmata küünikut mängite? Ma ju tean, et te saate kõigist neist paljastustest suurepäraselt aru ja olete nendega südames päri! . . .»

«Saan aru küll ja veel enamgi — ma jagan täiel määral teie üleva hinge tragöödiat,» ütles leitnant, muljudes hoolega paberossi. «Tragöödia areneb täpipealt vana Stanjukovitši järgi: julm vanemohvitser ja kaunihingeline tormakas mitšman. Viimane piinleb ebaõigluse käes ja — kuidas seal oligi? — «kahvatult, põlevi silmi astus ta vanemohvitseri ette. «Lubage tähendada, härra teise järgu kapten, et te olete lurjus,» ütles ta erutatult. Ohvitserid ahhetasid, Šijanov naeratas armetult. Tõstnud aeglaselt käe, laskis mitšman sellel langeda vanemohvitseri põsele ja jooksis härdasti nuttes ühiskajutist välja.» Õhtul laseb mitšman end maha juba tegelikult — paluksin vaid, et see ei toimuks minu kajutis ega minu revolvri abil.»

«Teie muudkui teete nalja,» ütles Morozov kaeblikult, «aga minul on nii sant olla. Kurat teab, missugune alatus! . . . Ma lähen erru!»

«Esialgu teenige koolikulud tasa, teil on veel vist kolm aastat jäänud?» muigas leitnant. «Aga siis — soovitan külakoolmeistriks hakata. Skeem on klaar: «Kes hõiskavad ja tühiselt lobisevad, kes käsi verega määrivad — nende hulgast vii mind nurjaläinud inimeste leeri . . .»»

«Hüvasti,» ütles Morozov resoluutselt tõustes, punetav ja tige.

«Istuge ja säilitage rahu,» leitnant surus ta jõuga istuma. «Mitte kuhugi te praegu ei lähe. Te viibite afektiseisundis, millega inimene võib täitsa vabalt vanemohvitserile vastu lõugu väänata ja end traagiliselt üle parda heita. Ma mõistan teid: te tahaksite, et ma suruksin teie mõtteist pakatava pea oma rinnale ja ihaleksin teie üleelamisi. Oh ja ah, missugune peen natuur! Istuge ja võtke külma dušši. Juri anna talle pabeross!»

Juri pani kohtuotsuse lauale.

«Tead sa, Nikolai,» ütles ta portsigari võttes, «midagi on tõesti korrast ära. Kohtuotsus on ülearu karm, mul on ka kuidagi kõhe.»

«Siin kasvab veel üks tõe eest võitleja!» osutas leitnant peaga vennale. «Te olete mõlemad pimedad kutsikad ja, kurat võtaks, on mul üldse tarvis teiega jännata? Kuid üks on mu vend ja teine on sõber — seepärast kuulake ja pange kõrva taha.»

Juri istus koi äärele.

«Kõigepealt paneme segaduste vältimiseks i-dele punktid peale: Šijanov on argpüks, Grewe — südametu karjerist (tollesama Stanjukovitši terminoloogia järgi) ja mõlemad on loomulikult lurjused. Kuid asi ei ole üldsegi nende nurjatuses . . . Mis te arvate, kas komandör on ka lurjus?»

«E-ei,» ütles Morozov ebakindlalt, «miks siis? Nii jutustas talle kõigest Šijanov . . .»

«Teie loogika põhjal on tema samuti lurjus: ta oleks pidanud meeskonna juurde üles tulema, aga tema ei tulnud.»

«Õigus,» ütles Juri.

«Väga meeldiv. Aga admiral?»

Morozov lõi käega.

«See pole kütjaid oma silmaga näinudki! Talle anti juurdluse materjalid, mille Vetkin ja Gudkov Šijanovi retseptide järgi fabritseerisid. Selle juurdluse tõttu jäeti mind kohtusse kutsumata, niisuguse osava manöövri tegi Vetkin . . .»

«Lurjuste hulka arvame samuti Vetkini ning Gudkovi ja siiski ka tema ekstsellentsi. Tema oleks ju võinud asjasse süveneda?»

«Oleks,» nõustus Juri jälle.

«Vend on järjekindlam liberaal kui teie, Petruccio! Niisiis, kes lurjus ei ole? Mitšman Morozov üksi? Vale. Tema vaikis loo maha ega tõstnud õigel ajal lärmi.»

«Selles asi ongi,» ohkas Morozov meeleheites.

«Palun teie lurjuste kampa võtta ka mind,» ütles Livitin kummardades, «mina teadsin seda lugu ja võinuksin paluda mootorpaadi. Minu esinemine kohtus oleks olnud efektne. Aga seda ma ei teinud, *ergo*[1] — mina olen lurjus.»

«Õigus,» ütles Juri turtsudes.

Leitnant tegi veel ühe kummarduse.

«*Merci*![2] Niisiis tuleb välja, et kõik ohvitserid on lurjused ja madrused on nende süütud ohvrid. Ent mis sellest järeldub? Oletagem, et kõik ohvitserid ei oleks lurjused olnud, see tähendab: leitnant Grewe oleks pretensiooni ära kuulanud, teise järgu kapten Šijanov oleks enda määratud karistuse tühistanud, mitšman Morozov oleks süütuse säilitanud, komandör oleks sellele tallekeste vagurusele oma

[1] järelikult (*lad.*).
[2] Tänan (*pr.*).

õnnistuse andnud, aga admiral oleks kutsunud kõik tolle rahumeelse õigluse korraldajad paraadeinele... Missugune õnnelik Arkaadia!»

Leitnant ohkas koguni.

«Ja kuuldused tollest Arkaadiast oleksid jõudnud mereministrini. Ja mereminister oleks võtnud roosale paberile kirjutada õnnitlustelegrammi triumfist osalejaile: ohvitseride ja madruste vahelise täieliku üksmeele ning rahusobitamise auks laevastikus annan võimude tegevusetuse eest kohtu alla admirali, komandöri, vanemohvitseri, leitnant Grewe, kes vahtkonda käsutas ja mitšman Morozovi roodu komandörina... Ja güüs oleks jälle masti tõstetud ning miinilaevad oleksid nimetatud isikud Kroonlinna vedanud. Aga nendega koos — võtke kuulda, Petruccio! — oleks ometigi veetud ka kütjad, kes esitasid pretensiooni rohkem kui kaheksakesi rivis seistes...»

«Tähendab, kogu asi on elutus arvus «kaheksa»?» lausus Morozov ärritatult. «Aga kui neid seitse oleks olnud?»

«Siis poleks üldse midagi olnud,» puhkes Livitin naerma. «Mässu ei oleks olnud! Mäss võib toimuda — pöörake sellele tähelepanu — ainult siis, kui mässajaid on rohkem kui kaheksa inimest!»

«Mis lora see on?» solvus Juri.

«Mitte lora, vaid Vene keisririigi seadus,» ütles leitnant karmilt ja muigas. «Mitšman Morozov, kas teie soovite eksisteerida? Loodan, et soovite. Siis olge lahke ja austage seadusi ning hoidke nende puhtust. Sest et riik, millest kõrvaldatakse kas või üksainus seadus, muutub otsemaid anarhistlike varemete kogumiks... Selles ongi müstilise arvu «kaheksa» jõud!»

«Te olete rääkinud, et teie ei ole revolutsionäär,» ütles Morozov rahulikult. Kilk oli temast kadunud koos erutusega — üks oli nähtavasti toitnud teist. «Aga minu meelest tuleb teist teatada sandarmivalitsusse... Kui ma teist õigesti aru olen saanud, siis teie soovitaksite muuta Vene keisririigi seaduste süsteemi?»

Leitnant Livitin raputas ettevaatlikult tuhka ja noogutas.

«Te olete erakordselt läbinägelik, Pjotr Iljitš, see on täiesti minu mõte.»

«Tähendab — tuleb teha revolutsioon?»

«Neil, keda need seadused häirivad — jah.»

«Aga teil?»

«Mind nad ei häiri. Ka teid, julgen kinnitada, ei häiri. Ja

leda,» leitnant näitas peaga Juri poole, «ka teda ei hakka need häirima... Nad häirivad neid, keda nad rõhuvad.»

«Niisiis madruseid?»

«Mitte ainult madruseid,» ütles leitnant, sirutades jalad mugavasti välja, «umbes seitset või kaheksat kümnendikku meie õitsva riigi elanikkonnast...»

Morozov heitis tahtmatult pilgu ukse poole.

«Siis on revolutsioon möödapääsmatu?»

«Ilmtingimata ja surmkindlalt,» kinnitas leitnant.

Juri, kes oli juba tükk aega mossitanud, pahvatas:

«Kui sinu loogikat jätkata, siis tuleb välja, et peab ka ise revolutsionääriks hakkama, muidu see möödapääsmatu revolutsioon sõtkub su maha!»

«Nii, kuidas kellelegi meeldib,» naeratas leitnant. «Mind isiklikult see elukutse suuremat ei vaimusta: tülikas ja lõhnab sunnitöö järele... Ja peale selle, miski ei või olla tõlgastavam vene revolutsioonilise intelligendi kujust: brošüürid, miitingud, rahvahulka minemine ja põlevad silmad — ühesõnaga, revolutsioonile täiskäik sisse kuni esimese klassiauastmeni departemangus või esimese honoratiini, mille toob sisse kasulik advokaaditöö. Ja siis algab valgustatud liberalism ning silmakirjalikud õhkamised... Petruccio, ärge vihastage: teie pole ainus, kes maailma ebaõiglusest masendatuna on traagiliselt püstoli haaranud. Ainult et hiljem, kui nad on kätte saanud kroonu koha ja korraliku kuupalga, siis lepivad kõik need kaunishingelised ennastohverdajad maailma ebaõiglusega õnnelikult ära... Muidu!»

«Ometigi on paljud neist revolutsiooni eest võlla läinud,» segas Morozov tuliselt vahele. «Kas need on samuti muidu? Kogu teie künismi juures ei söanda te alandada «Narodnaja Volja», dekabristide, leitnant Schmidti ennastsalgavust...»

«Ärge käratsege, mitšmanihakatis, see on sõjalaev,» ütles Livitin tõsiselt. «Mina ei räägi nendest. Kellelegi pole keelatud viljatult Kolgatale tõusta, just viljatult, sest revolutsiooni ei tee niikuinii nemad. Revolutsioon tuleb alt, teie kangelasliku poosiga pole tal asja. Ja see revolutsioon saab olema hoopis teistsugune, kui teie endale ette kujutate; hoidku jumal, et meie silmad seda ei näeks, tänaksin alandlikult...»

«Kui te revolutsiooni lähenemist nii selgesti näete,» torkas Morozov õelalt vahele, «eks olge siis järjekindel: suruge see maha, et oma põli õnnelikult lõpuni elada.»

«Lugege, Petruss, «Pugatšovi mässu ajalugu», härra Puškini tööd, lugege ja vaadake revolutsioonile näkku. See tuleb hirmus ja hävitav. Pugatšov oli tark talumees ja nägi asja tuuma: tapa saksu ja härraseid, eks pärast näe, mis välja tuleb! Kas te teate, missugune jõud selle üleskutse peale talle järgnes? Mõtelge järele — millega te niisugust hiiglajõudu tagasi hoiate? Kas sellega?»

Ta hüpitas brauningut käes ja viskas selle põlglikult koile.

«Idiootide eneselohutus! Üheksa laengut ja üheksasada Mitjuhhat — veenev aritmeetika! Laskem Šijanovidel ja Grewedel uskuda selle talismani kõikvõimsusse. Elu ülesanne, mu noored sõbrad, ei ole sugugi selles, et aegade veskit sõrmega kinni pidada, vaid selles, et veskikivide vahel oma koht leida. Iga tera, mis vastu punnima hakkab, jahvatatakse peeneks. Aga tera, mis leiab endale lohu, heidab sinna sisse ega hakka nördimusest nina tõstma — see jääb õnnelikult keerlema... See ongi leitnant Livitini parandatud ja täiendatud alistumise filosoofia. Jurik, tee uks lahti, tahetakse vist kaatri asjus ette kanda.»

Avatud uksel seisis pootsman Netoportšuk. Ta oli erutusest punane ja juba ette pinevil.

«Milles asi, pootsman? Tulid minu juurde?» küsis Livitin.

«Lubage ette kanda, teie kõrgeausus...»

«Luban.»

«Lubage, teie kõrgeausus, andeks paluda, et ma teie venda, härra gardemariini, ära ei tundnud,» alustas Netoportšuk silmi pilgutades käheda häälega. «Jällegi, teie kõrgeausus, nad tulid, tähendab, öösi loomulikku tarvidust toimetama ja nad ei olnud vormikohaselt riides...»

«Tean,» ütles Livitin ja Netoportšuk tammus jalalt jalale.

«Nii et osutage armu, teie kõrgeausus, andke minu rumalus andeks... Aluspüksid nende jalas ei paistnud algul välja, pärast ma ei seletanud, et aluspüksid on härraste omad... Kas ma oleksin endale lubanud?...»

«Palu vabandust tema käest, mitte minult,» ütles leitnant silmi kõrvale pöörates. Morozov langetas samuti pea ning silus hoolega kohtuotsuse nurki.

Tundes tuska, pööras Netoportšuk end vähkpunasena Juri poole.

«Andke mu rumalus andeks, härra gardemariin,» ütles ta siiralt, tõstes pilgu Juri näole.

Juri punastas. Tõsine ja kurb täiskasvanud inimene vaatas talle andunult ning süüdlaslikult otsa. Selles tundis ta midagi häbiväärset ja inetut, justkui oleks keegi suudelnud ta saapaid, aga tema püüab jalga eemale kiskuda.

«Ma ei... ma isegi ei mäleta... Palun, mine,» vastas Juri kohmetult sõnadesse takerdudes.

«Lubate siis minna, teie kõrgeausus?» küsis Netoportšuk kergendatult hinge tagasi tõmmates.

«Mine,» noogutas talle leitnant ja sirutas käe paberosside järele.

Netoportšuk väljus. Kajutisse laskus piinlik vaikus. Keegi kolmest ei tahtnud teistele otsa vaadata. Leitnant läitis aeglaselt paberossi. Tikk oli peaaegu lõpuni ära põlenud, kui ta selle tuhatoosi heitis, ja seepeale tõusis Morozov püsti.

«Kui alatu... ilge... tülgastav see kõik on...» ütles ta nägu krimpsutades ning sõnu rõhutatult välja sülitades. Ta murdis kohtuotsuse värisevi sõrmi kaheks, neljaks, kaheksaks ja kuueteistkümneks kokku. «Kohutav, õlitatud absurd! Nikolai Petrovitš! Kuidas te võite...»

«Astuge sisse!» hüüdis leitnant valjusti ja Morozov jäi vait ning kobas taskut otsida.

«Kaater on ees, teie kõrgeausus, kästi ette kanda,» ütles vahtkonna virgats tikksirgena uksel seistes.

«Hästi, mine,» lausus leitnant tõustes. «Noh, asu teele, Juri, suudleme! Petruccio, palun teil minu kajutisse jääda. Teil pole kuhugi ega millekski tarvis ära minna...»

Kaatris läks Juri meel nukraks. Ta istus üksi ahtritendi all ja kuulas mootori vaikset podinat. «Generalissimus», mida valgustasid horisondil laperguseks vajunud hiiglasuure päikese viimased kaldkiired, kaugenes hääletult ning sujuvalt ja venna pikka kogu ahtris ei olnud võimalik ära tunda. Võib-olla oli ta juba alla ühiskajutisse läinud.

Juri ohkas. Vaimusilmas särahtasid jälle kajuti kõik lühtrid, lambid, valged vormikuued, hõbe ja lina laual — pidupärase oivalise elu lummav nägemus, gardemariinile pealesunnitud tüütu, väsitava, kolm aastat kestva vegeteerimise kauge eesmärk. Tõeline sõjalaev, mille kolm suurepärast teenistuspäeva tema meeltes kirendasid, kadus kaugusse. Ta käändus aeglaselt piirjooni muutes (kaater sõitis kaares ümber lahingulaeva nina) ja mastid lähenesid kiiresti üksteisele. Hetkeks sulasid nad ühte ja siis minetas «Generalissimus» oma määratu pikkuse: vajus toekalt

laiaks, tema kere jämenes tornide ja kambrite soomuse arvel, mis nagu ei oleks suutnud iseenda raskust kanda ja mis valgus parraste poole nagu kuivamata värv ning ladestus ja tihenes sinkjateks paksenditeks. Madala liikumatu ja hirmuäratava laeva ankruklüüside tühjad silmakoopad jõllitasid vett enda ees ja näis, nagu oleks laevamüraka raskus õhukese veepeegli nõgusaks koolutanud. Bakk, kus güüsivarras kirju güüsiga püsti seisis, oli inimtühi. «Generalissimus» vaikis ja vaikus lasus reidilgi.

Laev karjatas järsku pikalt kõrge kaebliku häälega. Ei saanud aru, kus heli tekkis. Näis, et karjatas laev ise ja oli ootamatult jube, sest tema hääl oli nõrk ja kõrge. Selge hele valukisa kaikus reidi vaikuses, püsis mõne sekundi, langes siis oktaavi võrra madalamale ja nukrad pikaldased kvindid alustasid lootusetut hala tundmatus keeles.

See oli tavapärane õhtusignaal, mida mängiti sarvel veerand tundi enne lipulangetamist. Juri kuulis seda merel olles iga päev, kuid ilmaski veel ei olnud see sünnitanud temas niisugust kurba ärevust nagu täna. Seni oli signaal magusasti hellitanud tema tundelisust ning esile kutsunud ebamääraseid unelusi, ent täna oli see vastumeelselt piinav. Suur võimas kaugusse taanduv laev valas nähtavasti võikaid ning saamatuid mehepisaraid ja sellest hakkas ebamugav. Juri tõusis kindlameelselt püsti, kandes niisuguse kibeda järelmaigu jäägitult oma nukruse arvele, mis tekkis «Generalissimuselt» lahkumise pärast, ja tuli tendi alt parda äärde, et ebameeldivast muljest vabaneda.

Tendikatte ääres lasusid näotus kuhjas väheldased kirstud ning mingid korvid, mis olid hunnikusse loobitud nagu juhtus. Pootshaagimees seisis üksinda juhmilt nende keskel nagu suure tulekahju ajal.

«Mis pagasivagun see on?» küsis Juri naljatlevalt ja pistis käe taskusse portsigari järele, et pootshaagimeest suitsuga kostitada ning juteldes unustada laeva nukker karje.

Pootshaagimees vaatas teda kõrvalt, pead pööramata.

«On kästud «Bditelnõile» anda. Süüdimõistetute asjad.»

Juri kohmetus. Pootshaagimehe toon oli tõsine. Tema nalja ei tahtnud madrus vastu võtta ja see oli alandav. Ta pööras end hooletult vilet tehes, et väärikust säilitada, ja vaatas ettepoole.

Eespool kerkis esile kitsas kiskjakerega «Bditelnõi». Tilluke nelja astmega trepp lasti tähtsalt parda äärde välja ja see uhkeldas oma vasktitsiide ning jämedate trossidega, mis olid suurte treppide eeskujul punase kaleviga kaetud.

Takk oli tühi. Keskmise luugi juures ilmus ootamatult nähtavale tunnimehe figuur. Tema terav tääk oli taeva poole sihitud. Tolle täägi olemasolu niisuguses kohas tekil, kus see polnud ette nähtud, oli mõistetav, ebameeldiv ja kurjakuulutav.

See tääk, õhtusignaali itk, kirstud ja korvid, güüs vaikiva «Generalissimuse» bakil, brauning Morozovi käes ja kohtuotsus sulasid katkematuks assotsiatsioonideahelaks, mille raskus südames rahutust ning piinlikkust äratas. Tühja kah, sellest tuleb põnev reis! Miinilaeval, mis on mässulisi kütjaid täis tuubitud!

Kuid trepi kohale kummardus valge kaitseinglina roosapõskne mitšman, kes kaatrile vastu oli tulnud. Juri tundis hches ära Petrovi, kes aasta tagasi oli korpuses tema jao allohvitser olnud. Seetõttu (aga ka sellepärast, et Juri saabumist oli ennetanud leitnant Livitini semafor) võeti teda miinilaeval vastu nagu lihast venda ja Petrov viis ta otsekohe ühiskajutisse. Kajut oli heledasti valgustatud ja kõhnav, imepisike nagu kompvekikarp ja erakordselt mugav. Ümmargune laud võttis enda alla peaaegu kogu kajuti pinna, laua ümber diivanite kohal sirendas pidulikult ning läbusalt emailvärv pähklipuust paneelile põletatud ornamentidel ja piltidel, millel Bilibini vaimus kujutati vägilasi, Ivan-Tsareevitšeid ja Ilusaid Helenasid — vanemohvitseri oma käega valmistatud kingitus ühiskajutile. Ühes kajutitest, mille uksed olid otse ümmarguse laua vastas, torkas silma ebatavaline lambivari: laes rippusid naiste pikad pitsaluspüksid, mille vahepitsist oli läbi tõmmatud helesinine lint ning mille õhuke läbipaistev batist ümbritses eredat mattklaasist valmistatud ümmargust lambikuplit.

Petrov, kes Juriga koos alla oli tulnud, esitles teda laua ääres istuvale komandörile, vanemohvitserile, revidendile ja mehhaanikule (ise oli ta siin vahtkonnaülemaks ja tüürimeheks). Ohvitserid ulatasid Jurile südamlikult käe, esitlesid end ega unustanud ühtlasi külalislahkust.

«Vanemleitnant Petrov Kolmas,» ütles komandör. «Soovite teed? Konjakiga?...»

«Mitšman Petrov Üheksas, palun, laske hea maitsta,» võttis jutujärje üle revident ja nihutas suhkrutoosi Juri ette. «Tulete meiega Kroonlinna välja? Jõuame lipuheiskamise ajaks, admiral kiirustab.»

«Leitnant Petrov Seitsmes,» lausus mehhaanik, aga vanemohvitser hõikas kõigepealt puhvetisse: «Tentsikud, klaasi!» ja sirutas siis Jurile omakorda käe:

«Leitnant Petrov Viies. Ärge pange pahaks — ööbida tuleb diivanil . . .»

Petrovide kollektsioon hämmastas Jurit ja lobistades pitspükste valgusel pesunõu ääres veega (selle kajuti peremeheks osutus Petrov-tuttav), küsis ta temalt poolihääli selle kohta järele.

«Mine võta kinni,» ütles Petrov süngelt. «Vanemus lubas mul valida torpeedodiviisi, ilmusin meie admirali juurde staapi, esitlesin end. «Petrov? Väga hea. «Bditelnõile»!» Sõitsin kohale, nende näod venivad pikaks — veel üks Petrov? Pärast selgitas lipp[1] purjuspäi: admiralile olevat kusi pähe löönud, valivat nimede järgi. Meile on Petrovid välja valinud, «Burnõile» — Ivanovid. Seal on ainult komandör vussinud, nime poolest Gobjata, solgib tal kogu mängu ära.»

Jurile kippus naer peale, ent Petrovi (nüüd Petrov Neljateistkümnenda) norgus nägu hoidis teda tagasi. Ta peitis näo rätikusse, aga Petrov jätkas:

«Admiral on kaabakas. Tema soetab traditsiooni aga meil on nutt varuks! Telegrammid, kirjad ajame sassi ja teenistus käib kuradile, madrused hirnuvad . . . Meil pole nii hull, aga, näe, «Lihhoil» tahab leitnant Kurotškin endale kuuli pähe kihutada: talle on admiral Kurojedovi[2] komandöriks põrutanud . . . Lähme joome enne reisi teed, Kolmandal on kiiduväärt konjaablit . . .»

Teise klaasi juures tundis Juri, kuidas laev rappus — «Bditelnõi» hiivas ankrut. Ühiskajut oli tühjaks jäänud ja Jurit haaras uuesti ärevus. Kuskil õhukese vaheseina taga istusid väheusaldatava valve all koos «Generalissimuse» kütjad. Kas tõesti võtavad nad selle kohtuotsuse alistudes vastu?

Ent Ilja Murometsid ja Ivan-Tsareevitšid kaitsesid õhukest vaheseina rahustavate valvuritena, konjak tõstis tuju ja piinlik ärevustunne kadus iseenesest.

---

[1] Lipuohvitser, eskaadri ülema adjutant.

[2] Nimi «Kurotškin» on tagasiviidav vene sõnale «kana», «Kurojedov» aga sõnale «kanasööja». *(Tõlk.)*

TEINE OSA

7. PEATÜKK

Juuli oli ebatavaliselt kuum. Kõrges taevas, mis oli uskumatult sinine nagu eredavärvilisel piltpostkaardil, tardus järsuäärelisi vattpilvi. Nende all olid ülespuhvitud kaardiväevahtkonna kaks teravat mõõgatera — Admiraliteedi nõel ja Peeter-Pauli kindluse tornitipp — kaitsmas Iisaku kiriku rasket krooni: kuld sädeles taevas, pudenedes tornidelt peene, silmipimestava tolmuna. Sankt-Peterburg andis päikesele paraadaudientsi oma toredas troonisaalis.

Hiigelpärlitena kaldapealse graniitniidile lükitud paleed olid peitunud oma aedade tumedasse sametvutlarisse. Kanatiibpõimingut nagu ordenite muareelinte kinnitasid arvutute sildade pandlad. Neeva lai sinine lint oli tõmmatud pealinnale üle õla justkui temale omistatud püha Andrei Pervozvannõi orden. Katedraalide kuplid helkisid oma sammaste marmorääristuses keisrinna poolt kingitud teemantsõrmustena. Pankade ja äriettevõtete rasked kuldtähed olid linna mööda kümnerublastena laiali veerenud, väljapuistatuna aukandja hooletult avatud rahakotist. Parketiliistudena ühetasased kvartalid, impeeriumi suurmeeste ja suursündmuste auks püstitatud sammaste pjedestaalidena siledad väljakud, sirged ja laiad prospektid nagu uurded, asonitud vene lausmaa avarusse lütseumide ja akadeemiate poolt, mis kütavad riiki kuberneride, prokuröride, peapiiskoppide, semstvoülemate, ohvitseride ja pankurite igavese vooluga, — nõnda seisis mere ääres Peterburg, impeeriumilinn, paljukordselt kiidulaulu ja ülistusega harjunud, ennast üksnes toretsevate õukonnaepiteetidega kirjeldada lubav linn.

Kui Helsingi meelitas Jurit armukesena, siis Peterburg lundus talle alati pirtsaka ja rikka mõrsjana, keda ei saa

armastada. Ent karjääri tuli alustada just siin — ja oli vaja teha nägu, et armastad Peterburgi, kus peitusid tolle karjääri juured: sidemed, võim, võõras raha ja see ühiskondlik arvamus, mis on kohustuslik kogu Venemaale. «Lame, külm iludus, ülbe ja egoistlik» — nii nimetas Juri pealinna kirjas vennale — hirmutas teda oma maleruudustiku rangusega, suhete graniitse ametlikkusega, peterburglaste viisakusega, mis oli ühetasane ja käratu nagu parkettsillutis . . .

Kroonlinna aurik lobistas aegamisi rattalabasid, hingeldades astmaatiliselt igal rattakeerul. Labade alt jooksis kollane ja sogane vesi, näis, et ta oli ebameeldivalt leige nagu jahtuvas vannis ja lõhnama pidi ta loiskniiskelt, kantud pesu ja musta ihu järele.

Kuid selline näis vesi vaid parda all, kui aga silmi tõsta, siis kauguses muutus Markii lomp[1] taas mereks; päike rüütas ta hõbedasse soomussärki, aga taevas värvis ta sügavsiniseks. Nii loodi vääriline raam kullale, graniidile ja parkettsillutisele.

See oli võltsing. Ent pealinn oli võltsiga ammu harjunud ega märganud seda, nii nagu inimene ei märka kunsthammast omaenda suus ja kombib teda keelega: et ega just see hammas ei valuta? Alates Jelissejevi (tema majesteedi õukonna ja väikekodanlusegi varustaja) tehtud prantsuse veinidest ja lõpetades keiserliku kotka talumatu uhkutsemisega Talvepalee standardil, täitis võltsing, nii jäme kui ka oskuslik, pealinna, lisades talle TAT-i[2] valebriljantide häbitu hiilguse, millega Peterburi keskklassi daamid pimestasid provintsitare. Selle võltshiilguse taga võis kaine pilk kergesti üles leida tolle tumeda piirjoone, mis selgesti paistis keisrinna Jelizaveta lõhnastatud ihul, kui pärast välissaadikute pompoosse vastuvõtu lõppu kammerneitsid tal brokaatkleidi ült heitsid: kuude kaupa pesemata tsaarinna ihu eritus teravalt kaelast ja õlgadest, mida dekoltee esitas Euroopale väljanäitamiseks. Keisrinna käis saunas vastumeelselt — vaid jõulude ja lihavõtte aegu.

Nii varjas pealinngi graniidi ja marmoriga oma täitanud vene mustust, mis iialgi ei kao, viletsust, harimatust ja pärisorjuslikku omavoli. Graniidiga palistatud kanalid

[1] Soome lahe tagasopi (Peterburist Kroonlinnani) irooniline nimetus, mis läks käiku möödunud sajandil. Seotud admiral markii de Traversay nimega, kes ei viinud eskaadrit Kroonlinnast kaugemale.

[2] TAT — rahvusvaheline firma, mis valmistas kalliskivide imitatsioone.

lehkasid alatasa väikekodanlase peldikuhaisust. Suurepärane Neeva jootis saari ja aguleid lahjendamata kooleragastoikaga, puhastades filtriga vett ainult südalinnale. Härraskorterite inimtühja parkettavaruse all mädanesid keldriniiskuses sada viiskümmend tuhat nurgaasukat — normipinnaga üks-kaks meetrit hinge peale. Kakskümmend kaks tuhat registreeritud kerjust ehtisid oma räbalatega katedraalitreppe, kus sajapuudastel valatud hõbedast ikonostaasidel vaatas kallihinnaliste lasuriitsammaste tagant välja taevase valitsejanna ilmetu nägu, ümbritsetuna kalliskivide hiilgusest, mis maksid sada kümme tuhat rubla. Maksurahaga ehitatud paleed petsid möödujaid oma sammaste keiserliku suurejoonelisusega ja hiigelfassaadide toredusega. Ent üksnes lootusetu provintslane vaatas neid hingevärinal, harda aukartusega ette kujutades keiserlikku verd vürstide salapärast elu nende seinte taga: suursugusemad börsimaaklerid olid paleed ammugi riigikasssale tagasi müünud, nii näiteks oli Maria Nikolajevna enda oma Riiginõukogule müünud, Mihhail Pavlovitši lapsed — Vene muuseumile, Nikolai Nikolajevitš Vanem müüs pärast pikka kauplemist enda oma püha Ksenia suursuguste neidude instituudile, Nikolai Nikolajevitš Noorem aga, igasugusele etiketile käega lüües, paristas enda oma Palaceteatri operetikese kätte . . .

Vaid vähesed paleed säilitasid keiserliku asupaiga majestaetliku suursugususe. Niisugune oli Aleksandri palee Tsarskoje Seloos, mille võrede tagant oli võimatu ära arvata, et seal sees on väikekodanlase läbilõikekorter, mille oli oma maitse kohaselt sisse seadnud Nikolai Aleksandrovitš, loobudes mugavate perekonnaklosettide nimel Quarenghi harukordsest loometööst — kontserdisaalist. Muide, Nikolai Aleksandrovitš (kellele 1913. aasta riigieelarve eraldas peale kuueteistkümne miljoni rubla õukonna ülalpidamiseks veel 4 286 895 rubla, «mille kasutamisotstarvet leab ainuüksi Tema keiserlik Kõrgus») näitas eraelus oma alamatele tagasihoidlikkuse ja kokkuhoidlikkuse haruldast eeskuju, kulutas pliiatsid viimse jupini ära, ega visanud neid pärast seda minema, vaid andis nad meelelahutuseks suursugusele pojale — sellest teatasid impeeriumi elanikkonnale vaimustusega isamaalised brošüürikesed.

Selline oli ka Talvepalee, mille kerged sambad olid kaotanud kogu suure ehitustaiduri poolt ettenähtud õhulisuse: sambad, nagu palee isegi, olid peremehelikult tumepunaseks värvitud, täpipealt seda värvi, millega võõbatakse

kogu Venemaal tapamajade seinu, et seal verepritsmeid näha poleks (see ettevaatusabinõu ei osutunud liigseks, nagu kinnitas hiilgavalt üks vaikne jaanuarihommik).

Selline oli ka Anitškovi palee, kus elas oma kuivetunud raugapäevi ülevenemaalise peapolitseiniku Aleksander Kolmanda lesk. See palee, mille eeskujulik perekonnainimene eluasemeks oli valinud, säilitas Romanovite suguvõsa parimaid kõlbelisi traditsioone: ta oli kunagi ehitatud keisrinna Jelizaveta poolt krahv Razumovskile tänutäheks nende unetute ööde eest, mida too oli veetnud keisrinna sängis; samasuguste teenete eest kinkis Katariina Suur neljakümne aasta pärast selle sama palee vürst Potjomkinile...

Võltsing täitis pealinna jalatallast pealaeni. Ametnikelinn laskis hea maitsta prantsuse sardiinidel, mis olid fabritseeritud riia räimest, ta riietus Lodzi manufaktuuridest tehtud inglise ševiotti, jälgis välispoliitikat «Novoje vremja» muganduses, rüütas oma pruudid neitsilooriga. Aktsionäride linn suudles aukartlikult Serafim Sarovski pühakusäilmeid, nimetas Riigiduumat parlamendiks, õpetas lapsi gümnaasiumides, luges Artsõbaševit ja Verbitskajat ja uhkustas Moskva ees impeeriumi pealinna tiitliga. Uute hoonete silutud betoon näis soliidse graniidina, nende hiigelakende õhuke lehtklaas aga — peeglitena. Ülikooli lõpumärgi valget rombi nimetati siin harituseks, maniküüri — kultuuriks. Izmailovski prospekti sillutis võbises mööduva kaardiväeroodu kindlast sammust; kuulsuse ausamba pronksingel, kes oli roninud samba otsa, mis koosnes Türgi suurtükkide viiest reast, varjutas seda roodu loorberipärjaga — ning armee tundus võitmatuna (ehkki oli tegemist sama armeega, mille jaapanlased kümme aastat tagasi puruks lõid) ja Türgi-kampaania triumfina (ehkki Dardanellid jäid endiselt türklaste kätte).

Nõnda seisis mere ääres impeeriumilinn — pettes, reetes, palvetades, puues, teeseldes ja uhkeldades.

Neeval suutis aurik vaevu möödudà kümnetest kaatritest ja puksiiridest. Plagud värelesid neil vanikutena, mängides ühelaadse värvikombinatsiooniga: valge, sinine, punane — sinine, valge, punane. Balti tehase otsekui soomustatud kaldapealsel — selle mulje lõid siin ehitatavad madalad lahingulaevamürakad — omandasid need värvid sümbolite mereväelise selguse. Plagude värvimaalingu

rangest sümmeetriast, mastidelt voolavast mitmevärvilisest nõtkest joast eraldusid üleslennul selgesti sinine, valge ja punane, tõustes püsttriipudeks ja tehes toimuva klaariks: nõnda asetatuna nimetati neid Prantsuse lipuks, heisatuna sõjalaeva masti tähendasid nad rahvuse tervitust.

Pealinn oli haaranud need kolm värvi ja ennastunustava juubelduse puhangus oli ta neid oma kaldapealsetele ja prospektidele laiali kandnud. Ta oli mähkinud kolmevärvilistesse lintidesse trammiliini postid ja portaalsambad, oli põiminud neid värve daamikleitide kentsakatele rosettidele ja meestele palavusest hoolimata selga tõmmatud visiitking saterkuubede revääridele. Ta oli üle tänavate heitnud hiigelkangaid, millel kiikusid needsamad kolm triipu: valge, sinine ja punane — punane, valge ja sinine. Rõhtloodis asetatuina nimetati neid Vene rahvuslipuks, püstloodis — Prantsuse omaks. Samadest värvidest koosnevad lipud väljendasid rabaval ja maalilisel viisil Vene impeeriumi ja Prantsuse vabariigi teineteisega liitu astunud rahvaste solidaarsust.

Pidustuste närviline tundepais rikkus viimaks selle hoolsa rahumeele, millega Juri Livitinile nii meeldis uhkustada. Saluutide, hümnide, lippude, paraadide, hurraahüüete (lakkamatute — tsaari auks, kuuekordsete — presidendi auks) kõrgelennulisus, see kolmepäevane toreduse hoovus, mis nii ootamatult oli lõikunud õppesõidu üksluisusesse, täitis teda uhkusega, erutusega ja õnnestava riigitruudusega. Selle tundepaisu kõrgtipuks oli tsaari sadam Neeval, mis aurikult oli juba nähtav oma haljuse- ja lipuehtes — sadam, kus kasvu ja näojoonte meeldivuse järgi erilise hoolega väljavalitud gardemariinid pidid täna auvalves seisma. Mereväekorpuse suviselt inimtühjades saalides ootasid väljavalituid juba vastõmmeldud püksid ja vorminõuded, vasksete vööpannalde sära oli teenijate poolt talumatult kiiskavaks küüritud. Vintpüssid olid madruste poolt puhastatud, kirikuuks oli lahti, vutlarist väljatõmmatud lipp ootas kandjaid.

Aurik lähenes sadamale ja Juri, unustanud gardemariinile kohase tagasihoidlikkuse, hüüratas koos teistega «hurraa» ja tormas parema parda äärde. Päris sadamasilla ääres, mis oli täis kiilutud jullasid, sõude- ja mootorpaate, seisis kaks väheldast Prantsuse torpeedopaati. Jõepolitsei kaatrid tiirlesid nende ümber, ahtriga tagasi tõrjudes paatide tavilni samasuguse osavuse ja visadusega nagu see, millega sandarmid tõrjusid sadamast pealtvaatajaid oma hästi-

toidetud hobuste kiilavate laudjate varal. Kaldapealsel kärtsatasid orkestrid lühikesi tušše, siis aga sumbusid nad hüüetesse: *«Vive la France,* hurraa!» Torpeedopaatidest madalamal seisis elegantne valge jahtlaev, üle puistatud lilledest, torukübaratest, lippudest ja Pariisi kleitidest; see oli «Narcisse», mis oli saabunud koos eskaadriga ja kohale toonud prantsuse suurtööstuse esindajad. Vene tööstuse esindajad ootasid neid kaldapealsel oma ekipaažides; nendevaheline kohtumine pidi toimuma pidulikul lõunal Linnaduuma hoones.

Juba hommikust peale oli duuma peitnud oma kroonuliku vahitorni sametisse, rohelusse, lippudesse, vappidesse ja loosungitesse; näis, et ta levitab lõhnaõli hõngu üle kogu Nevski. Sillutispakud ta ees läikisid kollase parketina. Ratsapolitsei ja sandarmite tugev väesalk oli kaubahoovi sisemuses platsi võtnud; rittmeister tõmbas rivi ees valget kinnast kätte; see hoidis tal nii tihedalt ümber käe nagu trikoo ümber baleriini jala, kes lõunasaalis õhtust balletti harjutas. Klaveri saatel laulvad ja kõõriti neid jalgu kiikavad duumavolinikud kontrollisid murelikult šampanjaetikette: kõik kaheksasada pudelit pidid olema parimat prantsuse marki. Laudade ja lillede poolt hämarasse kantseleisse tõrjutud Duuma eelarvekomisjoni liige viskas vahetpidamata allkirju hankearvetele: šampanja eest nööriti kuus tuhat rubla, kuldžetoonid külalistele läksid maksma kaheksa tuhat, lilled — kolm ja pool tuhat, kogu lõunasöögi maksumus lähenes järk-järgult linna lastekodude ja ühiskondlike vaestemajade kuise ülalpidamise kogusummale.

Kaht värvi valgustusega saalis pildusid pealinna parimate restoranide ülemkelnerid käsklusi lakeide armeele; köögis suigutas linna tapamajade peaülevaataja, valges kitlis riiginõunik Aptekarev omaenese käega elavaid volga sterleteid igavesele unele; tema abilised, veterinaararstid, määrasid kindlaks produktide kvaliteedi. Retsensendid traavisid reipalt ringi käigu pealt märkmikkudesse kandes lõunamenüüd ja kontserdiprogrammi. Nii see kui ka teine olid välja peetud külalislahkuse vaimus, kuid mitte patriotismi arvel: vene uhhaa vaheldus kohikukega Pariisi moodi, aaria «Sadkost» — duetiga «Boheemist», kulebjaka[1] — praetud taevasikkudega, guslimängijate koor — balletiga, põrsas — homaariga, «Jumal keisrit kaitse sa» — «Marseljeesiga». Vene laiajoon ühines prantsuse talitsetu-

[1] Pikergune suur pirukas. *(Tõlk.)*

sega, rukkilleivasööjate jõuline jõhkrus — gallia diplomaatiaga, kõikuva kursiga rahatäht — kuldfrangiga, tsaarirahvas — früügia mütsikesega. See oli tõeline Prantsuse-Vene liit.

Duumast Admiraliteedini täitis Nevski prospekti rahvahulk, kes ootas presidendi möödasõitu. Kauplused äritsesid väidu Pariisi piltpostkaartidega, kolmevärviliste rosettidega, žetoonidega. Firma Abrikossovi Pojad trumpas konkurendid üle, lastes välja karamelli «Tromblon» ja šokolaadi «Stilette» Nikolai silla juures seisvate torpeedopaatide fotodega. Trammid ei käinud nagu lihavõtte esimesel pühal.

Ratsapolitsei ja sandarmite tugevdatud salgad seisid külgtänavais; käsku ootamata pühkisid kojamehed kühvlitele sandarmihobuste poolt sillutisele tehtud hunnikud. Külgtänavad olid tühjad, Nevskile ei lastud juba hommiku kella üheksast peale.

Keskpäevaks valgus linn üle kallaste ja pritsis kaldapealsetele kleitide valge vahu.

Nikolai sillast Liteinõi sillani kujutas kaldapealne endast teatri esietenduse saali. Kõrgema seltskonna koorekiht põjatus ekipaažide nahkpolstritele otsekui esimese rõdu toolitugedele, daamide tualetid olid õhtuselt pompoossed. Könniteed lõhnasid odööri järele, rahvahulk võnkus nagu parteri vahekäikudes, erutatult asju arutades, päikesest silmi kissitades. Ohvitserimütsid punetasid ja rohetasid heledate daamikübarate keskel, mõõgad tümisesid vastu sillutist. Tsaarisadamas ja Prantsuse saatkonna kõrval olid valgetes särkides kardavoid sisse piiranud audefileeks vajatiku ruumi. Punased sametrajad sillutisel märkisid kõrgete külaliste tulevast teed. Troitski sild oli lipu- ja haljusevanikute all lookas; aukaar hiigeltähtedega «R. F.» ootas presidenti, kel seisis ees kulgeda Peeter-Pauli peakirikusse, ei panna pärg Aleksander III hauale.

Ratsapolitsei ja sandarmite tugevad salgad seisid Peterburi-poolsetel tänavatel; kehakad hobused raputasid korsatas musti läikivaid päid; mokkadelt varises valget vahtu. Sildade juurde ei lastud kedagi.

Peastaabi võlvi taga vallapaiskuv lossiväljak helgitas päikese käes kive. Lipuvarras palee kohal oli veel tühi, ent paraaduste ümber keerdusid juba sõiduautode ja ekipaažide mustad lakklindid.

Ratsapolitsei ja sandarmite tugevad salgad seisid Moikal ja põiktänavais; allarippuvad nagaikad kõdi-

tasid täissöönud ratsude tõmblevat nahka. Väljakule ei lubatud. Linnaservadest ei pääsenud ühessegi südalinna ossa.

Gardemariinide jagu astus pool kaksteist sadamasillale. Juri Livitin sammus oma kasvu kohaselt esimeses viirus; otse tema ees voogas lahtirullitud lipukangas; see kangas ei vooganud sugugi marsitaktis. Korpus ei kandnud lippu jalaväe moodi; lipukandjad olid endale sisse harjutanud sellise laia, sujuva erisammu, mis põlastas türgi trummi maaväelikku piiratust. Kekid naised silla käsipuude juures pöörasid end, et pikkade imetlevate pilkudega saata puhtaid poisse valgeis, vastsusest pullistuvais vormikuubedes ja sinistes kraedes. Lipu läheduse (aga võib olla nende pilkude) tõttu hakkas Juri ihus värisema pingule tõmmatud vedru, pingestades lihased ja kattes nägu kerge õhetusega. Otsekui uimas sammus ta lipu järel üle silla ja tuli alles siis teadvusele, kui nägi erutatud naisenägude asemel enda ees sõdurite kivistunud rivi. Nende ühtmoodi üleskeeratud vuntsid olid täiesti sarnased, aga näod ise, nukulikult liikumatud, näisid lõputult kordavat tõmmist ühest ja samast päevapildist. Ta laskis silmadel üle rivi käia: pildi originaal seisis paremal tiival kaptenipagunites. See oli roodukomandör.

«Vahvasti tehtud!» pani Juri endamisi imeks.

Gardemariinid viidi päris sadama juurde ja rivistati spaleeridesse paremal pool laia maabumistreppi. Vasakul seisis jagu tema majesteedi ihukaitseväe kasakapolgust. Nende mürakad kered, mustad habemed, mis lehvikuna langesid mundri erepunasele kangale, sorakil juuksetutid, mis rippusid ühele kõrvale lükatud papaahade ääre alt, pidid jätma külalistesse kustumatu mulje: nende tagant pidi kangastuma Venemaa kogu oma ürgses vägevuses: ääretud avarused, läbipääsmatud laaned, rusikad nagu kaljunukid ja truualamlik silmavaade. Aga otsekui märgiks, et see metsik stiihia on tsivilisatsiooni poolt taltsutatud ja maa ajule allutatud, seisis habemike barbarite ees horunži habras kuju. Tema euroopalikult kahvatu näo peene portselani läbi kumas pompöösse suguvõsatiitli hiilgus; glasseekinnastatud sõrmed mängisid mõõgapideme kalliskividega; sajanditepikkune kultuur suikus huulte kõrgis väljalõikes, mis oli valmis välgatama suurepärase kaskaadina seda rafineeritud prantsuse keelt, mis kolmanda seisuse pealetungi eest oli Prantsusmaalt vene aristokraadiperedesse peitu jooksnud ja milles oli imperaator Pavel

Peterburi esitatud esimene projekt oma väeülemate maadel elavate kasakate pärisorjastamise seadusest, — seadusest, mis tegi lõpu vabakasakate lakkamatutele mässudele ja pani aluse kasaka-aadlile, trooni uuele ja ustavale toele.

Kui viimaks anti käsk «vabalt», noogutas horunži lahkelt pead Livitini naabrile, gardemariinile krahv Bobrinskile. Juri kihvatas: tiitliga vibalik tundis kogu Peterburgi läbi ja lõhki — kaardiväge, ministreid, õukonda ja tööstusest, ning kekutas tarbetult nende tutvustega. Nii ka nüüd leidas ta aega viitmata oma pahempoolsele naabrile:

«Kas teate, kes see on? Ah te ei teagi?! See on vürst Vadbolski, kuulus seltskonnalõvi! ... Mullu lõi kaardimängus läbi viiskümmend tuhat, mida tal kunagi pole olnud — ühel kontrusel tuli pähe temaga tulevase päranduse oraste peale mängida ... Võlgumängimise pärast taheti ta polgust välja lüüa, aga tema, ega ta loll pole, kohe Demidova juurde, — noh, teate, valevaga vanaeit noore piiga pattudega? — vürst oli sellal temaga suhetes ... Brauning ja veksel laual: kas lasen end teie juuresolekul maha või maksate kinni! Eit ähkis-puhkis, aga vekslile viskas allkirja ... Küll saime pärast hirnuda! Vaat, mis juhtub, kui pead ei kaotata: kui armastad, siis tõesta ...»

Juri kortsutas kulmu ja ütles nimme, et krahvile tuska teha:

«Selge sigadus: Mereväekorpus — ja kasakad! Oleks teel vähemalt paažid meile vastu seatud!»

«Jama, mu kallis,» ütles Bobrinski jalamaid vastu, kõigutades oma ebaproportsionaalselt väikest pead. «Mis paažid? — paažid on mõga, paažidega ei üllata. Aga kas leiate Prantsusmaalt selliseid jõletisi! Lausa õudne hakkab, kui neid lõustu vaatad! Muide — kas teate, miks me siin oleme?»

«Luiska aga, krahv, luiska,» öeldi teisest viirust lugupidamatult.

«Härrased, tähelepanu! Krahvindusel on värske kõlakas!»

«Ma ei luiska, isa rääkis! Kui Sazonov saadikule kohtumistseremoonia asjus auku pähe rääkis, teravmeelitses ta nende kasakate aadressil: «Ega need vänged vägimehed presidenti ometi ära ei ehmata? Aga nad on ju punasesse rõivastatud ja mulle tundub, et vabariiklase südamele võiks punane värv aina meeldida?»

Paléologue'i vastus oli võrratu: «Muidugi. Aga prantsuse silm naudib teda vaid siis, kui ta on harmooniliselt ühen-

datud valge ja sinisega...» Sazonov ei jäänud võlgu ja helistas sedamaid Grigorovitšile, paludes meid siia saata ja tingimata valgetes vormikuubedes...»

«Anekdoot,» ütles Juri ebasõbralikult, aga jättis selle anekdoodi meelde, et temaga sobival juhul hiilata.

«Mitte anekdoot, vaid diplomaadikunst! Teile võib näida, et see armee jalaväepolgu rood seal oma eestlaetavate jumalaema — püha neitsi — rõõmusta püssidega on juhuslikult siia sattunud? Mõelge järele, härrased, mispärast võtab presidenti vastu mitte kaardivägi, vaid mingi õnnetu üheksakümnes Äänisjärve jalaväepolk?»

«Sihverplaadid sama sorti,» ütles taamalt seesama gardemariin. «Lõustad on neil suurepäraselt välja valitud.»

«Aga mis mõte selles on? Mõte, härrased!» hüüatas Bobrinski vaimustusse sattudes. «Siin on sügav mõte! Näed sa, missugune maa meil on, kui tavalisse armeepolku annab terve roodu ühenäolisi valida! Millised on küll meie reservid, kui selline valik võimalik on! Roodukomandör teeb kindlasti karjääri, vähemalt ordenike on talle täna kindlustatud, selle peale võite kindlad olla...»

Juri pööras pea kõrvale. Bobrinski loba oli talle ebameeldiv: siin oli seda enesekindlust ja tühjust, millega Juri arusaamade kohaselt tulevane laevastikuohvitser kekutada ei tohtinuks; selles oli midagi ratsakaardiväelikku, mereväega kokkusobimatut. Nii pealiskaudselt õigustaski Juri oma vaenulikkust pikakoivalise krahvi vastu, varjates iseenda eest selle pärispõhjust — kadedust. Ta kadestas Bobrinskit kõiges: selles, et krahv sõitis korpusest ära isiklikus autos, selles, et ta isa oli skandaalselt mustasajaline duumasaadik, selles, et ta teadis kõiki suurilma uudiseid, selles, et tal oli raha kui raba.

Juri silmitses sadamat.

Kaardiväe ekipaaži madrusekolakad, kaatriga «Standardi»[1] pealt siia saadetud, olid tardunud kahekaupa trepi äärde, täis valmidust aidata kaatreil randuda. Sadamasse lubatud aadel pritsis lõbusat prantsuse keelt. Maa- ja mereväe vaimulikkonna protopresbüüter kohendas Georgi ordenilinti üle särava preestriornaadi ja kallutas ilusa valgepitsilise daami poole oma õukonnaintriigides läbiproovitud õigeusu-jesuiidi peene näo. Linnapea krahv Tolstoi (nii väga sarnane don Quijotega, kes on ordenilindiga fraki ootamatult selga tõmmanud) viipas torukübarat pare-

[1] Tsaari jahtlaev. *(Tõlk.)*

male ja pahemale, tundes end peremehena. Viiruki sinine nire tungis välja varikatuse alt, kus lumivalgel laudlinal seisis imettegev ikoon ja nikerdatud puuliud leivapätsiga, mille tagasihoidlikkust õigustas kombe muistsus. Õukonna ülemdiakon rögises, nagu saetaks kaheteisttolliseid laudu.

Prantsuse mereväeohvitserid, ümbritsetuna frakkidest ja vene mundritest, seirasid lugupidavalt kaardiväemadruseid, uudishimulikult oma liikumatuid mustavurrulisi nägusid ülespoole upitades. Nood näod, kullatud lodumütsid ja operetlik vormirõivas tuletasid veidralt meelde pornopiltide meeliskujusid. Üks neist kallutas end pilkavalt naeratades kaatri suunas ja kutsus sealt ühe madruse välja; too hüppas osavalt sadamasillale, punase tupsu kiikudes ta lapsemütsil. Ohvitser lükkas madruse kaardiväelase juurde.

«*Allons vite!*» ütles ohvitser pead kõrgemale tõstes. «*Prenez ce petit, vous, géant russe!*»[1]

Kaardiväelane seisis taibutult ja vaatas hirmunult alla prantslase peale. Krahv Tolstoi päästis olukorra, tõlkides julgustavalt:

«Võta, vennas, ta kätele, kussuta nagu väikest last! Näita talle meie vene jõukest... Noh, ära karda!» Vene madrus laskis silmal ringi käia, otsides ülemusi, siis jäi ta pilk sadamakomandöri peal pidama. Admiral koogutas lubavalt oma luksulikku halli habet. Nüüd haaras kaardiväelane koguka prantslase kätele ja tõstis ta kõrgele rahvahulga kohale, kes vaimustatult aplodeeris. Ohvitser, rahul oma hiilgava väljamõeldisega, vehkis lodumütsi ja karjus:

«*La voilà l'entente cordiale! Vive la marine russe!...*»[2]

«*Vive la France!* Hurraa!»

Päevapiltnikud susatasid oma aparaatide kummipirne. Gardemariinid rõkatasid naerda, orkestrid kaldapealsel tajatasid «Marseljeesi». Kasakad välgatasid mõõku, gardemariinid — tääke, tinasoldatitena üksteisega sarnaste sõdurite rood andis vintpüssidega hääletult au. Õhus rippuv prantsuse madrus viskas kulpi, peopesa naljakalt väljapoole pöörates; venelane haaras tal vasaku käega vööst, rehis parema vormimütsi äärde ja väljasirutatud käega prantslast hoides, tardus sellesse monstroossesse poosi.

«Marseljeesi» mängiti kaua. Ta käsi hakkas värisema, nägu lõi veripunaseks, higitilgad voolasid laupa pidi, ent

[1] Kähku! Võtke see väikemees, teie, vene hiiglane! *(Pr.)*
[2] Vaat kus on tõeline sõprusleping! Elagu vene merevägi! *(Pr.)*

ikka hoidis ta väljasirutatud käega prantslast ja andis teisega au. Päevapiltnikud läksid marru. Käteplagin ja karjumine täitsid sadama. Ka sillal võtsid pealtvaatajad vedu ja hurraa veeres kaldapealset pidi Liteinõi sillani. Ratsapolitsei ja sandarmite tugevad salgad, mis katkematu rõngana olid asetatud kõikide sildade ja aguleist südalinna viivate tänavate äärde, muutusid valvsaiks. Hobused ajasid kõrvad kikki, sadulas istuvate sandarmite käed kobasid nagaikade järele, rittmeistrid vaatasid närviliselt ringi.

«Marseljees» lõppes, ent Prantsuse torpeedopaatidelt jätkas teda otsemaid «Jumal keisrit kaitse sa», millega läksid kaasa kaldapealsed orkestridki. Horunži vürst Vadbolski muutus taas jahtunud portselaniks, kasakail paisusid kaelasooned, nad olid valmis harjumuspäraselt röögatama loomalikku hurraad.

Nüüd läks madrus näost kahvatuks. Veri kadus ta näonaha alt, pilk muutus ähmaseks. Ta hakkas vaaruma. Käsi prantslasega oli märgatavalt alla vajunud, vormimütsi ääres oleva käe sõrmed tõmblesid kaks korda palavikuliselt. Ent ikka veel hoidis ta prantslast, kes oli lakanud naermast...

Admiral, otsekui mõisnik, kes oma mõisa lävelt näitab pärisorjuse-aegse võika meelelahutuse haruldast vaatepilti, seisis seltskonna ees, õigusega osa triumfist enda arvele pannes: tema ja ta eelkäijad, admiralid ja kaptenid, olid nendesse kohmakatesse ja kartlikkudesse matsidesse sisse kasvatanud selle vääramatu mereväe-uljuse. Mereväe-uljus — mõttetu, äraneetud, peksuköiehirmust sündinud, viinatopsiga sissejoodetud:

...Läinud kuupäeval läks fregatil «Usuvõitleja Püha Joann» nõrritavalt kaua aega purjede kokkupanemisega, see manööver hilines teiste eskaadri laevadega võrreldes üks ja veerand minutit. Soovitan isikliku kogemuse põhjal: raadel jooksus enesekindluse saavutamiseks saata iga päev puhketunnil mehed kogenud pootsmanite ja urjadnikute järelevalve all mastikorvi, sisendades neile, et sel kombel kaotavad nad oma puhkeaja seniks, kuni nad pole meestes välja arendanud mereväe-uljust, mis mereasjanduses on hädavajalik...

Oi, madruse uljust, sa saatana silmamuna! Murtud mõlad, song nabas, tross puru, tsaari rubla, puruksrebitud kõrid, kaheksa eite järjest, toop viina hingetõmbeta, viiekopikane sõrmede vahel looka painutatud...

...komisjon, kogunenud 23. juulil 1849. aastal 84 kahuriga laevale «Kolm Hierarhi» ja vaadanud läbi reisikompassi, mis sai kannatada talle fokkpraamraalt pealekukkunud marsimadruse Agafon Ivaštšenko läbi, kes purjepanekul alla varises, tuvastas: klaas on purustatud, kapsel magnetiitega on muljuda saanud ja verega üle ujutatud, vaskne [illegible] muljutud, kompass pole edasiseks kasutamiseks kõlblik. Seepärast esitab komisjon käesoleva akti Teie ekstsellentsile kinnitamiscks, et tõttes riigikassa kulul eelmainitud kompassi maksumust 72 assignatsioonirubla ulatuses — väljaminekuna, mis tuleneb juhusest, nagu laevil merel paratamatult ette tuleb...

Hümn hõljus sadama, jõe ja kaldapealse kohal nagu keisrikotka aeglane lend. Madruse käsi värises juba vahetpidamata, prantslase punane mütsitups võbises, vana mereväesõda juubeldas, admirali pilk anus ja ähvardas.

Pole teada, kes esimesena selle mürgise teravmeelsuse lendu saatis, — hiljem pandi see salongides saksa orientatsiooni poolehoidja paruness Osten-Sackeni kurja keelekese arvele. Aga aplaus rauges, pead pöördusid kaardiväelaselt ära, valmustus kustus prantslaste nägudelt, maad võttis kuiv ametlikkus. Naer asendus ilkumisega, naeratused ironilise huuldehammustamisega: sedavõrd, kuivõrd teravmeelsus mürgimaona piki sadamat edasi roomas, päid huultesosina poole kallutades:

«Veider allegooria siiski... Minu arvates pole see *entente cordiale*, vaid pigem 1812. aasta apoteoos: vaadake, ta on sellest õnnetust prantslasest hinge välja raputanud... On see vihje või?...»

Tõepoolest, vene vägilase käe otsas rippuv prantslane meenutas küll kaude, aga ometi meenutas üsna ebasündsat isamaasõja-aegset patriootilist puugravüüri. Seda taipasid kõik peale admirali. Teravmeelsus jõudis viimaks temanigi veereda ja ta jõi hilinenult tühjaks kogu selles sisalduva peene mürgi. Tal hakkas põsk tõmblema ja ta luksuslik habe nõksatas, kui ta lipuohvitseri enda juurde kutsus.

«Lõpetage see korralagedus, lontrus on end üle pingutanud!» ütles admiral läbi hammaste, langetamata kätt mütsinoka äärest: sadama kohal ujus hümn.

Lipuohvitser torkas madrusesse pilgu nagu peitli, mida ta tolle vaaruvas keres ringi keeras; ent madrus oli oma kohutava jõupingutuse tõttu kaotanud madruste kuuenda meele — võime ülemuste pilku nahaga tajuda. Siis vibutas lipuohvitser kergelt vasakut rusikat ja tõi kokkusurutud huulte vahelt mingi vilina kuuldavale. See needus tõmbas endale madruse taaruva pilgu. Lipuohvitseri huuled, silmad ja kulmud lõid palavikuliselt vihavälku, ning madrus mõistis läbi viimase jõupingutuse udu siiski, et ta teeb midagi valesti. Lipuohvitser sundis teda tagant uue kuuldamatu huulteliigutusega (see liigutus pidi, muide, ilmselt

küll tähistama madruse häbiväärset sugupuud), jätkates samal ajal käega auandmist. Hümn hõljus linna kohal keisrikotka majesteetliku lennuna, gardemariinid, kasakad ja Äänisjärve mitmikud seisid auvalvel, eraisikud seisid paljapäi, sild laulis kaasa majesteetlikke sõnu, lipuohvitser ropendas hääletult. Fjodor Gromak, Tuula kubermangu talupoeg, 25 aastat vana, pooleldi kirjaoskaja, kes kohtu ega juurdluse all pole olnud, laskis prantslase aeglaselt laevatekile. Sadam ujus ta silme ees seltskonna kukalde ja selgadena; kõik olid äkki ära pööranud, niipea kui allegooria kahemõttelisus oli neile selgeks saanud.

Hümn lõppes. Prantsuse madrus, erutatud mõttest, et homme ilmub ta foto kõikides ajalehtedes, ja vaimustatuna vene relvavenna jõust, ulatas Gromakile käe, padrates elevalt patriootilisi sõnu. Aga jalamaid pöörasid kaks ohvitseri — mustkuldne vuntsidega prantslane ja valgekuldne pikk venelane — end üheaegselt nende poole, et kähku ja vaikselt väljendada eri keeltes ühesugust mõtet:

«Finissez! Fichtre, espèce d'idiot!»[1]

«Keri, lontrus, kaatrisse!»

Prantsuse madrus hüppas silmapilk oma kaatrisse; venelane läks vaarudes piki sadamasilla äärt omasse. Seal võtsid teda vastu kadedus ja pilge.

«Mis sa's välja teenisid?» küsis pootshaagimees otsejoones. «Kas rubla või toobi viina?»

«Anna vett,» kostis Gromak tahtmata asjast juttu teha; ja kuni ta ahnelt jõi nagu hobune, kes elegantsete tribüünide ees on asjata auhinda taga ajanud, jätkas pootshaagimees juttu:

«Sant sangar!... Poleks pidanud ette võtma, kui lõpuni hoida ei suuda. Teed prantslaste ees ainult madruste margi täis...»

Joomise lõpetanud Gromak vandus loiult ja lamedalt.

«Kästi katki jätta,» ütles ta siis ja lõi käega. «Ah, käigu nad kus kurat, saa siis aru, mis neil vaja on! Lase mind nüüd kubrikusse, surmani võttis läbi. Süda, raisk, valutab... nihutasin paigast ära, või mis...»

Ta läks vööri, aga katlaruumist torkas end välja teine pea, nösuninaline ja naerev.

«Vaat kus alles kotkas!» ütles pea poolihääli. «Õigesti öeldakse: «Vene madrus on igal pool nagu kotkas: võitleb kotkana, on rivis kotkana, istub peldikus kotkana, aga admirali vapikotka all on ta märg kana...»

[1] Aitab! Kasi minema, idioot! *(Pr.)*

«Mis sul asja oli? Norima tükid või!» urises Gromak tigedalt vastu.

«Ma niisama,» muheles kütja, «ma vaatasin sind ja naersin: labilõhki väljaõppinud peni, jumala eest: lõbustasid pisut härrasid, aga pärast nemad sulle saapaga hänna alla: et käi põrgu, enam pole sind vaja... küll jõuad püssi all end kangelaseks higistada... Mine, heida pikali, ehk tuleb pisut oidu pähe.»

Kubrikus heitis Gromak kastile selili, ootamatult väsinud silmad vaatasid üles ja ülepingutatud tohutu süda püüdis põksumist ohjeldada. Kõige lihtsam inimlik solvumus käätis temas, kütja sõnad olid andnud kogu loole uue varjundi.

«Sõusi sõõgu neid härrasid!» vandus ta äkki kuuldavalt.

Kubrikusse kandus orkestrihelide pahvak, aga Gromak ei tõstatanudki. Pidustus jätkus ilma temata.

Sadamasse sõitis nelja valge hobuse rakendis landoo ning mundrit ja sulega kübarat kandev elatanud prantslane tõi sillale oma lühikesed hallid vurrud, kuiva näo kollase naha ja Prantsuse vabariigi suursaadiku tiitli. Maurice Paléologue saabus presidenti vastu võtma. See tähendas tsaari poolt kalli külalise käsutusse antud jahtlaeva peatset kohalejõudmist.

Kaksteist minutit üks läbi hakkas laev Neeva kääru tagant paistma. Must, kuldse vöörikaunistuse ja kuldsete pardanikerdustega jahtlaev libises hääletult jõge pidi, — ainsa vaikijana keset saluudimürinat, ainsa alastiolijana keset toredaid kolmevärvilisi drapeeringuid, ainsa liikujana keset üldist seisakut. Ta lühikesevõitu mastil (ainsal sirgujal keset kummargil küürselgi) lehvis vaid üks plagu — Prantsuse Vabariigi, Venemaa ustava liitlase lipp. Vene kahurid tulistasid tema poole tühipauke, niisama suitsuseid ja valjusid, nagu olid olnud kogu möödunud sajandi jooksul malmkuulidega selle lipu pihta tulistatud paugud.

Nõnda — kogupaukude suitsu, suurtükkide mürina, täägikide ja saablite välkumise saatel, epolettide, kiivrite, mundrite orjameelses ääristuses, konserveeritud sõja täies kurjakuulutavas hiilguses ja säras, — nõnda ilmus Venemaa pealinna tema —

...suur riigimees, Euroopa rahu valvur, kes aasta tagasi ilma vereväljamiseta ohjeldas Prantsuse Maroko järele kätt sirutanud Saksamaa hullumeelse isu...

«Retš»

... isamaalane, kõikuma löönud sõjalise võimsuse taastaja nii Prantsusmaal, kus selle oli laostanud radikaalsotsialistlik sisepoliitika, kui ka Venemaal, kus omal ajal unustati, et Prantsuse-Vene liidu näitelavaks pole Ida, vaid Euroopa ...

«Temps»

... kelle valimisega saadikuks on seotud huvipakkuv anekdoot sellest, kuidas ta isa, lihtne põllumees, oli keelitanud poja poliitilise vaatase loobuma oma kandidatuurist saadikutekotta; selle tasuks lõikas vanamees terve päeva võistleja põllul vilja ...

«Peterburgskaja gazeta»

... võitleja rahva karskuse eest, mida ta rahvaharidusministriks oleku ajal Prantsusmaal propageeris joomise kahjulikkust paljastavate loengute korraldamise abil ...

«SPb Jeparhialnõje vedomosti»

... hiilgav advokaat, väljapaistev majandusmees, peen kaasvestleja, mõnusa lossi omanik Bretagne'i lõunaosas, kuhu ta võluv naine on kogunud haruldase portselanikogu ...

«Stolitsa i usadba»

... kelle küllasõit tähistab uut faasi *alliance*'is kahe vaimu ja režiimi poolest niivõrd erineva, ent üldriiklikelt huvidelt niivõrd lähedase maa vahel ...

«Eclaire»

... tõeliselt demokraatlik president, vaba prantsuse rahva tahte kuulekas väljendaja ...

«Den»

... kelle suus omandavad sõnad sellise jõu, tähenduse ja võimukuse, et peagi märgatakse, kuivõrd sõnakuuleliku ja tõsise tähelepanekuga imperaator teda kuulab, aga mina jõuan veendumusele, et paljud neist kardpaelu täisõmmeldud aukandjaist mõtlevad isekeskis: «Nii pidanuks tõeline isevalitseja kõnelema»...

Maurice Paléologue

... kes müüb end poliitikas järjekorras kõigile parteidele ja «väljaspool» poliitikat — kõigile rahameestele ...

Lenin

pisipoodniku näoga paks mees, seljas Püha Andrease ordenilindiga frakk, sõja- ja metallitehaste aktsionär, Prantsuse Vabariigi president — Raymond Poincaré.

Sankt-Peterburgi linna sadamasillal ei lebanud ta jalge all sametvaip. Lebas Tsaari-Venemaa. Armee langetas ta ette auvahtkonna lippe. Vene õigeusk võttis ta imettegeva ikooni kaitse alla. Pankurid langesid ta ees looka. Linnapea käed kandsid talle ette Venemaa leivavilja, lina ja metsa, kõige selle kaunivormiliseks sümboliks oli tikitud

rätil ja nikerdatud puuliual lebav leivapäts. Isevalitseja kahepäine kotkas, (eile tsaari poolt kingitud) Püha Andrease ordenisse klammerdunud, oli pugemas peitu ta fraki revääri alla, siidvoodriga tasku ühemõttelisse lähedusse. Sadamasild õõtsatas: ta peale astus Raymond Poincaré prantsuse pankade poolt Venemaa isevalitsusele ja vene kapitalismile antud paljumiljardiliste laenude kogu raskusega. Peremees tuli oma suurde korralagedasse külla poolpurjus külavanemalt Nikolai Romanovilt aru nõudma.

«Marseljees» mürises üle kogu pealinna. Sadamas, kaldapealsel, sildadel, töölisagulites — igal pool pritsiti päikesekiirte käes tema reipaid helisid, mis heljusid üle torukübarate, kaabude, lippude, sõjavägede, politsei, Viiburi linnaosa ja Putilovi maantee tohutute töölissummade Moskva, Neeva ja Narva väravate taha.

Linn juubeldas sel kaunil päeval. Kõik puistusid tänavatele. Trammid ei käinud. Kauplustes ei kaubeldud. Pagarid ei küpsetanud leiba. Tehased ei töötanud. Ligi kakssada tuhat töölist täitsid tänavaid, rääkimata juba elegantsest rahvikonnast kaldapealsel. Käis üleüldine juubeldamine. Valmustatud asukate poolt õhku visatuina välkusid päikese käes torukübarad, päevavarjud, lipukesed, lilled, kivid, tänava munakad, nagaikad, kardavoid, vaateakende klaasid, ärisildid ... Tänavail polnud võimalik kuhugi pääseda: neid ummistasid saterkuued, daamikleidid, vormifrakid, mundrid, ekipaažid, orkestrid, kasakad, töölised, sandarmid, ümberaetud tulbad, läbipekstud pristavid, ümberlükatud trammid, barrikaadid, haavatud, surnud.

Saluut oli kõrvulukustav. Tulistas kogu pealinn ühest servast teiseni. Tulistasid laevad Neeval, tulistas kindlus Troitski silla juures. Tulistasid kardavoid Ligovski tänaval. Tulistasid kasakad Neuschloti põiktänavas. Tulistasid sandarmid Putilovi tänaval. Tulistasid 9 «Aivazi» tehase töölist, kes olid politsei eest Tobolski tänaval maja nr. 12 pööningule taandunud. Tulistasid politseijaoskonna ülem ja kaks kardavoid, kes olid Sampsoni sillalt-vette visatud.

Püssirohusuitsu mähkunud Raymond Poincaré surus käe südamele. Pealinn naeratas vastu oma paleede marmorhammasreaga, läigatades peakirikute hambakroone, — ta naeratas, püüdes halva mängu juures head nägu teha. Tiheda sandarmimüüriga külaliste eest varjatud linnaväravad virutasid talle selga töö jätnud inimeste kurjakuulutava kirju lainetuse. Agulid pigistasid ta kõri seismajäänud tehaste jahtuva rõngaga; nende mustad korstnad piirasid

pealinna igast küljest, ähvardavalt taevasse tõstetud, nagu rüsinal mõisasse tungiva raevunud rahvamassi löögivalmis kaikad ja malgad. Prospektid tõmblesid ratsasalkade krampidest; need salgad liikusid ühe tehase juurest teiseni, ühest väravast teise väravani. Linnavalitsuse telefonid lõid lakkamatult hädakella. Neljandat päeva lõhnas linn revolutsiooni järele.

Venemaa oli revolutsioonist raskejalgseks jäänud, hakkas otsekui maha saama, oli tige, hüsteeriline, põhjuseta julm nagu naine, kes ei taha sünnitada. Ajaloo poolt eostatud revolutsioon tungis peale aastasadade pilkpimedusest, möödapääsmatu ja loomulik, möödapääsmatu nagu sigitamishetkest peale vihatud, igal looteliigutusel äratõetud lapse sündimine. Viimasel ajal, Leena tapatalgust peale, muutusid need tuhud eriti väljakannatamatuiks: töötõrked ja streigid vapustasid impeeriumi lopsakat, küpset ihu sünnitusvalude katkematu ahelaga, mis osutas vältimatu tähtaja liginemisele. Kodused vahendid ei aidanud: ei Riigiduuma puderhautis, ei Politseisilla apteegis lahustatud konstitutsiooni patenttilgad, ei karistussalkade kuumad vannid, ei ohranka tihe bandaaž, ei Vene Rahva Liidu hõlpuandvad pogrommikaanid ega isegi Vene-Jaapani sõja roostetanud süstal, mis nii õnnetult kahest kohast — Mukdeni ja Tsušima juures — katki läks, nurisünnitist üsast toomata, — miski ei suutnud peatada vihatud vilja loomulikku kasvu. Ta kasvas Tsaari-Venemaa emaihus, millega teda lahutamatult sidusid ajaloo arenguseadused; vili, elava sees elav, sõi sama toitu mis ema, ta oli uus elu, mis mõistab surma vana ... Sugulased haarasid peast kinni, vaadates revolutsioonist rasedat impeeriumi. Skandaal ei ähvardanud mitte üksnes häbiga vaid ka päritava vara kaotusega: Venemaal on kõik teisiti kui õigete inimeste juures, kindel see, et siit sünnib õudne, metsik ja kasvatusele allutamatu laps! ... Skandaale tuli ju ette ka korralikes majades, ometi tuldi nendega kuidagi toime: Prantsusmaa, sünnitusest ära piinatud ja kuningaliiliad puruks muserdanud, tõi ilmale täiesti hästi kasvatatud Kolmanda Vabariigi; kuninglik Inglismaa sünnitas üliviisaka parlamendibeebi. Aga see jõletu laps, ise alles sündimata, kavatseb armsal prantsuse plikal lokid peast kiskuda, sõimab inglise poissi ja karjub täiest kõrist roppusi sotsiaalsest revolutsioonist ja kõigi maade proletaarlastest.

Ainsaks pääseteeks oli kirurgiline operatsioon. Vaid sõja lai nuga võis vihatud vilja veel emaihus tükkideks lõigata,

surnud lihatükid läbi verevoolu välja õngitseda. Ent üks kord juba selles äärmuslikus abivahendis pettunud Venemaa ei tahtnud riskida. See operatsioon tuli viia Euroopa tasemele: toimugu ta slaavluse ühendamise idee sügava narkoosi all, toidetagu kogu organismi forsseeritult kuldtrangiga, juhtigu lõikust parimad Pariisi günekoloogid, kes juba kommuuni kallal on kenasti kätt harjutanud! Sellisel operatsioonil võisid olla kõik šansid edule.

«Vaat, mille pärast sõitis härra Poincaré, prantsuse pankurite palgasulane! Vaat, mille pärast tervitavad teda nii orjameelselt tsaari aadel, vabrikandid ja mõisnikud, — kogu see koerakari, kes tohutu kullalaenu eest on andnud end prantsuse kapitalile jooksutada! Nende huvid on kokku saanud ...»

Üle viiesaja Lessneri vabriku töölise kuulas vaikides ja süngelt. Nende peade kohal seisis otse värava juures tünni otsa ronimud Jegor Tišeninov, kõhn ja väsinud punapää. Lapitud ja luitunud tudengikuub rippus tal kotina seljas, tohelised püksid pullistusid üliõpilasviletsuse julmast reumast punsunud põlvedel. Pärast iga fraasi surus ta huuled kokku, ta sarnamõhnad paisusid, otsekui suruks ta sõnu suus pingsaks helisevaks vedruks, ja kui ta taas suu avas, lendasid sõnad elastselt kaugele õhku. Selge, raevukas ja sihikindel, kõneles ta juba viiendat minutit, ja teda kuulati vahele segamata. Värava otsas küünitas üks poisike kaldapealset seirama, et hoiatada kasakate ilmumise eest, ent kasakad ei ilmunud, — polnud võimalik jätta sõdalinna valveta, et laiali ajada üht kümnetest miitingutest.

«Sõja — vaat, mille tõi ta soomuslaeval kaasa! Prantsuse töösturitele kasuliku sõja — need on ju sõjatehastesse liiglaraha paigutanud! Sõda on kasulik meiegi kaukameestele — nood muudkui unistavad, kuidas vabaneda Saksa kaupade sissevoolust Venemaale. Sõda on kasulik ka tsaari isevalitsusele, too on valmis ära andma kogu oma armee selle eest, et puruks kiskuda poomisnöör, mida meie tema kaela ümber kokku kisume. Sõda kisub kaasa nii Venemaalt, Prantsusmaalt kui ka Saksamaalt endalt eesrindlikke töölisi, kes on organiseerunud parteidesse ja liitudesse ja läkitab nad rindele ...»

«Noh, ega kõiki võeta, tehasessegi jääb inimesi,» ütles värava juures seisev elatanud tööline ja vaatas ringi toetust otsides. Naaber kõõritas tema poole ja vastas vastumeelselt:

«Kes liigse sajalise letti lööb, see muidugi jääb, mis seal vaielda . . .»

«Mis sa sellega öelda tahad?»

«Ma niisama . . .»

«Oled sa mu taskusse vaadanud või?» ei jätnud esimene jonni, aga teine pööras muiates ära.

Sealt nurgast, kus seisis iga hetk pearätti kohendav ja mitte niivõrd Tišeninovit kuivõrd ümberkaudseid kõnelusi kuulatav sinises kleidis noor naine, sekkus nüüd juttu veel üks mees.

«Kes juurviljaaia ja lehma osta on jõudnud, selle taskust paistab raha läbi,» ütles ta kellegi poole pöördumata ja näris suhu tükkivaid hiirekarva vuntse.

Esimene, samuti pilku tõstmata, kihvatas vastu:

«Aja oma taskust tiisikus välja, siis alles mine teise taskut vaatama.»

«Ajaksin küll, aga rohtu pole. Trahvipisik võtab viimase.»

«Hakka õige koos meistriga teed jooma nagu tema, ei jõua sa siis ringi vaadatagi, kui tasku juba raha täis,» haaras noor naine trotslikult jutuotsast ja pööras otsekohe oma näo elatanud mehe poole, ise kibeteravaks vaidluseks võitlusvalmis. Ent too jäi vakka ja sülitas pikas kaares kõrvale. Otsekui ärgates, pööras naine äkki hirmunult ringi:

«Issand, kuhu see Jelenake on kadunud?»

Jelenake — valgepäine kera erepunases kleidis — oli kaugel. Kooreta puutüvedena kõrguvate säärsaaparidade vahelt tungis ta läbi, otsides omataolist hulkuvat olendit selles ürgmetsas. Säärikud lõhnasid meeldivalt tõrva järele. Juba hõrenesid nende võimsad tüved ja õue ergav avarus vilkus läbi metsatuka, kui kellegi suured käed haarasid ta ülevalt ja ta alustas tagasiteed — nüüd juba läbi õhu. Ema kätele jõudnult said talle metsaladvus toimuv kähku selgeks; siin oli palju huvitavam kui all. Õu oli puupüsti päid täis nagu kirikus. Teise korruse aknale ilmus aeg-ajalt viltuvajunud lipsuga kiilaspäine mees, — seesama, kes laupäeviti emale raha andis. Kusagil ta taga tilises kogu aeg lõbus peenike kell, selle peale vaatas kiilaspea ringi, vehkis käsi ja kadus nagu nukk Petruška, mida näitasid rändnäitlejad. Peale selle oli õues tünni otsa roninud kõhn mees, kel olid toredad kuldnööbid rohelisel pintsakul ja niisama rohelised püksid. Valju hääli jutustas ta midagi ebahuvitavat, aga kõik kuulasid teda. Väravat aga istus poisike, kellele oli õuestoimuv küllap paremini näha, ja terav kadedus poisi vastu varjutas mõneks ajaks kõik muud elamused.

Aga roheline mees karjus edasi täiel häälel, kogu aeg käega vehkides:

«Teie ajusid ähmastatakse sõnaga «isamaa»! Teid sunnitakse Lapma Saksa ja Austria töölisi, kes on samasugused kui teiegi. Teie enda kätega lämmatatakse revolutsioon! Sest tappes rindel teise maa töölisi ja talupoegi, aitate te selle maa valitsusel revolutsiooni kägistada, nii nagu teid tappes aitavad Saksamaa töölised tsaarivõimul küpseva revolutsiooniga arveid õiendada. Vaat, milles seisneb sõja kasulikkus sranditult kõigile kaukameeste ja mõisnike valitsustele! Vaat, milles lepivad praegu kokku Vene tsaar-isevalitseja ja prantsuse pankurite teener — vabariiklasest president!»

Neeva majesteetlikku siledust pidi tehaseni kandunud kumu kahurikogupauk pani sellele fraasile raske, veenva punkti. Tišeninov tõstis käe.

«Kas kuulete seltsimehed?» hüüdis ta. «Need on esimesed paugud revolutsiooni pihta! Nad on kohutavamad tapatalgut Leenal, kohutavamad relvatärinast Lossiplatsil . . . Need paugud käivad kogu Euroopa, aga võib olla ka kogu maailma töölisklassi pihta! Nad hävitavad meid mitte kümne- vaid miljonikaupa! Maha tsaari ja kapitalistide vabariigi salasobingud! Maha sõda, elagu tööliste revolutsioon! . . . See kasvab, levib kogu Venemaal . . . Harkovis, Moskvas, Tiflisis, Bakuus, Lodzis, Ivanovo-Voznessenskis . . . Alles neli päeva tagasi lasksid tsaari pristavid maha Putilovi töölisi, kes bakuulaste üritusega ühinesid . . . Aga täna streigib ainuüksi Peterburis üle kahesaja tuhande ja sandarmid ei suuda neid tööle sundida. Vallandage töölised, tugevdage revolutsiooni armeed, pange seisma tehased, sulgege poed! Kägistame tsaarivõimu ilma leivata, valguseta, rongideta, telegraafita . . . Menševikest kisakõrid räägivad teile majanduslikest nõudmistest, — meie räägime teile poliitilistest. Ülevenemaalise streigi loosungiks peab olema: kontroll vabrikantide üle, maa talupoegadele, maha isevalitsus, elagu vabariik! . . . Aga mitte tsaariga käsikäes töötava härra Poincaré vabariik, vaid demokraatlik vabariik, kus valitsus koosneb töölistest ja talupoegadest enestest! . . .»

Äkki hakkasid kõik Jelenakesele arusaamatul põhjusel ühekorraga käratsema ja liikusid värava poole, ta taipas, et nüüdsama läheb lahti kõige huvitavam. Poisike ronis väravaposti otsast nii väledalt maha, et tüdruk jõudis ainult ahhetada. Poiss jooksis edasi, nii et paljad päkad välkusid. Roheline mees oli tünnilt maha hüpanud, ta tungis

naeratades esiridadesse, kõneles kõigiga korraga. Keegi tõstis seal ees pea kohale kepi ja selle otsas hakkas lustiliselt mänglema tema kleidi värvi lipp.

Jelenake, suu poollahti, vaatas seda keevat inimkatelt ja nõndasamuti, poollahtise suuga ja mõnutundest sädelevate silmadega ujus ta ema kätel koos inimvooluga välja tänavale, kaastundlikult tagasi vaadates nende poole, kes jäid õue ega võtnud osa sellest üldisest mängust.

Jääjad vaatasid minejatele naeratamata järele. Jääjate salgad olid sünged ja sõnakehvad. Pärast, juba päris värava juurest, nägi Jelenake, kuidas neile astus ligi kiilaspäine Petruška, seesama, kes aknast välja oli vaadanud ja nood hakkasid talle midagi seletama, käsi laiutades ja päid raputades.

Liteinõi silla juures põrkasid Lessneri töölised takistuse vastu. Ratsapolitsei ja kasakate tugev salk kõrgus sillaküürul südalinna ja aguli vahelise veelahkmena. Jessauul käänas ennast igavlevalt sadulas ja vaatas tagasi Prantsuse saatkonna poole; kaldapealne näis seal lilleaiana; ihukaitseväe kasakate helepunased mundrid ääristasid rahvasumma kirjut lillepeenart; orkestri vaskpasunad välkusid päikesepaistel kuldpunktidena, oodates presidendi saabumist. Jessauul vaatas ja vandus kurja: olgu mistahes pidustused, ikka satud «politseiametile kaasabi osutamise» komandosse ... Viltu veab atamani meestel! ...

Politseiülem, kerekas ja elatanud polkovnik, majesteetlik mehemürakas nagu Aleksander III mälestussammas, oli raske ronkmusta ratsu seljas jessauuli kõrvale tardunud ja vaatas mööda sillakallakut alla. Kardavoide ahel tõkestas Nižegorodski tänava, pidades kinni üksikisikuidki ja lastes sillale vaid hästirõivastatud härraseid, voorimehi sõitjatega ja toatüdrukuid, kes jooksid linna saia tooma (kõik Viiburi linnaosa poed olid hommikust peale kinni, kartusest, et vaateaknad pekstakse kividega puruks). Streikivad töölised seisid rühmiti tegevusetult tänaval, irvel sui silla poole vahtides. Nendeni jõudes lagunesid ka Lessneri töölised salkadesse, ja politseiülem muiatas: see inimsumma lagunemine reetis otsustusvõimetust ja päälikute puudumist. Nende salkade laialipuistamine olnuks tühi ja mõttetu tegevus, nagu katse peoga kärbseid püüda: ajad nad ühest kohast ära — istuvad teisale. Polkovnik Filonov tunnistas ainult kindla peale tegutsemist.

Saatkonna juurest plahvatas tervitushüüdeid ja veepinda pidi lennates jõudsid sillani «Marseljeesi» esimesed selgesti eraldatavad taktid. Helid mänglesid pasunatorudel nagu šampus, säratades fanfaare ja säristades trummipõrinat otsekui elektrilaengut. Nii polkovnik kui ka jessauul sirutasid tahtmatult õlavööd, kui kuulsid võidukat refrääni, mis oli sõjakas ja hiilgav nagu husaaride atakk. See oli suurepärane hümn, parim rahvushümn kogu maailmas, mis ujustas südameid, pani põlema mõistuse ja kutsus võidule.

See suurepärane hümn tegi aastasaja jooksul läbi üliveidra teekonna. Olles kunagi tuline nagu barrikaadide veri ja välkuv nagu giljotiinitera, viis «Marseljees» revolutsiooniväed aristokraatide koalitsiooni vastu. Ta lõhkas feodaalide losse, nii et need lendasid koos Louis XVI peaga kuningaliiliate hunnikule. Konvent heitis ta mässulistele tiibadele kolmevärvilise lipu tiheda siidi, ja «Marseljees» muutus revolutsioonihümnist rahvushümniks, samal viisil kui tema sünnitanud kolmas seisus oli revolutsiooniliseks valitsuseks muutunud. Näe, «Marseljees» juhib «patrioodide» armee Sedani alla, asjatult püüdes kindlustada Teise impeeriumi trooni. Näe, juba astuvad ta kangelaslike helide saatel Pariisi tänavatele versailased, tappes kommunaare. Näe, ta bravuursed fanfaarid lõikuvad koos ekspeditsioonivägede mõõkade ja misjonäriristidega asumaadesse, teed tehes kolmanda vabariigi liiakasuvõtjate kapitalile. Ja näe — Tuneesias, Alžeerias, Indo-Hiinas, Marokos, Gineas, Madagaskaril ja Tahiitil — kõikjal luiskab ta sõjaväeorkestrite hõbedaste pasunate kaudu maailmale vabadusest, võrdsusest ja vendlusest kontsessionääride ja rantjeede vabariigis, luiskab nii, nagu oskavad luisata vaid prantsuse advokaadid rahvasaadiku tribüünilt: luiskab kõlavalt, kaunilt, gaskoonliku heroilusega, isamaalise paatosega.

Aga siin, Vene krooni sünges varjualuses, laulab sind veel Vene revolutsioon karistusalkade kogupaukude all, ta laulab, valmistudes võitluse esimeseks etapiks — absolutismi purustamiseks, laulab Presnja barrikaadidel, Putilovi maanteel, — laulab, hakates ise juba kuulutama teist hümni, praegu veel vähetuntud hümni, mis pole veel muutnud oma kaheksandiktaktide rütmi pikasammuliste neljandiktaktide vääramatuks edasiastumiseks, nii nagu veebruaristki pole veel saanud oktoober ... Tuleb aeg — ja sina, «Marseljees», põrkad kokku selle uue hümniga otsustavas võitluses, nagu kaks halastamatut vaenlast kunagi — sina oled närbunud, oma mõtte reetnud, ajaloo võidujooksus

maha jäänud ja seepärast hukkumisele määratud, sina, kunagi revolutsiooniline laul! . . .

Ent praegu veel mähib tuhande üheksasaja neljateistkümnenda aasta juulileitsak pealinna oma metsatulekahjude suitsu, Neeva saluutide ja äärelinna kogupaukude suitsu, praegu nimetatakse pealinna veel Sankt-Peterburgiks ja kerjuslikku hiigelmaad — Vene impeeriumiks, praegu on armee veel rahva vastu.

«Marseljees» süttis Soome põiktänava nurgal eredalt ja ootamatult, nagu tuleleek kustutatud lõkkest, ta loitles ja hubises, haaras siis kogu Nižegorodski tänava, liitis salgad tihedasse summa ja edestades politseiülema aju aeglast liikumist, tungis sinna sisse läbi suurte ja närbade kõrvade raukhalli karvatihniku. Polkovnik Filonov liigatas sadulas ja kergitas üllatatult kulme: kardavoide ahel lagunes, lastes inimsumma takistamatult sillale. Mis neil viga on — kas läksid hulluks või? . . .

8. PEATÜKK

Söögisaali harjumatult tühjas avaruses hilinemisega, end isukalt einestanud, astus Juri Livitin suurepärases tujus välja. Päev laotus ta ette pidupäevase linna siledate tänavakividena. Ta tahtis minna trammipeatusesse, end talle meenus, et trammid ju ei käi, ning ta jäi tusaselt aru pidades seisma. Eemal haigutav voorimees haaras jalamaid ohjad ja sõitis tema juurde, pukist alla kummardades.

«Kas käsite sõidutada, teie hiilgus?»

Livitin vaatas täispuhutud kumme ja oli kahevahel: see uljaspea oli nende hulgast, kes tavaliselt Nevskil seisavad. Vassili saarele oli teda ilmselt toonud tänaste pidustuste laine. Sellised võtavad kolmekordse hinna.

«Liteinõile, Basseini tänava nurgale,» ütles ta kõhklevalt.

«Suvatsege maksta kolmeline, teie hiilgus!»

«Oled ogaraks läinud, lollpea,» ütles Livitin südametäiega ja astus edasi.

«Kaks ja pool, liitlaste nimel, teie kõrgeausus!»

«Kaheksa grivnat . . .» tahtis Juri voorimehele öelda, aga jäi äkki vait: kuresammul rüttas talle järele krahv Bobrinski, käigu pealt viibates. Mõõk, pikk nagu ta kandja, koputas vastu sillutist, tupes kõllas just kõlina pärast sinna

pandud kümneline münt. Kas krahv tõesti kuulis, kuidas ta voorimehega kauples nagu mõni väikekodanlane? Juri kahmetus.

«Livitin, kuhupoole sõidate? Võtke mind peale,» palus krahv lähemale astudes. «Liteinõile? Suurepärane . . . Noh, nabe, lase käia! . . . Ehk lubate mind paremale poole?»

«Olge lahke,» kostis Juri peremehelikult. Nad istusid, toetades mõõgad vastu jalalauda.

«Küll vedas, sest . . . kujutage ette: kodus ei teata, et olen ülemuste armust Peterburis, ja helistadagi oleks asjata, ise ei saa küllap juba hommikust peale autost välja, mamps jälle on ilmselt hobused ära haaranud, siin pole aga äkitselt ainustki voorimeest! . . . Järsku vaatan, et teie olete selle vankri juures ja peate aru . . .»

«Mind jahmatasid kangesti need kaunistused,» valetas Juri, osutades varikatte kaarele: selle külge oli seotud kaks kolmevärvilist lipukest, mis sõidul lehvisid. Bobrinski heitis neile voorimehe selja tagant pilgu ja puhkes naerma:

«*Alliance* juba siingi, ei saa sellest kuskil hingerahu! Kurat nendega, nende lippudega, sõidame nagu külapulmas!»

Uljas voorimees ajas hobuse paigapealt laiale traavile, karjudes rahva peale, kes tõkestas sõidutee. Daamid tuikusid pikki kleidisabasid kergitades eemale, neid saatvad ohvitserid vastasid rahulolematult gardemariinide hooletule auandmisele. Sillal seisis endiselt tihe rahvamass ning vaatles sadama ning Prantsuse torpeedopaatide vahel sehkendavaid kaatreid. Külalisi veeti pidulikule lõunasöögile, ohvitsere — Duumasse, madruseid — Rahvamajja.

«Vaat nii nad jäävad ööseni passima,» ütles Bobrinski, talmetoe vetruvatele patjadele nõjatudes. «On alles vaatemänguhull rahvas! Ja millest see küll tuleb, et peterburglased iga asja peale karjas kokku jooksevad? Hobune kukub — kari koos, maaler värvib maja — kari koos, üliõpilane läheb punase lipuga mööda — kari koos . . . Minu arvates tuleb see sellest, et meil on väga vähe avalikke meelelahutusi, ja sellepärast muutub iga tühiasi sündmuseks. Isa räägib tõtt: inimkarjale pole palju vaja — leiba ja tsirkust, ja seepärast on vaja sagedamini korraldada fiatikäike ja paraade . . .»

«Aga kuidas leivaga jääb?» küsis Juri peenelt naeratades. Bobrinski isa oli mustasajaline duumasaadik ja Juri

tahtis oma mürgise küsimusega näidata, et temagi pole suu peale kukkunud.

«Aga leiba ei jätku Venemaal kõigi jaoks, mu kallis, see pole kellelegi saladuseks,» puhkes Bobrinski naerma. «Muide, täna on need molutajad omal kohal: las prantslased peavad neid juubeldavaks rahvaks... Hei, onku, võta pakpoordi, sõida kaldapealsele! Sõidame ja vaatame, mis saatkonna juures käimas on, eks ole?»

Juri ei jõudnud veel nõustudagi, kui voorimees ringi pööras.

«Kaldapealset pidi ei tohi, teie hiilgus, ei lasta läbi...»

«Kuidas nii, ei lasta läbi, mis jamps see on?»

«Politsei ei lase, jaoskonnaülem käis eile hoovis kuulutamas, et lubatakse ainult eratõldadel, kes on aga üüritroskaga — need peavad pärast kümnelise trahviks maksma.»

«Noh, kurat sinuga! Aga kas mööda Nevskit võib?»

«Mööda Nevskit võib, miks seda ei või? Kus sa hing siis veel sõidad, kui mööda Nevskit ei tohi?... Ei tohi seal, kus residenti veetakse. Öeldi välja, et pomme kardetakse.»

«On alles mühakas!» oli Bobrinski siiralt vaimustatud. «Kellel see pähe tuleb talle pommi visata? Pole ta ju kellelegi paha teinud.»

«Kes teda teab, mis ta teinud on, aga kardetakse ikkagi,» ütles voorimees, mõnuga jutujärge hoides. «Vaat mihuke aeg on: ümberringi treigitakse, trammidki seisavad, aina pead silmad lahti pidama... Küll leiavad, kellele pommi visata! Jaoskonnaülem andis mõista, et saksa pioonid.»

«Il a raison, cet homme[1]*,»* ütles Bobrinski ja jätkas prantsuse keeles.

Nüüd hakkas Juri kohe higistama: ta prantsuse keel polnud suurem asi, — sellest piisas parajasti, et sõnaraamatuta pikantseid romaane lugeda. Pingelist tähelepanu hajameelse naeratuse taha peites, suutis ta siiski aru saada peaaegu kõigest, mida krahv Bobrinski ütles. Too andis edasi seltskonnas kinnistunud arvamuse, et kõik need pikaajalised streigid olid Saksamaa organiseeritud.

«Kas mõistate, Saksamaale teeb muret meie positsioon selle Sarajevo skandaali suhtes... Sõda on silma ees, mu kallis, selgemini kui kunagi varem. Neile on tähtis nüüd meie sisemist rahu õõnestada. Isa räägib, et me tantsime praegu mõõgateral: kurakätt on revolutsioon, hüvakätt — sõda. Aga tänage jumalat Poincaré saabumise puhul, —

[1] Tal on õigus *(pr.)*.

omavahel öeldes, enne tema siiasõitu kõhkles valitseja kovasti sõja küsimuses. Prantsusmaa tugev toetus on nii omal kohal, kui olla saab... Aga Poincaré peale ihutakse kahtlemata hammast. Kas teate, raut Jelagini palees jääb ju ära.»

«Kas tõesti?» imestas Juri, ehkki ta ei võinud teada, et niisugune piduõhtu üldse kavas oli.

«Aga muidugi jääb ära. Wendorfi palvel. See oli öelnud, et kuni saatkonnani tal kardavoisid jätkub, aga tarastada nendega kuus versta piki Kamennoostrovskit käivat tal üle jõu, polevat kuidagi võimalik... Muidugi on mehel õigus: lahavaks revolvrilasuks poleks Saksamaa ju raha säästnud, et aga need lipukesed (Bobrinski osutas varikatte kaarele) kahte lehte laiali lüüa...»

«Meie maid ei seo tunded, vaid kuld, ja seepärast ei saa miski meid tülli ajada, sest kuld on kindlam kui tunded,» ütles Juri aeglaselt ja oli kergelt erutatud, et toob prantsuse keeles nii pika ja elegantse fraasi kuuldavale.

Bobrinski heitis talle pilgu, täis heakskiitvat üllatust.

«Ohoh!» lausus ta sügavamõtteliselt. «Väga sügav mõte! Kas te vihjate laenudele?»

Juri ei vihjanud üldse mitte millelegi. See fraas oli talle hiljuti ette tulnud nilbes prantsuse romaanis; seal oli küünilinе kokott niimoodi öelnud oma armukadedale varganäost armukesele. Kuid Juri polnud kuidagi suutnud välja mõelda prantsuskeelset vastust ning oli kasutanud nüüd ära selle fraasi, asendades ainult sobimatu sõna «südameid» sõnaga «maid». Ta ei saanud päris hästi aru, mis nõnelt hämmastas Bobrinskit, ning naeratas vastuseks paljutähendavalt, kuid kiirustas nüüd igatahes vene keelele üleminekuga.

«Ma ei arva, et õnnetusjuhtum presidendiga võiks kajastuda meie suhetes,» ütles ta, kahetsedes, et oli üldse oma nina toppinud nii kõrgesse ainevalda. «Ta pole mingi monarh... Võtavad seal mõne teise advokaadi, ja asi tahe! Sarajevo lugu oli tõsisem, ei anna võrreldagi. See oli tõepoolest ajend sõjaks: troonipärija tapmine!...»

Bobrinski ei kuulanud.

«Sest kuld on kindlam kui tunded,» kordas ta nautides. «Mürgine... Õnnitlen, Livitin, — te oskate suurilma teravmeelitsemise kunsti! See on pagana peen! Tänapäev lasen selle salonge pidi lendu... Kuulge, aga mida te homme teete?» küsis ta äkki, mõõtes Livitinit külgpilguga, nagu näeks teda esimest korda.

«Sedasama, mis teiegi: lähen laevale tagasi,» naeratas Juri.

«Ah, seda neetud teenistust! Õigus küll... Aga täna ma teid küll ei kutsu, täna on häireolukord, kõik jooksevad ringi nagu marutõbised — isa on Duumas lõunasöögil, aga õed on teadagi saatkonda kutsutud... Kahju... Igal juhul, kui see idiootlik meresõit kord lõpeb, tulge meile lõunale, olge nii lahke. Meil käib huvitavaid inimesi.»

Juris lõõmahtas heameel, aga ta ei näidanud seda välja.

«Tänan, see saab olema väga meeldiv,» kummardus ta rahulikult ja hakkas hajameelset ilmet näole manades silmitsema esinduslikult rõivastatud rahvahulka, kes Duuma ülespuhvitud hoonet jõllitas. Kõige harilikum Peterburi mass! Labasevõitu noormehed kirevate lipsudega, ahhetavad närvetud neiukesed valgetes mütsikestes; kindla peale on ka kogu Izvekovide punt väljas, seisavad ja vahivad saabuvaid Prantsuse ohvitsere ning ootavad Poincaréd, kel polnud kavatsustki siia ilmuda (nagu Juri äsja ise oli Bobrinskilt kuulnud).

«Aga sellegipoolest hakkab see sõda liiga vara peale,» ohkas Bobrinski äkki ängistunult.

Juri oleks tahtnud nõustuda ja lisada kinnituseks, et uute lahingulaevade ehitamine pole veel lõpetatud ja et allveelaevad said Tallinnas kanna kinnitada alles kuu aja eest, kuid krahvlik mõte voolas käänulisi teid pidi:

«Mõelge ainult, meil kulub veel oma kolm aastat, enne kui lõpetame. Me ei jõua sõtta isegi mitte viimasel hetkel. Sazonov ütleb, et ei lähe kaheksat kuudki, kui Saksamaa jagatakse meie ja Prantsusmaa vahel... Muuseas,» siinkohal naeratas Bobrinski hoiatavalt: «Muuseas, ma räägin ikka ja igal pool, et meil ei ole kõige vähematki Saksa ja Austria vapi kotkaste vastu ja et pärast sõda anname me neile suuremeelselt suled tagasi...»

«Kuidas?» ei saanud Juri aru.

Bobrinski kallutas end istmel vajmustunult tahapoole.

«Anname neile suled tagasi!», selgitas ta heameelest õõksudes. «Neile anname suled, aga endale võtame kõik üle jäänu... Pole halb, eks?»

Usinalt kirvega kokkuklopsitud kalambuur kuulus nähtavasti krahvile endale. Livitin naeratas viisakusest. Bobrinski ei paistnud korpuseski silma kuigi vilka nutiga ja see teravmeelsus veenis Jurit veel kord, et tal endal pole Bobrinskist sugugi vähem šansse hõivata seltskonna

tähelepanu. Ometigi ei tundunud krahvi loba nüüd, pärast lõunasöögile kutsumist, ainult tühi ja kelklev. Selle jutu ja leevendas ta nälga. Rohkearvulise Peterburi suurilma hõrk elu, salongide hiilgav helk, mille paistel välisminister arvutab välja sõja ja rahu tähtaegu, kogu see võimule lähedalseisvate inimeste, suurte ja sõltumatute rahade tundmatu maailm tundus Jurile esmakordselt millegi reaalsena ja kättesaadavana. Üheperekonnamajade salapärane elu avas tema ees oma kõrged uksed ahvatlevalt ja hirmutavalt. Juri piinles soovi käes, et meresõit kiiremini lõpeks ja et Bobrinski ei unustaks oma kutset.

Juri nägi juba vaimusilmas end marmortreppi pidi sisenemas, nägi end lõunalauas istumas — tagasihoidlikku, rahulikku, julgelt sõnadega mänglevat, nägi ennast luksuslikus võõrastetoas inimeste seltsis, kelle ainsast pilgust sõltub palju. Ta jahmatab kõiki oma halastamatu teravmeelsusega, tabavate arvamustega, mõttevärskusega (olgu kuidas on, aga teravmeelitsemises annab tema, Juri, küll saada silma ette igale tituleeritud vibalikule!). «Kes on see vaimukas gardemariin?» sosistatakse ümberringi. «Sel poisil on ees hiilgav karjäär...» Temaga sõlmitakse tutvust, teda kutsutakse üksteise võidu külla, seltskondliku edu taht tõuseb ja kiirgab tema kohal... Juba kerkis ta silme ette keegi kahvatu peente näojoontega tüdruk, kes kroonib tüli ja varandusega ta sarkastilist aru; juba seiras keegi sõjukas proua teda üle laua oma helkivate silmadega, juba kallutas mereminister pead peremehe poole, pööramata Jurilt oma uurivat raugapilku; juba pahvatas tema ees lahti see lai, kasulike sidemete ja kõrgete tutvuste tee, mis nii mõnegi mitšmanikese on viinud tiibadjutandi tähekeste ja isikliku tõllani, — siis äkki pööras voorimees ringi ja küsis:

«Kuhu käsite, teie hiilgus?»

Juri tuli tegelikkusse tagasi ja leidis end Liteinõi prospektilt. Kõrval lobises Bobrinski vahetpidamatult. Juri ohkas ja torkas käe taskusse rahakoti järele.

«Edasi, punane maja, vasakule treppi... Noh, head päeva, Bobrinski, rõõm oli kohata meeldivat teekaaslast... Kas lähete homme aurikuga? Võib-olla läheme koos?»

«Suurepärane,» vastas teine kätt andes. «Niisiis ärge unustage, Livitin, et juba esimesel puhkusel sööte lõunat meil!»

Uljas voorimees pidas kinni soliidse välisukse ees. Peegliklaaside taga silus livrees šveitser habet, kohevat nagu

ülempreestril. Bobrinski heitis vilksamisi pilgu trepikojale.

«Aitäh, eks me räägi veel,» ütles Livitin kõnniteele hüpates ning ulatas voorimehele viielise. «Terve otsa eest... viid kuhu kästakse! Jätke nüüd, nii tühine asi!» tõrjus ta krahvi protesteeriva žesti. «Naeruväärt, ma oleksin üksi ju ikka sõitnud. Nägemiseni!»

Nad lõid teineteisele kulpi. Paigalsammust hoogu võttes sööstis hobune edasi.

Juri läks trepi poole, aga peatus äkki fotovitriini juures ja jäi silmitsema naise päevapilti, mis oli vaateakna keskele üles pandud. Pole teada, mis võlus teda pildis, aga ta vaatles seda küllaltki kaua. Selle ajaga jõudis kaless Bobrinskiga kaugusse kaduda. Juri saatis neid ettevaatliku pilguga, läks mööda trepikojast puhevil šveitseriga ja suundus värava poole.

Gardemariinil polnud sünnis istuda teatris kõrgemal kui teisel rõdul; tänavale ei tohtinud ilmuda valgete seemiskinnasteta; voorimehega kaubelda oli häbiväärt; kroonu kingi kanda oli häbistav. Niisugune oli Mereväekorpuse katekismus. Juri pidas seda pühaks vastpühendatu kogu kirega ja needis õueväravat nooruki enesearmastuse kogu jõuga; Mereväekorpuse gardemariin ja õuepoolne korter — need olid kokkusobimatud mõisted. Päevapiltide vaatlemise trikk oli Juri õnnelik leid, kui ta kord õudses meeleheites kõndis semudega mööda Liteinõid ja kui tema hiilgava gardemariini reputatsiooni valmistus neelama ees ootava värava tume haigutus.

Vihale ajavat hoovi sajandat korda needes, läks Juri selle kaudu tagaukseni. Hoov oli tavaline Peterburi üürimaja hoov. Põdurad vinguvad lapsed piinasid hoovi peal kassi, sidudes sellele paberit saba külge; lapsehoidjad istusid tsinkprügikastil, peremeestele supikonte loputades; korterite aknad olid valla, viiekorruseline hoovikaev käras ja kõmas — kaks või kolm klaverit klimpasid grammofonile vastu hüüda, kellegi köögist lasti lendu kiunuvat sõimu. Poolpime trepikoda pani Juri pirtsakalt nägu krimpsutama: toas viirastus talle kasside, sibula ja kurat teab mille hävitamatu lehk. Ta vandus mõttes ja tiris oma mõõga ning solvatud väärikuse üles kolmandale korrusele.

Õigust öelda ei lehanud trepikoda millegi järele, ja tema poolpimedus oli tingitud värvilistest klaasidest, mis akendele iluks olid ette pandud; ustel hiilgasid soliidselt vasksed nimesildid, uksed olid vahariidega üle tõmmatud ja

naslapead olid portselanvutlarites, — nii et, kui sissekäik olnuks tänava poolt, ei pidanuks Juri kannatama. Ent hoovi — olgu peale, et asfaldiga üle valatud ja täiesti korratiku väljanägemisega hoovi — olemasolu pani põõna tema õiglustundele. Hoovipoolel elamine lõhnas väikekodanluse järgi. Aga mis teha vanamutiga, kes on rahaasjus ihne ja põikpäine nagu nõiamoor?

Ja jälle polnud Juril õigus. Anna Markovna Izvekova, tasuva praksisega sõjaväearsti lesk, kes mehelt neli täiskasvanud last ja paki aadlilaenu pileteid oli pärinud, ei meenutanud sugugi nõiamoori. Ta oli lõbus ja kräbe eideke, armastas Jurit nagu poega ega olnud sugugi süüdi selles, et Juril polnud puhkepäevil mujale tulla kui tema peresse. Mis puutub sissekäiku, siis ei soovinud Anna Markovna õigusega maksta uksehoidja habeme ja livree eest kuutsada tisarubla aastas. Hoovipoolel elava gardemariini tragöödia võis teda vaevalt küll tõsiselt erutada. Ja ega Jurigi seda teemat kunagi jutuks võtnud, võõras majas tundis ta oma võimiste piire ja tal puudus mõistlik põhjendus peale gardemariini väärikuse, mis aga oli Anna Markovnale täiesti arusaamatu ja mida ta naerukspanevalt nimetas «kaardivae upsakuseks». See sõnake läks käiku, kui Juri keeldus minemast Izvekovidega Šaljapinit kuulama. Teatrihull Anna Markovna hankis keerulisi teid pidi pileteid Maria teatri kõigile parematele etendustele, ent tingimata ülemisele rõdule, öeldes, et parem on kuulata Šaljapinit viis korda ülevalt kui üks kord alt. Aga Juri polnud mingil juhul nõus ülemisele rõdule minema. Teda veendi kogu perekonnaga, aga ta pidas prestiižist kinni ja igavles üksi terve õhtu, kaitstes mundri au, ehkki teatrist ilmajäämine tõi talle vee silma.

Kella peale ei tehtud kaua ust lahti ja Juri hakkas juba muret tundma: kas tõesti on kõik suvilas? Ta helistas veel kord ja kuulis kergendusega samme. Nooruke toatüdruk roosas, rindade ümbert pinguli hoidvas jakis avas ukse ja tundnud Juri ära, ahhetas ning hakkas sahmerdama:

«Tere, Juri Petrovitš, poleks teadnud oodatagi, ja kust te siis nüüd tulete, kas otse merelt või? Nii päevitanud ja suureks kasvanud! Las ma riputan saabli varna...»

«Tere, Nataša, tere,» vastas Juri talle mõõka ulatades. Nataša šokeeris teda alati oma lobisemisega, aga Anna Markovna ei osanud põrmugi teenijannat vaos hoida; hea veel, et perenaine oli neiukest läbi häda suutnud õpetada teda Juri Petrovitšiks, aga mitte Juurakeseks nimetama.

Juri vaatas end peeglist ja täheldas heal meelel, et mere sõit oli tõesti ta väljanägemisele hästi mõjunud.

«Mispärast sa nii kaua ust ei avanud? Kas kedagi teist polegi kodus?»

«Pole kedagi: preili läks noorhärradega prantslasi vaatama, emand on suvilas... Kas tahate teed, Juri Petrovitš? Lõunaga läheb veel aega.»

«Ei taha... aga siiski, ole hea ja too,» ütles Juri võõrastetuppa astudes. Nataša läks tast mööda ja noormees saatis neidu tahtmatult pilguga. Neiu oli juba ammu hakanud tema mõtteid hõivama. Talle näis, et neiu tõstab teda Izvekovi pere mõlema gümnasisti seast esile ja eelistab teda vanemale üliõpilasest pojalegi. Muide, selles polnud mingit kahtlust: üks gümnasist ei kannata ju ometi välja võrdlust gardemariiniga!

Võõrastetuba oli tavalise Peterburi keskkihi võõrastetoa täpne koopia. Ebamugav ja kergesti purunev, muidugi mõista modernstiilis rohelise kattega mööbel taotles oma asetusega siiski õdusust, pianiino oli avatud, noodiraamatu lahtiolevad leheküljed olid paksult täis raskete passaažide musta kalamarja: ilmselt jätkas Polinka õpinguid konservatooriumis. Ümmargustel lauakestel oli fotoalbumeid, mis säilitasid fotosid onudest ja tädidest ning kenakese hulga Valja, Polinka, Petja ja Miša näopilte, neid pildistati iga aasta, et tulevastele põlvedele nende sirgumise iga järku jäädvustada. Juri ohkas. Talle meenusid Helsingi koketsed võõrastetoad, ta tahtis juba oma tuppa minna, aga talle meenus, et korter on tühi ja ta seadis sammud Polinka tuppa väikesele luureretkele.

Siin tähistas kõik elegantsust ja peent maitset. Neiusäng toa sügavuses roosatas õhuliselt neitsiliku pitssõba all. Tüllääristes ovaalse peegliga tualettlaud, toosikesi, harjakesi, elevandikesi ja vaasikesi täis, asetses keset seina nagu altar. Juri nuusutas igavlevalt üht pudelikorki: lõhnaõli levitas magusat maikellukese lõhna. Talle meenus see kirjeldamatu aroom, mis hoovas Irina Aleksandrovnast; muistanud, asetas ta pudelikese oma kohale.

Akna all õõtsus kirjutuslaud oma punutud rahhiitjalgadel, mis töölaua tarvis ei sobinud. Ülimalt korrashoitud tilluke roosast kivist komplekt esitas laua punasel muaresl oma mängukanlikke tindipotte, küünlajalgu ja kirjapressi. Ruumi ülejäänud osa oli üle kuhjatud ümmargustes ja ovaalsetes raamides näopiltidega. Siin oli imalmaguse Lohengrini profiiliga Sobinov, suline hõbekiiver peas,

[illegible] Beethoven, kes ootas neljandat aastat, et Polinka üksnes ometi «Kuupaiste sonaadi» ära õpiks; «Kalli armastuse muinasjuttu» taganutva Maksimovi laitmatu frakk ja kurb naeratus; onu Sergei Markovitš visiitkuues ja kireva lipsuga; Nadson tiisikuse lõppstaadiumis...

Juri kergitas kulme: sellel kohal, kust varem leitnant Livitin seda Polinka kiindumuste kogu oli seiranud ja mis enam kui aasta oli tühi seisnud, keerutas nüüd vuntse Villpanstrandi tragunipolgu vahva porutšik. Vaat, kuhu Polinka sihib! Lõpuks on siis Šurka Pahhomov hõivanud vaikselt verdnõrguvas neiusüdames!

Juri puhkes naerma, luureretk oli sooritatud.

Polina Grigorjevnal (või Polinkal, nagu teda kõik tuttavad nimetasid, vaatamata sellele, et ta oli traagiliselt lähedal eale, mil healõhnaline sõna «neiu» asendub «vanatüdruku» tapva sildiga) oli enam kui küllalt põhjust oma hinna südant verest nõretada lasta. Juba gümnaasiumis saadi Polinka paari Nikolai Livitiniga, ja oli nagu endastmõistetav, et ta võtab neiu kohe pärast ohvitserikohale määramist naiseks — nende noorusea kirjavahetuse ja neljal käel klaverimängu lõpptähisena. Ent määramine toimus, armsast gardemariinist Kolenkast tuli hiilgav mitšman, kes külastas Izvekoveid ilmtingimata, kui aga juhtus Peterburis käima, ja jätkas koguni mängu neljal käel, — aga abiellumisest ta ei piuksatanudki. Polinka hakkas kõduma. Ooperis nuttis ta üha sagedamini esimeste tenorite tundeliste fermaatide ajal, hommikuti mängis ta oma gammaasid vähema innuga ja oleks peaaegu isegi konservatooriumi pooleli jätnud. Siis hakkas ta ennastületavalt ja formiliselt vana-ülemsaksa keelt õppima. See tõstis teda ta enese silmis niivõrd, et Livitini ühe külaskäigu ajal hakkas ta kategooriliselt selgitust nõudma. Juri ei teadnud üksikasju, aga aimas, et venna ees avanenud laiade horisontide ja uute tutvuste juures oli tollel Helsingi restoranide sädelevas õhus tekkinud uusi mõõdupuid naise valimisel. Polinka kogu oma tundelisusega, kirega muusika vastu (peamiselt ooperi ja Sobinovi vastu), häbelikkusega ja Turgenevi tütarlapseprofiiliga ei saanud vastata ei Helsingi, mereväe ega ka ta tulevase karjääri nõuetele. Peale selle, ta sai juba kahekümne viieseks ja hakkas kiiresti raisku minema nii välimuse kui ka iseloomu poolest: muusika muusikaks, aga kui ta oli ärritatud, lõid ta hääles välja ähvardavad, kiunuvad noodid. Vana-ülemsaksa keel oli viimane panus: see pidi tähendama kultuursele naisele

ja mereväeohvitseri abikaasale väärilist tungi tõsise tea-
duse poole. Aga muistsed germaanlasedki ei suutnud välja
vedada. Juri ei teadnud, mida Nikolai oli neiule tol otsus-
taval õhtul rääkinud, aga vastu hommikut kippus Polinka
end vaata et ära mürgitama. Koidu ajal lõi ta karahvin
puruks ja karjatas nii meeleheitlikult, et majas kõik üles
kargasid ja öösärkides ta tuppa tormasid (ainult Nikolai
jõudis püksid jalga ja mundrikuue selga tõmmata — ilm-
selt selle tõttu, et ta oli öiste lahinguhäiretega harjunud).
Polinka lamas minestunult kõige võrgutavamas ribeduses,
sõrmede haardes pudelike õudustäratava sildiga «rotimürk». Aga nagu näha, oli tal jõud üles ütelnud ja ta oli
kaotanud teadvuse enne kui elu: pudelike oli täitsa täis.
Kui leitnant oli seda konstateerinud, tuli ta kiiresti toime
nuuksuva Anna Markovna rahustamisega ja kandis pool-
palja Polinka hingevärinaid tundmata voodisse. Meele-
märkusele tulnud, küsis Polinka raugelt: «Kus ma olen?»
Nikolai seletas talle otsemaid üksikasjaliselt ja külmalt,
et ta on kodus, omas voodis, et ta on ema surmani ära
ehmatanud ja et inimene peab oma närve valitsema. Polinka
pistis ema rinna najal nuuksuma ja kõik läksid kikivarvul
laiali. Koridoris haaras vend Juril särgivarrukast ja ütles
talle manitsevalt:

«Juri, ära sina hakka iialgi mehelemineku eas preilidega
neljal käel klaverit mängima; nad võivad seda valesti tõl-
gendada...»

Hommikul sõitis leitnant laevale, aga Polinka koristas
ta pildi laualt, hakkas klaveril «Isolde surma» harjutama,
kõigiti välja näidates, et keegi ei mõista teda ja et tema
osaks jääb vaikides hävida. Juri jätkas puhkepäeviti Izve-
kovide külastamist, tundis aga mõnevõrra piinlikkust.

Nüüd tõstis Pahhomovi pilt ta tuju. Ta otsustas järgmi-
ses kirjas vennale kirjutada, et «verdnõrguv südamehaav
on õnnelikult kaetud ratsaväelase etišketiga[1]». Mulatea
selle formuleeringu peale, astus ta kannatuste varjupaigast
välja.

Mis temasse puutub, siis kiitis ta Nikolai taganemise
täiesti heaks. Esiteks, ei maksa ju tõsiselt mõelda, nagu
peaks inimene kindlasti abielluma sellega, kellega ta
kaheksateistkümneaastaselt kuupaistel õhkamas on käinud.
Teiseks, Polinat ei saanud kuidagi pidada tõeliseks par-

[1] Etišett — nöör, mis kinnitab õlapealse külge ratsaväelase pea-
katte.

[illegible] temas oli midagi sellist, mida Juri ei osanud mää-
[illegible] muul moel, kui oma armastatud sõnaga «väike-
[illegible]». See oli tavaline ahhetav ja ohhetav Peterburi
[illegible], kes tingimata musitseeris ja tingimata kunstidest
[illegible] — ning kellel polnud üldse mingeid eeldusi
mereväeohvitseri abikaasa vastutusrikkaks rolliks. Kõik
temas oli igav, hall, siledalt ja surmavalt lame, nagu kõik
mujal selles hoovipoolses korteris. Teine asi oli Irina. See
oli hiilgav naine, kelle pärast võis hullukski minna (Juri
oli venna pruuti üsna korralikult armunud). Mis põrgut
sihtäi veel pulmadega viivitab? Juri ootas seda sündmust
kannatamatult, — siis oleks saanud puhkepäevil Irina juu-
ga käia (Irina Aleksandrovnal oli kaks korterit — üks
Peterburis ja teine Helsingis), ja peale selle, see oleks Juri
rahamuredest päästnud — kuni kohale määramiseni, mui-
dugi. Juri ei teadnud küll kui palju just — sel delikaatsel
teemal polnud ta vennaga kunagi juttu teinud — aga ta
tundis kindla peale, et Irinal olid suured rahad taga. Igal
juhul elas ta laialt ja sõltumatult ning oli omandanud Hel-
singis «hiilgelese» tiitli.

Rahapuudus vaevas Jurit rohkem kui õuepoolne korter.
Preglina ei jätkunud tal raha, ükskõik kui palju seda talle
ka ei kukkunud. Lugupidamise märgiks ta isa Georgi risti
ja teenete vastu kasvatas Mereväekorpus Jurit kroonu
kulul, riietas, kängitses ja toitis teda, pakkus talle teatris
käimi kroonu looži, aga ikkagi oli vaja ka taskuraha. See
moodnes viieteistkümnest rublast emerituurpensionist kuus
ja venna ebakorrapärastest abirahadest, mis tegid kuus
välja keskelt läbi niisama suure summa. Selle kolmekümne
rubla eest oli vaja osta kindaid, kingi, peenemat sorti
sokke, sest ilma selle kõigeta levitas gardemariini vormi-
riietus õudset kroonulikkuse hõngu, oli vaja veel paberosse
tellida — mitte just küll Regis' juurest, nagu krahv Bob-
rinski, aga siiski mitte odavamaid kui kaheksa rubla
tuhande suitsu eest; oli vaja maksta tentsikule saapa- ja
riietapuhastamise eest kolm rubla kuus, mitte vähem...

Mu jumal, kulusid, milleks kohustas gardemariini mun-
der, oli lõpuks ju terve hulk! Puhuti täiesti ootamatuid,
nagu tänased viis rubla voorimehele, — olgu siin ära öel-
dud, et need olid viimased rublad. Tuleb taas laenu paluda
Anna Markovnalt, kes hakkab jällegi heietama haledat
juttu sellest, et «Juri kulutab üle jõu». Nagu poleks Peter-
buris kedagi, kes «üle jõu ei kulutaks». Ka Nikolai, kes
mõnikord tõreleb, et Juri rahaga pillavalt ümber käib, on

küllap ise kõrvuni võlgades. Ega temagi ju palgast ära ela! Aga kodune abi oli katkenud isa surmaga...

Venna pulm teeks lõpu Juri vegeteerimisele, mis vaevas teda seda enam, et kogu Izvekovide elulaad ei tahtnud kuidagi vastata Mereväekorpuse elukäsitusele; oli tekkinud lõhe, mis mürgitas kõvasti ta meeleolu ja pani teda lugema ülendamiseni jäänud päevi.

Ülendamine!

See viirastus kauguses nagu lunastus, nagu teine sünd — õnnis hüpe hiilgavasse maailma, kahjurõõmus lõpparve väikekodanliku eluga Izvekovide juures. Niisamuti nagu Polinka ootas meheleminemist, mis külvaks ta üle mehe nime laenatud säraga ja teeks tühise preili silmapaistvaks seltskonnadaamiks, nii ootas Juri seda kauget päeva, mil ohvitseri vormikuub kataks ta õlgu magusraske laulatusrõivana. Ent kui Polinka pidi mängima heliredeleid, harjutama veetlevat naeratust, arvestama igat žesti ja igat sõna, õppima isegi vana-ülemsaksa keelt ning pabistama, et kõik need knihvid võivad ometi osutuda ebapiisavateks vältimaks vanatüdruku tiitlit, siis Juril ei tulnud teha mingeid erilisi ponnistusi oma laulatusrõiva jaoks. Ohvitseriks saamine ootas teda ees niisama seaduspäraselt, loomulikult ja vahetult, nagu ootab tõuku liblikaks muutumine. Läks vaja ainult aega: tõugul — kuus nädalat, Juril — kolm aastat, et saada hiilgavate rõivastega koos kätte kõik õigused ja eelised, mis olid enne teda kätte võidetud ohvitseride kasti arvukate põlvkondade poolt.

Aga kolm aastat! Kolmkümmend kuus kuud, tuhat ja üks ööd ilma Šeherezade muinasjuttudeta, tuhat ja üks päeva sõdurirõivana halli koolipoisielu! See tähtaeg tundus Jurile ajuti talumatult pikana, eriti äärmusi täis päevadel nagu tänane: presidendi vastuvõtusära — ja hoovipoolse korteri tühi vaikus; krahv Bobrinski kutse lõunasöögile — ja viimane viieline...

Neid süngeid mõtteid mõlgutades astus Juri poistetuppa. Toas olid kaks voodit — Petja ja Miša omad — ja vaibaga kaetud otoman, mis oli Juri magamisasemeks, kui ta käis korpusest kord nädalas puhkusel. Suvise aja tõttu vedeles kirjutuslaual õpikute asemel ajakirju, tennisereket, avatud Dumas' raamat, paberossikesti ja tubakat ajalehe peal. Juri haigutas, võttis ühe ajakirja ja viskas end otomani peale siruli. Oli talumatult igav, aga kuhu sa hing lähed paarikümne kopikaga taskus!

Tuli Nataša, ütlema, et tee on valmis. Tema ilmumine rõõmustas Jurit.

«Ütle, Nataša, kus sa nüüd kohe jälle...? Millal nad ühebord küll tagasi tulevad? Nii hirmus igav on teil siin...»

«Pole aimugi, Juri Petrovitš,» ütles Nataša uksel ümber pöördudes, ja häbematult tükkisid Jurile jälle silma ette lõigatu pingul rinnad roosa jakikese all. «Isegi istun üksipäini ja igavlen...»

«Kuidas siis üksi? Kus Iljinišna on?»

«Iljinišna küsis ennast vabaks, et pärast lõuna valmistegemist Rahvamajja minna, räägitakse, et seal käib praegu rahvapidu, kostitatakse prantslasi ja puha...»

Korter oli tühi!... Juril tõmbusid peopesad higiseks.

«Ah, või et rahvapidu... jahah, rahvapidu... Miks siis sina peol ei ole?...»

«Aga kes siis koju jääks?» naeratas Nataša ja Jurile tundus, et temagi saab väga hästi aru, et korter on tühi.

«Käisin alles äsja väljas, õmbleja juures Viiburi linnajaos... Mispärast trammid kõik puha seisavad, Juri Petrovitš?»

«Trammid või?... Ei tea, miks nad seisavad,» vastas Juri südame kloppides. «Prantslasi võetakse vastu — sellepärast seisavadki, ei pääse läbi...»

«Aga tänaval räägiti, et tuleb pogromm,» teatas Nataša saladuslikult ettepoole kummardudes. Seetõttu avanes jaki kraenõöp ja erkvalge ihu pimestas Juri silmi. «Poed pandi kinni, sain saiad kätte tagaukse kaudu, kõigil on hirm peas... Ja kus on alles kardavoisid!... Silla peal on kasakad, vaksalis ka, see on hirmus!»

«Mis see siis ikka ära ei ole... mõeldaks, kasakad!» arvas Juri, püüdes kähku meenutada mõnd kerge võidu retsepti, mida ta oli kuulnud suitsetamisruumis kogenumate gardemariinide suust. Rääkida on lihtsamast lihtsam, aga nüüd on Nataša siin — elavast peast, temaga üksi tühjas korteris — nii kättesaamatu, ja aeg muudkui jookseb... (Julgust, pagana pärast, julgust! Naistele meeldib julgus, muidugi mitte seltskonnadaamidele, vaid neile — lihtüdrukutele, bonnedele, õmblejannadele...)

«Kuidas need kasakad su siis nii ära hirmutasid,» jätkas ta tüdrukule otse silma vaadates. «Ei nad tüdrukuid puuduta... eriti nii kenakesi kui sina...»

«Või ei puuduta! Kui te oleksite näinud, mis Nižegorods-

kil juhtus!» hüüatas Nataša käsi kokku lüües, silmad päram peas.

Juri sirutas jalad otomanilt maha.

«Noh, lase tulla, aga võta istet!» pakkus ta, kasutades ära teise eleviloleku.

Nataša istus diivanile närvilise ja ärevana; tema täid laste jalgade kontuurid olid aimatavad õhukese seeliku kanga all. Juri nägi nii toda lähedast riidelohku põlvede vahel, kui ka ihulapikest avanenud kaeluses. Ta nägi seda, püüdes samal ajal tüdrukule silma vaadata ja pead noogutada tolle pulbitseva sõnavoolu kinnituseks. Vaevalt ta üldse kuuliski, mis tüdruk rääkis. Sõnad kandusid temani ähmasest kaugusest, meelekohtades peksleva mõtte poolt summutatud ja tuhmistatud. Algul peaks naljatama, jutu kahemõtteliseks pöörama, siis paitama. Kas kätt või jalga? Või paneks käed kohe ümber rinna? Nataša pole põrmugi vähem erutatud, see on päevselge. Mismoodi küll alguse teha?...

Nataša oli tõepoolest erutatud, aga hoopis teisel põhjusel, kui Juri oleks soovinud. Kohutav sündmus oli kerkinud ta silme ette kõikides üksikasjades, nii nagu ta oli seda aknast näinud õmblejanna pool, kes oli olnud just lõpetamas Polinka valget peleriini. Streikivad töölised olid seisnud trobikonniti tänaval ja irvitades vahtinud Liteinõi silla poole. Aknale kõige lähemas rühmas oli seisnud lihtsalt riietatud naine, kes iga natukese aja järel oma pearätti oli kohendanud. Naisel oli käekõrval valgepäine, arvatavasti nelja-aastane tüdrukutirts erepunases kleidikeses. Tüdrukukene lutsinud klaaskompvekki ja uurinud seda asjalikult — et kui palju veel on jäänud. Soome põiktänavast ajanud välja kaks voorimeest; kalessides istunud Prantsuse mereväeohvitserid (nii oli Natašale tundunud; aga tegelikult olid nad hoopis konduktorid), vuntsidega, vintis, iga üks kaisutas oma daami...

«Olid need jah küll daamid!» torkas Juri vahele, püüdes jutule soovitavat käänakut anda. «Õige mul! Küllap olid hoopis need... noh, tead küll, kõrtsilauljannad!»

«Kannatage ometi,» vehkis Nataša käega. Tema käsi puudutas kogemata Jurit, ja Juri kiirustas seda oma pihku võtma.

«Kannata nüüd ise natuke! Kindla peale veetsid need sinu daamid prantslastega kusagil öö, võõrastemajas või... Kas sa ei pannud tähele, missugused nad olid, küllap väsinud väljanägemisega?... Prantslased on ju uljad kavalerid, ja veel meresõidult tulles, saad sa aru?... Tead, missugust anekdooti neist räägitakse...»

«Kannatage nüüd ometi! Mis neist daamidest! Olgu nad mis nad on,» segas Nataša kärsitult vahele. Koletu lugu jõudnud talle taas, ta tegi juba ette suured silmad, nihkus Jurile lähemale ja jätkas madalamaks muutunud häälel: «Nii need siis sõidavad, läntsakil, auru all ja kaisutavad seltsimuseid daame,... aga siis äkki kargab üks üliõpilane krapsti kõnniteeposti otsa, hüüab «Elagu Prantsusmaa!» ja laulab seda noh... mis ta ongi? Polinka muudkui mängib seda nüüd.»

«Marseljeesi»,» ütles Juri ette, ennastki lähemale nihutades. Kogu ta ilme väljendas äärmist huvi; ta pani isegi käe Nataša õlale, otsekui kiirustaks ta teist tagant. «Noh, «Marseljeesi», ja mis siis sellest?»

«Siis tõusid meremehed kalessides püsti ja andsid au, nagu nad... Seejärel võeti nad kätele, heljutati, karjuti hurraa! Niimoodi kantigi nad kätel silla juurde, kõik panid neile järele... Rahvast murdu! Kõik muudkui naeravad, isegi naeravad, ja nemad, kõik laulavad, üliõpilane on kõige ees, vehib käsi ja lagistab naerda...»

Juri needis oma pikatoimelist juhmust. Muidugi oleks tulnud kinni hakata sõnast «kaisutavad» ja kohe naerdes ise Natašat kaisutada, et kas nii kaisutavad või hoopis nii! Noh, aga edasi oleks kõik juba läinud iseenesest... Olen ma vast saabas! Ta libistas ettevaatlikult käed tüdruku õlgadelt allapoole, et parajal hetkel mitte pead kaotada ja kallistada nagu kord ja kohus.

Hümni kahemõttelisus tuli siin silla juures ilmsiks kogu oma pahelisuses. «Marseljees» tsaari sadamas orkestrihelide saatel oli sõbraliku riigi rahvushümn; Viiburi linnaosa tööliste kõrides aga oli see keelatud revolutsiooniline laul. Esimesel juhul tõusid sandarmite käed mütsinokkade juurde, teisel juhul haarasid nagaikade järele. Selle kahemõttelisuse kogu kasulikkust mõistsid väga hästi need, kes viisid rahvamassi enda järel sillale kandes ise kätel naeratavaid Prantsuse konduktoreid — kilbina politseinike kuulide ja kasakate nagaikade vastu.

Kardavoid olid nõutud: rahvahulk liigub nende peale ja midagi ei saa ette võtta. Hüüded «Elagu Prantsuse Vabariik!», tööliste poolt värava konsoolidest väljakistud Prantsuse lipud, ootamatutest ovatsioonidest heldinud Prantsuse ohvitserid — Prantsuse! ohvitserid! — katsid otsekui soomusega streikijate murru, mida ei tohtinud mingil juhul

südalinna lasta. Kardavoidele naerdi näkku, nemad aga seisid, jalalt jalale tammudes, ja vaatasid oma jaoskonna ülemate otsa. Nood vandusid läbi hammaste, hoidsid käed aupaklikult mütsinoka juures ja vaatasid pristavi otsa. Pristav näris huuled verele. Juba kolmandat korda tõmbus ta käsi tegema kätteharjunud liigutust ning ta vajutas kannused hobuse kubemesse, kuid ta hoidis ennast tagasi, vaadates purjus prantsuse tohmaneid, kel polnud õrna aimugi, mida oli korda saatnud nende lollakas patriootiline entusiasm. Massi laiali ajada ei olnud muidugi veel hilja, aga need siin?... Millega õigustab linnapea end hiljem saalkonnas? Prantsuse... kurat neid võtku! Ohvitserid... Käigu nad... Oleks veel madrused! Ja pidid nad Nevskilt just siia vajuma, ei leidnud kah eile endile korralikumaid plikasid! Ta kannustas taas hobust ja kihutas silla juurde, ennetades rahvamassi, aga kardavoid astusid tagasi ja lasksid sillale tuhandepealise rahvahulga, hämmastades sellega polkovnik Filonovit.

Kõike seda Nataša ei näinud ega võinudki näha. Ei näinud ta ka seda, kuidas sillal politseiülema näole vihapuna sugenes, ega kuulnud, kui mahlaka sõnavalinguga ülem pristavi lolliks tegi, arvestamata tolle kaptenipaguneid; seejärel võttis ta ohjad enda kätte — tänavavõitluses küpsenud diplomaadina. Nataša ei näinud esimestes ridades äkki puhkenud löömingut, ega võinud kuulda ka seda rohmarlikku prantsusekeelset kõnet, millega pristav seletas poolpurjus külalistele, et rahvahulk on puha juua täis, et ovatsioon võib õnnetult lõppeda, mis johtub lakku täis vene lihtrahva jõhkratest kommetest. Ta ei näinud ka seda äraootavat pilku, millega polkovnik Filonov saatis voorimeest, kes hoolitsusest liigutatud prantslased galopiga üle silla viis. Ta nägi seda, mis juhtus hiljem, — kui ikka veel rahvamurru kohal mürisev «Marseljees» muutus (prantslaste puudumise tõttu) keelatud revolutsioonilauluks, kui kõik mõisted olid paika pandud, kui politseiülem andis peanoogutusega jessauulile märku ja kasakad, end sadulas ettepoole kallutanud, tõstsid nagaikad ja kihutasid tuhat-nelja sillakallakut pidi alla...

Mis puutub Jurisse — siis tema polnud näinud sedagi, mida Nataša sõnu segi ajades, ja takerdudes jutustas. Ta nägi, et tüdruku erutus on ehtne, et tal valguvad pisarad silma, et rind roosa jaki all on ärevil — ja kiirustas juba teda lohutama, silitas õlga, päitades järsujoonelist kuuma-vat selga ning puudutas isegi rindasid. Ta süda tagus.

Rahvamurd ahhetas, paŋi tänava kitsas püünises viskleme, valgus põiktänavatesse laiali, jooksis kangialustesse, tungis sissekäikudesse, surus end vastu majade seinu. Ühe ümblejanna akna all viskles viie-kuuepäine inimsalk. Hirmust hullunud sinises kleidis naine surus vastu rinda klaaskompvekki lutsivat tüdrukut; laps vaugus nüüd, ega kuklas ja suu pärani. Hobused plagistasid kapju vastu taevast ja kõnniteed. Noor kasakas kappas uljalt ees ja tõstis nagaikaga ettejuhtuvaid selgi. Tänav ulus, karjus ja uuendis. Kasakaid loobiti sillutisest väljakistud kividega, hobused norskasid ja lõid takka üles; nad ajasid kasakad marru. Juba virutati mõnele neist kiviga vastu külge, üks löödi rivas noore kasaka pead. Ta vormimüts kukkus maha. Kasakas pistis ropendama ja hakkas nagaikaga inimestele vastu silmnägu vihtuma, ta sundis hobuse tagajalgadele ja sõtkus inimesi alla...

«Aga naine tahtis trepikotta pääseda, näitab last, aga uksehoidja, uskuge mind, vana kurat, tõmbab ukse nina ees pauhtil kinni ja raputab veel pead: ei tohi... Naine, tagasike, jookseb üle tänava — nähtavasti kangi alla —, aga see, ilma vormimütsita, tormab nagaikaga... tema peale, lapse peale... hobune ajab enese tagajalgadele püsti ja sõtkub, sõtkub kapjadega...»

Nataša hakkas nuuksuma, kogu rinnaga nooruki õlale vajudes. Ta kuum keha surus Jurit magusalt ja kättesaadavalt. Kuklal krussitas kuldseid juukseebemeid. Puhta, terve asju otsekui lüpsisoe ihulõhn tõusis krae vahelt ninna; Nataša ei lõhnanud peaaegu üldse köögi järele, nagu Juri oli peljanud. Ta tõstis enda ligi tüdruku äranutetud näo, kompides viimaks täienisti, terve peopesaga väheldast rinda.

«No mis sa röögid?... Lollike! Ise juba nii suur...»

Tüdruk nooksus nutta, silmad kissis. Jurile turgatas äkki pähe, et ta mängib lolli. Tüdruku huuled hakkasid värisema. Juri langetas pea ja imes end nende külge võimutsevas, kutsuvas suudluses, millele, nagu talle paljudest allikatest teada oli, ei suuda vastu panna ükski naisterahvas.

See oli sama suudlus, mida õpetasid ühiskonnale Vene reaktsiooniaja ilukirjandus, luule ja kunst. Sellest suudlusest, häbitust ja joovastavast, laulsid Balmont ja Mirra Lohvitskaja, kirjutasid jutte Anatoli Kamenski ja Juri Slezkin, sellest vormisid koguni terveid romaane Artsõbašev, Verbitskaja ja Fonvizin; seda näitas suures plaanis Hanžonkovi kino «Kuldne seeria»; sellest lauldi ooperis, see

pani südameid tarduma, kui Juri Morfessi ja Sabinin laulsid oma kirglikke romansse. Juri töötas Nataša huulte kallal nende ühiskondliku arvamuse autoriteetide kõigi retseptide kohaselt. Ta põletas, imes, tõmbas endasse oma ahnete, täitmatute huultega tüdruku tahtetult avatud suud. Ta käsi kohas tüdruku keha nõudliku, jõhkra hellusega, ja ehk Nataša seda salamisi oodanudki, nagu neiud ikka. Ta painutas pehmelt diivanile tüdruku äkitselt lõdveneva keha, enesekindlalt oodates hetke, mil hellunud suudlus oma mõju avaldab ja Nataša käed rahbelt ta kaela ümber põimuvad ning maailm hakkab neiu silmade ees keerlema...

Aga ei hakanud see ühtigi keerlema. Nataša vabastas oma käe ja tõukas ta lauba valusasti eemale. Valju matsuga tulid Juri huuled Nataša omade küljest valla. Nataša aga kiskus enda lahti ja hüppas eemale, suud pühkides ja seeliku äärt alla lastes.

«No on vast täkk, issand halasta!» ütles ta, raiskamata aega sõnade valimisele. «Ilane ropendis, ise veel härraspoeg... Ptüi!»

Ta sülitaski tõepoolest ja jooksis ust paugutades toast välja.

Juri oli hävitatud. Ta istus, näost punane kui trammivagun, pead tõstmata, tigetsev, oskamata endaga midagi peale hakata ja tundes oma häbi suurust. Süljelarts vahutas valgel püksipõlvel ja jahtus mulle ajades. Juri laskis pilgul ringi käia, rebis laualolevast vihikust paberilehe, pühkis ettevaatlikult püksid puhtaks. Käed värisesid ja ta ei teadnud, kas nutta või vanduda kõige vängemaid vandesõnu.

«Mõelda vaid, milline mann ja mammatütar!» ütles ta kõvasti, et ennast rahustada. «Kus mul süütu neitsi väljas, hakkab siin preilit mängima!» — ja, järele mõelnud, lisas: «Raibe nihukel»

Ent sõimgi ei leevendanud haavatud hinge. On alles upsakus! Kes siis ei teaks, et toatüdrukuid selleks ju majja võetaksegi, et noormehi kahtlasematest tutvustest eemal hoida? Toatüdrukud teavad seda imehästi ja selle peal väljas ongi...

Kellahelin katkestas ta mõtted. Ta ootas, aga Nataša samme polnud kuulda. Küllap on solvunud või vesistab. Noh, kurat temaga!... Ta läks esikusse.

Korter täitus silmapilk rõõmsatest tervitustest, naeru-

[illegible] ja pidupäevaselt tänavalt kaasa toodud elevusest. Ka Polinka oli elevil ja õhetas. Onu Sergei Markovitš, kelle turske kogu õepojad varju jättis, ajas käed laiali ja läks Jurile vastu, mängides oma advokaadibaritoni mahlakail nootidel:

«Juri-nii-nii, keda ma näen, mis tuuled sind on siia toonud, admiral? Polinka, sõbrake, hakka aga kamandama —, kuidas Nataša veini tooma, tervitame õige noort laevastikuohvitsi.»

Onu Sergei Markovitš oli seda sorti inimesi, kes loovad pealinnas tagasihoidliku, aga soliidse fooni suurilma ja suurilma tähtede säramiseks. Just nemad täidavad teatrisaale tugitoole, Riigiduuma rõdusid skandaalsete istungite ajal, alumisi tribüüne ratsavõistlustel; söövad õhtust «Aivaariumis» ja hommikueinet Cubas' juures, loevad «Novoje vremjat» ja «Retši», tellivad rõivad kallitelt rätsepatelt, juuksuri juures on neil kastike isiklike linade jaoks ja just nendest koosnebki see, mida nimetatakse «seltskonnaks». Onu maneerid olid enesekindlad ja vabad, vaatas parajalt liberaalsed, toon kergelt soosiv. Muide, suurepärane poissmehekorter Znamenski tänavas ja neljakümnendaks eluaastaks eduka vandeadvokaadi-karjääriga saksalöödud ümmargune kapital Vene-Aasia pangas õigustasid seda tooni täiesti. Sergei Markovitšil olid Peterburis soliidsed sidemed, äriringkondades peeti teda tarkpeaks ja asjalikuks inimeseks, administratiivses sfääris — laitmatuks inimeseks, poissmeeste seas — meheks, kes teab, kuidas pummeldada, aga Izvekovide majas peeti temast lugu kui perekonna heast inglist. Kellelegi polnud saladus, et onu kapital on sugulastele päranduseks määratud. Seepärast täideti majas kõik ta soovid punktipealt. Polinka võttis koketse kübara peast, saatis talle oma kehatu naeratuse ja ähvardas sõrmekesega: «Ah, onuke, olete teie alles nõukel juhust kasutama!»

Sergei Markovitš heitis sõrmkindad kõvakübarasse ja asetas hagijapeakujulise hõbekäepidemega jalutuskepi nurka.

«Lõuna ilma veinita on nagu külaeide armastus: küllane, kasulik, aga igav,» ütles ta silmi kissitades, ja Polinka punastas, aga mõlemad gümnasistid norsatasid naerda. Jurigi naeratas tahtmatult. Sergei Markovitš armastas kergeid kahemõttelisusi ja pani alati mõnuga oma kena õetütre kohmetama; ta naeris neiule perra ja läks võõrastetuppa oma elegantsel visiitkuuel hõlmu kohendades ning

seltskonnainimese kergel toonil kõigiga üheaegselt vesteldes.

«Noh, admiral, kas hakkame sõdima? Olete ajalehti lugenud? Sõda on silme ees... Austria kipub ülbitsema... Natašake, mu iludus, tule siia!»

Ta lõi pungil kauka valla ja sellega vastu peopesa laksatades, hakkas Natašat õpetama, kus ja millist veini osta. Juri läks pianiino juurde, et mitte tüdruku poole vaadata, ja jutustas uudishimulikule Mišale kohtumistseremooniast tsaari sadamas. Ennast tänavatolmust juba puhastada jõudnud Polinka tuli tuppa peenena, haprana, unistavana ja maikellukalõhnalisena. Jutt keerles prantslaste, salutide ja pidustuste ümber, kusjuures Juri lubas endale lõbu korrata Bobrinski anekdooti punasest värvist. Sergei Markovitš istus ta kõrval.

«Mis Natašaga lahti on?» katkestas ta jutu niisuguse inimese tavalise enesekindlusega, kes on harjunud, et teda jäädakse kuulama. «Nägu nutune, silmad paistes... Mišaman! Tunnistage üles! Meremehed on ju niisugune rahvas, kes ei armasta aega raisata!...»

«Aga onu, alati te...» ütles Polinka ja punastas jälle. Juri võttis abiks kogu oma rahulikkuse.

«Õrn hing!» kehitas ta tigedalt õlgu. «Nägi täna, kuidas streikijaid laiali aeti ja läks närvi. Seal litsuti keegi surnuks, mingi naine, sellest need pisarad...»

«Ah, Jurike!» hüüatas Polinka nördinult. «Kuidas te võite sellest nii ükskõikselt rääkida? See on jube! Kaitsetuid inimesi sõtkutakse kapjade alla!...»

Tegelikult ei kiitnud Juri ise ka heaks kasakate arveteõiendusi rahva kallal, ta pidas sääraseid tegusid mundriau alandamiseks. Aga vaidluses streikijate poolele asuda oli samuti ebakohane. Peale selle oli Nataša solvav käitumine tal veel liiga värskelt meeles.

«Noh, esiteks, kaitsetud nad ju polnud, — räägitakse, et nad loopisid kive. Ja ega Nataša, tobu, kõike näinud, muidugi hoiatati neid ja manitseti laiali minema... Ja pealegi, — kes ei teaks, et Saksa agendid on sõja ootuses kõik need streigid organiseerinud?!»

Sergei Markovitš tõstis ta poole andeksandva pilgu ja raputas pead:

«Eeh, admiral, kas te tõesti usute seda muinasjuttu? Mis sakslased? See on revolutsiooni algus! Valitsus on arust ära. Näiline võim pimestab teda ja ta loodab rahva vihalainet harjumuspäraste nagaikade ja püssipaukudega

[illegible] suruda. Ta ei taha sugugi aru saada, et Venemaa on poliitsemähkmetest välja kasvanud, et absoluutse monarhia ajast ja arust riigikord käriseb igast õmblusest nagu sirgunud vägilase kaftan.»

«Nüüd läks lahti!» sosistas Miša end Juri poole kallutades. «Onuke on enda üles kruttinud! Tuleks ometi kiiresti Valka temaga vaidlema, sest muidu jõuab ta meid ära pilnata, jumala eest...»

Juri noogutas, andes mõista, et ta jagab Miša tuska, aga Sergei Markovitš jätkas, täiesti kindel selles, et teda ei saa keegi ära kuulamata jätta.

«Ükskõik kliki poolt määratud tsaari ministrid pole rahva seas populaarsed, neil ei saa olla mingit autoriteeti, aga valitsus ei taha seda näha. Kohutav, traagiline pimedus! Justkui ei suudaks Venemaa tohutud loovad jõud eestindliku haritlaskonna seast esile tuua tõelisi, ilma vapi ja seguvõsata riigimehi! Andke Venemaale vastutusvõimelisi ministeeriume, koristage teelt tiitliga petised, andke meile parlament — ja streigid ning korralagedus lõpevad juba homme...»

«Aga meil on ju olemas Duuma. Kas see pole parlament? Sellest on enam kui küll,» ütles Juri, et ülepea midagi öelda sii vähe huvipakkuva ja ähmase asja kohta.

«Duuma!» Sergei Markovitš ohkas kibestunult. «Duuma, kus Miljukovilt võetakse sõnaõigus ära tõe näkku paiskamise pärast ja kus talutakse Puriškevitši kõiki mustasajalisi sepitsusi. See on fiktsioon, kullake!... Duuma, millel pole õigust varguse pealt tabatud ministreilt aru pärida selle kohta, kuhu on läinud rahva rahad. Duuma, kus saadikute! — rahva südametunnistusel — ei lasta suudki lahti teha...»

«Onuke, anna rubla!» pasundas äkki Miša ja sirutas käe välja. «Müün maha! Verivärskelt, palavast peast... Täistabamus.»

Sergei Markovitš pööras tema poole oma prullaka näo. «Enne lase kuulda!»

«Raha lagedale! Teete sohki, nagu möödunud korral.»

«Möödunud korral tegid sina sohki, varastasid «Satirikonist»,» oli Sergei Markovitš endiselt asjalik.

«See on kah varastatud, ainult et teie ei tea, kust. Andke raha!»

«Kui ma tõepoolest ei tea, siis annan, jumala eest, annan», vandus Sergei Markovitš. «Admiral on tunnistajaks.»

«Olgu,» ohkas Miša, «kuulake siis oraste peale:

Vill meil vohab seljas peagi,
suu eks ikka alles jää.
Muud sealt tulema ei peagi,
kui üks truu ja vagur mää...»

Sergei Markovitš vaikis veidi aega, keskendunult huuli närides. Paistis, nagu prooviks ta nelikvärsi ehtsust hambaga, otsekui kahegrivnalist. Seejärel noogutas ta heakskiitvalt, võttis välja märkmiku ning avas selle leheküljelt pealkirjaga: «Aforismid ja *bons mots*[1]».

«Dikteeri,» käskis ta ja hakkas pliiatsit lahti kruvima.

Miša dikteeris, salamahti Jurile silma tehes. Sergei Markovitš kogus häid kõnekäände, epigramme ja võrdlusi, et elavamaks teha oma arvukaid kõnesid, mida ta pidas kohtutes, bankettidel ja Nevski laevatehase juhatuses, mille juriskonsuldiks ta oli arvatud. Izvekovide juures oli ta selle kogumise muutnud armsaks mänguks — ta maksis enda jaoks väljaotsitud tsitaatide ja väljendite eest Miša kehtestatud takside järgi.

Juri tõmbas kergendatult hinge: paistab, et jutt on võtnud üldisema iseloomu ja nüüd võis selle käänata tsaari sadama peale, tänaste pidustuste ja ülevaatuse peale Kroonlinna reidil — ühesõnaga sinna, kus tema, Juri, jõuab tähelepanu keskpunkti. Suur hulk värskeid muljeid ähvardas närbuda nukras tsiviilelu sügisvihmas; polnud kuigi kerge advokaati peatada, kui see kord juba oma sõiduvees oli.

Kirjutades muheles Sergei Markovitš endamisi:

«Kust see on?» küsis ta, kui Miša oli käe pidulikult honorari järele sirutanud.

«Valkalt varastasin, kui ta keeleteaduse loengukonspekte kiikasin... Kõlbab, eks ju?»

«Ja kuidas veel!» ütles Sergei Markovitš mõrul toonil ja koukis vestitaskust hõberaha välja. «Ja kuidas veel! Reaktsioon lämmatab vaba mõistust... «vill meil vohab seljas peagi...» Hästi! Vihje meie sõnavabadusele! Tõepoolest, «muud sealt tulema ei peagi, kui üks truu ja vagur mää...» Võõrdume rääkimast!»

«Oota sa mul,» mõtles Juri nukralt, «kui su keha hauda lastakse, kas hakkad seal ka veel kõnesid pidama...»

[1] Tabavad väljendid (*pr.*).

«Parlament!» ohkas Sergei Markovitš jälle raskelt, ja Juri koputas piibu tuhatoosi tühjaks. «Kui selles meie «parlamendis» maha kuulutada need andmed, mis ma olen kogunud... Sellest tuleks surmahoop! Tapvad arvud! Aga kes võtaks ette ja hakkaks mereministrilt aru pärima ja kes laseks seda teha? Suur hulk karistamata riisumisi, jälke võltsinguid, altkäemakse, raiskamisi, ja kõik Grigorovitši sõsingul — see on õudne, see on häbiväärne, mu noor sõber! Teie siin valmistute teenistusse astuma nende vastutustundetute petiste kuritegeliku juhtimise all, aga kas te teate, et Vladivostoki sadama ülem kontradmiral Grewe käskis varustajalt vastu võtta üle kahe tuhande puuda riknenud jahu, kuigi vastuvõtukomisjon oli keeldunud seda tegemast? Kui palju varustaja talle pistis selle käsu eest? Kas te teate, et summadest, mis on määratud laevade remondiks, oskab teie ministeerium osavalt osta mööblit ja kroonlühtreid mereväe kindralstaabi ülema korterisse, ehitada kasvuhooneid Nikolajevi sadama ülemale, ehitada suvila teie Kroonlinna jumalakesele Wirénile? Aga mis varustusmeeste tants ja trall käib teie uute lahingulaevade ehitusel, et neid juba viis aastat valmis ei saada? Nelja aasta eest eraldati kolossaalsed summad viie uue miiniristleja ja kolme allveelaeva ehitamiseks Mustal merel. Kus on need laevad ja kus on see raha, küsin ma teilt?»

«Asjatult küsite,» kehitas Juri õlgu, «ega mina minister pole. Muide, ma vastan teile hästi lühidalt: iga kingsepp jäägu oma liistude juurde. Mulle teeb alati nalja, kui kuulen tsiviilisikute vihaseid arutlusi sõjaväe, eriti mereväe asjade kohta. Kõige naljakam ministrilt arupärimiste juures ongi see, et tema üle mõistavad kohut inimesed, kes ei taipa laevastikust mitte tuhkagi... Vahest käsite, et teile avaldatakse saladusi, plaane ja ideid, et need juba homme saaksid vaenlasele teatavaks? Tõepoolest naeruväärt!...»

«Milleks siin sõjakunst ja sõjasaladused? Asi on lihtne: meie anname raha ja meil on õigus nõuda selle raha eest võitlusvõimelist laevastikku, mis oleks suuteline kodumaad kaitsma. Mul ei ole aimugi rätsepakunstist, aga ma kinnitan teile, et ma näen ülihästi, kas rätsep on õmmelnud mu visiitkuue hästi või halvasti. Ja kui minu rätsep on võtnud mult kuue eest kolmkümmend rubla, aga naabrile on rätsep õmmelnud samasuguse seitsmeteistkümne rubla eest — siis on mul õigus nimetada oma rätsepat kas lolliks või petiseks. Aga siin on teile teie laevastikujuhtide geeniuse rahalised näitajad: meie laevastiku ülalpidamine

läheb vene rahvale maksma ümmarguselt seitsekümmend miljonit rubla aastas, aga sakslased peavad niisama suure rahaga ülal poole suuremat laevastikku kui meie oma... Teie kulutate kakskümmend miljonit aastas laevastiku ristlemisele Soome lahes, aga sakslased panevad sellesama kahekümne miljoniga mööda ookeane ringi müttama kuus väliseskaadrit... Meil lobisetakse tüütuseni, et mereväe eelarve kärpimine toob kaasa pidevaid vajakajäämisi isikliku koosseisu komplekteerimises, aga arvud paljastavad halastamatult teie käpardlikkust: meil on nelikümmend seitse tuhat madrust, aga Saksamaal on nelikümmend kuus,... kusjuures ei tohi unustada, et laevu on neil poole rohkem... Te õmblete visiitkuubi halvasti, admiral Grigorovitš! Traagelniidid on igal pool näha, ja pole sugugi tarvis asjatundja silma — ilma selletagi võib aru saada, milles on asi. Kas tahate, ma ütlen teile?»

«Noh, see oleks huvitav küll.» Juri hakkas pahaseks saama ja otsis asjatult vastuväiteid. Kuid neid ei olnud. Mereväekorpus oli õpetanud talle igasuguseid asju kuni usuõpetuseni välja, aga nende rahaliste küsimustega ei olnud tegemist tehtud: mereväeohvitseri asi on võidelda, mitte kaubelda.

«Nüüd tõmban kõige suurema trumbi oma kaartide hulgast,» ütles Sregei Markovitš enesega rahul olles. «Võrrelge meie ja välismaiste laevastike tonnaaži, ja te näete, et meie sõjalaevade tonnaaž, kui tohib üldse sõjalaevadeks lugeda vanu kalosse, mis lagunevad laiali Saksa drednoodi ühestainsast kogupaugust, nagu kõik need «Slavad», «Tsesareevitšid», «Aleksandrid» ja teised samasugused saja-aastased köbikesed, või siis need meie ristlejad, need kahesaja-aastased tudikesed — niisiis sõjalaevade tonnaaž on meil kakssada kuuskümmend tuhat tonni. Aga muid laevu — õppelaevu, keisriperekonna, ministrite ja admiralide jahtlaevu, transpordi- ja sadamalaevu ning teisi sellesarnaseid, millel pole ealeski olnud suurtükke pardal — neid koguneb kolmsada... ei, lubage, näib, et koguni kolmsada kümme tuhat tonni. Vaat kus peitub osa mõistatuse lahendusest! Saksamaal on see suhe arvudes väljendatuna kuussada kümme tuhat tonni sõjalaevu ja üheksakümmend tuhat muid...

Aga Inglismaal — kuulake, mitšman — Inglismaal, merede valitsejal, seisab laevastiku nimekirjas ainult üheksateist tuhat tonni mittesõjalaevu, see teeb välja viisteistkümmend korda vähem kui meil! Ja kogu sellele pat-

rahkamile peab meeskonnad peale panema, kulutama raha kütte, remondi ja värvimise peale...»

«Kuidas siis, kas teie meelest polegi meil laevastikku vaja?» tungis Juri kallale. «Mis õigust on teil otsust langetada, kas on või ei ole vaja neid transpordilaevu, õppelaevu, remonditöökodasid, teil pole ju neist aimugi?»

«Mitte mina ei langeta otsust, armas noormees, raha langetab! Raha on ande ja andetuse kriteerium, kõikide nähtuste lakmuspaber. Deebet, kreedit, bilanss — see on heigiheitja, mis valgustab kõike... Ja bilanss näitab teie arutuid kulutusi, nii kulutavad inimesed, kes ei oska lugeda sajani... Staabid ja admiralid, see on teie teine põhjata danaiidide vaat. Võrrelge jälle arve, aga pidage kogu aeg meeles, et õiget laevastikku, see tähendab laevu, millega võiks lahingut pidada, on meil poole vähem kui sakslastel. Aga neil on admirale kaksteist, meil — kakskümmend viis! Neil on esimese järgu kapteneid kaheksakümmend, aga meil — sada viiskümmend!... Teiste sõnadega; neil teeb üks kõrgem ülemus ära selle, mis meil teevad n e l i tükki. Rehkendage nüüd kokku, mis läheb rahvale maksma kolm logardit igal juhtival kohal. Pole tarvis mingit erilist, mereasjanduses vilunud silma, et neid arve vaadates kahe käega peast kinni haarata...»

Sergei Markovitš haaras tõepoolest peast kinni, vangutas seda masendunult ja tõstis seejärel käed, täis paljastavat paatost. Sergei Markovitšil olid endal kõik väljavaated duumasaadikuks saada ja tal oli tuline kahju, et seda efektset kõnet ei saa ta oma suuga maha müristada duuma kõnepuldist.

Juri istus, turris ja näost punane. Tal ei olnud mitte midagi vastu väita. Sergei Markovitši arvud olid õiged. Need olid andnud alandava hoobi Juri mereväelisele iseteadvusele. Oleks tulnud nii peremehelikule sekkumisele sõjaasjandusesse midagi vastu seada, aga sõnu polnud kusagilt võtta.

Sergei Markovitš lõi äkki käega ja loobus ootamatult oma oraatorlikust paatosest.

«Ah, Juri Petrovitš, Juri Petrovitš,» ütles ta lihtsalt ja ilma igasuguse poosita. «Käed tõmbuvad rusikasse, kui sedaviisi asja üdini tungid. Teie küllap istute siin ja mõtlete, et eraisik topib siin oma nina võõrastesse asjadesse, parem, kui ei topiks... Aga sel eraisikul ei valuta süda vähem kui teil, kui ta näeb seda kõike ja teab — ja mitte millegagi ei saa aidata... Peremeest ei ole Venemaal, Juri

Petrovitš, head, kanget ja tarka peremeest! Muide, neid peremehi leiduks, aga neid ei lasta löögile. Aga kui lastaks, oleks Venemaa tõeline riik, mitte mõni Prantsusmaa paariline! Vaadake, kuidas vene talumees taret ehitab, kui ta mõne kopika on soetanud, millise innuga, kui heaperemehelikult ta palkhaaval kõike sobilikku kokku kogub, sest see on ta oma südameveri, ta higi ja vaev. Ja kui valmis on — siis hoiab küünte ja hammastega sellest kinni, ei anna kellelegi... Aga vaadake teda siis, kui ta ülemuste käsul kooli või haiglat ehitab: milline laiskvorst, lurjus, rohmakas ropsija, pole tal muud hoolt kui aga saaks kael last ära! Suur asi on tunda end pärisperemehena! Aga teie admiralidele, nii nagu meie ministritelegi, on kõik see kroonu kõis, võõras raha, mis teab kust saadud... Aga leidub inimesi, kellele laevastik on otsekui oma majapidamine, kes annavad laevastiku hüveks oma raha, mõistuse ja ande! Kellele laevastik pole kroonu, vaid nende pärisomand! Kellel süda jookseb verd, kui näevad, kuidas teie admiralid selle kruvihaaval laiali tassivad!...»

Juri oli pahviks löödud solvumusest, mis kõigest sellest läbi kõlas, ja ta vaatas Sergei Markovitši täiesti uue pilguga. Ähmase aimusena vilksatas kusagil mõte, et küllap polekski vale usaldada sellistele inimestele laevastiku kordaseadmine. Heitis ju Nikolai peaaegu samal põhjusel laevastiku ladvikule andetust ette, aga, nagu alati tegi ta seda oma moodi — küünilise ükskõiksuse maski all.

«Tsušima! Tsušima!» jätkas Sergei Markovitš taas paatosesse langedes ja oma käsi raputades, nii et mansetinööbid lõid klõbisema nagu kastanjetid.

«Kas tõesti on vaja veel teist hävingut, et vürstlikud idioodid aritmeetika neli põhireeglit ära õpiksid? Juba jälle, täpselt nagu enne Tsušimat, peate te laevastiku kulul ülal rannateenistust, staape, sadamaid, admiraliteeti ja oma admiralide suvilaid... Häbi! Ausõna, me lämbume andetuse, altkäemaksude ja kuritegude õhkkonnas! Me oleme käsist seotud, suud on meil kinni topitud, me ei saa protestida bürokraatliku generaliteedi vägivalla vastu. Jumala eest, valitsus ise tõukab meid äärmuslike abinõude poole. Ta ootab aega, mil meiegi tõuseme barrikaadidele koos nendega, kes võitlevad praegu agulites vabaduse ja õigluse eest!...»

Nüüd sai Juri kurjaks: pärast Tsušimat oli moodi läinud Vene laevastikku maa põhja vanduda, see oli saanud heaks

[illegible] kõigil selle advokaadi taolistel liberaalsetel tegevustel. Juri püüdis palavikuliselt meenutada, kuidas oli Nikolail õnnestunud seda paljastajat pügada, kui temagi oli onuga laevastiku üle vaidlema kukkunud; tolgi korral oli jutt vältimatult Tsušimale veerenud. Nikolai oli siis osavasti nähvanud midagi seesugust, et advokaadi suu[illegible] ühekorraga kinni jäi. Ta vihjas vist mingile telefonikangelega seotud loole aktsiaseltsis N. K. Geisler & Co, mis Sergei Markovitš juhatuses teatavat rolli mängis. Telefone pakkus vist Jaapan — ja odavalt. Aga keegi andis [illegible] altkäemaksu ja laevastik sai kolm korda kallimad ja seitse korda kehvemad telefonid. Ent suutmata meenutada altkäemaksu peeni käike ja kartes talle tundmatus valdkonnas puntrasse joosta ning sellega advokaadile [illegible] aina lisaks anda, kavatses Juri juba poisikesele [illegible] teravusi vastu kähvata, kui Valentin ootamatult sisse astus.

Sergei Markovitši kõuehäälse kõne tõttu polnud kellahelistamist sugugi kuulda. Juri rõõmustas Valentini tuleku üle — Valentin võis onuga hääle kähedaks vaielda; seejuures oskas ta onu suurepäraselt lolliks teha, kuigi ta vaated olid märksa pahempoolsemad kui Sergei Markovitšil ja ta rahulolu pälvinuks vaid demokraatlik vabariik, ei lasknud Juri end ta pahempoolsusest häirida, teda rõõmustas juba ainuüksi jutuka advokaadi häbistamine. Üliõpilane võis Sergei Markovitši relvad osavalt ta enda vastu pöörata ja onupoolseid paljastusi ministrite aadressil laiendas ta onu enda ja ta hambutu liberalismi paljastamiseni. Juri tahtis juba suud avada, et neid omavahel julma vaidlusse ässitada, ent Valentin astus erutatult Polinka juurde, olles murelikult kõigile pead noogutanud.

«Kas ema polegi? Noh, olgu peale, kuula, õde... Ma lubasin oma seltsimehele Jegorile Tehnoloogia Instituudist, — kas mäletad, olen temast rääkinud? suurepärane poiss! —, lubasin talle, et majutan ta meie korterisse päevaks-paariks. On vaja, et ta arestide laine lõppemise siin ära ootaks; kellelgi ei tule pähe teda siit otsida. Ma arvan, et ema on nõus, mis sina ütled?»

Polinka tõstis venna poole pilgu täis hirmu ja jumaldamist. Aeg-ajalt ehmatas Valentin perekonda ootamatute tegudega. Ükskord tõi ta hoiule kimbu illegaalseid brošüüre, nende peitmisega tegeles kogu perekond, püüdes üheskoos välja mõelda eriti kindlat peidupaika, siin sai Mila rakendada kõiki oma Pinkertoni-teadmisi, aga Anna

Markovna võpatas sel nädalal iga kord, kui ta köögi kõrval asuvast sahvrist mööda läks, ja ta püüdis kõndida kikivarvu, otsekui eeldades, et brošüürid võivad plahvatada. Teine kord leidis Juri puhkusele tulles eest tundmatu (ja seejuures veel väga ilusa) naisüliõpilase, keda talle esitleti kui Anna Markovna Voronežist saabunud sugulast, kuni neiu talle õhtutee aegu ise välja lobises, et tema sõbranna juures oli tehtud läbiotsimine. Juril polnud midagi Valja revolutsiooniliste harrastuste vastu. Need olid täiesti loomulikud, ja ta hindas neid tavalise traditsioonina. Paažidekorpuse ja juriidilise kooli kasvandikud olgu kergatsid, Pauli jalaväekooli junkrud ja Nikolai ratsaväekooli kursandid olgu täielikud idioodid; Mereväekorpuse gardemariinid olgu vaoshoitud ja teravmeelsed; aga üliõpilased olgu pikajuukselised ja ilmtingimata revolutsionäärid. Niisugune oli juba iga õppeasutuse stiil ja revolutsioonimeelne üliõpilane näis märksa loomulikumana juristi kombel kalessis kihutavast valge siidvoodriga keigarist, lütseumipärasest frankomaanitsejast või paažide moodi tsaari mitte tsaariks, vaid tema majesteediks nimetajast. See olnuks niisama veider, kui et Juri oleks äkki hakanud tegelema nende brošüüride uurimisega, mida Valentin peitis. Lõppude lõpuks teeskleb Valentin huvi kõige selle vastu, et kaalukamana näida ja õigustada asjaolu, et nelja aastaga on ta vaevu filoloogiateaduskonna kolmandale kursusele jõudnud. Iseendast on ta ju mõnus poiss, armastab seelikuid küttida, seltskonnas käitub ta vabalt ja mõnusalt ning on leitnant Livitini suur sõber; Nikolaiga (ja Pahhomoviga) koos lõpetas ta gümnaasiumi.

«Mis siis ikka, Valja, kui inimest on vaja aidata, ega siis emagi pahandama hakka», ütles Polinka ja lisas paljutähendavalt: «Ega keegi ei näinud, kui te sisse tulite? Kus ta on?»

«All, trepikojas... Paistab, et ajasime jäljed segi,» ütles Valentin niisama tähendusrikkalt ja heitis tagasi laubale langenud juuksepuhma.

Must juuksepuhm ja demokraatlik vene särk tudengi vormikuue all sobisid talle ebatavaliselt hästi. Temal, nagu kõigil teistelgi Izvekovidel, oli väga õhuke nahk ja kui ta vaidluses erutus, tungis veri palgeile õrna, laigulise õhetusena, mis koos musta puhma, äärmuslike vaadete ja vaieldamatult julgete tegudega, nagu keelatud kirjanduse varjamine, soodustas loendamatuid romaane arstiteadus-

konna neidudega. Praegugi oli ta näost roosaks löönud, erutatuna omaenda sangarluse tajumisest.

«See on tore inimene, tarkpea, tugev loomus, suurepärane organisaator... Saad aru, tal pole mitte kusagil ööbida, kõik ta korterid on järelevalve all ja öösel tehakse läbiotsimine — enam kui kindel... Nii et — ma siis jooksen...»

«Pea kinni, Valentin,» ütles Sergei Markovitš, end haavunud Seebaotina tugitoolist püsti ajades. «Ma saan aru, et minust pole mingit sinu mõjutajat, sina elad oma mõistusega. Kuid kuula siiski kaine mõistuse häält: jäta see asi katki.»

Valentin tardus paigale.

«Onuke,» hüüatas ta nördinult, «ma andsin sõna. Tal pole kusagil kohta repressioonide laine üleelamiseks! Meie ei riski ju mitte millegagi; te teate väga hästi, et mul ei ole saba taga.»

«Aga temal?»

«Ma tõin ta kohale kinnises kalessis,» ütles Valentin uhkelt.

«Päike paistab ja kalessil kate peal! Iga nuhk haarab sellest kinni nagu ahven hõbelandist. Kust kaudu sa ta tõid?»

«Viiburi linnajaost läbi...»

«Üle silla? Politseinike rivi vahelt läbi? Oi lapsed, lapsed!...»

«Onuke, ta ootab all ja seal on ohtlik,» ütles Valentin kindlameelselt. «Ma toon ta igal juhul siia, aga ööbimise otsustame...»

«Kuidas tahad, Valentin, aga sel juhul olen ma sunnitud selle korteri külastamisest loobuma,» kostis Sergei Markovitš niisama kindlameelselt. «Kui sina võid lolli poisikese hasardihoos oma tuleviku ühele kaardile panna, siis mina ei soovi oma olevikuga riskida. Jään teie alandlikuks teenriks!»

Valentin seiras teda raevuka pilguga ja äärepealt oleks surmvaikseks jäänud võõrastetoas kõlanud parandamatult terav sõna, aga juba astus Polinka kähku ta juurde ja embas teda kergelt.

«Valja, mu armas, onul on õigus... Mõtle ometi, missugune löök see emale oleks, kui — hoidku jumal — teid oleks keegi jälginud... Valjake, noh, mõtle ometi...»

Onu Sergei Markovitš seisis ja vaatas vaikides Valentini, onu oli täies pikkuses välja sirutatud, liikumatu, suur

ja külm, nagu karüatiid Vene-Aasia panga paraadväraval pangas aga olid obligatsioonid, millele tugines Izvekovide perekonna üldine heaolu ja iseäranis Polinka kaasavara.

Valentin laiutas meeleheites käsi.

«Onu, see oleks vääritu... Ma ju lubasin talle! Ta ootab ja närvitseb. Kuidas ma talle seletan... oma reeturlust, teist sõna ma ei leia!..»

Juri Livitin nägi kergendusega, et üliõpilane oli alla andnud. Nali naljaks, aga kahtlaste isikute korterisse vedamine — see on tõesti liig. Valentini õhin läheb liiga kaugele — tõepoolest, see võib hulga ebameeldivusi kaasa tuua. Ta kujutas selgesti ette oma olukorra kogu jamps: likkust politsei öise külaskäigu puhul ja asus täiesti Sergei Markovitši poolele: tegele poliitikaga kui palju tahad, aga ära mässi sisse kõrvalisi inimesi!

Üliõpilase kapituleerumist vääriliselt hinnanud Sergei Markovitši hing soojenes ja ta hakkas tudengit sõbraliku embusega eeskotta juhtima.

«Sa seletad talle kõik väga lihtsalt ja loomulikult ära. Ütle, et koju tulles leidsid eest puhkepäeva veetva gardemariini... ja su sõber keeldub ise su teenest.»

«Sergei Markovitš!» kihvatas Juri.

Aga Sergei Markovitš ei võtnud kuuldagi ja oli juba Valentiniga esikus.

Miša pahvatas naerma:

«Ennäe onukest, araks lõi; oivaline lugu!»

Sergei Markovitši hääl kostis esikust lipitseva advokaadimulinana. Paistis, et Valentin jäi kõigi ta kaalutlustega nõusse, ometi oli tal trepikotta minnes ilge enesetunne.

Tišeninov seisis teise korruse trepimademel ja vaatas igavlevalt värviklaasist aknasse. Sametülikonnas poisipõnn kandis kolmevärvilist lippu ja kamandas halastamatult sarve puhudes kojamehe lapsi. Nood vaatasid sõravat sarve lootusetu ja ägeda kadedusega, ise paljajalu asfaldil paterdades. Lillakas aknaruut värvis päikselise hoovi süngetooniliseks, lapsed ja lipp tundusid ebatõenäolistena, külmas tühjuses rippuvatena.

Tišeninov haigutas kramplikult ja väristas vilutundest õlgu. Uni kippus võimust võtma: eelmise öö oli ta veetnud palgiparvetajate pargasel, üle-eelmise — vaksalis ja päevad läbi oli ta jalul olnud. Sündmused sundisid tegutsema. Streik paisus, kasvades üle tänavavõitlusteks, üks tehas teise järel lõpetas töö. Selle näljase, vihavahku viidud

rahvamurru keskele olid Tišeninov ja kümned tema taolised saatud VSDTP Peterburi komitee lendlehtede kõhetu pakina. Vähe oli vahendeid lendlehtede trükkimiseks, vähe oli inimesi, kes suutsid töölisrevolutsiooni selge mõttega vastu seista roosadele sõnadele majanduslikest nõudmistest.

Izvekov ei tulnud tagasi.

Tišeninov vandus läbi hammaste. Muidugi oli see viga. Esiteks poleks ta tohtinud siia, südalinna, tikkuda, ega tasta end meelitada ohutust öömajast härraskorteris. Teiseks, ta poleks tohtinud mängida «isamaalistel» ovatsioonidel ega demonstratsiooni üle silla viia. Lilla klaas kainestas mõistust, hävitas erutuse ja läbi selle paistis see katse täielik avantüürina. See ei võinudki paremini lõppeda. Ta pidanuks endas maha suruma vallatu mõtte politseid prantslastega ära petta. Neetud üliõpilaskoosolekute romantika. Lühinägelik sangarlus. Oh mind lolli!

Ta haigutas taas, nii et suunurk lõhenes, ja toetas pea vastu klaasi. Sellega nihutas ta lillat ruutu ja ere päevavalgus lõi silma. Lipp härraspoja käes omandas tegelikud värvid: valge, sinine, punane. Uni tungis jultunult peale, arvestamata trepikoda ja päikest, kolmevärviline lipp ujus silme ees, Tišeninov vaarus jalgel ja uinus kümnendiksekundiks.

Uni voogas laugude all kolme lipuvärvi sillerduses; nüüd oli see valge lina, millel lamas surnud sitskleidis naine koos tüdrukukesega punases, kellel oli klaaskompvekijupp tardunud käes. Nii olid nad Nižegorodskist ära viidud, kui kasakad olid sillale tagasi tulnud...

Ülevalt kostis samme. Tišeninov võpatas, ärkas ja tõstis äraootavalt silmad.

Valentini kohmetu ilme selgitas talle jalamaid, kuidas lood olid. Ta muigas endamisi, meenutades, kui tuliselt Izvekov oli talle tõotanud, et korteriga läheb kõik imelihtsalt. Milleks peale tühjade lubaduste on võimeline see revolutsiooniga kekutav keigarist härraspoeg?... Tišeninov ei jäänud ootama, millal Valentin lõpuks rääkimiseks julgust kogub; ta pööras ringi ja läks alla.

«Oodake, kolleeg, las ma seletan teile kõik ära,» hüüatas Valentin, piinav puna põskedel.

«Ah, olgu, mis seal ikka. Kõik on selge nagu seebivesi. Head päeva, Izvekov, ilmaaegu tirisite mu siia, seda oli nodata,» ütles Tišeninov kurja muigega ja suundus otsustavalt trepist alla, pikk, kõhn, kulunud jopis ja põlvedest pullistunud pükstes.

Võõrastetoas möllas torm. Juri täristas maha terveid sõnavalinguid nördimusest Sergei Markovitši ebaväärikate manöövrite vastu. Ta arendas pahasena mõtet selle kohta, et sõjaväemunder ei eelda sandarmihinge mundri sees, et inimestel võib olla erisuguseid poliitilisi veendumusi, ometi võivad nad üksteise veendumusi vastastikku austada, et vene ohvitserkonnal pole iialgi lasunud poliitilisi kohustusi, et inimesi pagunitega hirmutada tähendab ainult sõjaväelise seisuse teotamist, ja et lõpuks on olemas seesugused mõisted nagu au ja suursugusus — aga et need mõisted ei ole ilmselt tuttavad advokaatide ringkonnas. See oli juba liig ning Polinka kavatses õli valada gardemariini möllavatele vihavoogudele. Aga Sergei Markovitš tõstis heasüdamlikult käe.

«Milline üldine nördimus! Onukese arguse üksmeelne hukkamõist!» Ta vaatas Jurit nagu tibupoega. «Noorus, noorus! Mis siis ikka, tooge aga oma korterisse ennast varjavaid revolutsionääre! Pärast imestate, et lähete Siberisse, revolutsioon aga lükkub edasi. Kui lubate, ma selgitan teile...»

Ja ta selgitas oma positsiooni sujuvate kõneperioodidega ja oskuslikult asetatud hüüumärkidega. Tema arvamust mööda oli Valentin oma rumaluses riskinud kahjustada revolutsioonilist liikumist, mis ta hinge on sütitanud. Valentinil on p u h a s k o r t e r ja oleks kuritegu jätta end edaspidi ilma võimalusest peita kirjandust või varjata enda juures inimesi, keda v õ i s varjata. Onuke rõhutas sõna «võis» ja asus siis ülemlaulu juurde. Ülemlaulu teemaks oli ettevaatlikkus, mis olevat võidu ema, niisamuti nagu uisapäisus olevat selle surm.

Vaevalt see kedagi veenis. Kui ta oli lõpetanud, muutus piinlik vaikus rusuvaks. Esikus paugatas Valentini poolt lahtijäetud uks ja kuuldus kannuste kõlinat. Sergei Markovitš vaatas ringi nagu piitsalöögist tabatud.

Kannused kõlisesid esikus asjalikult ja jultunult. Kõlahtas mõõk — tõenäoliselt lauajala vastu. Oli kuulda ebaselgeid ja katkendlikke mehehääli. Sergei Markovitš silmitses kõiki otsekui elatanud rott, kes on sattunud tobedasse hiirelõksu, ja tegi meeleheitliku žesti, nagu tahaks öelda: «Noh, mis ma rääkisin...» Polinka tõusis püsti näost kahvatuna ja Miška vandus poolihääli:

«Küll oskas Valka ennast sisse mässida, lollpea, läbiotsimise kaela tõmmata!...»

Juri sirutas käe piibu järele, püüdes varjata ebameeldi-

vat erutust. Sandarmid? See oleks jampsliku loo tipp! Aga ukselе ilmus noor ratsaväeporutšik, tema järel kohmetu Valentin. Kõik hakkasid võõrastetoas rääkima, täis ebatavalist erutust. Polinka õhetas rõõmust. Sergei Markovitš hingas pahinal kopsudest välja õhu, mis hakkas seal juba riknema.

Pahhomov seisis hetke uksel, lastes imetleda oma sihvakat kogu hästiistuvas õlarihmadega vormikuues, siis lipsas ta võõrastetuppa, levitades värsket odekolonni ja rihmanaha lõhna.

«Põrgulikult väsinud, metsikult näljane, õnnelik nagu jumal... armunud nagu kornet,» paiskas ta ühe joonega, sõnu venitades, ja surus kõigil kätt pärast seda, kui ta Polinka oma oli saanud peos hoida. «Tere, Jurik, kuis läheb Nikolail?... Kas uudiseid olete kuulnud, härrased?... Noh, Valja, nüüd tuled meile, ratsaväkke, eks ole? Oh, olid vast päevad, mine või hulluks!... Nägin valitsejat, tohutu vaimustuse tulv! Kas suitsu võib teha?»

Ta käis oma tantsival kõnnakul kõigi eest läbi ja istus siis tugitooli, naeratlev, silmi tegev, õlgu õõtsutav. Ta ei andnud kellelegi mahti vastata ning puistas praginal uudiseid, küsimusi ja hüüatusi, hetkekski rahu saamata. Suitsu süüdates tiris ta samal ajal enda ette tuhatoosi, loopis lauakesel pildialbumeid ning võngutas kogu aeg ratsapükstes jalgu, nii et kannused kõlisesid. Sõnad sööstsid temast välja, karates üksteisest eemale nagu hirmunud hobusekari, ja said alles tee peal aru oma mõttest. Nad lendasid mitmesse külge laiali, nagu oleks tantsupööris nad hilpudeks rebinud, — sellepärast ja veel kerge kannuste helina tõttu tundus, et võõrastetoas mängib kogu aeg muusika. Tundus, et Pahhomov ise oma lakkamatu liikumise ja keerlemisega tugitoolis tantsis igavest masurkat või siis, et püüdis kõigest jõust toime tulla tulise ratsuga. Niisugune oli ratsaväe elegants, mis tähendas, et porutšik peab ennast põrgulikult peeneks parketilõviks.

«Ei, tõepoolest, Valja, sa mõtle ainult! Härrased, kus on alles uudised — vapustav! Kõigepealt — jumalaga rahulik Peterburi-elu, jumalaga kool, ma ei käi enam ohvitserikursustel... Küllalt pirukaid söödud — rivvi, rivvi, kurat mind võtku, polku! Hommikul õnnitles valitseja isiklikult minu junkruid kornetiks ülendamise puhul, täiesti ootamatult — vapustav! Sokukesed läksid õnnest ogaraks, praegu lasevad Peterburgi mööda ringi ja löövad rätsepa-

tel molusid segi ... Mõelge, kolme päevaga peab jõudma kõik valmis õmmelda! Kolossaalne!»

Juri teritas kõrvu:

«Kuidas, juba ülendati? Mispärast? Kuidas?»

«Enneolematu ... valitseja ise ülendas. Põrgulikult peen! ...»

«Kas ainult teid ülendati?»

«Kõiki, kogu laagrit ... Pauli kooli poisse, paaže, konstantiinovlasi, meie kooli kuulsaid ratsamehi — eskadronidesse, sotnjatesse ... Kujuta pilti, hommikul on paraad, keegi ei aima midagi, äkki — vall-vell! ... hümni saatel — kohtume — valitsejaga ... Ta luges käskkirja ette, õnnitles junkruid kornetiteks ja alamporutšikuteks ülendamise puhul, jõi meie terviseks ... Kõik nutsid härdasti ... Minagi tõinasin nagu mõni plika ... Jah, meie ülendamine polnud lihtlabane, — mõelda vaid, see on ju kuldne väljalase, see on keiserlik väljalase, — kolm kuud enne tähtaega! ... Vapustav!»

Kadeduseuss salvas Jurit teravalt ja piinarikkalt. Ülendamine! Ja veel milline! Tsaari enda poolt! On alles õnneseened! Ta tõusis läbematult püsti ja astus Pahhomovile lähemale.

«Või nii, kas siis tõepoolest läheb sõjaks, Aleksandr Vassiljevitš?»

Pahhomov kehitas õlgu ja laskis kannustel kähku kõliseda.

«Valjusti sellest ei räägita ... Aga mõtelge ise — milleks niisugune äkiline ülendamine? Kellelgi pole ju veel mundritki! Omavahel öeldes, — lähemail päevil saab kõik tõenäoliselt selgeks, — näib, et sõda on tõsiselt otsustatud ... Poincaré saabumine on väga ... Polina Grigorjevna, mis teil viga on? ... Härrased, vett!»

Porutšik sööstis Polinka poole ja jõudis just õigeks ajaks, et teda oma käte vahele haarata. Kriitvalge, suletud silmadega nägu liibus vastu ta mundrikuube. Pea kaotanud Valentin tormas nende poole. Sergei Markovitš haaras karahvini. Juri kortsutas põlastavalt kulmu: järjekordne etendus. Aga Polinka paistis tõesti minestuses olevat. Vähemalt lebas ta liikumatult ja oimetult porutšiku käte vahel. Sergei Markovitš lähenes, klaas käes ja loksutas vett üle ääre, aga juba oli Pahhomov jõudnud Polinka oma kätele tõsta.

«Pole midagi, pole midagi ... Põrgulikult lollisti kukkus välja, olen mina vast eesel! Valja, aita!»

Ettevaatlikult kandsid nad Polinka tema tuppa. Sergei Markovitš saatis neid tähendusrikka pearaputusega ja pühkis taskurätikuga sõrmi.

«Kui palju selliseid tragöödiaid neil päevil veel tuleb!» õilas ta masendatult ja võttis telefonitoru hargilt. «Kui palju pisaraid, kui palju lahkumisi! ... Olge lahke, neiu, kakskümmend neli null kaheksa ... Kui õudne, kui õudne, noored, õitseeas inimesed! ... Tere õhtust, Averjan Iljitš. Vaat mis, tuvikene, sõitke hommikul juhatusse ja öelge Modest Vassiljevitšile, et ma soovitan enne minu ilmumist mitte ühelegi hankele alla kirjutada ... mitte ühelegi, Averjan Iljitš ... Vaat seda ma just räägingi, tuleb üht-teist ümber arvestada. Ja siis, vaat mis, tuvike, enne kella üht ma admiraliteedist vabaks ei saa, astuge tee peal panka sisse ja andke korraldus kõik, mis mul seal on, maha müüa ... Kõik, kõik ... Noblessneri aktsiad ka ... Ei midagi, niisama, püha vaimu ilmutus! ... Ah teid, vana saakalit! Noh, eks müüge pealegi, kui hais ninas. Suudelge Rozalia Markovnal kätt, ei leia kuidagi aega! ...»

Juri oli erutusest suitsetama hakanud. Pahhomovi uudised ärritasid teda ebameeldivalt. Tõsi küll, see läks kokku Bobrinski arvamusega, et sõda on silme ees, aga kes võis arvata, et nii äkki? ... Muide, Prantsuse eskaader ... võib olla, abi ... lõppude lõpuks on see Sarajevo lugu juba kuu aega veninud ... sõda on möödapääsmatu, see on selge.

Äkki hakkas ta rinnus miski tihedalt ja kõminaga taguma (otsekui põristataks kõrval türgi trummi); see oli tema süda, mis rinnus oli pekslema löönud.

Sõda!

Ta tajus tervenisti selles sõnas peituvat marulist ja jubedat pilgarit. Isamaasõja hiljutise juubeli pidukõma, kiivrid, Tšaikovski «Pidulik uvertüür», suurtükid ja püssirohusuits, «Sõda ja rahu», kangelasteod ja kuulsus, isa mundri Georgi lindiga, tinasõdurid kirjutuslaua rohelisel kalevil, laevade mudelid, plejaad nahhimovlikke admirale, Tauŝima häbiplekk, Meremuuseumi lipud, kangelaste mustad mälestustahvlid korpuse kirikus, — nähtu, kuuldu ja loetu tulvas ta pèale mitmevärvilise uputusena ning tõstis ta kõrgele, sünnitades vaimustust, südamevärinat ja kirge.

Sõda!

«Generalissimuse» sinised tornid, relvad, niisama targad kui inimesed, kogupaugud, laksatavad lasud, must suits pagemas laskemoonakeldrite plahvatamise tihke heli eest,

sõjaõnne muutlikud rajad, merelahingu kohutav ja saladuslik suursugusus, püha Andrease lipp, mis kõige viimasena vajub tüünesse vette (las vajub!). Kangelasteod, kuulsus, mäng panga peale — kas see tuleb varsti?

Sõda! Sõda nii vara, nii lollilt vara, kui ülendamiseni on jäänud veel tuhat üks neetud päeva? Oodata, istuda koolipingis, tuupida, kui teised surevad ja võidavad rahvaste kordumatus, suures mängus? Mõeldamatu! See kõik tekitas tahtmise karjuda, nutta, paluda, joosta kuhugi teisi takka kiirustades...

Ta vaatas võõrastetoas säramalöönud silmil ringi. Aga siin istus üksnes Sergei Markovitš, kes oli toru juba ammu hargile pannud ja luges nüüd tähelepanelikult õhtulehe tagakülge (neetud börsihangeldaja!). Miša oli ilmselt läinud vennale uudiseid teatama. Pahhomov toibutas kusagil Polinkat meelemärkusele.

Jurit tõmbas äkki korpusesse, seal võisid teda poolelt sõnalt mõista temasugused noorukid, — erutatud, läbematud, solvatud ajaloo liiga kiirest käigust. Võib-olla olnuks Juri esimene, kes virutab korpuse argipäevade sohu üleva ja piduliku teate: sõda!...

Ent korpuses pole kedagi; need, kes olid temaga auvalves, on puhkusel, ülejäänud on merel. Juri käis erutatult võõrastetoas edasi-tagasi ja läks siis Pahhomovit otsides Polinka tuppa. Relvavendlus meelitas teda porutšiku poole: see oli ju oma poiss, sõjaväelane, kes võis mõista ta tunnete mäslevat tungi! Juri lükkas ukse ropsti lahti (sellistel hetkedel ei tule koputamine pähe!) — ja taganes.

Polinka, ilmselt minestusest toibunud, oli sängis küünarnukkidele toetudes end peigmehega suudluses kokku imenud. Vaat, kuhu viib tormamine, pole midagi öelda! Oma paljudele au pihta käivatele taktitustele selles majas lisas Juri veel ühe — kibedalt ja raskelt tundis ta, et oli solvanud nii iseennast, Pahhomovit (porutšik Pahhomovit) kui ka vägevat sõna «sõda», selle kaunist, puhastavat ja tulist hingust.

9. PEATÜKK

Peterburg oli oma paleede alakorruste ja kirikutreppidega aegamisi uppumas juulivideviku sametsängi. Sealt paistsid veel välja sammastikud, monumendid platsidel ja Admiraliteedi nõel: nõela ja kirikukuplite kuld kilgendas

hävastijätvalt tumenevas taevas. Sügavate tänavate põhi oli poolpimeduses, iseäranis just seal, kus astus Tišeninov. Siin polnud parkettsillutist, tänavaid katsid munakivide ümargarmid, vastujuhtuv vanker põrises nende peal, otsekui oleks kusagil lähedal töötanud kuulipilduja.

Parkettsillutis olnuks tema vaenlane: sellele langenuks kondiitriakende ja kinoesiste eredat valgust. Kondiitriärid meelitanuks ohtlikult saiade ja pirukatega (hommikust peale polnud Tišeninov kübetki suhu saanud), kinod — muusikast ja ekraanisurinast maheda une kangastusega (ta oli kolmandat ööd magamata). Aga igal pool, kus oli valgust ja inimesi, võinuks juhtuda ebasoovitavaid kohtumisi. Munakivitänavad olid ohutumad; sõbralikult keeldes viisid nad Tišeninovi läbi kogu linna Izvekovide korteri juurest Narva väravateni.

Sõda!

See, tema enda peetud kõnest välja rebitud sõna, käis kikivarvul ta kannul juba Lessneri tehasest peale. Muidugi oli see sõda — kõigi oma surmasaanute, haavatute ja vangilangenutega, ulja kasakaatakiga ja trofeedega surnud naise ja klaaskommiga tüdruku näol, tõeline sõda, kus suulipildujad ja täägid võitlesid laulvate suude ja punaste kangatükkidega, — see oli sõda, mis vajas regulaararmeed, dispositsiooni ja kahurväge: eks Presnja puumajade pihta tulistatud ju välisuurtükkidest?... Võib-olla kõmmutavad homme Viiburi linnajaos juba piiramissuurtükid...

Sõda!

Oli kaks täiesti erisugust sõda. Üht peeti juba ammu, ilma noote vahetamata ja ilma ametlike ultimaatumiteta, aga peeti teda tões ja vaimus. Kaotusi niisama palju, kui tõelises sõjas. Kolme aastaga — tuhande üheksasaja viienda, kuuenda ja seitsmendaga — kaotasime 26 183 inimest surnutena ja 31 117 inimest haavatutena. Peale nende, kes olid ära põletatud ristlejal «Otšakov», kuuli ja mürsusurma surnud, Tallinna praamide pealt uputatud, karistussalkade poolt surnuks pekstud, peale nende arvestati meie poolel veel kahesuguseid kaotusi: sõjavälikohtute käsul pooduid — 2 249 inimest ja pogrommide ajal tapetuid — 17 398 inimest. Peale selle kaotasime iga aasta inimesi vangis istujate ning kindlusvanglates, sunnitööl ja türmides teadmata kadunute näol; keskmine kaotusmäär oli 14 320 inimelu aastas.

Muidugi oli see sõda, seda ainult nimetati teisiti: revolutsiooniliikumiseks. See oli tõeline sõda vägede kiire

ümberpaigutamisega, Semjonovski polgu manöövermarsiga Moskva peale, ohranka positsioonilise näljutamistaktikaga, rakettide ja suurtükkide kõminaga, Tsarskoje Seloosse saadetavate šifreeritud telegrammidega, palvejumalateenistuste ja autasustamistega, põlevate majade ja uputatud laevadega. Kaotuste suurus küündis mistahes Euroopa maale pasliku, priske sõja kaotusmäärani: ainuüksi surnuid 65 830. Krimmi kampaania kolme aasta jooksul kaotas iga liitlasmaa — Inglismaa, Prantsusmaa ja Türgi — surnutena 88 000 inimest. See oli ju ainult pisut rohkem.

Ja oli teinegi sõda. See polnud veel puhkenud, see rippus Venemaa kohal raske, kogu taevast katva pilvena, mis on täis paisunud verevihma ja ootab punkti, mis välgu külge tõmbaks... Asetage piksevarras Peterhofi palee kuldnupule! Välku tõmbab sinna, imperaator Nikolai ja president Poincaré vaikse vestluse sekka. Siit lööb tulekahi lõkkele, siit!...

Sarajevo tuulest aetud tumedad suitsurõngad ei võimaldanud veel välja lugeda kaotuste täpseid arve, aga selge oli see, et need tulevad paljude nullidega. Ja selge oli seegi, et need arvud koosnevad jälle samadest inimestest, keda tuhandete kaupa on hukkunud Vene isevalitsuse kaua kestvas mitteametlikus sõjas ta oma alamate vastu.

Sõda, muide, tähendas veel muudki.

Vene-Jaapani sõja suitsune viirastus kerkis Tišeninovi ette parknahast poolkasukas; mandžuuria papaahas habemiku pea ulatus taevasse. Presnja, Odessa, Sevastoopol, talurahvamässud, «Otšakov», «Potjomkin» ja ülevenemaaline streik — kas polnud need sõja lapsed, sünnitatud Tsušima ja Mukdeni poolt? Nüüd puhkev sõda on ilmselt suurem. Ja ilmselt tulevad tal ka tugevamad ja pirakamad lapsed. Voolab rohkem verd. Aga verd oli rahu ajalgi ojadena voolanud — lõhkikärisenud õmblustega impeeriumi mundrilt. Ehk olnuks etem anda üks otsustav lahing, kui et iga aasta kümneid tuhandeid kaotades nõrkeda jõupuuduse kätte?... See oli selge.

Selge oli seegi, et palavik ja väsimus tegid oma töö, ja et sõda käis munakivitänavaid pidi Tišeninovi kannul hirmu äratamata ja taltsana. Temast hirmuäratavamad olid praegu kardavoid tänavanurkadel ja ööseks kivistest kangialustest välja roninud kojamehed, kel suvest hoolimata olid idiootlikud lambakasukad üll. Kasukad lehkasid penide järele ja näis, et kohe kargab mõni kojamees tigedat lõrinat buldogina sulle sääremarja kinni ja kisub roheised tudengipüksid lõhki...

«Hei, tudengihärra, hakake astuma! Mis te siin istute?»

Tišeninov märkas üllatusega, et ta istub tõepoolest paraadnaeendil. Tähendab, kolmepäevane väsimus on lunda andnud. Liikumatu, lambakarvast, habemest ja parknahast hiigelmätsakas, mis rippus Tišeninovi kohal, ei osunud Vene-Jaapani sõjaks vaid kojameheks. Ta nägu asus suusagil viienda korruse joonel; seega sai selgeks, et jalga ta kinni ei saa karata. Aga uni või sonimine oli uuesti pihta hakkamas, pea kuumas ja suu oli palavusest ebaloomulikult kuiv. Tišeninov raputas end ja tõusis ning sedamaid tungisid tohutu krae ja tohutu habeme vastiku karvahaisu keskelt ta teadvusse kaks asja: kurk ja vaskne ametimärk. Oleks tahtnud kurgi käest kiskuda ja ära süüa, see brudises kojamehe hammaste vahel, ärritades näljase aplust. Aga habemealune ametimärk kojamehe kaelal lõi aju tuhmi läigatusega selgeks nagu vanglatrelli või käeraua külm puudutus. Nüüd ei tohtinud uinuda ega haigeks jääda.

«Kui te napsi võtnud olete, siis minge aga koju või politseijaoskonda,» tegi kojamees ebasõbraliku ettepaneku, «aga paraaduksed pole magamise jaoks tehtud. Kah mul isluja... Kui vilistaks õige? Kardavoi pole kaugel...»

«Ei maksa vilistada, armas semu,» lällutas Tišeninov joodiku kombel. «Sina jood, mina joon, kõik me joome... Ma lähen heaga... ja asi ants... Hüvasti, Ivan Zahharõtš, suudle lapsi...»

Ta hakkas kojamehest eemale vaaruma, püüdes mitte sammu kiirendada ega ka taarumisega mitte üle soolata. Parajalt joobnu vastu pole kojamehel vimma.

Aga ikkagi oli vaja kiiremini Kudrini juurde jõuda ja teel mitte unelema jääda; unelemine võis praegu ainult kahju tekitada. Nurga taga lisas Tišeninov sammu. Ebaloomulikult tumedate silmakoobaste ja väljakannatamatult magusa puudrihaisuga prostituudid püüdsid erilise innuta kallist tudengipoisut võrgutada. Tišeninov läbis tänavaid lõpusirge viimase võhmaga ning istus poole tunni pärast lõivunult ja kokkuvarisenult Putilovi tehase elektrijaama montööri Fjodor Gavrilõtš Kudrini toas kartulipaja ees.

Nüüd oli söögiisu äkki kadunud. Kartul ei tahtnud palavusest kuivanud suhu minna. Tišeninov lõdises, julma palaviku esimesed palangud panid ta kondise keha tõmblema. Kudrin istus avatud akna laual, ta taga vinetas pealinna

õhtune taevas. All, Narva võiduvärava kivikioodi ees, hakkasid vilkuma gaasilaternad kahvatute ikoonilampidena. Päevastest tänavavõitlustest ja pidutsemistest väsitatud Peterburg tõmbas hinge. Kusagil huikasid vedurid kiledalt ja ärevalt.

«Sööge, ärge häbenege, Jegor Sanõtš, küll eit keedab veel,» ütles Kudrin paberossi tõmmates ja laua taga norutavat üliõpilast vaadates. «Ehk soovite klaasi viina? Fedosja, kuhu pudel sai?»

Tišeninov raputas pead. Nurgas priimuse kohale kummardunud naine tõstis pea ja naeratas. Tišeninovile näis, et madalas ja umbses toas oleks korraga nagu lahedamaks läinud — niisugune oli Fedosja Kudrina naeratus, mis meenutas talle nukrat, ent kaunist lapsepõlve. Naine priimuse kohal oma siledalt lahkukammitud juustega, oma ümarate õlgadega õhukese sitsjaki all, oma kunagise ereda põsepuna jäänustega ühtlasel nahal, oma rahulike, kiirustamata liigutustega — see naine puudutas väga ta hinge. Naine (aga võib olla priimus, mille juures ta askeldas) tuletas Jegorile meelde ema, keda ta teadis vaid odavate portreepiltide kaudu. Näis, et pea lakkab kohe kuumamast, kui naine paneks ta laubale oma suure ja küllap jaheda käe.

«Jäta ta rahule, Fedja, kas sa ei näe — inimene püsib niigi vaevu jalul, talle kulub magamine ära, mitte viin,» ütles naine pikatoimeliselt. «Aga kuhu teid panna, seda pea ei võta; me elame, nagu ise näete...»

«Palun, pole viga, ma heidan põrandale... Mul käivad külmavärinad peal, äkki nakatan teid veel...»

Kudrin pöördus akna hämaras raamistuses. Koguka ja sõbralikuna, laiu õlgu pinguldav madrusesärk seljas, istus ta puhkava sõudja poosis aknalaual: selg kergelt kühmus, käed rinnal risti ja järsk kael ette lookas. Ta pööras Tišeninovi poole oma neljanurgelise, puhtaks pügatud näo ning silmitses tudengit uudishimu ja kerge irvitusega nagu tavaliselt. Niisugusena oli Tišeninov teda näinud ka pool teist aastat tagasi, kui Kudrin, sama kavalavõitu ja rahulik muie näol, jonnakas, lühikeseks lõigatud juustega pea niisamuti puksimisasendis, oli esimest korda tulnud osa võtma tudengi vestlusest Putilovi tööliste ringiga.

«Tohterdaksin teid mereväe kombel terveks, aga teil on ju liiga õhuke sisikond,» ütles Kudrin kaasatundvalt. «Palaviku vastu on kõige etem abinõu saun, pärast seda veel kuuma teed ja klaas viina — ning kohe teki alla...

Hommikul kargate nagu krapsti voodist. Kas tihkate, Jegor Sanõtš? Täna on saunapäev, ja saunamehed, kuuldavasti, veel ei streigi...»

Kudrin rääkis temaga nagu lapsega ning see ühtlasi liigutas ja ärritas Tišeninovit. Liigutas sellepärast, et ta tajus suurt hoolitsust enda vastu, ärritas aga sellepärast, et temal endal oli hoopis tahtmine jutustada kõigi nende päevade sündmustest (eriti Liteinõi silla omadest) ja küsida, mida tehti Narva linnajaos. Aga Kudrin muiatas, meenutades midagi, ja hakkas rääkima nii, otsekui olnuksid kõik need päevad tavalised — rahulikud ning vaiksed:

«Vaadake ainult, et saunas suu peate! Kas teate, et meil teenis üks nahk saunas kannuseid? Meil oli «Generalissimusel» keegi Serjožin. Kui mina reservi läksin, puges tema neljanda roodu veltveebliks. Koerapoeg, madu, pealtnäha vagune — niisugustest kahjulikumaid pole olemaski. Helsingis meeldis meil saunas käia, seal käivad mehed eitedega ühes saunas, ise istud vaat siin, aga seal kus Fedosja on, peseb ennast paljas eit, jumala eest! Muidugi, midagi seal endale ei lubata, kultuur on neil range... Meie käisime uudishimust: nalja sai. Ükskord, näh, istume seal, ise esimesed, — mul oli kaasas üks sama aastakäigu madrus, reamees Kaštšenko, kes praegu on üleajateenija. See oli mul kõige parem sõber — teadlik madrus. Kaheteistkümnendal aastal pääsesime üheskoos «Tsesareevitšilt» — kas mäletate, seal oli ülestõus? — hädavaevu terve nahaga tulema. Kuidas me siis kinni ei kukkunud, ei tea isegi: paljud meeskonnast teadsid, et pidasime komiteega sidet — aga õnneks läks, keegi ei andnud välja... Nojah, niisiis... meie, tähendab, istume, teeme nagu peseksime, ise kiikame eitesid. Vaatame — allohvitser Serjožin litsub noorukesele tähnaale ligi. Tüürib, häbitu, aina lähemale, et paremini vaadata, mis naisel seal on. Naine, muidugi, on kõhevil ja häbeneb. Aga tema unustas pesemisegi, jõllitas nagu sokk...»

«No on alles täkud!» ütles Fedosja süljates. «Kas sul häbi pole rääkida...»

Kudrin pilgutas kelmikalt Tišeninovile silma.

«Ära nüüd sina armukadetse. Armukadetsed ilmaasjata: inimesed olid ju ümberringi! Niisiis, naine kannatas ja kannatas, aga viimaks virutas talle, rasvasele kuradile, innustikuga patsti vastu lõusta. Tema, muidugi, ei pannud asja suure kella külge — soomlased on selle koha pealt rangedi! —, istus maha ja nihutas end koos oma pesu-

kapaga kaugemale. Aga siis hüüab keegi, noh, ütleme, teiesugune intelligent: «Kas näete nüüd, mida venelased teevad meie vabal maal!» — ja nii edasi ja aina edasi! Viis sõna vene keeles, viis jälle soome keeles. Õigesti rääkis. Seisab, ise paljas, ja sõimab revolutsiooniliselt. Pani tõelise miitingu hakkama, nii et kõik jätsid pesemise — ja kuulasid; meie Kaštšenkoga kahekesi ainult pesemegi, küürime teineteisel selga; teeme, nagu oleksime puu otsas. Sõima, aga, Vasja, meie anname vaikiva nõusoleku! Aga tema on juba tsaari kallale jõudnud: et, näe, tsaari opritšnikud, — Serjožinil oli tõepoolest ankur ja keisrikull rinnale tätoveeritud, — kägistavad Soomet! ja aina muud seesugust... Serjožin paisub verd täis nagu lutikas — ja kargab meie juurde: «Võtke see koerapoeg kinni!» Kaštšenko lausub vastu: «Härra allohvitser, kuhu me ta paljast peast viime? Ja ise oleme ka paljad! Ja ega nad lasegi võtta vehivad pesukappadega.» Nuhk vandus ropusti — ja pani ukse poole, meie tema järel, et saaks patust eemale, muidu kannab veel pärast ette, et jäime kuulama. Panime riidesse, läksime välja, aga väljapääsu juures utsitas Serjožin juba salapolitseinikku. Sandarmid käivad seal ümber-rõivastatult, erariides. Tea, kust ta selle küll välja tõmbas? — ma ise imestan... Niisuguse kiiruse eest saigi kolmanda paela pagunile, — pärast loeti rivi ees ette ülemjuhataja enda käskkiri, kus avaldati tänu ja seati eeskujuks... Miks te ei söö, Jegor Sanõtš? Küllap olete näljane...»

Tišeninov naeratas nõrgalt ja asus tee kallale.

«Ju ma siis olen haigeks jäänud. Ei taha midagi süüa. Aga juua — terve samovaritäie jooksin ära.»

Kudrin raputas kaasatundvalt pead:

«Panete mu imestama, Jegor Sanõtš. Teie tervisega põranda alla ei ronita... Millal teil ülikool lõpeb?»

«Pole minust lõpetajat,» ütles Tišeninov teele puhudes. «Ei lasta lõpetada. Vist viskavad välja. Ja milleks lõpetadagi? Et kroonuametis rahvast riisuda?»

«Vaat seda ma imestangi,» ütles Kudrin mõtlikult. «Te ei ela, muidugi, sugugi rikkalt, aga meie, tööliste eluga ei anna võrrelda. Meil pole elus muud teed: kas nälgida või võidelda. Aga teil on võimalused täiesti olemas: vaevlete nii kaua, kui teile on määratud, viis või kuus aastakest — ja saate järje peale... Teie aga lööte meiega mesti. Pole ju veel teada, mis sellest revolutsioonist välja tuleb, oma elu aga rikute ära! Arusaamatu...»

Tišeninov naeratas: Kudrinile meeldis vestelda filosoofilistel teemadel. Ideelisus? Tõepoolest, mida talle sellest rääkida?

«Armastate kangesti asja tuumani minna, Fjodor Gavrilitš,» vastas ta raskesti liikuval keelel «See on hea, et otsite kõikjalt materiaalset põhjust — õige! Ainult jätke kas või natukenegi inimteadvuse arvele. Inimene selle poolest ju loomast erinebki, et on võimeline üldistatult mõtlema, puhuti iseennast unustades. Mõistusega võib ju võõrastki häda nii võtta, et see hakkab enda omast suurem paistma. Ent meie ees on ajalugu, Fjodor Gavrilõtš, ja seda läbib punase niidina — läbi kõigi aastasadade — ebaõiglus, vaeste orjastamine rikaste poolt. Selle nimel astudki võitlusse ja tõmbad teisi endaga kaasa, et kõigil oleks parem elada... Seda on raske seletada. Võib olla aitab päritolu selgust tuua. Ma olen teile rääkinud, et isa elu mul kuus aastat asumisel, ta oli narodnik... Minagi olen asumisel sündinud — olen, nii öelda, pärilik revolutsionäär.»

«Aga kus teie isa pärast töötas, kas ta palju palka sai?» küsis Kudrin ootamatult.

«Ta oli postiametnik ja teenis kaheksakümmend rubla kuus.»

«Seep see ongi!» muigas Kudrin võidutsevalt. «Siia see teie revolutsioonilisus maetud ongi. Aga kui ta kolmsada oleks saanud, oleksite praegu menševikkude mestis. Seda ma tahtsingi teada.»

Tišeninov puhkes naerma.

«See kukub teil väga lihtsalt välja, Fjodor Gavrilovitš,» ütles ta hallivõitu leiba kuuliks mätsides, «nagu oleks see mõni progressiivmaks: alla saja rubla kuus — bolševik, saja kuni kolmesajani — menševik, kolmesajast neljasajani — liberaal, aga üle kuuesaja — oktobrist... Kas mõnda või?»

«Ei sugugi,» vehkis Kudrin tõrjuvalt käega. «Te kuulake mind, ma räägin õigust. Meie elu tuleb mõista kui kogemust. Kuidas Marx on kirjutanudki: «Pole midagi kaotada peale ahelate,» — aga kes neid ahelaid ei kanna, leiab tingimata mingi viguri, mõne õigustuse vaat sellele ebaõiglusele, mida te mainisite. Materiaalne baas — see on kõik, Jegor Sanõtš, selle peal seisab terve maailm püsti, kõiki mõtteid tuleb baasist otsida... Ütleme, et vaat teid ma usaldan, aga mõnda teist intelligenti, kas või nui pooleks, ei usu ma karvavõrdki: annab võimule alla. Kui asi läheb

tõsiseks, lööb põnnama, võite kindel olla! Nendest, vast niisugustest, siginebki menševikke: nad ütlevad «teie ja meie, me käime käsikäes,» — sõnu on neil nagu piisku meres, nende teod aga on trääs, suri-muri, plära-lära ja tuuletallamine... Tollel reedel, kui meil Putilovis löömaks läks, astus meie koosolekul üks sihuke ette. Illegaalne kuju, tagaotsitav. Noh, muidugi võeti ta käteplaksutamisega vastu. Kõik oleks nagu õige: tervitab bakuulaste üritust, räägib oma solidaarsusest streigiga, aga kui loosungini jõuab — kohe puterdama, mitme penikoorma tagant on menševistlikke kutsungeid kuulda: «Esitage koos bakuulastega majanduslikke nõudmisi: esiteks — kaheksatunnine tööpäev, teiseks — korteriolude parandamine,» — ja nii edasi ja muud selletaolist... Kisas kõne maha ning ronib pukist. Siis ma võtsingi ta vahele. Mis kärbseid ütlen, meile pähe aetakse, seltsimehed? Ehk tahetakse meid seanahka panna vedama? Kelle vastu ta meid üles kutsub, seltsimehed? Ta kutsub meid vabrikantide vastu. Aga kas me siis ei tea, kes seisab vabrikantide selja taga? See on valitsus, vihatud tsaarivõim. Aga kas me saame vabrikandi vastu seina suruda, kui valitsus oma politsei ja kasakatega alles jääb? Ei saa, ütlen ma neile. On vaja seltsimehed juurega võtta, aga juur istub Talvepalees. Kui kisume juure välja — siis kukub ka puu...»

Kudrin tõusis koguni aknalaualt püsti.

«Siis torkasid mulle hästi tabavad sõnad pähe. Olin end üles kütnud. Teate ju küll, mihuke tundepais tekib, kui tööliste hulk vaatab sind nagu mingit apostlit ja haarab iga su sõna... Ühesõnaga, kerisin jutulõnga selle peale, et majanduslikud loosungid kuulutavad sõja vabrikantidele, aga poliitilised — valitsusele endale, seda olen ma lugenud raamatust «Mis teha?»... Panin oma sõna nii maksma, et kõik läksid hoovist välja tänavale... Demokraatliku vabariigi eest!»

«Ära'nd karju, Fedja, ajad Gavrjuška üles... naabrid kuulevad,» keelas Fedosja mahedalt.

Kudrin vaatas ringi ja laskis ülestõstetud käe alla.

«Õige küll, unustasin end veidi,» naeratas ta, «nemad aga läksid, ja kuidas veel läksid! Otsekui mingi laava...»

Tišeninov tõstis ta poole põletikulised silmad.

«Fjodor Gavrilovitš,» alustas ta erutatult: kahvatud ja kondised oimukohad tungisid ta kõhnast näost esile. «Näe, viisite inimesed maanteele... See olite ju teie, kes viisnad, õigus?... Ja teate ise, mis juhtus pärast... Palju

neist sinna maha jäi?... Ja, näe, mina: mina jälle viisin täna Lessneri töölised sillale, mõtlesin — petame politseid prantsusesõbraliku ovatsiooniga... Kasakad sõtkusid hobustega surnuks naise tüdrukuga... Surnud painavad mu hinge, nende surm lasub ju minu südamel, aga teie südamel lasub teiste... Nii teie kui ka mina olime kohustatud ette nägema, millega see lõpeb, — meie muudkui viisime... ja neid tapeti...»

Kudrin vaatas talle otsa ega saanud päriselt aru.

«Noh, tapeti küll. Kuidas siis muidu?»

«Aga tapsime — mina ja teie. Omasid tapsime.»

Kudrin sülitas paberossiotsale ja viskas sihisema hakanud koni aknast välja. Siis tõstis ta pea ja Tišeninov märkas ta silmades seda läbitungimatust, mis puhuti — teravais olukorris — nendesse sugenes ja talle hirmu nahka ajas. Kudrin oli vait, mängis aknahaagiga ja ütles siis tasasel häälel:

«Kes see loll teile öelnud on, et revolutsiooni saab ilma vereta teha? Nojah, olgu pealegi, — võtkem asja rahulikumalt: kui palju oli Putilovi maanteel tapetuid? Kümneid. Ja kui palju neid terves Piiteris järgmisel päeval kohe jälle tänavale tuli? Sadu tuhandeid.»

«Seda ma ju taipan!» katkestas teda Tišeninov meelehelitel. «Taipan küll... Aga kas teid tõesti ei vaevanud... tol reedel... keda te ise tääkide otsa viisite?»

Kudrin plõgistas aknahaaki ning pani äkki kehtima pika ja keerulise, äraspidi käänakutega madruseropenduse pühade apostlite ja kogu keisrisuguvõsa pihta.

See tuli nii ootamatu jõhkrusega, et Tišeninov võpatas, tõusis ähmi täis püsti ja astus Kudrinile päris ligi, otsekui varjates Fedosjat selle õudse meremehesõimu eest. Aga Kudrin lõpetas vandumise niisama ootamatult, kui oli alustanud, pööras Tišeninovist ära, nõjatus aknalauale ning püüdis nähtavasti rahuneda. Tišeninov vaatas talle vastust ootavalt otsa, aga Kudrin vaikis, muljudes sõrmede vahel uut paberossi.

Raske vaikus kerkis laeni. Tišeninov sai aru, et selle ootamatu, jõhkra sõimuga tahtis Kudrin ilmselt peita seda, mis temaski küllap kirvendas: seda peita oli hädavajalik, aga kippus inimese hingele üle jõu käima. Üliõpilane astus sammu ettepoole. Südameraskus, mis teda piinas, oli leidnud vastukaja. Ta tahtnuks väljendada seda võimalikult lihtsalt ja pehmelt, et leevendust leida ning ta pidi juba

suu avama, kui Kudrin tegi aknalaual järsu liigutuse ja tõstis peatavalt käe.

«Pea kinni,» ütles ta ootamatult sina peale minnes ja upitas end veelgi kaugemale üle aknalaua. Ka Tišeninov pistis pea aknast välja. Pea hakkas kohe ringi käima. Uuesti hakkas tal keha palavikuhoost tõmblema, aga ta sai sellest võitu ja jäi pingeliselt kuulatama helisid, mida Kudrin juba kuulnud oli.

All tugevnes kummaline lakkamatu kõma. Ilmselt lähenesid suured inimhulgad Triumfiväravale, mis oma tohutu kaare oli taeva poole valla löönud. Esialgu oli see vaid tuhandete lähenevate jalgade tümin, nähtavale ei ilmunud veel kedagi.

Siit aknast paistis Triumfivärav kogu oma raskepärases suurejoonelisuses. Sammaste vahel seisid pjedestaalidel pronkssõdalased, soomusrüüd laternate närva valguse käes tuhmilt küütlemas. Kuus tagajalul hobust võlvirinnatisel vedasid sõjavankris Kuulsuse ja Võidu kehastisi; kustuvas taevas tulid hobuste piirjooned teravalt ja kaunilt esile. Siin, Peterburgi agulisopis, keset madalaid puumaju, mõjus see kaar veidralt. Tišeninov muiatas. Selles kaares nägi ta võitmatut irooniat. Siin etiku pronkskirja «Võidukale Vene keiserlikule kaardiväele tänulikult isamaalt» all astus seesama kaardivägi võitlusse tsaarile palvekirja viiva rahvaga. Kuulsus ja Võit laotasid oma pärjad üle verise lõga, mille jätsid siia tänuliku isamaa esindajad kaardiväe kuulidest hakituna. Siiski kuulutas värav ka õiget triumfi: 9. jaanuaril 1905. aastal sammus läbi tema Peterburgi revolutsioon, lüües värava laialt ja igaveseks ajalukku valla.

«Nad tulevad,» ütles Kudrin sosinal.

Nad tulid. Sillutis hakkas ligidasest jalatümistamisest värisema; juba klirises teispool teed purunenud laternaklaas.

Ebatavaliselt erutatud Tišeninov haaras Kudrinil käest: see oli revolutsioon, mis tuli Peterburgi vana, tuntud teed pidi, see tuli agulist, mööda verega määritud tänavakive, läbi omaenese triumfi värava, tuli vääramatult ja raevukalt!

«Nad tulevad!» kordas Tišeninov hingeldades. Ta ei uskunud oma kõrvu: tuhandete sammud lähenesid. Millal jõudsid nad koguneda? Mispärast õhtul, peaaegu öösel? See polnud demonstratsioon, — see oli ülestõus!! Turvises

pronkssõdalased olid abitult sammaste vahele tardunud, tohutute, tuhmilt veiklevate ja liikumatutena. Hobused kaare kohal panid perutama: nad näisid norskavat hirmust inimmassi liginemise ees ...

«Nad tulevad ... persevestid!» kihvatas Kudrin ülima raevuga. Tišeninov heitis talle kiire ja mõistmatu pilgu ja upitas end taas üle akna, nii et karniis hakkas valusasti tema suruma.

Kaare ava all, laternate tuhmis helgis, hiilatasid sõjajõud. Poolpimedusest tõid ratsud välja oma tohutuid, musti päid. Sillutisel kaikus kabjaklõbinat.

Need olid elusad hobused — ja sõjarüüd olid elusate inimeste seljas. Sirutiivaliste kotkastega vaskkiivrid ehtisid ratsanikke. Kõik see tundus fantastikana. Tišeninov vaatas pjedestaale sammaste vahel: seal seisid pronkssõdalased oma kohal, aga näis, et just nemad, graniitpülvailt mahatulnud ja hiigelhobud portaalilt alla toonud, olid ise ületanud Triumfiväravasse sõita.

«Ratsakaardivägi, raisakrantsid,» ütles ta kõrvalt Kudrin, «ikka esimesed, nii paraadil kui ka rahvast maha surumas ...»

Tišeninovil oli tahtmine kisendada. Kisendada ilma sõnadeta, raevu ja meeleheite ainsal kõrgel noodil, kisendada nii, et madalate puumajade uksed lööksid paukudes valla ja et musttuhat inimest tänavale tormaks: jah, kaardivägi sõitis sisse ülestõusnud Peterburgi! Rasked pronksratsud, harjunud sõtkuma pehmeid kehi, — sadulas vaskpuuslikud, harjunud tulistama relvitut rahvahulka ... Kaardivägi ratsutas Triumfiväravasse, võitu juba ette pühitsedes. See oli kurjakuulutav öine paraad. Eskadronide ees ratsutasid ohvitserid, eraldades üht metalset laviini teisest oma ühkete mundrite ja inglise märadega. Näis, et eskadronide ratsud astusid üht sammu. Kilisevad laternaklaasid laulsid ärevat laulu; see oli õise paraadi ainus muusika. Triumfikaare alt voolas välja vägede lõputu juga.

Möödusid ratsagrenaderid, peas karusäärisega kiivrid, kuklatutid nagu erepunased aplad keeled. Möödusid rahva poolt eriti vihatud ihukaitseväe kasakad ründevalmis, valitud ratsude seljas. Möödusid kürassiirid, nende pikad raimamõõgad rippusid nagu hõbekepid piki saapasääri alla; kui rahvamurdu oli tarvis laiali ajada, peksid kürassiirid rahvast tupes mõõkadega. Nüüd lõid kõik laternad ühel ja samal dzinn-dzinn-dzinn-viisil kilisema. Semjonovi

polgu raske samm pani majad vappuma; sillutisel ühi sammu astuvad sõdurisaapad tagusid ammuse jaanuari vere sügavale kividesse.

«Tähendab, homme hakkavad kägistama,» ütles viimaks Kudrin, end aknalt tagasi käänates. «Tühja asja pärast ei minda kaardiväge tülitama. Muidugi, õige ta on: poliitseist ei jätku, asi ähvardas suureks paisuda... Kas kuulsite, Jegor Sanõtš, «Pravda» on suletud?... Nõnda jah, hommikul tehti täitsa maatasa, kolmkümmend inimest võeti kinni, toimetus ja kaastöölised... Kõik läheb graafiku kohaselt — ajalehed suletakse, kaardivägi, näe, suvatses külla tulla, vaata, et homme pannakse piiramisseisukord kehtima... Läheb päris revolutsiooniks nagu viiendal aastal, jumala eest! Nüüd aga magama, homseks läheb jõudu vaja.»

Vaevaga ja vaarudes sai Tišeninov akna juurest ära ning märganud põrandal laialilaotatud tekki ja patja, heitis vaikides pikali ega tajunud enam peaaegu midagi. Teda utjas kahekordne vappekülm — palaviku ja mõtte vape. Läbisegi, paljunedes ja kordudes, ujusid päevased nägemused, nad sulasid palavikuliseks sonimiseks, nii rängaks ja rõhuvaks nagu majaseina taga tümisev, aeglane — üheksakümmend sammu minutis — kaardivägede ähvardav samm; endiselt voolasid väed lõputu jõena Triumfiväravate laiade lõugade vahelt välja.

Kaardivägi oli tulnud siia otse ülevaatuselt Krasnoje Seloo laagris, ei olnud isegi paraadvormi igapäevase vastu vahetanud. Hommikul oli ta läbi sammunud mundrite ja daamikleitide ereda lillekimbu eest, mis oli kasvanud künkale, liigsöömisest flegmaatilise, valge keisriratsu laudja ja mustaks lakitud tiibadega presidendivankri taha. Nõndasama kõmises seal tohutu väli väljamõõdetud — üheksakümmend sammu minutis — jalatrambi all. Ratsaväe turvised ja kiivrid sädelesid päikeses. Kuuekümne kolme tuhande pealine keiserlik valikvägi, kaelad peapöördel õieli, astus tsaari ja presidendi eest läbi.

Õhk oli täis koondorkestrite vask- ja hõbepasunate tihkeid helisid; nagu kevadtorm pillutas võimas helilaine ehmunud linnud eemale. Lotringi marss — Saksa poolt hõivatud Prantsuse provintsi marss — kõlas välja kohal otsekui meeldetuletus, otsekui lubadus, otsekui väljakutse. Marsi sõjakast vihjest said kõik aru nagu tarvis. Prantsuse suursaadik naeratas oma jäikadesse, lühikestesse vurrudesse, Saksa saadik seisis, täis ülbet ja tigedat rahu. Tsaar

[illegible] presidendi poole kahvatu naeratusega: suurejooneline vaatepilt tulvas võimsust ja hiilgust.

Raymond Poincaré, te peaksite rahul olema: näete, siin on Vene tsaari kaardivägi — dresseeritud, asiaatlikult jube hirm, mida juhivad maa parimate suguvõsade esindajad, Vene tsaari lihav rusikas, mis mitu korda on Prantsusmaad ähvardanud — on nüüd marssimas täis ustavusekstaasi teie ees, ikestatud Lotringist pärit mehe ees, möödumas Saksa ja Austria saadikute pilkude eest Lotringi marsi saatel — sama marsi saatel, mille Saksa võimud on Elsassi ja Lotringi territooriumil ära keelanud. Te peate olema rahul: teil ju imperaator teid enne paraadi nii tõsise ja alandliku tähelepanuga kuulanud. Te oskate kõnelda, Raymond, te ei tundunud Prantsusmaa kohta ainustki sõna, te rääkisite ainult Venemaast; te tuletasite isevalitsejale meelde seda, mida talle alati kinnitavad ta oma välisminister ja mõtlevad Venemaa parimad inimesed. Te ütlesite, et ebaedu Vene-Jaapani sõjas on alatiseks piiri pannud Vene edasitungile Kaug-Idas ja osutasite teisele idale — Lähis-Idale. Te tõite ära arvud: 80% Venemaa viljaväljaveost läheb läbi Dardanellide ja kui Türgi Balkani sõdade segasel aastal väinad sulgesid, tõi see Venemaale iga päev miljon rubla kahju. Te osutasite, et Saksamaa võtab Lähis-Idas võimust ja pole kaugel see päev, mil väinad Türgi nõrkade barbarikäppade vahelt Saksa tsiviliseeritud soomuskäte haardesse satuvad. Te kordasite teile teadaolevaid Sazonovi sõnu: «Teie majesteet, väinade sattumine tugeva riigi kätte tähendaks Venemaa majanduse ikestamist selle riigi poolt.»

Tõsise majandusteadlase ja hiilgava poliitikuna mängisite te tsaari kõige nõrgemal keelel ja liitsite jalamaid üheks tervikuks need kaks vedru, mis panevad liikuma rahvaste saatused. «Revolutsioon on jõuetu, kui teda ei toeta liberaalsete töösturite ja rahameeste ringkonnad,» ütlesite teie ja tõestasite suure hulga tapvate arvude varal, milles seisneb nende ringkondade rahulolematus: kuue miljoni rubla eest Venemaa tööstustoodete eksporti Saksamaale Saksamaa kolmesajamiljonilise impordi vastu! Venemaa neljasajamiljoniline koguväljavedu Saksa kuuesaja viiekümne miljoni rublalise impordi vastu ainuüksi Venemaale. Meeleheitlikust võitlusest Türgi ja Pärsia turgude pärast ei maksa parem rääkidagi. Vene ühiskonna laiad ringkonnad on õigustatult rahulolematud Saksa kaupade pealevoolu pärast. Noor vene tööstus ja vana vene leib ei jaksa vastu seista sellele laviinile. Tsaari, kes teeks sellele lõpu

sõjaliste jõududega ja avaks Venemaale tee võimsate tootlike võimaluste juurde, võrreldaks sajandeid Peeter Suurega, kes samuti on puhastanud Venemaa jaoks uusi arenguteid — niisugust tsaari toetavad maa parimad mehed...

Kas mäletate, kui ahnelt kuulas teid mereväe valgel suvekuube kandev pundunud ja rumal mees, kes suurivaevu taipas midagi teie toodud arvudest? Te mängisite kõigel: majandusel, slaavi impeeriumi ideel, rüütlitunnetel (liidu pühad sidemed!), tsaarilikul enesearmastusel (Tsušima! Port Artur! Mukden!), revolutsioonil (et mis on kohutavam, valitseja, — kas kirjaoskamatu pööbel või ülikooliharidusega kommersandid ja töösturid?), mängisite meisterlikult, — ja nüüd sammub kaardivägi teie eest läbi, tänulik ja andunud teile, dünastia päästjale ning impeeriumi sõbrale.

See tohutu suur sõjavägi, Prantsusmaa uus koloniaalsõjavägi täidab peagi oma ajaloolise missiooni, samal moel kui suaavid, neegrid, annamlased. Noored, terved talupojad muutuvad tihedaks müüriks, millesse jäävad kinni saksa kuulid ja mürsud. Neid on palju, neid sitkeid kehasid; neist igaühe jaoks läheb tarvis vähemalt kaht kuuli — seda vähem jääb sakslastel neid järele prantslaste jaoks. Barbarite jõugud (kas mitte neisse ei takerdunud kunagi tatarlaste kõverad mõõgad, jõudmata läbi raiuda Euroopani?) — need jõugud tõmbavad saksa sõjaväed Pariisi alt ära nagu kompress. Neid tuleb kaua aega tappa, neid on palju nagu hiinlasi, ainuüksi mehi on kaheksakümmend seitse miljonit. Idast tõusevad nad Saksamaa kohale ähvardava ja hävitamatu rändrohutirtsuparvena; kaevikutes kasvab tapetute asemele uusi mehi nagu seeni pärast vihma.

Mis siis ikka, Raymond! Eks ole maailm kord juba nii seatud, et ühed sõdivad mürskudega, aga teised — talupoegadega! Ja kes julgeks süüdistada sind selles, et just sina oled saatnud surma miljoneid inimesi, kes asustavad rikast, kuid rumalat maad? Sellel maal on oma huvid, ta hakkab võitlema nende eest, oma koha eest päikese all. Kuid sa poleks mingi riigimees, Raymond, kui sa ei suudaks sundida seda pesemata hiiglast, Venemaad, töötama Prantsusmaa kasuks.

Ühtlaste, elava liha kolonnidena sammub kaardivägi Krasnoje Seloo väljal, aimamata, mida mõtleb neist tüse mees silindris, kes istub mäekingul kalessis. Kaardiratsaväe ja kürassiiride kuldsed turvised helgivad nagu panga rahalaua rohelisele kalevile laialipuistatud tšervoonetsid; jaravaa värvilised mundrid moodustavad ornamendi, keerulise ja pentsiku, mis meenutab pangatähtede vikerkaart. Eks ole, Raymond, kas pole see oivaliselt elluärganud raha, need kümme miljardit kuldfranki, mis nagu kiskjad on sööstnud Venemaale kasumeid jahtima?

Tema majesteedi keisri kürassiirid, tema majesteedi keisrinna kürassiirid, tema keiserliku kõrguse troonipärija kasakad, tema majesteedi ihukaitse konvoi, keisrisuguvõsa nimeline kütipolk, Austria keisri nimeline Kexholmi grenaderipolk, Preisi kuninga nimeline Sankt-Peterburgi grenaderipolk, eraldamatu Vene, Austria ja Saksa kroonide segu, mis on slaavi- ja ladinatäheliste eraldusmärkidena pagunite kullale ja sadulavaipade helepunasele kalevile punutud.

Turvised, vaskkübarad, dolmanid, kiivrid, supervestid, rinnakaitsed, koletid, lampassid, Saveljevi hõbekannused, Timofejevi sajarublased saapad.

Vürstid, parunid, krahvid, hertsogid, vürstlikud hiilgused, printsid, tiitlita aadliperekonnad, kes kahe-, kolme- ja neljakordsete liignimede püstaiaga kaitsevad oma soo põlisust; vurrudeta kornetid, kelle ees lipitsevad polgukomandörid, staabi rittmeistrid, kes ihkavad saada keiserlikust soost vürstinnade peigmeesteks.

Teenusmõisad, majoraatmõisad, pärusmõisad, väikemõisad, hooldusmõisad.

Omaenda hobusekasvandustes aretatud peenejalgsed hobused ja omaenda kreisides aretatud soldatid — nii ühed kui teised olid valitud tõugu ja kasvu.

K a a r d i v ä g i, *garda,* ihukaitseväesalk, palee tugi, armee eliit, eeskuju ja kadeduse objekt, keiserliku Venemaa parim sõjavägi — see oli ebatõelisuseni hunnitu, nagu graveering kullal, nagu pompöösne ooper kuuekümne tuhande hästi väljaõpetatud statistiga.

Dresseeritud inimeste ebaloomuliku hiigeljõuguna liikus kaardivägi ohvitserimärade kammitud sabade taga, kandis õlal sinkjate tääkide ühteviisi kinnitatud tohutuid sugasid. Paremad käed lendasid flangist välja tugeva, lameda tiiva ühtlaste löökidena. Pead nähtamatu vastu-lõugu-löögi väest püsti. Liikumatult pungis silmad suunatud vagura valge ratsu lakale. Ja ikka ühel ning samal paigal — nelja sammu kaugusel ratsu ükskõiksest kitsast koonust — paiskasid polguülemad pea kohale paljastatud mõõga nagu

hõbedase tõrviku, süüdates selle külma leegiga juba eelnevalt süttimisvalmi vaimustuslõkke. Selle märgi peale langetasid sõdurid silmad eelsammuja jalgadele ja löid valgehambused lõuad pärani.

Ainult raevunud pühvlikari, kel verine kae silmale sõbanud, võiks ehk kohutavama ja närvevapustavama möirge valla päästa. Sõduritel läksid pead röökimisest paiste. Kiivrid surusid tihedamalt laupa. Oimusooned paisusid verest. See möire lämmatas orkestrid. Vaid lipumees läks vaikides: kapellmeistri taktikepi vibutusi seirates seadis ta oma sammu, ja tema järgi pidas sammu terve polk.

Tsaar tõstis käe mütsinoka juurde — selle peale paisutasid iga jao seni vaikinud teised rivid «hurraa» otse võimatult võimsaks... Nii oli kaardivägi välja õpetatud ja nii viis ta välismaalased oma kooskõlastatud rõkatusega hämmingusse.

Ometi hakkas see mäng, mis paraadi algusest peale oli mitmeid kümneid kordi kordunud, juba ära tüütama. Tsaari ja presidendi selja taga hakkas õukond omavahel juttu ajama ja sosistama, tähendusrikkalt muiates saadeti pilke Austria ja Saksa saadiku üksildaste saarte poole. Mõlemad diplomaadid said suurepäraselt aru selle elava sosistamise iseloomust: seal purskusid kulambuurid teravmeelsete sädelevate kaskaadidena, muutudes seda mürgisemateks, mida peenemateks muutusid solvava paraadi vihjed. Iga löök orkestri vasktaldrikutelt (mängiti lõputult ikka sedasama Lotringi marssi) virutas krahv Pourtalèsi kahvatutele põskedele uue heliseva kõrvakiilu. Diplomaatiline väärikus teab meelega-solvamiste üksikasjalikku hinnakirja: dineel — veinimark, mille kammerpaaž valab saadiku pokaali; õukonnaballil — välisministri abikaasa armastusväärne äraütlemine esimesest poloneesist; audientsil — vaevumärgatav eripära tsaari peanoogutuses. Need pealtnäha tähtsusetud pisiasjad näitavad ammu enne ultimaatumeid teravat pööret välispoliitikas. Lotringi marsi valimine Vene kaardiväe piduliku möödasammumise saatemuusikaks ei võinud praegusel, üle-euroopalise olukorra nii pingerikkal hetkel olla lihtsalt asiaatlik taktitundetus. See tõendas, et Poincaré küllasõiduga kadus tsaaril viimane mõistlikkusekübe ja ta põletas avalikult enda taga sillad. Ilmselt oli sõda tal otsustatud asi.

Turvised, kiivrid, vaskkübarad, saablid, piigid, lipud — kogu see sõjakas keskaegne hiilgus ei pimestanud sugugi Saksa saadiku pilku. Möödamarssivad joondrivid langesid

tä pilgu ees tuttavateks ühtlasteks kirjaridadeks informatsioonilisest teadaandest Vene armee võitlusvõime kohta. Väeosade ülesrivistus meenutas intendandi varustuskulude tihedaid arvutulpasid. Suurtükid meenutasid lohutavalt mürsutehaste vähest töövõimsust; tääkide sinkjad sugad — padrunipääside vältimatut puudujääki tagavaravägede relvastamisel; kaardiväelaste päratu kasv — neid liigseid mullakühmakaid, mida on vaja labidatega kaevikutest välja loopida, et varjata selliseid gigante Saksa suurtükiväe täpse tule eest... Labidad viisid mõtte vene tehastele, nii nagu viisid mõtte sinna ka täägid, suurtükid ja kogu see loendamatu väehulk, mis vajas vaguneid piirile vedamiseks, rööpaid, mida mööda need vagunid veereda saaksid, vedureid, mis neid veaksid, kivisütt, mis vedurid liikuma paneks... Venemaa miljonilist armeed oli juba lakatud kartmast nii hästi kui teda oli kardetud möödunud aastasajal, mil polnud veel õpitud läbistama kuitahes paksu ründerivide summa vahetpidamatu kuulipildujatulega ega segi lööma saugelaskekahurite mürsuorkaaniga mistahes hulka kuitahes sügava mulla alla kaevuma sunnitud polkusid. Metall, aga mitte liha, tööstus, aga mitte lahinguvaprus otsustasid nüüd sõja käigu. Peale selle asusid tolle hiilgava vväe ja Saksamaa piiri vahel strateegiliste raudteede väljaehitamata verstad, seal asus Venemaa kolmekümnepäevase mobilisatsiooni püdel soo, nii et Prantsusmaa võis täna Vene mööku täristada nii palju, kui süda soovis.

Enne kui see mõõk löögiks tõuseb, on Prantsusmaal endal lõpp peal: lühike ja kohutav löök läbi Belgia, teine Sedan ja Pariisi uus alistumine...

Väljalt hoovas rasket higihaisu kuuekümne kolmest tuhandest tohutust kehast, mis kitsaste mundrite, karusnahksete õlakuubede ja ratsakaardiväe turviste (need olid samovaridena kuumad) sees olid juulipäikesest hautatud. Sõa lõhn — matsi lõhn — meenutas ähvardavalt seda, kui palju samasuguseid, veel sõdurimundrisse riietamata matse ootab kogu sellel hiigeltaignana laialivalgunud maal oma järjekorda, et neid välja õpetataks lihtsaks trikiks — marsida sirges rivis ohvitseri järel, et siis viimaks selle teaduse tagatipuks lasta end kaevikutesse vedada. Paviljoni kogunenud õueaadli sugulaste, meeste, lastelaste, nõbude, ärinukeste ja poegade järel sammusid kuumuse, usinuse ja hirmu käes higistades matsid, rõivastatud ooperikostüümidesse, mis olid õmmeldud nende endi käest kogutud maksude varal, nad sammusid täissöönutena, vapustatuna

kaardiväe priskest pajukist — enne väeteenistust olid nad oma külades poolnäljaga ära harjunud, nii nad läksid — juhmistatuna ülevaatuste, paraadide, õppuste, valvekordade oravarattas, võõrdununa tööst, õppinud kadestama punalõustalisi ületoidetud allohvitsere ja hakanud unistama sellest, et ka neil ükskord õnnestub välja teenida allohvitseri suurepärane nimetus, et kogu eluks pageda talupoja igavese toidupuuduse ja raske maatöö juba unustatud viirastuse eest.

Pooleldi kirjaoskamatud ja metsikud, enne väeteenistust vaid kahte metallinstrumenti — kirvest ja sahka — tundnud matsid kandsid vintpüsse nagu kaikaid, nad vedasid enda järel kuulipildujaid nagu äkkeid ja kärtsid omaenda suurtükke. Krahv Pourtalès seiras neid iroonilise uudishimuga. Nõmedad ja aeglased hülged, keda on õpetatud tulistama tsirkusepüstolist, — kui vähe nad küll sarnanesid sõduritega tema maalt, kus kultuur ja tööstus õpetavad inimesi lapsest peale taiplikuks, masinate ja korraga harjuma! Huvitav oleks näha, missuguseks abituks hunnikuks vajuksid need hästi korrastatud polgud, kui mingi erisugune, ainult kuldpaguneid ligitõmbav magnet äkki harvad ohvitserikujud rivist välja kisuks. Ja missugune geniaalne pea peaks olema mehel, kes oleks võimeline looma ebatavalise organisatsiooni selle kujuteldamatu karja juhtimiseks nüüdisaegses lahingus ja võidule viimiseks?

Selle pea leidis krahv Pourtalès lihtsalt. Pisike, kitsalaubaline, hallipäine kõrgus ta telegraafiposti halli purunemiskindla isolaatorina õukonna kolmnurksete kübarate ja kiivrite suletuttide, sulgehete ja sulgede äreva nivoo kohal ning silmitses peremehelikult kaardiväge oma nööpnõeltena torkivate ja nööpnõelalikult väikeste silmakestega. Kolmesaja-aastase dünastia riknenud, loid veri, mida polnud segatud ainsagi värske tilgaga ja mis oli sugulusabieludest välja kurnatud (tsaaride ja koerte puhul, nagu teada, pole verepilastus patt), upitas selle tillukese koljukarbi päratusse kõrgusse otsekui totralt pika kere juhusliku ja pooltarbetu lisandi. Heidetud sellessè kõledasse kõrgusse, kuhu süda vaevu kasinaid tilku verd pumpas (nagu provintsi veevärk ülemistele korrustele), tundus nagu krõbiseks iga liigutuse juures selle peanupu sees kängunud, toiduta jäänud aju. Ometigi oli see krõbin küllaldane, et tunnistust anda suurvürstist, kaardiväe ja Peterburi sõjaväeringkonna ülemjuhatajast, parajasti valitseva imperaatori onust, Vene armee tulevasest juhist.

Kängunud aju krõbin levis kõminal üle kaardiväe nagu kõrav trummipõrin, mis paneb read joonduma ning kutsub üles sõjakale kuulsusele.

Jõud ja võim, mis oskab mitte halastada, mitte painduda, mitte verest välja lüüa mässava impeeriumi ees, viirastusid kaardiväeohvitseridele sõjakohtu otsuste halastamatutes resolutsioonides, kindralite põskedel plaksuvais ülevaatuste ülemustes, tublist Peetri kasvu kõrgusest jõhkralt näkku heidetud rõvedaimas sõimus, — jõud ja võim, missugust ei mäletanud Venemaa Nikolai I aegadest peale. Seepärast kujunes ohvitseride nõupidamistel, salajastel koosviibimistel erakorterites, sõjakoolide suitsetamisruumides suust suhu edasiantav legend Nikolai Nikolajevitši ohtlikust populaarsusest kaardiväeohvitseride seas. See legend kõnelles paleepöördest, ühe Nikolai vahetamisest teisega, sõjalise võimu loomisest, mida Venemaa taga igatses ja mida ta vajas sellest ajast peale, kui oli hakanud vankuma tsaari troon, mida kõigutasid duuma, Rasputin, kahtlased pankurlikest tegelinskid ning häbistava Jaapani sõja värske mäletus.

Ebatavaline «hurraa!» kostis äkki väljakult. Helisev, vaimustunud ning siiras, hämmastas see kõiki pärast soldatite ükskõikset röökimist. Uudishimulikult pöördusid read, lornjetid ning binoklid tõsteti silmade ette.

Mööda sammusid noorukid. Nende lihtsad sõduripluusid olid üllatavalt tagasihoidlikud. Parema paguni all valendas igaühel neljaks kokkumurtud paberileht.

Mitte ilalgi polnud üks sõjaväeosa läinud tsaari eest läbi nii korratutes ridades ja nii rühitult.

Täägid nende kitsaste õlgade kohal moodustasid häbiväärselt lainelise viiru; näis, nagu hingaks see viirg koos nendega niisama närviliselt ja erutatult. Kolmanda rivi paremal tiival sammuja panid pisarad ja vaimustus peaaegu et komistama; tsaari poole oli pööratud mitte ainult nägu, vaid kogu tema kleenuke, veel väljakujunemata keha. Pisarad voolasid mitmetel roosatavatel põskedel. «Hurraa!» kõlas ennastunustavalt ja tänulikult.

Siis võttis tsaar oma vormimütsi peast ning tegi laias kaares ristimärgi üle selle segiläinud joondumisega jao.

Otsekohe mindi paviljoni juures arust ära. Daamid hiskusid nuttes lahti õlgadele kinnitatud tillukesi lillenõukesi ning heitsid lilli vankuvate ridade sekka. Kammerhärrad karjusid falsetiga «hurraa!». Suurvürstinna Militsa

Nikolajevna, mustasilmne ja imeilus nagu pahaendeline surmaennustav sibüll, kahvatas, nõtkus, jooksis siis kiiresti üle rohu tsaari ratsu ja väesalga ridade vahel ning suudles esimest ettejuhtuvat noorukit. See ahhetas ning läks edasi nagu pime, vürstinna aga jäi mööduvate ridade ette võidu valge raidkujuna, käed konvulsiivselt ette sirutatud, innustades ja rabades oma sünge närbuva iluga.

Nii ta seisis keisri ja keisrinna ees, õnnistades hullustuskrambist murtud ridasid, märkamata või soovimata märgata seda muljet, mille jättis ta hingestatud puhang.

Keisrinna elutu nägu läks laiguliseks, tsaari helesinised pungil silmad kattusid klaaskilega, tsaari tütarde valkjasroosa bukett, mis oli torgatud kuueistmelise landoo lakitud korvi, väristas pahaselt oma kroonlehti. President naeratas kõrvalise inimese ilmel, kes viibib perekondliku stseeni juures ning on sunnitud tegema näo, et ta ei märka üldse, et nüüd kohe hakatakse vihinal nõusid puruks pekstma. Ning ainult mastimänni kõrgusel tsaari onul ujus kulvast ja torkavast habemest välja kuiv ning torkiv heakskiidunaeratus.

Militsa Nikolajevna, tema naiseõde ning tema vennanaine, Tšernogooria kuninga tütar, kirglik slaavlaste vabadusvõitluse apostel, sõjalise partei pooldaja, innustas avalikult ja lepitamatult suurvürstide õukondlikku opositsiooni keisrinna vastu. See oli tema, kes ihus oma võimuihimulise naisevenna sõdurinaljad Rasputini kohta teravaks ning laskis need koos õega käiku salongides, polkudes ja paleedes. Temap see tõlkis keisri onu kängunud aju ilmetu krõbina tuliseks jutluseks sõjast iga hinna eest, sõjast, mida on vaja trooni päästmiseks ja tema toe — kaardiväe heaoluks. Temap see oli, kes meelituste, ballide, polkude külastamise ning paljulubavate vihjetega ostis ära kaardiväe ohvitserkonna ustavuse.

Ning praegu kasutas just tema, aga mitte keisrinna ega mõni arglik tsaari tütar, ära hetke, et osta nende noorukite ustavust, et käänata nende truualamlik puhang temale endale kasu tooma, et iseenda kaudu neile meelde tuletada oma õemeest, oma mehe venda — nende tõelist juhti. Ja suurvürst hindas seda, tegi oma peanupukesega järsu kaare, noogutades õukonnaministrile. Too andis kuulekalt märku tseremooniameistrile. Lotringi marss katkes. Hümni aeglased helid kiskusid maha silindrid ja kolmnurksed kübarad kiilaspeadelt; helilainete pinnal tõusis taas oma üksildasse kõrgusse kuivetunud ja kiskjalik pea, kaardiväe

[illegible] suurvürst Nikolai Nikolajevitši tibatilluke [illegible].

Sõjakoolidele osutati kõige suuremat au: need olid täna [illegible] ülendatud vanemate kursantide roodud, [illegible] marsisid mööda hümni saatel. Valged, pagunite alla [illegible] lehed suunamiskäsuga olid poolsõdurist kaardiväelaseriks muutumise, nende poolt kaua oodatud ja nüüd [illegible] tõeks saanud muutumise ainsaks tunnuseks. Vaimustunult karjudes, tsaari õnnistades ja end tänulikult tema [illegible] andes — sõtta, kangelastegu sooritama, surma saatsid nad, seekord veel sõduririvis, valmis astuma kaardiväe ridadesse, et suunduda sõjakuulsuse kaunile teele.

Kohutav ja kurblik tee! Näe, seda teed on ju sajandeid [illegible] — Narva lahingust Narva väravani. Aurav veri, [illegible] tilgub kohmakatelt tääkidelt ja nõtketelt kadalippudelt. Lahingulippude uhked räbalad tükkideks raiutud sõduriselgade kohal. Palee vahtkonnad, mis kaitsevad imperaatoreid või vajaduse korral liitsuvad neid magamistoa nurgas puruks nagu rotte, et nii trooni keisrinna jaoks vabaks teha. Selle eest saadakse tsaarinnalt autasusid: tiitid, ordenid, mõisad saavad osaks ohvitseridele, kahekümne viie aastane teenistusaeg — reameestele. Talvised vahtkonna paraadid Talvepalee ees, Alpide, Balkani ja Kaukasuse mäeahelike ületamine lumes, tardunud laibad, mis kitsastes sõdurimundrites lumistel sillutuskividel või mägede lumes vedelevad. Štutserite lõdvutatud vindid ja lühemaks saetud otstega täägid, et nende üheaegne tärin avalvelekäskluse aegu tsaari südant rõõmustaks ja et kuulid türklasi ning prantslasi ei tabaks. Sünkvaiksed rünnakud koondrivis, orkestriga ja lehvivate lippudega kartsiitide all. Traagiline lüüasaamine 1805. aastal Austerlitzi all, aga sada aastat hiljem — hiilgav võit Presnja all...

Noorukid nutsid. Unustamatu silmapilk, majesteetlik hetk, mil igaüks neist on valmis surema tsaari ripsmeliigutuse käsul, — kus ja millal meenutavad seda päeva tulevased kaardiväe ohvitserid?

Juba langevad börsiaktsiad nagu lehed enne puhkeva sõja kulva samuumi; juba undavad telegraafitraadid ultimaatumitest kuumaks aetuna ja juba varsti hakkavad ulguma mobilisatsioonikäsust murtud külaeided; juba on serbia üliõpilase kuul löönud esimese augu Euroopa paljuvereliste kehha ja juba nõrgub verd, esialgu tilkadena, et siis peagi pahiseda ookeanina. Juba on alanud nende

viimne teekond Krasnoje Seloo laagrist, igaveseks jäävad selja taha siinsed uhked paraadid ja täissöönud elu.

Üksteise järel lahkuvad Krasnoje Seloo väljalt aastate ähmasesse pimedusse ohvitseriroodud sõduririvis, sõduri särkides, sõduri vintpüssid õlal, kummalisel kombel ennetades ise enda tulevikku; aastate pärast lähevad taas kellegi valge, liigsöömisest flegmaatilise ratsu eest läbi uutele, enneolematutele rinnetele ohvitseriroodud, -patarejonid ja -patareid sõduririvis, sõdurivintpüssid õlal, et tagasi võita oma majoraadid, teenusmõisad ja pärusmõisad — nad lähevad, olles kolm korda vannet murdnud, nad põgenevad omaenese kreiside sõdurite eest, nad lähevad külg külje kõrval eilsete vaenlastega — sakslaste, tšehhide ja slovakkide, bulgaarlastega — venelaste vastu, kelle rivi ees nad märkavad tuttavaid punaseid lippe. Don, Kaukaasia, Siber, Varssavi, Krimm, Terijoki, Jaapani, Prantsuse ja Inglise aurikud. Konstantinoopol, Gallipoli laager, Alžeeria kaevandused — vintskelmine mööda kogu maailma Pariisist Šanghaini, Bukarestist Mandžuuriani, raisakullilennud vere magusa lõhna peale, ükskõik kust seda ka ei hoovaks, hullunud meeleheide, meeleheitlikud lootused, pisialmused Rjabušinskite ja Deterdingide käest, «Jumal keisrit kaitse sa» inglise märade kammitud sabade ees ja vene «hurraa» Raymond Poincaré halliks läinud vurrude ees, kes ainsana ei hülga teid aastakümnete jooksul.

10. PEATÜKK

«Juulikuu 16-ndamal päeval, 1914-ndamal
aastal pärast Kristuse sündi, meie
leitnandiks ülendamise teisel aastal.

Viapori merekindluse reidil

Meie armas wend Juri Petrovitš!

Meel kurbtust täis ja haudlisest eelteatest kiihkwele aetud, söandasin Teile kirja panna lustimeelelise epistula, et aga Teie targameele ja hüwa huumori seltsis ropuusesanast end ära hoida ja seega oma enge igawesest põrgupajast ära päästa. Ropuusesana kipub kange wäega keele pealt tulema. Sest on jo öeldud: «Kõõ notr wii maritimm? Tuzhuur — dezhuur, suaar-buaar, nawigee, nawigee e

[illegible] — murüü».[1] Ja veel on öeldud: «Ave, Juri, morituuri te saluutant!»[2] Mis puutub nendesse morituuridesse, siis selle koha päält meil aega ei wiideta.

Ultimaatumid on meie muretumale elojärjele sünge varjo heitnud. Et aga trükikoja teatelehtesid, mida nimetatakse seitungiteks, meie laevale hooletumalt tuuwakse, siis sellepärast hulgub kogu ekipaazh kapteniga tükkis maailma poliitika wärginduses nagu üks fregatt-laew, mis udu sisse on sattunud: millise külje päält meid kiusatakse ja kesse end oodatawas wäewõitluses meie wastaliseks kuulutab — seda pole meile weel teada antud. Kesneed kuulutawad, et Rootsimaa fregattlaewad sõidawad meile wastu wahtimist wirutama, kesneed waidlewad wasta, et tükkis hoopis saksamees oma meresõiduriistasid meie-wastaliselt mere sisse laseb, kesneed jälle inglismanni laewarodu poole hirmulise pilgu saadawad, meeles pidades, et inglismanni sit alati teist inimest pasaga ära määrib. Seepärast siis meie wänrikud kanged mehed on kihlaweo pääle: et kelle wasta me sõdima läheme? Mina kah hazardi sees kihla wedama sinole tuttawa pää-tohterdaja Ossip Karlõtschiga, kes oma kahtlemisi rootsimehe wasta ette tõi, mina, jälle panin viis toopi Frangi-maa weini, mida Shampuseks nimetatakse, sakslase pääle wälja. Edusid selles waieluses hellitan, sest et sakslane ahwe-pärdigu on wälja mõtelnud, nii et ta wabalt ka põhjusi sõja pidamiseks wälja mõtelda wõib. Eks pärastpoole — läheb joomaks.

Meie aga, muu seas, saatuse pääle lootma jäädes, teenime täielises korrameeles keisrihärrat, iga päew waske wõimatumalt läikima lüües ja laewa-dekki liiwaga kuni soomusetornini puhtaks hõerudes. Ja kui Issand luba annab, põhime mere waindlastest luuaga puhtaks, nii et wastalise laewarodud pakku pööravad, kuna admiraalide kogu weel mahti pole leidnud suurestüki-mürskusid seie tuua; sestap ei saa meie oma fregatt-laewa kuidagi sõja-jalale walmis säädа; eks oodatakse seda päris kõueilma, mille järel Wene isamaalasel kohane on ristimärki ette lüüa, warem pole miskit oodata ... Sihoke lorijutt on meil lastud ringi käima: otsekui oleksiwad teie Sankt-Peterburi senatimehed meie admiraali ühte kajuutesse kõwaste kinni pannud ja tunni-

[1] Meelega moonutatud prantsuskeelne fraas, mis peab tähendama: «Mis on see meie meremehe-elu? Muudkui valvekorrad ja õhtuti joomingud, sõidad ja sõidad merd kuni sured.»

[2] Parafraas ladinakeelsest ütlusest *«Ave, Caesar, morituri te salutant!»* — «Ole tervitatud, Caesar, surmaminejad tervitavad sind!»

mehe juurde seisma, et ta jumal hoidku, nihoke ülaannelu wanataat, kogemata laewarodu mere pääle ei viiks, — sest et mere pääl wõib juhtuda, et laewad ära upuwad, sadamakohas aga, nagu penid keti otsas, jääwad nad täiesti terweks. Kuigi — nagu ajalugu on meile täädust andnud — taoline juhtum Port Arturis nutupilli ajamisega ära lõppes...[1]»

Hommikul alustatud kiri oli lauale vedelema jäänud. Leitnant Livitin luges alguse üle, muigas ja istus, nii nagu oli tulnud, vormimüts peas ja määrdunud mundrikuub seljas, tugitooli: merejõudude komandöri adjutant leitnant Bošnakov sõitis staabi käsul miinilaevaga Koivistosse, kus seisis Mereväekorpuse laevade üksus, ja Livitin pidi kirja kähku valmis kirjutama, et see õigel ajal «Rjurikule» Bošnakovi kätte jõuaks.

Ootamatult väljakujunenud kirjutamisstiil nõudis teravmeelset lõpetust, aga praegu ei lõiganud pea sugugi. Päev hakkas lõppema ja seesmine ärevus kasvas aina suuremaks, kuulujutud olid päeva jooksul omandanud grandioossed mõõtmed. Bošnakov, kes staabist oli meteoorina tagasi lennanud teistkordse käsuga lõpetada õhtuks kõik mobilisatsiooni eeltööd, jõudis erutatult jutustada, et mineerijad on juba täie miinitagavaraga Porkala-Uddi poole välja sõitnud, et keegi on kusagil merel juba Saksa ristlejaid näinud, et mobilisatsioon on otsustatud, aga et tsaar veel viivitab sellega, oodates Austrialt meie noodile vastust. Laeva ühiskajutis oli juba kuulda sõna «sõda»; juba käis ringi kiiresti kokkuklopsitud anekdoot, et Vanka Assejev, kes lakkumise pärast kolmandat nädalat peavahis istus, oli staapi toreda telegrammi saatnud: «Palun mind ajutiselt vabastada esimese sõjaretke puhuks et saaksin oma süü verega lunastada vastus kinni makstud.» Helsingi ajaleht teatas segaselt Vene-Austria läbirääkimiste käigust, puhkuselt ja komandeeringutelt tagasi kutsutud ohvitserid tõid kaasa vasturääkivaid ajalehe-andmeid — ja nii oli kõigile täiesti teadmata, mis tuleb. Jätkus see piinavalt ärev aeg, kus kõik sõjast räägivad, aga kus sõna «sõda» on keelatud kõvasti välja öelda, kus laevad seatakse võitlusvalmis, aga mingit mobilisatsiooni ei tule; kus ametlikult voolab edasi tavaline r a h u a e g, tegelikult aga on kõik mõtted ja teod pandud sõja vajadusi rahuldama; kus

[1] 27. jaanuaril 1904. a. alustas Jaapan ilma diplomaatiliste suheta katkestamiseta sõda, rünnates eskaadrit, mis ilma mingite kaitseabinõudeta Port Arturi reidil seisis.

sõda pole välja kuulutatud, aga kus keegi ei läbe selle kuulutamist oodata, et rutem tuleks lõpp ärevusest käristatud päevadele ja sugeneks vähemalt mingisugunegi selgus.

Õigupoolest oli see kiri leitnandile vaid ettekääne, et endas taastada tavalist rahulikku vaadet ilmaasjadele, — võib-olla sellepärast võttis kiri kohe algusest peale just sellise tooni, nüüd aga ei tahtnud ta seda enam jätkata. Livitin keeras meelisklevalt täitesulepea pead; see lubas meeleldi tihedal tilgal oma kuldsele nõelale valguda, ja ailudes sõrmedele, hakkas laisalt liikuma mööda hooletult murtud äärtega tihksinkjat paberit:

«Tahan teile, armas wend, üht asja ette panna. Palun Jumala keeli: paluge oma ülemaid, et nad Teid wäheks ajaks teenistuse päält wabaks laseksiwad ja wõtke siis ilma aega wiitmata seie sõita, enne kui me oma ihodega silmukalasid toitma hakkame. Soowitan teile enne westi sisse nutta ja perekondlised asjakorraldused õigeks rihtida, sest mino poolt üks projektum admiraalile on ette pandud, mille lõttu mino persooni suhtes kähku sihokesi tagajärgesid wõib tulla, et mo elo kiriku altari päält maha lauldud saab. Ametilise depeshi palvekirjaga Teie ülemale saadan ära sama kulleriga, kellega needsinatsed hanejalad Teie kätte sattuwad. Hellitan lootust, et seesamune, see tähendab ülemate kond, ei hakka teele tõkkeid ette panema, kuna meie para-aegu oleme otsekui wägimehed...»

«Palun sööma, Teie kõrgeausus,» ütles Kozlov ukselt.

Leitnant Livitin noogutas pead ja tõstis hoiatavalt sõrme.

«Ilma naljata, Juri. Palu otsekohe puhkust ja sõida siia, kasvõi kolmeks tunniks. Hinges on pask. Kiirusta, või muidu ei leia sa mind eest. Pole teada, millal me pärast jälle näeme.»

Kozlov tõi kappi valmispandud puhta mundrikuue ja notas seistes, kuni leitnant kirja oli lõpetanud ning asetanud selle pikka, kitsasse ümbrikusse, mille paremas nurgas seisis siniste paistähtedega «Generalissimus Krahv Suvorov-Rõmnikski». Ümbrik ja paber lõhnasid peenelt ja teravalt šipri järele.

«Käid «Rjurikul» ära, annad koos kaaskirjaga leitnant Bošnakovile,» ütles Livitin pesemisruumi minnes ja kuube seljast heites. Kuue valge laitmatus oli halastamatult jahma ja õlise poriga kokku määritud. Kozlov jõudis sän-

gile lendava kuue kinni püüda ja venitas seda laitvalt käte vahel:

«Teie, kõrgeausus, jälle olete esimese sordi kuue ära rikkunud. Ma panin ju teile tänaseks ühe kulunuma valmis. Nõnda lõpeb teil varsti kogu garderoob otsa! Mis temaga nüüd peale hakata? Ei saa vahilegi minna, plekid peal . . .»

«Kui maste raiutakse, siis vormikuued lendavad!» ütles Livitin duši all puristades. «Ära irise, Kozlov, sõda . . . Kas said kätte?»

«Just nii, Teie kõrgeausus, seal kästi teid tänada. Suvatsege raha tagasi võtta, nelikümmend viis marka jäi järele. Ainult et roosid pole suuremad asjad, Teie kõrgeausus, härrased mitšmanid olid hommikul paremad ära rabanud, aednik ütles, et nagu lihavõtte aegu . . .»

«Sõda!» pahvatas Livitin käteräti seest naerma ja siis äkki, räti alla lasknud, jäi Kozlovile otsa jõllitama, pühkides oma pikki sõrmi. Pahema käe nimetissõrme küüs oli näotult ja sügavalt murtud, ning karune kangas hõõrus ebameeldivalt õrna, roosat küünealust.

See asjaolu (ja rikutud kuub) kuulutasid sõja algust. Hävisid rahuaegsed asjad ja mõtted, kuued ja inimesed ei läinud enam arvesse, rebenesid tunnete harjumuslikud kattesõbad ja miski hõõrus lõbusalt (ning ebameeldivalt) hinge, õigemini seda hingenurka, mis kippus ronima suurte sündmuste keskele, olles kõige vastu värskelt tundlik ja tajudes uut moodi harjumuspäraseid nähtusi.

Küüne murdis leitnant Livitin grootmasti mahalõikamisel. Grootmast lõigati aga maha selletõttu, et äkitselt ilmnes tema täielik kõlbmatus lahingulaeva tarvis. Seda kõlbmatust märgati alles kaks päeva tagasi — Serbia-vastase Austria ultimaatumi lõõmavas valguses.

Nende mastide peale oli uhke «Generalissimus», olid uhked ta ohvitserid, laevastik ja viimne kui üks kadett, kes ostis Vene keiserliku laevastiku sõjalaevu kujutavaid piltpostkaarte.

Need olid tohutud, spiraali keeratud terastorudest võretornid, mis võimsa punnivinnana olid seitsmeteistkümne süla kõrgusele laeva sisse kruvitud ja kinnitatud kümne ümara inimpaksuse rõngaga, — need olid kaks laevatekile asetatud loomusuuruses Aleksandri sammast. Nende peale oldi uhked sellepärast, et nad olid Ameerika drednootide võremastide täpsed koopiad ja sellepärast, et ühelgi Vene mereväe vanal laevakõbil polnud taolisi kaunidusi, ja veel sellepärast, et nende keerulised, Eiffeli torni meenutavad

piirjooned rääkisid sõjameretehnika viimast sõna: tornide kroonika olid rasked mastikorvid, kuhu pidi koonduma juhtstamist hõlbustav, kõikide raskesuurtükkide laske suunav tsentraliseeritud sihtimisseadeldis. Sellel seadeldisel oli juba algusest peale miski korrast ära ja tema peale sõitlati. Mastid aga jäid vaenlaste hirmuks ja sõprade lohutuseks alles — nad olid toredad ning enneolematud, lisasid «Generalissimusele» ähvardavat majesteetlikkust.

Ent neljateistkümnendal juulil — kui Sarajevo lask kajas viimaks vastu diplomaatiliste seifide pikaleveninud diplomatsioonina ja põrutas neist seifidest välja tagasipööramatute ultimaatumite esimese kogupaugu;

kui soomuslaev «La France» vabariigi presidendi lipu all täiskäigul Saksa merd läbis, kiirustades suurt lavastajat tema poolt väljatöötatud ülemaailmse lavastuse esimese etteaste alguseks Pariisi toimetama;

kui kogu Venemaa isevalitseja oli juba rohkearvuliste tõiarde näopiltidega risustatud kirjutuslaua malahhiitmapi avanud ja sealt sõjakuulutusmanifesti esimese variandi välja tõmmanud;

kui tema sõja- ja mereministrid juba pead murdsid tsaari käsu üle mobiliseerida vägesid a i n u l t Austria vastu, mida polnud üheski plaanis ette nähtud;

kui mineerijad võtsid peale meremiinide täislasti, et nendega Soome laht paljudeks aastateks kinni korkida;

kui õhtu eel laevadel esimest korda kõlas «miinirünnaku tagasilöömise» tähendusrikas signaal ja inimesed suurtükkide juurde jooksid ning kogu ööks sinises poolpimeduses plutongide juurde valvesse jäid, mornilt ja hirmuga oodates tundmatu vaenlase lööki teadmata küljest ning teadmata ajal;

kui tundus, et keldreid täitvad õppemürsud juba mõnitavad närvilist ootust, et nad ükskord ometi lahingumürskude vastu ümber vahetataks (aga käsku ei tulnud, sest mobilisatsioon polnud veel alanud) ja kui iga madrus ning iga ohvitser tahtis kiiremini saada neid lahingumürske rahustavaks, olguši ebakindlaks tagatiseks Saksa või Rootsi lahingulaevade äkilise ilmumise vastu;

kui need lahingulaevad viirastusid signaliseerijatele juba igas silmapiirile ilmuvas suures purjepaadis;

kui sõda oli võimalikkusest tõsiasjaks muutunud ja kui laeva iga detaili enesekaitsevärinas ümber mõtestati ja rahuaja roostega kaetud sõjakaalul palavikuliselt vaeti,

— just siis, 14. juulil 1914. aastal, osutus äkki, et võremastid pole laeva uhkus, vaid ta hukatus.

Kaht Aleksandri sammast, mis merel ringi luusivad, võib märgata ülimalt kehvagi nähtavuse korral. Nad tolknevad «Moltke» ja «Deutschlandi» sihikute ees oivaliste märklaudadena. Reeturlikult näitavad nad «Generalissimuse» kursinurka, hõlbustades seega saksa suurtükkide sisselaskmist. Nad tõmbavad hiigelmagnetina ligi võõraid mürske, kuid võivad ise esimese tabamuse korral tekile kokku variseda kõigi oma raskete marssidega ja tonne kaaluva terasega, mis kiilub end tornide vahele, läbistab ruhvid ning tapab oma mehi. Kasutud ilustised, millel pole mingit mõtet, kuna nendel puudub ju tsentraliseeritud sihtimisseadeldis (tee, mis tahad: selle paigaldamine ei õnnestunudki). Nii nad tolknevad laeva kohal nagu aegsasti üleslöödud hauasambad. Sel moel sugenes täiustamisest hoolimatuse tagajärjel vaid kahju.

Neljateistkümnenda juuli hommikul tundis merejõudude ülemjuhataja lähenevate sündmuste survel lõpuks oma võimutäiuse suurenemist, ta haistis mõningat vabadust tegutseda ning käskis: «Maha võtta!»

Mobilisatsioonieelsete krampide ning ühiskajuti närviliste aimuste arutus möllus leidis leitnant Livitin reaalse tegevuse: ettepanek mastid maha võtta ilma tellingute ja kraanadeta kuulus temale. Grootmasti lõhkumine pakkus rahustavat ning julma rõõmu: just seda tööd oli talle praegu nähtavasti vaja, et päästa, mis päästa annab.

Ta lõikas terast atsetüleeniga. Teist ööpäeva (nii päeval kui öösel) vilisesid kitsad sinised leegikeeled saja kahekümne, saja viie ja kaheksakümne jala kõrgusel. Kaks soru viina jagati ergutuspeekritena leitnandi kulul välja tema oma neljanda torni igale galvanöörile ja komendorile, keda ta oli kangelasteole üles kutsunud. Mast oli teki sisse kasvanud, otsekui oleks keegi ta vasaralöökidega sinna tagunud nagu naela. Sõda tõi oma esimese korrektiivi «Generalissimuse» ähvardavasse hiilgusse. Sadamas värviti juba nõrgukesi mastipuid pardavärviga ja valmistuti nendega välja vahetama Eiffeli tornide raskepärast sihvakust. Jäiga hiigelspiraali tükid sähisesid, eraldusid ning roomasid purjenööri otsas kiikudes aeglaselt alla praamile. All käis söelaadimine, veeretati soolalihatükke, laaditi peale sõjamoona ja maha — rahumoona; inimesed visklesid nagu hullumeelsed; üleval masti otsas vilises

pimestav gaas ning kõrvus kaikus «tule needmine» «Valkuuridest».

Teek oli muinasjutuline, rahulik, ning kõditas teataval määral enesearmastust. Kõige tähtsamat asja — sõda — polnud selle kõige taga näha.

Sõna «sõda» tungis peale nii äkki, et lõhnas ebausutavalt. Seitse aastat, korpuse noorimast roodust peale oli Livitin harjunud kuulma seda tärisevat sõna, nii et see oli kaotanud oma esialgse mõtte, nagu kaotab mõtte iga sõna, kui seda korrata valjusti sada-kakssada korda järjest. Needsamad suurtükid, millest ta oli tulistanud purjemärklaudade pihta, olid samasugused sõjapidamisevahendid nagu leitnant isegi. Sõda oli juurdunud ta ellu olemasolu kindla ja teadliku õigustusena. Sellegipoolest tundusid viimased päevad ebareaalse jampsina, kellegi totra naljana. Need päevad nõudsid tõsist järelemõtlemist millegi üle, nad nõudsid millegi äraotsustamist. Kuidagimoodi tuli end välja rebida sisemaailmast, mis analüüsis piinarikkalt tema romaani Irinaga, ja üleüldse — oli vaja ilmas ringi vaadata. See aga tähendas tasakaalukaotust. Harjumuspärane iroonia ja hiilgav künism ei sobinud: ühed olid nördinud, teised nutsid, kolmandad lõdisesid hirmust, neljandad kippusid lahingusse. Kõik see tundus nii ebausutav. Ning ainult hommikul masti otsas kogemata murtud küüs oli reaalsus; küünealuse roosa marrasknahk, mis polnud sündimisest peale paljandunud, tundis absoluutselt igasugust puudutust ja tuletas iga hetk meelde rahutut sõna «sõda».

Niisamuti, nagu ei saanud tagasi asetada äramurtud küünetükki ja sellega tundlikku kohta kinni katta, niisamuti ei saanud tagasi tuua rahupäevi ning rahulikku tulistamist purjemärklaudade pihta. Leitnandi elu tegi koos maailmaajalooga läbi järsu murrangu ja pöördus teadmata suunda. Päevade vastsest mõrast vahtis selgelt ja külmalt otsa surm. Mitte hirm selle ees ei olnud ebameeldiv — surm ei olnud veel tajutav keset kogu seda ebareaalsust, — ebameeldiv oli aina pagev ja tabamatu teadmine, et tingimata, kihekiiresti, kuni antakse veel aega, on vaja m i d a g i jõuda. Jõuda mõista, jõuda midagi otsustada, — üleüldse jõuda teha midagi ebaharilikku, senitundmatut, kuid paratamatult vajalikku.

Surm ootas Soome lahe lääneosas. Leitnant Livitin nagu enamik teisigi «Generalissimuse» ohvitsere ei kujutlenud esimest lahingut võidukana. Jõud olid liiga ebavõrdsed;

kolm meie lahingulaeva — nendest kaks, «Tsesareevitš» ja «Slava», olid Tsušima muuseumi mälestised — Saksa uusimate drednootide eskaadri vastu, mis tulistasid miili võrra kaugemale kui meie omad!

Oli selge, et juba sõja esimestel tundidel sööstab Saksamaa päratu laevastik Soome lahte, et ühe löögiga teha venelastele lõpp peale, ootamata Peterburis viiendat aastat ehitamisel olevate drednootide vettelaskmist. Ainult loit oleks hakanud seda ootama!

Inglismaa — vaat kes võinuks olla Vene laevastiku päästja! Inglismaal, merede valitsejal, oleks tulnud ainult Spitheadi reidil oma drednootide ja raskeristlejate suurtükke liigutada, et Saksa laevastik äkitselt pööraks rooli ja kiirustaks Põhjamerre, kaitsma nende eest oma lääne-rannikut, Inglismaa oli mereväe kindralstaabi kirglikuks unistuseks, kuigi polnud veel mingit õigust lülitada teda oma plaanidesse kui liitlast. Inglismaa, õnnistatud nimi, kõlas meeskonnaruumides otsekui viimane lootus ja ekstaatiline usk imesse...

Inglismaa ootas, popsutades reididel oma drednootide suitsu nagu hiigelpiipu, mis on torgatud vaikiva suu nurka. Ajalehed väänlesid nagu kasetoht tules, püüdes lahti mõistatada seda vaikimist. Kuskil laevameestele nähtamatutes kabinettides voolasid alandlikud lubadused, palved, tänulikud žestid, pistised. Inglismaa vaikis — ja see vaikimine tähendas esialgu «Generalissimuse» hukkumist sõja esimestel tundidel.

Laeval polnud muud perspektiivi, kui välja jõuda keskse tõkkevööndini, seal veidi ringi liikuda, Saksa laevastik ära oodata — ja siis vajuda vetesülle, jätkates tulistamist hetkeni, mil vesi paiskub viimase lasketorni avadesse. Just nii kujutasid endale ette seda puhkeva sõja esimest ja viimast lahingut «Generalissimuse» ohvitserid: ühed — kibeda irooniaga, teised — romantilises eneselohutuses. Ilus surm, kuulsuse mõrkjasverine maik, marmortahvlid Mereväekorpuse kirikus, Georgi lindikesed portreede ümber «Ogonjokis» ning sõna «kangelane», mis kandub edasi põlvest põlve.

Inglismaa vaikis. Surra hurraahüüdega vaimustunud huultel oli rumal, kuid kahjuks möödapääsmatu. See oli küll vastuvõetav rohelistele Mišenka Gudkovi taolistele mitšmanitele, leitnant Livitin aga oli välja jõudnud sellest east, kus oleks meeltmööda surra omaenda rumaluse pärast. Mis siis ikka, tund on tulnud. Aeg on maksta: ülevaatuste ja paraadide hiilgavate aastate eest, iseenda, Venemaa ning laevastiku rahumeeli petmise eest. Surra tuli ilmtingimata — nii nagu kaardimängus kaotanud ratsakaardiväelasel, kes on alla kirjutanud võltsitud vekslile ja kes peab endale tingimata kuuli pähe laskma.

Seepärast muutus kõik uueks ja ootamatuks — nagu selle inimese elu, kellele äkki kuulutatakse diagnoos: tuberkuloosi viimane staadium. Möödapääsmatust surmast sai leitnant Livitini ja ta elu vaheline külm kõverpeegel, mis helastab tuttavaid asju tundmatust vaatenurgast.

Ja nüüd Kozlovile otsa vaadates avastas leitnant Livitin äkki, et tentsik ta ees pole ainuüksi mugava kajuti mugav lisand ega töökorras teenimismasin, vaid midagi ootamatut, midagi üllatavalt uut. Roosid, Irina, hubane korter Myntgatanil majas nr. 7, kenake Saša tärgeldatud tanuga — need olid kokkukuuluvad mõisted. Irinale roosid, aga mida anda Sašale?... Leitnant muheles oma mõtete üle.

«Mismoodi sina sõjast aru saad, Kozlov,» küsis ta osavõtlikult. «Võib-olla, kui mitte täna, siis homme oleme juba lahingus?»

«Nii nagu kästakse, teie kõrgeausus!» vastas see põiklevalt, uut mundrikuube kohendades.

«Oma Sašat oled ikka näinud või? Kas nutab?»

«Teadagi... Armuline proua ütleb, et pane roosid vette, aga tema ulub põlle sisse. Panin siis juba ise, armuline proua isegi naersid...»

«On sul kahju?»

«Kellest, teie kõrgeausus?»

«Noh, Sašast... või endast?»

Kozlov vaikis.

«Ära kurvasta. Esimene lahing näitab kõik. Kui ellu jääme, lasen ma teid kohe ära laulatada ja korraldan puhkuse.»

«Tänan alandlikult, teie kõrgeausus! Mansetinööbid, olge lahked.»

«Elame veel, Kozlov,» ütles leitnant ebaloomuliku reipusega. «Võta tops viina minu terviseks!»

«Tänan alandlikult, teie kõrgeausus,» vastas Kozlov sama tooniga, millega ta oli tänanud pulmade eest, ja küsis siis äkki põgusa kõhkluse järel kohmetult: «Aga äkki läheb mööda, teie kõrgeausus?... Sõda ei ole ju veel kuulutatud, kui neid hirmutada — ehk kohkuvad vagaseks?»

«Kes see sul kohkub?»

«Eks rootslane ikka.»

«Miks rootslane?»

«Käilas räägiti, et Rootsi pidada tüli norima. Et maa poolt Austria, aga mere poolt Rootsi. Tal pidada Soome pärast hammas verel olema.»

Livitinil hakkas äkki väljakannatamatult igav: nüüd esitab ka see siin ühiskajutis põrgulikult tüütuks muutunud küsimuse: kellega siis sõjaks läheb? Aga kui sealsetes vaidlustes vihjati poliitikale, majandusele, mitmesugustele ajaloolistele tõukejõududele ning mereväe kindralstaabi autoriteedile, kes pidas Rootsit ilmtingimata vaenlaste hulka kuuluvaks, siis Kozlovile tuli öelda midagi lihtsat ja selget. Öelda aga polnud midagi, ja Livitin varjas end vastuküsimuse taha:

«Aga mis sinul sellest — kas pole isu sõdida või?»

«Mis isu siin veel, teie kõrgeausus!» lausus Kozlov siiralt. «Üks ilmama laostamine!»

Leitnant kergitas kulmu.

«Miks laostamine? Vastupidi — hakkad talv läbi mereraha saama.»

«Talu laostab ära, teie kõrgeausus,» selgitas Kozlov mõtlikult. «Jaapani sõjast sai vaevalt jalad alla — nüüd võetakse jälle hobuseid, kindla peale... Vend läheb veel ka püssi alla, tal aasta väkkevõtmiseni. Muidu oleks meil kõik üsna hästi välja kukkunud: temal sõjaväkke minek, mina oleks just täpipealt tagasi tulnud...»

Livitin oli tõeliselt üllatunud. Neljandat aastat oli ta eeldanud, et Kozlovile on see harjumuspärane rahulik kooselu olnud niisama mugav kui talle enesele. Oli täiesti loomulik, et Kozlov oleks jäänud kas üleajateenijaks ja rännanud temaga ühest laevast teise, või siis tulnud teenriks kuivamaa korterisse, kus Irina Aleksandrovna eest hoolitseks ta naine Saša. Ja äkki tuleb välja, et vaatamata kenakesele Sašale, keda leitnant oli pidanud selleks kindlaks ankruks, mis hoiab Kozlovi kodu küljes, on Kozlovil omaenda plaanid ja et tema talupoeglikest kalduvustest pole jagu saanud ei laevastik, linn ega Saša. Polnud kahtlust, et see oli i n i m e n e, arusaamatu ja tõenäoliselt keeruka omaenda eluga, milles vaba tahe oli täiesti selgesti olemas. See, Livitini mugavaid ja rahulikke illusioone lõhkuv avastus oli nende mõlema pea kohal rippuva sõja teene.

Aeglaselt mundrikuue nööpe kinni pannes, vaatles leit-

nant Kozlovi tähelepanelikult, tõsiselt ja mõningase iroonilise uudishimu varjundiga näol. Kuid murtud küüs hakkas riidesse kinni ja meenutas taas vajadust asjadesse teistmoodi suhtuda. Iroonia oleks olnud kohatu. «Aga sõbi läheb mööda?...» Liiga palju naiivset lootust oli Kozlovi selles küsimuses. Siin seisab inimene, kes esimese järgu madruse Kozlovi seest on nähtavale ilmunud — nii ilmub udu seest nähtavale vastutulev laev: ilmub äkki ja alarmeerivalt. Seal ta nüüd seisab ja ootab vastust. Leitnant otsis lihtsaid sõnu, mis vastaksid Kozlovi ootamatule, kuid lõppude lõpuks arusaadavale avameelsusele, aga enne, kui ta jõudis neid sõnu leida, muutus Kozlov ta silme all: kas viirastus talle midagi ohtlikku leitnandi teravas pilgus või taipas ta ise, et oli olnud ebaviisakas sõlast juttu teha pärast seda, kui leitnant just äsja oli tõmelnud pulmadest (kätt südamele pannes olgu öeldud, et Sašaga abielluda ei olnud Kozlovil ülepea kavas, ta oli suhtunud neiusse kui oma tentsikupõlve lisapajukisse), — igat juhul lõi ta rinna ette, nagu tehakse rivis, kui kõrged ülemused küsivad, kas on kaebusi; ta näole ilmus mõttetu sõdikuse ilme, pilk muutus vahvaks ja uljaks.

«Tõotusest peab kinni pidama, teie kõrgeausus,» ütles ta kõlaval häälel, «kas tahad või ei, aga kui kästakse — siis sõdime!»

«Käi välja, kaamel niisugune!» ütles leitnant pahaselt, ta virutas käterätiku eemale ja läks kajutist välja, olles enda peale vihane, et oli järele andnud naeruväärselt müürilisele sisehüüdele. Mõelda vaid, madruse vastu südamlikuks minna!

Kuid mingi haavumistunne jäi hinge ja mürgitas leitnandi järelejäänud õhtu. Talle näis, et kui Kozlov poleks lolli mänginud ega kasutanud seda idiootlikku, takkakiitvat vahva-madruse-tooni, siis oleksid vajalikud sõnad tulnud iseenesest ning see oleks aidanud temal, Livitinil, vabaneda ärevast, temale pooltundmatust ja ebameeldivast seesmise ängistuse tundest.

Lõunale jäi ta hiljaks, söödi juba magustoitu. Tavalisel ajal oli lauda hilinemine üks laevastiku ohvitseri surmapatte. Ent Livitin sisenes lauanõude hõbedasse kellamängu hooletu meelekindlusega (nii tuleb mõni mees pärast vaatuse algust teatrisaali), teades, et t e m a l e antakse hilinemine andeks ja et t e d a ei võta vastu vanemohvitseri kergitatud kulmud ega naabrite mürgised muiged. Hilinemisega võis antud juhul kergelt koketeerida: kõigile

(vanemohvitserile seda paremini) oli teada, et leitnant Livitin hilineb sellepärast, et ta raiub maste. «Raiu neid saatana sünnitisi, leitnant, see toob õnnistust sulle ja meile gi!» väljendas õhtul end isa Feoktist ja seletas ehmunult pead vangutades: «Tuleb välja, et vaat mihukest kaabakat. Jumal anna andeks, oleme endaga kaasas vedanud!» Mitmanid vaatasid Livitinit vaimustusega, leitnant Vetkin aga päris kadedusega: sõjas on nii nagu võidusõidul, väga on kärmet paigaltvõttu — Anna ordenit selle eest ju ei anta, aga Stanislavi ordeni ristmõõkadega võtab Livi nagu varnast!

Laua taga käis elev üksteisest üleräkimine, jutuks olid eranditult ametiasjad: lõpujärgus olev söelaadimine, rummid tagavaraväelaste tarvis, probleem sellest, kas võtta maha ülemise teki puukate, mis lahingus võib põlema minna, — jutt käis sadadest asjadest, mis ujusid päevavalgele kaelalangeva mobilisatsioonilaine harjal (muide, sõna «mobilisatsioon» väljaütlemisest hoiduti). Ilmselt olid sündmuste raskuse all kreeni vajunud päevad ka laevastiku tavad paigast nihutanud, sest vanemohvitser kuulas suurtükiväelast, kes arutas laua taga kraanade ja moonakeldritega seotud värke, ega peatanud teda nagu tavaliselt mürgise meenutusega, et lauavestluseks on teisi, seltskonnale huvitavamaid teemasid, vaid noogutas kogunt nõusolevalt, tõstis käe ja ütles sisenevale Livitinile elevalt üle kogu ühiskajuti:

«Nikolai Petrovitš, puud on sadamast tulnud, hommikul tahan uued tengad panna! Kas jõuate, tuvike, ega te alt ei vea?»

«Loodan jõuda,» vastas Livitin istudes ja tõstis kohe, lauanõudele pilkugi heitmata, rahulolematu grimassiga kõrgele oma tühja taldriku: tema hilinemine ei tohtinud ju õigustada seda, et taldrik ta ees oli jahtunud, — ometi oli see vaevalt leige, mis ei vastanud ühiskajuti lauaetiketile ja oli köögitentsiku ilmse hooletuse vili.

Trikookindas käsi võttis taldriku jalamaid vastu.

«Külm,» paiskas Livitin üle õla.

Taldriku võtnud köögitentsik pani selle põhjaga vastu põske ja, süüdlaslikult pead vangutanud, jooksis puhvetiakna juurde. Leitnant Vetkin saatis teda pilguga ja muiatas.

«Köögitentsikud on tsipa ülekäte läinud,» ütles ta salvrätirulliga mängides, «teile unustas taldrikud soojendada,

ainule lasurkas isakese napsiklaasi, aga vaesele Grewele ei pannud ta boržommi . . .»

«Purugaraks läinud. Mis saab, kui sõda tõepoolest lahti läheb?» kostis leitnant Grewe sapiselt vastu. «Kas siis jääme lõunast päris ilma!»

Livitin kehitas õlgu.

«Oma külade pärast muretsevad, nii et närv punane,» ütles ta Kozlovi meenutades.

«Et köögitentsikud lolliks lähevad — see on seadusepärane. Aga et staapides püksid täis tehakse — see on hullem,» alustas Vetkin ja tema elavdunud näo järgi taipas Livitin, et tal on varuks uusi anekdoote. «Kas olete kuulnud, Nikolai Petrovitš, mis Bošnakov rääkis?»

«Üht-teist . . . Ma nägin teda vaid vilksamisi . . .»

«Tulekahju litsimajas uputuse aegu!» itsitas Vetkin. «Mereväe kindralstaap saatis eile Saksa signaalkoodi — said viimaks ometi mahti! — palutakse see laevastiku jaoks paljundada ja originaal tagasi hoiule saata . . . *Imagine?*[1]. Admiral olevat käskinud vastata, et «Rjurikul» on ainult neli masinakirjutajat, aga mitte ühtki kiirtrükimasinat . . .»

Livitin muiatas.

Signaalkood kujutas endast tohutut, üle tuhande leheküljelist raamatut, ja tõepoolest, mereväe kindralstaap, kel sõja eelõhtul äkki pähe tuli seda laevastikustaabi vahenditega paljundada, oli pehmelt öeldes naeruväärne.

Aga signaalkood oli vaid tilk meres. Sõjaeelne palavik tõi Peterburi staabid segi, raputades läbi plaanide korralikud mapid, ja asja ees, teist taga pillas ajaloo areenile hävelise «võitude ja vallutuste departemangu» vastikuid patukesi. Iga tund tõi kaasa uue hämmastava avastuse. Kord ilmnes, et luure otstarbeks kõlblikke miinilaevu pole üldse olemas, — neid ei ole ehitatud juba üheksa aastat ja alles äsja tehti algust naftaküttega miiniristlejate ehitamisega, nii et need, nagu uued drednoodidki, ei ole veel valmis. Äkitselt selgus, et «Novikule» — ainsale kiirekäigulisele miinilaevale, mis kasvõi mingil määral on võimeline Läänemerel luuret teostama, — pole Helsingis masuudivarusid, seevastu võib Liepaja sõjasadamas (mida, nagu möödaminnes selgus, pole võimalik olemasolevate merejõududega kaitsta ja mis kava kohaselt pidi Saksa laevastiku poolse vallutuskatse puhul õhku lastama) masuudi alles ära uppuda. Kord jälle esitas Viiburi kindluse koman-

[1] Kas kujutate ette? (*Pr.*)

dant laevastikule 1906. aastal protesti läinud veksli, nõudes seega kunagi lubatud (ja plaani kantud) sadama valveteenistuse sõjalaevu; selliseid polnud aga olemaski. Teine kord käskis mereväe kindralstaap kõik akadeemiahariduse ohvitserid laevastikust staabitöö tarvis vabastada, jättes nii laevad ilma komandörideta ja vanemohvitseride, — selle käsu peale merejõudude ülemjuhataja rõõgatas ja pani šifreeritud ropenduse kehtima.

Muide, šifrit selle sõna otseses mõttes polnud ollagi. mereväe kindralstaap polnud kuidagi jõudnud koostada paindlikku raadiokoodi (aga võib-olla ei tulnud see talle pähegi) ja operatiivkäsud usaldati tavalise kolme-lipu-raamatu numbrikombinatsioonide kahtlasevõitu saladuskindluse hoolde; sellest raamatust oli laevastiku laevadel tuhandeid ja välisriikide mereväeatašeedel kümneid äratõmbeid. Viimaste petmiseks lisati koodi arvudele tingarv (paras ülesanne keskmise kooliea lastele ära lahendada). Ent lisaks šifri dešifreeritavusele ja aritmeetiliste tehete ebamugavusele oli see mereväepiibel — ta oli piibel nii mahu kui ka vanuse poolest — vähe kõlblik Peterburi pikkadelaiade näpunäidete ja Helsingis ilmsiks tulnud varustusalaste ning organisatsiooniliste puudujääkide üleslugemise edasiandmiseks. Ta kubises poompraamseilidest, jalgpäärtidest, naagelpinkidest, klüüverjäärdi taliotstest ja teistest purjelaevastikuaegsetest hõrgutavatest terminitest, sest neil aegadel oli ta koostatud; arheoloogi armastusega säilitas ta oma poolteisel tuhandel leheküljel suurepäraseid lahingukäske: «rammida vaenlast», «vaenlaselt tuul ära võtta», «võtta sisse abordaaž»; siin polnud puudu ka filosoofilisest tungist üldistatud mõistete poole: «ilmutada kahetsust», «palun jumala soosingut», «hingelehvitus», «rõõmuhõise, hõisata rõõmust, rõõmust hõiskav». Ja kuigi 1912. aastal värskendas teda erikomisjon, kandes sisse sõnad «aeroplaan», «Whiteheadi miin», «revolutsioon» («revolutsiooniline», «revolutsionäär, -id») ja muid uusi mõisteid, mis tolleks ajaks olid lisandunud, — tuli sellegipoolest tihti šifreerida sõnu üksikute tähtede kaupa, raisates nii igale tähele viis vastava kombinatsiooni numbrit.

See kohmakas raamat, mis oli kutsutud kandma laevastiku operatiivse juhtimise kogu raskust, jäi kohe kinni mobilisatsiooni ahtale rihmarattale, otsekui halvasti jooksev kanepinöör, kus heided on kord paisus ega mahu plokist läbi, teine kord aga ahtuvad õhukeseks niidiks, mis ähvardab katkeda. Mõnes küsimuses oli juhend nii toredasti

labaoniline, et raske oli selgust saada, kuhu siis just peab [illegible] minema» — kas vaenlasele kallale või mere põhja? Teisal oli ta eepiliselt paljusõnaline: «vajalikul juhul», «suvatsege mitte keelduda»... Õhk ja kaablid täitkusid ühtepuhku mahukate šifreeringute lõputu tulva all, need olid sõnaohtrad nagu õnnitlustelegrammid Vera, Nadežda, Ljubovi või nende ema nimepäeva puhul. Šifreeritult eranditult kõike, komasid — ilmtingimata. Ülemjuhataja mittesalajased käsud skääride sõiduvee sulgemiseks mittesõjalaevadele tulid talle šifreeritult tagasi mõttetute tsedaanneteena selle kohta, et tema enda korraldusel on see või teine sõiduvesi suletud. Seda arvesse võttes aimasid ülemohvitserid, kes istusid mereväestaabi vahu sees, teksti mahu järgi osavasti ära, kas on seda vaja või mitte. Telegraafi abistades rabelesid ringi sideohvitserid: Helsingist Peterburgi — laevastiku laevade eskaadriväljakutse signaalide tabeliga, mida ei leitud kuidagi ei mereväe kindralstaabist ega mereväe peastaabist; Peterburist Helsingisse — kindralstaabi ülema kirjadega ülemjuhatajale kõiki arusaamasid segi ajava armastusväärse teatega, et on «tähelpandud kokkulepet Saksa ja Rootsi vahel»... Lahe rannad ei saanud silmi pähe: sideteenistusposte oli ilmselt ebapiisavalt. Baasides — Helsingis ja Tallinnas — oli palju saimese kandeaja madrusepalituid ja vormipluuse, aga vähe sütt... Selles häbiväärsete avastuste keerises lõi «Rjuriku» mastil merejõudude ülemjuhataja lipp nagu admirali vana sõjamehesüdagi tühjast raevust värisema, — ja selle lipu all püüdsid staabimehed Bošnakovid aina nägu teha, nagu saaksid nad toimuvast aru, ja surusid laevameeste Vetkinite küsimuste peale huuled paljutähendavalt kokku, aga laevad ise laadisid tollesama võimuka admiralilipu varjus sütt, valmistudes võitluseks ja uuteks õnnetuteks avastusteks.

Aga nii nagu keevas musta pesu katlas tõuseb esmalt ülesse kerge vaht, kukkudes räpaste tükkidena üle ääre, kuna haisva, mikroobidest kubiseva pesu põhimass katla tumedas kõhus alles valmistub end liigutama, — nii jõudsid ka «Generalissimuse» ohvitserideni Vene impeeriumi sõjatulel keeva sõjapesu mustuse üksnes välised näitajad. Kellelgi (isegi mitte ülemjuhatajal) polnud veel teada, k u i d a s realiseerida 1912. aastal koostatud ja hoolikalt ilma muudatusteta seitsme luku taga säilitatavat kampaania plaani. Veel ei teadnud keegi, et kui armee hakkab üht tegema, siis laevastik teeb teist: et keskne miiniväli — sõjaplaani A ja

O merel — on rannikupoolsetest tiibadest vaenlasele avatud; et laevastik ei tunne oma tulevase platsdarmi — Riia lahe — sõiduvett; et selle kaldakindlustused tuleb kiiruga luua juba päris sõja ajal; et militaristlik impeerium, mis kümnete peetud sõdade mälestuseks on medaleid täis riputatud, pole sõjaks võimeline. Pisiasjad varjasid eelalgu veel põhiolemust ja leitnant Vetkin jätkas naerukalt oma sürpriiside esitamist.

«Ja, vaat, veel üks episoodikene!» ütles ta, ise juba ette naerma purtsatades. «Tuleb välja, et Kroonlinna fortides pole ohvitsere, kes «oskaksid meie laevu vaenlase omadest eraldada», ja sellepärast palub mereväe kindralstaap saata sinna paar asjatundlikku laevastikuleitnanti... Äkki tahaksite minna, Nikolai Petrovitš?... Soe kohakene... Nüüd veel leivanumber admiralilt...»

Aga leivanumbrit ei õnnestunud tal jutustada, sest Livitini juurde astus köögitentsik kalaga ja Vetkin vakatas, oodates ilmse läbematusega tolle eemaldumist.

Grewe naeratas ja lisas:

«Kohake on, tõsi jah, soe... Nagu degusteerijal veinilaadudes: proovis ära, maigutas huuli, laksutas keelt ja juba tegigi kindlaks: «Sakslane. Andke, vennad, tuld, ärge kartke... Niipaljukest siis teha ongi ja Piiter on külje all... Oh, mis kaunis?... Noh, ja mis leivanumber see siis oli?» küsis ta, kui tentsik oli eemaldunud.

Vetkin tahtis teha nördinud nägu, aga ilmselt sai asja naljakas külg tema nördimusest võitu, sest ta puhkes täiskõrilt naerma:

«Lugu samast operetist: «Mereväe kindralstaap läheb mereretkele»... Kujutlege pilti: admiral on nagu poegiv hiir — kus on Saksa laevastik? Kas Kielis? Või merel? Missugusel merel — kas Lääne- või Põhjamerel? Vahutab raevust. Lööb silmast sädemeid. Pärib kindralstaabist aru: «Teatage agentuuriandmed, kus nad on?» Ja järgneb üllrahulik vastus: «Salaluure andmed on meil seisuga kümme aastat tagasi, siis oli kõik rahulik... Uute andmete osas päritakse agentidelt aega viitmata (osake, härrased, hinnata sõnu: «aega viitmata») aru»... Bošnakov räägib, et vanake olevat äärepealt rabanduse saanud...»

Vetkin pani meeleheitlikult käega vehkima, kutsudes teisi kaasa naerma.

«Aga teie, Vadim Vassiljevitš, olete ju kõige sellega nii rahul, kui olla saab,» ütles äkki Livitin ettevaatlikult osseriina nahka eemaldades. «Kas tunnistate üles?»

«Kuis nii?» küsis Vetkin, ikka veel naermist jätkates.

«Vaat nii, et need tükid on teie leivanumber. Puha anekdoodid!»

«Aga kas siis naerdagi ei tohi?» imestas Vetkin. «Vabandage, ma ei näe selles midagi pahelist — naerda peakaotanud kõrgelseisvate ametnike üle.»

«Isegi kui see peakaotamine piirneb kuriteoga?» küsis keegi kõrvalt.

Livitin pööras pead ja nägi mitšman Morozovit, too seisis Vetkini selja taga, küünarnukid akvaariumil; lõuna oli söödud ja ühiskajut peaaegu tühi.

Viimased kaks päeva polnud Livitin Morozovit näinud; nii nagu Livitin masti otsas, nii viibis Morozov tundide viisi oma kütteruumis, kus puhastati katlaid ja kiiresti vahetati läbipõlenud telliskivivoodrit. Nähtavasti oli ta need päevad kõvasti vatti saanud: nägu oli tal auku vajunud, muutad ringid olid silme all. Nüüd levisid ta püstninalisele näole õhetuslaigud ning selle põhjal ja veel sellegi põhjal, kuidas ta sõrmedega akvaariumiklaasil trummeldas, sai Livitin aru, et Petruccio oli veel närvilisemaks läinud kui enne.

«Ma olen Nikolai Petrovitšiga täiesti nõus,» jätkas Morozov, püüdes end vaos hoida ja häält mitte kõrgendada. «Võib naerda rumaluse üle, aga kui see rumalus on süsteemi näitaja, siis ei tule mitte naerda vaid...»

«Oh seda Morozovit!» hüüatas äkki Livitin niisuguse häälega, nagu pardalt paati hõigatakse. «Võtke kaks rehvi vähemaks — vasak kreen on sees!»

«Milleks need kaks rehvi?» oli Morozov nördinud ja vehkis käega. «Mis vasak kreen see saab olla, kui me täiesti püstloodis kiiluga rahumeeles põhja läheme? Lubage vähemalt enne surma end tühjaks kiruda, — sest surma saame ju meie, aga mitte Admiraliteedi geeniused!... Need on veel alles õiekesed, millest Vadim Vassiljevitš jutustas! Marjad alles tulevad — lihavad ja küpsed marjakesed, Tsušimas istutatu on kümme aastat staabi akselbantide kiirtes valmida saanud... Kui on küpsenud, siis tänan alandlikult...»

«Kus siis teie sedasamust Tsušimat näha saite, kui lubate uudishimutseda?» küsis Grewe silmi kissitades.

Morozov heitis pilgu tentsikute poole, kes kaugest mitšmanite lauaotsast olid hakanud nõusid koristama, ja madalda häält.

«Ah kus? Lubage öelda: näen seda juba ette «Moltke»

ja «Keiseriga» peetava esimese lahingu laius- ja pikkuskraadil; täpsemalt ei oska öelda, mehhaanikutele on operatiivsed saladused teadmata. Aga meile on teada see üldtuntud tõsiasi, et riigid, kes sõja on kaotanud, olid juba enne lahingusse astumist puruks löödud... See tähendab, nad on kandnud oma lüüasaamise põhjust enda seas: põhjus peitub antud riigi sõjalises süsteemis, mis on omakorda sisepoliitilise korralduse peegeldus... Kas teile, Vladimir Karlovitš, on see mõte uus?»

Grewe kehitas õlgu.

«Mitte niivõrd uus, kuivõrd sõjaväelasele absoluutselt kohatu: mingisuguse punase sotsioloogi tühine väljamõeldis...»

«Enam-vähem,» Morozov isegi ei varjanud muiet, «enam-vähem: need on Kindralstaabi Akadeemia ülema, strateegia professori, Tema Majesteedi õukonnateenistuse kindralleitnandi Leeri sõnad... Kui olete suvatsenud lugeda?...»

«Küll nähvas — mehhaanik! Jumala eest, ära nähvasta!» hüüatas naerma pahvatanud Vetkin.

Livitin muigas taldrikusse, Grewe punastas, aga tal ei turgatanud ühtki vastust enne pähe, kui Morozov juba jätkas, madaldades veelgi hääletooni — pealetükkiva poolsosinani:

«Kus on Tsušima, küsite? Ta on embrüos — kohe meie külje all: näiteks meie mastides... Muudkui sõitsime meri oma Eiffeli tornidega ja äkki mauh! Ei kõlba... Või jälle meie katlaruumid: kõik seerisid seal nagu pimesikud, alles nüüd sõja eelõhtul langes nagu side silme eest: tuleb välja, et kapitaalremonti on vaja... Nüüd siis teeme koduste vahenditega, katsume pastlanõelast atra teha ja veel ahvikiirusega... On vaja sõdida — aga meie nutame kuivalt: vaid üks magedat vett vedav laev tuiskab kogu eskaadrit pidi ringi — nagu küla veevedaja tulekahju ajal... Aga see pole ju veel sõda; sõda on alles ees, siis vast tuleb hakata rahu ajal küpsenud mõrusid marju vitsutama... Süsteem! Tõsijutt — ega asjata pole vanake Semjonov oma raamatut «Laevastik ja mereväe ametkond» südameverega kirjutanud! Nii nagu oli enne Tsušimat: laevastik ja admiraliteedi torniteravik, laevad — ja kantseleid, elusad inimesed — ja moenukkudest ordenikandjad, kahuriliha — ja ülesmukitud teoreetikud, — nii on kõik praegugi jäänud... Ainult, et need «ametkonnad» on mürgisemaks läinud, sest et trügimine aukraadide pärast käib nüüd palju jõhkramalt ja igaüks kaevab muudkui teisele auku; aga selle

peale süljatakse, kui laevad sinna auku vajuvad! Peaasi on veel üks orden rinda saada ja kaldal pehmesse pessa pugeda. Pole siin midagi naerda, siin tuleb kibedaid pisaraid valada, Vadim Vassiljevitš!»

«Tõhidalt,» võttis Vetkin sapiselt jutuotsast kinni, ise loolil kõikudes, ««minul, teie kõrgeausus, on sihuke meelelaad, et virutaks vastu vahtimist, aga ei tea kellele,» nagu Ignatov mulle ükskord pommispäi pihtis. Kas nii, Pjotr Iljitš?»

«Tõepoolest, ei tea, jah, kellele! Näikse, et neid lõustu, mis rusika sügelema ajavad, on nii palju, et ühest elust ei piisa!» kostis Morozov tigedalt. «Aga võib-olla tuleb peegli ette astuda ja ise endale üks täis ära väänata: ka meie oleme selles süüdi...»

«Tänan väga!» venitas Grewe pilavalt.

«See, et te end ruineerite paljastavate filipikatega mereväe kindralstaabi aadressil, see on teile seisusekohane — tudengi harjumused löövad välja, ja eks ole see vähemalt teie stiilis — öelda: «meie oleme, näh, hallid kangelased, sureme aristokraatlike staabituusade uimerdamise pärast!...» Kui nii võtta, pole mõte just värske, ta on demagoogiline ja sügavalt ebaõige, — aga, muuseas, oleme kõikeandestavad! Ent sellest, et m e i e oleme süüdi, ma, palun vabandust, ei saa aru! Nähtavasti olen liiga rumal nii jahmatava loogika jaoks.»

«Muidugi oleme meie — see on laevastik — süüdi!» ütles Morozov ägestudes ja näost veel laigulisemaks minnes. «Mis asja on siin kindralstaabil? Kindralstaap on kaugel! Aga vaat see, et meie teiega siin, laevade peal, oleme palju aastaid lolli mänginud, — on ju sulatõsi. Näe, admiral Makarov passib Kroonlinnas juba mitu aastat peale ja tegib põidlaga möödaminejaid: «Tuleta sõda meelde!» Ma pole aga kusagilt märganud, et härrased ohvitserid tõepoolest sõda meelde tuletaksid. Peame endale solvavaks, kui meid merele viiakse ja admiral meile sõjakunsti hakkab õpetama... Mis patust salata, Vladimir Karlovitš, see on ju õigus!... Aina ülevaatuste ja restoranis käimisega oleme tegelnud, — nüüd aga astume koos staabimeestega vastust andma. Ja ei maksa meie hukatusest anekdoote kokku panna, nagu seda teeb Vadim Vassiljevitš.»

«Uskuge, Pjotr Iljitš,» kostis Vetkin põlglikult vastu, püsti tõustes ja toolileeni hoolikalt vastu lauda lükates, «uskuge, et mina kõigi oma «anekdootidega» lähen surma ja teen seda palju rahulikumalt kui teie ning ma arvan, et

sellest on laevale enam kasu kui teist. Teie väänlete juba praegu hüsteeria käes. Suurepärane eeskuju alamvõelastele! Kui kõik ohvitserid arutaksid nagu teie, siis sõidaksime tõepoolest uue Tsušima poole. Ent, tänu jumalale, on meil laeval terve mõistusega ohvitsere, kes oskavad suurepäraselt hinnata iga sõja hakatusel paratamatuid organisatsioonilisi puudujääke ega hakka pelgama teie Herakless sambaid. Ei hakka jah. Suurem jagu on selliseid...»

«Näiteks Mišenka Gudkov,» sekkus vestlusse leitnant Livitin, kes oli prae ära söönud ja nihutas nüüd jäätise enda ette. «See on vast vägev vaim! Ketiga tuleks teda kinni hoida! Nii kangesti kipub teine sõtta, ei hakka temasugune mingi Tsušima üle mõtteid mõlgutama. Õppige temalt, Petruccio... Jätkem nüüd kõrged materiad, ma tahtsin teilt vaat mida küsida: kui ma selle neetud masti torujäänused tinapunniga kinni löön — kas hakkab siis lekkima või ei?»

Morozov vaatas talle otsa nagu noor sõnn, kelle teel on äkki kraav ees: ta oli nõutu ja ajas koguni pea kergelt viltu.

«Tuleb kinni valtsida või muidu lähevad seest niiskeks,» vastas ta mehhaaniliselt.

Maigutades limpsis Livitin oma lusikatäit ja kavatses jätkata seda rahulikku tehnilist vestlust, ent Grewe pöördus jälle Livitini poolt katkestatud teema juurde tagasi.

«Aga mina ei näe siin mingisugust tragöödiat,» kuulutas ta autoriteetselt.

«Staapide ja laevastiku antagonism — see on loomulik nähtus: altpoolt näib alati, et ülalpool on keegi midagi puudulikult läbi mõelnud, midagi segi ajanud, see suhe on juba «Sõjas ja rahus» õigesti tabatud. Kas mäletate? *«Die erste Kolonne marschiert, die zweite Kolonne marschiert...»* Aga see pole tähtis. Tähtis on nimelt isikuline koosseisu võitlusvaim, mida Livigi ära märkis. Ja ei tohika seda vaimu maha kiskuda niisuguste paaniliste juttudega nagu teie omad. Vene laevastik,» Grewe ajas end toolil sirgu, «Vene laevastik on kõige raskematelgi hetkedel osanud auga taluda nii võitlust... kui vigast organiseerimist. Kritikaanlusega on nüüd juba hilja tegelda, Pjotr Iljitš, hilja ja kasutu! Ja ega kõik pole sugugi nii sünge, nagu teile näib... Seesama Bošnakov tuli koos admiraliga äsja Tallinnast, — kuulake, mis ta räägib ristlejatest ja torpeedodiviisist. Siin, meie lahingulaevadel on võimalikud teiesugused kõned; seal poleks teid kuulatud nii heasüdam-

lult, nagu Nikolai Petrovitš tegi. Milline ind on neid kasvanud! Kui meilgi laadivad madrused nagu kuradid ja lähevad ise Livitiniga masti otsa, siis seal paluvad madrused vabal tahtel mineerijatele, nad piirasid Bošnakovi sisse, ringutasid teda kätel, ja küsisid, kas sõda hakkab varsti... Püüdjate brigaad lausa kipub lahingusse...»

«Kus nöör on peeneks kulunud, sealt ta katkema kipubki,» nähvas Morozov mornilt.

«See jutt pole teil teravmeelne... ja on, vabandage mind, rumalt» kihvatas Grewe.

Bošnakov oli tõepoolest midagi selletaolist jutustanud. Ja Grewelgi oli omast kohast õigus. Veel polnud Venemaal täiesti vallandunud patriootiliste manifestatsioonide laine, millega inimesed püüdsid pääseda ootamatult nende ette kerkinud sõjale selge hinnangu andmisest; nad tahtsid nagu jaanalinnud peita pea rahvuslippude varju, — ja seepärast ei saanud praegu laevastiku vaimu veel millegagi mõõta. «Madrused töötasid nagu kuradid» — see oli võitluvaimu esimene ja esialgu ainus näitaja. Bošnakovi jutustusest Grewe esituses või mõne kolmanda ümberjutustusest kasvas veereva lumekamakana legend lahingusse kippuvatest laevadest, ja lahingulaevadel lohutati end sellega, et ristlejatel on «suurepärane vaim», aga ristlejatel koogutati omakorda lahingulaevade poole, kus valitsevat «tõeline võitlusmeeleolu». Muide, ristlejad (õigemini ristlejate ohvitserid) tundsid end reipamalt: keskpositsiooni võitlus ei saanud neile kangastuda oma kogu suuruses — nii nagu see lahingulaevade ohvitseridele kangastus. Neid ootasid teised asjad: luure, uljad ristlejalahingud, rannakindlustuste tulistamine, miinilaevade hävitamine...

Ristlejalahingud, luure, miinilaevade tõrje! Kohmakad kõrgepardalised laevamürakad, otsekui vabrikukorstnaist koosneva palissaadiga; korstnaid vaata et rohkem kui suurtükke; need olid aeglasekäigulised allveelaevade märklauad. Tsušima-aegsed ja Tsušima-eelsed ujuvad raugad nagu «Diana,» (1899. a. väljalase) «Rossija» (1896), «Gromoboi» (1899), «Bogatõr» (1901) ... Mis luuret võisid sellised teha, milliseid uljaid lahinguid pidada?

«Lepime kokku, Vladimir Karlovitš, et jätame selle legendi Vene laevastiku võimsusest! Vaim vaimuks, aga säraseid laevu suudavad ehk ainult püha vaim ja Püha Nikolaus aidata,» ütles Morozov jäigalt ja astus akvaariumist eemale. «Kuhu küll sõidab säherdune, minust ja teist vanem, karavellide võitmatu armaada, — ta sõidab vastu

äsja ellinguilt lastud Saksa laevadele, — on solvav ja kibe sihukese peal ära uppuda... Ja kui juba meie laevale — uuele laevale, siiani Vene laevastiku ainukesele lootusele — on vaja katlaruumi kapitaalremonti, siis missugust kapitaalremonti veel need raugad vajaksid! Mis neist rääkida! Kogu laevastikule, ülemisest pulgast alumiseni, on remonti vaja!... Kõik needid kinni neetida, kõik kahurikesed, millest kõlbaks herneid tulistada, välja vahetada, kogu vana sisikond minema visata, aga uus... jah, kust seda uut võtta!...»

Morozov lõi lootusetult käega ja läks ühiskajutist välja.

«Nihilist, jumala eest, nihilist,» turtsatas Vetkin. «Tõsi, kui ma ei teaks, et Morozovi-poisil on kalduvust hüsteeriaks, paluksin ma Šijanovit teda seitsmeks päevaks istuma panna... Mis tal viga — ehk jäi pruut kaldale ootama, et ta nii närvi läks?»

Grewe tegi sõrmedega ebamäärase žesti, mis pidi mõistatuse lahendama;

«Mehhaanik, mis neist muud oodata...»

Ta vakatas ja saatnud pilguga Vetkinit, kes tühjenenud ühiskajutist välja astus, tõstis silmad Livitinile.

«Panen imeks, Livi,» ütles ta siis, aeglaselt paberossi kustutades. «Te kuulate alati nii lahkesti seda näotut demagoogiat. Kui palju kordi ma teda ka ei katkestanud...» Ta otsis sõna, «seda odavat oraatorit — teie ei toetanud mind kordagi. Aga, muide, teie olete ainus, kelle arvamust ta näib arvestavat... Teid justkui lõbustaks selline mereväeohvitserile sündsusetu frondeerimine?»

«Osalt küll,» vastas Livitin, niisama aeglaselt paberossi kustutades. «Sellel on värske maitse.»

«Ja — terav?»

«Võimalik.»

«Isegi siis, kui see on — punane kaste?»

«Mina eelistan Briti kööki[1],» ütles Livitin pooliku naeratuse saatel. «Vene pirukad on rasked seedida, magedad ja häälestavad mõtteloidusele.»

Grewe muiatas. Viimaks ometi, pärast väsitavat üliõpilasvaidlust Morozoviga, kus asju oma nimega nimetati, võis ta endale puhkust pakkuda sõnavehklemises Livitiniga. Sellest vaatenurgast oli Livi suurepärane vestluskaaslane.

[1] Liha punase pipra kastmes oli Inglise laevadel üks lemmikroogi.

«Ärge unustage, Livi, et terav toit lagundab peaaegu alati organismi. Igasugused liialdused — eriti poliitilised — kutsuvad sageli esile verise kõhutõve. Mis puutub minusse, siis pole ma selle nakkushaiguse kummardaja. Laevastiku tingimustes kulgeb see eriti raskel kujul...»

Livitin lõi portsigari plõksuga kinni ja pani selle kuue rinnataskusse. Murtud küüne paljas alune sai tunda metalli külmust ja siledust. Grewe pilk oli liiga läbipaistev ja simidagiütlev sellise huvitava vestluse jaoks. Grewe, Grevotška — karjerist, Helsingi daamide lemmik, merepraskuues ratsakaardiväelane — paistis talle äkki sootuks teises valguses. Millegipärast meenus kevadine lugu katlahüljatega ja inetu roll, mida Grewe selles mängis.

Livitin naeratas.

«Mina hoidun samavõrd nii verisest kõhulahtisusest kui ka kinnisusest. Veel enam hoidun pikaajalisest kõhuõnest ja Schlüsselburgi kindlusest. Teie sügavmõttelised prognoosid on ekslikud, armas Grevotška. Te olete kehv südamete lugeja.»

Veel sekundi vältel vaatasid mõlemad leitnandid teineteisele silma. Grewe — ainitise tähelepanuga, Livitin — elava uudishimuga. Kaks tentsikut seisid tardunult kaugemal, ära oodates, millal härrased ohvitserid jutu lõpetavad, et nad nõusid võiksid koristada. Siis tõusis Grewe esimesena.

«Siiski, Livi, teie asemel seletaksin ma noorukile, kui totter oli ta käitumine, seda iseäranis nüüd sõja ajal!»

«Mul pole usku oma pedagoogilistesse võimetesse, Vladimir Karlovitš,» vastas Livitin ja nihutas samuti tooli. «Kas tõesti jäävad kolm töörivistust päevas kehtima kogu sõja ajaks?» lisas ta koomilise oigega ja laskis Grewe ette.

Ühiskajutist läks Livitin kohe Morozovi kajutisse ja leidis tolle sealt pesuväel, tulekindlaid töörõivaid selga tõmbamas.

«Juhtusin õigel ajal!» ütles talle Livitin juba ukselt. «Ärge pükste jalgapanemisega kiirustage! Teile oleks vaja naha peale anda.»

«Ei tea, mispärast,» turtsus Morozov rahulolematult.

«Asjata ägetsete ja kulutate närve, pöörane Robespierre!»

«Aga, Nikolai Petrovitš...»

«Võtke broomi. Millest teil see nõrkus kõnede vastu? Mida te seal ometi küll kokku rääkisite? Ja kellele? Vetki-

nile — idioodile, kes toob võõraid teravmeelsust turule, kes anekdoodi eest müüb lihase isa maha... Grewele, kes teid altkulmu seirab... Ei saa aru sellisest energia raiskamisest. Mõelda vaid, kus tuli mereväe südametunnistuse hääl välja!»

Morozov hakkas äkki peaaegu et täiest kõrist uluma:

«Aga Nikolai Petrovitš! Ei saa mitte vait olla, tee mis tahad! Nii kibe on endale tunnistada, et oled kellegi käes mängukanniks! Vaat kui saadavad sind kõige selle «suure pärase võitlusvaimuga» auklikus künas häbistavasse ja haledasse hukatusse... Kas see ei aja siis marru? Ja teie ise — teie ju näete seda pikaajalist petmist, meie kõigi, kes me ohvitseripaguneid kanname ning oleme tõotuse ja distsipliini tõttu kohustatud üksteise ees kraapsu tegema, vaikivat kokkulepet kinnitada üksteisele laevastiku võimsust, mitte kahelda möödapääsmatus võidus, otsekui ühisel käendusel vaikida maha kogu see häbiväärne olukord, mis ümberringi valitseb.

Lähevad sõdima — idioodid! —, kui pole millelgi sõdida, hea kui suudavad end lahinguni vee peal hoida... Ja teie näete seda arvatavasti paremini kui mina. Mis olen mina? Ainult mehaanik, kes kuigi palju ei tea ja üksnes aimab — teie näete ja vaikite... Mispärast te vaikite?»

«Pange ööseks kuklale sinepiplaaster, Petruccio,» ütles Livitin tavalisse tooni tagasi langedes ja peremehelikult laua taha istet võttes.

«Teie muudkui hüppate ei tea kuhu. Mitu korda pean ma teile seletama, et siin on sõjalaev... Litsimaja, mis on uputuse ajal põlema läinud, nagu Vetotškin võttis teravmeelitseda, ja ma näen seda täiesti selgesti, söandan teile kinnitada. Ning nagu teiegi valmistun paastudes ja palvetades surma minema usu nimel, tsaari nimel, isamaa nimel ja nii omaenda kui ka kõrgelseisvate ülemuste rumaluse nimel... Õnneliku elu rendipäevad on läbi, mu noor sõber, olge lahked ja makske, on vaja mehisust, et kinni taguda võltsveksleid, aga meie oleme neid emakesele Venemaale tubli portsu välja pakkunud. Kuid sel puhul paljaste rustkatega vastu soomusseina taguda ma ei kavatse ega soovita ka teile: lööte rusikad veriseks, ja maksmispäeva ei õnnestu niikuinii edasi lükata... Aga nüüd, Petruccio, seletage mulle, mispärast te siis õige lõugate ja oma rusikaid puruks taote?»

Morozov, kes oli viimaks pea tulekindla purjeriide kitsast pilust läbi pistnud, heitis Livitinile kiire pilgu.

«Kas puhtast südamest?»

«Ilmtingimata.»

«Ma ütlen tõsiselt.»

«Laske tulla.»

«See on võib-olla kohutav.»

«Oodake, ma haaran enne toolist kinni!»

Leitnant võttis tõesti mõlema käega tooli toeraamist kinni, siis aga tõstis ta hoiatavalt käe.

«Stopp! Ma arvan äkki ise ära... Revolutsioon või?»

Morozov noogutas pead. Tulekindlais rõivais, ilma minutiis ohvitseri tunnusmärkideta, meenutas see sasipäine lõsunina Livitinile ammuseid gümnaasiumiaastaid. Just seesugused sasipäised üliõpilased, tingimata just niisuguse pürgimusega otsekohe revolutsiooni teha, seletasid loma gümnasistide ringile 17. oktoobri manifesti mõtet. Kõik see tundus teatris nähtuna. Elu langetas nooruse peale oma kindla raudeesriide, kaitseks tulekahju vastu.

«Pole raske ära arvata,» ütles Livitin, kaastundlikult pead vangutades. «Revolutsioon! Imerohi kõigi pahede vastu, alates talurahva nälgimisest ja lõpetades võitlusega keskpositsioonil! Kui lihtne küll kõik teile paistab: revolutsioon, poliitilise korra vahetumine, uued inimesed selle... mis ta'nd oligi... riigitüüri juures, — *ein, zwei, drei!* — ja mitšman Morozov ongi õnnelik: sõda on edasi lükatud, laevastik ei hävi, Venemaa niisamuti, talumatsid vitsutavad iga päev kanaliha ja kogu Vene impeeriumi — tahtsin öelda, vabariigi — territooriumil valitseb õndsus ja rahu. Aga lubage uudishimutseda? Kas Saksamaa koos Austria-aga ikka ka sõja edasi lükkavad?»

Morozov lõi kõhklema, ent vastas siis jonnakalt:

«Sõda või rahu — see on valitsuse teha. Uus valitsus võib kuulutada, et sõja põhjused on võltsid — ja asi antsa!»

Livitin pahvatas naerma.

«Vabandage, küsin seda kitsa uurijahuvi ajel, kas teile on sõja põhjused täpselt teada?»

«E-ga ei ole...»

«Ja ega mullegi. Peale slaavi vendade päästmise ja püha Sofia peakiriku risti on need põhjused üksikasjalikult teada vaid riigipiruka jagajatele. Aga kes just seda riigipirukat jagab — kas õukond või parlament, — söandan kinnitada, on üks põrgu puha. Ükskõik, kes ka piruka manu ei roni, ikka on talle tähtis vaid see, et ta ise sellest pirukast priske tüki pintsli saaks pista. Ja siit matemaatiliselt täpne järel-

dus: tulgu või vabariik — aga sõda ei jää tulemata ja teie hilinenud kaebekisast pole mingit tolku. Ainult et tule kahjule litsimajas uputuse aegu lisanduks veel korraks maavärisemine. Siin ongi teile revolutsiooniprognoos lähemateks päevadeks.»

«Täissöönud pessimism!» nähvas Morozov vihaselt vastu.

«Ärge haukuge. Täis kõht ei päästa, kui surm on silmis ees... Näe, teie mainisite härra Semjonovi raamatut. Olen lugenud. Idealistlike gümnaasiumipäevade aegu lugesin läbi. Ja see pani südame veritsema, mäletan küll. Sõandan teile raporteerida, et kuri kirg vedas mu mereväkke; see sama Tsušima näris hinge, ma lootsin laevastiku ümber teha. Jah, muidugi, olin noor, ning see asi näis väga lihtne. Aga kui olin mitu korda vastu pead saanud — jäin vait. Admiraliteedi arhiivist võite leida mu märgukirja nende Eiffeli tornide kohta. Ei võetud vaevaks vastatagi, aga oleks kuulda võetud, poleks neid praegu vaja lõigata. Mainisite ristlejaid? Lubage. Oma esimesel ohvitseriaastal koostasin oma vabal tahtel plaani, kus oli välja arvutatud, kui palju kiirekäigulisi, raskesuurtükkidega varustatud ristlejaid on vaja sõjategevuseks Läänemerel ja kui suurt krediiti selleks nõutada... Selle asemel ehitatakse lahingulaevu, rajatakse «ulgumerelaevastikku» — suuri raskeristlejaid, mis lahes on niisama head kui elevant vannis. Aga mu plaanikese on küllap rotid ära närinud. Muide, selle eest sain noomituse: ära topi oma nina admirali asjadesse, mitšmanijumbu! Aga sellest, et mu pea kubiseb teistestki lootusetutest plaanidest, ei johtu veel, et ma peaga vastu soomusseina peaksin jooksma, ei. Mul on nüüd rusikatestki kahju. Plaane ma enam ei koosta ega esita märgukirjugi. Vastupidi, viimastel aastatel lasen mõttel väärastuda ja kaldun egotsentrismi, mida teilegi soovitan.»

Morozov vaatas talle süngelt otsa ja pani vormimütsi pähe.

«Otsekui pimedad koerapojad,» ütles ta väsinult, «otsekui pimedad koerapojad... Lööme koonu ära ja ei tea ise, mille vastu... Keegi haarab sul turjast ja puksib sind: sõjaväkke, sõtta, surma... Pidage mu sõnad meeles: varsti pole enam üldse neid, kes sellesse mängu kipuksid. Las ainult sõda ajab rahva liikvele.»

«Aga teie ärge näidake hambaid,» vastas Livitin ukse poole minnes. «Ennäe, juba puhutakse väikest kogunemissignaali — ja kui lõbusalt veel! Lähme, noormees, parem

[illegible] mina — masti otsa, teie aga — põhja peale, katlaruumi... Ja muide: ärge kasutage seda kapitaalremonti enam kujundilises mõttes. Tekkib kahemõttelisus.»

«Mismoodi?» ei taibanud Morozov.

«Nõndamoodi. Tavalist moodi. Ise võtad koorma kaela: ennäe, missugune püha lihtsameelsus! Mis kapitaalremont see sul on? — ülemisest pulgast alumiseni. Ja veel Grewe kuuldes... Ma soovitan: ole vagusi nagu ussike, aga ole morgine. Et mitte häda kaela tõmmata, nagu pootsman Netoportšuk ütleb...»

«Ja mis Grewe siia puutub?» ei taibanud Morozov jälle.

Livitin tõmbas tal vormimütsi silmile — veelgi enam, päris ninani välja — ja tõukas ta ukse poole.

«Lippa parem katlaruumi, mehhaanik, selest on kõigile enam kasu! Läki...»

11. PEATÜKK

Roostepunaste pargaste ja praamide tihe rõngas oli haardunud «Generalissimuse» ümber nagu hiigelpäästevöö, mis hoiab teda Venemaa peale paiskunud sõjalainel. Sütt, mürske, jahu, sidumisriiet, liha, torpeedosid, masinaõli, püssirohtu, kapsast toimetati eri moel ja eri teid pidi pargastelt laeva veealustesse hoidlatesse, et varustada laeva lahinguks vajamineva energiaga. Õhtuks pidi saabuma veel üks pargas, ära viima kraami, mida selles lahingus vaja ei lähe. Vaevu lauast tõusnud, hüppas Šijanov seepärast kaatrisse, et teha koos pootsmaniga ring ümber laeva ning otsida tollele pargasele parda ääres vaba kohta.

Kaatrilt vaadatuna nägi «Generalissimus» välja rahulikum; käratut rüsinat tema tekil polnud siia näha. Mõlemad kraanad, mis rippusid laeva kohal — teine teiselt pardalt — ei töötanud veel, sest meeskond oli lõpetamas õhtust söömaaega, aga trobikond praame polnud iseenesest veel mingi märk sellest harukordsest möllust, mille põhjustas laeval staabi käsk lõpetada kogu varustuse pealevõtt hommikuks. Kuskil salakastikese kindla soomuskesta sees oli lahti pitseerimata mobilisatsiooni tunnikava, mis nägi ette varustuse pealevõtu korra ja keelas kategooriliselt taolise pargaste pühapäevaturu. Kuid dokument polnud jõus, sest mobilisatsioon ei olnud veel välja kuulutatud.

Asjade selline seis oleks olnud iga vanemohvitseri hukatus. Kuid Šijanov, kes oskas ilmuda korraga mitmesse laadimiskohta, kus karjus hääle kähedaks ja särutas väävlit saba alla, kellele aga vaja, oli suutnud saavutada suhtelist edu. Söe pealelaadimine käis, ilma et oleks mürskude pealevõtmist eriti seganud, kapsas ja liha jäid tekil torpeedodest õnnelikult lahku; mehed töötasid hommikul kella neljast peale ilma puhkuse ja ilma vahetusteta, ja nüüd pärast hiljaksjäänud õhtusööki pidi taas puhutama «väikest kogunemist». Nii nimetati irooniliselt signaali, mis kutsus tööle kõiki, välja arvatud valve- ja vahimeeskond.

«Generalissimus» seisis, nina lääne poole keeratud. Tema koguka silueti taga oli pingul loojangu prinkkollane siid nagu eesriie, mis varjab dekoratsioonide vahetamist sõjategevuse näitelaval. Selle taga valmistas Läänemeri ette äraarvamatuid stseene. Võib-olla lähenes Kielist juba Saksa eskaader. Võib-olla oli Rootsi laevastik randevuušifri poolt määratud paigas, kuskil Ojamaa laiuskraadil, temaga juba kokku saanud. Võib-olla tuleb löök ootamatult, ilma sõjakuulutamiseta nagu Port Arturis. Kõik oli niisama võimalik kui äraarvamatu: läänepoolse silmapiiri kollane siid oli mõistatuslikult tühi ja läbipaistmatu: luuret ei olnud. Seepärast ei jäänud muud üle, kui heaks kiita ülemjuhataja käsk laevad lahinguks ette valmistada, ilma et oodataks ära ametlikku mobilisatsiooniteadet ning esimest Saksa mürsku, mis käristaks katki selle neetud eesriide.

Kaater tegi tiiru ümber ahtri — see oli ainuke pargastest ja praamidest vaba koht, kuid seda ei tohtinud kasutada uue pargase jaoks: siin olid mõlemad laevatrepid — parempoolne oli paraad- ja vasakpoolne teenistustrepp, siin asusid jüüt — vahimeeskonna valvepaik — ja komandöri kajut. Šijanov nipsutas närviliselt sõrmi ning tõstis silmad, püüdes mitte näha seda ahvatlevat, kuid laadimiseks keelatud pardaosa.

Hiigelsuur laeva soomuskesta külge kinnineeditud ja ahtrilipust varjatud kahe peaga kotkas pika vaskkirjalise nime «Generalissimus Krahv Suvorov-Rõmnikski» kohal oli sõjakalt välja sirutanud oma sämbulised tiivad ja vaatas Šijanovi otsa oma mõlema murdjapeaga. Seda nähes muutus Šijanov süngeks: päev läbi kestnud laadimise tõttu oli söetolm katnud kotka tiivad peene musta jahukorraga ja see riivas mereväelase silma.

«Kornei Ipatõtš», ütles ta etteheitvalt, «mis see siis olgu?»

Vanempootsman, kes seisis ta selja taga, pööras kotka poole oma parkunud nöbininalise näo.

«Teate isegi, teie kõrgeausus, pole olnud mahti pühkida... Kui lõpetame, siis teeme puhtaks... Kogu aeg vesi ja vile peal... Kus sa siin veel kotkast jõuad...»

«Nii ei kõlba,» jätkas Šijanov rahulolematult. «Sündsustut Kaatrid käivad, admiral võib tulla... Laeva tunneb pisiasjadest, Kornei Ipatõtš, ja äkki — määrdunud kotkas...»

See mõte jäi Šijanovit kummitama ja ta heitis uuesti silgu pea kohalt möödaliuglevale, tolmuga puuderdatud tuhmile kotkale. Just selles ongi tõelise vanemohvitseri sihk joon: mitte pisiasjadele läbi sõrmede vaadata! Kotkas oli muutunud millegi sümboliks. Laev valmistub palavikuliselt lahinguks, soppa ja sütt kõik kohad täis, tekil mingid tünnid, kapsalehed, — see pole laev, vaid turg! Aga kui tööst kurnatud laeva ahtri poolt võtab võõraid vastu tipp-topp, otsekui ülevaatuse puhuks üleslöödud kotkas, siis on igaühel selge, et risu ja rämps tekil on ainult ajutine, asjaoludest johtuv tõik ja et tegemist on andeka vanemohvitseri poolt suurepärasesse korda seatud tõelise sõjalaevaga. Niisamuti määrab kõrvalise tähtsusega üksikasi — olgu see või siledaks viilitud küüs — otsekohe inimese tõelise ühiskondliku seisundi, ükskõik, mis kuube ta ka ei kannaks. Šijanov kujutas ette, missuguse rahustava helgiga peab hiilgama kotkas keset söetolmutumedust ja lakkamatut laadimisemüra, ning ta kordas otsustavalt:

«Ei kõlba, Kornei Ipatõtš, peab saatma mehe!»

Kuid Kornei Ipatõtš protesteeris. Konduktoripagunid väljateeninud kaval vanamees tundis ülihästi oma vahekorda vanemohvitseriga. Viimasele oli ta parem käsi; tal olid muidvana amme õigused, kes tohib härrastega toriseda; nii lubas ta endale vahetevahel Šijanoviga käredalt vaielda, mis ei oleks kellelegi teisele laevas iial pähe tulnud.

«Nagu soovite, Andrei Vassiljevitš, teie asi, muidugimõista. Ainult, julgen ette kanda, — siin on see loll lugu, et näe, päike kohe loojas, kes see nüüd kotkast enam vahtima hakkab? Ah, et admiral! Kas admiral siis ei näe, missugune tohuvabohu on igal pool? Ja siis veel mehed: kust võtan ma mehe? Teate isegi: ime neid või näpust välja, ikka on kõik ametis...»

Pootsmani pikk jorisemine ei sobinud põrmugi kokku selle tuhinaga, mis Šijanovil oli hommikust saati peal.

«Olgu olla!» lõikas ta jutu pooleks. «Läikima lüüa!»

«Just nii,» ütles Kornei Ipatõtš, ometi oli näha, et nii või teisiti, aga kotkast põikleb ta kõrvale. Vana tõrtsakas lollpea! Šijanov pöördus ära. Mismoodi sa taod talle pähe puhtaksklantsitud kotka sügava tähenduse?

Kaater kihutas edasi laeva nina poole ja uued mured võtsid vanemohvitseri üle võimust. Külgekleepunud sõetolmust peaaegu mustaks muutunud kotkas jäi üksikuna ähvardama taevaalust. Loojangu kollasel siidil nägi kotkas välja nii, otsekui oleks ta keisri standardilt võetud. Venemaa võttis vastu esialgu nähtamatut vaenlast selle võiduka lipuga.

Tähelepanuvääriv lind oli lennanud Venemaale nelja pool sajandit tagasi. Siis polnud ta põrmugi sarnane sellega, kes nüüd oli needitud hiigellaeva ahtri külge. Heraldika, tark teadus vappidest, oli muutnud täpses vastavuses iga ajajärgu iseloomuga selle sümboolse linnu väljanägemist. Kui Bosporusse varistatud Bütsantsi impeeriumi kodutu kotkas oli ettevaatlikult istunud Ivan Kolmanda kolmandajärgulisele kroonile ja sealt oma mõlema väikese ja juhmivõitu peaga kahtlustavalt ringi vaatas (vürstiriik ei paistnud talle kadestusväärsena), siis polnud sellel heraldilisel emigrandil kaugeltki veel nii tursket tegu ega nägu: tiivad olid sorakil, osmanite poolt kitkutud sulestik oli hõre, jalad töntsakad — annaks jumal tal kosuda selles hallivammuselises vürstiriigis. Ja ainult küünised olid aplalt õieli, mis pidi näitama Moskva bojaarkonnale, et peavarju saanud lind tõotab ennast tulevikus õigustada. Ning esimese saagina siples nende küünte vahel Isand Suur-Novgorod — esimene kasvava monarhia poolt äraõgitud vabariik. Ivan Groznõi torkas harjunud liigutusega kotkale turja kuueotsalise õigeusuristi. Sellest löögist sirutusid kotka pead murdjalikult kahte külge laiali — Siberi ja Liivimaa poole — kanges soovis kiskuda tubli lisakamakas esimese Vene tsaari valdusesse. Kuid maal kõmisesid talupoegade mässud, ning kotkal tuli otsekui ärahirmutatud kanal kalpsata ühe tsaari pea pealt teisele, ilma et ta oleks sugupuust enam õieti arugi saanud. Selles täbaras olukorras omandas lind hea kogemuse: kahest kroonist peade peal jääb väheks, — ning ettevaatlik heraldika sobitas kotkale kuueotsalise risti asemele kolmanda pea. Nüüd sai kõigile selgeks, et Vene riik ei

[illegible] elama üksnes jumala, vaid ka tugeva tsaarivõimu järgust.

Vagura Aleksei Mihhailovitši viljalaos muutus kotkas mitsakamaks. Oma hiigelkrooni otsekui laadasirmi all [illegible] ta end sisse lausa vilka poodnikuna, kes koputas teemeelsetele peadele skeptriga pähe ning oli haaranud vasaku jala küünte vahele riigi, ümmarguse nagu vaskmüntkopikalise. Oli aeg mõelda sellele, kuidas vanavenelikult metsloomalaadalt Euroopasse välja rabelda. Ja siis [illegible] vapimeistrite kontoril esimest korda pähe kahepealise kotka sorakil tiivad üles tõsta. Kotkas kõhnus jälle, kuid sedakorda oli see juba vilajas, treenitud musklitega röövloom. Esimese vene keisri poolt annetatud Püha Andrease [illegible] lõi tema võimsal rinnal tilisema, kui ta koos Peetriga rähkles Aasovi kallastelt vastsündinud pealinnani Neeva soodes.

Seejärel istus ta Katariina lossi katusele, puhastades nokaga oma sulgi, mis olid verepritsmeis Pugatšovi ülestõusudest ning arvukatest Türgi sõdadest. Aadel tugevnes. Ta pakkus keisrinnale meeleldi oma pärisorje arvutute rekrutiksvõtmiste aegu. Armee pressis peale Türgi ja Poola piiridele, lükkas tüütuid piiritõkkeid edasi lääne ja lõuna suunas ning tõi kotka uljalt ülestõstetud tiibadel sõjakäikudelt kaasa üha uusi allaheidetud riikide vappe.

Ja siis ulatus Peterburini esmakordselt Musta mere niiske tuuletõmbus. Kotkas pöördus ühe peaga lõunasse, nägi merd ning jättis pea pikaks ajaks tähelepanelikult kõnusse, sihtides silma pilgutamata ja ainiti Bosporuse kitsast lõhemikku.

Teine pea vaatas ärevalt läände. Seal litsus Napoleoni blokaad kokku rammusat nabanööri, mis toitis inglise kullaga vene kaubanduskapitali titesuud. Aadelkond vehkis nagu jahil oma punaserandilisi vormimütse keisrikotka poole, kihutades teda aina uutesse sõdadesse.

«Tutu-lutu! . . .»

«Hass, võta!»

Ja kotkas kuuletus, sööstis lendu ning omandas lennul selle laia tiibade ulatuse, mis meenutas talle ning Euroopale hiljutist kõrki liuglemist Leipzigi, Berliini, Pariisi ja Viini kohal. Nüüd oli ta sihvakas ja elegantne Aleksandri kotkas. Heraldika võttis kuulda Euroopa riikide auväärt koori ja asendas paugupealt riigi viiekopikalise tema küünte vahel ning skeptrimadjaka tähendusrikaste piksenoolte ning loorberipärjaga. Euroopa jaoks *oli noore vene*

rassi prestiiž lahutamatult seotud vankumatult tugeva tänapäeva «korda» kindlalt kaitsva tsaarivõimu prestiižiga, ja ta oli *harjunud Venemaa moraalset jõudu samastama Euroopa sandarmi sõjalise jõuga.*[1]

Ometigi oli madjakas olnud harjumuspärasem kui romantilised piksenooled. Ning Nikolai kotkas ruttas Senati väljakult üles korjama uue tsaari poolt mahapillatud skeptrit, mis oli märg ülestõusnud kaardiväe verest, ning tõstis ta meeldetuletavalt maa kohale nagu kadalipu. Nikolai Esimese peo pealt sai lind prisked portsud toorest liha, tema suled läksid kohevaks, nokad teravamaks, pead sirutusid jälle välja Musta mere väinade ning Euroopa poole, — ja keegi ei võinud enam tunda selles julmas võimukas raisakullis vagura poodniku aegset flegmaatilist täissöönud kohikukke. Tiivad koos, langeb ta kivina ülestõusnud Ungari peale ning teeb ühe hoobiga revolutsioonile lõpu; tiirutades liugleb ta Kaukaasia kohal ja rüüstab mägihõimude pesi; tema murdjavari katab Pärsia ning ähvardab inglise kapitali, mis on üle ujutanud Pärsia turud. Impeerium õitseb, laienedes ja rikastudes, — kotka tiivad kerkivad taas üles isevalitsuse uhkuse suval; impeerium riisub ennast ja teisi, riisub armeede, odava vilja, viina, sandarmite, manufaktuuride ning departemangude kaudu.

Kuid ajalooratas käändub krigisedes lõplikult ära vanalt feodaalselt teelt ning tsaaritroon lööb ajaloovankris vappuma; need vapped toovad maale kaasa möödapääsmatuid reforme. Nendega sillutatakse teed. Kotkas jookseb verd: Krimmi kampaania, rasvunud monarhia esimene kaotus... Kotka kaks pead astuvad vihasesse võitlusse: mõisnikud ja noor kodanlus põrkuvad kokku sisetülides, puhuti leppides, et koos tükkideks nokkida ühist vaenlast, mis oli esile kerkinud piinatud maa sisemusest: revolutsiooni. See viimane, päid lepitav tegevus kuulus keiserliku linnu igapäevaste toimingute hulka. Rasvane ja kogukas, oma uue peremehe Aleksander Rahutooja sarnane, laskus ta impeeriumi peale, kattes selle oma kehaga piirist piirini, kiskus oma teravate küünistega Euroopale märkamatult lõhki kasvava revolutsiooni ning koketeeris samal ajal oma luisel nokanaerul Prantsusmaaga, kes peibutas teda kuldsete frangiteradega.

[1] Kursiivkirjas tekst lk. 265, 266 ja 267 — vt. V. I. Lenin, Teosed, 8. kd., «Port Arturi langemine».

Kuid taas ajab vene pankade hädakisa lendamisest võõrdunud ning kodusel toidul paksuksläinud matsaka kotka õrrelt alla ja ta lendab raskelt ning vastutahtmist itta — kümne tuhande versta taha — kahtlasesse koloniaalavantüüri. Port Arturi — teine kaotus, *isevalitsust tabanud sõjaline krahh*... Oh, on alles ajad! Millal oled sa enne pidanud seesugust üle elama, mustjaskuldne keisrikull? Miks ei pane heraldika sulle külge uusi võidu atribuute — võllast ja nagaikat? Uued lipud seadsid su oma kangale, uus ustav keiserlik kaardivägi — «Vene Rahva Liidu» mustasajalised kaupmehevõsud kannavad sind võidukalt oma sõjalippudel — karistusretkedel Gomelis, Kišinjovis, Belostokis, Sedletsis. Mustasajalised käivad mööda põlevat Venemaad ja kindlustavad Semjonovski polgu sõjalisi võite. Mustasajalised annavad kotkale tagasi Moskva, Odessa, Kroonlinna, Viapori, Poola kuningriigi, Krasnojarski, Irkutski ning Lossiplatsi. Ning Peeter-Pauli kindluse kasemattide poole pööratud tornikesele istus uuesti rahulikult ja raskelt see verega joodetud ja lihaga söödetud sälkustiivaline kahe peaga kotkas, kogudes oma teravatesse küünistesse väljakannatamatut sõjakihku.

Ning nüüd vaatab ta «Generalissimuse» ahtrist jälle Türgi väinade ja Euroopa poole oma punakate silmade pooliti hullumeelse murdjapilguga. Prantsuse laenudega värskendatud kullakord kiilab ta sulgedel: Püha Jürigi ratsutab kotka rinnakilbil oma peenejalgse hobuse seljas uljalt võitudele vastu. Allaheidetud riikide vapid rüselevad kotka tiibadel, püüdes ruumi teha Türgi poolkuule, Danzigi võtmetele ja Galiitsia viljapeadele. Kahe peaga kotkas saputab tiibu: ta valmistub oma viiekümne kolmandaks sõjalennuks...

Kuid võite ei tule. Tsušima ja Port Arturi aasta koormab kotka tiibu ajaloo paratamatu taagana. Kahepealise kiskja sõjaline võimsus oli osutunud kassikullaks. Ta õgis end ise ära, püüdes tugevate nokalöökidega pidurdada Venemaa ajaloo liikumapanevaid jõude. *Tsarism osutus tahtlikuseks sõjaasjanduse moodsale, uusimate nõudmiste kõrgusel seisvale organiseerimisele, sellesama sõjaasjanduse, millele tsarism kogu hingest andus, mille üle ta kõige uhkem oli, millele ta mõõtmatuid ohvreid tõi... Lubjatud haud — just selleks osutus isevalitsus väliskaitse alal, mis oli talle nii-öelda kõige armsamaks ja lähedasemaks erialaks.*

Lubagu Raymond Poincaré pealegi uusimat relvastust, libisegu ellinguilt pealegi vette uusimad lahingulaevad, lennutagu vahva staabikapten Andreadi pealegi laevateid pidi Vene sõjalennukil esimest naispilooti, vürstinna Sahhovskajat, pangu kõik pealegi imeks, kui galantselt võib õhuski daami kohelda, tagugu pealegi Tallinna dokkides uusimate allveelaevade ehitusel, auruhaamrid, — ikkagi on see kunagi võidukas keisrikull hukatusele määratud. Esimesed Ida-Preisimaa kogupaugud paljastavad süsteemi kohutavaid paiseid, mis olid seni ta kullatud tiibade all varjul olnud. Masuuria sood imevad tervenisti endasse ta ustava toe — kaardiväe. Ta igale poole klammerduvate küüniste löögid kihutavad armeesse uue tulva ebausaldusväärset kaadrit. Viimases lootuses sõjalisele imele ulatab tsaar täna käe surmale, kes saab saagiks tuhat inimest neljasaja-aastase kotka iga sule kohta, — ja surm surubki rängalt tsaari kätt, muhelev pilk suunatud pimedusest esilekerkivatele tumedatele keldrivõlvidele Jekaterinburgis . . .[1] 16. juuli otsustab kotka saatuse — 16. juuli 1914. aastal, päev, mil kirjutati alla manifest Vene armee ja Vene keiserliku laevastiku viimase mobiliseerimise kohta.

Faktiliselt oli see juba käimas. Lahingumürsud külitasid tekil kohmakate hüljestena. Porkkalas seisvad mineerijad vaevlesid koos kogu laevastikuga närvilises kannatamatuses kiiremini vette heita päästev tõkkevöö lõhkevalmis miinidest. Sadamast lasukaugusel olevad kaatrid ajasid oma korstendest suitsu välja. Nagu rakkesse jäetud hobused tulekahju ajal olid nad täis ennastohverdavat valmidust paigalt söösta ja kihutada kuhu vaja, et välja kuulutamata, aga käimasoleva mobilisatsiooni krigisevat masinat liikvele tõmmata. Sõjaretkeks pealelaaditava kivisõe must tolm lasus tekil ja liputunnimehe valgel mütsikattel ning kattis ühemõttelise leinalinikuna ahtrikotka kuldtiivad. Tekil algas selle päeva kolmas töölerivistus.

Poolekslõigatud grootmast tolknes ahtritorni kohal kunnatu ja ängistava meeldetuletusena, kurjalt ähvardav oma tulest mustunud spiraalide kõrbenud hiigelsõrmedega. Räpases töörõivas madrused seisid ilma vormimütsideta — ainult mütsikatted peas — korratus rivis, valmis jätkama söelaadimist. Söepargastesse laskusid hipodroomi tribüünidena laiad trepid, mis olid moodustatud üksteise külge

[1] 1918. aastal lasti tsaar Nikolai II koos perekonnaga Uraali oblastinõukogu otsuse põhjal Jekaterinburgis (praegu Sverdlovsk) maha. *(Tõlk.)*

kinnitatud söekambritest.. Sadamakraana ajas oma pika kaela mürsupraami kohale õieli; hallipäine kraanajuht, pääk sidemes, vaatas leiba mäludes välja oma tahmunud klaasputkast, ise ükskõikne nagu rööpaseadja. Tekk oli üle kuhjatud söekorvidest, mürskudest, mingitest tünnidest, kastidest, kaubapallidest ja ohvitseride raamatukogust väljatassitud puukappidest. «Generalissimus» puistas läbi oma keldrite, vöörpiigi hoidlate ja ladude sisu, valides välja sõjas vajaliku ja heites kaldale ebavajaliku. Viimase hulka kuulusid õppemürsud (needsamad, millega leitnant Livitin tulistas purjeriidest märklaudu), puumööbel, puristused, vaibad, luubipurjed ja õlgedest punutud korvtoolid, millel ohvitserid puhkehetkel istusid. Kogu see rohuvabohu oli kujuteldamatult kaootiline nagu raudtee sõlmjaama perroon. Kogu Vene keiserlik laevastik oli kibekähku ümber istumas kiirrongi lakoonilise sildiga vaguniahende all: «Sadam — Lahing».

Tekil vedeleva kila-kola vahelt vaevaga läbi trügides jõudis leitnant Livitin neljanda roodu rivi ette ning Serjožin, nagu alati, röögatas jämeda ja kohutava häälega «valvel!». Livitin vaatas rivi üle.

Mast nõudis viimast jõupingutust. Iga hinna eest oli vaja ära lõigata veel oma kahekümne jala osa spiraalseid terasvarbu, et juba täna peita vana masti tüükad sadamatöökodadest toodud teraskatte alla, millesse oli raiutud auk vastse puumasti jaoks. Inimesed, kes olid kaks ööpäeva järjest — ööl kui päeval — masti lõiganud, ei püüdnudki varjata väsimust. Nende näod olid loppis ja hallid; siinseal valendas sidemeid, — paljud olid oma peopesi ja sõrmi kõrvetanud palavast, jahtumata terasest kinni haarates.

«Võtke end kokku, vennad, täna lõpetame!» ütles Livitin nii lõbusalt kui võimalik. «Gavrila Andrejevitš, minge oma meestega keldrisse, tooge õppemürsud üles, pargas on kohale saadetud . . .»

Suurtükikonduktor Nenovinski, neljanda torni peremees, pikk ja vuntsidega, telegraafiametnikku meenutav elatanud mees, astus soliidselt ette, käis rivi eest läbi ning kutsus välja paraja arvu mehi.

«Neid, kes mastil on töötanud, ära puutu,» ütles Livitin talle järele. «Ka Volkovoi jäägu siia . . . Serjožin! Vali välja need, kes töötasid mastil koos Volkovoigal»

«Volkovoi on ju vahikorras, teie kõrgeausus,» kandis

Serjožin kohmetult ette ja tundis, et Volkovoi osas on ta midagi valesti korraldanud.

Leitnant mõõtis teda kiiresti silmadega ja pööras siis niisama kiiresti pilgu ära. Serjožini kohusetruu nägu kattus silmapilk higitilkadega. Ta oli ülemuse pilgust hästi aru saanud: see tähendas pikka neljasilmajuttu kajutis (leitnant ei sõimanud kunagi rivi ees, säilitamaks veelveebli autoriteeti), seal võetakse üles tema, Serjožini rumalus, sellest tuleb hingepiinav jutuajamine... Ja õige kah, oleks pidanud ju taipama, et selles mastimahtras on Volkovoi leitnandi parem käsi!... Serjožini nägu väljendas täit kahetsust ja hilinenult ohates ajas ta kõrgele oma rasvase nina.

Livitin seisis, nägu nagu kõuepilv. Serjožini lolluse tõttu on Volkovoi töö jaoks terveks ööpäevaks surnud hing. Tema äratõmbamine vahipostilt oleks peaaegu niisama keeruline kui surmaotsuse tühistamine: juba olid tema haaranud vahimäärustiku teravaküünelised paragrahvid, mis Nikolai I poolt olid kuuskümmend aastat tagasi vastuvaidlematut ja kõige kõrgemat kinnitust leidnud. Oli vaja leida mõni muu väljapääs. Livitin otsis pilguga:

«Aga kus on Tjulmankov?»

Serjožin kattus üleni higiga (on vast neetud päev!) ja hakkas sõnu segi ajades seletama:

«Lubage ette kanda, teie kõrgeausus: härra vanemohvitser saatsid Tjulmankovi nüüdsama kroonukulli puhtaks küürima, justament enne ülesrivistust... seesamune, et vaevalt oli ta solginõu prügikotist mööda puistanud... kui nemad parasjagu käilast mööda läksid, ja tema nende silma all... ja nemad mauhh! panid ta kroonukulli küürima...» Endalegi ootamatu raevuhoog varjas silmapilguks meesterivi Livitini eest võbiseva looriga.

«Belokon!» ütles ta nii teravalt, et Serjožin võpatas.

Belokon astus pika sammu ette.

«Võtad mehi kaasa, lased tükid alla tekile,» jätkas Livitin end vaos hoides ja silmi tõstmata, «siis paned katte paika ja valmistad selle neetimiseks ette... Serjožin, saada mehed kordingutele laiali, nii nagu hommikul... Kus on vanemohvitser?»

«Paremal ülatekil, teie kõrgeausus,» ütles Serjožin kähku ja nii osavõtlikult, nagu räägiks ta raskelt haigega.

Livitin läks kähku teisele pardale ja Serjožin saatis teda kaastundliku pilguga.

«Sai tigedaks,» ütles ta poolihääli Belokonile, «no küll

sai tigedaks! Nüüd läheb tal vanemohvitseriga kismaks. Kui takistus teel ees, näitab ta alles oma õiget iseloomu. Vali õige mehed kähku välja, muidu mine tea, mis veel teeb...»

Hääletult vandudes laveeris Livitin tekil. Volkovoi ja Tjulmankovi puudumine lõi tal pinna jalge alt. Just need mehed — endised lukksepad — oli leitnant masti terasteende lõikamiseks välja valinud; õigupoolest nende meeste tõttu ütleski Livitin nii saladusliku põlglikkusega ära mehhaanikute abist, ja just nemad pididki täna leitnandi sheptilistele lauakaaslastele nina pihta andma; nood väitsid, et kui asi jõuab mastitüükale katte neetimiseni, peab Livitin niikuinii võõra väe appi kutsuma. Ja nüüd, otsustaval hetkel, on mõlemad mehed rivist välja langenud! Oks — Serjožini juhmuse tõttu; tollelt ei saagi ju midagi nõuda (toimekas kretiin, muud midagi!), teine — Šijanovi kapriisi tõttu, kes kitsarinnaliselt madruse eriomadused arvestamata jättis. Solginõu pärast!... Kasarmumats, poupea...

Livitin leidis Šijanovi teise roodu eest. Teenistusvalmid peotsmanid eesotsas Kornei Ipatõtšiga kõndisid ta järel pühaliku ristikäiguna. Kui Livitin neile järele jõudis, manitses Šijanov parajasti millegipärast Netoportšukki, kes vaikides huuli liigutas, korrates omaette käsku, et see meeles seisaks, ja, jumal hoidku, segi ei läheks. Livitin jäi äraootavalt seisma. Jutt käis sellest, et vaja kõik liigsed puuesemed ära pargasele visata.

«Tsušima hirmud,» mõtles Livitin tigedalt ja muiatas. See korraldus tõi meelde pea liiva alla peitnud jaanalinnu.

Juba Tsušimast peale rippus laevastiku kohal laeva puuosadest puhkeva tulekahju tont; tolles lahingus läksid ülearu rikkalike puupealistega raudlaevad jaapani süütemürskudest põlema nagu lõkked. Ja kuigi ei süttinud mitte niivõrd puumööbel, uksed ja sisetrepid, kuivõrd laeva raudosi kümnete kihtidena kattev värv, — ikkagi said pretsedendist hirmutatud Tsušima-järgsete laevade ehitajad üliagarusest nupunikastuse: uksed, trepid, kajutikapid ja meeskonna rõivakirstud, koguni kirjutuslaud, — kõik olid nüüd rauast tehtud. Ja see tulekindel raud oli jällegi kaetud sellesama, aastas kahe kihi võrra pakseneva värviga, mis puust kergemini põlema läheb; seda oli Livitin ühiskajuti vaidlustes, kaitstes ohvitserikajuti minimaalseid mugavusi, mitu korda mürgiselt rõhutanud. Teiste kuuldes

lubas ta endale väita, et asi pole tulekindlate laevade ehitamises, vaid oskuses laevadega nõnda manööverdada, et nad otsetabamusi ei saaks. Seejärel esitas ta sapiselt parimast Kruppi terasest tulekindla klaveri projekti.

«Kas said aru?» küsis Šijanov samal ajal Netoportšukilt; vanemohvitseri selja tagant julgustas Netoportšukki Kornei Ipatõtš, kergitades oma lühikesi kulukulme ja oma pakse huuli tähendusrikkalt kokku surudes. «Vaata läbi vöörpiigi hoidlad ja trossiruumid, seal vedeleb teil ju kurat teab mida... Igasugune liigne puit pargaselet! Kas said aru! Ise otsustad koha peal. Hädatarvilik jäta alles, ülejäänu — välja!»

«See on tulekahju vastu... Kui mürsk kukub tossama... Kas said aru?» lisas Kornei Ipatõtš omalt poolt.

«Just nii,» ütles Netoportšuk, ajapikku taipama hakates ja tõstis siis äkki mõtte turgatusel pea. «Aga kuidas siis tekiga jääb, teie kõrgeausus? Ja veel päästepaatidega?»

«Kas ma olen sulle siis päästepaatide kohta midagi öelnud?» tõstis Šijanov häält. «Olen ma sulle tekist rääkinud? Või tema hakkab targutama, tobu!»

«Öeldi ju — vöörpiigi hoidlatest ja trossiruumist, kas said aru?» lisas jälle Kornei Ipatõtš ja näitas kindluse mõttes rusikat. «Võta kümme meest — ja marss!»

Livitin muigas kahjurõõmsalt: Netoportšuk lõi naelapea pihta. Livitin polnud Šijanovit kunagi imetlenud, pidades teda puupäiseks kasarmumühakaks, aga praegu ta lausa vihkas teda Tjulmankovi eemaldamisega osutatud karuteene pärast. Netoportšuki küsimus taastas fotograafilise täpsusega eilse vaidluse lauas, kus Livitin pilas peenelt teki puukatet. Pardast pardani ulatuvad vaskliistud katsid tiikpuulaudade vahekohti; need liistud olid Tsušima-järgse tulekahjuhirmu soetised. Eeldati, et mobilisatsiooni puhul kistakse need vaskpalistused lahti ja laev heidab endalt silmapilkselt paraadliku puuvutlari, nii et paljas tekisoomus ta seljal tulekindla sõjarüü raske turvisena tuhmilt läikima lööb.

Ent komandör ja Šijanov olid otsustanud tekikatet mitte maha kiskuda. Tekk — need valged lauad, mida päevast päeva küüriti ja kaabiti; tekk — laeva ehe; tekk, puhas nagu operatsioonilaud, — ei seda raatsitud tulekahjutondi hirmul maha võtta. Libe soomus, mis ta all peidus, olnuks paljalt äärmiselt näotu. Kas oleks ükski tõeline mereväeohvitser võinud niisugust ohvrit tuua? «Lõppude lõpuks,» õigustas Šijanov ennast ja komandöri, «on ülemisel tekil

kerge tulekahju kustutada. Aga tulekahi all...» siin tõstis ta tähendusrikkalt sõrme, lugedes jutuajamise lõpetatuks.

«Andrei Vassiljevitš, lubage hetkeks,» ütles Livitin ja Šijanov tuli pootsmanite juurest ära. «Ma palun vabastada Tjulmankov karistusest, mul on teda praegu mastil vaja.»

Šijanov pööras tema poole väsinud ja rahulolematu näo.

«Mis Tjulmankov? Milles on asi?»

Livitin segitas. Šijanov kortsutas kulmu:

«Nikolai Petrovitš, sellist kommet mul pole, te teate seda suurepäraselt. Ma ei tühista kunagi karistusi.»

«Ma ei palu tühistada, vaid edasi lükata, Andrei Vassiljevitš, kurat temaga, las nühib pärast kasvõi terve öö...»

Šijanov vaatas talle otsa ja kaalutles.

«Ei,» ütles ta siis, «mis tuli teil takus on? Kuidas siis nii? Küllap on ta kotka juba sidooliga kokku määrinud; mis pooleli, vaja lõpetada... Nühib läikima, siis palun, võtke ta kuhu vaja... Ja peale selle... see demoraliseeriks madrust. Karistus peab olema silmapilkne, muidu ei saa ta selle mõttest aru. Vabandage, Nikolai Petrovitš, mul on tegemist...»

Šijanov pöördus rivi poole. Livitin tundis jälle silmile sugenevat kaed, mis varjas meesterivi ja Šijanovi. Millal on ta enne laevaasju nii südamesse võtnud?... Rahulikkus ja küüniline ükskõiksus on talle juba ammu, mitšmanipõlvest peale, kilbiks olnud — ja nüüd äkki?... Ilmselt on närvid viimaste päevadega nässu läinud. Kui nüüd vanemohvitseriga edasi rääkida, siis läheks lausa skandaaliks, teravaks sõnasõjaks. Oletame, et mul on õigus, aga kas tuleb siiski närve kulutada? Šijanovit ei murra niikuinii, sellistele idiootidele ongi kogu mereväeteenistus rajatud. Kurat nendega, selle kotka ja Šijanoviga, lõpuks ei jää ju Tjulmankov igavesti kotkasulgi harima... Livitin läks eemale ja pidas aru, kuidas Tjulmankovita hakkama saada, ilma et peaks mehaanikuist varjaage masti neetima kutsuma.

Tjulmankov istus aga kitsal, ahtri taha lastud ripplaual. Tohutu — laialisirutatud käte laiune — soomuse külge kruvitud vaskkotkas ähvardas teda oma mõlema pea lahtise nokaga. Ripplaual oli veel kastike sidoolipurgi ja lappidega. Kotka ümarad tiivad olid juba kaetud valge terava-

lõhnalise paksu vedelikuga, mis muutus silmanähtavalt aina roheliseмaks, tõmmates vaskpinnalt endasse hapendit. Sidool vajab aega, — mida kauem ta vase peal seisab, seda kergem on vaske pärast läikima ajada. Seepärast oli Tjulmankov sunnitud jõude istuma ja ta vahtis kroonitud lindu.

Tiivasakiline, kahe raevunud peaga kroonukull oli vajutatud «Generalissimuse» ahtrisse nagu mõne soliidse firma kaubamärk. Ta pidi tagama «Generalissimuse» sõjalise kvaliteedi, pidi tagama võidu, kinnitades laeva kuulumist Vene keiserlikku laevastikku — Nahhimovi, Lazarevi ja Senjavini laevastikku, Navarino, Hanko ja Varna võitude laevastikku. See oli võltsing, sest Port Artur ja Tsušima olid murdnud usalduse selle kaubamärgi vastu; ent milline soliidnegi firma häbeneks oma kaubamärgiga kinnitada ka ilmselt kasutamiskõlbmatuid asju?

See ümmargune ja must-kuldne märk «Valmistatud impeeriumis», 1489. aastal asutatud vana firma märk, oli küllalt autoriteetne ning teda oli vajutatud mujalegi kui sõjalaevade ahtrisse. Ajalugu oli kinnitanud selle märgiga paljusid sündmusi ja nähtusi, soovitades nende kvaliteeti Euroopale ja järeltulevatele põlvedele.

Vene riigi võimsus ja ta jõu lühike formuleering: «usk, keiser, isamaa». Ennastunustav patriotism ja isamaa idee, üles kasvanud aadlimõisate triiphoonetes ja ümber istutatud vastsete tehaste direktorikabinettide rammusasse mulda. Tsivilisatsiooni ja kultuuri idee, mis tormiliselt paisuva kobrulehena oli neljateistkümnetunnise tööpäeva mustmullast pankade ja börsisaalide klaastaevasse tõusnud. Impeeriumi koosseisu kuuluva saja kaheksakümne kuue rahva — kes vaimustusega surma lähevad Isamaasõja, Krimmi ja Jaapani sõja tuleristsetel — lahutamatu ühtsus. Kümneid tuhandeid versti helkivaid raudteerööpaid, mis on hüvelisele, tsiviliseeritud tööle kehutava piitsajäljena muljutud sküüdi ja slaavi rohtlate laisale seljale. Ainus armee maailmas, kes paljajalu on suutnud läbi Euroopa Itaaliasse ja läbi Aasia Pekingisse välja jõuda ning võita palja rusikajõuga. Kristuse pärandit jesuiitide hangeldamisinstinktide ja luterlaste kõduneva vabamõtlemise eest kaitsva õigeusukiriku suursugune lihtsus. Slaavluse ajalooline, suurriiklik tee Kiievist Bütsantsini, Olegi kilp Dardanelli fortides. Rahva usalduse märk — pangatähed, ostujõult kullaga võrdsed. Ausambad, ausambad, ausambad — suurtele tsaaridele, geniaalsetele väejuhtidele, valeldamatutele võitudele, humaansetele reformidele. Laskede ja orbude pisaraid pühkiv sandarmeeria ülempeaiku taskurätt. Kõigele sellele on massiivselt ja kinnitavalt vajutatud ümar ja must-kuldne soliidne kaubamärk «Valmistatud impeeriumis».

Aga ka alatistest ikaldustest punsunud talupojakõhtudele, metsikust töökoormast küüru vajunud vene käsitööline seljale, kroonuvanglate ja türmide fassaadidele, mille taga asub 185 459 inimest, kes on rikkunud eraõmanduse püha seadust või püüdnud seda revolutsiooni teel purustada, tuhande üheksasaja viienda aasta loendamatutele haudadele — on karistusalkade tuli põletanud sellesama must-kuldse soliidse kaubamärgi: «Valmistatud impeeriumis».

Nüüd tundis Tjulmankov kotka vastu kahekordset viha. Esiteks oli see alandava, kasutu töö objekt. Teiseks oli see isaarivõimu nurjatu sümbol, vägivalla märgina kardavoi mundril oli see talle vastikuks muutunud, see oli paljude, juba lapsepõlvest peale vihastavate asjade lahutamatu tunnus: nende asjade hulka kuulusid monopolipoed, kus kotkas vaatas vastu roheliselt sildilt, külmalt seirates viimaste pennide mahalakkumise kurbmängu; vallavalitsus, kuhu viidi isa joomisest päästetud raha; politseijaoskond; admiralipagunid; tehasekontor; Läänemere laevastik, kus ta esimest korda sõjaväeteenistusega tutvust tegi.

Ent kotkas ta pea kohal, sidooliga nagu paksu rohelise tatiga kokku määritud, polnud kaugeltki suursugune, ja see pakkus Tjulmankovile kahjurõõmsat lõbu.

«Raisk,» ütles ta valjusti, sest keegi peale liputunnimehe kõrgel ta pea kohal ei võinud seda kuulda. «Lenda aga lenda, raisakull, küll me sul tiibu kärbime! Või sõdima kipud?»

Kotkas vaatas talle hääletult otsa, kõõritades oma pimedaid punnsilmi. Püha Jüri ratsutas kotka rinnale graveeritud kilbil oma peenejalgse ratsu seljas läbi sidooli rögaroheliste nirede vastupandamatu hooga uute võitude poole.

Tigedus võttis Tjulmankovi üle taas võimust. Ta tõusis kõikuval laual püsti ja vedas hoogsalt, täie peopesaga sidooli tuhmile kirmele, kotka ühest tiivast teiseni, lühikese siivutu sõna. See tabas kotkast nagu kõrvakiil.

«Näh, nii kuivagi, lita!» ütles Tjulmankov rahulolevalt ja asus raevukalt küürima kotka küüsi ja jalgu. Lapp läks silmapilk mustaks, otsekui verest.

Tjulmankovi poolt kotkale plätserdatud sõna esimene täht kriipsutas vapi läbi püha Andrease viltuse ristina. Sõna kleepus ta külge nagu mingi uus heraldiline detail. Heraldika, tark vapiteadus, soovitab vappidele mahutada lühida deviisi, mis väljendaks vapikujutiste sisimat mõtet. Aga kogu üle nelja aastasaja kestnud vaevarikka sehkendamise jooksul polnud mingisugune heraldika suutnud oma kahepäisele kotkale välja mõelda nii väljendusrikast ja ammendavat deviisi. See väljendas kirjeldamatu tigedust ja lühidusega upsaka linnu lootuste täit asjatust.

Allpool hakkas agaralt mürtsuma aurukaatri mootor, ta kiirel pöördel lõi säbrutama laineid ja Tjulmankov vaatas alla. Kaatril seisis leitnant Grewe ning silus närviliselt musti pöetud vurre: sadama tainapead olid laevale ilma lõhkelaenguteta torpeedod andnud.

«No küll sagivad need ohvitserid... aina tulevad ja lähevad... staabist staapi...» mõtles Tjulmankov, muigas ja puhastas sõõrikujuliste liigutustega püüdlikult ühte neljast vapikaardi merest, millesse kotkas oli ahnelt küüned löönud. «See pole teile enam paraaditegemine... Kah mul sõjamehed!»

Mereväeohvitseris oli aastatega välja kujunenud harjumus laevale liginedes või temast kaugenedes seirata seda juurdleva pilguga: kas ei ripu pardalt alla mõni püksitagumik, mis sõjalaeva väljanägemisele häbi teeb, kuidas seisab tunnimees lipu juures ja kas pole lipp ümber varda keerdunud. Just sellepärast tõstis Grewe, olgugi et teda nagu kõiki teisigi oli ärevus haaranud, harjumuspäraselt pea, ja esimene asi, mis ta nägi, oli siivutu sõna, helkimas puhtalt ja vasetuhmilt rõgase sidooliga määritud kotka tiibadel ja rinnal.

Grewe ei uskunud oma silmi. Ta põrnitses pead pöörates möödalibisevat täisropendatud kotkaga ahtrit ja vaatas siis pootshaagimehele otsa. Too oli Grewe eeskujul tahtmatult pea kuklasse ajanud, langetas selle nüüd ja leitnant nägi ta silmis kohkumust. See kohkumine veenas leitnanti selles, et ta polnud kotkale kirjutatut unes näinud.

«Trepi juurde!» andis ta lühikese käskluse. Roolimees keeras imestamata tüüriratast, ehkki kaater oli just nüüdsama laevast eemaldunud. Paljugi, mis leitnant maha unustada võis! Neil päevil käisid kõik ringi nagu unes, jooksid aina üksteisele otsa; kaatrit kihutati tagant päeval ja öösel. Vasaku trepi valged, ärahõõrutud köied lähenesid taas kaatrininale ja vedruna pingul pootshaagimees kum-

mardus, et pootshaaki piki parrast tõmmatud trossi taha visata. Kaater ei jõudnud veel peatuda, kui leitnant hüppega trepi alumisel astmel oli ja kähku tekile jooksis. Masinist oli kõigi kaatrimasinistide kombel pea masinaruumi luugist välja pistnud, uudishimutsedes, kuhu siis on välja jõutud, ning pistis kodust treppi ja sellel vilksatavaid leitnant Grewe jalgu nähes vanduma:

«Või olemegi kohal! Ei tea nad isegi, kuhu neil vaja on, nagu poegivad hiired!»

Roolimees puhkes vaikselt naerma;

«Leitnant on portsu otsas: tal situti kotkas täis.»

«Mis asja?»

Roolimees, kallutanud end üle tüüriratta, kordas asjahuvasel hääletoonil seda, mis oli kotkale kirjutatud, ja lihtne ropendus sai sellest toonist ähvardava ja sügava mõtte, mida masinist suurepäraselt taipas. Algul puhkes ta pead vangutades naerma, sest terav madrusesõna ei võinud ju tõsiseks jätta. Ent siis, hinnanud sõna sugenemist kotkale just tänasel päeval, puhkeva sõja äreva surve all, pilgutas roolimehele arusaavalt silma ja tegi mõlema käega tugeva ning väljendusrikka, aga samas ka üsna siivutu žesti:

«Või nii. Tähendab — keri kõige oma sõja ja kotkaga!... Uljast!»

Vahti pidas leitnant Buturlin. Ta võttis Grewe ülemisel trepiplatvormil muiates vastu.

«Kas vihmavari jäi maha, Vladimir Karlovitš?» küsis ta mürgiselt. Aga Grewe vehkis käega, tal polnud põrmugi naljatuju.

«Kes teil seal ahtrikotkast nühib?»

Buturlin kergitas kulmu.

«Allah ise teab,» kostis ta laisalt vastu. «Kellegi ma sinna ikka riputasin; jumala eest, terasemalt ei vaadanud. «On palju neide ilma peal, ei kõiki tunda jõua...»»

«Kus on vanemohvitser?... See lurjus on sinna kurat teab mida kirjutanud...»

«Mida siis,» küsis Buturin ilma erilise huvita.

Grewe ütles m i d a. Buturlin ahhetas ja kukkus sebima.

«No on alles raisk... Vahimees!... Ja meie ootame admirali, vaat kui... Vahimees! Käskjalg!»

Grewe, ära ootamata Buturlini poolt rakendatud abinõude tulemusi, läks laevaninna, põigeldes tekil veerevate mürskude ja neegermustade, söekorvidega jooksvate madruste vahel. Vanemohvitseri võib laeval alati leida — esi-

teks küsitluste abil, aga seejärel juba vahetult, kõrvu kostva karjumise järgi. Šijanov seisis mürsupargase lähedal, pea kuklas, ja sõimas nagu suutis flegmaatilist kraanajuhti, kes oli oma pea klaasputkast välja upitanud. Kraana käis vastu parrast, kraapides värvi maha. Grewe kutsus vanemohvitseri kõrvale. Kuulanud ettekande ära, läks Šijanov vihast punaseks.

«Kakskümmend päeva raipele! Käskjalg! Vahiülem minu juurde!... On vast lojused!»

Grewe vaatas talle tõsiselt otsa.

«Andrei Vassiljevitš, võib-olla tuleksite kajutisse? Siin on asi palju keerulisem, kui teile näib.»

«Küll jõuab,» kortsutas Šijanov rahulolematult kulme. «Paneme selle koerapoja vee ja leiva peale, pärast selgitame... Pootsmanid! Mis te vahite? Fendrid! Kus on fendrid?» nuuksatas ta äkki haledalt ja tormas taas parda juurde.

«Sellisel juhul palun ma luba komandörile isiklikult ette kanda, härra teise järgu kapten,» ütles Grewe ametlikult. «Asi ei kannata edasilükkamist.»

Šijanov jäi järsult poolpöördes seisma: Grewe toon jahmatas teda. Ta mõõtis Grewet silmadega — laadimisjahmerduses ogardunud vanemohvitseri silmadega.

Grewe oli sihilikult rahulik ja külm. Ta teadis, et niisugustel hetkedel võib vanemohvitserile mõjuda ainuüksi vankumatu rahumeel, mis on tema kõrgendatud närvilisusele kontrastiks. Šijanov, nagu suurem osa vanemohvitsere, koketeeris tugevasti niisuguse inimese seisundiga, keda kistakse tuhandesse kanti; ta koguni rõhutas ise vajadust teha kõike kõigi eest, sekkudes kasutu orkaanina igasse toimingusse, mis talle silma puutus. Kerge põlguse vari vilksatas Grewe silmades, kui ta äraootavalt vaatas sekeldavat vanemohvitseri ja vastust ootas. Ja too taipas läbi oma kunstlikult lõkkele puhutud hasardi seda ilmselgesti, sest ta vaatas kahetsusega kraanajuhi ja laialijooksnud pootsmanite poole ja siis, tehes inimese näo, kes allub paratamatusele, lõi käega ja ütles, lubades endale lõbu anda vastusele äkilise väsimuse tooni:

«Noh, läki!»

Vigina saatel, millega kraana õhus korvist väljatolknevaid tohutuid viievärvilisi mürske kiigutas, orkestri ulja muusika saatel, mis kallas reipust söest ummuksis madrusekõrvadesse, trümmi puistatava söe mürina saatel läksid nad vaikides luugi juurde ning laskusid vanemohvitseri

avarasse ja vaiksesse kajutisse. Ja siin hakkas Grewe rääkima, pilgeldes Šijanovi ninajuurt läbipaistva ja rahuliku pilguga.

Mastist vaadatuna nägi reid välja leevendavalt rahulik. Veel näis olevat kerge ja liikumatu nagu sile õhtutaevaski. Saarekesed lasusid seal oma mändide tumenevas roheluses; tillukesed suvilad valendasid neil nagu mänguasjad. Kõrge kollane loojang kahvatus suurejooneliselt, ja seal, kus taevas valgus temasse aeglaselt kalgenduva ultramariinina, helendas üksik rohekas täht. Leitnant Livitin naeratas ning soovis endale õnne, et ta polnud veel kaotanud võimet lüüriliseks muutuda.

Ta istus kaksiratsi ümaral palgil, mis oli kinnitatud lammutatud masti nimelt selleks otstarbeks jäetud torknevatele varbadele. Suured ümmargused plokid tolknesid palgilt alla nagu äraraiutud trofeepead: nendest läbilastud talid lõnkusid lõdvalt — see oli leitnant Livitini esimene võit: kate oli juba kohale tõstetud. Korraliku kaarja katusena sulges see pealtpoolt äsjase Eiffeli torni tüüka; sellel siledal menningpunaseks võõbatud lael oli juba üles seatud ääs, mille suits kipitas Livitini sõõrmetes, süsi lõkendas ja küttis needid tulipunaseks. See oli teine edusamm.

Volkovoid ega Tjulmankovi ei läinud tarvis. Galvanöör Kostrjuškin, kes polnud senini millegi poolest silma paistnud, päästis olukorra. Ta seisis ääsi juures ning näitas asjalikult kahele madrusele, kuidas pikkade pihtidega haarata kuumaksaetud neete. Auruhaamer oli tal jala juures nagu kuulekas koer ja liputas vahetevahel oma pikka voolikut truualamlikkuse märgiks: Kostrjuškin osutus neetijaks ja Livitin suutiski masti juures toime tulla ilma võõra abiväeta.

Kostrjuškin võttis mõlema käega haamri ja sõrmede vaevumärgatavast liigutusest hakkas see tema käes popsuma ühetasasel kuulipildujatärinal, litsudes laiaks üha uusi neete. Jahtudes tumenes neet, muutus tiheda löögirahe all oma värvi ja kuju. Veidi erutatult ja tõsiselt oli Kostrjuškin kummardunud töö kohale, ja Livitinile meenus äkki, kui kartlikult ja närviliselt käis seesama Kostrjuškin tornis ümber laadimislülitiga. Sellest paistis ootamatult, nagu täna mitmedki seigad, ühe masina eelistamine teisele. Muide, see oli loomulik. Livitin kujutles, et kui teda ennast kistaks äkki eemale suurtükiväest ja laevast ning

saadetaks vägisi neljaks-viieks aastaks kuhugi Astrahani steppidesse, kus pole merd, ja pandaks suurtükitule juhtimise asemel tegelema soolakaevandamisega... Küllap tunnevad umbes sedasama ajateenijad, kes on kistud välja sisseharjunud tegevusest ning ümber istutatud ebahuvitavate sõjamasinate maailma.

Livitin ei seganud vahele, vaatles Kostrjuškini kiireid, osavaid liigutusi ning mõtiskles mõistatuslikust nähtusest nimega m a d r u s. Imelik lugu: see laevast, suurtükist ja teenistusest lahutamatu, täiesti harilik olend sattus tema silmis täna teist korda puhkeva sõja röntgenikiirte alla, ning ähmasel oletusteekraanil tähistusid ebakindlate ekslevate täppidena ootamatud nägemused... Kozlov, kes oskas suurepäraselt roose valida ning tundis veinide ning lõhnaõlide prantsuskeelseid nimetusi, osutus talupojaks *pur sang*[1], kelle pea oli täis mõtteid külast ja majapidamisest, mis oleksid kohased ainult esimest aastat teenijale... Kostrjuškin, juhm galvanöör ja saamatu madrus, käsitseb kavalat pneumaatikat vabamini kui tornis oma lüliteid... Loogiliselt võttes peab igas tema roodu saja kahekümne neljas madruses varuks olema samasuguseid üllatusi. Ja kes garanteeriks, et nende ühetaoliste inimeste hulgas ei ole üle kubermangu kingseppa või vääriskivide lihvijat, mitte ükskõik missuguste vääriskivide, vaid tingimata väikeste briljantide lihvijat? Oma pool miljonit inimest jätab igal aastal maha kätteharjunud tegevuse ja läheb väeülemate käsu alla. Siin alles segab nokaga soldatimüts ja nokata madrusemüts nad eraldamatuks ühetaoliseks massiks, kel pole minevikku. Kuid minevik on neil kaheldamatult olemas. Minevik vaatas tänase päeva jooksul kahel korral vastu tentsiku ja galvanööri tüütuseni nähtud nägudelt. Mis veel võib ilmsiks tulla sõjapäevade kangesse suitsevasse happesse asetatud madruse tormilise reaktsiooni käigus?...

Uue masti jaoks tehtud avasse ilmus tundmatu madruse pea.

«Kas leitnant Livitinit pole näha olnud, vennad? Vanemohvitser otsib...»

«Seal ta on,» vastas Kostrjuškin ilma aupaklikkuseta ja Livitin naeratas. See isegi meeldis talle. Nagu näha oli Kostrjuškin täiesti tööst haaratud, nii et unustas tema juuresoleku ega öelnud «nemad» või «tema kõrgeausus».

[1] Puhastverd *(pr.)*.

tähendab, võis rahumeeli ära minna: katte neetimine oli kindlates kätes.

«Kus on vanemohvitser?» küsis leitnant oma pikki koibi palgilt alla lastes ja kinganinaga toetuspunkti kobades. Kellegi käsi võttis tema kingakontsa, ettevaatlikult nagu portselankruusi, ja asetas jala varbade kinnitusrõnga jäänustele. Tentsik püüdis kätt vormimütsi juurde tõmmata, kuid teda segas kitsas ava, kust ta välja vaatas nagu kuratlike mängulaekast, ja ta piirdus ebaloomulikult valju häälekõrgendusega.

«Kajutis, teie kõrgeausus!... Teid palutakse!»

«Kohe tulen,» ütles Livitin ja jäi seisma Kostrjuškini juures: «Noh, kuidas läheb? Kas saame läbi ilma võõra väeta?»

«Saab tehtud, teie kõrgeausus,» vastas Kostrjuškin reipalt. «Kuhu sa, soldat, külma neediga lähed? Ütlesin ju, et see peab helendama. Vajuta lõõtsa, vajuta, ära pelga!»

Livitin laskus naeratades mööda mastisisest treppi alla ning läks sellesama naeratusega kiiresti ahtriluugi juurde.

Šijanov võttis ta vastu murelikuna ja rahulolematuna.

«Istuge, Nikolai Petrovitš... Mis mees on Tjulmankov?»

«See on madrus, kelle te kotkast küürima saatsite,» vastas Livitin viivitamatult, nihutas tooli ja võttis välja portsigari: jutuajamine näis kujunevat ebaametlikuks. «Kas suitsetada lubate, Andrei Vassiljitš?»

«Palun... Mitte seda ei taha ma teada,» ütles Šijanov läbematult ning Livitin märkas, et tema käe keskmine ja nimetissõrm rullivad vahetpidamata nähtamatut kuulikest. Paistis, et Šijanov on tõsises ummikus. «Kes ta on üldse?»

Livitin vaatas nõutult otsa vanemohvitserile ja siis leitnant Grewele. Too istus rahulikult ja äraootavalt.

«Komendor... Neljanda torni vasema suurtüki teine sihtur.»

«Täpsemini? Iseloom? Käitumine?»

Livitin kehitas õlgu:

«Pikaldane. Loomult morn, närviline madrus. Et purjus oleks, pole märganud...»

«See kõik pole see, Nikolai Petrovitš,» katkestas teda Šijanov. «Kes ta varem oli?»

Varem! Veel üks minevik kerkis Livitini ette nagu vastuseks tema mõtetele masti peal. Ta laiutas käsi:

«Tõesti ei tea. Lubage, ma kutsun kohe veltveebli.»

Šijanovi kulm läks kipra ning sõrmed hakkasid kiiremini liikuma.

«Ma olin arvamisel, et te ise tunnete oma roodu madruseid, Nikolai Petrovitš... Missugused on ta poliitilised veendumused? Kas te peate teda täiesti usaldusväärseks?»

Livitin vihastas.

«Ma võin teile täpselt ette kanda, härra teise järgu kapten, Tjulmankovi kui madruse ja komendori kõikidest väärtustest ja puudustest. Kuid minu arvates ei kuulu roodukomandöri kohustuste hulka politseiline järelevalve,» ütles ta teravalt.

Šijanovi põsk tõmbles.

«Ärge ajage asja ülearu teravaks. Teie Tjulmankov on kurat teab millega hakkama saanud ja ma tahan teada saada, kas see on juhus või kuritahtlikkus. Rääkige tema kunsttükkidest, Vladimir Karlovitš!»

Grewe rääkis.

Livitin kergitas kulmu.

«Mnjah. Ootamatu temp,» ütles ta mõtlikuna. «Üldiselt on Tjulmankov vaikne madrus... Ilmselt on teda miski vihastanud. Ma kandsin teile ette, et ta on väga närviline ja keevaline. Teie määratud karistus kutsus temas ilmselt esile protesti.»

Šijanov muigas kurjalt.

«Kas teie Tjulmankov on madrus või instituudiplika? Või närviline, keevaline, protest! Mis see teil on — kas sõjalaev või aadlipreilide pansion,» karjus ta äkki Livitinile oma ümmarguste silmadega ainiti otsa vaadates. «Kas te ei saa aru, et ropp sõna saab vapikotkal teise tähenduse kui plangu peal?»

«Aga mulle näib, et ta oleks selle ka samovari peale kirjutanud, kui te poleks saatnud teda küürima mitte kotkast, vaid samovari,» väitis Livitin kangekaelselt.

«Huligaanne temp, olen nõus... Kuid lubage ette kanda! Tjulmankov ei töötanud mastis mitte sunniviisil, vaid südametunnistuse käsul, siin on küsimus lihtsalt solvatud enesearmastusest. Ta teadis väga hästi, et tema ja Volkovoi on sündmuste tulipunktis — mõlemad nad tulid tööga paremini toime kui mujalt toodud asjatundjad... mõelge vaid, tavalised komendorid — ja said mastiga hakkama! ... Siis äkki viimasel õhtul jätate teie ta teenitud võidust ilma...? Selge, mees vihastus ja see on nüüd resultaat...»

Šijanov vaatas talle pilkavalt otsa:

«Väga peen psühholoogia, päris Tšehhovi romaan! Kõik on palju keerulisem, kui teile näib,» ütles ta mõjusalt, märkamata, et kasutab Grewe sõnu. «Teie suvatsete solvuda »politseilise nuuskimise» pärast, nagu te ütlete. Aga kas te teate ka, et siin on terve organisatsiooni käsi mängus?» hakkas ta äkitselt jälle karjuma. «See on agitatsioon! Mäss! Aga teie, Tjulmankovi otsene ülemus, ei näe, mis sünnib teil omaenda nina all, teie katate selle psühholoogiaga ümber... See on revolutsioon, aga mitte psühholoogia!... Võtke vaevaks anda mulle selle teie lurjuse täpne karakteristika! Kes ta on? Kas tööline? Missugusest tehasest? Kellega peab sõprust rooduš? Kas on usklik? Kellega peab kirjavahetust? Mis teemal? Mis perekonnast ta pärit on?»

Livitin oli tõusnud karjumise alguses püsti ja seisis nüüd, ennast vaos hoides. Kui Šijanov oli lõpetanud oma küsimusterahe, võttis ta vormimütsi.

«Need andmed kannab teile ette mitšman Gudkov, härra teise järgu kapten,» ütles ta ametlikul toonil. «Ma annan kohe käsu tal see välja selgitada ja palun luba lõpetada mul töö masti kallal. Me ootame sõda, härra teise järgu kapten, ja mulle näib, et mast on praegu pisut tähtsam kui juurdlus. Kui ma eksin, olge nii lahke ja selgitage, mulle mu eksimust.»

«Palun,» lõikas Šijanov, ja otsekui taibates, millest Livitin räägib, muutis järsku tooni: «Ah mast? Jaa-jah, kiirustage... Kuidas kattega on?»

«Südaööks lõpetan.»

«Lõpetage, Nikolai Petrovitš. Admiral kiirustab takka, võimalik, et öösel tuleb mobilisatsioon, seejärel aga mereleminek... Kurat võtaks seda teie Tjulmankovi, seesugusel ajal!» vandus ta südame põhjast.

Livitin lahkus ning Šijanov võttis kohe telefonitoru.

«Vanempootsman siia saata! Kähku!» müristas ta, pani siis toru hargile ja sügas murelikult ninaotsa. Grewe tõstis Šijanovi poole oma rahuliku ja äraootava pilgu.

«Ah jah,» lausus Šijanov selle pilgu peale. «Vaat kus lugu... Teie arvate siis, et organisatsioon?»

«Kahtlemata,» ütles Grewe poolihääli. «Pole minu asi soovitada, kuid mina korraldaksin läbiotsimise...»

Šijanov vaatas talle ehmunult otsa.

«Läbiotsimine on möödapääsmatu,» käis Grewe peale. «Leitnant Livitin ilmselt ei tunne huvi oma madruste poliitilise füsiognoomia vastu, aga selle peab välja selgitama.»

Šijanov plõksutas mõttesse vajunult portsigariga.

«Ei,» ütles ta otsustavalt. «Läbiotsimine pole võimalik. Kurat teab, kuhu see läbiotsimine välja viib... Häbi! Päris sõja puhtel, lahingu eelõhtul läbiotsimine sõjalaeval! Tekitab nördimust meeskonnas... See kevadine lugu algas mingitest pükstest, aga nüüd läbiotsimine! Laevastikus lähevad lahti jutud, keelepeks, hakatakse näpuga näitama... See ei kõlba, Vladimir Karlovitš!»

«Kuulame ära mitšman Gudkovi,» ütles mitšman Grewe muigega. «Ta koputab.»

Kuid sisse astus hoopis Kornei Ipatõtš. Šijanov sirutas talle rusika vastu ning raputas seda väljendusrikkalt:

«Noh, Kornei Ipatõtš, kas näete? Ma teen teie pootsmanid pulbriks, kui homme lõunaks ei ole mul mast taglastatud... Öelge edasi!»

«Ärge võtke vaevaks muretseda, härra teise järgu kapten,» ütles Kornei Ipatõtš rahustavalt, «see asi saab tehtud. Las härra Livitin enne lõpetab, meie juba kihva ei keera. Lubage ainult kedagi härradest ohvitseridest sadamasse, seal peab selges vene keeles läbi raputama, keda vaja, et taglas ööseks kohale toodaks... Aga siin saame hakkama.»

«Ah soo, mnjah,» Šijanov laskis rusika langeda ja jäi mõttesse. «Aga keda sa saadad?... Kõik on kinni...»

«Saadaks õige mitšman Gudkovi... nemad ei ole laadimisega seotud.»

Šijanovi ilme oli selginemas, kuid pilgust Grewele piisas ning ta käratas turtsakalt:

«Palun mitte soovitada! Mis, kurat, teen ma teie soovitustega! Leitnant Vetkin läheb... Astuge tema juurest läbi ja öelge, et ilma taglaseta ärgu tagasi tulgu...»

Kornei Ipatõtš läks ja kohe tema järel ilmus uksele mitšman Gudkov, murelik ja tähtis.

«Noh?» küsis Šijanov lühidalt. Oma halastamatut seitlit kallutades kandis Gudkov kiiresti ja täpselt ette andmed Tjulmankovi kohta. Ta isegi ei pudistanud eriti, — muide, tema pudikeelsus ei olnud niivõrd sünnipärane kui kunstlik ning tulenes ainuüksi kaardiväelikust kõigarlusest. Selgus, et Tjulmankov oli töötanud enne teenistussekutsumist Balti Laevatehases, et haridust on tal neli klassi linnakooli ja et teda on tabatud ebasoovitavate raamatute lugemiselt. Märtsis, jätkas Gudkov, heitnud pilgu taskuraamatusse, märtsis on temalt ära võetud kogumik «Znanije» koos Kuprini jutustusega «Kahevõitlus». Poissmees, aga peab vilgast kirjavahetust. Kirjad on ettevaatlikud, kuid halva

kõrvalmaiguga, esineb ridade vahelt ütlemisi; põhiliselt vahetab kirju kellegi N. I. Polujarovajaga Peterburist ning mööndunud aastal reservi arvatud madruse Eidemilleriga...

«Aadressid?» katkestas Grewe ja võttis aeglaselt välja taskuraamatu. Gudkov uuris oma märkmeid ja nimetas aadressid.

«Jätkake!»

«Imelik, et tema korrespondentidest vastavad laevale kõik peale nende kahe,» ütles Gudkov oma läbinägelikkusega ilmselt eputades. «Kirjades vihjatakse sageli nendepoolsetele vastustele, mis aga laevale pole tulnud, nähtavasti saadetakse vastused kalda-aadressil... Kahe silma vahele see mul poleks jäänud, kogu roodu kirjavahetuse loen ma hoolega läbi.»

Roodu kirjad luges Gudkov tõepoolest hoolega läbi. Seda roodukomandöri abi kohustust täitis Gudkov eriti meelsasti. Segases nukras külatervituste voolus tuli vahel ette naiivsete armuavalduste pikantseid detaile, armukadedaid etteheiteid ja intiimseid teateid, mis vaimustasid Gudkovi keele lihtsuse ja lopsakusega. Just seepärast olid Tjulmankovi kirjad tundmatule Polujarovajale juba ammu Gudkovile silma torganud armastusteema täieliku puudumise poolest ning äratanud temas kahtlust.

Kui Gudkov oli lõpetanud Tjulmankovi täpse iseloomustamise, vaatas leitnant Grewe Šijanovile otsa.

«Kas see ei veena teid, Andrei Vassiljevitš?»

«Ja-jah, madrus on ebaustav,» ütles Šijanov hämmeldunult. «Aga ikkagi, kurat teab, praegu läbiotsimist teha oleks skandaal! Sõda on käega katsuda — ja äkki säherdused ebameeldivused. Muuseas, kannan komandörile ette, lugu on tõesti seda sorti...»

Ta astus peegli ette, kohendas vormikuube, võttis siis mütsi ja läks välja. Mitšman Gudkov heitis Grewele uudishimuliku pilgu ja anus tõtlikult:

«Vladimir Karlovitš, mis lahti on? Ma pean seda Tjulmankovi juba ammu silmas...»

Grewe rääkis jälle kotkast. Gudkov läks elevile, nagu oleks ta seda ette teadnud.

«See on tema moodi, kindla peale! Ja teate, Vladimir Karlovitš, kas mäletate, kui katlakütjad mässasid? Seal polnud Tjulmankov sugugi väike osaline. Ta on osav, see lurjus! Ei saa kuskilt kinni võtta... Ma rääkisin tollal Livitinile, et parem saata ta kus kurat, merejalaväkke maha

kanda, aga Nikolai Petrovitš — te ju teate küll tema põik päisust, jälle vastu, et hea suurtükiväelane, teete siin kärb sest elevandi... Ei uskunud — ja nüüd on kuri karjas!»

Grewe naeratas ebamääraselt:

«Livitin on meil üldse pühak. Hoopleb oma liberaalsu sega ja käib ringi valgetes kinnastes. Rüütel! Aga vaat kui need Tjulmankovid hakkavad teda üle parda lennu tama, siis alles lähevad tal silmad lahti, kuid liiga hilja... Inimene, kes ei tea, kus ta juured on. Aga öelge, kellega Tjulmankov roodus sõbrustab?»

«See on väga raske küsimus,» vastas Gudkov taas meel sasti kogenud uurija osasse sisse elades ning kergitas tähendusrikkalt oma värvituid kulme. «Vä-äga raske küsimus!... Kinnine, lurjus, peaaegu seltsimatu! On mõned nimed, kuid need ei anna midagi, täiesti tühi koht...»

«Niisiis, Mihhail Vladimirovitš,» katkestas Grewe tõsiselt, «läbiotsimise viite läbi teie...»

Ta lausus seda niisuguse tooniga, nagu poleks vanemohvitseri arvamus selles küsimuses ilmtingimata tarvilik, ja Gudkov ajas enda sirgu.

«Läbiotsimise panete toime teie. Püüdke mitte kära teha ja koristage märkamatult ära liigsed tunnistajad. Appi võtke keegi konduktoritest, ütleme, Ovsejets. Pärast kan nate ette vanemohvitserile ja viite...» — Grewe parandas end — «ja tõenäoliselt käsib ta viia Tjulmankovi otseteed kindralkuberneri kantseleisse. Seal te leiate eest rittmeister von Lüde ja räägite temale suusõnal, mis lind see on... Võtate kaasa kõik kirjad, mis te leiate... Kui on, siis tasku raamatu, aga võib-olla on muudki kirjandust — kõik tuleb kaasa võtta. Kirjaliku raporti saadate pärast...»

«Küllap alustatakse juurdlust majesteedi solvamise asjus,» ütles mitšman Gudkov tähtsalt. Kogu see lugu pak kus talle erilist huvi ja meelitas ta enesetunnet. Gudkov aimas, et Livitin peab teda lollpeaks ja kehkenpüksiks, ja nüüd — laske hea maitsta, Nikolai Petrovitš! — nii nagu kevadel, nii usaldatakse talle, noorele mitšmanile nüüd teist korda ülitähtsad asjatoimetused. Talle meenus, kui vaikselt ja osavalt oli ta korraldanud kütjate arreteerimise, ja tõmbus sirgu: «Ärge muretsege, Vladimir Karlovitš, ma saan hakkama...»

Ta süütas paberossi, kallutas end tugitoolis tahapoole ning vaatas Grewet jumaldavalt. Grewe oli talle mereväeohvitseri ideaaliks: elegantne, rahulik, teravmeelne, mehine — kas polnud leitnant Grewe just niisugune?...

Tjulmankov istus juba kartseris. See oli kitsas raudkast, mille mõõtmed võimaldasid sinna paigutada koiku, mitte rohkem. Neljandat seina katsid maast laeni trellid. Kartse rid ulatusid kitsa koridorina ahtri peliruumi, mis oli teh tud vahtkonnaruumiks — sel moel võis vahtkonnaülem pidevalt näha arreteerituid, kes olid välja pandud nagu kaup vitriinil, ja jälgida nende käitumist.

Kartserid olid ebatavaliselt tühjad. Šijanov oli tohututе laadimistööde tõttu käskinud panna arreteeritud tööle, ja nüüd oli ainult äärmine uksepoolne kartser lukustatud. Selle trellide taga istus rauast tooli peal Tjulmankov. Ta istus sirgelt, tarbetult väljakutsuv naeratus aukuvajunud näol, pikad jalad rippu, ja kõigutas üleoleval ilmel jalgu. Vahetevahel kohtus ta pilk läbi trellide ühe või teise valve meeskonna madrusega, siis muigas ta veelgi üleolevamalt — kergitades üht kulmu. Ta lootis, et kogu valvemeeskond teab tema kirjutisest kahe peaga kotkal, ja et see sõna on lennanud kulutulena mitte ainult et üle vahtkonnaruumi, vaid et keegi on kandnud selle ahtrist söelaadijate kõrvu ja et nüüd liigub kuuldus laevas ringi ning kutsub esile ehmatust, vaimustust, kahjurõõmu ja paneb kellelegi uued mõtted pähe.

Kuid need, keda ta oma puurist näha võis, suhtusid tema silmaviibimisse haruldase ükskõiksusega. Ainult Volkovoi, kes käis mingil põhjusel tekil, vaatas tagasi tulles Tjulmankovile otsa raske laitva pilguga. Kuid ta pöördus kohe kõrvale, keeldudes ilmselt vahistatuga pilke vahetamast, istus ja langetas silmad vahtkonnamäärustikku, ainsasse raamatusse, mida on lubatud lugeda vahtkonnaruumis. Tjulmankov manas näole veel väljakutsuvama ja võidukama muige, püüdes sel moel lämmatada teadvusse ronivat hirmu.

Selle hirmu põhjustas teadmatus. Arreteerimine oli toimunud liiga kiiresti ja käratult, et seda võinuks pidada kotkaloo lõpetuseks, mitte pahaendeliseks alguseks. Ja oli tal tarvis mäkerdada seda sõna kotka peale! Mis kuradi pärast? Et seda näeks leitnant Grewe — ja ainult? Teo mõttetus jõudis üha enam teadvusse. Volkovoi käitumisest oli näha, et arreteerimise fakti ennast ei õnnestu üles puhuda ülestõusu ajendiks. Kui juba kevadel kütjate loo ajal oli Volkovoi teinud otsustavalt pihuks ja põrmuks tema, Tjulmankovi, võitlusettepanekud, siis nüüd, kus meeskonnas pole kellelgi aimu Tjulmankovi kinnivõtmise põhjustest, oli päris lootusetu oodata mingit tegutsemist. Ja taas

tundis Tjulmankov nagu tol korral jõuetut vaenu Volkovoi vastu.

«Organiseeritus...» mõtles ta tigedalt Volkovoi laia liikumatut selga vaadates. «Istu ja oota organiseeritust! Niimoodi elamegi elukese ära... Tuleb kinni hakata, igast põhjusest kinni hakata, aga meie laksutame keelt... Taktika! Löövad verest välja, kuradid, ja poevad taktika taha!...»

See alatine vaidlus ülestõusu taktika ja alguse kohta muutus nüüd, kus argumentide hulgas oli tema, Tjulmankovi enda vabadus, täielikuks leppimatuseks ja põhimõttelisest vaenulikkusest Volkovoi vastu sai kahtlustav vihkamine. Tjulmankov heitis uuesti pilgu Volkovoi liikumatule seljale, ta mõte liikus nagu unes, ähmaste ja fantastiliste piltidena, mis tegelikkust moonutasid ega tahtnud tõde tunnistada. Nüüd paistis tegu kotka kallal juba täiesti teadliku kangelaslikkusena, katsena äratada madruste teadlikkust, hiilgava žestina, otsekui terroristi otsustava käeliigutusena, kui too heidab pommi ministrile ja seega ühtlasi ka enda õhku laseb. Enesehaletsus pitsitas kõri. See haletsus koos allasurutud hirmuga sünnitas peas plaane, millest üks oli fantastilisem kui teine, kihutuskõne kippus vägisi huultele, kõne, mis kutsub ülestõusule, võitlusele, surmale või võidule...

Mingi liikumine võre taga köitis Tjulmankovi tähelepanu (sest inimeste iga liigutus näis olevat otseselt seotud tema enese saatusega), ning heitlikud ärevad mõtted lendasid otsekohe peast, jättes ajju vaevaltmärgatava jälje. Nii kaovad ärgates äkki unenäod, milles kõik oleks nagu olnud selge, rangelt loogiline ja reaalne. Fantastilised plaanid ja kirkad veenvad sõnad haihtusid ning puuri murdis sisse tegelikkus.

Kartserist polnud näha mitte kogu peliruumi. Ning kui siia alla tulnud mitšman Gudkov vahtkonnaülema mitšman Kuntsevitši kõrvale kutsus, ei paistnud enam kumbagi. See-eest oli hästi nähtav Volkovoi, ning tolle sagedasest lehepööramisest ja pingul näoilmest luges Tjulmankov välja, et too niivõrd ei loe, kui püüab ohvitseride jutuajamist pealt kuulata. Siis tõstis Volkovoi kiiresti Tjulmankovile oma tihedate kulmude sügavusse peidetud silmad ning Tjulmankov küsis pilguga: «Mis nad seal räägivad?» Kuid samas langetas Volkovoi taas pilgu ja kortsutas kulmu veel pingsamalt, püüdes seostada temani kanduvaid kõnekatkeid.

Nüüd astus võre raamistikku uuesti mitšman Kuntsevitš, ja oli näha, kuidas ta kummardus vahikorragraafiku kohale, libistas sõrmega üle lahtrite ja jäi pidama kolmanda vahetuse tunnimeeste juures; siis tõstis ta pea ja otsis silmadega vahtkonnavahetuse allohvitseri.

«Hlebnikov! Too arreteeritu välja! Viid ta meeskonnaruumi, las paneb mustad rõivad selga... Mitšman Gudkov annab edaspidised korraldused... Volkovoi võtad konvoisse, enne vahetuse lõppu olgu ta tagasi...»

Konvoi? Tjulmankov hüppas sündmustest ette rutates püsti. Siin polnud enam midagi oodata. Konvoi? Laevalt ära? Kuhu siis?

Hlebnikov avas trellitatud ukse, Volkovoi haaras vintpüssi, võttis valvelseisangu, laskis Tjulmankovi enesest mööda, ning alles siis märkas too mitšman Gudkovi käes tuttavaid ümbrikke ja neljaks kokkumurtud väheldast ajalehte. Süda hakkas meeletult taguma ja jõuetu raev surus käed rusikasse, nii et liigestes oli valus. Kõik sai selgeks.

Eidemilleri kirja ja ajalehte «Za narod» oli Tjulmankov hoidnud paigas, kus neid keegi poleks tohtinud üles leida: purjeriidest kohvrikese osavalt sissepoole õmmeldud erilaskus, nii et see ei hakanud iganädalastel ülevaatustel ilalgi silma. Kirjade ja ajalehe siinolek aga tõendas, et tema asjade läbiotsimisega oli vaeva nähtud, et need olid hoolikalt viimse voldini läbi käperdatud.

Sündmusi kuhjus hirmuäratavalt ning kummaline korraldus maaleminekurõivasse ümber riietuda paljastas oma õudse tähenduse: ohranka.

Ta vaatas ringi nii ehmunud pilguga, nagu oleksid tal verekoerad kannul. Vahikorramadrused seisid või istusid ükskõiksete nägudega sunnitud tegevusetuse harjunud poosis ning mitte keegi ei saanud aru, kui paljastav tähendus oli kirjadel ja ajalehel, millega mitšman närviliselt vastu peopesa toksis. Mitte keegi, peale Volkovoi, kes oli rohkem kui kord lugenud Eidemilleri kirju ja ajalehte ennast. Kuid ka tema vaatas jonnakalt kõrvale, kartes ilmselt lasta välja paista seda, millest ta aru oli saanud.

Närviline, iiveldama ajav tusk täitis Tjulmankovi. Oleks tahtnud ulguda, röögatusega Gudkovile kallale karata või siis kiskuda Hlebnikovi käest vintpüss ja tulistada Gudkovi pihta, seejärel lasta maha Kuntsevitš — midagi pidi otsekohe tegema, kuni ta on veel siin — madruste, mitte sandarmite keskel, kuni on veel kübekestki lootust, et teda

toetatakse... Volkovoi toetab esimesena. Seejärel veel paar-kolm madrust valvemeeskonnast... sellest juba piisab! Ülejäänud ei hakka omade pihta laskma... Pärast tuleb joosta tekile, vahetpidamata ohvitseride pihta tulistades ja ülestõusule kutsudes... Tjulmankov vaatas ringi peaaegu hullumeelse pilguga ja Hlebnikov astus talle otse kohe päris ligi.

«Nonoh, ära tembuta,» ütles ta ehmunult. «Kõrgeausus, lubage kinni siduda, näete rusikad nii rullis teisel...»

Kõik vaatasid Tjulmankovi käte peale. Käed olid tõepoolest nii tugevasti rusikas, et neile olid ilmunud jämedad, pundunud, sinised veresooned. Ka Volkovoi tuli tema kõrvale ja lükkas teda edasi.

«Mine... sina...» pomises ta süngelt, selles häälelonnis kuulis Tjulmankov jäägitut hukkamõistu ja veendus lõplikult, et Volkovoi ei toeta teda, kui ta nüüd ohvitseride kallale tormaks. Ta muigas virilalt ja tahtis midagi öelda, kuid Volkovoi lükkas teda jõhkralt trepi poole. Mitšman Gudkov astus neile teed andes tagasi ja niimoodi — Hlebnikov ees ja Volkovoi taga, — hakkasid nad treppi mööda üles minema.

Kaheksateistkümnes meeskonnaruum oli täiesti tühi, kõik olid väljas tööl, — kes masti peal, kes mürske laadimas.

Tjulmankovi kirst oli armetul kombel pea peale pööratud, ja kui Tjulmankov silme ees voogava udu tõttu, vaevu asju eraldades, kohvrikesest puhast vormipluusi hakkas võtma, takerdusid ta sõrmed lahtiharutatud taskukeses. Osav poiss see mitšman! Ei jää sandarmile alla, võtab vaistu järgi välja. Tjulmankov ajas enese sirgu ja kohtas päris kõrval seisva Volkovoi rasket pilku. Hlebnikov puistas eemal asjalikult suurt kohvrit, otsides musti pükse ja seetõttu võis Tjulmankov lõpuks välja sosistada selle, mis kees sisimas:

«Müüd maha, Volkovoi?... Nagu kevadel kütjad?... Ta-aktika!...»

Volkovoi vaatas teda oma väikeste, tusaste silmadega, milles paistis avalik vaen.

«Ole vait, soperdaja,» sosistas ta vaevu huuli liigutades vastu, «tõmbasid meile läbiotsimise kaela oma anarhiagal Oma lollusega annad organisatsiooni välja, raisk... Vähemalt ohrankas ära lollusi tee... pea suu...»

Hlebnikov viskas püksid, need kukkusid Tjulmankovi õlale.

«Mis sa muned, tee kähku! Paned needsamad närud selga, pole siin midagi pirtsutada, ega sa pulma lähe!»

Hlebnikov jällegi ees, Volkovoi järel, läksid nad ülemisele tekile. Signalist oli just äsja puhunud lõpetussignaali ja hingeldavad mehed istusid seal, kus neid signaal oli tabanud — punkrineeluni jõudmata söekorvidel, praamilt allalastud rippredelitel, söekuhilatel, ning tegid kiirustades suitsu, kasutades ära kurnava laadimistöö viieminutilist vaheaega. Keegi ei saanud aru, kuhu ja mistarvis Tjulmankov püssitääkide vahel ära viiakse, ning teda seirati ükskõiksete pilkudega. Tjulmankovi haarasid meeleheide ja enesehaletsus; selgesti tajus ta, et ta ei näe enam kunagi neid mehi, «Generalissimuse» madruseid, kelle sestvõitlejana ta nüüd ohrankasse läheb, sealt aga türmi või sunnitööle... Ei näe ta enam seltsimehi, kelle huvide eest ta neli aastat on võidelnud, kellega koos ta pidi heiskama Andrease lipu asemele punase lipu... Madrused! Need olid madrused, kes olid osanud «Potjomkinil» võimu enda kätte haarata, olid osanud auga surra «Otšakovil», madrused, kes olid mehiselt võidelnud Viaporis ja «Pamjat Azoval»... Mis nad siis ometi istuvad söehunnikutel, laadimisest äravaevatud, mis asja nad istuvad selle, tsaari poolt kõige lähemal ajal hukkumisele määratud laeva tekil, tahavad nad tõesti otsa saada mõttetus, rahvale tarbetus sõjas, — nad istuvad vagusi, selle asemel et tegutseda — nii nagu nad oskasid tegutseda viiendal aastal?... Arutult lõõmavad mõtted ringlesid ajus vanu jälgi pidi; need jäljed oli jätnud seal, kartseris sündinud fantastiliste plaanide sülem, — ja Tjulmankov kaotas võimu enese üle.

Volkovoile täiesti ootamatult sööstis ta äkki kõrvale ja hüppas lahmaka ventilaatoriseene otsa, kahmas mütsi peast, lõkendav ja kohutav.

«Seltsimehed! Madrused!» karjus ta kähinal. «Liiga kaua on juba talutud tsaari penisid — ohvitsere! Seltsimehed! Tuletage meelde, mida me teile oleme õpetanud, haarake relvad, kukutage võim!»

«Vait!» nuuksatas Hlebnikov peenikese häälega ja lõgistas püssilukku. «Tule maha! Lasen!»

«Mis te istute ja ootate?» karjus Tjulmankov hullunult. «Vintpüsside juurde! Pekske ohvitsere!... Seltsimehed, kuulge ometi... Võitlusorganisatsiooni liikmed, te ju kuulete mind, viige ometi mehed võitlusesse!»

Nutma hakkamas, jälgis ta madruseid pilguga, õudses ahastuses, et vastust ei tule. Äkki paiskas tugev löök püssi-

päraga vastu põlvi ta ventilaatorilt alla. Kukkudes nägi ta pealevajuva Volkovoi moondunud nägu.

«Oma käega lasen maha,» litsus Volkovoi ristis hammaste vahelt Tjulmankovile otse kõrva sisse, väänates ta käsi selja taha. «Tahad meid sisse kukutada, närukael?»

Ventilaatori juurde jookis juba söetolmuga kaetud, sünkelt keskendunud nägudega allohvitsere. Hlebnikov surus püssipäraga arutult ja toorelt kinni Tjulmankovi virilduud suud. Šijanovi valge vormikuub välkus mustade madrusekogude hulgas ja lähenes kiiresti. Püstiseisvad madrused pöörasid pilgud ventilaatorilt kõrvale. Kõik oli toimunud nii kiiresti ja ootamatult, et vaevalt keegi aru sai, millele Tjulmankov neid üles kutsus.

«Signalist! Anda töösignaal!» kamandas Šijanov kõigu pealt ning praami juures seisev signalist tõstis pasuna huultele. Läbilõikav signaal sundis inimesed liikvele, söekorvide lõppematu lint alustas oma tumedaid tolmupilvi tekitavat liikumist. Allohvitserid läksid aegamööda laiali ja sellelks ajaks, kui ventilaator nende selja tagant nähtavale ilmus, ei olnud seal enam Tjulmankovi.

Kinniseotud, tropp suus, jalad ees nagu koolnu, hõljus ta neljast lihaselisest allohvitseri-käest kantuna tühje koridore ning tekke pidi trepi juurde, kus teda ootas kaater mitšman Gudkoviga.

Laadimistööd jätkusid.

12. PEATÜKK

Kaater jõudis rannast tagasi just vahtkonna vahetuseks — kella üheteistkümneks. Soe ja pime juuliöö oli rahutu, kogu reidil vilkusid punased ja rohelised eraldustuled, puhuti lõid nende kohal helkima topeltvalged, mis tähendasid, et puksiir veab pargast enda taga, kindluse helgiheitjate kiired kobasid vett, valgustades laevade poole roomavaid kraanasid, praame, kreeni kaldunud mageveelaeva ja karjakaupa kaatreid, mis sagisid ranna ja laeva vahel. Keset seda ärevalt vilkuvat illuminatsiooni kerkis esile «Generalissimus», mahalõigatud grootmasti juures ääside kõikuv kuma; kaater, mis Lõunasadamast väljus, pööras nina tema otsekui majaka poole.

Vaevalt oli sadamast välja jõutud, kui Gudkov mõlemad — Hlebnikovi ja Volkovoi — ahtrisse kutsus ja neil isegi istuda lubas. Ta oli ülevas meeleolus, naljatas ja

kostitas paberossidega ega meenutanud millegipoolest seda Gudkovi, kes oli veel hiljuti, brauning käes, kinniseotud Tjulmankovi vastas istunud. Volkovoi vaikis. Gudkovi naljad olid niisama ebameeldivad kui paberossidega kostitaminegi: nähtavasti tahtis mitšman igati rõhutada, et mässumees Tjulmankov — see on üks asi, aga nemad — truud ja ustavad madrused — on sootuks teine asi. Ta lubas isegi esitada Volkovoid autasustamiseks leidlikkuse eest, millega too oli katkestanud Tjulmankovi mässulised hüüded. Sõna «autasustamine» juures pistis Hlebnikov itsitama ja hakkas kohe Volkovoi ees pugema. Too muigas endamisi — mis siis ikka, esialgu tuleb see kasuks...

Kaatril Tjulmankovi ei olnud. Tema asemel pöördus Hlebnikovi padrunitaskus, — et päristaskus ära ei kortsuks — laevale tagasi kindralkuberneri kviitung uurimisaluse madruse vastuvõtmise kohta. Tjulmankov aga, kõige järgi otsustades, tegi praegu läbi esimest ülekuulamist.

Tume vesi jooksis parda äärt pidi pehme ja sooja joana. Pistnud sinna käe, niisutas Volkovoi laupa ja kaela. Esimene ülekuulamine... Hiljaaegu sihiku valgustuse kallal jännates olid nad inimtühjas tornis just selle esimese ülekuulamise üle aru pidanud (see pidi ju kunagi tulema) — et mida ja kuidas vastata? Tjulmankov oli öelnud: «Aga mis seal ikka vastata? Vaikida ja neile vastu silmnägu sülitada, las peksavad, paksem nahk kasvab...»

Ta kujutas endale ette Tjulmankovi kahvatut ja meeleheitlikku nägu ning nägi selgesti, kuidas too juba väravas kisub endal vormimütsi hooga peast ja karjub kähedalt: «Peksa, lojus! Peksa madrust!» Volkovoil hakkasid õlad tõmblema, otsekui löönuks Tjulmankovi äraviinud sandarmid — vuntsilised, pikka kasvu ja ükskõiksed — teda ennast. Üle selja jooksis jälle külmavärin — samasugune nagu seal, ooteruumis, kui Gudkovi poolt telefoni teel välja kutsutud rittmeister von Lüde sisse oli astunud ja mõõtnud madruseid haiget läbi vaatama asuva tohtri pilguga. Küüsi ühetasaseks viilides ja sõnatult Tjulmankovile otsa vaadates kuulas rittmeister ära Gudkovi lühikese raporti ja viis ta siis üksikasjalisemaks jutuajamiseks ära enda juurde.

Kogu selle aja jooksul, mis ooteruumis oodati, ei õnnestunud vahetada ainustki sõna: kõrval tolgendas Hlebnikov, ukse juures aga sandarm. Tjulmankov seisis liikumatult, ainult kaelal, vormipluusi väljalõikes, põksus

veresoon, andes tunnistust ta südame marulisest peksemisest. Kaks-kolm korda oli ta tõstnud silmad ja vihkava pilguga vaadanud ukse poole, mille taha oli kadunud riitmeister, kuid korra oli ta samasuguse pilguga ka Volkovoid piitsutanud. Aga kuidagi ei saanud Tjulmankovile seletada, et tal poleks vaja süüdistada Volkovoid ega teisi «Generalissimuse» madruseid, vaid hoopis neid, kes olid aastatega talle sisse õpetanud mõtte, et revolutsionäär — see on eelkõige kartmatu sangar; neid, kes olid seesuguseid Tjulmankove saatnud tapma üht prokurõri, et siis teine, kes asemele astus, nad poomissurma mõistaks; neid, kes olid õpetanud, et revolutsioon on üksikute inimeste võitlus üksikute inimeste vastu. Siin aga polnud võimalik midagi öelda.

Ent ikkagi, kasutanud ära selle, et sandarm ukse juures parajasti teisale vaatas, haaras Volkovoi, olles püksiõmblust pidi allalangetatud pahema käe peopesa kohmakalt väljapoole pööranud, Tjulmankovi sõrmedest kinni ja pigistas neid tugevasti. Too võpatas, nagu oleks teda löödud. Volkovoi kartes, et märgatakse, laskis sõrmed sedamaid lahti, aga Tjulmankov, otsekui vastates pigistusele, ütles äkki valjusti ja tigedalt: «Noh, mis nad seal venitavad! Saaks õige kiiremini, niikuinii ei ütle ma midagil» Hlebnikov läks sabinasse, aga sandarm pööras end kiirustamata ja ähvardas laisalt: «Sina ole nüüd vagusi, võin sul suu ilma pikemata kinni panna.» Aga siis kõlas kusagilt mahe vile, ooteruumi astus veel kaks sandarmit, kabinetist väljus aga Gudkov. Ise näost punane ja murelik, ütles ta Hlebnikovile, kergitanud kulmud päris otsaette: «Anna vahialune üle, saad kviitungi, laeval annad selle minu kätte», — ja Tjulmankov kadus ukse taha, võib olla igaveseks ...

Volkovoi teadis ülihästi, mis juhtus seesuguste uste taga. Tuhande üheksasaja neljandal aastal oli teda koos isaga, raudteedepoo meistriga sandarmijaoskonda viidud, sest nende kodust oli läbiotsimisel leitud proklamatsioonide pakk. Enne keelitades, siis ähvardades oli isalt pikka aega püütud välja nuhkida, kust ta need proklamatsioonid sai, siis oli talle otse kubemesse löödud, ja kui ta toibudes oli korranud: «Ma ei tea,» taheti asuda tema, Senka kallale. Tal oli ihu üleni rambeks löönud samasuguse löögi ootel. Aga siis oli ta kuulnud, kuidas isa kähistas: «Poisikest ärge piinake, mis tema sest teab...» ja äkki turgatanud talle mõte. Ta oli pannud meeleheitlikult,

koleda häälega röökima ja karjunud, et ta oli kompsu depoost riistakuurist varastanud, et paber meelitanud vargile — ta tahtnud tuulelohet teha, aga kodus saanud selgeks, et paber on vedel ja käriseb, ta visanud selle tuulekotta ja unustanud sinna. Ning kuigi teda ennast ei pekstud, jäi talle sandarmitest alatiseks meelde jalaga kubemesse löögi piinav eeltundmine.

Viiha sandarmite vastu aitas kaasa sellele, et Senka tööliste löögirühma vastu võeti, kuigi ta polnud veel kuusteist täis. Niipea, kui asi sandarmeisse puutus, nurus ta end kaasa kõige riskantsematele ettevõtmistele. Tuhande üheksasaja viienda aasta augustis ei kiskunud pomm teda lõhki ainult sellepärast, et loosipaberi saatusliku kirjaga «täideviija» oli võtnud nahkmütsist välja mees, kes just enne teda laua juurde oli astunud.

Sellest ajast oli ta juhuslikult säilinud elu saanud uut tarkust aastate, raamatute ja inimeste läbi, ning revolutsioon tõusis ta ette sootuks teises valguses. «Generalissimusele» tuli Volkovoi juba põrandaaluse märgusõnaga sotsiaaldemokraatliku bolševike partei Peterburi komiteelt, selle märgusõna pidi ta ütlema täiesti tundmatule neljanda torni galvanöörile Fjodor Kudrinile. Nad sattusid ühte roodu, ühte torni, ühte kubrikusse, — ja kogu esimese öö sosistas Volkovoi uue tuttavaga. Kudrin oskas kohe hinnata Volkovoi otsustusvõimet ja ühtlasi ka ettevaatlikkust, mida viimane oli õppinud põrandaalusel tööl Saraatovi depoos; selle töö oli katkestanud mereväkke värbamine. Hiljem kasvasid nad üha enam kokku, nende sõprus kujunes sõnakehvaks ja tugevaks, muuseas ei näidanud nad teistele millegagi oma sisemist ühtesulamist. Ja praegu tundis Volkovoi puudust just Fjodor Kudrinist — sõbrast, vennast, juurikast, nagu meremehed ütlevad, tarkpeast, bolševikust, organisaatorist, nagu bolševikud ütlevad, — just Kudrinist tundis ta puudust, et mitte voli anda teravale haledustundele Tjulmankovi vastu ega teha lisaks ise mingeid taolisi rumalusi.

«Generalissimus» oli juba ligidal. Ääsid masti juures olid juba kustunud, must laevamürakas pargaste kohal, märgistatud tuhmide lampidega, näis vette vajununa. Õõtsudes lähenes kaater trepile. Paremat kätt jooksis kaugete Helsingi tulede terendus, vasemalt torkas silma reidi väljapääsu valvava miinilaeva helgiheitja pikk sinine kiir, mis nuuskis veepinda ja paiskus siis hääletult ulgumerele. Valve ... Nähtavasti treeniti ka «Generalissimusel» miini-

rünnaku tagasitõrjumist ja ööseks oli uus vahetus kahuri valvesse asunud...

Sõja lähedust oli tunda kõiges ja Volkovoi oleks äärepealt valjusti vandunud. Oh mind üksildast lolli! «Võitlusorganisatsiooni liikmed, te ju kuulete mind...» Tõesta nüüd siis sandarmitele, et sa pole sellisest organisatsioonist undki näinud... Ole edaspidi vait või mitte — seda rumalat ja lubamatut sõnasähvatust ei saa enam olematuks teha. Olgugi, et nad nimesid välja ei nuusi, ikka tuleb organisatsioonil nüüd mõneks ajaks täiesti vinduma jääda. Aga sõda on tulemas, praegu on iga hetk kallis. Usaldusväärsematele madrustele on vaja otsekohe selgitada, mis sõda see on ja mida teha, et see revolutsiooni liikumapaneks. Kaštšenko tõi eile maalt kirja Peterburist, seal on öeldud, kuidas selgitada. Aga, vaat, püüa sa selgitada, kui kõikjalt hakatakse otsima sedasama võitlusorganisatsiooni, mida ohvitserid seni ei teadnud aimatagi... Nüüd läheb jälitamine täie hooga lahti, hoia aga piip ja prillid! Hoidis, loru, veel kirjad alles, õmbles tasku kinni!... On alles juhm aru sel issanda pudulojusel: paber — see ju krabisebl Tähendab, võtavad ka Eidemilleri kinni, no tegi see sõber vast karuteene... Eh, mis kurat sind ajas küll ihuüksi ahtri taga revolutsiooni tegema!...

Tjulmankovi poolt solvatud kotkas vaatas liginevat kaatrit tigeda rahuldustundega. Ahtri tule poolvalguses oli näha, et keegi oli ta puhtaks küürinud, kiskjalikult avali nokad olid särama löönud, valmis haarama uut saaki. Kaater aeglustas käiku ja jõudis vasaku trepi juurde.

Heitnud pilgu vahiruhvi kellale, palus Volkovoi Hlebnikovilt luba minna end vahetuse eel korda seadma, ja andnud talle püssi üle, jooksis käila. Kolmanda torni juures hõikas keegi teda tasakesi. Ringi vaadanud, nägi Volkovoi Kaštšenkot, kes seisis torni varjus, peites end teiselt torult rippuva lambi eest. Tekk oli siin inimtühi, vaid üsna kaugel, laeva nina pool tassis madruste ahel söekorve, siiski tegi miski Volkovoi ettevaatlikuks ja ka tema astus torni varju.

Tavaliselt rahulik ja pikatoimeline Kaštšenko haaras tal käest ja hakkas kiiruga rääkima:

«Ma arvasin juba, et ei jõua ära oodata... Peame nüüd aru, mis teha...»

«Mis siin ikka teha?» vaidles Volkovoi mornilt vastu. «Anarhist sõitis meil rööbastelt välja... pani põõna nii

endale kui ka kogu üritusele... Jääb ainult loota, et ta meid välja ei anna.»

«Ma ei räägi sellest. Sõitsin tüürimehega kaldale, kaartide järele...»

«Noh?» elavnes Volkovoi, «kas said jälle kokku?»

«Hommikul tuldi Peterburist. Anti üle pakk. Aga mis seal sees on, — ei tea. Pole kusagil vaadata.»

«Kuhu sa selle panid?»

«Siin ta on.» Kaštšenko silitas peopesaga ettevaatlikult üle rinnaesise. «Igal pool kubrikutes käib tuhnimine, see on täielik haarang. Pistsid käpad Marsakovi kirstu ja Kostrjuškini omasse ka... Ülemnuhk Grewe annab isiklikult korraldusi. Seni olen seda pakki endaga kaasa vedanud, aga kuhu ma ta ööseks panen?»

Volkovoi jäi mõttesse. Madruse värgid on ikka läbi ja läbi nähtaval, isegi öösel: lahti peab riietuma kõigi ees, koikusse hüpatakse aluspükstes ja ihusärgis, kuhu sa siin veel paki peidad! Rooliruumi või torni? — igal pool on nüüd inimesi, igal pool on allohvitsere — laeva valmistatakse lahinguks ette...

«Näita siia,» ütles ta.

Vaadanud igasse külge, tõmbas Kaštšenko töörõiva kaelusest välja väheldase, neljandiklehe suuruse tihedasse paberisse mässitud paki ja peitis selle jalamaid selja taha. Volkovoi sirutas otsustavalt käe:

«Anna siia, tunnimehe valve all on ta nagu salakapis. Aga homseks mõtleme midagi välja.»

Nüüd sai Kaštšenko tagasi oma pikatoimelisuse ja ettevaatlikkuse. Endistviisi pakki selja taga hoides raputas ta pead.

«Sa oled ju inimeste silma all... Ja Hlebnikov on sul kõrval...»

«Ära venita, Artjom!» sai Volkovoi tigedaks. «Jään vahtkonda hiljaks, mul on vaja veel peldikus käia... Kes teab mind kahtlustada? Tulen ju otse sandarmeeriast. Anna siia, ütlen ma sulle!»

Ja ta sirutas käe. Kaštšenko andis paki ära. Volkovoi pistis selle kähku vormipluusi lõhikusse, ihupesu alla, palja ihu peale, otse südame kõrvale, sättis siis vormipluusi keigarlikult puhvi ja tormas tulistjalu käila. Aga otsekohe põrkas ta kokku leitnant Livitiniga ja peatus, andes talle tekil lebavate mürskude vahel teed. Ilmselt jüstsama mastilt alla tulnud leitnant, määrdunud, ent rahulolev, oli teda hõiganud.

«Noh, Volkovoi, saime ilma sinutagi needitud!» ütles ta lõbusa kahetsusega. «Tuli neile vast mõte pähe: sind vahti panna! Noh, pole midagi, jään sulle kaks toopi võlgu!»

«Just nii, teie kõrgeausus, väga kahju,» nõustus Volkovoi ja lisas äkki: «Teie kõrgeausus, kelle te vasaku suurtüki sihturiks panete? Hommikul on vaja sihikud kooskõlastada, aga mina olen vahis ja Tjulmankov...»

Jalamaid kadus naeratus Livitini näolt.

«Hommikul ütlen,» katkestas ta Volkovoid ja läks edasi, vilistades vaevukuuldavalt: see tähendas tal vaevu talitsetud ärritust. Nii oligi — samas kuulis Volkovoi oma selja taga ta lõikavat käratust:

«Kuhu sa selle koli vead? Lähed puhkusele või?»

Volkovoi vaatas üle õla: keegi ajas end Livitini ees sirgu, kirst käes, aga Volkovoil polnud aega vahtima jääda — vahetuseni oli jäänud seitse-kaheksa minutit, nii jooksis ta edasi käila poole.

Leitnandi ees seisis pootsman Netoportšuk. Ootamatust röögatusest araks löönud, ei suutnud ta end veel vastuseks koguda, kui Livitin juba jätkas:

«Kas sul pole tööd või mis, et sa oma koli tassid?»

«Olen süüdi, teie kõrgeausus, aga see on ju puust,» vastas viimaks Netoportšuk ja tõi tõenduseks kirstu ahtriruhvist tulvava valgusvihu alla. See oligi puust.

«Ma ei saa aru. Mis siis sellest, et ta puust on?»

«Viin ta pargasele, teie kõrgeausus,» seletas Netoportšuk pikaldaselt ja ilmse kergendusega. «Härra vanemohvitser käskisid üleliigse puukoli pargasele visata...»

Livitin vaatas teda üha kasvava ärritusega ja pani äkki sõimama:

«Ah, et puust? Miks sa siis oma pead pargasele ei viska? Vii tagasi, juhmard!»

Käsk oleks Netoportšukki justkui rõõmustanud, siiski jäi ta veel seisma, vaadates kahtlevalt leitnandi poole.

Juba õhtusest töörivistusest peale polnud kirst talle asu andnud: sellest lahkuda oli tal kahju, niipalju aastaid oli koos elatud, pildid ja punutud vitsad, puha peal, liisupoisiks võtmise mälestus, ja säh sulle — ta on ju tõesti puust!...

Olles oma pootsmanipaigad läbi käinud ja kõikjal halastamatult «liigse puukoli» kohta käske andnud, pöördus Netoportšuk tagasi kajutisse ja seisis kaua kirstu ees, tihkamata seda tühjaks teha. Viimaks, ohates nagu surnukeha ees, ladus ta kõik asjad kirstust korralikult

välja, pani nad kappi ja püüdis pilte maha võtta. Aga need, nagu ka punutis väliskaanel, olid nagu kord ja kohus tugeva puusepaliimiga kinni liimitud. Hetkeks vilksatas tal peas mõte — aga äkki polegi vaja kirstu minema tassida?... Mis tulekahju nüüd temast tuleb? See tool seal — tõlleski võib rohkem tuld tulla... Aga ehmudes selle üle, et ta oli arutama hakanud, kui vanemohvitser olid selge sõnaga käsu andnud igasuguse üleliigse puu kohta, lõi Netoportšuk kaane kinni ja läks kirstuga üles, püüdes mitte mõelda kirstust, vaid hoopis sellest, kas ta on trossiruumis jõudnud kõik kohad läbi tuulata. Ja vaat nüüd suvatsevad leitnant Livitin karjuda, sõimata; seda pole nad justkui kunagi teha suvatsenud; käsevad tagasi viia...

«Kui sellest aga tüli ei tõuse, teie kõrgeausus,» ütles Netoportšuk pelglikult ja püüdis taas selgitada: «Vanemohvitser käskisid igasuguse puuvärgi...»

«Kas pean sulle seda sada korda ütlema või? Keri põrgusse oma kirstuga! Vii tagasi, kas kuuled?»

Netoportšuk pöördus kuulekalt kirstuga luugi poole, aga Livitin käis ta kannul, seiras ta malmset kõnnakut ja tajus äkki teatavat hirmu: mida küll niisugune Netoportšuk teha võib, kui teda kästakse! Lõikaks iseendal pea otsast — ja ei teeks teist nägugi... Mis inimesed need küll on, issand halasta, on need alles inimesed!... Hea tuju, millega ta masti otsast alla oli tulnud, oli nüüd lõplikult rikutud — esmalt Volkovoi küsimuse tõttu, siis veel see lollakas kirst, mis mõnes mõttes oli kõige laeval toimuva sümboliks.

Kuueteistkümnes kasematt, millest tuli läbi minna, et jõuda ohvitseride koridori, võttis ta vastu sõjaaegse valgustuse sinise poolpimedusega, mis näis valmis olevat kahuripaukudeks ja laevateenijate pingeliseks vakatuseks. Kui järele mõelda — oli kõik tõepoolest nagu see kirst: inimesed ei maga kolmandat ööd, mõttetult pingutatakse närve ja silmi, oodates kujuteldavat rünnakut reidi tagasopis, mida käitsevad Viapori patareid, valvavad miinilaevad reidisuus ja ristlejapatrullid avamerel. Mis võitlejaid nendest meestest on, kui nad enne sõja puhkemist veel viis-kuus ööd niiviisi mööda saadavad! Mürsukeldri lahtitõmmatud luugi terav, sinises poolpimeduses märkamatu serv lõi Livitinile õige valusasti vastu luupekset ja korraks vihaselt sisistanud, laskis ta lendu valju vande. Neid Sijanovi korraldusi küll: ülemisel tekil on nagu

Nevski prospektil, aga siin pime nagu koerakuudist... Jõudnud eredalt valgustatud ohvitserikoridori, astus Livitin üle jahukoti, mis lamas päris ta kajuti ukse all; ta astus kajutisse ja tõmbas ukse järsult kinni.

Enne kui vahtkonna liivakella pöörati, oli Volkovoi jõudnud end korda seada. Ta oli kohendanud Kaštšenko pakki nii, et see ei vajuks padrunitasku musta rihma alla, mis vasakust õlast parema puusani üle rinna käis, ning jõudis täpselt kella üheteistkümneks vahipostile nr. 3, mis asus sellesama luugi kõrval rahakasti juures.

Tavaliselt oli siin inimtühi ja pidulik vaikus. Rahakapp ja saladokumentide kapp seisavad laeva kõige tagumises ahtris, kust viib uks komandörile eraldatud ruumidesse. Öösel, esmalt kindlaks teinud, et nii parempoolses kui ka vasakpoolses ohvitserikoridoris kedagi pole, võib tunnimees astuda sammu kõrvale ja pöörata sisse sellest alati lahtisest uksest. Siis näeb ta avarat eeskoda, kus valgel vaheseinal ripub must komandörimantel, läbi teise ukse on näha poolvalgustatud salongi, aga taamal on kolmas uks, mis viib komandöri kajutisse. Salong on vaikne ja tühi nagu altar. Ja nii nagu altarile võivad läbi taevase valitseja värava astuda ainuüksi preester ja diakon, nii võivad laeva kõigist tuhande kahesajast mehest ainult kaks ilma kutsumata sellest uksest sisse astuda: vanemohvitser teise järgu kapten Šijanov ja komandöri tentsik Jefrem Mamotka.

Hommikul toob Mamotka sinna nikeldatud raseerimiskomplekti, hõbedase kohvikannu, kristallvaasikesed pasteediga, võiga, moosiga, tärgeldatud salvräti kuhiku ja klaasi raske klaasihoidja sees. Mõne aja pärast viib ta kogu kupatuse tagasi — äramääritud, seebised ja plekilised asjad on korratult kandikule kuhjatud. Siis astub uksest sisse Šijanov, hommikuse ettekande paberid korralikult kokku pandud — tagasi viib ta paberid segiaetuna, punase pliiatsiga täiskritseldatuna, puhuti kortsutatuna, aga mõnikord ka lõhkikistutena. Seejärel ilmub uksele jällegi Mamotka — seekord pole tal mitte sööginõud, vaid mõni komandöri poolt väljakutsutud ohvitser kaasas. Too jääb tingimata ukse juures peegli ette pidama, et vormikuube ja soengut kohendada, märkamata tunnimeest ega Mamotka iroonilist ootelolekut; viimane seisab poolpöördes komandöri ukse ees, näpp saatuslikuks koputuseks kõverdatud, otsekui tahtes küsida: «Noh, kas saab juba?» Komandörikajuti külastamine tähendas alati ebameeldi-

vust, seepärast kandis ka peegliga eestuba «saunaesiku» väljendusrikast nime. Kajutist väljusid ohvitserid — ilma saatva Mamotkata — peaaegu samal kujul nagu nõud või asjapaberid: seebiste, plekiliste, purukskistute või kortsutatutena.

Vahipostil nr. 3 saab iga vahetus vaadelda vaid üht külge komandöri salapärasest elust. Nii saab esimese vahetuse — õhtul ja hommikul kella seitsmest üheksani, päeval kella ühest kolmeni ja öösel samadel kellaaegadel — tunnimehele osaks kahtlane lõbu näha komandöri ennast: lähedalt, vahetult — nõnda, et on kuulda tihedat hingamist, mis paiskab õhku ripnevatele kollastele vuntsidele, kusjuures vormikuue käis tunnimehe liikumatut küünarnukki puudutab — laeva komandör läheb temast mööda nii hommikul lipuheiskamise aegu, päeval, mil ta tohutu laeva igas nurgas põõnava meeskonna puhketundi kasutades tühjale tekile värsket õhku läheb hingama, kui ka õhtul enne kaldale sõitmist, ja viimaks ka öösel, kui ta laevale ööbima naaseb.

Kolmandale vahetusele, kuhu Volkovoi oli nüüd sattunud, pakutakse vaatepilti mitmekesisest ja küllasest söögist, mida väsimatu Mamotka kajutisse viib: hommikutunnil — kohvilaud, keskpäeval — eine, kell kuus õhtul — lõuna, aga esmaspäeviti, mil komandör hilisõhtul laevale jääb, et Šijanov saaks maal käia — ka õhtune teelaud, kesköö paiku.

Kõige rahulikumaks loetakse teist vahetust, mis langeb neile tundidele, mil komandör täidab teenistuskohuseid või puhkab: sel ajal pole karta komandöri möödumist ega söögilisu ülesärritumist, kui komandör oma kõhu värsket toidumoona täis laadib. Tunnimees näeb vaid Šijanovit paberitega ja Mamotkat ohvitseridega ning üksnes nende käigud annavad tunnistust laeva komandöri tegevusest.

Ent neil ärevail päevil läks kõik viltu. Komandör võis kõige sobimatumal ajal admirali juurde sõita ja naasta sealt samasuguse plekilise näoga, nagu lahkusid tema juurest ta omad ohvitserid. Mõlema ohvitserikoridori läikivas tühjuses käis madruseväe harjumatu sagimine; madrused laadisid kuivmoona keldrisse jahu, tangu, makarone, suhkrut ja isegi saunaesikus endas oli lahti tõmmatud luuk ahtriarsenali, kuhu komendorid lasksid kuulipildujatinte ja kolmekümne seitsme millimeetriseid mürske. Komandöri kajutis käis ilmast-ilma ohvitsere, kes mitte ainult polnud Mamotkal sabas, vaid kes ei peatunud isegi

peegli ees: kord käis Buturlin tüsedasse torru keeratud tüürimehekaartidega, kord vanem suurtükiväelane raportitega vastuvõetud mürskude kohta, ise käigupealt laadimise kalkulatsiooni pomisedes, kord jälle revident Budagov tšekkide, blankettide või käskkirjaraamatuga. Nüüd tulid nad kõik rutakalt ja asjalikult sisse, riputasid oma vormimütsi aupakmatult otse komandöri mantli peale, aga Mamotka kihutas neist aina mööda, higiseid soodaveesifoone salongi tassides.

Postil seisev Volkovoi mõlgutas edasi oma mõtteid ja piidles hajameelselt seda pühapaigale harjumatut tunglemist. Raskelt küljelt küljele veeredes vajusid ohvitseritreppi pidi ülemiselt tekilt alla kotid, madrused tassisid neid läbi koridori kuivmoona keldri juurde, ja puhuti pragas vanembatalöör[1] ulja kõrge tenoriga, otsekui olnuks ta avatekil: «Kiiremini, kiiremini, püha jumalaema nimel, ärge toppama jääge!» Samas olid hädavaevu saunaesikusse tunginud Storožuk ja Kostrjuškin, kes kandsid kuulipildujapadrunite kasti. Kui nad lähemale olid jõudnud, riivas Kostrjuškin pilguga Volkovoid, aga pööras kohe silmad kõrvale ja ütles Storožukile otsekui juhuslikult:

«Aga meile on uus nuhk siginenud...»

«Kes?» ei taibanud teine.

«Küll ise näed,» ütles Kostrjuškin mõistatuslikult, «varsti soovime talle vastsete paelte puhul õnne, teeme liigudki... Vaata ette, ära vastu ust põrka!...»

Nad kadusid saunaesikusse, aga Volkovoil läks meel mõruks. Säh sulle, vaat kuhu sihib, koerapoeg!... Seda polnud ta küll oodanud, et keegi tema kokkupõrget Tjulmankoviga säherdusel Juuda moel tõlgitseda võib...

Tõsi küll, igaühele on selge, et Kostrjuškin on Tjulmankovi kõige ustavam sõber ja tema kõige tulisem poolehoidja, ent laev on ju nagu küla: laseb kes tahes kõlaka lahti, kõik hakkavad seda kordama. Ei saa ju igaühele tõestada, et ei tohi lubada igal lollpeal avalikult võitlusorganisatsioonist karjuda!

Talle lõi veri pähe. See kuum laine pühkis minema hiljutise haleduse Tjulmankovi vastu. Ennäe — tema seeme, Kostrjuškin, vaterdab ringi, üks nende seast, keda Tjulmankov oli komitees alati bolševike vastu üles ässitanud! Vaat, mis välja mõtles! Ja milleks siis? Et madruseid ära hirmutada Volkovoi ja Kaštšenko eest, kõigi eest, kes astuvad välja tema püha apostli vastu!...

[1] Kuivainete lao hoidja, intendant-allohvitser.

See, mida ta oli kaks aastat tagasi Tjulmankovis ära ajanud, tõusis nüüd Volkovoi meelde uue jõuga. Kõige halvem ja kardetavam oli, et need jooned kihvatasid nüüd nakkushaigusena teises mehes välja, võib-olla koguni mitmes mehes. Nagu näha, polnud Tjulmankov mitte ainult komitees oma joont ajanud, vaid ka sihukeste Koštrjuškinitega salamahti sosistanud, et pooldajaid koguda. Põikpäiselt püüdis ta korrata seda viga, mis kaks aastat tagasi «Tsesareevitšil» tehti. Siis arvati, et kõige tähtsam on koguda võimalikult palju inimesi, ja organisatsiooni värvati igaüks, kellele ohvitserid olid äsja ülekohut teinud või kes lihtsalt olid väljendanud rahulolematust laevastikus valitseva korra vastu. Sääraseid kutsuti koosolekutele, pühendati põrandaalustesse saladustesse, juhuslikele inimestele tehti ülesandeks tõmmata organisatsiooni veel teisi — nagu poleks Venemaal mitte tuhande üheksasaja kaheteistkümnes, vaid hoopis viies aasta. Kes muu kui Tjulmankov oli karjunud: «Hlebnikovi magate maha! Kuula vaid, kuidas ta tekil ohvitsere sajatab! Just teda on meil vaja!» Aga justament pärast vahistamisi saigi Hlebnikov endale paelad peale. See oli raske aeg: aprillikuine läbikukkumine «Tsesareevitšil» näitas, et laevastikus tuleb ülestõusu kuidagi teistmoodi ette valmistada ja et läbi ei kukutud sellepärast, et ohrankal olnuks oskust kõike välja nuhkida, vaid nimelt sellepärast, et organiseerijad ise tegid vigu. Ent kui «Generalissimusel» hakati purukslöödud kildudest uut organisatsiooni kokku klopsima, kukkus Tjulmankov jälle jonnakalt vana laulu laulma. Kudrin tõi Peterburi komitee poolt antud ülesande — luua laeval väikesearvuline, ent hoolikalt konspireeritud organisatsioon, mis suudaks madrustehulga revolutsioonile viia, niipea kui üldine liikumine kogu maal nõuab ülestõusu laevastikus. Aga mida tegi Tjulmankov? Tema hakkas kohe pilama, karjuma, et selline taktika on häbiväärne ja ajab asja untsu, et revolutsiooni ei oodata, vaid sünnitatakse, et bolševistlik «viisikute» süsteem pole muud, kui usaldamatus madruste vastu, et see segab jõudude koondamist, et komiteel puudub side madrustega, et ta küpseb omaenda mahlas, — ühesõnaga, igal pool, kus ja kellega aga sai, lobises ta viivitamatust ülestõusust.

Ja nüüd igatses Volkovoi kibedasti Kudrinit taga. Kuni too polnud veel reservi läinud, oli kergem võidelda Tjulmankovi ja ta mõju vastu. Aga pärastpoole pidi Volkovoi üksi toime tulema, kuni esmalt Kaštšenko ja siis Marsakov,

nende järel aga ülejäänud komitee liikmed Tjulmankovi tuuma päriselt ära tabasid. Aga nüüd — Kostrjuškin?... Ja kas ainuüksi tema?

Vasaku ohvitserikoridori sügavusest, kus lossimine ei käinud, ilmus vanemohvitseri kuivetanud kuju. Tema kõrval kõndis leitnant Grewe, tõestades midagi, mis teise tahtmatult kulme kortsutama pani. Komandöritrepi juures jäid nad seisma ja Šijanov ütles ärritatult:

«Võib-olla on teil õigus, aga mina ei saa enda peale võtta... Ei saa, Vladimir Karlovitš! Kannan komandörile ette, eks näe, kuidas tema... Ärge minge, tõenäoliselt tahab ta teid ära kuulata...»

Ta tõmbas harjumuslikult valge vormikuue sirgeks, ehkki sellel niigi ainustki volti sees polnud, ning astus tunnimehest mööda saunaesiku uksest sisse, aga leitnant Grewe jäi komandöritrepi kõrvale vuntse keerutama ja mõtlikult Volkovoile otsa vahtima.

Viimane ei saanud leitnandi pilku jälgida — madrusel ei sobi ohvitserile otsa jõllitada, — aga talle näis, et Grewe piidleb seda kerget paisu, mille Kaštšenko antud pakk ikkagi rinnal moodustas. Võinuks ju liigutada padruni-tasku rihma, et pakki sellega katta, aga liigutada ju ei tohtinud. Ei tohtinud peadki langetada, et järele vaadata, kas pluus tõesti pakist punnis oli. Ja nagu kiuste katkes millegipärast alles äsja kogu koridoriotsa täitnud lossimissagin: enam ei vajunud ülalt alla ainustki kotti ega polnud kusagil ümberringi ainustki madrust. Oli vaid leitnant Grewe temast nelja sammu kaugusel, ja oli see ainitine, läbipuuriv, liikumatu pilk, mis torkis vasakut rinnapoolt...

Volkovoi seisis määrusepäraselt — liikumatu raidkujuna, «kannad koos, varbad laiali, vasak käsi mööda püksiõmblust alla, parem — hoidku püssist kinni, keha hoidugu ettepoole, aga ärgu toetugu püssile,» nii oli teda juba noorsõduripõlves õpetatud, ja ta silmad vaatasid otse enda ette, nagu see tunnimehele vahipostil ette oli nähtud. Aga kõõrdpilguga nägi ta suurepäraselt Grewet ja tolle teravat, külma pilku, mis oli suunatud vormipluusi ja ihupesu alla peidetud pakile. Kas tõesti märkas?... Volkovoi tundis, et ta hakkab aegamisi higiseks minema — esmalt ilmus higi kaelale, siis laubale, seejärel kattus aga kogu ihu kuuma niiskusega, mis koondus niredeks ja hakkas äkki kiiresti mööda laupa, kaela ja rinda alla voolama.

Mis siis saab, kui tal pähe tuleb läbi otsida? Kõrvad

teine kikki ajanud nagu jahikoer. Otsekui luurib teine. Ah si, seda ta ei tee — esmalt on vaja välja kutsuda vahtkonnaülem: tunnimees on puutumatu isik. Näh, siis aga, kui sirutab käe kapi poole, kella järele — siis on ta otsustanud läbi otsida. Sel juhul ei tohi Hlebnikovi ja mitšman Kuntševitsi tulekut ootama jääda. Kui välja vahetatakse, tuleb vintpüss ära anda. Tähendab, jääb vaid üks väljapääs: nii kui helistab, otsekohe teda tulistada, tekile tormata ja üle parda viskuda. Ainult pakki mitte ära anda. Otsigu merest! Ainult pakki mitte ära anda!... Noh, helista, leitnant! Helista! Helista! Saad madruselt tasu kõige eest!...

Kogu see Volkovoi sees mässanud mõtte- ja tundetorm ei väljendunud kuidagi ta näos ega ka kõige kõrgemalt poolt kindlaksmääratud tunnimeheasendis. Ainult nägupidi allajooksvad higinired andsid tunnistust ta seisukorrast, — aga siin oli ju palav ja umbne. Koguni leitnant Grewe ise oli taskust räti võtnud ning pühkis sellega oma laupa ja kukalt, peenike lõhnaõlide, inglise tubaka ja puhta pesu härraslik lõhn kandus Volkovoini. Grewe oli räti tasku pannud ja asus taas, pea veidi viltu pööratud ning silmad kissis, ainitise pilguga Volkovoid piidlema. Tõenäoliselt ta isegi ei näinud, mis ta silme ees oli: madrus või kapp — mõlemad olid ühtmoodi liikumatud, aga ta pilk otsis rahustavat vaatepunkti, et aju saaks tegelda leitnandile muret tegevate asjaolude läbiarutamisega.

Kas siis tõesti ei õnnestu punapäisele prussakale auku pähe rääkida, et ta võtaks julguse kokku ja vahistaks kakskolm kahtlast madrust? Tõsi küll, läbiotsimised ei andnud midagi, aga oli täiesti selge, et Kostrjuškin ja Marsakov pole usaldusväärsed. On vaja otsustavalt tegutseda. Rittmeister von Lüde on mitu korda öelnud, et mereväeohvitseride lühinägelikkus on ohtlik. Mis aga temasse, leitnant Grewesse, puutub, siis mäletab ta ülihästi, kuidas tal tuli kevadel seista mässuliste kütjate ees, käsi tagataskust brauningut kobamas. Keegi «Generalissimuse» ohvitseridest polnud tajunud sellise selguse ja raevuga kui tema, et nende kajutite teki all hõõgub Bickfordi nöör, mida pidi võib tuli iga hetk püssirohutünnini välja roomata — ja kõik lendab kus kurat. Keegi ei saa sellest aru — ei pedant Šijanov, ei kõige vastu ükskõikne komandör ega isegi see entusiastlikult valvas mitšman Gudkov. Koguni Livitin, kes praegu on tasakaalutu ning viskleb seepärast romantika ja Nietzsche, patriotismi ja tudenginihilismi vahel, tarkpea

Livi, kellele Grewe parlamentaarseks uuendatud Venemaa mereministriks saades usaldaks heameelega Läänemere laevastiku juhtimise, — koguni Livitin ei anna endale aru olukorra õudsusest. Ainuüksi tema, leitnant Grewe, esteet ja moosekant, taipab oma külma siseolemusega seda, millest keegi midagi ei tea, tema, Volodja Grewe, kes kuueteistkümneaastase kadetina oli oma ihusilmaga näinud, mis asi on revolutsioon; tol korral panid matsid põlema ta isa mõisa; tol korral põgenes kogu perekond vankriga läbi lõrtsi ja vihma salamahti sellesse männimetsa, kus ennemini oli ainult seenel käidud; tol korral ööbisid nad kõik — nii senaatorist vanaisa ja vanaema, Rootsi printsessi sugulane, kui ka kaunitarist ema ja aadlipreilide instituudis õppiv õde — härrastele lapsest peale ustava jäägri Dormidonti hütis, tema ise, Volodja Grewe, oli peitnud end heinakuuni ja võdises nagu jänes... Kõik see ei lähe meelest. Seda kõike ei saa andeks anda. Kõik see kirvendab hinges, pitsitab ja pitsitab...

Kes võis siin temast aru saada? Siin, laeval, kus pole tõelisi härrasvõimu pärijaid? Ei, see siin pole Inglismaa. Sealne laevastik on härraste laevastik. Seal teenivad ohvitserina Inglismaa lordide ja peeride järeltulijad. Mitte asjata ei asu neil laeva ohvitseride ja madruste ruumide vahel merejalaväelaste ning nende ohvitseride kubrikud ja kajutid; merejalavägi on seal seisusekaitsja, härraste valve. Aga mis on siin?... Siin seisa ukse juures ja oota, kuni kaks lühinägelikku ja juhmi sõdurimühkamit, kaks kardavoid, kelle käes on laeva, aga võib-olla ka laevastiku saatus, võtavad kokku julguse hädavajalikeks abinõudeks... Grewe tegi kannatamatult sammu ettepoole, saunaesiku suunas. Sedamaid tõmbas Volkovoi keha pinguli ja ta kergitas veidi püssi. Kui ta ainult käe kella poole sirutab...

Komandöritrepiluuki ilmus kaks raskes madrusesaapas jalga ja uljast madrust reetva tiheda sammumüdinaga laskus ülemiselt tekilt kuller. Hõljutades käes raadiotelegrammi punast blanketti, jooksis ta täie hooga Grewest mööda saunaesikusse ja peaaegu otsekohe hüppas sealtsamast välja leitnant Buturlin, surus sõrme kellanupule Volkovoi õla taga — ega laskmud seda enne lahti, kui vasaku ohvitserikoridori sügavuses asuvast vahtkonnaruumi luugist esile sukeldus Hlebnikovi äraehmunud nägu. Vintpüss veidi maast kergitatud, jooksis ta tuhatnelja kapi juurde, ja Volkovoi, ära ootamata tema käsklust, astus

sammu vasakule, jättes linoleumile valged, jahused jäljed. Leitnant kummardus kähku, näidates Volkovoile puhtaks põetud kukalt, ja keeranud võtit, tõmbas lahti alumise ukse. Nähtavasti oli seal veel mingi salahoidla, sest jahuseks määritud pükstega Buturlin laskus otsekui lipu ees vandetõotust andes ühele põlvele, otsis kimbust rutuga välja tibatillukese võtme ja torkas selle kuhugile kapi sügavusse. Seal klõpsatas miski, Buturlin tõmbas välja õhukese sinise ümbriku viie veripunase kroonukullipitseriga ja lõi ukse kinni. Hlebnikov tahtis leitnandile vahtkonnažurnaali nina alla pista, aga see käratas näkku: «Pärast!» — ja kadus saunaesikusse. Volkovoi astus sammu paremale ja varjas taas oma seljaga laeva ja riigi saladuste hoiupaiga, leitnant Grewe läks aga kiiresti ühiskajutisse.

Kõik see toimus sellise marunärvilise saginaga, et Volkovoi lausa imeks pani.

Ei tema ega Hlebnikov (ega mitte üks «Generalissimuse» ülejäänud madrustest) ei võinud teada ega aimatagi, mis peitus selles õhukeses sinises poolformaatpakis.

See oli nähtavasti erakordselt tähtis pakk. Teda hoiti teraskapi erisahtlis. Isegi noil juhtudel, kui pakk jumala valguse kätte ilmus, võttis saladokumentide käsundusohvitser paki välja nii, et lähedalseisjad näha võiksid ainult seda poolt, kus ilutses viis verekarva plekki. Aga teisele poolele — sellele, mis otsekui kuu tagumine külg jäi madrustele alati nähtamatuks, oli rasvaste tähtedega trükitud:

TÄIESTI SALAJANE
AVADA PÄRAST MOBILISATSIOONITELEGRAMMI SAAMIST

Aga isegi ohvitserid (kes kahtlemata teadsid niisuguse paki olemasolust ja aimasid muidugi ta sisu, mis oli tihedalt seotud nende eneste saatusega) ei kujutanud endale ette, mida nimelt peavad nemad ja kogu laev tegema pärast sinise ümbriku avamist, mil sellest vallandunud salapärane jõud hakkab esile kutsuma tegevuse pidurdamatut kulgu, mis on niisama hukutav vaenlasele kui ka laevale endale (see tähendab, et ka ohvitseridele).

Eeldati, et pakis peitub paljude teiste variantide hulgast kõige parem, kogu laevastiku tegevusega seostatud esimese sõjapäeva tegevuskava igale laevale eraldi. Arvati, et

seda plaani täiendatakse ja parandatakse lakkamatult, sõltuvalt üksnes mereväe kindralstaabile teadaolevaist asjaoludest, — see tähendab, sõltuvalt poliitilise olukorra ja laevastiku seisukorra muutumisest, uute laevade käikulaskmisest ja vanade mahakandmisest. Mereminister ei esita ju asjata iga aasta keiserlikule valitsejale operatiivplaani viimast varianti. Siis ilmub plaani servale tema keiserliku majesteedi enda käega kirjutatud sinises pliiatsikirjas erimärk, niinimetatud «nõusoleku märk», ja samal hetkel kaotab kapis hoitav pakk oma maagilise jõu, tema koha väikeses terassahtlis hõivab aga teine sinine pakk, et hiljem kas niisamuti loomulikku surma surra või päästa valla temas peituv esimese võitluskäsu võimas jõud, mis saadab laeva ja laevamehed merele — võitlema või hukkuma.

Kus ja kuidas see toimub — seda ei teadnud peale admirali ja laevakomandöri ükski mereväelane. Läänemeri on suur, tema randadel leidub hulgaliselt sihtpunkte esimeseks löögiks, mis mereväe kindralstaabi poolt on kahtlemata hoolikalt läbi mõeldud, — äkiliseks, vaenlasele ootamatuks löögiks, mis määrab sõjategevuse kogu edasise kulu.

Kõige nooremate mereväeohvitseride ja Juri Livitini taolriste vaimustatud gardemariinide lõkendav romantilisus uskus sellesse rünnakusse, nii nagu fanaatiline munk usub neitsi Maria süütuna käima peale saamist. Tsušima kohutav häbi, «merede valitsejanna» laevastiku ohvitseride ülbe põlglikkus, irooniline muie prantslaste vurrudel (nood pole; muide, oma paljukorstnalistel ja kõhukatel soomuslaevadel iialgi sõda pidanud) — kõik see tõusis soiguva palvena mereväe kindralstaabi poole: sina, laevastiku saatuse valitseja, võiduteaduse ülempreester, Apraksini ja Orlovi, Nahhimovi ja Ušakovi, Lazarevi ja Makarovi pärija, oh tõuka meid kangelastegudele, — sina, mereväe kindralstaap, meie aju ja mõte, anna meile võimalus tõestada oma noorusevahvust, oma ustavust Vene laevastikule, leevenda meie kurku kratsivat janu kangelasteo ja võidu järele! ... Tõusku meie verest värvituna uues hiilguses Vene laevastiku kuulsus, Tsušimas tuhmunud kuulsus! Me hakkame tulistama suurtükkidest ja rammima vaenlase laevu, tagasi kohkumata laseme õhku oma laskemoonakeldrid ja avame kingstonid, ise põledes moodustame enesetapjate süütelaevastiku, — aga sina lase, oh lase meil tegutseda! ... Ütle vaid — kus? Kuhu suunab sinine pakk meie suurtükkide tulejõu? Kus näeb sinu tark tahe ette lahingusseastumist

Saksa laevastikuga? Missugusele Saksa lahe, väina või saare ninale on määratud astuda ühte ritta Sinopi, Çeşme ja Hanko kuulsusrikaste nimedega? ...

Vaikides hoiab kõike seda endas salakapi põue peidetud sinine pakk — kolme luku ja seitsme pitseri taga nagu Kaštšei surm. Tuleb tund — kellegi käed toovad selle terassahtlist esile, kellegi sõrmed muljuvad pitserid läbematult katki, rebivad puruks tiheda ümbrise — ja sealt lendab välja ajapikku rafineeritud mereväeline mõte, vaenlasele hirmuäratav arvestuste, variantide, nuputamiste ja dispuutide kontsentraat, millel on juba palju aastaid vaid üks eesmärk — võit. Kui palju kogemusi, teadmisi ja sõjalist talenti on haudel selles sinises pakis! Kui palju ideesid unistab sealt viimaks vabadusse tungida, et kogupaukudes ja manöövrites ellu ärgata ja tegutseda, et värvida punase inimverega operatiivkaartide kahvatuid vahejooni, et uputada vaenlase laevu ja puruks peksta rannikulinnu ... Tuleb tund ja Saksa Kaštšei saab tunda mereväe kindralstaabi operatiivmõtte teravat astelt, mis tungib otse ta südamesse.

Ja nüüd on see tund tulnud.

Raadiotelegrammide punased blanketid tähendusrikka kutsungiga «Merejõududele» — see tähendab, kõigile laevadele — kandsid mööda laevastikku laiali oma ärevaid tum-tum-tum signaale. Kuuletudes hülgasid Helsingi, Liepaja, Kroonlinna ja Tallinna reidil, Soome, Riia ja Botnia lahel, Läänemere laevastiku kõigil sõjalaevadel: lahingulaevadel ja miinilaevadel, ristlejatel ja kahuripaatidel, mineerijatel ja transpordilaevadel, miinitraaleritel ja allveelaevadel, sidelaevadel ja mustjaskuldsetel keisri jahtlaevadel — kõikjal hülgasid sinised pakid oma teraspanipalgad. Neid avati juba — kus rahulikult, kus varjatud erutusega, kus ärevusega, kus lootusega — äkki tuleb sealt välja mõni ebaharilik võiduplaan, mis mereväe kindralstaabi poolt on kõigi eest salaja välja töötatud? —, kus aga matusebüroo ametniku ükskõiksusega, kes hästi teab, et seesugusele firmale adresseeritud ümbrikus ei saa olla mingisuguseid romantilisi ootamatusi.

Ent vaevalt mõistis keegi neist sinist ümbrikku lahti kiskuvatest inimestest, et nüüdsama purustab ta täielikult sidemed maaga, perekonnaga, harjumuspärase rahuliku eluga. Murduvate pitserite kraginas oskas vaevalt et keegi ülevenemaalise varingu mürinat kuulda, varingu, mille kivilahmakad viivad endaga kaasa miljoneid sandistatud

inimsaatusi. Ja päris kindlasti ei viirastunud kellelegi valgelt tihedalt paberilt teda ootava surma kahkjas nägu. Teenistus on teenistus, pole temas ei paatost, romantikat ega ülevat ulma: sinine pakk ei teatanud komandörile seda, millist kangelasrolli peab ta laev mängima juba alanud sõjakurbmängu esimeses vaatuses, — vaid seda, millal ja kuhu tuleb laev viia pärast mobilisatsioonitähtaja lõppemist ning millise ülema käsutusse tuleb astuda.

See kaine, argipäevane vaatenurk sinisele pakile oli täiesti seletatav. Mingeid ootamatusi (kui just šiifritabelit pole ümber tehtud) ei võinud sinises pakis peituda. Laevakomandörid, nagu ka paljud teised kõrgemad ohvitserid, teadsid suurepäraselt, et operatiivplaani põhiideesid polnud 1908. aastast peale karvavõrdki muudetud. Läänemere laevastiku esimeseks ülesandeks oli ja jäi: enne kui Saksa eskaader kohal on, tuleb jõuda üle lahe tohutu, kolme tuhande miinine tõke panna, seejärel mitte lubada vaenlasel traalimisega seda tõket hävitada või nõrgestada, kui aga Saksa laevastik tõkke läbib — astuda otsustavasse võitlusse.

Kõik see — nii jõudude paigutamine, miinitõkke paigaldamise kord, tõkke kindlustamine patrullide ja kaitsega, kui ka aeglasekäiguline lahingmanööverdamine madalike- ja kariderohke paikkonna kitsendatud tingimustes, — kõike seda oli palju aastaid korratud õppustel, manöövritel ja mereväe staabimängudel, see oli kõiki surmani tüüdanud ja oli üksikasjaliselt teada igale, pisimatki laevastikku omava maa kindralstaabile. Selles mõttes ei saanud sinine pakk midagi uut pakkuda. Aga seda, mille poolest erines uus, 1914. aasta plaan 1912. aasta plaanist, ei usaldatud sinistesse pakkidesse, see jäi mereväe kindralstaabi saladuseks.

Ja küllap oli nii paremgi.

«Läänemere merejõudude 1914. aasta operatiivplaan Euroopa sõja puhuks» sisaldas nii kibedat tõtt, et kui see kajastunuks sinistes pakkides, siis võinuks ta kõvasti ära rikkuda nende meeste meeleolu, kes pidid mereväe kindralstaabi ettekirjutused täide viima. Juba oma sissejuhatava osa esimestel lehekülgedel teatas «Operatiivplaan» avameelse mehisusega — või, vastupidi, mehise avameelsusega —, et mingitest operatsioonidest ei saa tegelikult juttugi olla. Selleks ei jätkunud lihtsalt jõudu: neljast käigusolevast lahingulaevast pidid kaks — «Slava» ja «Tsesareevitš» — sügisel remonti minema, aga kahel «Admiral

Makarovi» tüüpi ristlejal oli vaja katlaseadmeid vahetada. Mis aga puutub miinilaevadesse — olgu pealvee või allvee omadesse —, siis nendega, seletas Plaan, «on asi kõige lõpsem: seda relvastuse liiki pole uuendatud juba üheksa aastat ja ta on oma sõjalist otstarvet minetamas, enamasti aga ongi selle juba minetanud»[1].

Sadamate osas teatas Plaan hämmastava meelerahuga, et Viapori ja Tallinn, kus laevastik operatiivnõuete kohaselt on sunnitud paiknema «... jäävad 1914. aastal samasugusesse seisukorda: see tähendab, et nad ei suuda teeninidada isegi neid brigaade, mis neis asuvad», kuna neis pole piisavalt dokke ja puuduvad laadimisvahendid mobilisatsiooni kiireks teostamiseks, iseäranis puudulikud on vahendid laevade varustamiseks kütusega.

Ja kuna kolmas Läänemere baas — Liepaja — pidi evakueeritama juba sõja esimestel päevadel (sest armee ei suuda teda kaitsta), siis kõigil neil põhjusil koondas Plaan laevastiku operatiivvööndi peaaegu et kurikuulsa Markiilombi mõõtmeteni: vööndi sisse jäi Soome laht Helsingi meridiaanist ida pool. Riia laht, mil oli suur operatiivne tähtsus meie armee parema tiiva kaitsmisel, ja positsioon Turu-Ahvenamaa skääride juures Põhjalahe suudmes, mis oli tähtis Rootsi (Plaani poolt ootuspäraseks peetud) sõttaastumise korral, — jäid täiesti mängust välja. See seletus asjaoluga, et «Olemasolevate jõududega tuleb kõne alla vaid vaenlase esimese operatiivsuuna kaitsmine» — selle all mõeldi vaenlase aktsioone pealinna vastu. Läänemerel tegutsemine aga ei tulnud kõne allagi: Plaan välistas selle, sest «vastase ülekaalukad jõud teevad käesoleval aastal võimatuks mistahes operatsioonid ulgumerel».

Lühidalt öeldes taandus «operatiivse tegevuse plaan» Läänemere merejõudude sügavalt põhjendatud «operatiivse tegevusetuse plaaniks». See keeruline, hiiglaslik, üsnagi kalliksminev organism, mida nimetatakse laevastikuks ja juhitakse mereministeeriumi ja mereväe kindralstaabi mõtte ja hoole läbi, võis osutada oma võitlusaktiivsust vaid sel moel, et paika panna keskne miinitõke Tallinn-Porkala-Uddi joonele; niigi teadsid seda kava juba ammu mitte ainult admiralid vaid ka esimest aastat teenivad mitšmanid.

Just sellest operatsioonist teatasid praegu nii pidulikult

1 Siin ja edaspidi tsiteeritakse jutumärgistatud teesides «Operatiivplaani».

ja toretsevalt sinised pakid, avaldades viimaks Läänemere laevastiku laevadele nii kaua varjul hoitud sõjasaladuse.

Selle ajaloolise hetke tähendas puhtsüdamlikult üles allohvitser Hlebnikov. Lahingulaeva «Generalissimus Krahv Suvorov-Rõmnikski» vahiraamatu neljateistkümnendal leheküljel oli tema konarliku käekirjaga kirjutatud:

«Vahipost nr. 3.

17. juulil k. 0.07.

Võetud maha pitsat saladokumentide kapi al. os.»

Sellele sissekandele pidid alla kirjutama saladokumentidega tegelev leitnant Buturlin ja vahtkonna ülem mitšman Kuntsevitš. Aga allkirju polnud, ja see asjaolu tegi Hlebnikovile hulga enam muret kui salapärane ümbrik, mille ilmumine kuulutas kahtlemata ette mingeid ähvardavaid sündmusi.

Vahiteenistuse instruktsiooni kohaselt oli juurdepääsuõigus postile nr. 3 järgmistel isikutel: rahakapi juurde — laeva revidendil, aga salakapi juurde — salajase kirjavahetusega tegeleval ohvitseril. Kui keegi neist võtab maha või kinnitab pitseri, siis peab selle juures peale vahtkonna paigutaja viibima ka vahtkonnaülem: oma kohalviibimist tõendab ta allkirjaga vahiraamatus. Ent sellel segaduste päeval jäi pitser salakapi ülemisele uksele, nii nagu ta hommikul maha oli võetud, tagasi panemata, sest leitnant Buturlin käis kogu aeg kapi kallal, sealt mitmevärvilisi mappe aina välja võttes ja tagasi pannes, ning vahtkonna paigutaja pidi asja ees, teist taga, kellahelina peale kohale jooksma, et ukse eest kõrvale nihutada tunnimeest, kes allub ainuüksi temale. Siiski oli teine, alumine pitser alles jäänud ja vahtkonna vahetusel anti ta leitnant Kuntševitšile puutumatult üle. Hoolimatus, mida ähmi täis leitnant Buturlin alumise, nii hoolikalt pitseriga kaitstud sahtli vastu üles näitas, jättes kutsumata mitšman Kuntsevitši ja isegi hoiatamata Hlebnikovi kavatsusest alumist osa avada, — see hoolimatus oli nüüd instruktsioonide otseseks rikkumiseks osutunud.

Higiseks tõmbunud ja pea kaotanud Hlebnikov seisis Volkovoi kõrval, tammudes jalalt-jalale ja oodates piinledes Buturlini tagasitulekut; ta, valvas asjatult ähvardava paki tühjunud panipaika ning heitis pilke saunaesiku poole. Leitnant ei tulnud ikka veel välja. «Pärast!...» Eks temal ole lihtne peale hüpata, aga mis peab paigutaja tegema? Võib-olla joosta otse mitšman Kuntsevitši juurde ja üles

tunnistada, et olen omadega vahele jäänud?... Vaat kus kuri karjas, tule jumal appi — allohvitser nagu kord ja kohus, teenistusülesanded selged nagu ükskordüks, aga siin laskis äkki end täis teha!...

Selge see: poleks tohtinud teda ukse juurdegi lasta... Nagu oli näha, kuhu kipub, nii oleks pidanud raporteerima: «Olen süüdi, teie kõrgeausus, aga pole õigust lubada, suvatsege kutsuda vahtkonnaülem.» Aga jõuad sa kõige peale tulla, kui selline palundra lahti! Aina jookse kellahelina peale, hing paelaga kaelas, otsekui oleks lahinguhäire, — ja nüüd veel vastuta...

Volkovoi, kes selle möllu ajal oli jõudnud märkamatult oma padrunitasku rihma kohendada ja veenduda, et püha pakk rinnaesist sugugi punni ei aja, kõõritas kahjurõõmsalt Hlebnikovi poole, taibates ülihästi, miks teine piinleb. Viimane hindas Volkovoi pilke omamoodi; ta vangutas pead ja matsutas murelikult huuli, otsides kaastunnet, ent samas ta tardus ja ajas end sirgu: teadmata kust oli tohutut roguskikotti tassivate madruste selja taha ilmunud otse Hlebnikovi poole sammuv mitšman Gudkov. Kokkusurutud huuled ja kissis silmad andsid tunnistust, et mitšman on üpris tige.

Hlebnikov, kes kohe taipas, milles asi, oli hirmust minestamas. No on alles päev, susi teda söögu!... Kord üks, kord teine...

«Millega sina, lojus, küll mõtled? Kas persega või?» küsis Gudkov vaikselt, tihedasti ligi astudes. «Kus on kviitung? Kas pean hommikuni ootama?»

Hlebnikov pistis käe kähku padrunitaskusse; Volkovoi varjas muiet.

«Nii et... postid tuli paika panna, teie kõrgeausus... See sai tehtud — ja tahtsingi teie vastuvõtule paluda, aga juba suvatsesid leitnant Buturlin välja kutsuda...»

«Tema tahtis!... Kas sa saad aru, mis sulle on usaldatud? Mina ootan, vanemohvitser ootab, aga tema...»

Ja Gudkov vandus pikalt, lamedalt, aga väga solvavalt enda tühjaks. Hlebnikov võttis selle, muide, väärilisel vastu, väljendades kogu oma higise näoga truualamlikkust ja pilgutades süüdlaslikult silmi. Gudkov kergitas ja langetas kõhklevalt kulmu, keerutas käes kviitungit ning hakkas astuma Livitini kajuti suunas. Volkovoi saatis teda pilguga: mine, mine, just paras aeg sul sandarmijaoskonna kohta ette kanda, õnnistagu sind rooduülem!... Noh, läks too alles tigedaks, kui talle sihikut meelde tuletati! Kui

nüüd veel mitšmangi teda ärritab, — siis läheb teine jumala eest, veel vanemohvitseri juurde Tjulmankovi välja aitama: ilma temata, näe, on suurtükitorn otsekui ilma käteta, aga sõda on silme ees... On vast veidrik — talle on ainult torn kallis, aga oma nina ette ei näe, Kudrinit keelitas üleajateenijaks jääma, lubas paelad peale panna!... Hetkeks uskus Volkovoi ka ise: võib-olla astub Livitin tõesti Tjulmankovi kaitseks välja?...

Gudkov jõudis ukse juurde, aga vaevalt oli ta koputanud, kui Livitin koridori ilmus. Näis sedamoodi, et ta oli koputust oodanud, — nii ruttu läks uks lahti. Aga samas ütles ta pettunult:

«Ah, see olete teie. Vabandage, ma olen praegu väga kinni.»

Gudkov kergitas nagu ikka tähendusrikkalt kulme:

«Aga, Nikolai Petrovitš, ma tahtsin teile Tjulmankovist ette kanda...»

«Ma saan aru. Võib-olla pärastpoole. Ma kordan, et olen praegu kinni.»

Luku plõksudes löödi uks ilma erilise viisakuseta kinni. Gudkov kergitas õlgu ja läks mööda koridori minema, andes teed madrustele, kes jahukotid ja kastid seljas olid taas täitnud ohvitseride käigu. Kajutisse jäänud Livitin aga pani suitsu põlema ja heitis hajameelselt enda ette vaadates uuesti koikule.

Kajutis põles ainult üks lamp — see, mis seisis kirjutuslaual. Mati lambikupli roheline lootsik oli pööratud nii, et kiirtevihk lõi valguslaigu nurka, — sinna, kus helkis näopildi paks klaas. Sellest valguse vastuhelgist sai kajut kergelt õhulise ilme; kitsas metallkuup nihkus petlikult laiemaks ja omandas tervenisti — koos harjumuspäraste asjade, raamatute ja päevapiltidega — vajaliku irreaalsuse. Seda viirastuslikku, rahustavat valgust kiirgasid välja Irina paljastatud õlad.

Suurepäraselt ümarad, särasid nad musta, sileda karusnaha kohal, mis oli peaaegu küünarnukkideni vajunud. Näis, et kui poleks alumist raami, mis karusnahka rinna peal hoiab, siis libiseks see üha allapoole, paljastades aina edasi naha väljakannatamatut valevust, see libiseks jalatallani, sest miski tabamatu portreteeritud naisenäol pani vägisi mõtlema, et peale kilgendava karusnahariba polegi tal muud rüüd üll. Irina vaatas kajutisse kummalise poolnaeratusega, pikergused (ja sügavad) silmad veidike kissis, peene nina sõõrmed veidike laiali, pea veidike vasemale pöördes, tumeda kulmu nurk veidike kergitatud. See veidike kutsuski nähtavasti välja vajaduse alumise raami järele, mis takistas karusnaha edasist allalibisemist. Ja just seesama veidike tingis keerulise seadeldise, millega portree oli varustatud: õhuke kullatud varb käis ülemisest raamist üle, tillukesed rõngad varval hoidsid tihedast tumedast siidist eesriiet. Praegu oli see eest ära tõmmatud, mis andis tunnistust, et leitnant Livitin oli kajutis üksi.

Suve hakul välja ilmunud eesriidega portree oli esmalt esile kutsunud paratamatut klatši ühiskajutis. Livitin vastas naljatustega, andes igaühele voli äramõistatamiste ja teravmeelsustega suvaliselt meelt lahutada, — ning peagi harjuti saladusliku portreega ära ja lakati seda märkamast.

Just selleks oli eesriie mõeldudki: oht «ära harjuda ja mitte märgata» oli Livitinile kõige hirmuäratavam. Kõik, mis puutus Irinasse, pidi olema ikka ja jälle uutmoodi ihaldatav, ikka ja jälle natuke keelatud, ikka ja jälle piinavalt tabamatu ning isepäraselt kauge — millimeetri võrra käeulatusest väljas. Vastasel korral võisid tunded kaotada oma värskuse ja muutuda niisama tähelepandamatuks nagu päike taevas, nagu omaenda hingamine, nagu kuld rahamehe jaoks. Sellel kaalukal põhjusel lükati pulmi aina edasi, just sellepärast elas Irina nädalate viisi Peterburis, aga kui oli Helsingis, ei sõitnud Livitin puhuti maale, kuigi tal oli selleks täielik võimalus. Ja just sellepärast kattis lõpuks tihe eesriie — ainuke kajutis — Irina kujutuse.

Seda ei eemaldatud tihti. Eemaldati vaid siis, kui mõte Irinast muutus tähtsamaks laevast, teenistusest, elust eneseast või vastupidi — kui mõte temast oli sedavõrd uppunud, et vajas kunstlikku hingamist. Sel ja teisel juhul jooksid rõngad tilinal laiali, paljastatud õlgade sirevus paiskus silma — ja näopilt kas ärkas ise ellu või äratas ellu ainunud tunded.

Aga täna põhjustas kohtumise pildiga argpükslik põgenemine. Kas iseenda eest?... Või tegelikkuse eest?...

Kajuti ukse taga lähenes pidurdamatult paratamatus. Ta krabises ülemiselt tekilt šahtidesse vajuva kivisöena, müristes elevaatoritena, keldrisse lastavate mürskudena, vulises laevateki all siuglevates torudes tsisternidesse võetava veena, raputas ust jahukottide laipjalt pehme, kõlatu kukkumisena ning ropendas vanembatalööri puhuti kähiseva

tenorina. Paratamatus lähenes, rängana ja painavana laevale peale lasudes. Ja tema talumatu, üha suureneva raskuse all vajus laev aeglaselt, tollhaaval, aina sügavamale vette. Laev pidi põhja vajuma, ja see veel peaaegu märkamatu põhja poole vajumine lossitava lahingulaadungi all oli lõpu algus. Sündmuste ahel oli valla päästetud, sõda oli nähtavasti otsustatud, massilise enesetapu keerukas masin oli käivitatud. Tuleviku hämarusest hakkasid juba ähmaselt paistma surma piirjooned.

Kõige selle eest oligi leitnant Livitin end peitnud kajutit täitvasse viirastusliikku heiastusse, asetanud enda ja muu maailma vahele ebakindla tõkke lukustatud ukse näol.

Töö masti kallal oli lõppenud. Palavikuline pingestatud tegevus oli osutunud vaid ajutiseks väljapääsuks sellest ärevast tundest, mis juba kolmandat päeva oli Livitini üle võimust võtmas. Nüüd lamas ta koikul, pabeross hambus ja vaatles hajameelselt portreed. Klaas helkis külmalt ja ükskõikselt. Selle taga paistis Iriña lõpmata kaugena — otsekui kusagilt teiselt planeedilt. Põimudes, lõikudes ja taas kohtudes voolasid mõtted nagu äkilise suvise vihmahoo kümned ja kümned nired. Nii nagu need rutakad ja nõrgad nired teele jääva kivi külgi pidi maha voolavad, nii said temagi mõtted millelgi põhilisel vaid külgi riivata. Totralt ja pealekäivalt kordudes saatsid neid mõtteid kaks kõlavat laulurida:

«Ma musta sooblinaha heitsin
ta küütlevile õlule...»

Elu nautiv Livitin ei mõtisklenud tavaliselt nii ebameeldiva asja üle nagu surm. Aga surma probleemi süvenemata teadis ta tema kohta midagi seesugust, mida teised ei teadnud; surm ei alga sugugi sellest hetkest, mil inimesel süda seisma jääb. Ta algab märksa varem, sõltuvalt asjaoludest. Kahjuks võib tema algust vaid tagantjärele määrata, selles seisneski Livitini avastuse põhiline kõhedus. Nii näiteks algas mullu suvel enese maha lasknud leitnant Dolski surm nädal aega enne tulistamist — nimelt sel hetkel, kui ta «Societès» tõusis kaardilaua tagant, jätnud lauale miinilaeva «Donski Kazak» rahakapi kogu sisu. Aga Teise Vaikse ookeani eskaadri ohvitserid elasid kooljatena sisuliselt kogu viiekuise retke aja, Kroonlinnast väljasõidu päevast Tsušima lahinguni.

Leitnant Livitini filosoofia kohaselt algas surm seal, kus inimese ellu tungis surma varjatud põhjus — olgu see

hingeõhuga kopsu tõmmatud Kochi kepikene, naine, kelle pärast sind hiljem kahevõitlusel tapetakse või mereasjade valitsuse käskkiri sinu suunamise kohta hukkumisele määratud laevale. Ülesanne seisis selles, et osata see inimpilgu eest peidetud põhjus ära mõistatada ja teha omalt poolt käik, mis surmal kaardid segi ajab.

Antud juhul lehvitas tema enda hukatus juba üleeile, sel tunnil ja minutil, kui kästi laev lahinguvalmis seada, hoiatavalt oma musta tiiba.

«Ma musta sooblinaha heitsin... ta küütlevile õlule,» kordas leitnant peaaegu kuuldavalt ja kortsutas kulmu. «Olge lahked, ajage aga habet, täitke vandetõotust, kurat teid kõiki võtku...»

Keda — seda ei teadnud ta isegi.

Koridori patsatas kõlatult järjekordne laip ja samas käis ka mütsatus vastu ust, siis pistis kähe tenor kisama:

«Topi auk kinni! Topi kinni, kas oled kuu pealt kukkunud või, kas sa siis ei näe — koti oled lõhki rebinud!...»

Keegi pööras ukse juures ähkides kotti teisele küljele ja tõukas ilmselt tagumikuga ust. Selle õhuke raudplaat läks plänni vastupanust välissündmuste survele. Livitin vaatas seda kõrvalseisja uudishimuga: kas peab vastu? — ja kujutas endale äkki erakordselt selgesti ette, et selle õhukese, koketselt läikima lakitud raudlehe taga on vesi. Vesi, mis peagi tulvab selle tohutu laeva põue, täites endaga kõik — vahekäigud, kajutid, tema enda kopsud. Sündmused, mis seni olid ta kajuti ukse pihta põrutanud vaid laia madrusetagumikuga, nõudsid kaitsetegevust. Ent missugust tegevust peale selle, millega teised juba end innukalt petsid — mida, peale energiliste ettevalmistuste omaenda matusteks, võis ta välja pakkuda?...

Üleeile, 14. juulil, hakkas ta tagasipööramatult ja pidurdamatult surema. Selle harjumatu ajaviite finaal polnud kuupäevaliselt kindlaks määratud. Jäi järele temale endale teadmata ajahulk, mida ta võis kasutada selleks, et vana nõia salakavalaid arvestusi kuidagi sassi ajada.

See vana nõid oli saatus.

Leitnant Livitini vahekorra saatusega määras elutee pooljaamades kogutud kirjanduslik ja filosoofiline kogupagas. Üldiselt taandus see mingisuguse sünge, isiklikult tema, leitnant Livitini vastu nii või teisiti kuritahtliku müstilise jõu tunnistamiseks. Tüsistuste vältimiseks püüdis ta seda tigedat jõudu tühiasjadega mitte ärritada: ei võt-

nud ühest tikust kolmandale suitsule tuld, ei alustanud tähtsaid toimetusi esmaspäeviti või reedeti, kui reede juhtus kokku kolmeteistkümnenda kuupäevaga, näitas vastutulevale papile läbi tasku träässa ja püüdis matuserongist mitte mööda sõita. Kõike seda tegi ta naljatamisi, iseennast pilades, ent kartuse varjundiga: rumal küll, aga ikkagi hingerahu huvides — milleks siis astla vastu minna? Ometi oli see kõik lihtsalt tagala kindlustamine. Kusagil hingepõhjas oli leitnant Livitin ammu veendunud, et vana nõid elab ainult idiootide kulul, kes ei oska dešifreerida ta kohmakaid kavalusi. Tarkpea võis nad alati ära mõistatada ja neile oma tahtejõul vastu seista, et ühe teravmeelse käiguga kogu müstiline malepartii segi ajada.

Sellist käiku oli ta püüdnud täna hommikul teha. Vene impeeriumi fokkmastil lipendas juba kolmandat päeva saatuslik signaallipp «Щ», ära seletatult — «täidesaatev». See admiralilaevale heisatud lipp tähendab signaalkoodis «Valmistuda ettenähtud manöövri või signaaliga kuulutatud käsu täideviimiseks». Vana nõid oli «Щ-i» juba vardatippu heisanud, hoiatades delikaatselt, et selle langetamisel algab ülevenemaaline manööver, kõik läheb hukatuslikult liikvele ja «Generalissimus» lastakse — «Läänemere merejõudude operatiivplaani» kohaselt — keskse miinitõkke juures lihtsalt põhja koos kellegi leitnant Livitiniga, kes on kinni korgitud laeva ahtritorni.

Ja raevukast protestitundest püüdis see leitnant sündmuste käiku omal suval muuta. Eile, seal üleval, lõigatava masti marsikorvis, tulvil ebaharilikku mõtte- ja tundepinget, nägi ta äkki väljapääsu. Ta nägi seda juhuslikult, tühja-tähja ajel. Aga see tühi-tähi võrdus tema, Livitini mastaabis Newtoni õunaga: nähtavasti oli kogu selle äreva aja teda vallanud sundmõte alateadvuses oma töö teinud. Ja nüüd haaras ta kinni juhuslikustki ajendist.

Harjumatut üritust juhatades ja käigu pealt nuputades, kuidas atsetüleeni lõikava tulikeelega spiraali elulisemate ergusõlmedeni jõuda, või kaalutledes, kuidas oleks etem juba lõigatud tükke tekile lasta, mõtles Livitin hoopis millestki muust. Ümberringi karjusid ta madrused lõbusasti üksteisest üle; uus tegevus meeldis neile, aga leitnandi ees avanes kõrgelt mastilt vaade Soome lahe kitsa soolika taha — avarale Läänemerele, mille tagatipus, Kieli juures, seadsid end retkerivvi Saksa lahingulaevad, ristlejad, destroierid. Selle totaka masti otsast näinuks ta otsekui kooskõlastatud jõudude rahulikku ja enesekindlat paraadi enne

nende lõbustusretke Soome lahte, kus, nagu nad hästi teavad, ootavad neid tõkke juures kaks-kolm armetut laevalogu...

Kõik ta sisimas kees ja kannatas, ning süda nõrgus verd. Hilja! Hilja! Kõik oli liiga hilja! Mitte midagi ei jõua enam parandada. Arveõiendus, juba teine Tsušima-taoline arveõiendus leiab jälle traagiliselt aset näe seal, Soome lahe kitsuses. Kõik on ette kindlaks määranud ammu väljakujunenud eluvool, oskamatus ja inertsus, üksköiksus ning ajaloo õppetundide täielik unustamine. Ja mida võis teha tema — Vene keiserliku laevastiku leitnant, Nahhimovi võitude ning Makarovi täideviimata mõtete õnnetu pärija?...

Ometi mõtles ja mõtles ja mõtles ta nagu vaimust vaevatu sellele, millega võiks juba sõja esimesel tunnil ehmatada sakslasi sedavõrd, et sundida neid mereleminekust loobuma. Selles asjas ei võinud lootma jääda mereväe kindralstaabile ega ka Läänemere merejõudude ülemjuhataja staabile. Neil on kõik juba ammu läbi mõeldud ja läbi kaalutud, kõik projektid läbi arutatud, ning vaevalt küll on sõjaeelne olukord Läänemere näitelaval «Generalissimuse» neljanda suurtükitorni komandörile paremini teada kui neile.

Kuid sel tornikomandöril oli kaks kaheldamatut eelist. Esimene — isiklik huvi lahingulaeva «Generalissimus Krahv Suvorov-Rõmnikski» saatuse vastu — ning see on juba positiivne tegur. Oma särk on ihule ligemal. Kui surm silma ees, võib püssirohugi leiutada. Mitte asjata ei öelnud isake Varlaam: «Pea lõikab mul kehvasti, aga küll ta lõikama hakkab, kui silmus kaela ümber...» Teiseks — tema mõtlemine oli vaba operatiivstampidest, mis juba aastaid ei lasknud mereväe kindralstaabil otsida uusi teid ja vahendeid, võib-olla täiesti ootamatuid. Nii kindralstaap kui ka merejõudude staap on õpetatud sõdima ettekirjutuste järgi, mida leitnandile endalegi on sisendatud juba korpuses. Kuid eks ole need akadeemilised mereväekunsti reeglid rahvusvahelised. See tähendab, et vaenlasel pole raske ära mõistatada tema vastu suunatud tegutsemist: tal tarvitseb ainult kujutada ennast minu olukorras ja otsustada, mida ta sel juhul ise teeks — ning kõik klapib. Pole üllatusi ega uudiseid...

Ei, see talle endale veel tundmatu operatsioon, mis võiks Saksa eskaadril Soome lahte tungimise himu ära ajada, peab olema midagi hoopis muud, kui seesugune

kindlaksmääratud tegutsemine. Ainult ootamatus tagaks edu. Kuid mida siis teha? . . .

Newtoni õun, nagu tal kombeks, kukkus ootamatult. See juhtus eile, mastilammutamise teisel päeval, kui teda juba kolmandat päeva järjest oli jälitanud ärev, piinav teadmine, et on tingimata vaja kuhugi välja jõuda, midagi otsustada, midagi teha. Õhtu eel, vastukaaluks Wagneri «tule needmisele», mis kõlas pimestavas sädemetelõõsas ja atsetüleeni vilinas, lõi taevas särama rohekas ehatäht, see millest laulis Tannhäuser, ning sügaval all mähkus reid vähehaaval õrna hämusse, kuigi oli veel selgesti nähtav kõigi oma laevade ja kaatritega, mis hoolitsevalt õhtusel valeval veel edasi-tagasi seerisid, ning veolaevadega, mis aeglaselt «Generalissimuse» parda äärest mööda sõitsid, — oli kummaline mõelda, et see kõik — täht ja leek ja muusika ja reid — kaob, sest ta ise kaob siia, sellesse tüünesse sooja vette.

Endast võitu saanud, kuulutas Livitin välja suitsutunni ning sirutas madrustele portsigari. Käed — põlenud ja määrdunud, toekate sõrmede ja krobelise nahaga käed sirutusid talle vastu, tema torni komendoride, galvanööride, elektrikute käed, mis äkki taaselustasid endas keevitajate ja neetijate, lukkseppade ja seppade harjumusi. Otsekui oleks ajas ja ruumis midagi paigast nihkunud. Madrused istusid mahalõigatud ja ebardlikult rippuvate terastorude ääres; nad tegid suitsu ja silmitsesid rahulolevalt oma töö tulemusi; vaiksel häälel peeti nõu, mis nipiga pääseks paremini lõikama, näe, seda neetud toru seal, mis hoiab üleval kogu spiraalivõru. Ja oli näha, et see rahulik töö-alane jutuajamine, mis oli imekombel teisest, kaugest maailmast üle kandunud siia, marsi kitsukesele platvormile, pakkus neile, madrustele, suurimat naudingut. Oma elutingimuste tõttu ei tundnud leitnant Livitin niisuguseid suitsutunde töökodades, depoos, tehastes ja vabrikutes. Kuid neile — töökeskkonnast väljakistud inimestele — meenusid ilmselt taolised suitsutunnid minevikku mahajäänud, poolunenud maailmas. Kui ta oleks võinud seda mõista, oleks ta mõelnud, et vana nõid saatus annab neile tööinimestele viimase puhkuse enne hukku, mida valgustas tagasipööramatute päevade kauge helk; leitnandis kutsus see hetk esile Wagneri muusika — nooruse ja täitumatute unistuste niisama kauge vastuhelgi.

Volkovoi, kes viimaste ööpäevade jooksul oli märkamatult muutunud Livitini esimeseks ja peamiseks abimeheks leitnandile harjumatul keevitusalal, suitsetas alt möödaliikuvaid transpordilaevu vaadates, ning pöördus lõpuks leitnandi poole:

«Kuidas sellest peab aru saama, teie kõrgeausus? Poleks nagu meie veolaevade moodi?»

Livitin silmitses teraselt. Laeva kodumaad määrata oli raske, kuid võis ära näha, et see oli üks neid prahilaevu, mis sõitsid Helsingisse soome metsa järele.

«Metsaveolaev. Norra või Inglise oma.»

«Võib ka Saksa oma olla?»

«Võib olla.»

«Mis siis välja tuleb: sõda sõjaks, aga kauplemine käib omasoodu?»

Leitnant kehitas õlgu.

«Kuni sõda pole alanud, on meri kõikidele lahti.»

Volkovoi vangutas ebalevalt pead.

«Halvasti on asi seatud. Mina ei laseks neid juba praegu siia sõita.»

«Ei lasta sinul, Semjon, laevastikku kamandada,» hakkas kõrvalseisev Tjulmankov sõnasabast kinni. «Mis korraldajat sinust oleks?»

Volkovoi pöördus tema poole.

«Aga mis on tal faarvaatris tegemist? Paljukest see aega võtab, et ahtrist paar-kolm miini välja visata, kui keegi ei näe? Sakslane on kaval, temalt võib kõike oodata.»

«Jah, viskad sa küll, milleks siis valve väljas on?» segas Kostrjuškin vahele. «Kas nägid, miinilaevad on eilsest saadik merel?»

«Miinilaevad ei passi kellelegi peale. Kuulsid ju — kuni sõda pole, on meri lahti! Ei laseks ma teda reidile,» jäi Volkovoi endale kindlaks ja heitis suitsukoni ääsi. «Teie kõrgeausus, lubate suitsutunni lõpetada?»

Livitin, kes vaatas Volkovoid äraoleva pilguga, noogutas vaikides. Oletus, peaaegu hullumeelne, kuid kahtlemata õige, vilksatas tal peast läbi; äärmiselt jultunud, kuid täiesti teostatav plaan haaras hetke jooksul kõik tema mõtted. «Kuni sõda pole alanud, on meri vaba . . .» Ainuke pääsetee avanes talle praegu selles fraasis, kõik sai äkki selgeks ja muutus konkreetsuseks, mida tal polnud jätkunud kõik need päevad. Hämmastav, et see tal varem pähe ei tulnud! . . .

Mehed hakkasid jälle tööle, taas hakkas vilistama gaas

ja pudenesid pimestavad sädemed, kuid Livitin muudkui seisis vaikides, mõeldes läbi äkki tekkinud projekti, arvestades tähtaegu ja võimalusi. Kõige järgi otsustades tuli välja, et plaan on täiesti teostatav, kui seda viivitamata hakata ellu viima. Kuid selle peale välja minna võis ainult merejõudude ülemjuhataja. Temale, ainult temale oli vaja see plaan ette kanda.

Livitin kutsus Volkovoi ja Tjulmankovi, ütles, et tuleb tagasi hiljem, tähendas nendega koos ära, missugused torud tuleb lõigata, ja läks luugi juurde. Kiiresti mastisisest treppi pidi alla laskudes torkas talle pähe, kuidas toime tulla esimese takistusega. Kui esitada raport teenistusliini pidi, see tähendab vanemohvitseri kaudu laeva komandörile, kes esineb taotlusega lahingulaevade brigaadi komandöri ees, see aga viib asja edasi laevastiku staapi, kus siis hakatakse otsustama, kas kanda sellest ette ülemjuhatajale — siis kaotatakse kallist aega, mis on projekti tähtsaim faktor. Tähendab, praegu tuli tegutseda teiste, tavapäratute vahenditega. Mis oleks, kui äkki Bošnakov?... Sõbrad polnud nad ealeski olnud, kuid nad olid säilitanud korpuse aegadest peale just niisugused sõbralikud suhted, mis lubasid paluda teda, admirali üht lipuohvitseri, poetada see kiri mingil moel ülemjuhataja kätte...

Livitin suundus otsustavalt leitnant Vetkini juurde, kes laadimismõllus, mis oli laeva ametiruumi muutnud läbikäiguhooviks, püüdis säilitada vahiohvitseri väärilist rahu.

«Vadim Vassiljevitš, mul on teile palve...»

«Käskige,» tõstis see käe mütsiserva juurde.

«Kui hakkate «Rjurikule» kaatrit saatma, ärge keelduge võtmast ühes minu kirja Bošnakovile.»

«Andke see talle ise, Nikolai Petrovitš,» soovitas Vetkin. «Buturlin valmistab talle ette mingeid dokumente kella üheksaks, ta kihutab kindlasti kohale — niisugune on juba ta amet!»

Oli vaja kiirustada, ning kontrollinud kaardil oma arvestusi, istus Livitin kirja kirjutama, tundmata erilist muret selle stiili pärast. Oli tarvis esitada asja tuum, admiral aga taipab isegi, mis vaja. Asja tuum aga seisnes järgmises.

Meie sadamates oli mitmeid poliitilise olukorra selgumist ootavaid eri maade kaubandusfirmadele kuuluvaid laevu. Oli vaja kähku osta üks neist (parem kui Liepajast

või Riiast) ning, jättes nime alles, seada see ümber mineerimislaevaks kahe-kolmekümne miiniga. Selleks tuleb ahtrisse üksnes kaetud pooltekk teha, asetada laevaruumi relsid ning maskeerida tekk ning laevaruum lauavirnadega, — kõik see on korraldatav ühe ööpäevaga. Valepaberitega varustatud laev läheb Taani väinadesse, kus ootab kokkulepitud radiogrammi, hoides merel võimalikult lähemale Kieli lahele. Sõja esimesel tunnil heidab ta oma miinid faarvaatrisse ning uputab enese. Sellest on küllalt, et tekitada paanikat Saksa laevastikus juba esimesel merelemineku. Mis puutub meeskonda, siis see jõuab meie randadeni päästepaadil (või hukkub, millele ei tahtnud mõelda, kuna kõnesoleva laeva komandöriks oli leitnant Livitin palunud määrata iseend, vihjates oma inglise keele oskusele).

Kiri sai valmis just selleks ajaks, kui leitnant Bošnakov kihutas kaatril «Generalissimusele». Ta keerutas ümbrikku käes ega küsinud peenetundelisusest, mis seisab kirjas pures mõtlikult huuli ja ütles lõpuks:

«Ainult teie pärast, Livi. Kuid hoiatan: mina küll keerutan enese välja, aga teie... Vaadake, et teil ei tuleks istuma minna nagu kollanokal mitšmanil, *n* ööpäevaks, kusjuures *n* on siin selle funktsiooniks, mida vanake heaks arvab...»

Siiani laabus kõik: täna hommikul teatas Bošnakov, kes jälle oli kihutanud staabiasjade pärast laevale, et ülemjuhataja sunnil kihutab ta pärastlõunal miinilaeval Koivistosse. Bošnakov sosistas vandeseltslaslikult Livitinile, et oli torganud kirja admirali isikliku kirjavahetuse mappi ja et vanamees «on esialgu vait». Kogu õhtu oli Livitin oodanud, et admiral ta välja kutsub, — seepärast oligi ta Gudkovile nii kiiresti ukse avanud.

Ta maksnuks palju selle eest, et pääseda praegu Myntgatanile, majasse nr. 7, vallalise naisterahva mugavasse korterisse, kus vaibad, lõhnaõlid ja siidvarjudega lambid rahustavad meest ning vaigistavad temas kõik kired peale ühe. Rohkem kui kord oli ta toreadoorlikus võidujoovastuses Irinale öelnud: «Siin on härg, kelle ma sulle pühendasin!» Kord oli tegemist mereväe laskevõistluste auhinnaga, kord medaliga «Uppuja päästmise eest» — tunnistamaks hüpet reidi jäisesse vette, sammuga vääratanud komendori järele, kord kõne mereväe sõjakohtu istungil, kus temal — kaitsja kohustes — oli õnnestunud päästa poomisnöörist madrus, oma prostituudist armukese

tapja... Kuid need toreadoorlikud härjad olid romantika. Äkkrünnak Kieli lahele võinuks saada ta kõige etemaks härjaks, aga praegu see mäng teda enam ei köitnud: romantilise teatri õhkkond oli kadunud ta elust sõja raudsesse, roostesesse ja läpatunud atmosfääri. Ees ootas sunniviisiline, võõra mõtte suval kindlaks määratud surm «Generalissimuse» lõksus. Muidugi olnuks see teine surm, mille ta ise oma otsusega põrgupõuest välja kutsuks, efektsem ja küllap kergemgi: kuulsus või surm (aga võib-olla ka üheskoos: kuulsus ja surm) — niisugune olnuks küsimus. Ja tema ise, oma vabal tahtel, söandanuks katset teha sellega, mis määrab ta elu edaspidiseks või katkestab selle.

Ja kuigi ta oli otsustanud, tundis ta ikkagi millestki puudust. Nähtavasti protesteeris kogu tema tugeva, kauni, kahekümne viie ja poole aastase inimese olemus enesetapjaliku otsuse vastu; oli vaja veel üht tõuget. Kui vaid naine, kes valdas ta meeli juba teist aastat, eest ära libisedes ja meelitades, eemale tõugates ja külge tõmmates, süüdates kiivust ja tasudes selle eest kirega, naine, kes pigem segas, kui aitas teda, naine — leitnandi raske rist ja vaevarikas õnn, — kui vaid see naine ütleks oma sõna!... Kui ta vaid ütleks, mis ta arvab sellest kavatsusest, mida oleks õigem nimetada avantüüriks! Kui ta vaid sosistaks: «Kardan... kardan sinu pärast...» Või ütleks: «Olen su peale uhke, sina oled minu Siegfried...» Või puhkeks lihtsalt nutma, nagu oli kunagi nutma puhkenud ema, kui ta oli kuulda saanud, et poeg on otsustanud Mereväekorpusesse astuda... Mu jumal, kui ta ometi midagi ütleks... Ah ei, milleks öelda, — piisab kui ta väljendaks end pilgu, nuuksatuse või žestiga!...

Aga portree vaikis. Lastes särada õlgade soojal marmoril, üll hoides allakippuvat karusnahka, veidike kissitades omi pikergusi silmi ja veidike puhevile ajades oma peeni sõõrmeid, veidike kergitades mustavat kulmuserva, vaatas Irina talle otsa — ja oli vait. Oli vait täpselt samuti, nagu ta oli olnud iga kord, kui leitnant talle oma luuletusi lugema hakkas või kui mees kauakestvas ja viljatus dialoogis iseendaga kuhtus selle kummalise ja vaikiva poolnaeratuse ees, mida ta vihkas hääletuse tõttu ja jumaldas selles peituva väljakutse pärast, mis ei ihanud sõnu, vaid vaikust.

Jälle koputati uksele. Livitin heitis pilgu kellale — kesköö oli möödas, oodata polnud enam mõtet. Ta tõusis

kiirustamata, pööras lambivarju ära, tõmbas eesriide portreele ette ja alles pärast seda läks ust avama. Ukse taga koridoris oli leitnant Vetkin.

«Mul on au õnne soovida,» ütles see teeseldud reipusega. «Tum, tum, tum. Ise nägin raadioruhvis.»

«Nõndaps,» ütles leitnant Livitin niisuguseks puhuks sobiliku rahumeelega. ««Ja vaid üks talle naeratas õnn — vahvast kasvasid karvad tal ninas»... Tuleb välja, et olen hiljaks jäänud, Vetotška!»

«Ma ei saa millestki aru.»

«Aga mis siin aru saada. Tähendab, et sõdime?»

«Ah, kes seda teab... Kohe saab kõik selgeks, mis udu seal hakatakse ajama, näe, seal see Mamotka juba silkabki,» ütles Vetkin ja saatis pilgu piki koridori.

Nii oligi, nende juurde jooksis hingeldav Mamotka.

«Teie kõrgeausused, komandör kutsuvad härraseid ohvitsere salongi. Käsk on — otsekohe...»

«Hüva, astu aga edasi,» vastas Vetkin ja pöördus Livitini poole. «Läki, Nikolai Petrovitš! Nüüd on kõik selge: meie tund on tulnud!»

Kuni Livitin kajutis vormimütsi järel käis, hakkasid mõlemad koridorid ohvitseridest täituma. Laadimise katkestanud ja vaheseinte äärde tõmbunud madrustest läksid nad vaikides mööda, püüdes mitte kiirustada ning end rahulikult ja ükskõikselt ülal pidada. See ei õnnestunud aga kõigil, nagu vahiposti nr. 3 tunnimees hästi näha võis.

Volkovoi seisis, mõtlemata enam pakile rinnal, — ohvitseridel pole nüüd tema jaoks mahti, ja pakk nagu selgus, ei aja rinda sugugi punni. Ebatavaline protsessioon tähendas nähtavasti, et sõda oli alanud ja nüüd võis viimaks taibata, et sinisel pakil, mille Buturlin kapist võttis, oli suur tähtsus — küllap see oli lahingukäsk.

Ja kui Volkovoi aimas, ehkki ähmaselt, sinise paki jõudu, mis oli liikvele pannud kõik ohvitserid, siis need ohvitserid ei võinud temast möödudes aimatagi, et siin, tunnimehe valve all, on otse madruse südame juurde peidetud teine pakk, mille jõud on palju suurem ja ähvardavam. Selle jõudu ei tundnud Volkovoi isegi. Ta teadis vaid, et pakk sisaldab mingi saadetise sotsiaaldemokraatliku bolševike partei Peterburi komiteelt. Seal võisid olla näiteks ajalehed, kus jutustati sellest, millest laeval aina sosistati — juulipäevadest Peterburis. Seal võisid olla seltsimeeste kirjad tähtsate andmetega. Seal võisid olla nii lendlehed

kui ka otsesed juhised, kuidas tegutseda nii raskel ja ohtlikul ajal... Mis seal ka polnud, ikkagi oli temas omamoodi sõjaplaan — plaan rahva suureks sõjaks tsaari vastu. Homme avatakse pakk ohutus kohas — ja tema jõud tuiskab meeste sekka. Pakk saab oma edasise, paljuaastase ja võidurikka mõjuvõimu.

Viimasena läks sellest pakist mööda mitšman Gudkov, murelik ja imposantne nagu alati, hoides käes kviitungit, mida ta polnud ikka veel jõudnud vanemohvitserile ära anda, ja Volkovoi lubas endale Gudkovi seirata kõõrdpilguga, mis oli täis nii põlgust kui ka pilget.

Salongi astudes tahtis Gudkov juba Šijanovi poole liikuda, aga too oli enda juurde kutsunud leitnant Livitini.

«Nikolai Petrovitš,» ütles ta poolihääli, «laeva komandör käskis teid lipuheiskamise ajaks «Rjurikule» admirali juurde minna. Milles on asi, tuvike?»

Livitin kehitas õlgu, kuigi tal sees miski õnnest rebenes ja süda pistis põksuma.

«Pole aimu, härra teise järgu kapten,» ütles ta nii ükskõikselt, kui võis.

«Komandör lubas võtta oma kaatri,» jätkas Šijanov, «vahtkonnale ma juba teatasin.»

«Olen erakordselt tänulik, Andrei Vassiljevitš,» kummardus Livitin ja jutt jäigi soiku: kajutist astus salongi laeva komandör.

Ohvitserid ajasid end sirgu. Punakatesse vurrudesse hingates astus komandör laua juurde.

«Härrased ohvitserid,» ütles ta vaikselt. «Keiserlik valitseja on heaks arvanud välja kuulutada Läänemere laevastiku mobilisatsiooni. Palun võtta leitnant Buturlini käest mobilisatsiooni tunnikavad...»

13. PEATÜKK

Pink tundus harjumatult kõvana, põlvedest liikumatult kõverdatud jalad kippusid surema, iga ratţalõnks rööbaste liitekohal kaikus peas vastu, ent kõik see oli tühiasi võrreldes alandava ebamugavuse ja häbitundega, mis polnud lahkunud Jurist juba Viiburist peale, kus ta oli sisenenud sellesse öiselt valgustatud vagunisse ja kiiruga istunud ainsale vabale kohale. Pink juhtus asuma vahekäigu juures ja lisaks oli otse ta pea kohal üks kahest sisselülitatud laelambist: ning see piinas teda kõige enam — ta oli ter-

venisti nähtaval. Tõsi küll, kõik abinõud olid tarvitusele võetud: sinel oli pööratud nii, et pagunid jäid sissepoole, ja koos vormimütsiga (mille kuldtähed olid samuti seina poole pööratud) pagasiriiulile asetatud; sinna oli Juril õnnestunud mahutada ka oma pikk mõõk. Mis puutub mundrikuube, siis niipea, kui ta oli istunud magava soomlase kõrvale, kel oli presentmantel seljas ja nahkne nokkmüts peas, tõmbas Juri jalamaid hõlmad sedavõrd tagasi, et pagunid langesid peaaegu abaluudele ja jäid uudishimuliku pilgu eest varjatuks.

Peitnud sel kombel kõik gardemariini seisuse tunnused, püüdis Juri uinuda. Aga uni ei tahtnud sugugi tulla ja nii ta siis istus ebamugavas poosis, saamata jalgu välja sirutada: tema vastas magas naabri õlale vajunult tudengikuues üliõpilane, jalas kantud ja põlvede kohalt välja veninud rohelised püksid. Jäi üle vaid magajaid silmitseda ja tusaselt oodata kella üheksat, mil rong tuhiseb Helsingi jaamavõlvi alla ja mil võib viimaks lahkuda sellest õudsest vagunist.

Vagun polnud sugugi õudne: see oli tavaline kolmanda klassi Soome vagun, väga puhas ja avar. Kokkuhoidlikud soomlased ei soovinud õigusega lühikese sõidu puhul lisaraha maksta voli eest sohval pikutada, ja puupingid, kohandatud kolme inimese istmeks, olid mugavuse mõttes käetugedegagi varustatud. Kiirrongi kolmandas klassis reisimise tõigas polnud iseendast midagi häbiväärset: Mereväekorpus isegi soovitas seda, võimaldades gardemariinidele hinnaalandust (kantseleikeeles «litrit») sõiduks just ja ainuüksi kolmandas klassis. Aga nii nagu ühelegi endast (ja korpusest) lugupidavale gardemariinile ei tulnud pähe käia kroonu mõõgajupatsiga, nii oli ka sõit kolmandas klassis kahtlemata šokeeriv. Mereväe peastaap polnud asja ilmselt küllaldaselt läbi mõelnud. Ohvitseride osas oli see küsimus lahendatud täpselt ja selgesti: neil oli lihtsalt keelatud sõita kolmanda klassi vagunis, ja neil oli õigus kolmanda klassi piletiga teises klassis istuda. Miks oli riigikassa siis gardemariini, tulevase mereväeohvitseri vastu nii sündsusetult kitsi?... Ja nii oli Juri tavaliselt oma sõitudel Helsingisse üleoleva armulikkusega parandanud selle ülemuste taktituse; kassa juures oli ta virutanud punase litri hooletult kus seda ja teist ning maksnud teise klassi täishinna. Aga praegu oli olukord teistsugune: tulevik oli sünge ja tume, raha tuli lugeda.

Raha oli äkitselt ja muret tekitavalt muutnud oma har-

jumuspäraseid omadusi. Siiani oli raha olnud asi, mis ei nõudnud erilist järelemõtlemist, ta täitis korralikult oma kohust, mis oli hiilgav ja kerge nagu paleevahtkonnal — ta oli kohustatud kaitsma gardemariini väärikust. Ta kõlises ja krabises elegantses, lamedas rahataskus, hüljates kahetsuseta selle seemissängi. Puhkusepäevad laotusid korpuse seinte taga päikselise lilleväljana, poolimperiaalide[1] rasked kuldsed mesilased lendasid rahataskutest välja vaid selleks, et koguda aromaatset mett: sõrmkindaid, tellitavaid paberosse, odekolonni, tihedat postipaberit, ebaharilikke hambaharju, šokolaadikarpe või muid galantseid kingitusi — kõike seda pealinna elus vajalikku ja tähendusrikast tühja-tähja.

Viierublaste pehme siidisus muutus Maria teatri siniseks polstrisametiks, kolmerublase lõbusat haljust meelitasid enda poole lillekaupluste vaateaknad, hõbe veeres helkivate taksoratastena kõige kaduva teed, vaskviiekopikalised põrisesid raskete trammidena.

Gardemariini rahal olid omad teed, oma tutvustering, omad võimalused, mis vastasid nende peremehe seisundile ja eale. Veel ei avanenud nende ees restoranide, varieteede ja luksuslike lõbumajade esialgu keelatud peegeluksed, veel ei sirutunud nende poole rätsepate ahned käed (olgu, kuidas oli, aga korpus ei rõivastanud neid halvasti, munder nõudis vaid tühiseid korrektiive), veel ei haigutanud nende poole pokkeri nelja kuninga päratud lõuad, leitnantide nuhtlus, ja inetuid pardipoegi ärapõlgavad naised ei näidanud neile veel loendamatuid teid danaiidide vaadi poole. Kõik see ootas tõotatud mitšmanitähekesi, abirahasid ekipeerimiseks, lähetusteks ja kolimisteks, toidurahasid, preemiaid, esimesi palkasid, ohvitseride laenukapitali valget raamatukest, võimalust sõbramehest laevarevidendi abil ära nihveldada osa laevavärvimisrahast ja õigust vekslile alla kirjutada. Nende ees oli valla vaevalt kümnendik maailmast, imetoredad Ameerikad ootasid noort meresõitjat alles ees — ja rahad lendlesid veel süütute lõbustuste naiivseid lilli pidi.

Need muretud gardemariinirahad ei laskunud madalate vajaduste — söögi, korteri ja rõivastuse — häbiväärse rahuldamiseni, nad ei lõhnanud petrooleumi, pesunaise seebi, mähkmete, arstirohtude, rukkileiva ega küttepuude teravalt lehkava vaigu järele. Võib-olla sellepärast neid

[1] Seitsme ja poole rublased kuldmündid.

ei loetudki: jäägu madalate lõhnadega tegelemine riigikassa mureks, gardemariini raha tuli niisama kergesti, kui kaduski. Raha puudumine ei ähvardanud nälja, külma ega muu suure hädaga — rahapuudus ähvardas vaid häbiga.

Ometi tegi praegu raha talle muret (kakskümmend rubla, mis ta oli nädal tagasi võtnud Anna Markovnalt augusti pensioni arvel, ja kümnene, mille ta oli haaranud samal päeval porutšik Pahhomovilt hooletu ausõna peale). See raha kippus küsivalt portmoneest välja. Küsimus «kas jätkub või ei?» ei tahtnud kuidagi sinna ära mahtuda. Need kolmkümmend rubla pidid Jurit vee peal hoidma selle päevani, mil selgub ta saatus — see võis juhtuda alles Turus, väikesevõitu sadamas Põhjalahe kaldal, kus tema oletuse kohaselt pidi paiknema teda huvitav miinilaevade divisjon.

Ajalugu oli üleliia rutanud — ja see viga tuli viivitamata omal kulul ära parandada. Sõda oli tulnud kolm aastat enneaegu, leides Juri eest õpilasena, poisikesena. Sõda kavatses oma rasked lipud Mereväekorpusest kaugelt mööda viia, märgistada mõned väljavalitud Georgi risti mustjaskuldse lindiga ja peituda siis pikkadeks aastateks diplomaadikabinettide tammepuust uste taha — egas igal aastakümnel sõda tule, kurat võtku!... Ja seepärast ei tõotanud kauge sündmus, millest ta oli harjunud mõtlema magusa erutusega, — ohvitseriks ülendamine, — talle enam rõõmu, vaid pikaajalist piina. Kas on see siis kerge — sõita laeval, mis on oma sõjamoona juba välja tulistanud, elada lahingus langenud mitšmani selle-ja-selle kajutis, lolli näoga kuulata ühiskajutis õhtusi jutte lahinguist, kus teda, Jurit, ei olnud, võitudest, milles tema polnud osaline, — kuulata ja vaikida, punastada ja kadestada? Alustada teenistust, andmata ühtki käsklust kogupauguks, kanda mundrikuube, mis pole ainustki korda läbimärjaks saanud kohutava veesamba pealelahvatusest, elada teiste poolt laevastikule võidetud kuulsuse säras?...

Selline perspektiiv oli võimatu, ebasünnis ja enesearmastust haavav.

Sellest samast õhtust peale, mil Izvekovide võõrastetuppa oli koos porutšik Pahhomoviga sisse tunginud tuline sõna «sõda», ei leidnud Juri endale asu. Kõik kolm presidendi vastuvõtmise puhuks antud puhkepäeva oli ta veetnud palavikulises ärrituses, nagu muide kogu pealinngi, mille kehatemperatuur Prantsuse-Vene pidustuste tõttu ja rahutuste tõttu tehastes oli juba niigi kõrgendatud ning

jätkas ohtlikku kõrgenemist. Ajalehtedes kisendasid «eri-korrespondendid», mida number edasi, seda valjemini ja otsesõnalisemalt Austria upsakast käitumisest, solvavast ultimaatumist, mida uhke Serbia muidugi vastu ei võta, Saksamaa valmisolekust toetada Austria nõudmisi ja Venemaa pühast kohusest astuda välja nooremate slaavi vendade kaitseks. Liteinõi tänava korterisse ilmunud Sergei Markovitš jutustas murelikult, et tehased jäävad üksteise järel seisma, et streikijaid on juba üle saja tuhande ja et see ähvardab jumal teab millega, kui ainult sõda tööliste mõtteid teisale ei pööra, — ja samas leiutas ta joovastunult plaane, kuidas Austriale ja Saksamaale samaaegselt peale tungida, pakkudes igasuguse mastaabiga kaartidel rafineeritud strateegilisi tiibhaaranguid («poisid» pidasid neid ettenägelikeks). Anna Markovna nuuksus supi sisse, seades emapisarad vastukaaluks Valentini sõjakale otsusele, kes oli unustanud oma revolutsioonilised harrastused ja kavatses tõsimeeli astuda vabatahtlikuna Pahhomovi polku, Polinka aga oli kõik need päevad abitult, hääletult ja lakkamatult nutnud, sest Pahhomov oli tõepoolest kooliga hüvasti jätnud ja pidi lähemail päevil ära sõitma mingisse poolkaardiväe «polgukesse», kuhugi Grodno alla.

Koivistosse tagasi jõudnud, avastas Juri, et palavik pole haaranud mitte ainult teda. «Aurora» oli viimse tollini umbarvamusi täis tuubitud, gardemariinide tekk oli muutunud suurilma salongiks, täis kõlakaid ja keelepeksu, mis said alguse peaasjalikult krahv Bobrinskist, kes tegi näo, et saab siingi kõige värskemaid uudiseid ohvitseride käest, kes temaga sagedasti ülemisel tekil ringi jalutasid. Liikus ringi igasugu vasturääkivaid jutte: et kõik kantakse lahingulaevadele üle; et rood suunatakse Vaiksele ookeanile, kus sõda pole ja et seal sõidetakse merd päris jõuludeni välja ning käiakse ära ka lõunalaiustel; või et vastupidi — meresõidu asemel saadetakse kõik korpusesse tagasi rutuliselt õpinguid jätkama, kuna ülendamine viiakse läbi erakordselt kiirendatud korras. Kogu selles, nii kujutlusvõimet kui ka enesearmastust haiglaselt ärritavas melus tundis Juri endas sellise inimese rahutust, kes teab juba ette, et hilineb näitemängule, mida teist korda enam ei mängita. Aga ta ei tohtinud läbi rääkida ja nõu küsidagi ei tohtinud ta mitte kelleltki: tema väljamõeldud tegevusplaan võis täide minna vaid tingimusel, et keegi sellest teada ei saa.

Ja äkki võttis kõik argipäevase ja kroonuliku ilme. Eile hommikul pärast lipuheiskamist luges Puupea-Ivan (alias teise järgu kapten Šilkin, korpuse vanemohvitser) rivi ees ette käskkirja Mereväekorpuse laevadeüksuse laialisaatmise ja gardemariinide puhkusele laskmise kohta seniks, kuni korpuses õpingud algavad, see tähendab esimese septembrini.

Puhkus!... Puhkus säärasel ajal! Mõnitavamat saatuse pilget poleks osanud välja mõeldagi... Kogu päeva käisid gardemariinid ringi nagu peata kanad, kõlakad ja keelepeks kuhtusid, aga Juri, kes oli kella kaheteistkümnest kuueni signaalivahis ära seisnud, sõi mornilt lõunast kõrvalepandud kotlette, läks üles parema parda rostrale ja istus seal ümarale trossiplatvormile, kus valge siuna lebas komandöripaadi tali: selle, omaette mõtisklemiseks paraja privaatpaiga oli Juri endale leidnud juba õppesõidu alguse aegu.

Neljateistkümneaeruline punasest puust sõudepaat, luksuslik ja elegantne, kergelt liikuv iludus, ristleja uhkus ja laevastiku paljude laevade kadeduse märklaud, kujutas endast midagi laeva reliikvia taolist. Paadi olid Tsušima lahingus ärapõlenu asemele armastuse ja hoolega valmis ehitanud Kroonlinna meistrite kuldsed käed. Ta väliskate oli hoolikalt poleeritud ja kumas sügavat, tumepunast sära; ka seespool oli kõik — nii santekk, istepingid, seljatoed kui ka võreline ahtriluuk — niisama hoolikalt klaasiga siledaks kraabitud, nõnda et väärispuit sai end ilmutada kogu oma õrnroosas ja soojalt neitsilikus ilus ning tundus isegi troopika järele lõhnavat. Erinevalt teistel laevadel valitsevast halvast toonist, mis väljendus komandöripaatide metallosade nikeldamises, olid «Aurora» paadil nii tullid, tüüripinnid kui ka naelapead aina kuldkollasest vasest. Gardemariinidest sõudjad võisid paati tulla ainult paljajalu ja puhtais töörõivais, aga vettelaskmise juures oli alati tingimata «Aurora» vanemohvitser ise, kiivalt jälgides, et paat oma parrastega mitte ainult paaditaavetit ei puutuks, vaid et ta isegi tali pehmet valget trossi ei riivaks.

Juri Livitinile oli osaks saanud au kuuluda selle laeva ebajumala viieteistkümne noore preestri hulka, koos nendega kraapis ta puitu klaasiga siledaks ja hõõrus iga päev kõik vaskosad läikima — usaldamata laevastiku sidooli tagasihoidlikke omadusi, ilmutasid gardemariinid suurt leidlikkust kõiksugu õlide ja välismaiste segude, flanelli,

seemise ning isegi pehme karusnaha hankimisel. Aga peale selle armunud andumuse, mida teised paadi vastu tundsid, oli Juril veel oma erihoiak. Selles hellitatud iluduses nägi ta mingit laevastiku ilu sümbolit — olgugi kasutut, kuid kütkestavat. Otsekui suur nipsasi, lebas paat kiilplokkide kollastel nahkpatjadel, tema sihvakad piirjooned olid pringilt kaetud putreli puhtaima valevusega, nii katab range, kurguni kinni nööbitud kleit naise keha. Kuid nii, nagu mõni õnneseen teab selle keha kogu salajast ilu, nii teadis Jurigi, kui hästi see paat vees liigub, kui ta kooskõlastatud mõlalöökidest võpatades kiirust võtab või kui ta kreenis ja täävisiuhkel, ilma ainsagi plekita valgete purjede tohutut kogupinda vastu tuult hoides lõikab vett «Aurora» terasahtri taga ja otsekui mõistaks, otsekui tunneks, kui palju vaimustunud silmapaare teda imetlevad.

Temas oli Nahhimovi laevastiku ulja ja suursuguse ilu muistseid võluhelke, ja tema kõrval, tühja, pealisehitiste vahelise nurga vaikuses, oli hea mõtiskleda, unistada, kujutluspilte esile manada — gardemariinide teki igaveses melus, mis vaibub alles pärast une- või töösignaali, ei tahtnud see kuidagi õnnestuda. Eelmise mereõppuse ajal, «Vernõi» peal, oli Juril selliseks meelispaigaks fokkmasti saaling. Kadetipäevil tuli tal sageli istuda sellel ristpuul, mis kroonis fokktengi tippu, kuhu kadett saadeti tunnikspaariks otsekui õhukartserisse; ja ta harjus niivõrd selle avara vaikusega kõrgel teki kohal, et hakkas ronima sinna vabatahtlikul suval, — aga muidugi nii, et vahtkonnaohvitser ei märkaks. «Auroral» polnud saalingut (ja gardemariinil oleks sündsusetu sinna ronidagi!) ning Juri puges melu eest peitu siia, rostrale, paadi kõrvale; paat kutsus tas esile mingeid imeliselt kergeid, ebaselgeid, ent meeldivaid mõtteid ja unistusi. Nüüd aga ei aidanud ka paat. Mõtted olid ogalised, ärevad, rahutult nõudlikud. Oli ilmselge, et kätte oli jõudnud aeg mingil viisil teoks teha valmismõeldud plaan, ainuvõimalik tekkinud olukorras.

Lühidalt öeldes, see plaan seisis marufises sööstus kuulsuse järele. Kõmulisena ja võrgutavana ootas kuulsus Jurit Läänemere rohelistes avarustes, kus ristusid Rootsist ja Saksamaalt algavad mereteed. Siin, Soome lahe ja Põhjalahe kokkupuutepunktis, Läänemere kahe uurdeharu kitsas suus, pidi möödapääsmatult toimuma esimene merelahing. Ja oli vaja õigeaegselt jõuda Turusse, et õlaga konkurentide summa kõrvale lükates heita rohelistele lai-

netele nagu mängulaua kalevile oma saatuse täring: kas kõik või mitte midagi... Korpuses oli kaht liiki autahvleid: kirikus — mustad, langenute nimedega, söögisaalis — valged, Georgi risti kavaleride nimedega. Juri Livitini nimi, kahe laevastiku esimese kokkupõrke võimsast löögist õhku paisatud, võis langeda kas mustale või valgele tahvlile. Selles peituski tema väljamõeldud plaani mõte.

Missugune vilajas hagijas, kes saksa eluka kauget lõhna tundes end keti otsast valla kisub, missugune miinilaev viib küll Juri sõjalise edu murdlainele ja mil viisil ta just end selle harjale kavaldab — seda Juri veel ei teadnud. Aga see polnudki oluline, — tüütult proosalised üksikasjad lõid tema poolt vastuvõetud otsuse grandioossuse ees kahvatama; nende peale Juri ei mõelnudki. Kolme miinilaeva juhtisid Nikolai sõbrad, sama lennu ohvitserid, — muidugi mõista on nad sellega nõus, et Juri ei saa puhkusel logelda, kui laevastik sõidab merele, et üles tõsta kinnas, mille on väljakutseks heitnud ülbe saksa jõhkard... Miinilaevadel on muidugi nagu harilikult meeskond täis komplekteerimata (millal need tagavaraväelased veel kohale jõuavad!) ja iga komandör haarab kinni vabatahtlikust gardemariinist, kes... Siin komistas Juri täie hooga neetud küsimuse otsa: aga mida ta siis õigupoolest laeval ära võib teha? — ent samas peletas ta ebameeldiva küsimuse eemale: noh, jumaluke, ons tal vähe võimalusi või?... signaliseerija, komendor, roolimees... Egas ta lõppude lõpuks mõni matsimühkam pole, keda aastaid tuleb töödelda...

See mõte meeldis talle aina enam ja enam. Selles oli isegi erilist šikki — alata sõda alamväelasena: kas siis omal ajal Kaukaasias vähe aadlitiitliga «alamväelasi» oli, kes Georgi risti või kuuli, aukraadi või haava välja teenisid?... Aga Läänemeri on Saksa ahtrilippude musti riste paksult täis külvatud, ja iga niisugune rist, jättes soolasesse vette oma musta värvi, võib pinnale kerkida väikese valge ristikesena mustade ja kuldsete triipudega ordenilindi otsas... «omistatakse sellele, kes lahingus haavata saanult jäi võitluse lõpuni oma vahipostile... kes uputas tabava lasuga vaenlase laeva... kes kustutas oma elu säästmata laeval tulekahju...» — püha Georgi orden, mis kannab alamväelaste variandis sõjalise ordeni teenetemärgi nime, on statuudilt täpne nagu hinnakiri. Kangelasteod on jaotatud sortideks ja lahterdatud kategooriatesse, aga igaüks neist avab Juri ees ihaldatud uksed: «Teenete eest lahingus omistatakse mitšmani aukraad.»

Kui nii juhtub, siis kujuneb eksam küll lihtsalt vormitäiteks: tõepoolest, eksamilaua ette ilmub kahe Georgi ristiga nooruk (siin hakkas Juri häbenema ja ta võttis vähemaks) ... nooruk, Georgi rist rinnas, meremees, kes tunneb laeva nagu oma viit sõrme ja sõjateenistust nagu issameiet, — kes küll ei suhtuks temasse lugupidavalt? Just niimoodi oli ju Viiburis eksami sooritanud tulevane admiral von Schanz, lahingus silma paistnud kaheksateistkümneaastane vabatahtlik madrus ...

Unistustes kukkus kõik imetoredasti välja, aga Juri sundis end tegelikkuse juurde tagasi pöörduma. Elu nõudis juba viibimatut tegutsemist. Homme hommikul sõidab «Aurora» Kroonlinna, aga ülehomme annab roodukomandör talle korpuses kätte puhkusekaardi koos registreerimisega Izvekovide korterisse, muidugi, ja siis muutub kõik uskumatult keerukaks. Eks sa proovi sellise kaardiga Turusse pääseda!... Igasse jaama on juba paigutatud sõjaväepatrulle, ilmtingimata jääd vahele... Läbi pea vilksatas mõte — mis oleks, kui võtaks Mišalt gümnasistipluusi? Kuid otsekohe sõimas Juri enda läbi: see tähendaks ju ilmuda miinilaevale jõmpsika vurhviga eraisikuna ... Suutmata midagi välja mõelda, läks Juri kõige räbalamas meeleolus alla, sest kõlas tüütult vastiku õhtupalve kell.

Aga äkki võttis kõik teise pöörde. Koikut üles riputades kuulis Juri vilet ja vahil seisva Šurka Krasnovi häält: «Gardemariin Livitin ülemise teki vasaku trepi juurde!» Suutmata taibata, kellele teda vaja võiks minna, jooksis Juri tuhatnelja üles ja nägi lühtri valgusel tundmatut ohvitseri, kes andis talle üle kirja ja teatas samas naeratusega, et Nikolai Petrovitš oli temale, leitnant Bošnakovile, ülesandeks teinud oma vend isiklikult laeva peale toimetada; seepärast ta oli riskinud mõjutada kuulsa Puupea-Ivani (nõnda ta teda Juri vaimustuseks nimetaski) psüühikat, nii et kõik on õigupoolest juba joonde aetud, ainult, et puhkusepaberitega on vaja kiirustada, sest «Lihhoi» sõidab kahekümne või kahekümne viie minuti pärast tagasi Helsingisse ...

Otsekui unenäos luges Juri siinsamas, trepi juures, läbi kirja, mis tundus talle naljaka ja teravmeelsena, ja tormas korpuse vanemohvitseri juurde.

Miinilaevale Juri ei jõudnud, vaatamata sellele, et Puupea-Ivan (kes oli korpuses omal ajal ka Livitini ja Bošnakovi rooduülem olnud) heldis ja sirgeldas otsekohe Juri

avaldusele «Valmis seada puhkusekaart kaheks päevaks ja sõidutunnistus», — ning saatis selle ise tentsikuga kirjutajate kätte. Jurit pidas kinni ootamatu jokutamine koiku, voodivarustuse, tulekindla töörõivastuse ja muu ristleja inventari äraandmisega, sest tagasi «Aurorale» ei pidanud Juri ju enam tulema. Meeskonnaruumis tekitas Livitini ärasõit täieliku sensatsiooni. Kõik, isegi Bobrinski (kes ootamatule puhkusele vaatamata oli unustanud Jurit ikkagi Peterburis lõunale kutsuda), olid ta peale avalikult kadedad: mõelda vaid — säärased päevad ja äkki võimalus viibida pärislaevastikus (nii oli nüüd, sõja hakul, hakatud nimetama Helsingi laevu)!... Kõik aitasid tal kroonu asju kokku koguda ja vöörpiiki tassida, aga Šurka Krasnov, ta kõige ustavam sõber ja semu, osutas talle hindamatu teene: kõigest aru saades saatis see tarkpea vahipostilt sõna, et puksiir, mis värsket provianti veab, sõidab Juri õnneks otse Viiburisse, nii et kui Livitin jõuab ...

Livitin püüdis muidugi jõuda — ja ta oligi kassa juures pool tundi enne sellesama Peterburi—Helsingi kiirrongi läbisõitu, millega ta ikka oli harjunud Nikolai juurde sõitma, ning otsustanud kokku hoida oma kasinat raha, esitas ta esimest korda elus punase sõidutunnistuse poole hinnaga sõiduks kolmandas klassis. Kogu see asjakäigu tormiline pööre oli talle niivõrd erutavat mõju avaldanud, et rongini jäänud aja käis ta mööda perrooni, pea täis kõige roosilisemaid mõtteid. Noh, nüüd peab kõik ju ometi väga hästi laabuma! Nikolai, kes oli osanud puhkuseasjad nii toredasti joonde ajada, tundus talle mingi võlurina. Aga muidugi, pruugib Nikolail vaid kiri kirjutada mõnele semule oma lennust ja igaüks neist on valmis Juri otsekohe enda juurde miinilaeva võtma ... Tal ei olnud vähematki kahtlust, et Nikolai suhtub tema kavatsusesse kaasatundvalt: oli tal ju endalgi mõttes midagi niisugust, mida Juri küll veel ei teadnud. On ikka maruvahva küll — mõlemad vennad Livitinid paistavad juba sõja esimestel päevadel silma!... See mõte vaimustas teda niivõrd, et ta naeratas võidukalt mingile ilmetule soome neiule, kes ootas rongi, korv käes. Neiu langetas ehmunult silmad.

Niisuguses, tugevasti kõrgendatud meeleolus pidi ta juba astuma magamisvaguni trepiastmele, mis just tema kohal seisma oli jäänud, aga samas tuli talle meelde neetud sõidutunnistus ja ta tuju langes kohe. Mis kuradi pärast oli tal vaja tudengi moodi koonerdada, kui kõik nii hästi laabub ja Nikolai juba homme «Generalissimusel»

annab talle nii palju markasid, kui palju tal esialgu miinilaeva peale munsterdamise raskete aegadel vaja on ... Ja lastes neiu korviga ette, astus ta kõrvalvagunisse juba kaugeltki mitte nii reipa enesetundega: pole ju teada, kes teda, gardemariini, selles plebeilises kolmanda klassi vagunis näha võib! ... Alandav askeldamine sineli ja mõõgaga viis ta lõplikult endast välja. Lisaks tuli talle veel pähe Nikolai kiri üle lugeda, ja ta taipas äkki, et see polnud sugugi nii lõbus ning muretu.

Naljatavatest ridadest läbitungiv ärev tusk, mis venna kirjades nii harjumatu oli, kandus äkki Jurilegi edasi. Nüüd juba mingi ebauskliku hirmuga luges ta uuesti läbi postskriptumi: «Hinges on pask. Kiirusta, või muidu ei leia sa mind eest. Pole teada, millal me pärast jälle näeme.»

Arusaamatu ärevus kandus temalegi, midagi head ei tulnud enam pähe, magamisestki ei tulnud midagi välja, kuigi «Auroral» oli ta igas asendis ja igal ajal uinuda saanud. Ja alles siis, kui akna taga valgenes ja väljas hakkasid silmi väsitades mööda vilksatama männid — läks mõttelõng sassi ja gardemariin Livitin, pea naabri presentürbi õlale langenud, vajus säärasesse raskesse meremeheunne, mida suudavad katkestada vaid signaalhelid või ägeda lahingu häirekella paugud. Seejuures sirutas ta jalad teadvusetu naudinguga välja ja puudutas vastas istuva üliõpilase põlvi, kes sedamaid ärkas ja metslase pilgul ringi vaatas, nagu inimene kes ei saa päriselt aru, kus ta on; seejärel tahtis tudeng end justkui mugavamalt sisse seada, et uuesti uinuda. Aga nüüd ei tulnud tal magamisest enam midagi välja, — ta avas otsustavalt silmad, tõmbas jalad koomale ja pööras pea aknast välja vaatama.

Seal, ilusa hommiku kerges, lõbusas valguses, venis rongi kõrval tumeroheliste võimsate kuuskede metsamüür. Üha sagedamini vuhvatasid sealt esile käharate noorte mändide eredamad tähnid, mis vaheldusid nende vanemate vendade punakaskollaste tüvesammastega (mastimets hakkas peale), seejärel pimenes vagun taas tohutute kuuskede tõttu, mis kandsid raudteetammi nõlva kohale rippuvat peaaegu mustade sorakil okste taaka. Puhuti mets taganes ja siis paljandus kas väheldane, halle kaljutükke täis puistatud põld või madal, ajahambast mustunud ning varjamatult viletsust tunnistav palktare või hoopis päikesest üle külvatud sile ja lopsakas aas viie-kuue ükskõik-

selt mäletseva kirju lehmaga ning pilgule harjumatu, värskelt värvitud ja igati korralik maja kividest ja rändrahnudest vundamendil, — talu jõukuse ilmutis, raskelt kätte võidetud soome hüveolu morn kindlus. Eespool tõmbas keegi reisijatest akna lahti; umbne, riides inimeste magamisest läppunud vaguniõhk vahetus värske ja puhta metsaõhuga, ning uni oligi lõplikult läinud. Päris akna kõrvalt venisid mööda teravaastangulised sinakashallid kaljud, mille lõhedest tungis taeva poole eluahnet rohelust — see oli viltukasvanud põõsas või peenike puu, mille tüvi oli kõver ja väänlev, otsekui meeleheitlikus katses end välja kiskuda kivisest vangistusest.

Ja äkki avas ootamatu valguselöök — seda näis tajuvat isegi näonahk — akna taga uue vaate, millele Tišeninov otsekohe nimegi ei osanud anda. Hetk hiljem taipas ta, et see oli lahe peegelpind. Hommiku hõbehiilgust sillerdades avanes ta pikkusesse ja laiusesse — ja sellest silmipimestavast avarusest said nii silm kui süda vabaks ja kergeks. Ta ei jõudnud veel õieti vaadatagi, kui juba vanad kuused otsekui kiirustades üürikesele nägemusele tumeda eesriide ette tõmbasid, ja siis kasvas akna taha taas kivine sein, kus puudusid vaid vanglaakna trellid.

Aga nüüd — kord juba ära nähtud — oli heledat avarust kivise seinagi tagant kogu aeg tunda, ja pilk ootas ahnelt, millal see sillerdav ning vaba veepeegel taas avaneb. Ja kui see viimaks juhtus, naeratas Tišeninov tahtmatult sinihõbedasele avarusele, nii nagu naeratatakse uuele tuttavale, kelles aimad tulevast sõpra.

Kui ootamatult ometi oli kõik teise pöörde võtnud! ... Veel neli päeva tagasi poleks ta osanud oodatagi, et ta edasine elukäik on seotud merega, mida ta polnud õieti näinudki, ja sõjalaevadega, millest ta üldse midagi ei teadnud. Ja ikkagi oli see tähtis pööre ta elus toimunud, kuigi kaugeltki veel mitte lõplikult, ning oli aeg harjuda mõttega, et nüüd hakkab kõik minema hoopis teistmoodi, alates sellest, et talle pannakse selga samasugune maskeraadikostüüm, millesse oli rõivastatud teda ülesajanud noor madrus, — temagi saab samasugused veidra klapiga püksid, lapse madrusepluusi meenutava särgi naljaka sinise kraega ja lindiga mütsi ... Ning koos sisseharjunud tudengikuue ja vene särgiga tuleb tal hüvasti jätta selle rahutu, ent vaba eluga, mille ta iseendale oli valinud, jätta hüvasti võimalusega rääkida kõikjal seda, mida mõtled ... Tuleb jälgida iga oma sammu, iga sõna, osata mõtteid

vaos hoida, harjuda võõra keskkonnaga ja teha endast täiesti teine inimene...

See pööre oli toimunud pühapäeval, 13. juulil, kui Tišeninov tuli uuesti Kudrini juurde ööbima, nagu oli kokku lepitud. Seljataga oli raske päev: kuigi kogu Piiteris streikis juba üle kahesaja tuhande töölise, oli sõja ja mobilisatsiooni (mida oodati iga hetk) oht kõigutanud nende otsustavust, kes ise ei käinud oma rasket teed, vaid läksid teistele järele. Lessneri tehases läks juhatus lokaudi peale: eelmisel päeval kuulutati, et kui esmaspäeval taas tööd ei alustata, vallandatakse kõik töölised, ja tagasi tööle hakatakse võtma ainult valikuliselt. Streigikomitees võis kohe lõhet märgata, suurem osa nõudis jonnakalt streigi lõpetamist. Selle sõnumiga saabuski Tišeninov õhtu eel Kudrini juurde, et nõu pidada, aga too katkestas teda otsekohe:

«See ei ole enam nüüd minu ja sinu töö, Jegor Sanõtš. Meile antakse teine ülesanne: töö laevastikus. Tuleb välja, et tõepoolest läheb sõjaks... Mind saadetakse jälle laevale — vaat seal kohtumegi...»

«Vaevalt küll,» vaidles Tišeninov vastu, «mind võetakse ju jalaväkke, ja mitte veel niipea: tehnoloogiainstituut annab mulle ajapikenduse, kolmas kursus...»

Kudrin vaatas teda üksisilmi.

«Teile, Jegor Sanõtš, on teine värk ette nähtud: teil tuleb vabatahtlikult mereväejunkruks minna,» ütles ta tõsimeeli. «Aasta poolteist käite madrusesinelis, aga siis olete mehaanikamitšman... väljastpoolt ohvitser nagu ohvitser kunagi, aga seestpoolt — meie mees! Nii on lood.»

Tišeninov pahvatas südamest naerma.

«Kui kaua teil selle väljamõtlemine aega võttis, Fjodor Gavrilovitš?» küsis ta ikka veel naeratades.

«Seda ei mõelnud välja mina, vaid Peterburi komitee,» vastas Kudrin endistviisi tõsiselt. «Seal mõeldi kõvasti, ja mitte ainult teist. Eks arvestage ise: ajapikendus ajapikenduseks, aga ükskord võetakse teid ikkagi ära. Ja mis saab siis? Lihtsalt veel üks revolutsiooniline sõdur juures. Aga teil on teisi võimalusi: kolm aastat tehnoloogiainstituudis käidud, pooled mehhaanikainseneri eksamid sooritatud. Mis siis veel segab teid mereväeohvitseriks saamast? Teist sellist juhust pole ette näha. Ja tingimata on vaja minna otsekohe — pärast hakkavad kindlasti uurima, kes sa oled ja kust sa tuled, aga praegu mängid tulipead ja sott selge:

isamaaline vaimustuspuhang!... Et, näh, ei saa enam õppida, sõdima kisub... Ka minul on ajapikendus, aga minagi lähen omal soovil, — ja lähen vastavalt oma haridusele, sõduriks ma ei lähe!... Teid võetakse mereväejunkruks ja kiidetakse pealekauba, küll näete! Eks ole, Jegor Sanõtš?»

Ja Kudrin pilgutas rahulolevalt silma. Tišeninov vaatas talle otsa iroonilise kahetsusega.

«Taga targemaks... Veel üks küsimus: kust te teate, et mereväejunkruks võetakse poliitiliselt kahtlasi kujusid?»

«Aga kust teie teate, et te poliitiliselt kahtlane olete?» andis Kudrin talle sama mõõduga vastu. «Eeh, Jegor Sanõtš, Jegor Sanõtš, iseennastki te ei tunne! Näe, mis siin teie kohta on kirjutatud, lugege ise!» Ja silmanähtava lõbuga ulatas ta Tišeninovile neljaks murtud tihedast paberist lehe.

Tišeninov keeras selle lahti ja luges üllatusega vasakust nurgast: «S.-Peterburi Linnapea Valitsus. Kantselei 3. osakond.» Suurele pealkirjale «Tunnistus» järgnes trükitekst, kuhu vigurlik kirjutajakäekiri oli ettenähtud kohal vahele kirjutanud tema enda nime. Silmi uskumata luges ta:

«Käesolev tunnistus on antud Linnapea käsul Sõjaväekohustuse seaduse §§ 197[1] ja 194 alusel *SPb Tehnoloogiainstituudi üliõpilasele Jegor Aleksandrovitš Tišeninovile* esitamiseks vabatahtlikuna sõjaväeteenistusse astumise korral selle kohta, et tema, *Tišeninov,* pole end poliitiliselt kahtlasena üles näidanud ja et kompromiteerivaid asjaolusid ülalmainitud paragrahvide osas *Tišeninovi* kohta S.-Peterburis elamise ajal Linnapea Valitsuse toimikutes ei leidu.

Vabastatud templilõivust Templilõivu määrustiku p. 5 § 62 alusel.

Kantseleiülem: kolleegiumiassessor Filippov

...Asjaajaja: Kostkin.»

Tišeninov vangutas pead ja pani paberi kokku. «Võimsa jõuga tokustaat,» ütles ta muiates, «kui keegi seda veel usuks ka...»

«Aga miks ei peaks nad uskuma?» vastas Kudrin endise rahuga. «Kõik on ehtne — nii tempel, blankett kui ka all-

kirjad. Ja numbergi on õige — küsi kas või nüüdsama linnavalitsuselt, vastavad, et jah — oleme küll niisuguse kirjutanud... Ainult üks asi on vale: templilõivu nõudis härra kolleegiumiassessor ikkagi sisse... Ja ega seda vähe olnud: terve katariina[1] pistis taskusse!» Kudrin pahvatas naerma ja keerutas pead. «Ega ta esimest korda meelehead võta, aga nüüd on ta taksi tõstnud: sõda ju tulekul!... Aga sellise asja puhul komitee ei koonerdanud. Mõelge ometi ise, Jegor Sanõtš, kui tähtis on teil nüüd ohvitseriks saada! Vaja ette näha — sõda teeb rahvale kähku asjad selgeks, mis siis veel laevastikust rääkida! Madrused tõusevad vaata et esimestena üles — aga kust kohast omi ohvitsere võtta? Seepärast ongi vaja iga juhust kasutada, et revolutsionääre poleks mitte ainult kubrikutes, vaid ka ühiskajutites... Kas mäletate, mida kirjutas Lenin Tampere konverentsi otsusest sõjaväe-organisatsioonide kohta?»

«Ei, ma ei mäleta, pole vist ette sattunud,» tunnistas Tišeninov avameelselt. «Ja mida ta siis kirjutas?»

«Huvitav,» mühatas Kudrin. «Tuleb välja, et pole lugenud?... Aga mina arvasin — haritlasest revolutsionäär, küllap see teab kõike peast... Tunaeile küsiti mult komitees sedasama: sina oled ju madrus, ju sa siis hästi tead, kuidas Lenin ohvitseride küsimuses menševikke suges...»

«Noh, ja kuidas ta seda siis tegi?» küsis Tišeninov kannatamatult.

Kudrin jäi vait ja võttis karbist paberossi.

«Te vabandage mind, Jegor Sanõtš,» ütles ta kohmetult, «mul on valetamise patt südamel, ütlesin, et tean, kuidas siis muidu, see käib täpselt Tišeninovi kohta... Vaat, mis ma endamisi mõtlesin: kui juba Peterburi komitee teid mereväeohvitseriks määras ja koguni Lenin selle kohta midagi öelnud on — mis vaidlemist siis minul? Eks ma tea ilma Leninitagi: mereväkke on vaja just teid saata, küll teie, haritud inimene, ise välja selgitate, mida ja mille kohta on Lenin kirjutanud. Mina pole küll lugenud, aga ma tean, ta kirjutas sellest, mida me mõtleme, kõik läheb niigi kokku... Ainult et oleks ju huvitav teada, missuguseid meie mõtteid on ta oma artiklis väljendanud?»

Ükskõik kui erutatud Tišeninov oma tulevasest saatusest

[1] Kahekümneviierublaline.

ka polnud, ükskõik kuidas temas tunded ka poleks möllanud, ikkagi ei saanud ta naeru pidada.

«Nii see paraku on, Fjodor Gavrilovitš, kõike ei saa me siin põranda all haarata... Kui teie, mereväelane, ja mina, eraisik, seda ei tea, — ehk lepiksime siis kokku: teie oma liini pidi, mina oma pidi — hangime kusagilt selle artikli! Ja mulle pakuks suurt huvi teada saada: mis hea pärast raiskab Peterburi komitee raha altkäemaksuks teie kolleegiumiassessorile, et minust mereväeohvitseri teha? Saage õigesti aru: ma ei keeldu ju — lähen, ainult kuidagi ei suuda aru saada, kuidas te seda kõike korraldate?»

Kudrin puhus suust suitsurõnga.

«See kõik läheb isegi väga lihtsalt korda. Teie, Jegor Sanõtš, sõidate Helsingisse, kuhu nimelt — seda ütlen kohe. Avalduse annate otse laevastiku ülemjuhataja staapi, — see läheb kiiremini kui siit, mereväe peastaabi kaudu, ja on ka Peterburi politseist kaugemal. Paber on õige küll, aga on parem sellega siin mitte kelkida... Noh, hüva,» katkestas ta oma jutu, «pärast räägime edasi, Fedosja tuleb juba...»

Nagu toonagi kostitas Fedosja neid jälle kartulite ja soolapekiga ning Kudrin, kes pidi hommikuses vahetuses tööle minema, pani ette magama heita. Tišeninovi palvel tehti talle ase põrandale, Gavrjuška voodi kõrvale, aga uinuda ta ei saanud — nii kõvasti vaevas teda tunnetemöll. Kudrini ootamatu ettepanek (mis, nagu ta suurepäraselt aru sai, tuli Peterburi komiteelt) oli ta rööpast välja löönud. Ta oli valmis jätkama hädaohtlikku agitaatoritööd, mida ta kogu selle aja oli pealinna tehastes teinud. Aga mereväeohvitseriks hakata? Minna elama võõrasse keskkonda? Mängida talle loomuvastast rolli mitte aasta või paar, vaid seni, kuni revolutsioon on võitnud?... Kõige selle üle tuli järele mõelda.

Ja ta istus aknalaual, vaadates tumedasse, umbsesse õhe avatud aknasse. Kudrin oli pugenud pidulikku abieluvoodisse, mis oli Fedosja uhkus, ja magas juba ammu rasket, ärevat, rahutut und. Gavrjuška nohises hiljukesi. Vaevu kuuldavalt toas liikuv Fedosja koristas ära kõik mis koristada oli, ning pani mehele ja pojale (kes juba linnas koolis käis) kõik tööpäeva hommikuks valmis, ning siis, vilksatanud öölambi valguses valge, armsa nägemusena, mahutas ta enda niisama hääletult ja ettevaatlikult Kudrini kõrvale sängi. Toas oli kõik vakka jäänud ja aknalaual istuv Tišeninov mõtles järele selle üle, mida

Kudrin oli talle öelnud bolševike partei Peterburi komitee nimel. Oli vaja otsustada — ühe ööga otsustada kogu eluks. Ta ees oli mäkketõus, murrang, teelahe. Üks välistas teist. Elu purunes ja see ei sõltunud temast vaid ajaloost, mida ta tegi koos oma partei inimestega.

Ta ei teadnud, kui palju aega ta siin oli mööda saatnud, põlved lõua all kronksus ja pilk piidlemas ühte punkti — laternat Narva väravate kõrval. Ta oidus kummalisest helist — roostes vintsi krigisemise taolisest helist. Rasketest mõtetest ärgates taipas ta, et heli tuleb Kudrinilt, kes unes hambaid krigistab ja oigab. Tišeninov tahtis juba tema juurde minna ja ta üles äratada, et luupainajat katkestada, ent pead pöörates nägi noormees, kuidas Fedosja sõnulseletamatult õrna hellitusega poolunes peopesaga Kudrini põske paitas ja midagi ebaselget pomises. Kudrin ohkas korda kaks tugevasti ja närviliselt, tõi hammaste vahelt endistviisi ebaselgesti kuuldavale mingisuguseid vihaseid sõnu ja jälle paitas Fedosja teda — ning nüüd kuulis Tišeninov juba eristatavalt tasaseid sõnu:

«Maga, Fedjuša, ma olen siin. Kas juba jälle nägid admirali unes? Maga, kullakallike...» Kudrin nuuksatas nagu laps ja ohkas — sel korral juba õnnelikult ja sügavalt, ning jälle jäi siin, töölise elupaigas, kõik vakka.

Terav kadedus torkas Tišeninovit. Kogu oma üürikese elu oli ta üksi elanud, polnud keegi tal sedamoodi põske paitanud, polnud keegi talle öelnud imelist sõna «kullakallis». Oli temalgi elus naisi olnud — igasuguseid, alates sinisuklikest naisüliõpilastest, kellel peakesed täis Andrejevit, Schnitzlerit ja Sologubi, ning lõpetades Jekaterina kanali rublaste prostituutidega, aga kunagi polnud ta kuulnud seesugust, läbi une naiselikku hõngussõna, emalikult armastavat lohutussõna; salajasemat vene naisesoojust polnud ta tunda saanud. Tal hakkas isegi otsekui piinlik sellest, et oli osutunud seesuguse naiseliku hingeliigutuse tahtmatuks tunnistajaks, ja kartes veel midagi erilist ja püha kuulda saada, ronis ta aknalaualt maha ja naaldus sellele nüüd rinnutsi, õlad aknast välja kallutatud nagu tol korral, kui nad Kudriniga mälestusväärsel ööl upitasid end vaatama kaardiväe läbimarssimist Narva väravatest.

Nüüd oli seal kõik vaikne. Tänavalaternate ähmases valguses helkisid Triumfikaare kaitsvate pronkssõdurite turvised, aga ümber nende vilkusid madalate puumajade akendes töörahva tulukesed, — ka seal ei magatud: homne

päev ähvardas kas sõja või töökaotusega. Üksteise järel kustusid viimaks tulukesed. Ja kui Narva agul oli juba ammu rahutusse unne vajunud, lõsutas Tišeninov ikka veel aknalaual, püüdes tulevikust esile manada vastset, nii ootamatult tema ees avanenud teed, mis lööb segi kogu ta senise elu.

Kas ikka lööb segi?...

Ei, päris nii see polnud.

Nähtavasti oli Kudrinil õigus: laevadele kutsutakse reservmadruseid — tehastest, vabrikutest, raudteelt, küladest; nende hulgas pole vähe selliseid, kes «vabas» elus on midagi ära õppinud, midagi taibanud. Tulevad tagasi ka sellised nagu Kudrin — valmis revolutsionäärid. Laevadele tulevad mitte ainult ärahirmutatud noorsõdurid, kellel on kerge pead segi ajada muinasjuttudega keisrist, usust ja isamaast, sise- ja välisvaenlasest... Sinna, laevadele, koguneb kaardivägi, mitte see tsaari kaardivägi, mis hiljuti hiilatas kiivreid ja mõõku siin, Triumfikaare juures, vaid revolutsiooni kaardivägi, valmis märguande peale alustama relvastatud ülestõusu, kui tema tund on tulnud. Ja Tišeninovi enda koht on selle kaardiväe ridades.

Ei, tema elu see segi ei löö. See on senise elu loogiline jätk, areng samas suunas, mille ta juba ammu, reaalkoolis on endale valinud. Ja vaadeldes Narva aguli vakatanud majade kvartaleid, mis kaitsesid ärevat öörahu töörahval, keda homme tapamajja aetakse, sai Tišeninov küllap esmakordselt aru, kes ta ise on. Hämmastava selgusega nägi ta endas inimest, kelle elukutseks on võitlus, revolutsioon.

Otsekui eemalt uuris ta pilguga aknalaual lõsutavat kõhna kahekümne kahe aastast noormeest, kes maailmas oli täiesti üksinda, ilma perekonnata, koduta, ilma kindla kohata elus. See inimene oli nüüd üliõpilane ja valmistus saama inseneriks. Aga täpselt niisamuti võinuks ta õppida ka arstiks, õpetajaks, apteekriks või advokaadiks — üksköik kelleks (ainult ametnikuks mitte!), sest kõik need elukutsed olid talle kõrvalise tähtsusega. Ta peamine ja põhiline elukutse oli revolutsioon. Kui nii, mis murrangust kogu eluks siin siis rääkida? Revolutsioon oli saatnud ta uuele (ja küllap vist raskele) üritusele temale võõras mereväe keskkonnas, ta oli andnud talle uue ja väga raske ülesande kauge ja targa sihiseadega — saada mereväeohvitseriks ning jääda elukutseliseks revolutsionääriks.

Ning vaevalt oli ta seda peaga mõistnud ja südamega

vastu võtnud, kui kõik ebatavaliselt selgeks ja lihtsaks muutus; oli vaja võimalikult kähku asuda selle ülesande täitmisele.

Loomult kuulus Tišeninov seda liiki inimeste hulka, kes kiiresti tuld võtavad ja kes loomusunnil hakkavad tegutsema sedamaid, kui nad midagi on otsustanud. Juba hommikul läks ta instituuti, kulutas vajalike dokumentide saamiseks kogu päeva (suvise aja tõttu valitses kantseleis vaikus ja rahu) ning õhtul naasis ta Kudrini juurde lõbusa ja elavana, täiesti erinevana tollest mehest, kes oli siin eile olnud.

Ja taas istusid nad hilisõhtuni aknalaual ning Kudrin, kiirustamata ning üksikasjalikult nagu alati, pühendas teda vähestele teadaolevasse, poolpõrandaalusesse ja poollegaalsesse vene revolutsionääride ellu Soomes. Tišeninov sai teada, et vanal auväärsel kronomeetrimeistril Pjotr Jevdokimovitš Skvortsovil, kes juba kolmandat aastakümmet töötab Vene keiserliku laevastiku hüdrograafiavalitsuse tööriistakojas, on tütar Veera, kelle kaudu Peterburi komitee peab sidet bolševistliku viisikuga «Generalissimusel». Kudrin soovitas tal neiu kaudu üles otsida rooli-vanemmaat Kaštšenko, Veera teab sedagi, kuhu satub sõjaväekutse alusel Kudrin ise. Praegu ei saadetud Veerale Tišeninovi kaudu midagi — oma ürituse hakul pidi üliõpilane talitama eriti ettevaatlikult.

Ja nüüd istuski ta rongis ja vaatas aknasse, mille taga kihutas mööda talle tundmatu maa, morn nagu ta käharate metsade tumedus, tugev nagu ta siniste kaljude graniit, arusaamatu nagu ta keel — Soome, Sankt-Peterburgi väikekodanlase lõivuvaba rõõm ja kivi uusaegse Menšikovi haiges maksas, Soome, okas ülevenemaalise ohranka südames ja vene revolutsionääride kindel varjupaik, Soome, ainus koloonia kogu impeeriumis, mis ime läbi oma näo oli säilitanud...

Hämmastav oli ta saatus. Tööka ja mittesõjaka rahva kodumaa oli seitsme pika aastasaja kestel olnud kahe vägeva võimu — kuhtuva Rootsi ja jõudukoguva Venemaa — vihase võitluse tallermaaks. Ja nii nagu tööka vanaisa poolt üleskasvatatud puu mahlakas vili kõige vastu ükskõikse lapselapse laiska pihku kukub, nii lõppes ajaloo iroonia tahtel Soome täielik vallutamine 1809. aastal, mil Venemaad valitses Aleksander Esimene, «see valitseja nõrk ja rebaslik, tööd vihkav kiilaspäine keigar, kel kuulsus teenimatult pikk».

Kuidas küll ihanuks see valgustatud eurooplast teesklev despoot soomlasi ilma pikemata põlvili panna, neid ülevenemaalise kolmevärvilise malaka alla painutada, muuta Suvorovi õpilaste poolt võidetud maa mingiks harilikuks Verhnesõssolski kreisiks!... Aga sedasi talitada oli ohtlik. Napoleon kelle pea ümber heljus vabariigi esimese konsuli aupaiste ja seejärel prantslaste imperaatori vastne, Euroopat pimestav hiilgus, oli täies jõus; veel oli värske mälestus Austerlitzist ja Pressburgi rahust, millega oli kergesti sodiks löödud Püha Rooma keisririik. Niisama kergesti võis rusudeks variseda ka Vene keisririik. Seepärast oli vaja vallutatud maa kõikvõimalike vahenditega enda poole meelitada, et ta kilbina varjaks Venemaad Rootsi eest, kus kuningatrooni ootel oli juba platsi võtnud Napoleoni väejuht marssal Bernadotte. Oli vaja teha kõik, et ära osta Soome rahakamad mehed ja võrgutada ta poliitikuid: mis seal rääkida, Rootsi võimu all oli see vastvallutatud kubermang olnud pooliseseisev maa oma parlamendi ja mingisuguste oma õigustega...

Esmakordselt kogu Vene isevalitsejatrooni ajaloo jooksul kõlas kõrgelt istmelt mässuline sõna «konstitutsioon». Krigisedes ja tindiplekke pritsides pani suursuguseim sulg teravmeelsete konksudega allkirja «Aleksander» enneolematule dokumendile, kus räägiti vajadusest «Soomemaa sisekorralduse osas anda selle maa rahvale Venemaaga ühinemisel võrreldamatult soodsamad tingimused, kui tal olid olnud Rootsi valduses», seepärast võimaldati sellele rahvale, erinevalt teistest Venemaa rahvastest, «poliitiline iseolemine, et teda ei loetaks Venemaa poolt orjastatuks, vaid seotuks Venemaaga tema enda silmanähtavate kasude kaudu», sel otstarbel jäeti Soomele alles «mitte ainult tsiviilseadusandlus vaid ka tema poliitilised seadused»[1].

Selliseid ja isegi veel vabameelsemaid, kõlavaid sõnu tõi Aleksander Esimene (keda ka Õnnistatuks on kutsutud) kuuldavale Soome maapäeva istungil Porvoo linnas, püüdes kiiruga veel enne Rootsiga rahulepingule allakirjutamist soomlaste südameid võita. Aga need sõnad jäid ainult sõnadeks. Monarhi suval kingitud konstitutsiooni ei kinnitatud mingite seadustega, välja arvatud ehk enamsoodustustoll välismaise tooraine sisseveoks tekkiva Soome tööstuse tarvis; sellega võideti allaheidetud maa mõjuka ülem-

[1] Reskript parun Steingelile 14. septembrist 1810. aastast. «Tema Keiserliku Kõrguse Erakantseleist võetud ajalooliste materjalide kogumik».

kihi poolehoid. Soome suurvürstiriigi konstitutsioon sarnanes butafoorse mantooga lõuendist ja kumatšist, mis on ääristatud mustade kasside sabadega; niisugune butafooria asendab näitelaval hermeliininahaga ääristatud kuninglikku porfüürrüüd.

Selle konstitutsiooni mõistatuste äraarvamiseks kulus peaaegu terve üheksateistkümnes aastasada. Mäng seisis selles, et soome juhid püüdsid omamoodi tõlgendada seadusandlikku segaputru, mida sisaldas Soome statuut; Vene võimud aga seletasid kõike jälle omamoodi. Soome tegelased püüdsid tõsimeeli ellu viia Aleksander Õnnistatu pompoosseid valesid, Vene võimud püüdsid kimbatusest pääseda uute, niisama pompoossete ja tühisõnaliste tsaarimanifestidega. Ainult üks kord, pärast ebaõnnestunud Krimmi sõda, tuli teha mõningaid järeleandmisi: nii kutsuti 1863. aastal esimest korda pärast ilukõnet viimaks ometi kokku Soome maapäev, riigikeeleks tunnistati soome keel, Soome sai õiguse oma valuutale, oma kohtule, soodustustele sõjaväekohustuse täitmisel. Tänutäheks kõige selle eest jäädvustati Aleksander Teine (ka Vabastajaks kutsutud), kes poolsada aastat hiljem täitis mingi osa Aleksander Esimese lubadustest, ausambana maapäeva hoone ette.

Olgu kuidas on, aga Soome elas ja kaubitses ilma igasuguste Poola ülestõusu taoliste ebasündsate tegudeta rahumeelselt ja vaikselt sajandi lõpuni, mil tema saatusega hakkas tegelema uus Vene keiser Nikolai Teine, kes, nagu teada, alustas oma riiklikku tegevust pöördumisega semstvotegelaste poole, lausudes ajaloolised kainestavad sõnad selle kohta, kui mõttetu on unistada mistahes reformidest. Pobedonostsevi ja teiste ustavate troonitugede abil sai keiserlikule pilgule nähtavaks, et päritud impeeriumis on olemas üliveider omaette riik, mida juhitakse mingite oma seaduste kohaselt, mis pakub varjupaika igasugusele kahtlasele elemendile, kujutab endast kõige ohtlikumat revolutsiooni kollet ja (kohutav isegi välja öelda!) kavatseb Venemaast lihtsalt lahku lüüa. Ühtlasi selgus, et kõik soodustused ja vabadused, mis esiisade poolt olid antud, ei kohustanud lapselast ning järeltulijat mitte millekski, sest kõik eelmised manifestid olid sihiks seadnud üksnes Soome meeltevaigistamise, mitte aga tegeliku konstitutsiooni.

Nõnda ilmus täpselt üheksakümne aasta pärast, 1899. aastal uus tsaari manifest, kus oli ära seletatud, mis ja kuidas; mõisted olid seal kõrgemalt poolt paika pandud. Soome

võeti isalikult vastu teiste keisririigi ääremaade kilda. Soome senati volipiirid taandati olematuks. Õigust välja anda omaenda seadusi piirati järsult. Sõjaväekohustuse määrustik viidi vastavusse ülevenemaalisega. Seadus Soome kohtu kohta tühistati. Lühidalt, sellel arusaamatul maal kehtestati viimaks sajanditega äraproovitud ülevenemaalise elu-olu normid Verhnesõssolski kreisi eeskujul; seda polnud söandanud teha isegi suursugusem kardavoi, kadunud keiser Aleksander Kolmas (ka Rahutoojaks kutsutud).

Soome haritlaskond oli vapustatud: varises kokku seninegi konstitutsiooni aseaine, haihtus iseseisvuse hale näilikkus. Vabrikutes algasid töölisrahutused, taludes urisesid tumedalt maamehed, kes pidid nüüd oma poegi Vene sõjaväkke andma. Tõusis protestilaine. Viissada tuhat soomlast kirjutasid alla senati petitsioonile, kus öeldi: «Seepärast tunneb soome rahvas end praegusel ajal hingepõhjani haavatuna. Olles harjunud alati lootma oma põhilistele seadustele, mida palju kordi on kinnitanud monarhi sõna, on rahvas nüüd kaotanud selle hingerahu, mille annab vaid teadmine seaduse pühadusest.» Nördimust avaldas Euroopagi. Tervelt tuhande väljapaistva Lääne teadlase, kirjaniku ja kunstniku nimel saabus Peterburi rahvusvaheline saatkond. Noore isevalitseja silma alla teda ei lastud ja saatkonna poolt kaasatoodud aadress pandi arhiivi koos Soome senati petitsiooniga.

Helsingis alustas aga tormilist tegevust kindralkuberner Bobrikov, kes oli saanud erakorralised volitused «riikliku korra ja ühiskondliku rahu kaitsmiseks Soomes». Algasid resoluutsed repressioonid, loodi julm tsensuur, Peterburist puistati üksteise järel uusi «erikorraldusi», mis hävitasid Soome omavalitsuse viimasedki riismed.

Ajalooline farss, mis Porvoos üheksakümmend aastat tagasi maha mängiti, kippus nüüd tragöödiaks muutuma. Rahumeelsest kaubandusmaast oli Soome muutunud rahulolematuse ja rahutuste laialdaseks koldeks, vene revolutsionääride kindlaks varjupaigaks. Loodi Soome töölispartei, tekkisid ringid üliõpilaste ja noorsoo keskel. Ja kui Venemaal puhkes 1905. aasta revolutsioon, detoneeris Soome silmapilkselt; nõnda reageerib mürsk sütiku plahvatusele. Soome töölised ühinesid ülevenemaalise streigiga, paljudes linnades pahvatas valla töölisliikumine, talupojadki lõid kihama. Otsekui oleks tagasi tulnud see kauge aeg, mil Soome talupojad kolmsada aastat tagasi Rootsi ülem-

võimu vastu kohutavaks, stiihiliseks Nuiasõjaks üles tõusid...

Töölisliikumine ehmatas noort soome kodanlust, aga vaos hoida ta seda ei suutnud. Suur töö sai ära tehtud. *Vene revolutsioon, mida toetasid soomlased, sundis tsaari lahti laskma sõrmed, millega ta mitme aasta kestel pigistas soome rahva kõri. Tsaar, kes tahtis oma isevalitsust laiendada Soomele, kelle konstitutsioonile vandusid truudust tema eelkäijad ja tema ise, pidi mitte ainult tunnustama bobrikovlastest timukate minemakihutamist Soome pinnalt ja kõigi oma ebaseaduslike ukaaside tühistamist, vaid ka üldise ja ühetaolise valimisõiguse sisseseadmist Soomes.* (V. I. Lenin, «Tsaar soome rahva vastu».) 1906. aasta juulis oli Nikolai Teine sunnitud kinnitama Eduskunna poolt vastuvõetud uue Soome konstitutsiooni.

Aga ei läinud mööda neljagi aastat, kui *Talvepalee mustasajalised bandiidid ja III duuma oktobristlikud petised alustasid uut sõjakäiku Soome vastu. Selle konstitutsiooni hävitamine, millega soomlaste õigused on kaitstud Vene isevalitsejate omavoli eest, Soome võrdsustamine muu Venemaaga erakorraliste seisukordade õigusetuses — see on selle sõjakäigu eesmärk... Demokraatliku ja vaba Soome näol tahavad tsaarivalitsus ja tema kaastegelased hävitada r a h v a 1905. aasta saavutuste viimast jälge... Kõik soodustab röövellikku üritust... Lääne-Euroopa kodanlus, kes saatis kunagi tsaarile aadresse palvega jätta Soome rahule, ei liiguta sõrmegi, et peatada bandiite. Need inimesed, kes tol ajal Euroopat üles kutsusid tsaari poliitikat Soomes hukka mõistma, a n d s i d ju Lääne-Euroopa kodanlusele äsja t a g a t i s e selle kohta, et tsaari kavatsused on ausad ja «konstitutsioonilised». End «vene intelligentsi esindajaiks» ja «vene rahva esindajaiks» nimetavad kadettide juhid kinnitasid Euroopa kodanlusele pidulikult, et nemad, koos nendega aga ka vene rahvas — on s o l i d a a r s e d t s a a r i g a.* (V. I. Lenin, «Tsaar soome rahva vastu».)

Reetmine toimuski. 1910. aasta märtsis suutis Stolõpin riigiduumas läbi suruda seaduseelnõu, mis tegelikult tühistas kõik soome rahva poolt kättevõidetud õigused ja kihutas ühtlasi selle rahva üles tsaari ning tema ministrite vastu. Ja isegi «Läänemere merejõudude operatiivplaan sõja puhuks 1914. aastal» andis staapidele ja vanematele mereväeohvitseridele ärevalt teada: «Poliitiline olukord Soomes säilitab endistviisi negatiivse iseloomu. Ülestõusu

võimalus Soomes Euroopa sõja ajal pole sugugi vähenenud, see tähendab — on põhjust eeldada, et ülestõus on enam kui tõenäoline. Olukorra teeb keerulisemaks asjaolu, et meile vaenulikel Soome organisatsioonidel on viimasel ajal tekkinud side Eesti omadega; eestlased on keele ja päritolu poolest soomlastega suguluses.»

Sellest küljest näitaski Soome Tišeninovile oma nägu. Bolševikust agitaatori silmis just niisugune ta oligi. Ainult sellepärast võisid siin (uskumatu lugu Vene keisririigi tingimustes) toimuda parteikonverentsid, nõupidamised, kohtumised, siin, Viiburis, võis trükkida ajalehte «Proletari», bolševike keskhäälekandjat. Siin anti ustavatesse kätesse üle välismaalt toodud, Londonis ja Genfis väljaantud brošüürid, «Iskra» numbrid, Lenini ülesanded. Siin oli korduvalt varjupaiga leidnud ka Lenin ise — Kuokkalas, Viiburis, Styrsuddis, Tamperes, Turus, Kotkas, Helsingis endas ja selle eeslinnas Oulunkyläs... Rohkem kui üks kord oli see karm ja aus maa päästnud Lenini ohranka käest; soomlased ise ei teadnudki (neil polnud võimalik teada), et koos selle inimesega päästab ta mitte ainult Vene revolutsiooni saatuse, vaid ka planeedi kauge tulevikuõnne. Siit läks Lenin mööda inimest vaevu kandvat detsembrijääd üle Läänemere rohelise vee maapakku, jää ragises ta julge sammu all ja inimkonna saatus rippus juuksekarva otsas, — ent Läänemeri ei andnud Leninit ei ohranka ega külma jää-aluse surma küüsi.

Sellest mõeldes ei vaadanud Tišeninov akna taga möödavilksatavat maastikku enam nii apla tähelepanuga kui varem. Vasakul sillerdas jälle silme ees teda hiljuti nii hämmastanud merelahe peegelpind, paremal venis mornilt mööda okasmets.

Meri ja Soome... Tema tulevase elu kaks külge. Ta tuletas meelde töölisi Lessneri tehasest, töölisi-bolševikke, putilovlasi, kellega ta varem seotud oli olnud, üliõpilasi, kes olid temaga üht, parteilist usku. Nüüd tuleb otsida uusi võitluskaaslasi madruste hulgast või siis (üks šanss tuhande vastu!) ohvitseride hulgast. Sugeneb soomlastest sõprugi. Soome mehed on kanged, võitlusvalmid ja julged, tuhande üheksasaja viienda aasta streigid Turus ja Helsingis väärivad meenutamist. Ise oli ta sellal veel poisike, aga onu, ema vend, raudteelane, tõi Soomest kaasa jutte, mis võib-olla määrasidki tema, Jegori elutee... Tume ja hele tulevik seisis ta silme ees, varjates tumedat ja heledat metsa. Tuleviku tumedus tulenes saatuse täielikust ära-

arvamatusest: tal polnud õrna aimugi, mis juhtub ja kuidas läheb. Tuleviku heledus tulenes aga eredast mõtteselgusest: ta teadis täpselt, mida teha ja kuidas teha. Tume, kähar mets vaheldus päikseliste väludega. Paremal rippusid tumedad kaljud, vasakul sirendas läbi metsasihtide hele laheavarus.

Tumedus ja heledus — see on elu. Hädaohud ja õnnetused — see on elu. Tsaarivangla ja revolutsioon — see on elu. Kogu küsimus on selles, kumb võidab: valgus või pimedus? Vangipõli või vabadus? Ja niisuguse elu eest võib anda kõik. Võib hakata ohvitseriks. Võib kanda vihatud kuldpaguneid. Tähtis on, et inimesed — tõelised inimesed! — saaksid aru, kus on sinus valgus ja kus pimedus. Tuleb aeg ja valgus murrab välja. Pea vastu, Jegor. See pole sulle Liteinõi sild. See pole sulle odav spekuleerimine «Marseljeesiga». Siin on laevad mängus. Laevad peavad saama meie omaks. Ja sina aitad selles suures ürituses laevamehi, keda sa veel ei tunnegi. Pea vastu, Jegor! Õpi olema (ei, mitte olema, vaid näima!) teine inimene! Ole juba praegu teine! Praegu oled sa isamaalasest lollpea, vasikavaimustuses tudengikollanokk, kes on alati unistanud laevastikust ja kes nüüd soovib anda oma elu selle kuulsuse eest. Jäta hüvasti lessnerlastega, putilovlastega, partei seltsimeestega! Homme oled sa teine. Sind ootab meri. Ootab Soome, kus leiad sõpru.

Imelik asi: tuli välja, et tema uut saatust oli just siin, Soomes, ette kavandatud. Toimus ju just siin, Soome linnas Tamperes, see konverents, mis viis mõttele teda laevale saata. Lenini artikleid konverentsi kohta ei suutnud Tišeninov leida ühegi seltsimehe käest, keda tal oli korda läinud tabada. Aga Kudrin sai selle ühe komitee liikme käest ja viimasel õhtul enne lahkumist jutustas talle kõik olulise ümber.

Tuli välja, et selles artiklis käis jutt tööst ohvitseride keskel. Kahel konverentsil — oktoobri ja novembri omal — tuli ilmsiks kaks seisukohta. Menševistlik revolutsioon kutsus üles kogu ohvitserkonnale tõsist tähelepanu pöörama, et võimaluse korral teha ohvitseridest sotsiaaldemokraatliku partei teadlikud poolehoidjad, see nägi neis relvastatud ülestõusu tulevasi «tehnilisi juhte». Bolševistlik resolutsioon seevastu kinnitas, et ohvitserkonna põhimass mängib oma sotsiaalse klassikuuluvuse tõttu isegi kodanlik-demokraatlikus riigipöördes (konverents toimus 1906. aasta novembris, kui revolutsioon polnud veel päris vaibunud) reaktsioonilist rolli ja juttu saab olla vaid üksikute

opositsiooniliselt häälestatud rühmadesse kuuluvate ohvitseride kaasatõmbamisest.

Lenin toetas otsustavalt bolševike resolutsiooni, naeris halastamatult välja menševikud, kes kardavad tähelepanu juhtida ohvitserkonna klassisidemele kodanlusega, nende väikekodanliku mõttelaadi pärast ja kordas oma artiklis bolševike resolutsiooni viimast punkti, mida Kudrin püüdis Tišeninovile täpselt ümber jutustada: asja tuum oli selles, et opositsioonilisi ohvitsere on vaja ära kasutada informatsiooni huvides, aga bolševistlikkudesse võitlusorganisatsioonidesse ei tohi värvata ükskõik keda, vaid ainult üksikuid ohvitsere nende opositsionääride hulgast.[1]

Alles siis, kui Kudrin oli talle kõik ära jutustanud, sai Tišeninovile selgeks Peterburi komitee seltsimeeste mõttekäik. Aga muidugi, peale selliste «üksikute ohvitseride» väljaotsimise oli vaja kasutada ka kõiki muid võimalusi, et laevadel oleks o m a ohvitsere... Ja muidugi, ainult selles sõjaeelses tohuvabohus võis komitee toime tulla sellega, millest rahulikumas olukorras ei saanuks unistadagi: teha mereväeohvitseriks elukutseline revolutsionäär, kes võiks juhtida parteilist võitlustegevust madruste seas, et relvastatud ülestõusu korral viia nad võitlusesse revolutsiooni eest... See oli õige ja kauge sihiseadega mõte. Kui igal Läänemere laevastiku laeval oleks üks selline ohvitser ja kui nad kõik teaksid, et ka naaberlaeval on võitluskaaslasi...

Ja nüüd pööras Tišeninov erilise huviga pilgu tema ees magavale noorele madrusele — kõigi eelduste kohaselt esimest aastat aega teenivale. Kui prooviks õige madrusega juttu teha?... Huvitav oleks teada saada, mis on hinge taga neil poistel, keda tsaari väeteenistus juba nüristama on hakanud... Tõsi küll, madrusel on ebatavaline välimus — keigarlik ja üleslöödud, kohe näha, et maakas ta ei ole, ja ega ta just käsitöölisegagi sarnane ole. Tema jalgade kõrval pingi all läigatas reisilaegas poleeritud karjala kasepuust pinda, elegantne ja, kõige järele otsustades, kallis laegas. Imelik madrus...

Muidugi ei võinud Tišeninv teada, et sellised reisilaekad kuulusid ilmtingimata õppesõidul olevate Mereväekorpuse kadettide ja gardemariinide tarbeasjade hulka. Peeti heaks tooniks võtta vihikute, õpikute, ümbrikute, habemeajamis-

[1] V. I. Lenin, «Venemaa sotsiaaldemokraatliku töölispartei sõja- väe- ja võitlusorganisatsioonide novembrikonverentsi protokollide kohta». Teosed, 12. kd., lk. 377.

riistade ja teiste tualettesemete, keelatud siidsokkide ja muu pudipadi jaoks laevale kaasa mitte tavaline kohver või nessessäär, vaid just selline laegas, mida tavaliselt kirstuks nimetati. Selles peitus eriline sügav mõte: laeval elatakse madruse moodi, tähendab, on vaja ka oma isiklikke asju madruse kombel kirstus hoida.

Kuidagi oli nõnda juhtunud, et kirstud olid saanud juba ammusest ajast halastamatu konkurentsi objektideks. Oli välja kujunenud kaks vastandlikku suunda. Üks suund väitis, et mida rohmakam, odavam ja lihtsam on reisilaegas, mida enam meenutab ta esimese aasta madruse kirstu, seda paremini väljendab ta tõelist mereväe šikki. Teise suuna pooldajad arvasid seevastu, et Mereväekorpus peab õilistama vanu mereväetavasid ja seepärast võib kirst olla tehtud nii mustast, punasest kui ka palisandripuust, ning sel põhjusel tassisid suursuguste perekondade võsud laevale vanaisa ja vanaema laekaid, mis olid omal ajal täitnud kirjade ja armusuveniiride panipaiga otstarvet.

Selles ammuses vaidluses istus Juri kahe tooli vahel. Õigust öelda oleks ta tahtnud vägagi hiilata monogrammide ja inkrustatsiooniga kaunistatud suguvõsalaekaga. Aga niisugust polnud tal olemas ja seepärast langes ta mullu teise äärmusse: ta läks Apraksini turule ja tuhnis sealt välja õudustäratava kobaka, mis meenutas vastsündinu puusärki, — see oli hädavaevu peitsiga kaetud, üleni oksakohti ja kriime täis kuusepuukirst, mille kaas käis rihmadega kinni ja mille lukuplaat oli kinni löödud tavaliste naeltega. Kirst oli esimese suuna pooldajate hinnangu kohaselt parim kogu roodus.

Ent parun Medème'i kirstuke — koketne suuremõõtmeline tumepunasest puust *bonbonniére*[1], mis kätkes endas seda sügavsooja helendust, mille poolest, nagu teati rääkida, oli kuulus «Aurora» komandöripaat, — rikkus kogu õppesõidu jooksul ta meeleolu. Juri tõotas endale, et trumpab linalakalise paruni üle, ja hakkas jaanuarist peale vanakraamipoodides ringi luusima. Viimaks naeratas talle õnn: just merelemineku eel sai ta ühest Morskaja tänava poest imepärase karjala kasest laeka, mille kaas oli saatuse tahtel kaunistatud puitviiludest monogrammiga «A. L.». Pikemalt mõtlemata maksis Juri kolmkümmend viis rubla (summa, mis ületas ta kuise eelarve) — ja sai seks puhuks võidu teiseski, aristokraatlikus arvestuses. Laegast võis

[1] Kompvekikarp (*pr.*).

vabalt pidada vanaisa reisimoonahoidlaks (tänu sellele, et Juri isa hüüti Pjotr Aleksejevitšiks), ja koguni krahv Bobrinski ise, tõmmanud sõrmedega üle peegelsileda kaanepinna, ütles üleoleva armulikkusega: «Imetore asi... meie vanaisadel oli ikkagi maitset...»

«Vanaisa reliikvia» kõiki ebamugavusi sai Juri tunda eile, kui ta treppi pidi puksiirlaevale jooksis. Selgus, et laegast tuli tassida kaenla all, sest käepidemed olid külgedel («Aurorale» tõi kuulsa kirstu kahekümne kopika eest korpuse tentsik).

Sellest ebamugavusest aru saanud, noris Juri Šurka Krasnovilt (kelle käes olid vahtkonnaruumi võtmed) mitu jalga valget, kuuekeermelist liiniköit ja sidus selle vanaisa neetud päranduse ümber. Vagunis selgus, et reliikvia ei taha kuidagi mahtuda pagasiriiulile — sellelt seisukohalt polnud olematud siniverelised kõugud laeka otstarbekust arvestanud. Sellepärast siis sai Juri, kui ta «madrusekirstu» pingi alla jalgade juurde oli lükanud, tõesti tigedaks. On alles tore vaatepilt, kui ta sellise «madrusekirstuga» Turus miinilaevale ilmub!

Tišeninov tõstis uuesti silmad ja vaatas veidra madruse tähelepanelikult üle. Kas siis sellest pealetükkivast pilgust või sellest, et jalad kippusid ära surema, liigatas teine, pööras unes külge ja ta vasakul õlal kiiratasid kuldsed paelad ning nende vahel — elegantne kuldankruke.

Kui nõrk Tišeninov polnud sõjaväe, ja seda enam veel mereväe mundri tundmises, taipas ta siiski, et see poiss on suurtsugu noormees, ja mitte mõni esimese aastakäigu madrus, vaid Mereväekorpuse gardemariin (selle kõlava sõna oli Tišeninov hästi ära õppinud, tutvudes Mereväekorpuse ja mereväe inseneerikooli programmidega; need oli ta ostnud sihiga kindlaks teha, mis eksameid peab ta sooritama, et saada laevastiku junkrust mehhaanika insenermitšmaniks). Esimese aastakäigu madruse ootamatu muundumine hiilgavaks gardemariiniks tegi talle nii kõvasti nalja, et ta suu kiskus laiale muigele.

Just seda muiet nägigi Juri Livitin, kui ta, püüdes asjalikult leida oma nooku vajuvale peale mõnd muud tuge tšuhnaa presentõla asemel, oma silmad lahti tegi. Kõik selgus talle ainsa silmapilguga: nii see, et gardemariini häbiväärne reisimine kolmandas klassis oli avastatud, nii see, et selles oli süüdi loppis pükstega üliõpilane, kui ka see, et kohe hakkavad tema üle naerma nii tšuhnaad kui ka tuhmblond korviga tüdruk... Juri tundis, kuidas häbipuna

näkku tõuseb. Kes kurat käskis tal selle neetud hinnaalandustunnistuse kassaluugist sisse pista...

Aga kui see juba nii oli läinud, siis oli vaja olukorrast väärikalt välja tulla. Juri haigutas teeseldult — aga siiski naudinguga — täiest suust, ringutas ja hõõrus põski väsinud, kuid lõpuks ometi end välja maganud inimese ilmel ning siis, ringi vaadanud, tõmbas äkki jalad liigagi kiiresti tagasi.

«Palun vabandust,» ütles ta naeratades (mis see naeratus talle küll maksma läks!). «Näib, et ma häirisin teid, kui ma jalad välja sirutasin... Teate, ma ei ole sugugi harjunud vagunis istakil magama...»

«Pole viga, gardemariin, ma ärkasin ise, teie mind ei äratanud,» ütles Tišeninov, samuti naeratades; Jurist käis külm judin läbi: «gardemariin!»... See tähendab — tundis ära?...

Ta leidis endas jõudu uuesti magusalt haigutada.

«Aga mina olin tõtt öelda nii väsinud, et mul oli ükstapuha. Äkiline väljakutse tegevlaevastikku...» Juri venitas neid sõnu tähendusrikkalt. «Öö... Pileteid pole... Hüppasin peale, kuhu aga sain...»

Ta laiutas käsi — ja tajus äkki õudusega, et tema sisemusest ronis välja surematu mister Jingle «Pickwick klubist», valevorst ja kiidukukk, koos oma katkendliku kõnega, mis on täis vihjeid ja ütlematajätmisi. Aga üliõpilane ei märganud nähtavasti midagi. Vastupidi, ta ilmutas märgatavat huvi.

«Kuidas nii, tegevlaevastikku? Aga teie olete ju korpuses? Kuidas siis õppustega jääb?»

Juri lõi põlglikult käega.

«Mis õppust nüüd enam?... Sõda lahti!» ütles ta tähendusrikkalt. «Tõenäoliselt on teil sellest raske aru saada, teil, üliõpilastel, on ju teistsugune psühholoogia... Aga sõjaväelane, meremees seda enam, — kuidas võiks ta kaldal istuda, kui merel laevad lahingut peavad? Saatsin telegrammi — ja nüüd sõidangi...»

«Ei, miks raske, saan täiesti aru,» ütles Tišininov tõsist nägu tehes. «Vastupidi, ma isegi kadestan teid. Sõja esimesed päevad — ja juba lahingusse... Aga vabandage, kelleks te laeval hakkate?»

Juri naeratas nukralt.

«Kas see pole ükskõik? Algul lihtmadruseks — komendoriks või signaliseerijaks... küll pärast näeb... Saatus on niisugune!»

Ta lõi dramaatiliselt käega ja vakatas.

Juri ei saanud enam endaga hakkama. Mingi võõras jõud sundis teda sellist jama ajama, aga ise ta tundis, et varsti on ta seesuguse supi kokku keetnud, et siga ka ei söö; annaks jumal, et ta seda tudengit elus enam ei kohtaks. Kes kurat selle tudengi küll siia vagunisse ajas! Kui teda poleks olnud, oleks kõik hästi korda läinud. Aga nüüd, see solvav naeratus, see irooniline pilk... Olnuks vaja üliõpilast õpetada, anda talle mõista, et Mereväekorpuse gardemariin, kes sõidab kangelastegu sooritama, seisab kõrgemal mingist kolmandast klassist...

Ent Juri ei saanud enam pidama. Ja kuhu see eneseuhkuse päästmine ta lõpuks välja viib — seda ei teadnud ta isegi: endale võetud roll hakkas juba koormavaks muutuma. Aga õnneks peatas kaasvestleja selle, juba tulvamisvalmis voolu ootamatu küsimusega:

«Öelge, aga võib-olla on minulgi etem minna lihtsalt kütjaks või masinistiks?»

Juri vaatas talle otsa nagu inimene, kes on täie jooksuhoo pealt äkki komistanud.

«Teie?... Vabandage, ma ei saa aru...»

Tišeninov muigas heasüdamlikult.

«Siin polegi midagi aru saada. Ka mina sõidan vabatahtlikuna laevastikku. Kutset ära ootamata. Aeg, kas teate, on selline.»

«Nii-nii,» ütles Juri pingutatult, «aga miks just laevastikku?»

«Teate, juhuslikul kohtumisel on seda raske ära seletada. Juba lapsepõlvest peale olen mereväest unistanud, aga teate isegi — neid teie Mereväekorpusse vastuvõtmise tingimusi...»

«Ma mõistan teid,» vastas Juri kähku, üleoleva armulikkusega.

«Vaat sedasi, siis püüdsin ma mereväe inseneriкooli sisse astuda. Aga konkursil ei läinud läbi ja astusin tehnoloogilisse... Nüüd soovitati mul anda sisse palvekiri ülemjuhatajale, et mind mereväejunkruks vastu võetaks... Küll ma eksamid ära teen. Aga võib-olla oleks ikkagi etem minna madruseks nagu teie, ja siis, kui vaprust jätkub... võib-olla kangelastegusidki teha...»

Juri manas ette kaastundliku näo ja pidas kaastundlikult pausi. «Kurat teab, mis ma nüüd talle kokku rääkisin,» mõtles Tišeninov omakorda, «aga pidagem seda esi-

meseks prooviks... Eks ma pea ju admirali staabiski midagi seletama? Las ta ütleb mulle ette...»

Selle ajaga oli ka Juri oma teekaaslase küsimuse üle jõudnud järele mõelda. No on vast rist kaela sadanud! Ühest küljest on ju see tähelepanuväärne tõik, seda on vaja Nikolailegi jutustada: ennäe, isegi üliõpilased tikuvad vabal tahtel sõtta...

See pole mõni Valentin, keda Nikolai ratsaväekool ammu on taga kurtnud, vaid tavaline tudeng... Aga teisest küljest — mis ma talle ütlen? Enda kohta aina luiskasin, kas pean siis veel tedagi ninapidi vedama?...

Tišeninov aitas teda ise:

«Ma mõtlen endamisi — õigem oleks ikka paluda, et mind mereväejunkruks võetaks. Teadmisi mul on, insenermehhaaniku eksami teen ära... Ah, kuhu jääb siis kangelastegu... Ega igaühele pole antud kangelaseks saada. Aga konks on selles — kas mind võetakse?»

Jurile tuli peale suuremeelsushoog. Loll vahejuhtum kolmanda klassiga oli ammendatud, üliõpilane oli ilmselt täitsa poiss ja oli vaja tema heaks midagi ära teha.

«Teate mis,» ütles ta suureliselt. «Tegutsege otsejoones edasi. Kui miski ei laabu, teatage minu vennale. Muide, võib-olla saame tuttavaks. On olemas selline inglise komme — öelda enne lahkumist oma nimi, aga Helsingi on juba lähedal... Mina olen gardemariin Juri Livitin.»

«Jegor Tišeninov, praegu veel üliõpilane,» naeratas Tišeninov.

Nad surusid teineteisel tseremoniaalselt kätt, aimamata, et mõni päev tagasi pidid nad äärepealt kohtuma Liteinõi tänava korteris hoopis teistlaadses olukorras ja et kauges tulevikus viib saatus nende teed uuesti kokku. «Niisiis Jegor... Vabandage, ma ei tea isanime?» Juri heitis küsiva pilgu.

«Aleksandrovitš.»

«Niisiis, Jegor Aleksandrovitš, viperuste korral otsige üles mu vend: leitnant Nikolai Petrovitš Livitin, lahingulaevalt «Generalissimus Krahv Suvorov-Rõmnikski», ma räägin talle teist. Mis puutub minusse — siis ei tea ma isegi, kuhu satun... Ma loodan, et kohtume taas...»

Nad jätsid jumalaga, sest rong oli aeglustanud käiku. Juri, kes enam ei häbenenud (korpuse au oli päästetud), tõmbas riiulilt mõõga, heitis purjeriidest mantli üle käsivarre, võttis laeka kätte ja läks platvormile. Tišeninov seiras teda pilguga ja seejärel turgatas talle pähe mõte, ta võttis taskust märkmiku ja kirjutas üles, mis Juri oli talle rääkinud.

Sidemeid oli vaja sõlmida juba esimesest päevast peale.

14. PEATÜKK

Vagunist väljus Juri kõrgendatud ja erutatud meeleolus — võiks öelda koguni, et mingisuguses uljas tujus. Toredasti kukkus välja selle üliõpilasega!... Ta võis end kiita leidlikkuse pärast: häbiväärse reisimise kolmandas klassis oli ta osav jutt muutnud valmisolekuks kohuse nimel mistahes ohvreid tuua. Ja kõik näis nüüd suurepärane, tore, kergelt saavutatav, ees paistis nii imeliselt selge olevat. Tunni aja pärast näeb ta Nikolaid ja too saab temast muidugi aru — ning võib-olla pöörab elu talle uue, ehk küll karmi, aga imekauni külje: gardemariin Livitinist saab teise järgu madrus, kes poole aasta pärast üleneb sõjakuulsuses säravaks mitšmaniks...

Lõunasadam ei olnud just kaugel ja tavaliselt läks Juri sinna jala. Aga see elegantne, otsekui ujuv kõnnak, millega ta armastas uhkeldada ja mis vastas kõige paremini ta hingeseisundile, ei tahtnud praegu välja tulla. Laegas segas: et vastutulevatele ohvitseridele kulpi lüüa, pidi ta teda kandma vasakus käes koos mantliga, seetõttu ei õnnestunud kuidagi toetada sõrmedega mõõka, mis asja ees, teist taga vastu pahkluud tagus, otsekui meelde tuletades, et mõõga õilis loomus on kokkusobimatu kogukate asjade kandmisega. Ja vaevalt jõudnud väljaku pealt Esplanaadile viivale tänavale pöörata, hakkas Juri juba kahetsema, et polnud jaamas taksot võtnud.

Muide, seda viga võis parandada — piisas sellest, kui astuda sisse mistahes kauplusesse ja helistada ühel neist numbritest, mida endast lugupidav ohvitser mäletab ükskõik missuguses väsimuse astmes ja mille keel suudab välja lällutada isegi siis, kui ta muidu enam sõna ei kuula. Juri teadis suurepäraselt mõlemat telefoninumbrit — *tjugo-fem, tjugo-fem* ja *sjuttio-fem, sjuttio-fem*[1]; nendel numbritel oli ta mitu korda öelnud ühe vähestest talle tuntud rootsi fraasidest: *«Var så god, skicka en automobil, Myntgatan sju... Tack så mycket!»*[2]

[1] 25-25 ja 75-75 *(rts.)*

[2] Palun, saatke auto, Myntgatan seitse..., Tänan teid! *(Rts.)*

Mõõk tagus talle meeldetuletavalt vastu pahkluud ja vaikselt vandudes andis Juri alla: tuleb siiski takso välja kutsuda, kulu ei olegi nii suur. Ta tõukas lahti esimese ettejuhtuva peegelukse ja astus sisse väikesesse poodi.

Hästi pargitud kvaliteetse naha mõrkjas ja meeldiv lõhn võttis teda vastu. Riiulitele olid üles rivistatud kohvrid — kollased, pruunid, kiiskavalt lakkmustad, nahast ja fiibrist, rihmaga vöötatud ja helklevate metallnaastudega, tohutud ja tillukesed, kõhukad ja lamedad. Allpool lebasid virnas daamikäekotid, portfellid, nessessäärid ja rahakotid. Meeldiva näoga linalakk fröken vaatas igavlevalt, kuidas kaks maaväe-alamporutšikut — üks roosa nagu neiu, teine oma vanuse kohta liiga vägevalt vuntsiline — valisid endale nessessääre ja takseerisid ka läikivaid lõhnaõlipudeleid, seebitoose, habemeajamiskomplekte. Juri andis hooletult, poolpöördes au ja mõlemad lõid vastuseks ühekorraga kulpi, klõpsatades seejuures kokku neitsilikust puhtusest hiilgavate säärsaabaste kontsad. Vastne, veel harjumatu ohvitserimunder, peaaegu paljad, junkru moodi põetud kuklad seni veel jäikade vormimütside all, liialdatud rühikus, kontsaklõpsutamine — muidugi, need olid äsja kohale suunatud Pauli jalaväekooli junkrud sellestsamast tsaari lennust, millest Pahhomov oli jutustanud. Või siis sõdima tulid! Ja kuhu veel? — Soomesse, kus mingeid maismaalahinguid ei saa ollagi! Ja kohe tulistjalu nessessääre ostma... Juri kõõritas leti poole ja oleks äärepealt muianud.

Aga Pauli junkrudki ei jäänud võlgu. Too vuntsiline ütles teisele midagi tasakesi ja mõlemad vaatasid pilkavalt liiniköiega seotud laegast. Juri kihvatas. Äkki nägi ta eemalt, nende silmadega: hiilgav gardemariin hoiab kohmetult käes kasti, mis on pesunööriga ümber mässitud (kahtlemata oli suurepärane kuuekeermeline, valgendatud ja pehme liiniköis, mida meremehe silm võis vaid imetleda, nende meelest pesunöör).

Haavatud enesearmastus ähmastas silmapilkselt ta mõistuse ja selle asemel, et telefoni küsida, asetas ta laeka letile, seiras pilguga riiuleid ja tõstis veelkord käe mütsinoka äärde.

«Palun vabandust... *Fröken, giv mig en liten koffert ... Den gula, lilla, var så god...*»[1]

[1] Preili, andke mulle väike kohver... See kollane, väike, palun... *(Rts.)*

Rootsi sõnu teadis Juri vähe, aga Pauli junkrute jaoks piisas ka sellest, seda enam, et ta oli need sõnad lausunud kiiresti ja enesekindlalt. Fröken naeratas, veeretas redeli lähemale ja tõusis kolm astet kõrgemale, näidates läbi mustade sukkade oma ümaraid tugevaid sääremarju, mis kohe mõlema ohvitseri tähelepanu endale tõmbasid.

Kohvri ostmise otsus oli tehtud ootamatult, aga Juri oli Pauli junkrutele koguni tänulik, — kunagi pidi ta ju ometi selle kirstu kuradile saatma! Mis on hea «Auroral», on naeruväärne sõjalaevastiku miinilaeval. Kohver pole suur, üle kuue-seitsme rubla ta ei maksa, aga välimuselt täitsa korralik, hoopis teine asi kui see karjala kask... Laeka peab poodi jätma, homme tuleb Sašenka siit läbi ja viib ta Myntgatanile...

Fröken tõi kohvri alla, asetas letile ja naeratas jälle.

«See on vägä hüvä asja, vene nahka, inglise tüö, *var så god... Fyrtio-tre mark*... Neljäkümmend kolme mar-r-ka...» hakkas ta teravalt r-häälikut põristades sirtsuma ning pühkis kohvri koheva luuakesega tolmust puhtaks.

Nelikümmend kolm marka!... Juri seest käis ahhetus läbi. Üle kuueteistkümne rubla — rohkem kui pool sellest, mis tal taskus!... Aga taganeda oli hilja — ei saa ju niisama lahkuda, kui asi on juba välja valitud, ja need Pauli junkrudki vahivad... Muide, kohver oli tõepoolest hea: elegantne, soliidne, puitkõvast ja paksust munakollase värvi nahast, läikiva lukuga ja raamiga visiitkaardi jaoks, võtmetega imeväärselt punutud rihma küljes...

«Tore on, ostan ta ära, *tack så mycket,*» ütles ta võimalikult hooletult, ja liiniköie lahti sõlminud, avas oma «madrusekirstu», kust tuli nähtavale triibuline ihupesu ja sokid (jumalale tänu, need olid siidsokid, hästi vedas, et just need kõige peale juhtusid!). Pesu nähes pööras fröken pea ära, mille eest Juri talle mõttes aitäh ütles. End laeka ja kohvri kaanega varjates, viskas ta kähku oma lihtsa gardemariini pudipadi kohvrisse; sellega tal polnud tahtmist kiidelda ei kuldjuukselise undiini[1] ees, veel vähem Pauli junkrute ees. Siis pani ta letile Pahhomovi kümnerublalise ning kaks rohelist rahapaberit ja, heitnud pilgu kassa kõrval rippuvale kursitabelile, lisas veel kahekümnekopikalise. Undiin võttis selle ajaga lehe tihedat pakkimispaberit ja nihutas laeka endale lähemale.

«Ilos asja,» ütles ta laulvalt ja hellitas sõrmedega kaant,

[1] Naisekujuline veevaim.

mis õhkas valkjaskollakat helendust. «Meide karjala koiv, täüdesti eht...»

Mõlemad Pauli junkrud heitsid taas Jurile pilgu ja nagu talle näis, muigasid pilkavalt. Ah, et vahite? Ja irvitate pealekauba? Noh, hüva, hakkate veel Mereväekorpuse gardemariini imetlema...

Ta plõksutas, laskis võtmerihmakese taskusse ja vaatas kergelt naeratades frökenile otsa.

«Kas tõesti meeldib?»

«Ohjaa... Nii ilos asja...»

«Siis jätke ta endale.»

Kõik kolm — undiin ja ohvitserid — jäid talle hämmeldunult otsa jõllitama.

«Võtke aga, võtke,» kordas Juri, kes tundis oma etteaste efektsusest talumatut naudingut. *«Var så god, ta hans,»* ja leidmata õiget sõna lõpetas inglise keeles *«for remember.»*[1]

Undiin nihutas laeka ehmunult endast eemale.

«Ei, ei!» hüüatas ta pead raputades. «See on kallis asja, kohverist kallimbi...»

«Seda suurem kahju, kui ta ära põleb või ära upub,» kehitas Juri õlgu, olles kangelaserolli juba täiesti sisse elanud ja ta külgpilk nägi mõnuga, kuidas Pauli junkrud kuulatama on jäänud. «Niikuinii jätan ma ta kuhugi, egas ma teda lahingusse kaasa vea? Olete ehk kuulnud — sõda on puhkemas!... Võtke see mälestuseks, aga...» siin kõrgendas ta oma häält, nimme maaväelastele, «aga lubage, et hoiate selles armastuskirju, nagu tegi mu vanaema... *Lycka till, adjö...»*[2]

Ta andis au (undiinile, mitte Pauli junkrutele) ja surus vastust ootamata mantli osavalt kaenla alla, haaras kohvrisangast kolme sõrmega, et ülejäänud mõõka toetaksid, ja ujus oma erikõnnakul poest välja. Vanaema, vanaisa — kas see pole ükskama... Tähtis on, et Pauli junkrud seisavad ammuli sui ja jäävadki tänasest päevast peale hämmastusest juhmiks!

Enesekindlalt ja kergelt sammus ta mööda päikesest üleujutatud Esplanaadi, vaba parem käsi välja sirutatud, meldides iga sammu sujuva viputusega poolkaares ümber keha. Rahulik ja elegantne kõnnak, parajas vinklis mõõk, pilk hajameelselt ekslemas möödakäijate nägudel ja vaateakendel, kohver veiklemas munakollast rahustavat helki, elu laotumas jalge ees siledate, suurepäraselt sobitatud graniitplaatidena, mida mööda on kontsadel lõbus kõlavalt kõpsuda. Kui mitte täna, siis homme saab kõik lõplikult selgeks ja ühel ilusal päeval ehib ta ainsana kogu lennust oma õlad lahingus kättevõidetud mitšmanipagunitega...

Juri tundis mõnuga, et tal on jälle «tuul tiibades». Nende sõnadega tähistas ta sellist hingeseisundit, kui tema olemuse sügavusest on äkki valla pääsenud teine Juri — see leidlik, teravmeelne, otsustusvõimeline Juri, keda ta jumaldas, keda ta imetles ja keda ta anus: «Noh, ole veel veidi seesugune, ütle veel midagi ebatavalist, noh, hämmasta veel inimesi!...» Tõsi küll, iga kord ootas ta uudishimu ja mõnesuguse ärevusega, et millega see lõpeb ja kuhu see tema teine «mina» ta viimaks välja viib, see «mina», kes tegutses otsekui väljaspool teda ennast; hiljem meenutas ta vahest kahetsusega seda, mida ta oli kokku rääkinud ja millega ta oli hakkama saanud selles imeväärses enesekindlas ja võidukas seisundis. Näis, nagu oleks maailmas olemas kaks Juri Livitinit: üks on tuhm, häbelik, halvasti elu tundev ja nähtavasti mitte kuigi tark, aga teine on julge, hiilgav, teatraalselt ere, kõigi südamete vallutaja, enesekindel ja õnneliku käega.

Ükskord oli ta neid mõlgutusi Nikolaiga jaganud. Viimane puhkes naerma ja ütles:

«Kõik on õige, Jurotška, issanda jumala palge ees oleme me kõik näitlejad!... Omavahel öelda, jumaldan ka mina endas just seda Nikolai Livitinit, kes võib täiesti kainest peast lolli pulli teha. Niisuguse teisiku olemasolu on tülikas, aga meeldiv, keeraku ta pealegi mõnikord lollusi kokku...»

Praegu, maha jahtunult, sai Juri aru, et see teine oli tõepoolest liiga kaugele läinud. Kolmkümmend viis hõberubla maksnud laeka tuuldeloopimine selleks, et Pauli junkrutele marki näidata, oli ikkagi rumalus, ja ka lihtsama kohvri võinuks ta osta... Aga lõpuks tuleb ju iga lõbu eest maksta! Peale selle, Pauli junkrud jutustavad loost kindlasti oma Viapori daamidele, aga need lasevad üle kogu Helsingi lendu legendi heldest gardemariinist, ja see kõmu veereb kunagi ta enda juurde tagasi ning tema naeratab sellise inimese näoga, kellel asjast aimu on...

Helsingi oli nagu ikka vaikne, puhas ja korralik. Kummaline küll, aga mingit erilist pinget ega ärevust polnud

[1] Palun, võtke see endale mälestuseks *(rts.* ja *ingl.)*.
[2] Palju õnne, hüvasti *(rts.)*.

tänavail tunda, hommikune kaubitsemine turuplatsil Esplanaadi otsa juures käis kiirustamata oma tavalist rada. Ainult küüdivankrite kärarikas kogum turu taga Lõunasadama kail ja tavaliselt ahtriga Esplanaadi poole seisvate nägusate miinilaevade täielik puudumine andsid tunnistust, et seal, reidil, on käimas mingid rutulised ja ähvardavad ettevalmistustööd. Kai neis paigus, kus tavaliselt olid ankrus üksnes keigarlikud aurukaatrid ja mootorpaadid, olid nüüd kobaras koos kõhukad ja näotud pargased, kuhu madrused tassisid küüdivankreilt kaste, kaubapalle ning kotte. Selle sagina seest ei läinud Juril korda leida ühtki «Generalissimusele» sõitvat paati ja nii tuli minna vanemmaadi, sadama korrapidaja käest küsima.

Ja siin selgus, et lahingulaevade side maaga on juba õhtust peale katkestatud, aga et, nagu helistati sideteenistuse tornist, «Generalissimuselt» tuleb kell pool kaksteist siia kaater, mis jääb ootama üht laevaohvitseri.

See viivitus pani Juri täbarasse seisukorda, aga mitte kauaks — ta oli sellises meelelolus, kus kõik otsustatakse kiiresti ja kergelt. Mis oleks, kui minna Myntgatanile?... On, tõsi küll, veidi vara, aga kuni Sašenka teda hommikusöögiga kostitab, on Irina Aleksandrovna juba üles tõusnud ja ta saab teada kõik uudised Nikolai kohta. Ja eks oli Nikolailgi meeldiv saada Irinalt kõige värskemat tervitust, aga võib-olla ka kirja...

Ta jättis kohvri ja mantli korrapidajaruumi ning sammus silla poole, mis viis Katajanokale — poolsaarele, kus asusid sõjasadam, merejalaväe kasarmud, laod, töökojad ja kus vaiksetel tänavatel õigeusu kiriku kõrval elasid ammust aega mereväelaste perekonnad. Siinsamas, mugavas kaasaegses majas oli ka Irina väike korter, mida ta nimetas oma *lilla hytte*'ks[1]: söögituba, väike võõrastetuba, magamistuba ja tuba Sašenka jaoks, kes alati perenaisega Peterburist siia kaasa sõitis. Juri oli juhtunud siin käima ainult koos vennaga ja praegu tundis ta mõningast kohmetust: hommikul ilma kutsumata sisse vajuda... Aga olgu peale — sõjaaeg, mis seltskonnareegleid nüüd enam...

Ent roninud teisele korrusele, seisis ta mõnda aega otsustusvõimetult ukse taga ja silmitses valget kellanuppu. Sõda sõjaks, aga võib-olla oleks õigem esmalt ette helistada?...

Kuidagi iseenesest oli juhtunud, et «marmorlese» õukonnas oli talle eraldatud esimese paaži ja noore jumaldaja roll. See meeldis talle, see meelitas teda, aga see ei sarnanenud sugugi suhetega, mida võiks nimetada sugulaslikeks ja mis õigustanuksid nii varajast ja ootamatut visiiti. Muide, kogu see veidralt pikaleveninud pulmalugu oli niivõrd kaugel tavalistest perekonna kohta käivatest ettekujutustest, kuivõrd kaugel oli Irina ise abielunaise mõistest. Lõpuks pole Juri ju loll: ta on juba ammu kahtlustanud ja mõnd aega koguni selgesti näinud, et Nikolai ja Irina suhetes on alati olnud midagi korrapäratut, ebakindlat, kokkuvarisemisel olevat, siiski polnud ta kaugeltki sellise suurilmaliku ja üsnagi kasuliku abielu vastane. Nii «marmorlese» rohke varandus, tema osakaal Helsingi mõjurikkamas seltskonnas, sidemed Peterburis, see hiilgus, millega ta oskas end ümbritseda, kui ka tema enesekindla ilu peaaegu müstiline jõud, mis juba teist aastat hoidis Nikolaid ekstaatilise, kiiva, raskemeelse armastuse kütkes — kõik õigustas niisugust abielu, mida Juri sisemiselt tagant tõukas.

Aga sellest abielust mõeldes ei suutnud ta kuidagi endale ette kujutada, et hakkab käima puhkusel Moika tänavas, Irina Aleksandrovna Peterburi «nurgakeses», kus on tohutu võõrastetuba, poolpime, seinavaipade ja madalate diivanitega türgi tuba, kus ta oli juhtunud kolm-neli korda veetma õhtut; need õhtud olid täpipealt korranud kärarikkaid olenguid *lilla hytte*'s...

Ja kuidas teda ka poleks šokeerinud hoovipoolse sissekäiguga Izvekovide korter, ikkagi tundis ta end seal enam kodus kui siin. Vaatamata kogu oma silmapimestavale ilule jäi Irina Aleksandrovna talle võõraks. Tema ja Juri vahel oli juba ammu kindlaks kujunenud ühelt poolt armunud aupaklikkuse ja teiselt poolt soosiva koketsuse naljatlev toon, kergelt ja mõnusalt konventsionaalne toon, mis välistas vähimagi hingelisuse. Irina Aleksandrovnaga nelja silma all polnud ta end kunagi vabana tundnud, aina oli tal sundvajadus vestelda — aga eales ei võinud talle pähegi tulla kõnelda Irina Aleksandrovnale oma tegevusest ja mõtetest. Seepärast tahtis ta nüüd, tõstnud käe kellanupu juurde, seda uuesti langetada, aga kohe meenus talle, et võib-olla on ta homme juba lahingus ja et Nikolail on kahtlemata midagi hädaohtlikku mõttes... See oli ebatavaline olukord — ja see tingis ebatavalise käitumise. Pealegi oli tal ikka veel «tuul tiibades» ja ta kujutas endale mõnuga ette, kui hooletul toonil teatab ta Irina Aleksand-

[1] Väike hütt *(rts.)*.

rovnale Turust ja miinilaevadest, kuidas ta ütleb, et astus sisse enne sõttaminekut jumalaga jätma — ja kauem kõhklemata vajutas ta kellanuppu. Kellahelin kostis ikkagi arglikult — nagu kohmetu kõõksatus. Uks avati otsekohe ja ukseavas ilmus nähtavale Sašenka, seekord ei mõjunud ta sugugi nii peenutsevalt tärgeldatuna, nagu Juri teda seni oli tundnud; täna oli ta sinises töökitlis, õhetav nägu oli murelik ja imeväärselt armas.

«Kas Irina Aleksandrovna magab?» küsis Juri sosinal, aga Saša vastas valjusti, täiel häälel:

«Tere tulemast, Juri Petrovitš! Prouat pole kodus... Kas olete hommikust söönud?»

«Tere Sašenka... Ja kus ta siis on?»

«Drumsöl. Sest saati, kui sõitis eile Anastasia Petrovna poole lõunale, pole ta veel tagasi tulnud... Aga teie astuge muudkui edasi,» naeratas Sašenka, tõmmates Juri järel ust kinni, «kohe keedan kohvi!»

Drumsöle? Eile?... Jurit torkas valusasti haavumistunne Nikolai pärast. Niisugusel ajal lõbutsema sõita... Noh, selge see, kes muu kui Anastasia Petrovna, selle maja *bête noire*[1]? Tollele on vaja ainult pummelunge ja armuseiklusi, leidis vast aja pikniku korraldamiseks!...

Anastasia Petrovna, vanaldase venestunud rootslase, suure metsatööstur (keda Juri polnud kordagi näinud) naine, noor, efektne ja üsna vaba käitumisega daam, oli Irina Aleksandrovna parim sõbratar ja lemmikkaaslane. Ta sõitis sageli Irinale Peterburgi külla, aga siin Helsingis viis ta Irina ühtelugu isegi talvel oma suvilasse Drumsöl ehk Lauttasaarel, kus seetõttu ka Nikolai oli sunnitud käima, et osa võtta piknikutest, suusaretkedest, meresõitudest jahtlaeval, jääpurjetamistest: nendel üritustel kaotas ta alatasa silmist Irina, kes oli ümbritsetud austajate — mereväe- ja kindluseohvitseride — lärmakast seltskonnast. Aga kui Nikolai pidi näo tegema, et ta Anastasia Petrovna tempudega täiel määral lepib, siis Juri lihtsalt ei suutnud seda *bête noire*'i silmaotsaski taluda. Tolle ilmumine Myntgatanile või kohtumine Anastasiaga tuttavate juures tähendasid seda, et õhtu lõpeb mingi pummelungiga sellises restoranis, kuhu Juri ei tohtinud isegi ohvitserist venna saatel ilmuda, seepärast lõppes õhtu tema jaoks mõne lollaka filmi vaatamisega ja igavusest magamajäämisega Nikolai toas, mida too siinsamas Katajanokal üüris.

[1] Kuri vaim, sõna-sõnalt «must elajas» (*pr.*).

«Mis siis ikka, Sašenka, kostitage peale kohviga,» ohkas ta, portupeed ja mõõka neiu kätte andes. «Mul on tervelt kaks tundi aega...»

Neiu heitis talle äkki kiire naeratuse.

«Kui nii, siis aidake mind — vaat kui palju mul pudeleid tassida ja egas mina neist joo, vaid teie,» ütles ta ebatavalise familiaarsusega, osutades esikus seisvatele kastidele. Üks kast oli lahti, õlgede seest paistsid pudelikaelad.

Juri vilistas.

«Mnjah... Siin on ju terve keldri jagu veini! Kes teil nii palju ära joob?»

Sašenka puhkes naerma.

«Tagavaraks. Küll te ise veel selle eest talvel aitäh ütlete — olete ehk kuulnud, vein kaob müügilt, sõda läheb lahti! Eile sõitis proua terve päeva koos Anastasia Petrovnaga mööda poode...» Sašenka avas ukse kööki, kus läikisid kahhelseinad ja vaskkastrulid. «Siin on teile haamer ja tangid, teie võtke pudelid kastidest välja, aga mina hakkan neid kappidesse panema, nõus?»

«Noh,» ütles Juri, visates vormimütsi peeglilauale, «see on nagu söelaadimine... Hoia alt, ära maha jää! Kõik mehed tekile, vahuveini laadima!» röögatas ta pootsmani häälega ja kummardus kasti kohale.

«Neid kaht seal vasakul ärge puutuge, need viime Peterburgi,» hoiatas Sašenka ja lõi kapiuksed lahti. «Võtke järjest, nagu nad on, küll ma nad pärast õigele kohale panen...»

Väljalaadimine osutus ootamatult huvitavaks ja õpetlikuks. Kastides leidus selliseid veinimarke, mida Juri polnud juhtunud nägemagi, proovimisest rääkimata, ka olid pudelid kõige erisugusema kuju ja suurusega: kentsakad likööripudelid — helendamas šartröösi läbipaistvat rohelust, lõõmatamas abrikotiini leeki või peitmas benediktiinlaste musta mungarüü alla oma kollast patutuld; neitsilikult sihvakad johhannesbergi ja mooseli veinid, kerekad ja rasked, hõbeda ja ordenilintidega ehitud šampusepudelid; neljakandiline hollandi džinn ja elegantsed ning kõrgid konjakid uhkete, laagerdumisaega märkivate siltidega; punased prantsuse veinid, heasüdamlikud ja lihtsakoelised, valged prantsuse veinid — seevastu elegantsed ja heledast klaasist pudeleis; Smirnovi vodka, puhas nagu pisar, Tema keiserliku kõrguse õukonna varustaja kahepäine kotkas sildi peal; neegripeaga jamaika rumm ja šoti viski valge

hobusega; kuldsed pikakaelalised ungari tokaierid; hispaania heeresed ja inglise portveinid; kuulus malaaga, mida tavatsesid mekkida Stanjukovitši admiralid... Nõudliku maitse ja vanade, peente lauatavade maailm, kus igale roale vastab ise vein ja igale veinile mitte ainult ise pits, vaid ka oma aeg ja isesugune vestlus, luksuse ja hõrgutsemise maailm, muistse Rooma priiskamiste ja toretsevate Versailles' pillerkaarte otsene järeltulija, — uus ja imeväärne maailm avanes Juri ees sellel veinide näitusel, mis polnud loodud selleks, et end rämedalt täis lakkuda, vaid mis oli loodud kõige peenemateks mõnudeks. Ta jättis ahnelt meelde pudelite nimetusi, etikette, kuju, et hiljem parajal juhul laua taga hiilata mõne fraasiga nagu «minu lemmik on *Ponté-Canais*» või «võrratu *Frapain,* konjakite kuningas» või «Vabandage, ma joon ainult *Cliquot demi-sec*'i», — olgu siis peale, et sel puhul jääb tal üle ainult vaadata, kuidas teised mõnuga rüüpavad üpris head, aga snooblikkudesse kõrgustesse küündimatut Redereri või vene Abrau-Djursod.

Veinide assortiment hämmastas teda ja ulatades Sašenkale mingi itaalia kjanti uskumatult huvitavat õlgpunutises pudelit, küsis ta, kas tõesti on daamid omapead säärase kollektsiooni kokku seadnud? Ja siin selguski, et veinide nimekirja koostamisega oli juba üleeilsest peale tegelnud alampolkovnik Rogulja; tema oligi see, kes teatas, et ähvardab veinikaubanduse keelamine; ühe kasti (selle, kus olid konjakid, rumm ja viski) oli ta ise õhtul pärast Irina Aleksandrovna ärasõitu siia saatnud.

Juri kirtsutas nina. Alampolkovnik Rogulja, paks ja rumal mees, kel rohkesti raha kaukas, Irina surnud mehe, kahurväekapteni sõber, oli selle maja alaline külaline. Siia, *lilla hytte*'sse sõitis ta, kunas aga tahtis, õhutas kokkukogunenud seltskonda restorani edasi põrutama või jälle korraldas otsekohe «lapsukeste lustikisa vainu pääl», ta oli Drumsöl kõigi lõbustuste vältimatu osavõtja ja ta nimetas end «marmorlese» hooldajaks. Kõigile oli selge, et ei tema pealetükkivus ega ka selline poolnaljatlev, pooltõsine amüseerimine Irinaga ei vii kuhugi, see ei kehutanud kiivust isegi Nikolais, aga Jurile oli Rogulja niisama vastik kui Anastasia Petrovna, mille poolest just — seda ei teadnud ta isegi, võib-olla ehk selle poolest, et kirjutas ülilabaseid romansse, mida Peterburis meelsasti ära trükkis N. H. Davinhof, kuulus väikekodanliku muusika kirjastaja.

Ent ebameeldiv sadestus, mille oli temasse jätnud

Sašenka kogemata avameelsus, kadus peagi. Kõrgendatud meeleolu tuli tagasi ja ta hakkas võimalikult lihtsal viisil — et jääda neiu naljamõistmise piiridesse — teravmeelitsema, naljatama ja lausa palagani tegema: Sašenkale pudeleid üle andes kujutas ta kord restorani lakeid, kord joodikut, kord alampolkovnik Roguljat ennast. Sašenka kiire, silmategemistega harjunud pilk piidles teda üha suurema ja suurema tähelepanuga, neiu turtsus, lagistas naerda ja ütles viimaks sõnu venitades:

«Etskae mihuke te olete, tuleb välja...»

«Missugune siis?» Juri silmitses teda alt üles, neiu seisis taburetil, võttis Juri käest viimaseid pudeleid vastu ja asetas need ülemisele riiulile.

«Eks ikka sihuke... Kentsakas, lõbus... Huvitav...»

«Vaat, olen jah selline!» puhkes Juri naerma.

«Ei ole ühtigi... Kui tulete siia — olete kuidagi täispuhutud, kombekas, otsekui teatrilaval või otsekui kardaksite midagi... Nagu käsist-jalust seotud.»

Juri kergitas kulmu — aina imesta, kui õigesti ütles ära!

Just nii tundiski ta end harilikult *lilla hytte*'s ja mitte ainult siis, kui siia kogunes «marmorlese» alaline õukond — soliidsed teise järgu kaptenid, hiilgavad vanemleitnandid, «esmaklassiline kaardiväe ekipaaži idioot» krahv Heyden miinilaevalt «Voiskovoi» — või siis noored rootslased või hoopis mitte vähem noored kindralkuberneri kantselei ametnikud Anastasia Petrovna kaaskonnast. Eijah, isegi nendel harvadel juhtudel, kui nad olid siin kolmekesi, istus Juri Irina ja Nikolai vahel täpselt nii, nagu oli öelnud Sašenka: otsekui käsist-jalust seotud. Ja kuidas küll oli neiu selle ära tabanud? Juri tõstis uudishimulikult silmad neiu poole.

«Etskae, mihuke te olete, tuleb välja...» venitas ta samas toonis Sašale vastu.

Sašenka vastas talle piluga, milles mängles hämune naeratus, äraootav ja õrritav.

«Mihuke siis?» küsis ta ikka selsamal toonil.

«Terane. Tabasite naelapea pihta — käsist ja jalust seotud...»

«Mul on ju silmad peas, Juri Petrovitš, aga rääkida ma suuremat ei saa... Aidake mul alla ronida, olen juba kõik paika pannud.» Ja ettepoole kummardades ulatas ta Jurile mõlemad käed, jätkates nooruki piidlemist sellesama erilise pilguga, millest too kuidagi aru ei saanud. Paistis, nagu

ootaks ta Jurilt midagi. Aga mida? Võib-olla laseb ta mööda soodsa juhuse ja ta peaks Sašal lihtsalt ümber piha võtma ning nii neiu taburetilt alla tõstma. Nõnda tuleks kallistus nagu iseenesest välja ja...

Ent samas meenus talle halastamatu selgusega hiljutine vahejuhtum Natašaga. Tõsi küll, siin on lood hoopis teised, tema ei ole siin ründaja pool, egas Sašenka asjata sellise pilguga vaata... Ja eks ole ta väga iluski, sihvakas, sale, elegantne, hoopis teine tegu kui sel lehmal Natašal, keegi ei ütleks, et see on lihtne toatüdruk...

Prantslanna, võta või jäta... Aga kurat neid toatüdrukuid teab, äkki läheb skandaaliks, Irina Aleksandrovna ja Nikolai saavad teada...

Ta astus otsustavalt sammu tagasi ja ulatas käe. Sašenka toetus kergelt Juri käele, hüppas taburetilt maha ja kohendas siis juukseid nii rahulikul ja ükskõiksel ilmel, justkui poleks ta midagi muud oodanudki.

Juri kiitis end enesevalitsemise eest.

«Lähen pesen käsi, olen end siin teie pudelitega ära määrinud,» ütles ta esikusse minnes.

«Minge parem vannituppa, boiler köeb parajasti, võite dušši võtta!» hüüdis Sašenka talle järele.

«Täitsa õige!» rõõmustas Juri. Pärast seda vastikut vaguniööd kulus vägagi ära kuum dušš. Ta pööras vannituppa, kus ta polnud kunagi käinud, — nendes mugavates Helsingi majades oli külalistel võimalus käsi pesta käimlast väljumata, kuhu selle tarvis oli sisse pandud kraanikauss.

Madala ukse avanud, jäi ta tahtmatult seisma. Kõik näis siin vajuvat kummalisse rohelisse poolpimedusse, milles helkis salapäraselt kraanide nikkel ja siras sügavalt peeglite klaas, mis heiastas nõrka valgust — see hoovas vannituppa poolpimedast esikust läbi laealuse akna. Tuttavate lõhnaõlide tugev hõng täitis kogu väikese toa, ja näis, et kusagil seal, selles muinasjutulises allveekuningriigis, on ka Irina ise. Tema juuresolekut oli sedavõrd tunda, et kobamisi seinal lülitit otsides ja käega millegi pehme vastu puutudes, tõmbas Juri tahtmatult käe eemale.

Viimaks tulvaski seintelt ja laest ere, pehme valgus ning Jurile sai selgeks, mispärast paistis vannitoa poolpimedus rohelisena: nii suur ja lai pesukauss, kolm trepiastet, mis viisid vannini, kui ka altarina pidulik vann ise ja vannitoa seinad — kõik olid tehtud rohelisest fajansist või laotud rohelistest kahhelkividest, isegi põrandal lamav jalamatt

oli merelaine värvi. Tohutu ovaalne peegel vanni kohal ja teine, väiksem, pesukausi kohal näisid samuti rohelistena, sest nad heiastasid seinu, ja ainult ukse juures rippuv hommikumantel, mille vastu Juri käsi puutus, oli silmipimestavalt valge.

Vapustatuna ja kuidagi tahtmatult kohmetuna silmitses Juri uudishimu ning kõhedusega seda talle tundmatu religiooni templit, kus naine teenib omaenda ilu jumalat. Hulk lõhnaõlipudeleid, purgikesi, tuube, harju ja harjakesi, viile ja kamme, nuustikuid ja käsnu — alates tillukesest ja lõpetades hiiglasuurega, mis kuningliku väärikusega vanni kohal rippus, kreeme, kääre, pintsette, arusaamatuid, kui mitte massaaži siis inhalatsiooni jaoks mõeldud elektriaparaate, mingeid klaasist ja kummist seadeldisi, kannusid, plekk-kausse ja kausikesi, värvilises võrkkotis pulverisaatoreid, kohevaid käterätte, salvrätte, lumivalge hommikumantel, mis oleks nagu säilitanud endas õrna satäänsileda naha puudutust, kõikevõitev ja väljakutsuv, isegi Nikolaile endale tundmatute lõhnaõlide aroom, — see kõik ilmutas Jurile Irina Aleksandrovnat kuidagi uuel ja ootamatul moel.

Juri heitis veel ühe pilgu üle selle naisesaladuste esimest korda nähtud pühapaiga ja püüdis leida sellele õigustust. Muidugi vajab iga ilus naine hädasti hügieenitemplit, ent selles, mida ta siin enda ümber nägi, oli midagi valvsusele kutsuvat ja kahtlast. Kõik see sarnanes pigem hoolega sisse seatud laboratooriumile, mis järgis avalikult mitte niivõrd hügieeni eesmärke, kuivõrd naise ilu vägevuse täiustamist või toetamist. Roheline ja healõhnaline nõidus viis mõtte kuumadele, magusatele saladustele, süda hakkas iseenesest kiiremini pekslema, ja peeglite heledas sügavuses nägi Juri, ise seda soovimata, äkki alasti keha, imekaunist, saledat ja habrast, võidukat keha, mis joobunult imetles omaenda peegeldust...

Ja siin tuli talle äkitselt pähe, et võib-olla just see — endasse armunud ja teisi armuma panev — elegantne, hellitatud keha kõigi oma soovide, nõudmiste ja kapriisidega oli Irina Aleksandrovna, venna tulevase naise, elu peamiseks sisuks...

See mõte rabas teda. Miski «marmorleses» hakkas talle selgeks saama. Hägused ja tõestamatud aimused, mis varemgi ta hinges olid käärinud, said nüüd ootamatult teravad piirjooned. Need igavesed pummelungid ja restoranis käimised, lärmakas austajaskond — üks kamp Helsingis,

teine Peterburis, kast vägijooke, mille alampolkovnik Rogulja söandas siia toimetada nagu oma koju, lahutamatu sõprus avalikult liiderliku *bête noire*'iga, kergemeelne ja õel väljasõit Drumsöle koos Anastasiaga, ning lõpuks see hämmastav vannituba... kas näeb tema, Juri, liigse eneseusalduse kütkes seda, mida ei ole, või siis on Nikolai päris pime: on ju Irina venna jaoks unistus, elu mõte, «jumal maa peal», nagu nimetati Irinat ühiskajutis. Aga kas tohib siis võib-olla et viimase Nikolaiga kohtumise asemel suvituspiknikule sõita?... See on ju kohutav!

Hiljutine lustlikult kõrgendatud meeleolu kadus, nagu poleks seda olnudki. Kusagil kõige peidetumas ajusopis vilksatas kibe veendumus, et naine, keda Nikolai armastus ehib, pärjab ja pühaduseks tõstab — ei kõlba sugugi pühaduseks ega ideaaliks. Ja sai ilmselgeks, et siit ei teki iialgi perekonda ega kodu, mille järele Juri alateadlikult igatses.

Oma avastusest rusutuna, püüdis ta mõelda muust, aga see mõte tikkus ikka ja jälle pähe. Perekond... Kodu... Nikolaid ootab ees hädaoht ja ka tema ise on otsustanud söösta sõja taarnasse — ning nad mõlemad olid uskumatult üksildased, nad mõlemad ihkasid tavalist hellitust, tavalist osavõttu. Kes küll saadaks neid sangariteele, kes küll toetaks neid saatusliku otsuse hetkel? Ei keegi. Seda võinuks teha ema, aga teda pole enam ammu elavate kirjas. Ja nii lähevad mõlemad vennad merelahingu märga surma ilma teelesaatjata, ilma hellituseta, ilma südamliku sõnata, ilma suudluseta...

Vaat, millisel silmapilgul igatsus olematu kodu järele ja vaeslapse kustumatu perekonnajanu end täie jõuga tunda andis! Esimest korda oma üürikese täismehe-elu jooksul oli ta valmis kõigi poolt hüljatud lapsena nutma puhkema, ta tahtis kellelegi kaevata, et kuulda saada kui mitte armastuse, siis vähemalt lohutusesõnu, kui mitte innustavaid, siis vähemalt julgustavaid...

Kerge koputus uksele sundis teda ümber pöörama.

«Kas tohib?» kuulis ta Sašenka häält. «Ma tõin teile vannilina.»

«Aitäh,» vastas Juri masinlikult. Uks avanes ja sisse tuli Sašenka kohevkarvase vannilinaga.

«Te justkui pole mulle öelnudki, kuhu teil siis nii kiire on?» küsis neiu vannilina üles riputades ja Jurit taas erilise pilguga seirates. «Mina mõtlesin, et tulite puhkusele, aga teie räägite, et kaks tundi...»

«Ei, Sašenka, ei tulnud puhkusele,» ütles Juri aegamisi. «Ma tulin hüvasti jätma.»

«Aga kuhu te siis lähete?»

«Sõtta lähen.»

«Kuidas nii?» imestas neiu.

«Nii jah... Homme olen miinilaeval — ja võib-olla sedamaid lahinguski.»

Neiu puhkes naerma ja vangutas pead.

«Mis te nüüd... Kes teid laseb, teil vaja ju veel õppida!»

«Ega ma ohvitseriks tikugi. Lähen madruseks.»

Sašenka ahhetas äkki ja lõi käsi kokku.

«Oi, Juri Petrovitš!» hüüatas ta kuidagi külanaiselikult haletseval häälel. «Kuidas siis nii — kas tõesti tikute ise sõtta?»

Juri noogutas vaikides pead — et jah, justament, ise tikun jah. Ta tahtis midagi öelda, aga vaadanud neiule otsa, lõi käega ja läks ise ärevile: neiu silmad olid pisaraist tulvil, huuled värisesid.

«Juri Petrovitš, kuidas siis ometi nii?» hakkas teine hädaldama. «Mida teie seal otsite? Noh, Nikolai Petrovitšil on see juba nii määratud — tema on ju ohvitser, aga mis olete teie? Teie võite ju veel õppida... Mida teie küll sealt otsite? Nii noorukene veel — võite järsku ära uppudagi?»

Juri oli rabatud teise hirmu- ja haledustundest. Ja sellest, et neiu ütles «võite uppuda» mitte aga «võite hukkuda», tundis Juri, kuidas talle mingi klimp kurku tõuseb. Tal hakkas iseenesest kohutavalt hale — tõepoolest, see kõik pole kaugeltki naljategu... kuulsus kuulsuseks, aga miinid, torpeedod, mürsud... Ta nägi äkki, kuidas ta sipleb vees, endal jõud otsakorral, aga ümberringi pole ei päästepaati, päästerõngast ega poid... «Võite ära uppuda...»

«Pole midagi, Sašenka, kõik saab olema *all right*,» ütles ta ebakindla häälega ja pööras silmad ära.

«Oh, kullakene,» venitas Sašenka jälle külanaise kombel, «noh, saatku teid siis issanda jumala arm, las ma kaisutan teid hüvastijätuks...»

Ja ta põimis oma jahedad käed Juri kaela ümber ning kuumniiske rõngas haaras noormehe huuled. Käed alla lastud, embamata neiut, puutumata enese vastu liibunud tugevat ja kuumavat keha, seisis Juri liikumatult, kuuletudes teda pikkamööda hõivavatele liigutustele, mis lainetasid ümber ta suu ja millega ta pea hakkas niisama pikkamööda kaasa ujuma.

Siis langesid ta silmalaud raskelt alla, ta ohkas, embas Sašenkat ja vastas neiu huultele.

Kui kummaline see ka pole, koges ta esmakordselt sellist suudlust. See, mis oli temaga varem juhtunud, oli olnud ajaviide, mäng, tehniline eelmäng enne kaugemale minekut — suudlemine polnud kunagi teda täiesti haaranud. Aga nüüd...

Ta sai hästi aru, et see suudlus pole sündinud armastusest vaid haletsusest ja kaastundest, aga võib-olla (koguni niisugune kaine mõte välgatas pähe), aga võib-olla oli see lihtsalt kogenud naise, keda puhas nooruk ligi meelitas, uudishimulik arvestus, — egas ta asjata vaadanud Jurile otsa säärase erilise pilguga. Aga selle kõige äramõistatamine andis aina maad ähmaselt soojale põhjatusele, kust talle vastu kerkisid ülevad ja traagilised tunded, mis tegid olemise väljakannatamatult heaks ja kurvameelseks. Mitte Sašenkat, Irina Aleksandrovna toatüdrukut, ei suudelnud ta mingis vaimustatud meeltesegaduses ja poolsuletud silmi, ta suudles naist, kes saadab ta sõjateele.

Ta uskus juba siiralt, et seisab homme miinilaeva kõikuval raudtekil, kuhu laksatab langevate mürskude rahe, ja et see embus on hüvastijätt, on viimane suudlus enne seda, kui elu temast lahkub, ja seepärast andus ta täienisti sellele suudlusele, teadmata, mis saab edasi; aga tal oli millegi enneolematu, magusõndsa ja nõidusliku eelaimus.

Äkki tundsid ta huuled sellist külma, nagu ta iialgi varem polnud tunda saanud. Huuli ümbritsenud kuum rõngas vajus laiali. Ta avas silmad: tema käte vahelt välja libisenud Sašenka kadus ukseorva. Juri seisis veel mõne hetke liikumatu ja sõnatu meeleheite kangestuses, seejärel kuulis ta (otsekui kusagilt väga kaugelt) kellahelinat, mis kostis esikust.

Ta vaatas end peeglist: välimus oli tal veider — kui mitte erutatud, siis koguni peaaegu et hullupoolne, silmad olid punased, põskedel helkisid pisarad. Oli ta siis tõesti nutnud, ise seda märkamata?... Juri keeras kiiruga kraani lahti ja pani näo teravkülma veejoa alla — võib-olla on Irina Aleksandrovna tagasi tulnud ja siis peab ta ju end viivitamatult korda seadma. Irinaga tahtnuks ta praegu kõige vähem kohtuda. Mängi siis veel armunud ja ustava paaži tobedat rolli, kui sul sees kõik valutab ja pakitseb, kui kõik on segamini ja iga segiläinud niidi otsas ripub lahendamatu küsimus... Noh, mis juttu tal nüüd Irinaga enam olla saab, kui viis minutit tagasi oli selgeks saanud,

et ta kipub Irinast samuti mõtlema kui Anastasia Petrovnast? Ta ei andesta Irinale iialgi eilset Drumsöle sõitu!... Ei, tuleb kauemini vannitoas lobistada ja sel ajal välja mõelda, kuidas käituda. Aga muidugi — ei mingit oma plaanide lollakat väljaladumist; siit tuleb kiiremini jalga lasta...

Keegi lõi talle päris paraja matsu vastu selga. Ta tõstis pea — ja ei uskunud oma silmi: tema kõrval seisis Nikolai. Käed ja nägu märjad, nagu ta oli, sööstis Juri venna poole.

«Koltša!» karjatas ta vaimustatult nagu lapsepõlves, kui vend pika ootamise peale viimaks gümnaasiumist tuli ja Juri talle vastu rõkatas sellesama, ta enda poolt väljamõeldud hellitusnime. «Küll on vahva juhus, äärepealt oleksime teineteisest mööda läinud!»

Ta pühkis näo kähku kuivaks, embas Nikolaid ja suudles tugevasti tema siledat, tuttavat, kõlniveest ja tubakast lõhnavat põske. Leitnant surus ta enda vastu ja tõstis nagu vanastigi tal jalad maast lahti.

«Täitsa poiss Jurtšon, et tulid!» ütles ta venda samalaadse unustatud lapsepõlvenimega nimetades. «Praegu on mul sind ju rohkem vaja kui... Noh, mis siis ikka, räägime siinsamas, korter on õnneks tühi.»

Tähendab, et Nikolai teab juba?... Rõõm hoovas silmapilkselt minema, sisemusest tõusis sogane laine, Juri peaaegu et vihkas nüüd Irinat. Ta heitis vennale äreva pilgu, aga too hüüdis esikusse, nagu poleks midagi iseäralikku juhtunud:

«Sašenka, tooge meile süüa, mida jumal annab!» — ja jällegi Juri poole pöördunud, selgitas ta: «Laevale ma sind ei kutsu, on väga hea, et sa siia juhtusid...»

Juril vajus süda saapasäärde. Ilmselt on projekt, millest kirjas juttu oli, admirali poolt heaks kiidetud ja Nikolai oli siia sisse astunud, et Irinaga hüvasti jätta enne tema enda poolt väljamõeldud reisi tundmatusse. Mis projekt see siis olla võis?... Ta vaatas taas vennale otsa ja vend paistis talle kuidagi uues valguses — Nikolai oli karm ja rõhutud, otsekui vaevaksid teda kogu aeg mingid rasked mõtted. Astudes Nikolai järel võõrastetuppa, hakkas Juri korraga ajama lõbusat jama Puupea-Ivanist ja üliõpilasest rongis.

Võõrastetoas oli ta olnud ainult õhtuti, tuhmide siidvarjudesse peidetud lampide valgusel. Nüüd hommikupäi-

kesest üle ujutatuna, nägi tuba välja hoopis teisiti (nagu, muide, paljudki asjad sel hommikul).

Ootamatult ilmnes, et paksul vaibal oli muster; toa nurki pidi laiali asetatud peenejalgsed dekadentlikud lauakesed, mis olid alati kompvekikarpe, tassikesi, kandikuid ja pokaale täis olnud, olid nüüd harjumatult tühjad ja selgus, et nad olid tehtud heledast vahtrapuust. Väike «Steinway» kabinetklaver, mille kaanel vedelesid õhtuti *two-step*'ide, tangode ja *rag-time*'ide eredad noodivihud, läigatas musta lakki, et tagasi saada rangele instrumendile kohast väljanägemist, ja tundus uskumatu, et «Steinway» orelikõla saadab kõige sagedamini moodsaid romansse, operetilaule ja koguni Rogulja jälke vaimusünnitusi. Klaveri kõrval seisis kõrgel, kolme painutatud jalaga alusel vaas suure roosikimbuga. Küpsed, tohutud ja rasked, painutasid roosid oma päid, levitades surmaeelset, tugevat aroomi.

Ligi astunud leitnant vaatas lilled peremehe pilguga üle ja nuusutas neid mõnuga.

«Oh seda Kozlovil» ütles ta heakskiitvalt. «Ise virises veel, et roosid pole asjad, aga nad on täitsa toredad... Kahju, et pole, kes vaataks.»

Ta puudutas pikkade sõrmedega tumepunast roosi, mis talle otsa vaatas. Võpatades, otsekui ohates, pudenes see äkki ja hääletult laiali. Suured õielehed olid nüüd pikerguse hunnikuna — mis, nagu Jurile näis, hauakääbast meenutas — vaibale langenud; Juri süda tõmbus valuliselt kokku; Drumsö, Drumsö, jumal hoia... Mõrult muiates puudutas Nikolai teist roosi. Too, nagu oleks ta seda oodanudki, pudenes niisama äkki ja hääletult.

«Tout passe, tout casse, tout lasse...[1] Kozlovil oli õigus, tuleb välja, et roosid pole kiita,» ütles ta ja avas noodikapi. «Kannata veidi, Juri, mul mässab vanake Wagner juba kolmandat päeva kõrvus, aga härra vanemohvitser selgitasid, et kuna Wagner on sakslane, siis on tema mängimine ebapatriootiline, eriti veel Vene keiserliku laevastiku laeva peal...» Ta pani noodid puldile ja lisas istet võttes paluval toonil: «Mul on vaja veidi toibuda, küll jõuame veel rääkida, aega on...»

Mõtlikuna noodilehti lapanud, viivitas ta pisut, langetas siis sõrmed raskelt klahvidele ja klaver vastas talle niisama raskete ja aeglaste akordidega; Juri tundis need otsemaid ära. See oli «Valküüride» esimene vaatus, Val-

[1] Kõik möödub, kõik hävib, kõik väsitab... *(Pr.)*

halla, jumalate pilvetäguse elupaiga, kuhu Wotan lahingus langenud kangelasi kokku kogus, süngelt pidulik motiiv.

Juri istus tasahilju diivanile.

Wagner oli Nikolai ammune harrastus — juba gümnaasiumipäevist peale. Nii neil päevil kui ka praegu mängis Nikolai, nagu ta tavatses öelda, «iseenda jaoks» — tehniliselt mitte just kuigi täiuslikult, keerulistes passaažides segi minnes, see-eest aga väga väljendusrikkalt ja süvenenult. Ka Jurile, kes aina venda jäljendas, sai Wagner peagi kõige olulisemaks heliloojaks, varjutades oma ooperitega isegi «Aida» ja «Carmeni». Et täiel määral aru saada «Nibelungide sõrmusest», Wagneri poolt kohendatud vanagermaani müüdi alusel loodud neljaooperilisest epopöast, tuli hoolega uurida seda helikeelt, mille abil Wagner oli unistanud teatrimuusikat pahupidi pöörata. Tundide kaupa kuulates Nikolai mängu ja selgitusi, võis Juri, kes polnud ise veel õppinud nootegi lugema, kirglikust Wagneri kummardajast mitte halvemini orienteeruda keerulistes, saksapärase pedantsusega süstematiseeritud juhtmotiivides, millega Wagner märkis mitte ainult jumalaid ja inimesi, nende tundeid ja omavahelisi suhteid, vaid isegi selliseid filosoofilisi ja abstraktseid mõisteid nagu saatus, salakavalus, võimuiha ja predestinatsioon. Juri tuli sellega suurepäraselt toime ja Nikolai väitis koguni, et kui Juri teadnuks pisivürstkondade ja veetšede aegse Venemaa vürstide kohta kasvõi pooltki sellest, mida ta teadis Wagneri kangelastest ja jumalatest, oleks tal ajaloohindeks kindlalt kaksteist.

Seepärast oskas ta nüüd nende katkendite järgi, mis üksteist välja vahetasid, ära mõistatada venna hingeseisundi. Too tuiskas ringi mööda kogu klaviatuuri, otsekui otsides midagi, mis võiks teda rahustada, millelegi vastust anda, midagi selgeks teha, ja see ringituiskamine väljendas ta sisemist segadust, mille põhjusi Juri aimas. Nikolai jättis terved leheküljed vahele ja jäi teistele kauemaks peatuma, ta läks valküüride lennusöösttult üle Siegmundi ja Sieglinde armustseenile. Siegmundi kahevõitluselt Hundingiga läks ta üle Siegmundi jutustusele sellest, kuidas vägev Welze lahingus kadunuks jäi ja Siegmundi vaeslapseks jättis. Teistest kauem mängis ta seda stseeni, kus relvitu Siegmund enne võitlust Hundingiga isa poole pöördub: «Welze, Welze, kus on su mõõk? Su terav mõõk, mille sa mulle lubasid?» Ta mängis seda kaebehüüdu sellise kirg-

liku meeleheitega, et Juril külm värin üle selja käis, — talle tuli meelde Nikolai kiri, mille harjumuspärasest irooniast tungis läbi sama kibe võitluseelse relvituse tunne. Ta heitis vennale tahtmatu pilgu.

Too oli väliselt rahulik, silmad olid tähelepanelikult nootidele suunatud ja ainult tugevasti esiletükkivad põsenukid ning karm korts suunurgas olid muutnud ta näo tavalist ilmet. Ent kui muusikas — esmalt vihjena, hiljem aga üha selgemini hakkas läbi lööma Nothungi, isa mõõga juhtmotiiv, siis hakkas koos sellega helgenema ja selginema ka Nikolai nägu. Ja juba ongi Siegmund märganud palavasti ihaldatud mõõka puusse torgatuna oma pea kohal — ja lühike, läbitungivalt lihtne Nothungi muusikaline fraas lõi orkestrivase täie jõuga aeglaselt, sujuvalt ja juubeldavalt kõlama, nagu laia rindena üle kallaste tulvav tõusulaine. Nikolai naeratas lainele ja kordas seda võidutsedes veel korra, ent katkestas otsemaid. Süngestudes võttis ta nootidele vaatamata mitu kaalukat akordi, need olid ähvardavad, vihkavad ja väljendasid üsna täpselt Hundingi kuju, kangelase tapja kuju. Seejärel hakkas Nikolai aeglaselt noote lehitsema.

Nüüd kostis juba lõpustseen — tule needmine, mis oli Juri arvates ooperi parim koht. Siin jätab Wotan hüvasti oma armastatud tütrega, valküür Brünnhildega, kes on ta tahtele vastu hakanud ja kelle ta suigutab nõidusunne, mis peab kestma seni, kuni Brünnhilde äratab esimene surelik, kes ta leiab. Ent tütre vastu haletsust tundes ümbritseb Wotan ta tulega, millest suudab läbi tungida vaid see, kes temast, Wotanist endast, vabam on ega värise ta oda ees. Seda stseeni võis Juri kuulata ja mängida lõputu arv kordi, saamata isegi aru, mis teda selles nii erutab. Seda nüüd küll, need polnud enam Wagneri poolt raskepäraselt välja mõeldud ja puhuti oma ebaloogilisusega ärritavad sündmused, mille käigus muistne jumal talitas mõnikord lihtsalt lollisti. Siin võidutses muusika: hüvastijätu igavene teema — ükskõik kes siis kellest ka ei lahkuks — vastas inimsüdamete salajasele liikumisele. See sügav hingevalu erutas Jurit alati. Täienisti neelatud klaveri orelikõlast, jälgis ta, silmad peopesaga kaetud, oma vaimus orkestri tuttavat paljuhäälsust, mida klaver ei suuda täielikult edasi anda. Muide, Nikolai mängis sedapuhku haruldaselt väljendusrikkalt — vasak käsi otsekui oelnuks bassihäälel välja sõnu, mida Juri teadis peast. Tavaliselt oli ta neid pidanud just Wotani sõnadeks. Aga praegu, Nikolai närvilises,

puhuti katkevas mängus omandasid nad teise, sugugi mitte vagnerliku mõtte. Wotan laulis: «Kui pean ma igaveseks lahkuma sust, kallis,» — aga Juri sai aru sedasi, et siin pöördub Nikolai ise igatsuse ja kirega Irina poole, just selleks oli ta ju siia sõitnud — kuid Irinat ta eest ei leidnud... Ja mingu ooperitekst pealegi oma rada edasi kangelaste pidutsemisega Valhallas, mõdusarvega, mida Brünnhilde enam kunagi isa suule ei tõsta, — kõik see oli ju jama, väline kest. Tegelikult voolas selle all oma voolamist, nii nagu talvine vesi jää all, imeväärse muusika inimlik, südant kokku kiskuv mõte, mis sisuküllastab kõiki aeglasi, meisterlikult orkestreeritud käike.

Wotan laulis: «Mu silmad, andke andeks! Oh, kuidas särasite siis, kui õndsusele pürgiv hing mind võitlusesse hirmuööga viis...» — aga Juri sai aru, et ka see käis Irina kohta. Oli ju Nikolai Irinale pühendatud luuletuses juttu nimelt just püüdlusest mingi kõrgema õnne poole, võitlusest saatuse nõiamooriga, pimedusega, labasusega, kurjaga. Need luuletused olid Juri arvamuse kohaselt (vennale ta seda välja ei öelnud) tulised ja siirad, aga ühtlasi dilettantlikud ja udused. Tõsi küll, olles neid kuulanud, vähkres Juri tavaliselt oma sängis ja püüdis oma luuletustes, mida veel keegi ei teadnud, saavutada seda avameelselt romantilist naisekultust ning neid rüütellikke ja kõige väärikamaid tundeid, mille poolest Nikolai luuletused silma paistsid.

Nendes oli see imekspandavalt fanaatiline usk Irina täiuslikkusesse, mis kutsus ühiskajutis esile pealtnäha aupakliku, ent tegelikult iroonilise hüüdnime «jumal maa peal». Ja just tema, Irina poole olid pööratud sõnad, mida praegu, kui marmorlesk Drumsöl lõbutses, oli lihtsalt talumatu kuulata... «Nüüd viimast korda näen ma teid ja teile jääb mu lahkumisesuudlus...» Ei ole ju silmi, viimast kohtumist ega lahkumissuudlustki. Aga Nikolaid ootab ees midagi ähvardavat, hädaohtlikku, nähtavasti on kõik otsustatud, sest et vend teda laevale ju ei kutsu. Kas see tõesti siis ongi hüvastijätt?... Miski pitsitas ta kõri. «Täis sära, ilmute te inimolendile: ja surematu jumal — õnnetu! — teid kaotab igaveseks ajaks...»

Kunagi varem polnud Juri kuulnud, et Nikolai niiviisi mängiks... Sõna «õnnetu» sööstis rahuliku kurbuse lainetusest kõrge, terava harjana üles, justkui oleks keegi meeleheitliku igatsuse hoos käsi kokku löönud, ja nüüd ootas Juri juba hirmuga seda, mis pidi kohe kõlama: kohe kummardub

Wotan kaljul lamavat Brünnhildet viimast korda suudlema...

See koht oli ennegi teda erutanud kui kõige tähtsam ja otsustavam kogu stseenis. Aga nüüd pööras see hinge pahupidi. Orkestri aeglased ja möödapääsmatud passused, pidulikkus ja meeleheitlikkus, allaheitlik valu ja jõuetus elu halastamatu kulgemise ees, mida muuta ei saa ka jumalad ise...

Su laubalt
jumalikkuse
nüüd võtab
minu suuand...

Kõik. Sõnad on täide läinud.

Teda pole enam — valküüri, jumalikku sõjapiigat, kes vääriks jumalikku armastust. Jäi järele naine, kes on võib-olla küll imeilus, kuid mitte enam jumalus. Pole ta nüüd enam jumal taevas ega isegi mitte maa peal...

Aga võib-olla ongi nii vaja?... Vannitoa roheline, healõhnaline nõidus, neetud Drumsö, kõik need tänased äkilised aimdused ja mõtted mässasid Juris erakordse jõuga, kutsudes esile nii haledust, raevu ja hirmu, et Nikolai on kõigest aru saanud ja kannatab nüüd, kui ka mingisugust julma rõõmu, et asjad just nii on läinud ja et nõnda on ehk paremgi...

Ja äkki haaras Jurit salajane õudus, et näeb venda viimast korda ja Wagneri hüvastijätusõnad pöörduvad Nikolai pihta, kahe Livitini hulgast vanema pihta, tolle pihta, kes on Jurile kõige lähedasem olend kogu tohutus maailmas... Ta pidi silmad käega kinni katma, nendesse valgusid taas pisarad... Mis päev see küll on, mõelda vaid, missugune päev!

Juba kutsus Wotan tulejumala Loki, juba pahvatas viimane — peaaegu nähtavalt — muusikas põlema ja valgus siis tulelainena laiali, et hiljem üksikud väikesed tulekeeled kristalselt helisema panna, nende vilkuvast helendusest sai aga vägeva ja võiduka hakatuse Siegfriedi enesekindel ja juubeldav motiiv, veel sündimata kangelase, kes on vanast jumalast vabam ja kes läheb läbi tulestiihia, mis nüüd on rahunenud ning leegitseb aeglaselt, laiade, otsekui laialivalguvate helidena — jäädes nii leekima veel pikkadeks aastateks; aga seda Juri juba peaaegu ei kuulnudki. Kõik temas valutas, kannatas ja piinles, kõik oli sõnulseletamatu. Mida oli temal siis Nikolaile öelda?

Ja kui «Steinway» vakka jäi, oli Juri ehmunud. Vaja oli tegelikkusesse tagasi pöörduda. Ta kartis kätt silme eest võtta. Aga nüüd tegi klaveri kaas pehme kolksu ja Nikolai hääl ütles väga rahulikult ja argipäevaselt:

«Seda ma sulle ei kirjutanud: me raiusime maha oma Eiffeli tornid. Mina lõikasin grootmasti... Tuli välja, et tulejumala nimi pole praegu enam Loki vaid Atsetüleen. Vahvat tööd teeb, oleksid sa vaid näinud, kui ilus see on! Kogu aeg kuulsin just seda muusikat...»

Juri virgus ja märkamatult peopesaga silmi pühkides, avas ta oma näo. Nikolai seisis klaveri kõrval — sihvakas, ilus, silmipimestavalt valge vormikuub üll — ja süütas paberossi. Ta nägu oli taas rahulik. Mu jumal, on see vast enesevalitsemine!... Aga võib-olla oli tema, Juri, kogu loo venna eest välja mõelnud ja siin polnudki midagi — ei lahkumisvalu ega suudlust, mis võtab laubalt surematuse sära?... Ta heitis vennale peaaegu et pahase pilgu. Atsetüleen. Ja muud ei midagi?... Ent samas nägi ta, et tikutuli teeb sõõre paberossi otsa ümber — mitte küll väga märgatavalt, aga siiski teeb. Tähendab, ikka oli midagi?... Juri oli valmis vennale kaela langema ja talle kõik ette laduma, mis hinge piinab. Olgu see pealegi rumal ja julm, aga...

«Võtaks enne õige head ja paremat, varsti pean ju ära sõitma,» ütles Nikolai jällegi rahulikult ja suundus söögituppa, hüüdes esikusse: «Sašenka, palun otsige sealt üks konjak välja!»

Laud oli kaetud, päikesepaistest üleujutatud laudlinal seisis kohvikann, piim, või kristalltoosis, väikesed kausikesed hapupiimaga, millele oli soome kombe kohaselt kaneeli peale raputatud, praetud saiaviilud, sink, salvrätiga kaetud munad ja möödapääsmatu rootsi sekser. Leitnant laotas salvräti põlvedele ja nihutas hapupiima endale lähemale.

«Ma ei tea, kuidas on sinuga, aga mina pole veel einestanud — admiral kutsus mu lipuheiskamise ajaks välja.»

«Vaat, kuidas,» mõtles Juri kõheduse ja uudishimuga. Kohe selgub, mis «projektikese» vend siis ülemjuhatajale on saatnud. Aga Nikolai jätkas isukalt hapupiima söömist ja sirutas siis käe singi järele.

Juri ei jõudnud enam kannatada.

«Ütle, palun, — sa ju kirjutasid mulle...» hakkas ta ennast tagasi hoides erutatult pihta, aga samas astus sisse

Sašenka ja Juril tuli vait jääda. Ta pidi juba sööma hakkama, ent miski — oli see siis ähmane lootus või lihtsalt uudishimu — sundis teda silmi tõstma.

Naeratades mitte ainult ereda ja mahlaka suuga vaid kogu oma koketse käitumisega, tuli Sašenka, kandik käes, kergelt ja hääletult laua juurde. Nüüd oli ta jälle jäigalt tärgeldatud nagu tavaliselt. Säravvalge puhtus oli ahta põllekese näol pinguli ta väheldaste, aga prinkide rindade ümber, oli käte ümber kitsaste, käänistatud varrukate näol, oli sihvaka kaela ümber kõrge, roosakate kõrvanibudeni ulatuva krae näol; see säravvalge ehtis ta tumedaid juukseidki väikese krooni taolise tanuga. Oli juba päris võimatu kujutleda, et pool tundi tagasi oli seesama naine teda ohkides ja itkedes nii lihtsalt ja südamlikult emmanud. Mida see siis tähendas? ... Või oli selles majas kõik ainult mäng? Kiivalt ja üksisilmi jälgis Juri neiu iga liigutust.

Juri poole vaatamata tõstis Sašenka kandikult maha kõhuka pudeli, mille eredavärvilisel etiketil lendas pääsuke kahe kaugusesse kaduva vaadirea vahelt läbi, ja asetanud lauale kaks kitsukest pitsi ja kristallvaasi, milles keset suurte soolaterade häilatusi lebasid praetud pistaatsiamandlid, lausus laulvalt:

«Nikolai Petrovitš, ehk käsiksite Kozlovil endalegi neid pääsukesi varuda, muidu jääte ilma. Räägitakse, et varsti pannakse joomakaubandus seisma ...»

Ja alles nüüd turgatas Jurile pähe, et selle suure pudelihulga seas, mida ta oli aidanud kööki tassida, polnud tõepoolest sellise etiketiga pudelit. Terav haavumistunne venna pärast kihvatas temas; aga muidugi, see oli lihtsalt sigadus — koostada terve nimekiri ja unustada ära, et Nikolaile meeldib just see kõhukas martell ...

«Ärge muretsege, Sašenka,» vastas leitnant, hoolega munalt otsa ära lõigates. «Niikuinii ei piisa tagavarast terveks sõjaajaks. Kas see on siis viimane pudel?»

«Üks on veel, peitsin teie jaoks ...»

«Aitäh selle eest, las seisab, kuni vaja läheb ... Võite minna, Sašenka, enam pole midagi tarvis.»

Ja taas heitis Juri neiule tahtmatu pilgu. Seekord heitis viimanegi Jurile kähku just tolle pilgu ja nooruki sisemus läks raugust täis. Kuradi päralt, kus on siis tema õige loomus? ... Praegu on ta jälle teatüdruk, aga kes oli ta siis? ... Silmapilguks vajus ta huultele taas kuum sõõr, aga see kadus otsekohe. Lumivalgeks tärgeldatud kogu kadus

kergelt ja hääletult ukseorva, ust enda järel hoolega kinni tõmmates. On alles veidrad värgid ...

Ta raputas pead, püüdes end kätte võtta.

«Aga ikkagi,» alustas ta uuesti, «sa vihjasid kirjas millelegi tõsisele, selle pärast ma siia sõitsingi. Mis projekt see sul siis on? Ehk räägid ära?»

«Miks ka mitte, selleks ma sind siia kamandasingi,» nõustus Nikolai meeleldi ja lõikas katki teise muna. «Kuidas ka ei võtaks, aga meid, Livitineid, on siin maamunal ainult kaks, ma kartsin, et ei jõua hüvastigi jätta. Asi, näed sa, on üpris lihtne ja pole eriti uudne, mingit püssirohtu ma välja mõelnud ei ole, aga venna ees võib siiski uhkustada ...»

Ja isukalt edasi einestades esitas ta lakooniliselt, aga üksikasjaliselt ja täiesti selgesti oma plaani Kieli lahesuu tõkestamise kohta.

Söömise katki jätnud Juri vaatas liikumatu pilguga vennale otsa. Kõik, millest too sõjaväelise kuivuse ja lühidusega rääkis, kerkis ta vaimusilma ette jahmatava, hinge kinni paneva pildina.

... Esimesed sõjatunnid. Saksa eskaader väljub Kielist Läänemerele, et äkilist ja ootamatut lööki anda. Sõidavad lahingulaevad, ristlejad, torpeedolaevad, võib-olla isegi ulgumerelaevastiku raskeristlejad, mis korpuse meresõjamängudest talle *Jane*'i ja *Taschenbuchi*[1] järgi nii hästi tuttavad on, — «Moltke», «Keiser Wilhelm der Große», «Lützow», «Köln», «Strassburg» — kõik paisatakse osti, Soome lahte, Kroonlinna peale, Peterburi peale, — esimene, hirmuäratav, terroriseeriv löök, mereväe Sedan ... Oh seda Saksa ülbet võimsust küll — eskaader läheb otsekui paraadile, muusika saatel, kurat neid võtaks! Nad teavad ju, et Vene laevastik pole jõudnud veel mobiliseerudagi, et ees ei oota lahing, vaid tosina kassi mäng ainsa hiirega ...

Saksa laevad sõidavad läbi öö, sõidavad ilma kaitseta, ilma traalideta; nad on ju omas kodus, omaenda Kieli lahes, ja sõda on alles äsja puhkenud — mida siis ikka peljata? ...

Ja äkki — plahvatus. «Moltke» vajub kreeni ... Noh, olgu pealegi, ärgu see olgu «Moltke», olgu mõni «Augsburgi» taoline väike ristleja, olgu kasvõi mõni vilets nummerdatud torpeedopaat! ... Aga ta lendab õhku oma sisevetes, oma faarvaatris, mis pidi laeva viima kindla, kerge, saksapära-

[1] Inglise ja Saksa sõjalaevastiku teatmikud.

selt väljaarvestatud võidu poole!... Veel üks plahvatus... Veel üks... Kas Vene allveelaevad? Kas miinid? Millal nad ometi jõudsid?... Eskaader pöördub Kieli tagasi, traalerid hakkavad traalima, esimene, kõige kohutavam pealetung on nurja aetud...

Juri vaatas vennale jumaldavalt otsa, ta silmad põlesid, külmavärinad kippusid üle ihu jooksma. Säärane löök sõja esimestel tundidel — ja löögimees on tema vend, Nikolai?...

«Noh, tead, Koltša,» hüüatas ta lõpuks, «see on ju... see on ju... See on ju kurat teab mis!...»

Ta sööstis paigalt ja hakkas erutatult mööda tuba ringi sammuma.

«Kui läheb korda — siis pöörab see ju kohe ümber kogu sõja käigu! Nemad seal arvavad, et me oleme vasikad, seisame ja ootame lihunikunuga, aga tegelikult... Eijah, on alles vahva mõte! Ja kui lihtne! Kuule,» tungis ta äkki Nikolaile peale, «Võta mind kaasa... Niikuinii kavatsesin ma miinilaevale minna, aga parem lähen juba sinna, koos sinuga... Võta kaasa, Koltša, võta kaasa, Nikoltšik!» anus ta, täis ennastunustavat vaimustust.

«Sa vaata, kui vahvasti see välja kukub: peab ju metsaveolaeval peale sinu olema ka mõni teine inglise keele oskaja, kui kontroll juhtuks tulema? Kas nüüd hästi või halvasti, aga lobiseda oskan ma ju küll; sellest piisab, et sakslast ära petta... Ja kui hakkame päästepaadil põgenema — oskan ma ju purjedega üsna hästi ringi käia, olen auhinnagi saanud... Võta kaasa, kulla Koltšik!...» palus ta nüüd juba päris lapsemeelselt luba.

Leitnant vaatas teda, naeratus huulil, ja oodanud ära sõnavalingu lõpu, ütles õpetlikul toonil:

«Mitu korda ma pean sulle ütlema: kui tahad kedagi veenda — ära siis kunagi žestikuleeri, püüa mõjuda loogikaga, mitte aga tunnetega. Istu maha ja rahune.»

Juri kihvatas.

«Ma ei saa aru, kas on siis tõesti vaja säärasel hetkel komejanti mängida?»

Leitnant sirutas käe kõhuka pudeli järele.

«Mis hetk see niisugune siis on, lubage küsida?»

«Noh, vaat, missugune... Kui sa mulle olid kõik ära rääkinud...»

«Mis kõik see tegelikult siis oli?»

«Kuidas mis?... See on ju ometi kangelastegu! Hulljulge ja suurepärane.»

«Sa eksid, Jurotška,» ütles Nikolai pudelilt hoolikalt korki tõmmates. «See pole mingi kangelastegu. See on fantastiline jutuke «Seikluste maailma» sarjast või hunnitult dramaatiline, tuhande kahesaja meetri pikkune, paksudest tundevärvidest pakatav filmilint, — kui soovid.»

Ta oli viimaks korgiga hakkama saanud ja lõpetas tahtlikult ükskõiksel toonil:

«Midagi niisugust ei toimu.»

Juri pöördus järsult tema poole.

«Kuidas nii — ei toimu?»

«Täpselt nii. Istu ja tule tõelisusse tagasi. Sai unistatud — aga nüüd laskume maa peale.»

Ta valas pitsid täis ja tõstis enda oma.

«Joome, Juri Petrovitš, leitnant Livitini veel ühe hingusele läinud projektikese terviseks... Skool!»

Ja ta hakkas aeglaselt konjakit läbi hammaste nõristama, pärast iga sõõmu pitsikest silme ette kergitades ning päikesekiirtest läbivalgustatud kullakarva märjukest imetledes. Juri, märkamata, et ta juba istub ja hoiab samuti pitsi käes, vaatas venda vapustatult, püüdes öeldut lahti mõtestada. Nikolai rahulik meel tundus talle loomuvastase ja ähvardavana — ta ootas, et otsekohe toimub midagi kohutavat.

Kõige rohkem kartis ta, et Nikolai puhkeb härdasti nutma — talle tundus, et siis ei peaks tema enda õnnetusest, mille mõõtmeid ta suurepäraselt mõistis, rusutud süda enam vastu. Nikolai pisaraid oli ta näinud vaid üks kord ja ta kartis neid uuesti näha saada. See oli olnud päikesepaisteline maipäev vanas Siberi linnas, kus nad olid elanud tollest ajast saati, mil isa erru läks ja seejärel peagi suri. Juri oli hommikust peale oma paljukorstnalisi laevu põrandale laiali paigutanud, täpselt Nikolai jooniste järgi; vend oli need joonised kokku liiminud tihedast vatmanpaberist merelahinguteks, mille reeglid — liikumised, kogupaugud ja kursid — oli ta ise välja töötanud. Eskaadrite otsustav lahing oli viimasel kuul aina edasi lükkunud — Nikolai tegi eksameid. Tol päeval oli Nikolai tulnud gümnaasiumist lõbusa ja õnnelikuna, ta oli lõpuks sooritanud viimase eksami ja juba avas ta karbi Jaapani soomuslaevadega (Vene laevastikku juhatas muidugi Juri), kui läbi lahtise akna kostis ajalehepoisi läbilõikav hääl: «Telegrammid sõjatandrilt! Eriväljaanne! Enneolematu lahing Tsušima väinas! Vene eskaadri täielik häving! Eriväljaanne!» Näost

lubivalgeks muutunud Nikolai pillas karbi ja jooksis tänavale.

Ta ei tulnud ega tulnud tagasi ja Juri leidis venna aiast, ajaleht käes. Nikolai istus ja nuttis hääletult. Jämedad pisarad veeresid hingepiinast moonutatud nägu pidi, puhuti vapustas tohutu võimas ja ennekuulmatu — kolmest- neljast järgust koosnev — ohe kogu tema keha. Tagasi tulnud, kogus ta vaikides kokku paberist laevukesed, mis seejärel jäidki oma karpidesse koltuma ja kuivusest praguema; enam neid karbist välja ei võetud: sel päeval lõppes Nikolail noorusiga ja Juril lapsepõlv. Hiljem polnud Juri Nikolai pisaraid näinud — isegi ema surma järel mitte.

Aga nüüd oli selles juba liiga iroonilises rahulikkuses midagi, mis laskis aimata nende meeleheitlikult lootusetute ja abitult süngete tunnete — mida ta tahtis säärase maski alla peita — jõudu; see kõik tekitas kartuse, et tunded võivad vulkaanipurskena välja tungida; liiga palju oli neid hingesügavusse kogunenud...

Paus venis. Nikolai valas täis teise pitsi ja hakkas seda vaikides taas vastu valgust silmitsema. Ja ükskõik kui vapustatud Juri ka polnud, taipas ta äkki oma siinviibimise mõtet: maailmas polnud ju kedagi peale tema — ja võib-olla ka Irina, kellele Nikolai võinuks usaldada pärast lootuste luhtumist oma mõtteid. Aga Irinat polnud, oli üksnes tema, Juri, — ja ta pidi viivitamata katkestama selle pausi, purustama ohtliku vaikimise. Oli vaja Nikolaid niiöelda rääkima panna, lasta tal hinge leevendada — iroonia, sõimu, raevu või kaeblemisega — kuidas ta iganes tahab, ainult mitte jätta teda enesessesulgunud, ennastmürgitavasse vaikimisse... Tol korral aias suutis Juri väljendada oma abitut armastust venna vastu vaid sellega, et nuuksus koos temaga. Nüüd, täiskasvanuks saanud, oli ta kohus venda a i d a t a.

Ja Juri ütles seda, mis esimesena pähe tuli:

«Siis tuleb ju välja, et admiral ei saanud aru asjast, millest oleks aru saanud esimese kursuse gardemariingi? Ma ei suuda taibata, kuidas ta võis sellise plaani tagasi lükata?»

Nikolai vaatas teda tõsiselt, näol polnud teeseldud künismi varjugi.

«Küll admiral aru sai, niipalju kui mina taipan. Aga ega admiralilgi võimu ole. Vaat, milles on häda, Jurtša...»

«Kuidas nii?»

«Näed sa, inimesehing on issanda jumala talleke, meie, mereväelased, oleme aga mereväe kindralstaabi tallekesed... Võta pits ja kosuta närvi,» katkestas ta iseenda jutu. «Sa ju lausa värised! Paistab, nagu poleks mitte minul elu untsus, vaid hoopis sinul... Noh, skool!»

Juri neelas lonksu konjakit ja kirtsutas nina. «Tähendab jällegi mereväe kindralstaap?» küsis ta, valades kärsitult tassi juba jahtunud kohvi.

«Aga kuidas siis,» kinnitas Nikolai närvilise lõbususega. «Aina tema, heategija! Tema on see suikumatu silm, susi teda söögu! Nagu ei saaks laevastik ilma temata edasi ega tagasi!»

Ja juba tõi leitnant kuuldavale säherduse pika ja kirikuslaavilikult keerulise «kiidulaulu» mereväe kindralstaabile, et Juri pidi vaatamata olukorra dramaatilisusele sisimas muigama. Omavahelistes suhetes vältisid vennad liiga vängeid väljendeid ning praegu kuulis Juri esimest korda venna käest meremeeste kõnekäände ja ta oskas nende jõudu täiel määral hinnata. Nikolai sõnad olid soolasemad ja teravmeelsemad kui «Aurora» ülempootsmani Tšuftini jõuramine; viimane juhatas hommikuse koristamise, millest võtsid osa nii madrused kui ka gardemariinid, kähiseva, meremehesõimust koosneva jutlusega sisse, lisades pärast sõimu lõppu ilmtingimata: «Härraste gardemariinide kohta see ei käi!» Leitnandi mõnitav kiidulaul tõendas, et tulemägi oli leidnud kraatri, kust kaudu välja pursata ja et Juril oli läinud korda venna hingelist surutist mõnevõrra leevendada, selle edu puhul soovis ta endale õnne.

Sõimuga südant kergendanud leitnant kallas endale kohvi, ja rüübanud sõõmu, ütles:

«Sa ihkad teada, kuidas sündmused arenesid? Ole nii lahke. Võib-olla õpetab see sind loobuma vanema venna järeleahvimisest.»

Ja nüüd juba rahulikumalt, eputamata vängete teravustega, arhailiste sõnade ning kõnekäändudega, vaid lihtsalt ja sõbralikult, nagu ta kord Jurile Christoph Kolumbuse avastusreisist või Sinopi lahingust oli jutustanud, hakkas ta nüüd rääkima sellest, mis hommikul oli juhtunud.

Tuli välja, et admiral oli Nikolai vastu võtnud niipea, kui see «Rjurikule» oli saabunud, ja hakanud ise tema projektist rääkima. Selgus, et juba eile hommikul oli ta Liepajast (mis oli Kielile lähemal kui Helsingi või Turu) järele pärinud ja näitas nüüd kinnipeetud välismaa lae-

vade nimekirja. Samas pani ta ette loobuda miinide laevaruumi paigutamise mõttest ja soovitas peita need ülemisele tekile, puuriitade sisse. Siis poleks vaja ahtrisse ehitada kaetud pooltekki miinide vettelaskmiseks — rööpad võib panna otse tekile, maskeerides neid kattega; see lühendaks oluliselt ettevalmistamisaega. Ja lõpuks ütles ta, et madrused tuleb aurikule munsterdada lätlaste, eestlaste ja soomlaste seast — neil tuleb keelata vene keeles rääkimine, et tekiks mulje välismaa laevast. Livitini palvega määrata tema metsaveolaeva «kapteniks» jäi admiral nõusse. Lühidalt, kõik läks nii hästi, et Nikolai tundis end olevat seitsmendas taevas.

Aga samas ilmus uksele Bošnakov, elegantne nahkmapp kaenla all, ja raporteeris mereväe kindralstaabi ülema telegrammist. Admiral avas kärsitult mapi ja luges lühikese telegrammi läbi. Tema nägu läks raevust punaseks, ta tõusis püsti, käis kajutis edasi-tagasi, naases siis laua äärde, luges telegrammi veel kord läbi ja pomises Bošnakovile, et too võib minna. Viimane pilgutas Livitinile vandeseltslaslikult silma — näe, tuleb välja, et midagi olen ma ikka ära teinud? — ja astus kajutist välja.

«Seejärel läks lugu fantasmagooriliseks,» jätkas Nikolai. «Admiral pöördus minu poole ja teatas, et tal pole enam aega minuga vestelda ja et minu plaan pole teostatav, pole õigeaegne, ta lisas veel kaks «polet» — need ei jäänud mulle meelde. Ma ei uskunud oma kõrvu, aga temal oli silmades pime raev. Vaatab mulle sõgedalt otsa, ei näe mind ja kähiseb: «See on jama, noorsand, see on tavaline fantastiline jamps, ja muud midagi pole mul teile öelda! Hakake astuma!» Eks ma hakanudki astuma — otse ukse poole. Lähen ja mõtlen — mis on siis juhtunud?... Aga äkki kostab röögatus: «Leitnant Livitin!» Ma pöörasin ringi. Tema kutsub laua juurde. Astusin ligi. Tema seisab, pööritab silmi. Küsib siis: «Kas tahate minu staapi tulla? Mul on vaja mehi, kes oskaksid mõelda. M õ e l d a — kas mõistate mind? Aga teie ju oskate mõelda. Kas tahate tulla? Otsekohe teen käskkirja.»

«Noh, ja mis siis sai?» küsis Juri, kellel süda oli seisma jäänud. Ta vaimusilm nägi Nikolai hiilgavat tulevikku: admirali lemmik, staabi aju, tõeline mereväe talent...

«Mis seal ikka saada võis?» ütles Nikolai, pitsi täis valades. «Kas oled kunagi mõnd staapi näinud? Ei ole? Noh, siis hoia mokk maas. Küll mina tean, mis mekk sel man on. Seda asjandust peab armastama — nagu Bošnakov;

kakskümmend kolm pliiatsit taskus, pugejalik nägu ees, laevade peale ta sülitab, aga paber — see on valitseja maa peal ja taevas. Käigu koera saba alla. Parem lähen merepõhja kogu «Generalissimusega».»

«Mis, kas niiviisi sähvasidki admiralile?» küsis Juri, salamahti rõõmustades, et Nikolail olid keelepaelad viimaks valla pääsnud. Tõepoolest, nüüd oli tal hoopis teine nägu ees.

«Mis sa nüüd! Ma ütlesin viisakalt ja diplomaatiliselt: et jah, olen teile väga tänulik, teie ekstsellents, aga olles kiindunud kahurväkke, unistaksin panna oma elu suurtükilahingu kaardile... Mis puutub staapi, siis seal läheks vaja erilisi kalduvusi, mida mul ei ole...»

«Ja mis tema selle peale?»

«Läks tigedaks, Pööritas jälle silmamunasid. «Aga mina arvasin, et te mõistate mind. Sõda on alles puhkemas ja mul on mehi vaja. Teie plaan näitas, et te võinuksite... Sundima ma, muide, ei hakka. Väga kahju, kahju.» Ja äkki hakkas mul temast kahju. Temal oli ju raskem kui mul. Makarov ta just pole, aga ühtki teist admirali peale tema ma silmapiiril ei näe... Ja tead, Jurtša, kui minus poleks nii jälki viha staapide vastu, siis oleksin ta juurde läinudki, jumala eest... Aga!» Livitin tõstis sõrme, *«memento Genmori!»*[1] Mereväe kindralstaap rikub vanamehelgi verd, miks peaksin siis mina oma pead silmusesse toppima?»

Ta jõi pitsi tühjaks ja hakkas taas seda sõrmede vahel keerutama.

«Selles õnnetus olukorras huvitaks mind üks asi: teada saada, mida nimelt sisaldas see telegramm, mille kohaletoomisega Bošnakov meie jutuajamise nurja ajas... Kui sa ainult teaksid, Jurik, kui solvav on selline olukord — tunned, et võiksid mägesid liigutada, aga selle asemel pead tõsise näoga sitta ühest nurgast teise tassima, kusjuures pead seda tegema julkhaaval, et töö otsa ei lõpeks...»

Nikolai jäi vakka ja võttis karbist paberossi. «Ilmselt teen ma midagi valesti. Nii teenistuses kui ka elus. Sellepärast lööbki vana nõiamoor kord siin, kord seal mulle vastu larhvi. Tahaksin kangesti, et sina minu jälgedes ei käiks. Muide, iseloom on sul, nii palju kui ma aru saan, meie, Livitinite oma, nii et kõik mu õpetussõnad on täiesti

[1] Sõnamäng: *Genmor* on mereväe kindralstaabi venekeelne lühend. *Memento moril* tähendab ladina keeles: «Pea meeles surma!»

kasutud. Aga ära unusta, et kuigi kangelaslik rühmatants Kieli lahes ei toimunud, ootavad kallid Tallinna silmukalad ikkagi Soome lahe põhjas «Generalissimuse» isiklikku koosseisu, teiste hulgas ka sinu vanemat venda. Seepärast võta tema sõnu testamendina.»

Ta süütas viimaks paberossi.

«Niisiis, kuula. Sina oled Livitinite parandatud eksemplar, nii-öelda viimane väljalase, korrigeeritud ja täiendatud kujul, ja sellepärast ei sobi sul korrata eelkäijate vigasid. Isa, nagu tead, õrritas teisi oma projektiga osta Inglismaalt laevu loodava Vaikse ookeani eskaadri jaoks, ja asi lõppes sellega, et sooja kohakese asemel kusagil admiraliteedi nõukogus oli ta sunnitud admiralipensioni välja teenimata pensionile minema... Aga mispärast? Sellepärast, et ta ütles välja oma mõtted, Jurotška. Aga mõtteid, mis on enneaegsed või häirivad mereväe ametkondi, ei maksa kõvasti välja öelda. Seda räägin sulle mina, oma isa poeg, kel on selles asjas rohkesti isiklikke kogemusi, aga sina, nooruk, õpi Vene keiserliku laevastiku kahe põlvkonna eeskuju varal... Meie laevastiku, kus sina lollist peast, vennast eeskuju võttes, oled nõuks võtnud teenida, asjaajamises on mõte midagi täitaolist: ajab sügelema, õrritab, aga kasu ei too, pigem vastupidi, toob aiva kahju. Kui tahad tõotatud admiralikotkani välja teenida — teeni vandetõotuse ja instruktsioonide järgi, nagu teenib mu üliarmas mitšman Gudkov... Aga vaat mis häda — sa ei suuda ju...»

«Muidugi ei suuda,» ütles Juri pahaselt.

«Siin see konks ongi. Järelikult, et mereväelist mõtlemist täiga ei saaks võrrelda, tuleb meil nähtavasti ikka midagi ette võtta, et merevägi tooks kasu isamaa suurusele, et tema võimsus aitaks võita vaenlasi.»

Nikolai jäi natukeseks vait ja küsis siis ootamatult:

«Ütle palun, kas sulle pole kunagi pähe tulnud, mis siis saab, kui sakslane meid puruks peksab?»

Küsimus rabas Jurit sedavõrd, et ta viskas vennale hämmastunud pilgu, nii et see vastust ootamata naerma pahvatas ja käega lõi.

«Muuseas, mis sult ikka küsida — muidugi ei luba sa isegi vaimus sellist võimalust, sa ei taha seda oletadagi... Nagu öeldakse — «nüüd võidumürin kõrvu kosta, pea pidu, vahva vene mees». Aga tuleta meelde: möödunud sõja ajal ei kippunud võidumürinat kuskilt kostma ja vene mees ei

pidanud sugugi pidu, vaid valas kibedaid pisaraid. Ent mis on selle kümne aasta jooksul muutunud? Armees? Laevastikus? Ministeeriumides? Meie auväärses mereväe kindralstaabis? Mitte mõhkugi. Ainult üks vahe: seekordne vaenlane on tugevam. *Ergo*[1] ka sõjalisel ebaedul on nüüd rängemad tagajärjed.»

«Mida sa silmas pead?» küsis Juri teravalt. Jutt kaldus sinna valda, mida ta ei armastanud puudutada, olles arvamusel, et see pole Nikolail muud kui Siberi gümnaasiumipäevade järelrõhitsus. Mereväeohvitseridel (kelle hulka ta ennastki ennatlikult luges) polnud üldse paslik neid teemasid arutada.

«Just seda, mida sa arvadki,» ütles leitnant rahulikult, «pean silmas revolutsiooni. Ainult mitte niisugust lapsikust, mille ebaõnnestunud sõda tuhande üheksasaja viiendal aastal kaasa tõi, vaid midagi rabavamat ja tõsisemat... mis uss sind on nõelanud? Kas sa siis loogikakursusest ei tea, et ühesugused põhjused toovad kaasa ühesuguseid tagajärgi?»

Juri oli tõepoolest üleni keema läinud. Ilmselt oli Nikolai vestlusest admiraliga saadud mulje ajel langenud niisugusesse salvavalt santi tujju, mida Juri ei suutnud seedida: kohe hakkab ta kõike, mis on püha, igast kandist rüvetama, paradokse puistama, vapustama küüniliste järeldustega...

«Aga mispärast peaksime me sõja ilmtingimata kaotama?» ütles Juri ennast tagasi hoidmata äärmiselt erutatuna. «Siin pole mingit analoogiat: siis olime üksi, aga nüüd on meil liitlased... Inglismaa, Prantsusmaa!»

Leitnant valas pitsi täis — seekord ainult endal — ja muigas rõõmutult.

«Teises ilmas, Jurotška, küsitakse minult kahtlemata, kuidas olen ma nooremat venda kasvatanud, ja siis virutatakse mulle jällegi vastu larhvi nagu siin ilmaski... Ma näen meelehärmiga, et mu noor vend on selliste politikaanide, nagu see sinu hüveliselt vatsakas advokaat — mis ta nimi oligi? — Sergei Markovitš, selliste politikaanide idiootlikkude pettekujutluste küüsis... Ah, et liitlased, Jurotška? *Entente cordiale?* Suurbritannia ja Venemaa valitsejate nõbulikud sugulussidemed? Ah, Jura, Jura!... Oleks mul sinu hingekosutav teadmatus! Saa aru lihtsast asjast: seda küll, liitlasedki ronivad kaklustesse, kui nad selle ise on algatanud. Aga nemad sõdivad nagu härrased,

[1] Järelikult *(lad.)*.

meie nagu pärisorjad: rukkileivast matsakas venelane peab nad hädast välja aitama. Põhiliseks sõjatandriks ei saa nende territoorium, ei Prantsusmaa puhtad tasandikud ega Inglismaa valduste mereveed. Sakslased pole lollid, et sinna roniksid. Sõda käib meist üle, Jurotška! Siia seatakse üles jalaväe hakklihamasin, Läänemerel keedetakse madrustest puljongit, kõik tuleb meie kaela, pea mu sõnu meeles ...»

«Ja mis siis!» hüüatas Juri ägedalt. «Seda suurem au saab meile osaks, kui me kogu sõjakoorma kanda võtame!»

«Õige, Jurotška. Egas me esimest korda Euroopat päästa. Kes varjas teda mongolite vallutusretke eest? Meie, venelased. Peaaegu kolmsada aastat küürutasime asiaatide ikke all. Õgisime maltsa, käisime kotiriides, samal ajal kui Euroopas põlati nepipraadigi prostaks ja mähiti naiste ihuiludused Veneetsia brokaadi sisse... Vaevu tekkinud kirjaoskuse unustasime ära, et Euroopa meie orjahigist haisva maavillase selja taga saaks luua renessansiajastu maalikunsti, poeesiat ja muusikat... Sa mõtle vaid, missugune edumaa meil oleks kogu Euroopa ees, kui poleks olnud kahte ja poolt aastasada orjust! Aga Napoleon? Kes päästis Euroopa kõige võikama absolutismi käest, kes andis Euroopa riikidele tagasi oma näo, iseseisvuse?... Ja nüüd varjame kolmandat korda oma rinnaga Euroopat saksa ülbe filisterluse eest, preisi elutu ordnungisüsteemi, akuratismi ja paragrahvikultuse eest, mis tapab inimeses elava vaimu. Aga kes meile selle eest aitäh ütleb? Kes ja mil moel?»

Nikolai rääkis sellise kirega, et Juri sai äkki aru — need mõtted polnud talle nüüdsama pähe tulnud. Nähtavasti olid nad juba ammu välja kujunenud ja kui aus olla, siis oli tal raske midagi vastu väita. Venna otsesele küsimusele vastas ta ebamäärase žestiga.

«Aga vaat millisel moel,» vastas Livitin iseendale. «Meile visatakse jootraha — ja asi tahe: midagi me ikka saame — kümnendiku hõivatud maadest ja mõne krossi kontribut sioo ni. Ja pea meeles: kui sõda lõpeb Antanti võiduga ning sind, noort mitšmanit, hakatakse vedama eskaadri auvisiitidele Le Havre'i ja Portsmouthi (loe: Pariisi ja Londonisse), siis ära lase end võrgutada. Kuidas nad meid ka ei kiidaks, piruka jagavad ikkagi nemad, pühamast pühad liitlased, meie passime penidena laua juures, oodates vaguralt, missugune tükk meile visatakse ...»

Ebatavaline, kibe ja raevukas intonatsioon, mis oli kõlanud Nikolai hääles, rabas Jurit — leitnant oli isegi rusika vastu lauda põrutanud.

«Ja vaat, selle nimel kipumegi meie siin ennastohverdavalt Läänemere silmude või siis usside toiduks tekkiva rinde kogu mõõtmatul avarusel... Pea läheb lõhki sellistest mõtetest... Näh, sina küsisid just, miks ma arvan, et oleme hävingu ära teeninud. Kas tahad kinnitusi? Kahju, et sind eile meie lõunalauas polnud, kui neid kinnitusi ladus välja selline elurõõmus loru nagu meie armas Vetotška. Ja kui juba Šijanov ise teda ei peatanud, siis tähendab see, et asi on tõesti halb... Sant lugu meie sõttaastumisega, üpris sant lugu, Juri! Üks asi pole valmis, teine pole korras... Praegu pole aega sulle kõiki tõendeid esitada, usu vanemat venda sõna pealt... Sant lugu, Jurtšon... Oma noore ea ja truualamlikkuse tõttu ei oska sa isegi ära arvata, kui sant ...»

Nikolai haaras äkki mõlema käega peast kinni, juukselahku halastamatult segi ajades. Pooleks või koguni terveks minutiks jäi ta nõndaviisi istuma, siis langetas ta käed ja jõi jahtunud kohvi ahnelt ära. Juri valas ta tassi otsekohe täis — võib-olla on ta vägijoogiga endale liiga teinud. Aga Nikolai märkas venna naiivset žesti.

«Ei, Jurtša, siin pole kohvist päästjat. Hinges on räbal tunne. Kunagi hakkad sa tänasest jutuajamisest aru saama. Kuidas sinu meelest on — miks just seal, mastil, keset miilavat ja vilisevat tuld, keset vagnerlikku, kangelasmeelt jaatavat tuld, miks just seal tulin ma mõttele Kieli alla merre miine heita?... Ma tunnen sind sedavõrd hästi, et mulle pole vastuvõetav väide, nagu näeksid sa selles soovi kahmata kuulsuse järele, silma paista. Aga mõni võis ju asja just nii võtta: sest see avantüür ei oleks võinud anda vähematki operatiivset, isegi mitte taktikalist efekti. Aga ta võinuks teha peamist: muljet luua. Ja see pole just vähetähtis tegur, iseäranis sõja esimestel tundidel. Sa pea silmas: iga jõhkard on kõigepealt tavaline vulgaarne argpüks ja kui talle õigel ajal vastu lõugu anda, siis pistab ta esimesena plehku. Aga mis mõtet on jääda alandlikult silmi kissitades tema ette seisma ja oodata, mil ta sulle vastu ninajuurt virutab — etem on siis juba sul endal varakult varvast visata, kuni jalad kannavad... Saksa admiralid tunnevad end Läänemere isandatena ja on seepärast jultunud.»

Leitnant elavnes ja lükkas pitsi eemale.

«Kujuta vaid pilti: kui Kieli lahes oleks kasvõi üksainus miin lõhkenud, oleksid Saksa admiralid pea kaotanud. Neil on ju teada, et pärast Tsušimat on meil miinindus üsnagi täiustunud ja et miine on meil nagu vanakuradil karvu ... Ja kui vene kavalpead juba sõja esimestel tundidel on jõudnud Kieli lahe täis sittuda, mida neilt siis veel Läänemerel on oodata? Või Soome lahes? ... Vaat, mida ma arvestasin, Jurotška. Mitte ühe või kahe laeva hävitamist, vaid Saksa kindralstaabi kordaarmastavate ajude mõjutamist. Aja võitmist, mis on meile praegu kõige olulisem ... Hämmastav küll — sina, näe, said aru, võrdlesid meid koguni vasikatega, aga mereväe kindralstaap ei taipa!»

«Muidugi sain aru,» vastas Juri ja vaatas taas venda jumaldaval pilgul. See kustutas närviliselt paberossi ja lükkas raske, täisklaasist tuhatoosi eemale.

«Muide, aega oleme lootusetult tühja lasknud. See solvab ju hinge, Jurtša: eks tulista me ju sakslastest paremini, paremini kui keegi teine maailmas, selles on meid Tsušima aidanud ja õpetanud. Aga pole, millest tulistada. Uued kaugelaskekahurid vedelevad Obuhhovi tehases ja ootavad, millal nende jaoks drednoodid ja raskeristlejad valmis ehitatakse. Aga mispärast oodatakse? Sellepärast, et neid laevu ehitatakse meil ei tea mitmendat aastat väikese võimsusega Balti laevatehases, selle asemel et neid Inglismaalt sellesama Wickersi käest tellida ... Kas oled näinud, kuidas «Rjurik» on tehtud? Iludus! Aga meil pigem varastatakse, kui ehitatakse. Või siis pigem kakeldakse kasumite pärast, kui varastatakse. Meie, suurestükimehed, istume ilma suurtükkideta, teisal on jälle suurtükid, aga ilma laevadeta ... Ah, mis seal rääkida!» Ja leitnant jõi eemalelükatud pitsi ikkagi ühe sõõmuga tühjaks ja valas otsekohe jälle täis. «Meie pöörasel Robespierre'il, Petruccio Morozovil, Vene keiserliku laevastiku mitšmanil ja tegelikul salarevolutsionääril, on õigus: kogu laevastikule on vaja kapitaalremonti ... Ja mitte ainult laevastikule — kogu meie õitsvale riigile ...»

«Jumal teab, mis joru sa ajad!» lõi Juri taas keema. «Ma saan aru, et tuju on sul nullis, aga nii ikka ei tohiks!»

«Võib, Jurtšon, kõike võib ... Niisugune häda vajub meile peale, et kommetel pole enam tähtsust ... Kõik on lubatud ...»

Juri suutis end vaevalt tagasi hoida, et mitte laua tagant püsti karata. See oli juba liig. Muidugi, Nikolai seisukohast oli see arusaadav, aga kas tõesti mõjus Kieli plaani äpardumine talle nii, et vend sellest mõõdutunde on kaotanud? Oli ju see, mida ta räägib, vesi Valentin Izvekovi või õigemini selle tundmatu üliõpilasagitaatori, keda Valentin kavatses ohranka eest Liteinõi korteris varjata, veskile ... Aga nagu ikka, kui vend oma sapise monoloogiga äärmustesse langes, nii ei suutnud Juri pea ka nüüd leida vastuväiteid, mis poleks kõlanud naiivselt ega naeruväärselt. Ja praegu oskas ta vaid õlgu kehitada.

«Veel enam,» jätkas Nikolai jonnakalt, «kõik see on Vene-Jaapani sõja sündmuste käigu poolt ette määratud ... Ajalugu, vennas, — see on kaval daam. Ja kui meil sinuga õnnestub kasvõi natukegi ette aimata, siis tekib meil kohe vajadus välja nuputada, kuhu poole seada oma elu kurss ... Küsimus on vaid selles, kuhu peaksin ma iseenda antud olukorras paigutama? Mitte ainult enda, vaid ka oma noorema venna, kelle eest ma vastutan, kui kõige vanem liige oma hääbuvas suguvõsas ...»

Kuidas poleks see ootamatu jutupööre Jurit ka ärritanud ja kuidas ka poleks ta tahtnud üle minna tema jaoks kõige tähtsama küsimuse juurde — selle juurde, kuidas saaks Nikolai teda aidata miinilaevale munsterdamisel, tõstis ta siiski uudishimulikus ootuses silmad.

«Häda on selles, Jurik, et revolutsiooni ei tee nüüd ja edaspidi mitte meie — ma pean silmas meid mõlemaid. Ja veel selles, et meid ei võeta tegijate hulka. Liiga suur on sajandeid kogunenud viha meie, ohvitseride, vastu. Mingisuguseid Morozoveid, kes isegi mitte aastaid, vaid ainult nädala on laevastikus teeninud, peetakse omadeks, aga meid sinuga ei peeta iialgi omadeks. Meie kaelas on isade maksmata võlad. Kõiepeksu ja kadalippude koorem, sajanditepikkune vaen ühiskajuti ja teki, härraste ja madruskonna vahel ... Sa arvad, et ma ei tea, et kubrikutes on revolutsioonilisi organisatsioone? Ma pole veel jõudnud sulle rääkida — eile kukkus sisse üks mu komendor, Tjulmankov. Rüvetas ära ahtrikotka. Kaldusin arvama, et vihastas Šijanovi karistuse peale. Aga Tjulmankov, kui teda kaldale viidi, kutsus appi mingisugust võitlusorganisatsiooni, mis on laeval nähtavasti olemas ja kuhu minul, kõige järgi otsustades, pole viimse päevani pääsu ... Sinna on mul tee suletud. Silda ei ole. Milline ma ka poleks ja mida ma ka ei mõtleks — sinna ei lasta ei mind ega sind ... Aga on teine tee. Kas mäletad mu jutte suursuguseimat verd sõbrast?»

Juri muidugi mäletas. Õppesõidu ajal toodi Nikolai kord

sukeldumisel lõhkikistud põlvega hospidalipraamile ja pandi ühe vanema roodu gardemariini kõrvale lamama. Nad said jutule teineteist tundmatagi. Asja otsustas Wagner: uus tuttav osutus tuliseks Wagneri austajaks. Nii sai alguse kummaline sõprus, mis rabas oma ebavõrdsusega: gardemariin osutus vürst Romanovskiks, Leichtenbergi hertsogiks, keiserliku perekonna liikmete seas kõige nooremaks vürstliku hiilguse tiitli kandjaks, suurvürst Nikolai Nikolajevitši kasupojaks. Korpusest läks hertsog teenima Musta mere laevastikku ja viimased kaks-kolm aastat polnud Nikolai temast midagi rääkinud.

«Mäletan muidugi,» ütles Juri, «aga ma ei saa aru, mis temal sellega tegemist on?»

«Tss...» Nikoai pani sõrme suule. «Ma avaldan sulle riikliku saladuse. Sa vaiki, peida, varja vaid, nagu on öelnud luuletaja, aga missugune — löö või maha, aga ei mäleta!»

Juri vihastus.

«Vaat, mis Nikolai, kui tahad rääkida tõsistest asjadest, siis räägi tõsiselt, ilma janditamiseta!»

Leitnant pahvatas südamest naerma.

«No oled sa vast võrratult roheline, Jurtša, ma lihtsalt kadestan sind!» ütles ta, vaadates venda heasüdamlikult ja lõbusalt. «Ja väga hea, et sa siia sõitsid, aitasid mul hinge leevendada, muidu oleks praegusel asjaoludel *fatigue*[1] mu üle päris võimust võtnud... Kunagi taipad sa ka seda, et tõsistest asjadest ongi kõige etem naljatoonil rääkida. Vaat nii — saladus seisab selles: Peterburgi kaardiväeohvitserid, osa mereväeohvitsere ja mõned ministridki on seisukohal, et tuleb teha paleepööre ja kuulutada Nikolai Nikolajevitš troonipärija regendiks. Ollakse arvamusel, et see päästaks Venemaa... Suursuguseim sõber kutsus kevadel ka mind kaasa lööma ja meelitas tulevase karjääriga. Ma mõtlesin järele ja põiklesin kõrvale: sellega rikkusingi nähtavasti ära meievahelised suhted. Arvan, et sa mõistad mind. Grewe või sinu tolakas Bobrinski, näiteks, võiksid sellise asja peale otsejoones välja minna, aga meie sinuga — vaevalt küll. Meid need uued dekabristid oma kampa ei võta. Nad ei peaks meid omadeks... Ja nii tuleb välja, et loksume nagu seesamune... noh, julk jääaugus — ei ühte ega teise äärde... Nii kujunebki süngepoolne pilt: ükskõik kes ka revolutsiooni ei alustaks, ülalt või altpoolt, — meie

[1] Väsimus, vintsutus *(pr.)*.

sinuga ei saaks ei madruste ega aristokraatidega ühte kilda lüüa...»

«Vaat millest ma aru ei saa,» ütles Juri, muie suul. «Nähtavasti oled sa ka ise valmis revolutsiooni tegema, ainult et ei tea, kuidas ja kellega koos pihta hakata. Aga kevadel rääkisid sa sootuks muud... kas mäletad? — ajaloo veskikividest... Et need jahvatavad sodiks iga kikitava tera ja et tähtis on leida enda jaoks lohuke. Nii, et millal sa siis nalja heitsid — kas praegu või tol korral?»

«Kihvt jutt sul,» naeratas Nikolai. «Aga, muuseas, olen valmis seletama. Näed sa, mul on kaks filosoofiat: üks, mis on kujunenud elukogemuste varal ja mis seisneb soovis leida veskikivi vahel lohukest, aga teine seisneb soovis kõike ümber kujundada ja muuta... Egas ma asjata gümnasistina koosolekutele ei jooksnud ja miitinguil häält ei tõstnud. Esimese filosoofiaga rahustan ma ennast ja püüan veenda, et ma ihkan kangesti rahulikku elu ja valgustatud künismi. Aga teine — tungib ise sisemusest esile, eriti kui saad sellise matsu vastu molu nagu täna... Kumb tung köieveo võidab — seda näitab aeg... Aga praegu,» leitnant vaatas kella, «aga praegu aeg aina voolab ja meie koos temaga, nagu sügavmõtteliselt tavatseb öelda isake Feoktist. Kell üksteist kolmkümmend tuleb kaater mulle järele... Ainus tulu, mis ma oma avantüürist lõikasin: palusin Bošnakovi signaliseerida Šijanovile, et ta saadaks mulle kaatri järele mitte «Rjurikule» vaid sadamasse, — et mul on maal täita admirali ülesanne; küll ma pärast midagi kokku luiskan... Mõtlesin kavaldada nagu kadett, aga siingi sain matsu... Kas tuled saatma?»

«Selle kaatriga ma tahtsingi sinu juurde sõita,» ütles Juri.

«Noh, hüva on, et siin kokku saime. Laeval on niisugune palundra, et poleks korralikult rääkida saanud.» Nikolai puhkes äkki naerma. «Nii palju tähtsaid toimetusi: hommikul palus Vetkin vanemohvitseri, et see võtaks tentsikuks tagasi Akinotškini, kes kaks aastat tagasi pagendati kubrikusse selle eest, et ta tõelise osavkäpana pööras taldrikutäie artišokke kroonprintsile pähe, kui too suvatses laeval einetada. Šijanov käskis mitte ainult tagasi võtta vaid koguni vanemtentsikuks määrata. Nii et, nagu näed, on ka meil oma Sussanin välja ilmunud... Ja mis veel. Mäletad, klaveri kohal rippus monarhide Koivistos kohtumise mälestuseks vuntsiline Wilhelm, seljas Vene laevastiku esimese järgu kapteni munder? Šijanov käskis maha võtta, aga

kerkis küsimus — kuhu ta panna? Tehti ettepanek laevakatlas ära põletada, ent Gudkov oli selle vastu: kuigi pole oma, aga ikkagi keiser, ei tohi madruseid kiusatusse viia... Ja tead, mida Šijanov otsustas? Paberisse pakkida ja saata vöörpiigi hoidlasse. Hundid söönud ja lambad terved... Nii me elamegi, Jurotška, näed ise, kui keerulised mured — sõda ukse ees! Noh, hakkame siis astuma?»

15. PEATÜKK

Hullunult, ülepeakaela ja ohust hoolimata sööstis masinavärgi purunemisega riskides itta väike miinilaev, tagant kihutatuna admirali käsust. Ta kitsas ja piklik kere värises tihedat ja pingsat värinat, mis andis tunnistust, et katteldel, masinatel ja laevakruvidel on palju suurem vatt peal kui neile ette nähtud. Ahtri taga pulbitses veejoom mäsleva ja vahutava joana, rikkudes kauaks tuulevaikse lahe hõbejas-sinakat rahu. Säärasest kihutamisest sündinud tuul pani plagu lipendama, vilises kõrvus ja laotas vee kohale mustjaskollase suitsusaba; suits paiskus kõigist neljast madalavõitu korstnast tihkete ja raskete pilvekestena.

Sõrmed reelingu ümber haakunud ja nägu tuule eest ära pööratud, seisis Juri ahtrisillal, täis hämmeldunud üksildust. Kõik tema ümber — purjeriidest varikate, signaallippude tõsteköied, reelingute külge riputatud päästepoid tuules tilisevate lipukestega, — kõik värises, rappus ja laperdas, kere vibratsioonile kaasa võnkudes. Aga see laeva eri osade omavahel kooskõlastatud võbisemine, mis kõigile peale Juri oli hästi teada ja milles kõik peale Juri oskasid eraldada õiget ja vajalikku heli ebaõigest ja ohtlikust, see Juri jaoks senikuulmatu, tormiline ja erutav laeva forsseeritud kiiruse sümfoonia ei huvitanud ega rõõmustanud teda. Veel kunagi polnud ta sellise tusase meeleheitega tajunud, et ta on nii heidutavalt kasutu ja tühine kõrvalseisja. Vähe sellest, et ta seisab siin, ülimat kiirust tagaajava miinilaeva ahtrisillal, reisijana, keda kellelgi vaja pole, liigse inimesena, — lisaks ei kiirusta see miinilaevgi mitte läände, kus Jurile kangastusid kangelasteod, vaid itta; mitte Saksa laevastikule vastu, vaid Peterburgi, tüütute argipäevade keskele... Vaat, kuidas varises kokku ta unistus. Ja kui isegi Nikolai ei saanud aidata, siis polnud abi enam kelleltki loota.

Miinilaev «Stroinõi» sõitis tõesti Peterburgi, pingutades

kogu oma viit tuhandet seitsetsada hobujõudu, et kulleriks määratud ohvitser saaks võimalikult kiiresti meremiinistri kätte toimetada väikese sinaka ümbriku, mille saatjaks oli Läänemere laevastiku ülemjuhataja. Kahtlemata sisaldas kiri mingisuguseid ülitähtsaid andmeid või kaaluttusi: käsk oli masinast viimane välja pigistada, et kiri ministri kätte jõuaks kella seitsmeks õhtul ja ei kriipsugi hiljem. Sellepärast siis viskasid «Stroinõi» katlaruumis tugevad poolpaljad noormehed vahetpidamata ahjudesse raskeid söelabidatäisi; ahnetest, pärani ahjusuudest paiskus välja lõõmava tule valgust, mis uhatas mehi tihke lõõsaga ja värvis higitilgad nende õlgadel suurteks rubiinideks. Ventilaatorid, valmis koost lagunema, undasid pööraselt, puhudes katlaruumi õhku, ent see õhk kadus jalamaid ahjusuhu, et õhutada leeki ja suruda see katlatorude vahele, kus vesi auruks kees. Elatanud vanemallohvitser, samuti poolpaljas, silmitses kartlikult manomeetreid, mille osutid olid juba ammu punase kriipsuni jõudnud, ja suunas kogu oma tähelepanu aurupumpadele, mis kateldesse vett pumpasid. Kõrval masinaruumis — pliidina tulise vaheseina taga — silmitses samasuguse ärevusega mõõteriistu noor insenermehhaanik, kel tuli esimest korda, kõigi instruktsioonide vastaselt, masinaid sellise režiimi peal hoida. Sõideti alles teist tundi, aga mehhanisme tuli pingutada veel tublisti üle viie tunni, kusjuures temale näis juba nüüd, et ega nad sellele enam vastu pea. Ent kõnetorulehtrist kostis asja ees, teist taga, miinilaeva komandöri kärsitu hääl: «Mitu pööret teeb?» — ja ta pidi, hoolimata instruktsioonidest ja reeglitest, nõudma katlakütjatelt äärmist aururõhku, piinama kolbe ja silindreid, vaevama sõuvõlle, et mitte lubada tahhomeetri osuteil karvavõrdki vasakule nihkuda... Kiirus, kiirus, täiskäik iga hinna eest, admirali käsk, tagant piitsutav hääl komandosillalt, sõda puhkemas... Endine Vologda reaalkooli õpilane, nüüdne masinate ja katelde valitseja miinilaeval «Stroinõi», kes samal määral kui ta madrusedki on oma masinapõrgus higist nõretamas, annab meeleheites klappide juures seisvale masinistile märku, et «pane juurde!» ja surub ise otsekohe katlaruumi signaalkella nuppu. Paljad mehed tõstavad söeviskamise tempot, elatanud allohvitser seirab agaralt manomeetrit, aurupumbad pumpavad läkastades vett, katlad möirgavad, vappudes neis sündiva auru jõust, korstnatest paiskub lõpuni põlemata söest raskeid suitsupilvi, — ent tahhomeetrite peened osutid, mis märgivad sõuvõllide pöörete arvu, liigu-

vad praegu veel paremale, nagu nõuab komandör. «Stroinõi» kihutab enneolematu kiirusega — peaaegu kolm sõlme kiiremini kui katsetustel, ahtrisillal rebib tuul signaliseerijate mütsilinte ja tüürimees kannab rahuldusega komandörile ette, et Rodskäri traavers läbiti kaheksa minutit ettenähtust varem...

Aga sellal, kui insenermehhaanik, Vene keiserliku laevastiku teisesordiline ohvitser, piinles masinaruumis, rõõmustasid «Stroinõi» ülejäänud ohvitserid — lihav ja lõbus leitnandi aukraadis komandör kaasa arvatud — avalikult selle üle, et miinilaev ootamatult Peterburgi saadeti. Muidugi ei lootnud keegi «end maale mehkeldada», sest kõigile oli selge, et miinilaev jääb sadamas «viibimatu sõiduvalmiduse» seisukorda. Ent see, et nüüd ei tule enam tolgendada öövalves Grohara majaka juures, kaitstes reidi sissepääsu ei tea kelle eest, sünnitas komandosillal olijates suurepärase meelelolu, mis kuidagi ei vastanud Juri seisundile. Otsekohe, kui laev oli otsad lahti teinud, kutsuti ta viisakalt komandosillale, aga seisnud seal veerand tundi, piinatud naeratus näol, laskus ta märkamatult tekile ja leidis viimaks endale paiga inimtühjal ohvitserisillal. Üksi olla oli kõige etem: talle näis, et absoluutselt kõik teavad ta häbiväärsest läbikukkumisest ja et iga «Stroinõi» ohvitser vaatab pilkavalt admiral Schanzi ebaõnnestunud järelkäija peale.

Tegelikult ei teadnud muidugi keegi midagi ei tema poolt plaanitsetud sööstust kuulsuse järele ega sellest vestlusest, mis toimus teel sadamasse.

Vaevalt olid vennad maja kangi alt välja jõudnud, kui Juri (võimalikult hooletult, otsekui millestki ebaolulisest, iseendast mõistetavast rääkides) jutustas Nikolaile oma plaanist ja palus tal kirjutada kiri leitnant Rjazanovile või mõnele teisele tuttavale miinilaeva komandörile, asugu see laev ükskõik kus — kas Turus või siinsamas, Helsingis. Seejuures, arvestades venna kõrgendatult iroonilist meeleolu, hoidus ta mainimast kohusetunnet, mis ei luba passida kuival maal, kui merel on sõda käimas. Selle asemel püüdis ta oma romantilisele ideele omistada täiesti argipäevast ja praktilist iseloomu ning rõhutas võltsi suuga, et asi on tegelikult ainult viies-kuues nädalas enne õpingute algust, mil tal pole mitte kusagil puhkust veeta, sest tulla nagu tavaliselt «Generalissimuse» peale pole ju võimalik...

Ent kõik ta kavaldamised ei viinud kuhugi.

«Tuleb välja, et ka sind tõmbavad kangelasteod, Juri

Petrovitš?» küsis Nikolai mürgiselt. «Tahan hoiatada: see ei vasta aja vaimule, see ei ole õigeaegne...»

Juri punastas. Juba esimene pauk oli pihta läinud. Abitult küll, aga kuidagi püüdis ta siiski välja rabelda.

«Egas ma tingimata just sangariks kipu,» pomises ta. «Mulle tundus lihtsalt, et oleks kasulik enne ülendamist veidi kogemusi omandada...»

«Mis kogemusi?» küsis Nikolai salvavalt. «Kellena töötades, lubage küsida?»

Juri kehitas õlgu, ehkki tal oli äng südant närimas: see neetud küsimus oli talle hästi tuttav.

«Ah, täpselt ei tea... Lähen ehk signaliseerijaks või komendoriks...»

Leitnant puhkes naerma.

«Ära solvu, kui ütlen, et Rjazanovi või mõne teise miinilaevakomandöri asemel hoiaksin ma sind suurtükist tubli versta kaugusel. Komendor — see on oma ala kunstnik, vennas, ja tulistamise õpib ta ära alles kolmandal teenistusaastal. Aga enne seda on ta tühikõmmutaja ja oma ohvitseri meelemasendaja. Ma arvan, et ka usaldusväärseks signaliseerijaks ei saa kahe või kolme nädalaga... Ma ei võtaks sind oma laevale tentsikukski — sa ei oska ju vist mundrikuubegi puhastada, taldrikut soojaks teha ega kohvigi keeta. Ja see pole sinu asigi, ära kipu oma sõiduveest kõrvale. Madruseks sa ei kõlba, aga üks hädine ohvitserihakatis plätsitakse sust kolme aastaga küll valmis. Seepärast kannata, oota oma saatuse tähte, küll sinu tund veel tuleb... Peale selle, oletame, et mul läheks süda pehmeks ja ma seaksin palvekirja kokku. Kas mõtled, et Rjazanov või Petrov Viies hakkaksid ohhetama ja ahhetama «Olge nii lahke, Juri Petrovitš, kuhu soovite — kas suurtüki või tüüriratta juurde?» Ei eluilmaski. Ei meeldi kellelegi alaealise ärarikkumise pärast vastu tahti saada. Nii Rjazanov oleks kõvasti vastu päid ja jalgu saanud, kui ka sina oleksid kogu puhkuse kartsas veetnud... Ja mis puutub kangelastegudesse — kui sul olekski õnnestunud end mõnele miinilaevale munsterdada, siis ega sa ikka poleks tõotatud madruseristi kätte saanud. Sulle näib ainult sinu varsaea tõttu, et sõda on julgustükkide ahel. Kui usaldad vanemat venda, siis võta seda püha tõena...»

Aga märgates Juri süngestumist, patsutas leitnant talle otsekohe hellitavalt õlale.

«Eeh, Jurtšon, Jurtšon!... Kui aus olla, siis saan ma sinust täiesti aru, sinu olukorras kisuks ka mind mere-

väkke. Aga pane tähele üht asja: meie sinuga oleme samasuguses olukorras. Ühel — Kiel, teisel — Turu, aga me mõlemad oleme saanud saatuselt ühesuguse matsu vastu molu, ja meil mõlemal jookseb nina verd — see kuulub täiesti asja juurde... Püüame parem välja mõelda, kuidas sa siit minema saad... Ehk oled rongini Myntgatanil kostil?»

«Ei,» vastas Juri teravalt, võtmata endale isegi aega järelemõtlemiseks: nii ebameeldiv oli talle võimalik kohtumine Irinaga. Aga kohe nägi ta vaimusilmas Sašenkat ja kahetses, et oli nii vastanud, — kes teab, võib-olla on see vabatahtlik keeldumine imepärasest ja ootamatust õnnest? «Las ma kaisutan teid...» kostis taas ta kõrvus kummaline, pehme ja paljulubav hääl; silmapilguks kerkis Sašenka ta silme ette veetleva nägemusena, mis võis tänase õnnetu päeva hädaorgu vaigistust tuua...

«Kuidas soovid. Kas sul raha ikka on?»

«*Plenty*[1],» ütles Juri. Idiootlikust kohvriostust oli praegu lihtsalt häbi rääkida.

«Siis on hästi, mina olen jälle veidi üleliia kulutanud, Irina on juba teist nädalat siin... Muide, Gudkov luges kokku, mis kulutused meid sõja puhul ootavad: vaja osta binokkel, vihmamantel... seda trääni ei saa niisama, ilusate leitnandisilmade eest. Kui ma need ostud üle olen elanud, küll ma siis sulle raha saadan. Aga praegu võta see, niipalju saan anda.» Ta ulatas Jurile vene kümnelise. «Anna andeks, rohkem mul ei ole.»

Juri käis ta kõrval nagu unes. Ta ei suutnud kuidagi uskuda, et plaan oli niisama lihtsalt, kiiresti ja avalikult purunenud. Siis aga pakkus jonnakas mõte lahenduse: olgu mis on, ta sõidab ikkagi Turusse ja saab oma tahtmise Nikolai protektsioonitagi, seniks aga pöördub ta tagasi Myntgatanile. «Las ma kaisutan teid...» Olgu mis on. Kui juba Turu — siis olgu ka Sašenka. Sedasi otsustanud, rahunes ta ja tema tuju paranes.

Aga kui nad olid sadamasse jõudnud, muutus kõik korraga teiseks. «Generalissimuse» kaater juba ootas, aga kohe sõitis uljalt kai äärde mootorpaat «Rjurikult» ja sellest hüppas välja ei keegi muu kui leitnant Bošnakov koos ühe blondi ja kõhetu mitšmaniga. Ta tervitas Jurit nagu vana tuttavat ja ütles talle mõned armastusväärsed sõnad. Nikolai läks nende kannul sadamas seisva staabiauto

[1] Küllalt *(ingl.)*.

juurde, vahetas Bošnakoviga mõned sõnad ja kutsus siis Juri enda juurde.

«Tead, sul lihtsalt veab,» ütles ta naeratades. ««Stroinõi» läheb nüüdsama Hietalahe sadamast otse Piiterisse. Arkadi Andrejevitš võtab su kaasa ja saadab lahkesti teele. Mis sul siin teha? Vaata et põgened veel Turusse, küll ma su iseloomu juba tunnen, aga mina pean sinu eest vastutama nii korpuse ülemate kui ka meie hääbuva aadlisuguvõsa ees... Noh, ära mossita!... Sa kirjuta mulle ikka, ehk saan ka mina mahti kirja kirjutada...»

Ta embas Jurit tugevasti, suudles teda mõlemale põsele ja tõstis teda, nagu muistegi, nii et Juri jalad kerkisid maast lahti.

«Ilmas on igasuguseid vendlusi,» ütles ta vaikselt ja tõsiselt. «On verevendlust, on hingevendlust, on relvavendlust. Meil sinuga on vedanud: meil on nad kõik olemas. Aga nüüd tuli juurde veel maateaduslik Turu ja Kieli vendlus... Olgu need linnad meile elus parooliks: Turu ja Kiel! Küll kunagi jõuame nii ühte kui teise... Noh, jookse nüüd!»

Ta läks kiirel sammul kaatri poole, aga Juri jooksis pisaraid neelates läbi korrapidajaruumist, kust kahmas kaaca mantli ja kohvri. «Generalissimuse» kaater oli juba otsad lahti teinud. Nikolai — ainus lähedane inimene ilma peal — seisis ahtris sihvaka ja kaunina, pimestavalt valge kuub üll; hüvastijätuviipeks tõstis ta käe vormimütsi kohale. Juri kiskus endal mütsi peast, lehvitas sellega ja jooksis siis auto peale.

Kõik ülejäänu vajus kurba uduähma. Nii tutvumine mitšmaniga, kes, nagu selgus, viis Peterburgi mingisugust admirali kirja, saabumine «Stroinõile», hüvastijätt Bošnakoviga, mis möödus mingeid viisakaid tänusõnu pomisedes, kui ka häiresignaal, väljasõit sadamast, «Generalissimuse» kauge siluett taamal, sinakashalli hämusse eemalduval reidil, laevastiku ülemjuhataja lipu all «Stroinõi» kurssi lõigates kihutav «Ohhotnik», evolutsioonisignaal ja parda äärde tardunud rivi ohvitsere ja madruseid — Jurile eraldati koht esimeste ja teiste vahel, äkiline pööre vasakule Grohara juures, millest miinilaev tugevasti kreeni läks, ning siis see pöörane ja hullunud, kogu laeva vapustav edasikihutamine — kõik see toimus otsekui väljaspool aega. Ja alles nüüd, «Stroinõi» ahtrisillal oli ta suuteline natukenegi taipama, asjaolusid kõrvutama, neid süsteemi ja vastavusse viima — sedavõrd ootamatud ja

sündmusterohked olid olnud need kolm-neli tundi neljapäeval, seitsmeteistkümnendal juulil tuhande üheksasaja neljateistkümnendal aastal pärast Kristuse sündi ja kaheksateistkümnendal aastal pärast tema enda sündi.

Vahetpidamata vahtides lainemurru vahukobaraid ahtri taga, püüdis ta mõtteid koguda. Kõik mõtted põimlesid, läksid segi, tungisid üksteisest läbi. Kiel ja Turu, Myntgatan ja Drumsö, vannitoa roheline hämarus ja Wagner oma hingekäristava igatsusega armastuse ja kangelastegude järele, ammune kibedustunne Nikolaid tabanud ülekohtuste äpardumiste pärast ja tema veidrad, nähtavasti sugugi mitte nüüdsama sündinud mõtted Venemaa tuleviku ja jääaugu kohta, kus neil tuleb loksuda, ja pea kohal rippuv sõjapilv; siis veel see «suursuguseima sõbra» ooperlik vandenõu, Livitinite armetu rahapuudus, nende ebapiisavalt aadellik sugupuu, mis on kõlbmatu välismaist verd vene aadlikute Grewe ja Heydeni seltskonna jaoks, venna sõge, isekas, kellelegi midagi jonnakalt tõestada tahtev armastus naise vastu, kes meeleldi igal mehel pea segi ajab, Nikolai meeleheitlik katse ähvardava sõja algusesse oma korrektiiv tuua, zaporoožlaslikult puhta ja kõrgemeelse sõjalise uljuse äkiline tähelend, tema enda, Juri Livitini võitlusvahk, raevust tühjade silmadega admiral, rooside jõuetult pudenevad õielehed, Sašenka viivitleva suudluse palavniiske sõõr, lollakas etteaste Helsingi poes, peast kinni haaravad ja juukselahku segi ajavad Nikolai käed, ja see ärevus, see ärevus, see ärev mure tuleviku ees, kust särab vastu täiesti värvitu tühjus, täielik teadmatus selle kohta, mida ta teha võiks, sügavuses väänlevad ja uppunuid ootavad silmud, teda ennast ees ootav Izvekovide väikekodanlik korter — kõik see läks tema teadvuses lootusetult puntrasse ilma alguse ja lõputa; ning tema ise, kes juhmis meeleheites kaugusesse vaatas — sinna, kus kiilvee keerisjoom, mis veekihid segi paiskas, samuti nagu elu tema mõtted segi oli pööranud, kadus kauguses ja kus tuulevaikse mere pidulik, rahumeelne peegelsiledus ta üle võimust võttis...

Küllap kaob samal viisil ta elust ka see keeruline ja raske päev. Kõik rahuneb ja saab ajapikku sileda katte. Mingisuguse vastse, täismeheliku igatsusega meenutas ta oma saabumist «Generalissimuse» pardale mais, rahumeelseid vestlusi kajutis, vaikset ja imepärast hästi õlitatud elukorda laeval ning kindlat usku tulevikku. Aga samas tuli meelde «Bditelnõi», täägiga tunnimees keskmise kub-

riku luugi kohal, kõik need kirstud ja korvid kaatril («süüdimõistetute asjad...») ning «Generalissimuselt» kostva õhtusignaali kurblik ulg... Maailmas toimus nii mõndagi, mis tema eest varjule oli jäänud, kusagil maa all olid liikvele läinud peidetud, temale tundmatud lademed, ning ta noorus oli nähtavasti juba minetanud oma muretuse ja päikeselisuse. Oli vaja millestki aru saada — olgu siis Nikolai äpardustest, tema armastuse meelepettest või omaenese kohast selles uskumatult keerulises elus. Elu oli osutunud palju keerulisemaks senistest kujutlustest.

Ainult ükskord kõigi nende rängkade mõtete ajal tuli talle naeratus huulile — ta meenutas laegast ja vagunit. Otsekui mõnd võõrast inimest tuletas ta meelde upsakat gardemariini, kes kekutas Pauli junkrute ees ja vigurdas üliõpilase ees; see oli naiivne poiss, kes pidas sõda teatrietenduseks — ja tal hakkas piiritult häbi iseenda pärast, oma käitumise pärast selle lühikese hommiku jooksul. Ilmselt oli ta ühekorraga täiskasvanuks saanud, nii ühekorraga ja äkki, nagu käib punga pakatamine, kui see endast lehe välja paiskab. Ja kui raske tal ka nende mõtete juures polnud, ei valgunud ta silmadesse enam pisarad. Noorus oli lõppenud.

Miinilaeva «Stroinõi» ahtrisillal seisis noormees, kes oli hakanud mõistma, mis on elu. Vintide mürinal ja suitsevate korstnate unnates viis miinilaev Juri muretute noorusunelmate kerglasest riigist ränka ja karmi tõelusse. Ning täpselt samuti, nagu järk-järgult kitsenes Soome laht, minnes esmalt üle Neeva lahekurmuks ja seejärel Neeva jõeks, nii kitsenes ja taandus tõeluse kallaste vahele ka selle noormehe tulevik.

Peagi ei jäänud taamal sinihõbejale siledale pinnale enam mingit märki hiljuti pulbitsenud joomest, mille oli tekitanud möödakihutanud miinilaev, ja kõrge pilvitu taeva alla laotudes tardus tuulevaikusesse igivana, oma päevade jooksul palju näinud — inimeste ja nende hädade, nende riikide ja nende endi saatuste vastu ükskõikse Soome lahe madalavõitu vesi.

Kes teaks või oskaks arvata, millal see just oli, võib-olla tuhat aastat tagasi, kui Ilmeni järvest sõitis Volhovi jõge pidi alla tugev kaarlaudadest lodi, peal lihtsad kaubad karjalastest naabrite tarvis. Valge puri, mida ehtis värviline muster — naiste ja mõrsjate kauakestnud kätetöö vili —, paisus tuulest, see lodi sõitis tuttavat, uljaste jõeröövlite poolt sissesõidetud teed pidi. Ei tea keegi, kuidas

see roolimehele pähe tuli, et lodja Nevo järvele juhtinud, ei purjetanud ta piki kallast mitte itta, nagu kõik teised tegid, vaid läände ja nägi hulga aja pärast enda ees jõge või mingit voolukohta järves — see oli lai, kiirevooluline ja selgeveeline. Ning see voolus või jõgi viis lodja välja tundmatule ja avarale veekogule. Vesi tundus seal üsna kodune olevat: maitse poolest mage, kui mõõta — siis polnud ta kuigi sügav ja egas lainedki hullemad polnud kui need, mis uitasid Nevo järvel; kui aga kalarikkust silmas pidada — siis polnud ta kehvem kui kodujärv Ilmen. Sõideti seda vett pidi aina edasi ja kohati uusi, hämelaste nime kandvaid inimesi, kes sarnanesid karjala rahvaga: need olid valgepäised, lühikest kasvu ja, nagu näha, töökad inimesed. Ilmenlased vahetasid kaupa, ilma et oleks kahju saanud, ja pöördusid laia jõge pidi tagasi Ilmeni järvele.

Ja kuigi nad ei teadnud, et olid leidnud tee, mis pärisookeani välja viis, tekkis just nüüd Volhovi kallastel bõliina meresõitjast Sadkost. Esmakordselt hakkasid novgorodlased unistama merest, veeavarustest, mis aitavad jõuda kaugetesse maadesse, olgu siis merede valitsejale külla või vanakuradi enda lõugade vahele. Selle Ilmeni lodja poolt sisse sõidetud kindlat teed pidi hakkasid sõitma paljud teised, aasta-aastalt ikka kaugemale ja kaugemale, kuni üks roolimees, jällegi ei tea me tema nime, juhtis oma järvesõiduki rohelisse, juba märgatavalt soolasemasse vette ja jõudis välja ühele Rootsi saarele — Ojamaale.

Ime oli toimunud: metsameestest ja künnimeestest koosnev maismaarahvas, kes polnud merd uneski näinud, oli ületanud määratu veteavaruse.

Ja sellest ajast peale hakkasidki Ilmeni lodjad üksteise järel Hansa kaupmeeste juures käima, nad sõitsid rikkale Taanimaale, Ojamaa saarele ja päris Rootsimaalegi ning Neevat, Laadogat ja Volhovit pidi sõitsid neile vastu kauge linna poole, mis nüüd end juba Isand Suur-Novgorodiks nimetas, rootsi, taani ja saksa külaliste laevad. Pikk ja kitsas Soome laht, mille loodus ise sügavale mandri massiivi oli lõiganud, ja mida pealekauba lai Neeva Laadoga järvega ühendas, oli saanud loomulikuks väljapääsuks metsasest ja soisest teetusest, väljapääsuks, mis oli nii vajalik kujunevale Vene riigile ning mida pidi veeti välismaale müügiks vaha ja kanepit, lina ja karusnahka, rasva ja mett.

Aga kus raha, seal ka veri. 1134. aastal tapeti Kopen-

haageni sõitnud Novgorodi kaubavõõrad. 1157. aastal hõivasid taanlased Schleswigis vene laevad koos kaubaga, aga 1164. aastal suvatsesid viiskümmend viis Rootsi sõjalaeva külastada Volhovi suuet ja piirata Laadoga linna, et novgorodlaste Läänemere-teele kõva tropp ette panna. Aga enne viiendat päeva tuli rootslastel lahkuda, jättes järve ja Voronaja jõe põhja ei rohkem ega vähem kui nelikümmend kolm sõjaalust. Vastuseks tegid ka novgorodlased koos karjalastega, kuigi mitte kohe — vaid kahekümne aasta pärast —, oma esimese meresõjaretke Läänemere vastasrannale ja panid põlema Rootsi pealinna Sigtuna.

Nagu lõke, mis kord kustub, kord leekima pahvatab — nii hakkas sajandeis hingitsema Soome lahe randade pärast peetava võitluse tuli. Kahesaja aasta pärast sõlmiti Orešeki kindluses, mille Moskva suurvürst Juri äsja Laadoga järve sissepääsu ette oli püstitanud, esimene Vene-Rootsi rahuleping. Rootsi kohustus Vene kaubandusele Läänemerel mitte takistusi tegema. Aga ei möödunud veerand sajanditki, kui kõik algas otsast peale: kuningas Magnuse väed vallutasid Orešeki ja nimetasid selle ümber Nöteborgiks...

Ja veel peaaegu viis aastasada tulvasid Soome lahe randadele ning vajusid sealt tagasi Rootsi, Taani, Liivi ordu-riigi, Leedu ja Rzeczpospolita vägede lained ühelt poolt ning Novgorodi ja Moskva, Pihkva ja Vladimiri, Vene tsaaririigi, Vene keisririigi üha tugevnevad väed teiselt poolt.

Lahe lõunarannikul paiknevate asulate Koporje, Ivangorodi, Kolõvani, Jurjevi ja Rakovori peale, millele Liivi ordurüütlid olid andnud omakeelsed nimed, tungisid Ivan Neljanda väed. Piki lahe põhjarannikut sõitsid Nöteborgi, Viiburi, Helsingi, Hanko ja Turu poole julge ja taltsutamatu keisri, esimese merenduslembelise Vene valitseja Peeter Esimese galeerid, snäävid, brigantiinid, fregatid ja liinilaevad. Sõda sõja järel möllas eestlaste ja liivlaste maa tasandikel ja soodes Peipsi järvest kuni Riia laheni, karjalaste, hämelaste ja soomlaste maa kaljude, järvede ja skääride peal Laadogast Põhjalaheni, värvides vett ja kive vene maakaitseväelaste, streletside, sõdurite, madruste, vojevoodide, ohvitseride ja admiralide verega — siin peeti kaksteist julma sõda, millest igaüks kestis kolm kuni kakskümmend viis aastat.

Ja nüüd oli puhkemas kolmeteistkümnes.

Hullunult ja ülepeakaela sööstis masinavärgi purunemisega riskides läände kärsitu admirali poolt tagantkihutatud miinilaev. Sõnakehva ja süngena seisis admiral lubamatust kiirusest vappuva komandosilla vasakul tiival; reelingust kinnihoidvad käed näisid püüdvat laeva tagant lükata. Seda nähes tõmbas «Ohhotniku» komandör — keigarlik, ent pealtnäha range vanemleitnant, kes ootas iga päev teise järgu kapteniks ülendamist (seejärel seisis tal ees komandöriks määramine, ühele praegu ehitamisel olevale uuele «Noviku» tüüpi miiniristlejale) — tõmbas masinaruumi viival kõnetorul punni eest, surus huuled tihedalt vastu vasklehtrit, mis hoolikast puhastamisest laevastikus kõikvõimsa sidooliga haises salmiaagi järele, ja küsis tasakesi: «Mitu pööret teeb?» Siis pani ta kõrva vastu lehtrit, näris huuli ja ütles rahulolematult: «Pange juurde, nii palju kui võtab!» Ja paljad higised mehed loopisid tulekurku raskeid labidatäisi sütt, insenermehhaanik moonutas nägu otsekui hambavalust ning tahhomeetrite osutid nihkusidki veidike paremale.

«Ohhotnikul» oli niigi äärmine kiirus peal. Veel kakskolm säärast pöörast retke koos admiraliga — ja mehhanismid vajavad lahtivõtmist, remonti. Millest see küll tuleb, et kõigist miinilaevadest meeldisid admiralile just need kaks — «Pogranitšnik» ja «Ohhotnik»? Pole neis korralikke kajuteid ega muid mugavusi, pole sujuvat käikugi, aga vaata ja imesta: ükskõik, mis ka ei juhtuks, ikka viib admiral ülemjuhataja lipu just nendele laevadele ja hakkab vatti andma, endal käed tõukeasendis ümber reelingu... Tõsi küll, eks too see ka teatud tulu: neile mõlemale — «Ohhotniku» ja «Pogranitšniku» komandörile — on karjäär kindlustatud. Las sõbrad naerda pealegi, et «admirali voorimehed»! Neid naerjaid ta ju voorimeesteks ei võta...

«Mitu pööret teeb?» küsis komandör uuesti ja käsutas meelega valjul häälel: «Forsseerige kiiremat käiku!... Mis asja?... Ei tea, mehhaanik olete teie, mitte mina. Mul on vaja kiiremat käiku, aga mitte teie seletusi...»

Ja ta nägi rahuldustundega, et admiral oli reelingu lahti lasknud ja käed lühikese poolpalitu taskusse pistnud. Tähendab, esialgu pole veel oodata, et komandör vastu tahti saab...

Admiral kiirustas Porkkalasse, et jõuda veel päevavalges tagasi Helsingisse, soomusristleja «Rjuriku» pardale, kuhu oli üles seatud telegraafi otseside Peterburiga. Juba kolm aastat tagasi oli tema käsul Porkkala reidile koondatud

terve salkkond laevu kontradmiral Kanini juhatuse all; see flotill pidi paika panema keskse miinitõkke ja admiralile oli tähtis isiklikult veenduda, kas laevad on tõesti valmis miinide panekuks; sellest sõltus sõja saatus.

Sõja saatus?...

Kui keegi küsinuks temalt, kogenud laevastikujuhilt, admiral Makarovi õpilaselt ja tolle ideede kirglikult kaitsjalt, eelmise sõja aegselt Port Arturi soomuslaeva «Sevastoopol» komandörilt, keda oli autasustatud kuldmõõga ja Georgi ristiga, admiralilt, kes juba seitsmendat aastat juhatab Läänemere laevastikku ja kes on osanud nende aastatega tohutult tõsta mereväe kahurite, miinide ja torpeedode koguvõimsust, väeülemalt, kes on okkaline suhetes mereväe kindralstaabiga ja ministriga ning sirgjooneline oma suhtumises ohvitserkonda, — kui keegi esitanuks talle selle küsimuse, siis võinuks ta puhta südametunnistusega vastata, et sõja saatus ei sõltunud miinitõkkest: see sõltus hoopis äkilistest ja hoogsatest pealetungidest, hulljulgest mõttest, Peetri-aegsest peaaegu meeletust uljusest, — omadustest, mis omal ajal lõid Vene laevastikujuhtide traditsiooni: need omadused ehtisid Peetrit ennast Hanko lahingus, admiral Spiridonovit Çeşme lahingus, kontradmiral Ušakovi Kertši väina lahingus ja viitseadmiral Makarovit, kes esimest korda mereväe ajaloos saatis auriku «Konstantin» pardalt rünnakusse enneolematud miinikaatrid...

Ent mereväe kindralstaabis ja ministeeriumis ei tahtnud keegi toetada ründevaimu, mis oli koos Makaroviga hääbunud selsamal päeval, mil viimane «Petropavlovski» peal surma sai. Kõiki oli nagu hüpnoosi all vallanud kinnisidee, et juba sõja esimestel päevadel püüab Saksa laevastik surmkindlalt ja ilmtingimata Soome lahe tagasoppi tungida, et pommitada pealinna ja sellega sõja alguspäevadel segadust tekitada; ometi teadis Saksa laevastiku juhtkond juba ammustaega, et Soome lahe kitsas kael Tallinna all ummistatakse tohutu miinihulgaga ning et selle tõkke forsseerimine nõuaks suuri ohvreid ja jõupingutusi. Pole teada, kelle poolt ja millal käibele lastud idee pealinna mere poolt kaitsmise hädavajalikkusest oli staapides ja valitsuse ringkonnis kinnitust leidnud. Sellele ideele oli allutatud Läänemere laevastiku strateegiline ja operatiivne käitumine oodatavas sõjas. See idee halvas niigi jäigalt akadeemiliste mereväeohvitseride mõtlemisvõimet ja suunas mereväe kindralstaabi tegevuse kitsale ning lootusetult pimedale rajale. Veelgi enam, lahingukogemustega admi-

ral, kes Läänemere laevastikku juhatas, oli sattunud selle, mereväele hukatusliku idee, Peetri-päraselt hoogsat tegevust ja vene laevastikujuhtidele omast sõjalise mõtte vabadust halvava idee mõju alla. See admiral, kes Nahhimovi ja Makarovi kogemustepärandi vaimus oli unistanud haarata algatus vaenlase käest enda kätte, oli nüüd juba ise kõrgemais ringkonnis valitsevate elututе, vaenlase vastu suunatud sõjategevuse võimalikkust või võimatust vaagivate, mereväekunsti teooriaga kooskõlastamata ettepanekute mõeldavuse või mõeldamatuse kallal pead murdvate targutuste surve all.

Nagu see mõnikord juhtub isegi tarkadel ja põhimõttelistel inimestel, oli ta teda ümbritsevate väepealikute toimel ära unustanud omaenda ideed kaitsta Soome ja Riia lahte pealetungimeetoditega, oli unustanud tema enda poolt ettevalmistatud hulljulge projekti tõkestada miinidega Läänemere lõunaosa, pommitada Saksa rannikut, jälitada vaenlast aktiivselt ja peale sundida talle tingimata kasvõi väikesi, aga äkilisi ja segadusttekitavaid lahinguid. Nüüd aga oli ta peamine mure see, kuidas tõkke panekuga õigel ajal toime tulla — ja ta ei kasutanud oma mõtte- ja vaimujõudu selleks, et välja mõelda mingit uut vahendit vaenlasele vastupanemiseks, vaid selleks, et hiljaks jäämata rakendada kõige lootusrikkamat vahendit enda sulustamiseks vaenlase pealetungi eest.

Mõte miinid paika panna oli vallanud teda juba siis, kui pärast kohtumist Prantsusmaa presidendiga oli 11. juuli keskpäeval «Pogranitšnikul» tema juurde saabunud mereväe kindralstaabi ülem viitseadmiral Russin ja teinud ettepaneku sõita üheskoos mereväeministri, admirali ja kindraladjutandi Grigorovitši jutule, et arutada tekkinud olukorda. Sellel nõupidamisel sai admiralile selgeks, et sõda Saksamaaga on möödapääsmatu, ja sedamaid palus ta ministrit, et see annaks talle õiguse ise alustada keskse miinitõkke paigaldamist, lähtudes operatiivolukorrast. Minister lubas palve ette kanda valitsejale, kellest taolise asja otsustamine sõltub. Õhtul sõitis admiral «Pogranitšnikul» Tallinnasse, kuhu kutsus hommikuks kõik laevastiku juhid.

Mereväe Kindralstaabi
KÕIGE TRÜUALAMLIKUM RAPORT
14. juulil 1914. a.

TEIE KEISERLIK MAJESTEET suvatsesid heaks kiita Läänemere laevastiku operatiivplaani Euroopa sõja puhul; selle plaani kohaselt on kõige tähtsamaks operatsiooniks peamise miinitõkke õigeaegne paigaldamine mineerijate flotilli poolt keskselе, Tallinna ja Porkkala vahelisele positsioonile.

Küsimus selle operatsiooni täideviimise hetke kindlaksmääramisest oli arutusobjektiks TEIE KEISERLIKU MAJESTEEDI juhatuse all peetud Ministrite Nõukogu eriistungil. Käesoleva aasta 12. juulil suvatsesid TEIE KEISERLIK MAJESTEET anda käsu lubada peamise miinitõkke paigaldamise teostamist selleks puhuks eriti ettenähtud käsul. Samal ajal on olukord, mis võib välja kujuneda Läänemere tandril praegusi poliitilisi asjaolusid arvestades, selline, et on oodata vaenlase äkilist ilmumist Soome lahe sissepääsule; sel juhul on laevastiku operatsioonide edu tagamiseks hädavajalik viivitamatult teostada peamise miinitõkke paigaldamine, kuna ei jätku aega seda operatsiooni lubava erilise käsu nõutamiseks.

Esitades ülaltoodud kaalutlused TEIE KEISERLIKU MAJESTEEDI kõige kõrgema heatahtliku pilgu alla, palun TEIE KEISERLIKKU MAJESTEETI anda kõige kõrgem käsk Läänemere merejõudude ülemjuhatajale teostada peamise miinitõkke paigaldamine ilmselgelt ähvardavate asjaolude korral, ära ootamata erilist käsku selle kohta.

Russin

Helsingi, «Rjurik», admiral Essenile
14. juuli, 18-26

Keiserlik valitseja keeldus andmast merejõudude ülemjuhatajale õigust paigaldada peamine miinitõke oma äranägemise järgi ilmselt ähvardavate asjaolude korral, ära ootamata erilist käsku selle kohta.

Grigorovitš

Ent keset seda, admirali üle juba täiesti võimust võtnud KMV — keskse miinivälja — ametliku mereväedoktriini vohamist välgatas äkki heleda valguskiirena üks eluterve mõte. Ja admiral kahetses, et see mõte oli tulnud pähe lahingulaeva «Generalissimus Krahv Suvorov-Rõmnikski»

lihtsale leitnandile, aga mitte temale, merejõudude ülemjuhatajale, kes vastavalt mereväemäärustikule saab pärast mobilisatsiooni väljakuulutamist laevastiku ülemjuhatajaks — oh, oleks see ometi hulljulgete operatsioonide ja Peeter Suure vääriliste tegude laevastik. Üheks selliseks operatsiooniks võinuks kahtlemata saada idee, mille admiral luges välja talle tundmatu leitnandi Livitini kirjast, mis 16. juuli hommikul oli sugenenud ta isikliku korrespondentsi mappi ja mida ta püüdis otsekohe teostada.

Essen Russinile
16. juuli hommikul (lipuohvitseriga)
...2) On tekkinud mõte sobival hetkel tõkestada miinidega väljapääs Kieli lahest. Sinna võib varakult saata miinipanemisseadeldistega varustatud auriku (Norra, Taani või Inglise lipu all ja valedokumentidega), et see aurik pärast kodeeritud raadiotelegrammi kättesaamist puistaks lahe väljapääsu (õigemini, väljapääsu lähedase mere) miine täis. Seejärel uputaksime auriku, muidugi Saksa vetes. Juhul kui sõda on möödapääsmatu, annab esimene löök vastase jõudude paigutuse keskpunkti meile tohutut kasu koos kõigi sellest löögist tulenevate tagajärgedega. Olen arvamusel, et vaja on taguda rauda, kuni raud on tuline... Mehi, kes tahaksid selle peale välja minna, meil on...

Helsingi, «Rjurik», admiral Essenile
16. juuli, 10-10
Minister käskis õppesalgad laiali saata, tõenäoliselt kuulutatakse täna välja laevastiku ja nelja sõjaväeringkonna mobilisatsioon.

Russin

Sankt-Peterburg, mereministrile
16. juuli, 12-10
Palun luba paigaldada peamine tõke ähvardava olukorra tõttu.

Essen

Helsingi, «Rjurik», admiral Essenile
17. juuli, 2-05
Tema majesteet kinnitas uuesti, et peamise tõkke paigaldamine tuleb teostada erilisel käsul.

Grigorovitš

Mobilisatsioon oli välja kuulutatud, sõda oli möödapääsmatu ja admiral otsustas mereväe kindralstaabi otsust ära ootamata ise «Generalissimuse» leitnandi projekti ellu viia. Koguti andmeid Vene sadamates asuvate välismaa aurikute kohta, leitnant kutsuti lipuheiskamise ajaks «Rjurikule». Ja kui too kajutisse oli ilmunud, tegi admiral teatavaks oma parandused, mis ta plaanile oli lisanud. Makarovlikult jultunud ja uljas operatsioon haaras admirali meeli, ta oli tõsiselt asja kallale asunud. Aga samas astus sisse lipuohvitser ja pani lauale nahkmapi, mida admiral silmaotsas ei talunud — selles mapis toodi talle tavaliselt mereväe kindralstaabi telegrammid ja kirjad. Kärsitult mapi avanud, luges ta:

Helsingi, «Rjurik», laevastiku ülemjuhatajale
17. juuli, 8-18
Keiserlik valitseja käskis silmas pidada, et kuna me pole Saksamaaga sõjaseisukorras, siis on vaja olla ettevaatlik, et mitte anda ajendit arusaamatuste ja komplikatsioonide tekkimiseks.

Russin

Veri tulvas admiralile pähe ja ta suutis end vaevu valitseda. Leitnandil minna lasknud, käis ta kaua, käed seljal, kajutis edasi-tagasi ja kääksus: siis tuli sisse staabiülem raportiga. Unistus — makarovlik, energiline unistus — taandus kaine tegelikkuse ees. Kinnisidee Saksa laevastiku viivitamatust ilmumisest Soome lahte võttis taas ta üle võimust. Pinge kasvas.

Helsingi, «Rjurik», laevastiku ülemjuhatajale
17. juuli, 11-18
Olemasolevail andmeil kuulutas Saksamaa kell kolm öösel välja üldmobilisatsiooni.

Russin

Sankt-Peterburg, mereministrile
17. juuli, 11-30
Pean hädavajalikuks tõkke kohest paigaldamist, kardan hiljaks jääda, sõidan «Ohhotnikul» Porkkalasse.

Essen

Helsingi, «Rjurik», laevastiku ülemjuhatajale
17. juuli, 15-00
Agentuurandmeil viiakse praegu osa Saksa laevastikust Kielist Danzigisse üle.

Russin

Merejõud.
17. juuli, 15-15
Kinni pidada kõik kaubasadamais viibivad laevad, Soome lahe sisse- ja väljapääs sulgeda minu edasise korralduseni. Paigaldada miinitõke...

Laevastiku ülemjuhataja
(ära saatmata)

Sankt-Peterburg, mereministrile
17. juuli, 18-00
Keskpäeval saatsin teile miinilaevaga oma kaalutlused valitsejale ettekandmiseks. Kui ma täna öösel vastust ei saa, paigaldan hommikul miinitõkke.

Essen

Peterhof, keiserlikule valitsejale
17. juuli, 21-00
Valitseja, olukord on üpris tõsine, tõkke viivitamatu paigaldamine hädavajalik, viivitamine võib teha võimatuks võitluse Saksa laevastikuga, palun teie kõige kõrgemat...

(lõpetamata)

Helsingi, «Rjurik», laevastiku ülemjuhatajale
18. juuli, 2-20
Agentuurandmeil võib Saksa laevastik jõuda positsioonini kella kuueteistkümneks. Mereministeerium teeb valitsejale ettekande.

Russin

Piki soomusristleja «Rjurik» paremat parrast käis admiral nagu üleskeeratud kellavärk »ahtritornist' lipuvalves tunnimeheni ja tagasi. Hakkas koitma selge ja tuulevaikne hommik. Vaikus kattis nii magava laeva kui ka reidi, mille vesi hakkas jumet võtma. Kõlasid allohvitseride viled, algas vahtkonna vahetus. Admiral aina käis, käed selja taga, ja püüdis oma käigu tõtlikkust pidurdada.

Kui ta ahtritorni juures järjekordset pööret tegi, jõudis talle järele leitnant Bošnakov, kes magamatusest punaste silmade tõttu oli kaotanud tavalise keigarlikkuse.
«Teie ekstsellents,» alustas ta vaiksel häälel, aga admiral märkas ta käes telegramme ja haaras need järsu liigutusega.

Helsingi, «Rjurik», admiral Essenile
(vastu võetud 4-15)
Välk number kaks

Kindraladjutant Grigorovitš

Helsingi, ristleja «Rjurik», laevastiku ülemjuhatajale
(vastu võetud 4-18)
Luban paigaldada peamise tõkke.

Kõrgeim ülemjuhataja kindraladjutant Nikolai

Admiral võttis mütsi peast ja lõi laialt risti ette.
Kell kuus ja viiskümmend kuus minutit veeres madruste tõukel mineerija «Narova», mis omal ajal oli olnud valevapurjene auru- ja purjefregatt «General-admiral», vasakult pooltekilt mürinal mööda rööpaid vette esimene nendest kolmekümne üheksast tuhandest kolmekümne kahest miinist, mis paigaldati Soome lahte ja Läänemerre Vene keiserliku laevastiku laevade poolt. Ja nii nagu tilluke kivi tõmbab endaga kuristikku kaasa tohutu ulatusega laviini, nii tõmbas ka see miin koos endaga ajaloo põhjatusse tohutu, end Vene impeeriumiks nimetava riigi sajandite jooksul väljakujunenud poliitilise korra.

Леонид Соболев
КАПИТАЛЬНЫЙ РЕМОНТ
На эстонском языке.
Переводчики: П. Лепик и А. Эхин
Обложка: В. Станишевский.
Таллин, изд-во «Ээсти раамат».
Toimetaja R. Mägi.
Kunstiline toimetaja M. Vannas-Orupõld.
Tehniline toimetaja A. Merirand.
Korrektorid A. Kabur ja R. Arendi
Laduda antud 25. XII 1975. Trükkida antud 13. IV 1976.
Trükipaber nr. 3, 54×84/16.
Trükipoognaid 26,0. Tingtrükipoognaid 21,84.
Arvestuspoognaid 24,13. Trükiarv 12 000.
«Eesti Raamat», 200090 Tallinn, Pärnu mnt. 10.
Tellimuse nr. 1824.
Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 58.
Hind 83 kop.